

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Β. ΠΙΣΣΑΝΟΥ

Αἰχμάλωτοι τοῦ Κεμάλ

**Πρωτοφανῆ μαρτύρια
καὶ ἀνελέητες σφαγές**

**Τὸ καταπληκτικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ὑπὸ
τῶν Τούρκων αἰχμαλωτισθέντος συγγραφέως**

1978

«ΠΡΟΔΟΣ»

ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ ΤΟΥ ΚΕΜΑΛ

Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

Κακαί φῆμαι διέτρεχον μεταξύ τῶν κατοίκων τῆς Σμύρνης. Ὅλοι φοβισμένοι δὲν εἶχον τὸ θάρρος νὰ μετεδώσουν τὰς θλιβερὰς πληροφορίας. Ζητοῦσαν μόνον νὰ λάβουν εἰδήσεις διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν πηγαίναν καλά.

Ἦτο ἡ 17η Αὐγούστου τοῦ 1922.

Σ' ἓνα μικρὸ σπίτι τοῦ χωριοῦ Χαλκαβουνάρ, ποῦ ἀνήκει σὲ κάποια στενὴ συγγενῇ μου, εἶμαι ἀπορροφημένος ἀπὸ τὰς μελέτας ποῦ κάμω γιὰ τὰ ψυχικὰ ζητήματα. Ἐνα πρόσωπο παρουσιάζε ἐξαιρετικὰς ψυχικὰς ιδιότητας. Αὐτὸ μοῦ ἔχει τραβήξῃ ὅλη τὴν προσοχή. Καὶ δὲν δίδω σχεδὸν σημασία στίς κακὲς φῆμες. Μόνο ρίχνω ἐπιπόλαιες ματιὰς στίς ἐφημερίδες. Τὸ πρόσωπο αὐτὸ κάθε φορὰ ποῦ θὰ ὑπνωτισθῇ, δὲν παραλείπει νὰ μοῦ ἐπαναλάβῃ: Προσέχετε... εἶναι τρομερόν... ἔρχεται καταστροφή...

Τίς λέξεις αὐτὲς δὲν μποροῦσα νὰ ἐξηγήσω.

Ὑστερα ἀπὸ ἓνα δυὸ μέρες τὰ γεγονότα ἀρχίζουν νὰ φανερώνουν τὴν ἀλήθεια. Ὁ κόσμος εἶναι ἀνάστατος. Αἱ ἡτται τοῦ στρατοῦ μας ἔχουν γίνῃ γνωστὰ μέ ὅλας τὰς τραγικὰς λεπτομερείας. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ πιστεύσῃ εἰς τὴν σκληρὰν πραγματικότητα.

Τὰ τραῖνα ποῦ μεταφέρουν τραυματίας ἀπὸ τὸ μέτωπον πολλαπλασιάζονται. Τὰ Νοσοκομεῖα ἔχουν γεμίση.

Ἀλλὰ σὲ λίγο ἀκόμη δὲν μεταφέρουν μόνον τραυματίας. Μεταφέρουν καὶ τακτικούς (ἅς τὸ ποῦμε ἔτσι) στρατιώτας, οἱ ὁποῖοι εἶναι σκαρφαλωμένοι καὶ ἀπ' ἐπάνω στὰ θαγόνια.

Αἱ εἰδήσεις γίνονται ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν χειρότεροι, παρὰ τὰ γραφόμενα τῶν ἐφημερίδων καὶ τὴν λακωνικότητα τῶν ἀνακοινωθέντων τῆς Στρατιᾶς.

Μαζὺ μὲ τοὺς στρατιώτας καὶ τραυματίας κατέρχονται πρὸς τὴν Σμύρνην Χριστιανικοὶ πληθυσμοί, ἀφίνοντες τὰ σπίτια των, καὶ τὰς περιουσίας των, καὶ προσπαθοῦντες νὰ σωθοῦν διὰ τῆς φυγῆς.

Τὰ τραῖνα περνοῦσαν μπροστὰ ἀπὸ τὸ σπίτι ποὺ ἔμενα. Βλέπαμε τὰ βαγόνια γεμᾶτα, φορτωμένα κυριολεκτικῶς ἀπὸ γυναικόπαιδα καὶ γέρους. Οἱ δυστυχισμένοι αὐτοί, πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἡμερῶν ἡσυχοὶ καὶ εὐτυχεῖς, κρατοῦν ἀπὸ κανένα στῶμα ἢ σκέπασμα, ἢ ἄλλο ἀντικείμενον ποὺ πρόλαβαν νὰ πάρουν.

Ἐπάνω σ' ἓνα βαγόνι, διακρίνω καὶ μιὰ λατέρνα. Δίπλα τῆς κάθεται ὁ ἰδιοκτήτης μὲ ἀκουμβισμένο τὸ κεφάλι στὰ χέρια του. Τί νὰ σκέπτεται ἄραγε; Τὰ γλέντια καὶ τίς δόξες ποὺ πέρασε μαζὺ μὲ τὸ ἄψυχο αὐτὸ ὄργανο;

Ὅσοι δὲν μποροῦν νὰ θροῦν λίγο χῶρο στὰ τραῖνα, καταφθάνουν στὴ Σμύρνη μὲ κάρρα, ἀμάξια, καὶ ζῶα. Στὰ πρόσωπά των διακρίνεται ζωγραφισμένη ἢ ἀπόγνωσις. Ἐλπίζουν τοῦλάχιστον νὰ σώσουν τὸ κεφάλι των ἀπὸ τὸ μαχαίρι τοῦ Κεμάλ.

Οἱ στρατιῶταί μας κουρελιασμένοι, μὲ πόδια ξεοχισμένα, πεινασμένοι, μὲ θλέμματα ἀπλανῆ, προκαλοῦν τὸν οἶκτον. Σπεύδουν νὰ ἐπιβιβασθοῦν στὰ πλοῖα ποὺ βρίσκονται στὸν λιμένα. Ὅσοι δὲν βρίσκουν θέσιν καὶ ἐκεῖ, συνεχίζουν τὴν θλιβερὰν πορείαν των πρὸς τὰ Βουρλά.

Τὸ θέαμα ποὺ ἐκτυλίσσεται μπροστὰ στὰ μάτια μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγραφῇ. Ὅλοι ἔχουν σφιγμένη τὴν καρδιά διὰ τὴν ἀφάνταστον καταστροφήν. Ἐκ τῶν κατοίκων ἄλλοι προσπαθοῦν νὰ κρατήσουν τὴν ψυχραιμίαν των, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ Κεμάλ θὰ θελήσῃ νὰ φανῇ εὐγενὴς καὶ δὲν θὰ κάμῃ κακὸν εἰς τοὺς Χριστιανούς.

Ἡ ἰδέα των αὐτῇ ἐνισχύεται ἀκόμη ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὸν λιμένα τῆς Σμύρνης, εἶναι ἀγκυροβολημένα τὰ πολεμικὰ τῶν ἰσχυρῶν συμμάχων μας, τῶν ὁποίων τὴν ἐντολὴν ἐπὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἶχομεν ἐκτελέσει!! Ὅποια ὁμως διάψευσις ἐλπίδων τοὺς περιμένει!

Ὁ Κεμάλ διψοῦσεν αἷμα. Τὸ ὄνειρόν του ἦτο νὰ ἐ-

Ξοντώση όλους τους Χριστιανούς. Οι Τούρκοι, σύμφωνα με την εντολήν του προφήτου των Μωάμεθ, που τους λέγει ότι διά να γίνουν άρεστοί εις τόν Θεόν καί να μπουν εις τόν Παράδεισον, πρέπει να σφάξουν άπίστους, έχουν σήμερα αυτήν την εύκαιρίαν. Σ' αυτό τους έβοήθησαν οι Εύρωπαίοι καί ό περιβόητος Άρμουςτής της Ελλάδος έν Σμύρνη, ό παράφρων Τουρκόφιλος, Άριστείδης Στεργιάδης.

Ό άνθρωπος αυτός, ό όποιος κακή τή μοίρα έπεβλήθη καί στις δύο πολιτικές μερίδες, ό άνθρωπος αυτός, που ένω την μίαν ήμέραν ήτο πολέμιος τών Βασιλοφρόνων, έσπευσε άμα τή επανόδω του Βασιλέως, να κάμη τό περιφημον συγχαρητήριον τηλεγράφημα, που μόνον άηδίαν θα έπρεπε να φέρη εις κάθε εύγενή ιδεολόγον, ό άνθρωπος αυτός επαναλαμβάνω, συνέβαλε όχι μόνον εις την άποτυχίαν του άγώνος, αλλά καί εις την επακολουθήσασαν αιματοχυσίαν. Δεν θα θελήσω να ένδιατρίψω εις τό άθλιον έργον του Στεργιάδη στη Σμύρνη, στην έγκληματική άνοχή του έναντι τών ύποσκαπτόντων τό έργον της Ελλάδος, Τούρκων. Θα αναφέρω όμως τις τελευταίες του διαταγές, διά τών όποιων έδωσε την εύκαιρία στον Κεμάλ να σφάξη περισσότερους Χριστιανούς.

Η μία ήτο να διατηρηθί ένας αύστηρός έλεγχος διαβατηρίων διά τους άναχωρούντας. Καί πώς να προλάβη κανείς να πάρη διαβατήριο την στιγμήν που χιλιάδες άνθρωπων ήθελαν να φύγουν; Πώς να προλάβη μία ύπηρεσία από δύο - τρεις ύπαλλήλους να έκδώση τόσα διαβατήρια; Καμμία πρόνοια, καμμία λογική, καμμία σκέψις. Καί τό γραφείον ύφίστατο δύο ήμέρες πρό της είσόδου τών Τούρκων. Καί αυτό ήτο μία από τις αίτίες που έμειναν χιλιάδες Χριστιανών στη Σμύρνη, για να θρούν τόν άγριο θάνατο, την άτίμωσι, να ύποστούν την αίχμαλωσία.

Ό Στεργιάδης, δεν ήθελε να φύγουν οι πληθυσμοί από τά σπίτια των. Τό περιορισμένο του μυαλό, άγνοούσε την Τουρκικήν νοοτροπίαν, άγνοούσε τό ότι ό Τούρκος έχει την άρχήν... να σφάζη καί να καταστρέφη. Από τόν

καιρόν πού ἐξώρμησε ἀπό τὰ βάθη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας αὐ-
τῇ τῇ δουλειᾷ κάμει. Οἱ Χριστιανοὶ τὸ ἐγνώριζαν· ἀλλὰ ὁ
Στεργιάδης τὸ ἀγνοοῦσε!

Σὰν νὰ μὴν ἔφθανε αὐτό, ἔκαμε καὶ τηλεγραφικὴν
ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς Ὑποδιοικητάς, νὰ παρεμποδίσουν
πάση θυσίᾳ τὴν ἀναχώρησιν τῶν πληθυσμῶν. Αὐτὴν τὴν
λεπτομέρειαν μοῦ ἐπεβεβαίωσεν, ὁ τηλεγραφικὸς ὑπάλ-
ληλος Κονταξῆς, ὁ ὁποῖος ἐσφάγη μπροστὰ στὰ μάτια μου,
λίγα χιλιόμετρα ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ Μπουνάρμπασι. Τὴν ἐγ-
κύκλιον αὐτὴν εἶχε, νομίζω, ὑπογράψῃ ὁ Γενικὸς Γραμ-
ματεὺς τῆς Ἀρμοστείας Πέτρος Γουναράκης.

Οὕτω ὁ Στεργιάδης ἔκαμε τὸ τελευταῖο του ἐγκλημα
εἰς βάρος τῶν Χριστιανῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οἱ ὁποῖοι

Ἀριστείδης Στεργιάδης: Ὁ ἔνοχος

ἠνέχθησαν ὅλας του τὰς ἰδιοτροπίας, ὅλα του τὰ ἐγκλημα-
τικά λάθη, καὶ τὴν ἀθλίαν πρὸς αὐτοὺς συμπεριφορὰν του.

Οἱ δυστυχεῖς Μικρασιῶται τὸν ἠνέχθησαν χάριν τῆς
ἐλευθερίας των. Τὸν ἠνέχθησαν διότι ἦτο Ἕλλην Διοικη-
τῆς. Καὶ ἐκεῖνος τοὺς ἀντήμειψε μὲ τὴν φαῦλον πολιτικὴν
του. Ἦτο ἓνας τύπος θρασυδείλου. Ἐκαμε τὸν παλληκα-
ρᾶ μόνον εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἐνῶ ἐφοβεῖτο κάθε ξένον,
χωρὶς καμμίαν ἐξαίρεσιν, καὶ τοὺς παραχωροῦσε προνό-

μοια καὶ εὐκολίας. Γιὰ νὰ καταλάβῃ κανεὶς τὴν νοοτροπίαν τοῦ Στεργιάδου ἀναφέρω τὸ ἑξῆς γεγονός. Ἡ ἀστυνομία εἶχε συλλάβῃ ἓνα Τοῦρκον, Πέρσην ὑπῆκοον, διότι ἀνεκάλυψε εἰς τὸ κατάστημά του σημαίας Τουρκικὰς, ὅπλα κλπ. Ὁ Στεργιάδης μόλις τὸ ἔμαθε διέταξε νὰ ἀφεθῇ ἐλεύθερος ὁ Τοῦρκος, καὶ νὰ τοῦ ἀποδοθοῦν τὰ κατασχεθέντα! Ἴδου μεγαλοφυῆς πολιτική. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι κατὰ τὴν φυγὴν τοῦ στρατοῦ μας τὰ ὅπλα αὐτὰ δὲν θὰ ἔμειναν ἀχρησιμοποίητα.

* * *

Ἄλλ' ἄς ἐπανεέλθωμεν εἰς τὴν ἀφήγησίν μας.

Κατόπιν τῶν μέτρων τούτων, ἐλάχισται κατορθώνουν νὰ φύγουν. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ διαρροὴ καὶ ἡ ἀποσύνθεσις τοῦ στρατοῦ ἔχουν συντελεσθῇ.

Εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τοῦ Χαλκὰ - Βουνάρ ἐναντι τῆς οἰκίας ποὺ μένω, εὐρίσκονται βαγόνια ἐγκαταλελειμμένα, γεμᾶτα ἀπὸ τραυματίας.

Πλησιάζω τοὺς προσφέρω τσιγάρα καὶ τοὺς ζητῶ πληροφορίας. Ὅλοι εἶναι μισοπεθαμένοι. Βλέπω καὶ νεκροὺς ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν! Τί φοβερόν θέαμα. Ὅσοι ἔχουν τὰς αἰσθήσεις των μοῦ ζητοῦν νερὸ καὶ θέλουν νὰ φᾶνε κάτι. Ἐχουν ἐγκαταλειφθῇ ἐκεῖ πρὸ ἡμερῶν. Ἀπὸ τὰ πτώματα φοβερὴ βγαίνει μυρωδιά. Ἐπισκέπτομαι ἓνα πρὸς ἓνα τὰ βαγόνια καὶ σημειῶνω τὴν ἴδια τρομερὴν κατάστασι.

Μὲ μεγάλη μου χαρὰ ἀνακαλύπτω καὶ ἓνα βαγόνι γεμᾶτο πεπόνια. Κόβω ἀπ' αὐτὰ καὶ προσφέρω στοὺς δυστυχεῖς τραυματίας, οἱ ὅποιοι τὰ καταβροχθίζουν μὲ μανίαν.

Ἡ καρδιά μου κλαίει ἐνῶ βλέπω αὐτοὺς τοὺς δυστυχισμένους ἐγκαταλελειμμένους σ' ἐκείνην τὴν κατάστασιν. Ποιές μητέρες ἄραγε, ποιὰ παιδιὰ νὰ τοὺς περιμένουν; Ἡ ζωὴ τους εἶναι λίγη, πολὺ λίγη. Ὡρες ὁλόκληρες κάθομαι μαζί τους, χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ τοὺς βοηθήσω. Ἀκούω μόνο ρόγχους, καὶ ἀναστεναγμούς. Μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι, μὲ τὸν θάνατο στὴν ψυχὴ μου γύρισα πολὺ ἄργά στο σπίτι τῶν συγγενῶν μου, γιὰ νὰ μὴν ἀνησυχοῦν γιὰ μένα.

* * *

Τὴν ἄλλη μέρα, κατέβηκα πολὺ πρωῒ στὴ Σμύρνη, νὰ δῶ τὸν ἀδελφόν μου, καὶ νὰ λάβωμε μιὰ ἀπόφασι γιὰ τὴν ἀναχώρησί μας. Ὅλων τὰ νεῦρα βρίσκονται σὲ μιὰ ὑπερδιέγερσι, μὴ ξεύροντας τί νὰ ἀποφασίσουν.

Διαδίδεται ὅτι οἱ Ξένοι θὰ καταλάβουν τὴν Σμύρνη, καὶ αὐτὸ καθησυχάζει ὅπωςδῆποτε τὸν κόσμον. Οἱ πρό-Ξενοι ἀφ' ἐτέρου τῶν Ξένων Κρατῶν ἐβεβαίωσαν τὸν ἀείμνηστον Χρυσόστομον, ὅτι οἱ κάτοικοι δὲν πρέπει νὰ φοβοῦνται διόλου!

Ἡ προκυμαία τῆς Σμύρνης ἔχει κατακλυσθῇ ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ περιμένουν μάταια καμμιά θεσοῦλα σὲ κανένα πλοῖο γιὰ νὰ φύγουν. Ἀνθρωποὶ καὶ παντὸς εἶδους ἀντικείμενα συμφύρονται, ἐνῶ ἀκούονται τὰ κλάμματα τῶν παιδιῶν. Οἱ Χριστιανοὶ γνωρίζουν καλὰ τί θὰ πῇ Τοῦρκος. Καὶ προσπαθοῦν νὰ φύγουν ὅπως μποροῦν, διανύοντες μεγάλας ἀποστάσεις. Μέρεα ὀλόκληρα περιπατοῦν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὴν παρήγορον ἀκτὴν. Ὅσοι ὅμως ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ ἐσωτερικοῦ δὲν ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ περιπατήσουν, περιμένουν ἀδίκως τραῖνα ἀπὸ τὴν Σμύρνη διὰ νὰ τοὺς παραλάβουν. Δυστυχισμένοι ἄνθρωποι. Ἀντὶ τοῦ τραίνου, θὰ ἀντικρύσετε σὲ λίγο τὸν τσέτη, ποὺ θὰ σᾶς πάρῃ τὸ κεφάλι, ποὺ θὰ ἀτιμάσῃ τὸ κορίτσι σας. Αὐτὸ ἠθέλησαν οἱ Εὐρωπαῖοι!

* * *

Ὁ ἥλιος τῆς 26ης Αὐγούστου ἔδυσεν. Ἡ φυγὴ ἔχει γενικευθῇ. Βρισκόμενα ἐκείνη τὴν ὥρα στὴν προκυμαία προσπαθῶν νὰ πάρω εἰσιτήρια ἀπὸ κάποιο πρακτορεῖο. Ἀπὸ μπροστά μου περνᾷ ἓνας ταγματάρχης κουρελιασμένος ἐπάνω σ' ἓνα ἄθλιο γαῖδαρο. Ταγματάρχης τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, σκέπτομαι, σ' ἐκείνη τῇ θέσι.

Σὰν κινηματογραφικὴ ταινία περνοῦν ἀπὸ τὸν νοῦ μου, ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὠραῖα καὶ μεγαλοπρεπῆ γεγονότα τῆς καταλήψεως τῆς Σμύρνης, καὶ ἀπὸ τὰ μάτια μου, τρέχουν δάκρυα.

Ὅλοι οἱ διαβάται βλέπουν τὸν ταγματάρχην σ' ἐκεί-

νην τὴν κατάστασιν μὲ τὸν βραδυκίνητόν του γαῖδαρον νὰ προχωρῇ, καὶ ἐκπλήσσονται καὶ κλαίουں.

Κοντὰ στὸ σπῖτι τοῦ Στεργιάδου, ποὺ εὐρίσκετο ἐπάνω στὴν προκουαία, ἐπικρατοῦσε τὴν ἴδια σχεδὸν στιγμὴ, ἀσυνήθης κίνησις.

Ὁ κόσμος εἶχε πληροφορηθῇ, ὅτι ὁ "Υπατος Ἀρμοστής θὰ ἔφευγεν ἐκεῖνο τὸ ἀπόγευμα, καὶ γι' αὐτὸ ἔσπευδε νὰ τὸν δῇ ἀναχωροῦντα.

Πολλοὶ ἐπήγαιναν πρὸς τὸ ἀτμόπλοιον «Νάξος» τῆς Ἑθνικῆς Ἀτμοπλοΐας, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχον ἐπιβιβάσθῃ οἱ ὑπάλληλοι τῆς Διοικήσεως, νομίζοντες ὅτι μὲ ἐκεῖνο θὰ ἔφευγε καὶ ὁ Στεργιάδης.

"Ἄλλοι περιμένουν ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ του. Ἡ πόρτα εἶναι ἀνοικτὴ καὶ τὸν βλέπομεν νὰ πηγαινοέρχεται νευρικὰ στὸν διάδρομον, κρατῶντας τὸ καπέλλο στὰ χέρια του. Στὴν πόρτα βλέπομεν ἀκόμῃ καὶ τίς δυὸ θαλίτσες του.

Ὁ κόσμος περιμένει ἀπ' ἔξω νὰ τὸν μυκτηρίσῃ. Ὁ Διευθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας Νικηφοράκης, μὲ δύναμιν χωροφυλάκων ἔχει ἀνοίξῃ δρόμον πρὸς τὴν θάλασσαν ὅπου ἀναμένει ἀγγλικὴ βενζινάκατος διὰ νὰ παραλάβῃ τὸν Στεργιάδην, ὁ ὁποῖος δὲν τολμᾷ, ἐν τούτοις, νὰ ἐξέλθῃ. Ἐπεχείρησε πολλὰς φορές, ἀλλ' ὠπισθοχώρησε. Βλέπει τὸν κόσμον συγκεντρωμένον καὶ φοβεῖται. Τὸ πρόσωπόν του εἶναι κάτωχρον.

Κατὰ διαστήματα συγκεντρώνει τὸ βλέμμα του, ἐπάνω στοὺς ἀνθρώπους ποὺ περιμένουν ἀπ' ἔξω. "Ἄλλες φορές σηκώνει τὰ μάτια του πρὸς τὰ ἐπάνω, σὰν νὰ περιμένῃ θεῖαν βοήθειαν. Φαίνεται ὅτι ὑποφέρει πολὺ ψυχικῶς. Ποιὸς ξεύρει τί σκέπτεται! Καὶ ποῖα συναισθήματα πλημμυρίζουν τὴν ψυχὴ του!

Τέλος λαμβάνει τὴν ἀπόφασιν. Φορεῖ τὸ καπέλλο του, βαθεῖα. Τοῦ σκεπάζει σχεδὸν τὰ μάτια. Σταματᾷ γιὰ μιὰ στιγμὴ στὸ κατῶφλι, καὶ ὁρμᾷ μὲ δυὸ - τρία μεγάλα βήματα πρὸς τὴν βενζινάκατον.

Αὐτοὶ ποὺ περιμένουν ἀπ' ἔξω τὸν φτύνουν καὶ φω-

νάζουν: ἄτιμε, προδότη, πουλημένε. Αὐτὸς χωρὶς νὰ σηκώσῃ τὰ μάτια πηδᾷ σὰν τρελλὸς μέσα στὴν βενζινάκατο, ἢ ὁποία Ξεκινᾷ ἀμέσως.

Δυστυχῶς, μόνον μὲ αὐτὰς τὰς λέξεις καὶ τὰ φτυσίματα ἐξεδικήθησαν οἱ Μικρασιᾶται, τὸν αἴτιον τῆς καταστροφῆς των.

Ταυτοχρόνως μὲ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Στεργιάδου ἤρχισαν νὰ φεύγουν καὶ τὰ πολεμικὰ πλοῖα μας. Τὰ μικρὰ δὲν μᾶς κάμουν καὶ τόσῃ ἐντύπωσιν. Ἀλλὰ ὅταν εἶδαμε καὶ τὴ «Λῆμνο» νὰ Ξεκινᾷ ἐχάσαμε καὶ τὴν τελευταίαν μας ἐλπίδα. Ὅταν ἡ «Λῆμνος» περνοῦσε μπροστὰ ἀπὸ ἓνα γαλλικὸ πολεμικόν, ὁ κυβερνήτης του διέταξε τὴν μουσικὴν νὰ παίξῃ τὸν Ἑλληνικὸν ὕμνον! Ὅποια εἰρωνία. Καὶ ἡ «Λῆμνος» τὸ ὑπερήφανο πολεμικόν μας προχωρεῖ βουβά, σκίζοντας γιὰ τελευταία φορά, τὰ νερὰ τῆς ἀλησμόνητης Σμύρνης.

Τὴν ἴδια σχεδὸν στιγμὴν φεύγει καὶ ἡ Χωροφυλακή. Συναντῶ ἐναν φίλο μου ὑπομοίραρχον. Πήδησε ἀπὸ τὸ ἄλογό του, μὲ ἤρπασε στὴν ἀγκαλιά του, καὶ μὲ φίλησε κλαίοντας σὰν μωρὸ παιδί. Συνεκινήθην τόσον καὶ ἐγώ, ὥστε ἤρχισα νὰ κλαίω μαζί του. Μοῦ λέγει: Δὲν ἐφύγατε ἀκόμη; Μὴ τυχὸν μείνετε πρὸς Θεοῦ. Διατρέχετε κίνδυνον διότι εἰργάσθητε διὰ τὴν Ἀμυναν...

Τὸν βεβαιώνω ὅτι ἐτοιμάζομαι καὶ ἐγὼ νὰ φύγω. Μὲ φίλησε πάλιν, πήδησε στὸ ἄλογό του καὶ ἐφυγε χαιρετῶν, ἐνῷ τὸν ἀκολουθοῦσαν μερικοὶ ἑφιπποὶ χωροφύλακες.

Ἡ νύχτα διέρρευσε ἐν ἀγωνίᾳ. Ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ περιμένουν ἀνυπομόνως τὴν κατάληψιν τῆς Σμύρνης ἀπὸ... τοὺς συμμάχους. Αὐτὴν τὴν εἶδησιν εἶχε τὴν ἀθλίαν εἰπνευσιν νὰ δημοσιεύσῃ ψευδῶς, ἐκείνην τὴν ἡμέραν, Ἑλληνικὴ ἐφημερίς.

Ἐνῶ, ἐν τῷ μεταξύ, μένω στὸ σπῖτι τοῦ ἀδελφοῦ μου ποὺ βρίσκεται στὸ κέντρον τῆς Σμύρνης.

Ὅλοι ἔχομεν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς θὰ ἀρνήσῃ νὰ μπῇ στὴν Σμύρνη, καὶ ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς κατὰ τὴν ὑποχώρησίν του θὰ ἐφρόντιζε νὰ κατα-

στρέψη τις συγκοινωνίες. Καθησυχάζομεν ἀφ' ἐτέρου διότι τὰ ξένα πολεμικά πλοῖα, εἶχον βγάλη ἀγήματα πεζοναυτῶν, διὰ τὴν φρούρησιν τῶν προξενείων των, τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν σχολείων των, καὶ δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι θὰ φρουρήσουν καὶ ἡμᾶς ὡς Χριστιανοὺς καὶ Συμμάχους των!

Οἱ ξένοι ὑπήκοοι, κάτοικοι τῆς Σμύρνης συνέστησαν ἔθνοφρουρὰν πρὸς φύλαξιν τῆς πόλεως, καὶ αὐτὸ ἦτο καὶ ἄλλο παρηγορητικὸν σημεῖον.

Τὴν νύχτα ἀκούομεν τὸν συνεχῇ θόρυβον τῶν αὐτοκινήτων, τῶν κάρρων καὶ τῶν στρατιωτῶν, ποὺ προσπαθοῦν νὰ σωθοῦν διὰ τῆς φυγῆς.

ΜΠΑΙΝΟΥΝ ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ

Ξημέρωσε ἡ 27η Αὐγούστου, τοῦ ἀλησμονήτου διὰ τοὺς Ἑλληνας ἔτους 1922. Ὁ ἀδελφός μου δὲν ἤθελε νὰ φύγωμε, λέγων ὅτι δὲν ἦτο ἀνάγκη καὶ ὅτι ἂν μποῦν οἱ Τοῦρκοι δὲν θὰ μᾶς πειράξουν λαμβανομένου ὑπ' ὄψει ὅτι ἐγεννήθημεν καὶ ἐμεγαλώσαμεν ὑπὸ Τουρκικὴν Διοίκησιν. Αὐτὴν τὴν γνώμην ἔχουν δυστυχῶς καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Στὸ σπίτι ἔχουν διάφορες γνώμες. Ὁ καθένας καὶ μὲ τὴν ἰδική του.

Αὕτῃ ὅμως ἡ διχογνωμία μᾶς κάμει νὰ καθυστεροῦμε. Ἄλλωστε ἡ ἰδέα ὅτι τὰ Κεμαλικά στρατεύματα θὰ ἀργοῦσαν νὰ εἰσέλθουν στὴν Σμύρνη, μᾶς κάμει νὰ μὴ διαζώμεθα. Ἐνας φίλος μου ἀξιωματικὸς — νῦν συγγενῆς μου — μὲ ἐβίαζε τὴν προηγουμένην ἡμέραν νὰ φύγω μαζί του. Πῶς ὅμως μποροῦσα νὰ τὸ κάμω ἐγκαταλείπων μόνον τὸν ἀδελφόν μου εἰς αὐτὴν τὴν κόλασιν;

Κατέβηκα πάλιν εἰς τὴν παραλίαν. Οἱ στρατιῶται ποὺ ἔφευγαν τώρα ἦσαν ὀλίγοι πλέον. Ἐκάθισα εἰς τὸ καφενεῖον Κλωναρίδου, μὴ γνωρίζων τί ἔπρεπε νὰ πράξω. Εἰς τὰς 10 π.μ. ἀκριβῶς διήρχετο ἓνα τάγμα Ἀρμενίων ἐθε-

λοντῶν, ποὺ ἔψαλαν τὸν ὕμνον των. Αὐτοὶ κρατοῦσαν σχε-
τικήν στρατιωτικήν τάξιν.

Ἐπλησίαζε μεσημέρι. Ἐφυγα ἀπὸ τὸ καφενεῖον καὶ
ἐπῆγα στὸ Ζαχαροπλαστεῖον «Μυροδόλος Ἕνοιξις» τοῦ
Μηνᾶ Κασσιμάτη, ποὺ ἦτο στὴν ὁδὸν Φραγκομαχαλᾶ.

Οἱ δρόμοι ἦσαν σχεδὸν ἔρημοι. Δὲν ἐπρόλαβα νὰ κα-
θίσω, καὶ ἀκούω φωνὰς ἀπελπισίας, ἐνῶ οἱ πόρτες καὶ τὰ
παράθυρα τῶν σπιτιῶν ἐκλείνουν μὲ δαιμονιώδη θόρυβον.
Οἱ διαβάται ἔτρεχαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ χωρὶς νὰ ξεύρουν τί
συνέβαινε.

Μέσα σ' αὐτὸν τὸν θόρυβον κυριαρχοῦσαν αἱ φωναί
«Τοῦρκοι, Τοῦρκοι!». Ὁ πανικὸς διεδίδετο ἀστραπιαίως
ἀνὰ τὴν πόλιν.

Εἰς τὴν προκυμαίαν ὅπου εὐρίσκοντο τὰ ναυάγια τῶν
Μικρασιατικῶν πληθυσμῶν, ὁ φόβος ἐπηρέασε ἀρκετοὺς
τόσον πολὺ, ὥστε ἐρρίπτοντο εἰς τὴν θάλασσαν!

Γιὰ λίγες στιγμὲς ἐπεκράτησε νεκρική σιγή. Οἱ διαβά-
ται ἔχουν ἐξαφανισθῇ. Αἱ θύραι καὶ τὰ παράθυρα εἶναι κα-
τάκλειστα. Ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι ἡ γῆ εἶχε ἀνοίξει καὶ κατα-
πιῇ τοὺς πάντας, ὅτι ἡ ζωὴ εἶχε νεκρωθῇ.

Οἱ Χριστιανοὶ κρυμμένοι πίσω ἀπὸ τίς πόρτες καὶ τὰ
παράθυρα, ἔβλεπαν, ἀπὸ τίς τρύπες, τὸν δρόμον κρατοῦν-
τες καὶ αὐτὴν τὴν ἀναπνοὴν των.

Σιγὰ, σιγὰ ὅμως, μὴ βλέποντες τίποτε, ξεθαρεύουν.
Τὰ παράθυρα μισοανοίγουν καὶ οἱ κάτοικοι τῆς σκλάβας
πλέον Σμύρνης, ἐρωτοῦν δειλά, δειλά: Τί συμβαίνει;

Μπῆκαν οἱ Τοῦρκοι! Αὕτῃ ἦτο ἡ ἀπάντησις. Μέσα εἰς
τὰς Χριστιανικὰς συνοικίας ἐπικρατεῖ ἀκόμη σχετικὴ ἡσυ-
χία, καὶ εἴμεθα κάπως ἡρεμοί.

Ἀλλὰ τί συμβαίνει τὴν ἴδια στιγμὴ εἰς τὰς Τουρκικὰς
συνοικίας καὶ τὰς γύρω περιοχάς; Ποῖα δράματα ἀφαντά-
στου βαρβαρότητος, ἐξελίσσονται;

Ἀπὸ τὸ σπῖτι τοῦ ἀδελφοῦ μου, ποὺ ἦτο ἀκριβῶς
στὴν ἀρχὴν τῶν ὁδῶν Τράσσων, διέρχονται μερικοὶ Τοῦρ-
κοὶ ἵππεῖς. Ἦτο ἀκριβῶς 11 καὶ μισή. Ἐπάνω εἰς τὰ ὅπλα

των ἔχουν μικράς Τουρκικὰς σημαίας. Φωνάζουν: Χίτς κόρκμα (μὴ φοβεῖσθε).

Ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ μὲ τὴν καρδιὰ ματωμένη καὶ φοβισμένοι χειροκροτοῦν κατὰ τὴν διέλευσιν τῶν Τούρκων. Τί νὰ κάμουν; Μὰ τί χειροκροτήματα ἦσαν ἐκεῖνα! Θυμοῦμαι ἐκείνη τὴ στιγμὴ τὴν μεγαλειώδη ἀπόβας τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, στὴν ἀλησμόνητη νύμφη τῆς Ἰωνίας, καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν ποῦ μᾶς εἶχε καταλάβῃ.

Καμαρώναμε τοὺς Ἕλληνες στρατιώτας, τοὺς ἐραντίζαμεν μὲ ἄνθη καὶ μὲ μυρωδιές, καὶ ἐκλαίσαμεν μὴ πιστεύοντες σ' αὐτὰ ποῦ ἐβλέπαμε, διερωτώμενοι ἐὰν ἦτο ὄνειρον ἢ πραγματικότης. Χειροκροτούσαμε τότε μὲ πραγματικὸ ἐνθουσιασμό, καὶ τὰ χέρια μας πονοῦσαν ἀπὸ τὰ κτυπήματα.

Εἶχαμε σημαιοστολίσει μὲ τίς γαλανόλευκες τὰ σπίτια μας καὶ ἡ Σμύρνη ἔπλεε σ' ἓνα γαλάζιο οὐράνιο χρῶμα.

Ἐπάνω στὸ περίφημα κωδωνοστάσιο τῆς Ἀγίας Φωτεινῆς εἶχε κυματίσει μιὰ σημαία Ἑλληνικὴ τεραστίων διαστάσεων ποῦ εἶχε κάμει τοὺς Τούρκους νὰ κλάψουν καὶ τίς ἐφημερίδες των νὰ λυσσάξουν.

Καὶ τί νὰ πρωτοθυμηθῇ κανεὶς. Ὅποια μεταβολὴ τῆς τύχης! Παραλληλίζω ἐκείνην τὴν στιγμὴν τὰς εἰσόδους τῶν ἀντιπάλων στρατῶν, ἐνῶ σβύνει ὁ θόρυβος τοῦ ποδοβολητοῦ τῶν ἀλόγων τῶν Τούρκων.

Σὲ λίγη ὥρα ἀκοῦμε ἓναν ἐφημεριδοπώλῃ νὰ φωνάζῃ «ἐφημερίδες». Ὁ Ἀγγελος Δρόσος, εἶχε τὸ θάρρος («θάρρος» ἐλέγετο καὶ ἡ ἐφημερίς) νὰ τυπώσῃ ἓνα φύλλο καὶ νὰ μᾶς πῇ τὰ νέα. Ὅλοι ἀγοράζουν ἐλπίζοντες κάτι νὰ μάθουν. Αὐτὴ ἦτο καὶ ἡ τελευταία ποῦ ἐξεδόθη στὴν Σμύρνη.

Ἐνῶ ἡμεῖς κλαίομεν, οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι ἀναθαρρήσαντες μὲ τὴν εἴσοδον τοῦ Κεμαλικοῦ στρατοῦ, ἀνεπέτασαν Τουρκικὰς σημαίας στὰ σπίτια των, καὶ ἐξῆλθον βιασπραγοῦντες κατὰ τῶν Ἀρμενίων καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἰδίως εἰς τὰ περὶχωρα καὶ τὰς Τουρκικὰς συνοικίας.

ΑΝΕΛΕΗΤΗ ΣΦΑΓΗ

Ἄλλοιμονον τώρα εἰς τοὺς ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως ἐχθροὺς των, ὅταν τοὺς συνελάμβανον. Τοὺς ἔσφαζον γιὰ νὰ... διασκεδάσουν. Αἱ γυναῖκες συνελαμβάνοντο, ἠτιμάζοντο ἐν μέσῃ ὁδῷ, καὶ κατόπιν ἐσφάζοντο. Αἱ οἰκίαι καὶ τὰ καταστήματα ἐλεηλατοῦντο. Ὁ φανατισμὸς τῶν Τούρκων εἶχε φθάσει εἰς τὸ κατακόρυφον. Εἰς τὴν λεηλασίαν καὶ εἰς τὰς σφαγὰς ἐλάμβανε μέρος καὶ ὁ στρατός. Στρατιῶται ὠπλισμένοι μὲ μαχαίρας, ἐπλησίαζον τοὺς διαβάτας ποῦ φοροῦσαν καπέλλα, τοὺς ἀφαιρούσαν ὅ,τι πολύτιμον ἔφερον ἐπάνω των, καὶ κατόπιν τοὺς ἐφόνευον κατὰ τὸν ἀγριώτερον τρόπον.

Εἰς τὰ γύρω χωριὰ ἡ κατάστασις εἶναι πολὺ χειροτέρα. Οἱ ἐκμανέντες Τούρκοι σπάζουν τίς πόρτες τῶν χριστιανικῶν σπιτιῶν, μπαίνουν μέσα καὶ ἀρπάζουν ὅσα τιμαλφῇ βρίσκουν. Σκοτώνουν τοὺς ἄνδρες καὶ τίς ἡλικιωμένες γυναῖκες, καὶ ὀργιάζουν ἐπάνω στὰ κορίτσια. Μηχανεύονται τὰ πλέον ἀφάνταστα μέσα διὰ νὰ κορέσουν τὰ πάθη των, καὶ διὰ νὰ ξεδιψάσουν ἀπὸ τὴν μανίαν τοῦ αἵματος ποῦ τοὺς ἔχει καταλάβει. Πρὸ τῶν συντελεσθέντων, ὠχριοῦν καὶ αὐτὰ τὰ ὁποῖα διέπραξεν ὁ Νέρων. Σὲ ἓνα σπίτι, ἔδεσαν τὸν πατέρα, τὴν μητέρα, καὶ δύο ἄνδρας. Τὴν κόρην τὴν ἐγδυσαν καὶ ὠργίασαν ἐπάνω τῆς περὶ τοὺς δώδεκα στρατιῶται!

Τὰ ὅσα ἤκουσα καὶ τὰ ὅσα εἶδα εἶναι ἀνθρωπίνως ἀδύνατον νὰ περιγραφοῦν. Θὰ ἀπητοῦντο τόμοι ὀλόκληροι γιὰ νὰ γίνῃ μιὰ σωστή ὁπωσδήποτε περιγραφή. Ἀλήθεια τί θηρίον εἶναι ὁ ἄνθρωπος;

Τὰ νερὰ τῆς θάλασσης εἶχαν κοκκινίσει. Ἑκατοντάδες δὲ νωπῶν πτωμάτων ἐπιπλέουν. Οἱ Τούρκοι σφάζουν καὶ ρίχνουν τὰ πτώματα εἰς τὴν θάλασσαν, ἐνῶ τὰ πολεμικὰ πλοῖα λικνίζονται ἐπάνω στὰ μικρὰ κύματα, ἀπαθεῖς μάρτυρες τῆς μεγαλυτέρας τραγωδίας. Τί νὰ ποῦμε, ὁμως; Πῶς νὰ τοὺς κρίνομεν; Εἶναι τόσον μεγάλο τὸ ἀνοσιούργημα, καὶ τόσον μικρὴ ἡ πέννα μας.

Στενός μου συγγενής, Γάλλος προστατευόμενος, ἀλλὰ Ἑλληνικῆς καταγωγῆς, εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἐπιβῇ μεγάλου Γαλλικοῦ στρατιωτικοῦ αὐτοκινήτου. Τὸ αὐτοκίνητον περιήρχετο τὰς Τουρκικὰς συνοικίας ὅπου ἐγίνοντο αἱ σφαγαί, διὰ νὰ διασκεδάσουν οἱ πολιτισμένοι σύμμαχοί μας!

Ὅταν ἔπεφτε κανένα χριστιανικὸ κεφάλι οἱ Γάλλοι ἀξιωματικοὶ ποὺ ἐπέβαινον τοῦ αὐτοκινήτου ἐχειροκροτοῦσαν. Καὶ αὐτὸ εἶναι γεγονὸς τὸ ὁποῖον βεβαιῶνω μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς μου, ἀδιαφορῶν ἐὰν μὲ αὐτὴν τὴν βεβαίωσιν προκαλέσω οἰανδῆποτε δυσαρέσκειαν.

Τὰ συντελεσθέντα εἰς βάρος μας κακουργήματα, δὲν μπορούμε παρὰ νὰ τὰ γράψωμεν, νὰ τὰ φωνάξωμεν διὰ νὰ στιγματισθοῦν οἱ ἔνοχοι, διὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ κόσμος καλὰ ἐκείνους τοὺς ὁποίους θεωρεῖ πολιτισμένους.

Κυριακὴ. Δευτέρα ἡμέρα εἰσόδου τοῦ Κεραλικοῦ Στρατοῦ στὴν Σμύρνη. Ἡμεῖς δὲν τολμοῦμε νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὸ σπίτι. Πληροφορούμεθα ὅμως, ὅτι στὰ γύρω χωριά γίνονται ἄγριες σφαγές, ὅτι ἀπάγονται γυναῖκες. Τὸ μεγαλύτερο κακό, γίνεται στὸ χωριὸ Μπαλτσόβα, ὅπου ἐξεπαιδεύοντο οἱ στρατιῶται μας. Μέσα στὰ παραπήγματα εἶχον μαζέψῃ πολλὰ κορίτσια καὶ ὠργιάζον οἱ Τοῦρκοι. Ἐπίσης ἐκεῖ ἔλαβον χώραν ὁμαδικαὶ σφαγαὶ Χριστιανῶν. Ἡ θάλασσα τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ ἦτο γεμάτη ἀπὸ πτώματα φρικτὰ κατακρεουργημένα.

Μέσα στὴν κυρίως Σμύρνη, οἱ φόνοι γίνονται μεμονωμένοι. Ἀλλὰ στὴν Ἀρμενικὴ συνοικία ἀθρόως σφάζονται ἀλύπητα Ἀρμένιοι. Ἡ συνοικία αὕτῃ ἔχει γίνῃ ἓνα ἀπέραντο σφαγεῖον.

* * *

Στις 2 μ.μ. ἦλθε στὸ σπίτι ὁ οἰκογενειακὸς μας φίλος παιδίατρος Σόλων Βέρας. Φοροῦσε στολὴν Ἰταλοῦ ἀξιωματικοῦ, μᾶς ἔδωσε μερικὲς πληροφορίες σχετικῶς μὲ τὴν ἐξελισσομένην κατάστασιν, προσεπάθησε νὰ μᾶς καθησυχάσῃ, καὶ ἀνεχώρησε.

Σὲ λίγη ὥρα, ἄλλος φίλος μου ὁ Ε. Κούτσικας, ἄλλο-

τε δημοσιογράφος, ἐτόλμησε καὶ βγήκε εἰς τὴν παραλίαν. Μπήκε καὶ κάθησε λίγο στὸ σπíti. Μοῦ εἶπεν ὅτι ὁ Τοῦρκος Διευθυντὴς τῆς γαλλοφώνου ἐφημερίδος «Λεβάν», τοῦ ὑπεσχέθη νὰ τὸν διευκολύνη στὴν ἀναχώρησίν του.

Δὲν πέρασε πολλὴ ὥρα μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ φίλου μου, ὅτε εἶδα νὰ περνοῦν κάτω ἀπὸ τὰ παράθυρά μας, πολλοὶ Ἀρμένιοι, τοὺς ὁποίους εἶχον συλλάβει οἱ Τοῦρκοι. Τοὺς ἠνάγκαζον νὰ τρέχουν, ξυλοκοποῦντες αὐτοὺς μὲ τὸν πλέον ἄγριον τρόπον. Κλαίοντες διὰ τὴν τύχην τῶν δυστυχισμένων αὐτῶν, ἐνῶ ἀγνοοῦμεν ὅτι σὲ λίγες ἡμέρες θὰ εὐρισκόμεθα καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν.

Οἱ ὥρες περνοῦν σιγά, σιγά. Ὅλοι μέσα στὸ σπíti εἴμεθα σιωπηλοί. Προβάλλει μπροστὰ μας τὸ ἀγωνιώδες ἐρώτημα: Τί θὰ ἀπογίνωμεν; Κανεὶς δὲν τολμᾷ νὰ πῇ καθαρὰ τὸ τί αἰσθάνεται. Μετανοοῦμεν πικρὰ διότι δὲν ἐσπεύσαμεν νὰ φύγωμεν.

Μερικὰ συνοικιακὰ παντοπωλεῖα ἀνοίγουν γιὰ λίγα λεπτά καὶ εἰσορμᾷ μέσα ὁ κόσμος, διὰ νὰ προμηθευθῇ λίγα τρόφιμα, διότι δὲν ξεύρει πόσον θὰ διαρκέσῃ αὐτὴ ἡ κατὰστασις.

Μία νέκρα κυριαρχεῖ μέσα εἰς τὴν χθὲς εὐτυχισμένην πόλιν. Κάπου, κάπου φαίνεται νὰ περνᾷ μὲ γρήγορο βῆμα, κανένας ἄνθρωπος. Καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι Ἕενος ὑπήκοος. Καὶ αὐτοὶ οἱ Ἕενοι ποὺ δὲν ἤθελαν τὴν Ἑλληνικὴν κατοχήν, εἶναι τῶσα μετανοημένοι. Κάποιος γνωστός μας Καθολικὸς, μισέλλην, μᾶς ἐπισκέπτεται καὶ μοῦ ὁμολογεῖ ὅτι ἐνῶ πρὶν οἱ Καθολικοὶ προτιμοῦσαν τοὺς Τούρκους, νοσταλγοῦν σήμερα τὴν Ἑλληνικὴν Διοίκησιν. Καὶ εἶναι ἀκόμη ἡ δευτέρα μόλις ἡμέρα τῆς Τουρκικῆς κατοχῆς.

* * *

Ξημέρωσε καὶ ἡ Δευτέρα. Ἡ ἀγωνία βασανίζει τὴν ψυχὴν μας. Θέλομεν τῶρα μὲ κάθε θυσίαν νὰ φύγωμεν. Ἀλλὰ πῶς; Πηγαίνω γιὰ μιὰ στιγμὴ στὴν Προκυμαία. Ὅλα νεκρά. Μόνον μερικαὶ περίπολοι φαίνονται. Βλέπω τοὺς στρατιώτας αὐτοὺς καὶ φοβοῦμαι. Βασίζομαι μόνον στὰς

Ξένας γλώσσας ποὺ μιλῶ, καὶ θὰ προσποιηθῶ τὸν Ξένον ἂν συμβῇ καὶ μὲ ἐρωτήσουν.

Εἰς τὸν λιμένα δὲν παρατηρεῖται καμμία κίνησις ἀτμοπλοίων. Διακρίνω μόνον ἓνα μικρὸν πλοῖον τοῦ κόλπου νὰ ταξιδεύῃ πρὸς τὸ Κορδελιό. Χωρὶς κανένα ἀποτέλεσμα γυρίζω στὸ σπίτι. Ὅλοι σπεύδουν νὰ μὲ ἐρωτήσουν ἀγωνιῶντες. Τί νὰ τοὺς πῶ; Θὰ φύγωμε; Βρέθηκε κανένα μέσον; Ἡ θλίψις τοὺς καταλαμβάνει ὅταν τοὺς εἶπα ὅτι τίποτε δὲν γίνεται ἐπὶ τοῦ παρόντος, μὴ ἐπιτρεπομένης τῆς ἀναχωρήσεως. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας ἐπιχειρῶ μὲ ἄλλον συγγενῇ μου, νέαν ἑξοδὸν πρὸς τὴν παραλίαν, πρὸς τὴν θάλασσαν ὅπου ἐπιπλέουν ἑκατοντάδες πτωμάτων, δυστυχισμένων ἀδελφῶν μας. Εἶμαι ἀκριβῶς μπροστὰ στὸ Θέατρον Σμύρνης καὶ διακρίνω Γαλλικὰς ἀτμάκτους, νὰ σχίζουν τὴν θάλασσαν. Σὲ μιὰ ἀπ' αὐτές, στέκεται ἓνας Γάλλος ναύτης μὲ ἓνα ἀκόντιον καὶ σπρώχνει τὰ πτώματα, διὰ νὰ ἀνοῇ δρόμον. Δυὸ Γάλλοι ἀξιωματικοὶ συνομιλοῦν καὶ γελοῦν βλέποντες τὸ μακάθριον θέαμα.

Ἐπιστρέφω ἄπρακτος στὸ σπίτι.

Ἡ Τρίτη (30 Αὐγούστου) περνᾷ ἡσυχῇ, νεκρῇ. Καμμιὰ πληροφορία ἀκόμη διὰ τὴν τύχη μας.

Τὴν μιὰ στιγμὴ ἐλπίζομεν, τὴν ἄλλην ἀπογοητευόμεθα. Ἡ μόνη μας παρηγοριὰ εἶναι ἡ ἐφημερίς «Λεβάν», ἀπὸ τὴν ὁποία προσπαθοῦμε νὰ μορφώσουμε μιὰ γνώμη. Βλέπομε μόνον στίς στήλας τῆς, τὰ ἀνακοινωθέντα τοῦ Τουρκικοῦ Στρατηγείου, περὶ συνεχιζομένης καταδιώξεως τοῦ στρατοῦ μας πρὸς τὰ Βουρλά, περὶ συλλήψεων χιλιάδων αἰχμαλώτων, καὶ περὶ καταστροφῶν τὰς ὁποίας ἐπροξένησεν ὑποχωρῶν ὁ στρατός μας. Μᾶς στενοχωρεῖ πολὺ ἢ μὴ ἑκδοσίς Ἑλληνικῶν ἐφημερίδων καὶ τὸ ὅτι δὲν λειτουργοῦσαν πλέον αἱ ἐκκλησίαι μας. Δὲν μανθάνομεν τίποτε γιὰ τὸν Μητροπολίτην μας Χρυσόστομον.

Στὸ σπίτι ἔχουν μαζευθῇ πολλὰς οἰκογένειες, καὶ ὁμῶς νομίζει κανεὶς ὅτι δὲν κατοικεῖται. Ἐχομεν ἀκόμη καὶ ἓνα Ἀρμένιον.

ΦΩΤΙΑ!

Ξημέρωσε καὶ ἡ Τετάρτη (31 Αὐγούστου). Ἡσυχία, μουντή. Κάθε λεπτό πού περνᾷ μᾶς φανεται χρόνος ὁλόκληρος. Ἀντιλαμβανόμεθα ὅλοι ὅτι ἡ θέσις μας δὲν εἶναι καθόλου καλή. Προσπαθῶ νὰ περάσω τὴν στενοχώρια μου παίζοντας μὲ τὸ παιδάκι τοῦ ἀδελφοῦ μου. Μόνον ἐκεῖνο τὸ ἄθῳ πλᾶσμα, δὲν καταλαβαίνει τὴν φοβερὴ θέσιν μας. Τὸ βλέπω καὶ πονῶ. Ἐκτείνει τὰ μικρὰ του χεράκια καὶ μὲ ἀγκαλιάζει. Ἡ ψυχὴ μου συγκεντρώνεται σ' αὐτὸ τὸ ἀγγελούδι, τὸ ὁποῖον ἀγαπῶ ὑπερβολικά. Θεέ μου, λυπήσου τοῦλάχιστον αὐτὸ τὸ ἄθῳ πλᾶσμα, ὅχι πλέον ἐμᾶς τοὺς ἁματωλούς.

Παρά τίς προτροπές τῶν Τούρκων, δὲν βγαίνομε ἀκόμη ἀπὸ τὰ σπίτια μας. Καὶ ὅταν συμβῇ νὰ βγοῦμε, γιὰ νὰ ψωνίσωμε κάτι, γυρίζουμε ὅσο μπορούμε γρηγορώτερα. Διατελοῦμεν σὲ ἀπόγνωσι μὴ γνωρίζοντας ποῦ θὰ καταλήξῃ αὕτῃ ἡ κατάστασις. Ὁ φόβος ἔχει ριζώσῃ μέσα μας.

Στὸ σπίτι λόγῳ τοῦ ὅτι εἴμεθα πολλοί, καθήμεθα ἐκ περιτροπῆς στὸ τραπέζι. Τρῶμε ἐν τούτοις μηχανικά, ἀναίσθητα. Ἐκείνη τὴν ἡμέρα, σηκώθηκα ἀπὸ τὸ τραπέζι κατὰ τίς 2 μ.μ. Τὴν ἴδια σχεδὸν στιγμὴ μανθάνομεν ὅτι ἐξερράγη πυρκαϊὰ στὴν Ἀρμενικὴ συνοικία. Ἀκούομεν κατ' ἀρχὰς ἀραιοὺς πυροβολισμούς. Σὲ λίγα λεπτά νομίζει κανεὶς πλέον ὅτι θάλλουν χιλιάδες μυδραλλιοβόλων.

Ἀνεβαίνομε στὴν ταράτσα καὶ διακρίνομε στὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος πυκνὸν καπνόν, νὰ ἀναδίδεται ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Ἀρμενικῆς συνοικίας. Ὅλοι οἱ γείτονες εἶναι καὶ αὐτοὶ ἀνεβασμένοι στίς ταράτσες διὰ νὰ παρακολουθήσουν τὸ θέαμα. Αἱ διαδόσεις ἀρχίζουν ἀμέσως, μεταδιδόμεναι ἀπὸ στόματος εἰς στόμα. Κατ' ἄλλους μερικοὶ Ἀρμένιοι εὐρισκόμενοι ἐντὸς τοῦ περιβάλλου τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας, ἐπυροβόλησαν ἐναντίον διερχομένων Τούρκων στρατιωτῶν, οἵτινες ἀνταπήντησαν καὶ ἔβαλαν φωτιά στὴν Ἐκκλησίαν.

Ἄλλοι ἔλεγον ὅτι ἡ πυρκαϊὰ ἦτο τυχαία, καὶ ἄλλοι ὅ-

τι ἐπειδὴ αἱ Ἀρχαὶ ἀνεκάλυψαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν πυρομαχικὰ ἔβαλαν γιὰ ἐκδίκησι, φωτιά!

Κανείς ὅμως δὲν ἐφαντάζετο ὅτι ἡ φωτιά βάλθηκε ἐπίτηδες διὰ νὰ ξεριζωθῇ μιὰ γιὰ πάντα ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ πυροσβεστικὴ ὑπηρεσία Σμύρνης ἔσπευσεν ἐπὶ τόπου διὰ νὰ καταστείλῃ τὴν πυρκαϊάν, ἀλλ' ἤμποδίζετο ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν Ἀρχῶν. Ἐπίσης ἔσπευσαν ἐπὶ τόπου ἀγῆματα Ἀμερικανῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἤμποδίσθησαν.

Τὸ σατανικὸν αὐτὸ σχέδιον τῆς καταστροφῆς, ὑπεβοήθει καὶ ὁ πνέων ἰσχυρὸς ἄνεμος, πρὸς τὴν διεύθυνσιν

Ἡ Σμύρνη στὶς φλόγες!

τῆς χριστιανικῆς συνοικίας. Ἡ πυρκαϊὰ ἐξαπλοῦται ταχέως καὶ ὁ οὐρανὸς ἔχει γίνῃ μαῦρος ἀπὸ τὸν καπνὸ. Παρακολουθοῦμεν μὲ ἀγωνία τὸ θέαμα. Βλέπομε πάλιν τὴν θέσι μας νὰ χειροτερεύῃ, καὶ χάνομεν τὶς λίγες ἐλπίδες μας.

Δὲν περνᾷ πολλὴ ὥρα, καὶ βλέπομεν νὰ ἀναδίδεται καπνὸς καὶ ἀπὸ ἄλλο σημεῖον τῆς Σμύρνης. Ὁ κίνδυνος μεγαλώνει, ἀλλὰ φανταζόμεθα ὅτι δὲν διατρέχει ἄμεσον κίνδυνον τὸ σπίτι ποῦ μένομε. Ἀλλὰ σὲ λίγο τρίτῃ στήλῃ καπνοῦ ὑψώνεται ἀπὸ ἄλλον σημεῖον, τοῦ ὁποῖου τὴν θέσιν δὲν μπορέσαμε νὰ καθορίσωμεν.

Οἱ τρεῖς ἐκεῖνες φωτιές, παίρνουν μεγάλες διαστάσεις.

Ἀπὸ τὸν δρόμον ἤρχισαν νὰ περνοῦν οἱ πρῶτοι πυροπαθεῖς, ἀλλόφρονες, σηκώνοντες ὅ,τι μπορούσαν ἕκαστος. Πηγαίνουν πρὸς τὴν συνοικίαν Πούντας διὰ νὰ βροῦν καταφύγιον στὰ ἀνοικτὰ μέρη, στοὺς ταρλάδες τῆς Σμύρνης. Μεταφέρουν μπασούλα, βαλίτσες, φορέματα, ἀγαπημένους ἀσθενεῖς ποὺ δὲν μπορούν νὰ περιπατήσουν, τοποθετημένους ἐπάνω σὲ καρέκλες καὶ σὲ προχειροκατασκευασμένα φορεῖα. Τὸ θέαμα ἦτο τρομερόν. Ἀλλὰ εἶναι ἀκόμη ἡμέρα, καὶ ἡ ἡμέρα εἶναι πολὺ παρηγορητικὴ. Τὸ φῶς κάμει τὸν ἄνθρωπον νὰ ἐλπίζει, τοῦ δίδει θάρρος καὶ δύναμιν. Ἀλλὰ, ὅταν θὰ γίνη σκοτάδι;

Κοπάδια, κοπάδια, περνοῦν ἀπὸ μπροστά μας ἄνθρωποι μὲ τὴν ἀπελπισίαν ζωγραφισμένην εἰς τὰ πρόσωπά των. Τὸ κύμα αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων ὀγκώνεται σιγά, σιγά. Βλέπει κανεὶς καὶ κάρρα, ἀμάξια, ζῶα καὶ κάθε τι ποὺ θὰ μπορούσε νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς μεταφορικὸν μέσον, ἀνακατεμμένα φύρδην, μίγδην μὲ ἀνθρώπους.

Ἀκούονται φωνές ἀπελπισίας, ὀδυρμοί. Ἀπὸ τὰ παράθυρα τοῦ σπιτιοῦ βλέπομεν αὐτὸν τὸν συρφετὸν καὶ προβλέπομεν ὅτι δὲν θὰ ἀργήσῃ νὰ ἔλθῃ καὶ ἡ δική μας σειρά.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ πυρκαϊὰ μαίνεται. Ἀκούομεν τὸ τρίξιμον τῶν καιομένων κτιρίων καὶ τὴν βοήν τῶν στεγῶν καὶ τῶν τοιχωμάτων ποὺ πέφτουν.

Ὁ ἥλιος ἔδυσε καὶ τὸ θέαμα τῆς φωτιᾶς εἶναι φοβερόν καὶ μεγαλειώδες. Ὁ οὐρανὸς ἀνάβει. Κάθε στιγμή ποὺ περνᾷ μᾶς φέρει πλησιέστερα πρὸς τὸν κίνδυνον. Καταλαμβάνομεν πλέον ὅλοι ὅτι δὲν θὰ γλυτώσωμεν καὶ ὅτι θὰ ἀναγκασθῶμεν νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὸ σπίτι. Καθένας μας μαζεύει ὅ,τι πολýτιμον ἔχει καὶ ὅ,τι θεωρεῖ ἀπαραίτητον διὰ τὴν εἰς τὸ ὑπαιθρον παραμονήν μας.

Ἐλπίζομεν μόνον εἰς τὴν τυχὸν ἀλλαγὴν κατευθύνσεως τοῦ ἀνέμου. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν ἀπελπισία μας, ἀφίνομεν χαρτιὰ γιὰ νὰ δοῦμε ἀπὸ ποῦ φυσοῦσε ὁ ἀέρας! Τὸ μυαλό μας ὕστερα ἀπὸ τόσας στενοχωρίας, ἔπαυσε πλέον,

κατὰ τὰ φαινόμενα νὰ λειτουργῇ κανονικὰ καὶ ἔχουμε κου-
τὲς ἐλπίδες σωτηρίας.

Ὁ ἀδελφός μου σὲ μιὰ στιγμή ἀπελπίζεται καὶ λιπο-
θυμᾷ. Ἐνῶ προσπαθοῦμε νὰ τὸν ἐπαναφέρωμε εἰς τὰς αἰ-
σθήσεις του, τὸν ἀκούομε νὰ ψιθυρίζῃ: Θεέ μου σῶσε τὰ
παιδιά μου! Ὄταν συνῆλθε, ἀνεβήκαμε πάλιν στὴν ταρα-
τσα. Ἡ ὥρα θὰ ἦτο περίπου 10 μ.μ. Ὁ οὐρανός φαινόταν
σὰν νὰ ἐκαίετο. Καίόμενα χαρτιά πετοῦσαν στὸν ἀέρα σὰν
ἀναμμένα πουλιά. Ἀπὸ τὸν δρόμον ἀκούονται φωναί,
κλάμματα, βλασφημίες. Ὅλοι μὲ δυσκολίαν προσπαθοῦμε
νὰ κρατήσωμε τὰ δάκρυά μας. Ἡ φωτιὰ δὲν θὰ μᾶς λυπη-
θῇ. Φαίνεται ὅτι καὶ αὐτός ὁ Θεός μᾶς ἐγκατέλειψε. Ἡ
σειρά μας ἔφθασε.

Ὁ πενθερός τοῦ ἀδελφοῦ μου, κρατεῖ τὴν ψυχραιμία
του καὶ προσπαθεῖ νὰ μᾶς ἐνθαρρύνῃ, λέγων ὅτι ἀδίκως
προετοιμαζόμεθα καὶ ὅτι θὰ κάμωμεν ἄδικον περίπατον!
Ὁ ἀδελφός μου σηκώνει τὸ μεγαλύτερό του ἀγοράκι καὶ
ἡ γυναῖκα του, τὸ μωρό της. Στὸ περιβολάκι τοῦ σπιτιοῦ
θάβονται τὰ ἀργυρᾶ σκεύη καὶ ἄλλα κοσμήματα, χάριν
ἀσφαλείας.

Ἡ ὥρα εἶναι 11 μ.μ. ἀκριβῶς. Δὲν μᾶς κάμει καρδιά
νὰ ἐκινήσωμε. Μέσα στὸ σπίτι θρίσκονται πολλοὶ ξένοι
ποὺ ἔχουν καταφύγει ἐκεῖ ἀπὸ νωρίς. Ὅλοι εἴμεθα θουβοὶ
καὶ δακρυσμένοι. Ὁ πενθερός τοῦ ἀδελφοῦ μου δίδει τὸ
σύνθημα τῆς ἐκκινήσεως. Σταυροκοποῦμεθα καὶ ὁ ἕνας
κατόπιν τοῦ ἄλλου περνοῦμε τὸ κατῶφλι τῆς πόρτας, ἡ
ὁποία κλειδώνεται καλὰ μὲ προσοχήν. Διότι φανταζόμεθα
ἀκόμη ὅτι τὸ σπίτι μας δὲν θὰ καῇ. Ἐχομεν ἀκόμη
ἐλπίδες.

ΖΩΝΤΑΝΟΙ ΜΕΣΑ ΣΕ ΤΑΦΟΥΣ!

Συγκεντρωμένοι ἀρχίζομεν τὴν πορείαν, μέσα στὸ
πλῆθος ἐκεῖνο τῶν ἀλλοφρονοῦντων ἀνθρώπων. Ὁ καθέ-
νας σηκώνει καὶ ἀπὸ κάτω. Ἐγὼ σηκώνω μιὰ μεγάλη βαλί-

τσα, ἄλλος χαλιά, ἄλλος σκεπάσματα, ἄλλος καλάθια. Ὁ γυναικάδελφος τοῦ ἀδελφοῦ μου, στρατιώτης μόλις ἐπιστρέψας ἐκ τοῦ μετώπου, φροντίζει γιά τρόφιμα. Ἔχει ὑποφέρει ἀπό πείναν κατὰ τὴν ὀπισθοχώρησιν, καὶ μᾶς συνιστᾷ νὰ ἔχωμε τὸν νοῦν μας στὰ... τρόφιμα! Ἀλλὰ ποῖος τὸν ἀκούει ἐκείνη τῇ στιγμῇ!

Προχωροῦμε πρὸς τὴν συνοικίαν Πούντας, μὲ ὅλο ἐκεῖνο τὸ πλῆθος, καὶ προσπαθοῦμε νὰ μὴ ἀπομακρυνόμεθα ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον. Ὑστερα ἀπὸ ὀλίγης ὥρας πορείαν, καταφεύγομε στὸ σπίτι κάποιου γνωστοῦ μας, ὅπου περιμένουμε πάλι νὰ δοῦμε τὴν ἐξέλιξιν τῆς φωτιᾶς. Τὸ σπίτι αὐτὸ εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ κόσμος, καὶ μόλις καὶ μετὰ βίας κινούμεθα. Ἡ νύχτα μᾶς φαίνεται ἀτελείωτη, ἐνῶ ἡ φωτιά μεγαλώνει, πλησιάζουσα ὁλοένα καὶ πρὸς τὰ ἐκεῖ.

Σὲ μιὰ ὥρα πάλι εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ φύγωμε. Νέαι συγκινήσεις, νέα δάκρυα.

Σὲ λίγο φθάνουμε στὴν Μπέλλα - Βίστα, πίσω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν σταθμὸν τῶν τροchioδρόμων τῆς παραλίας. Ἀλλὰ ἐκεῖ οἱ Τοῦρκοι μᾶς ἐμποδίζουν νὰ περάσωμε, ἐνῶ ἡ φωτιά μᾶς πλησιάζει. Αἱ γυναῖκες ἀρχίζουν νὰ κλαίουν καὶ νὰ φωνάζουν. Γίνεται πανδαιμόνιον. Ἀναγκαζόμεθα, λοιπόν, νὰ γυρίσωμε πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ νὰ πάρωμε ἄλλον δρόμον.

Συνωθούμενοι, κατάκοποι, πνευστιῶντες, ἀπελπισμένοι ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν, ἐφθάσαμεν κατὰ τὰ ἡμερώματα μπροστὰ στὸ Νεκροταφεῖον. Μέσα στὴν ἀπέραντη ἔκτασί του, στὴ συνοικία τῶν πεθαμένων, ἔχουν καταφύγη καὶ οἱ ζωντανοί!

Πολλοὶ ἀδειάζουν τοὺς μεγάλους τάφους ἀπὸ τὰ ὀστά τοὺς καθαρίζουν ὅπως μπορούν, στρώνουν ὅ,τι κατῴρθωσαν νὰ πάρουν μαζύ των, καὶ τοὺς μεταβάλλουν σὲ... κατοικίες!

Τί δράματα δὲν ἔγιναν μέσα στὸ νεκροταφεῖο! Σκηνὲς ἀπερίγραπτης φρίκης ἔγιναν ἐκεῖ. Καὶ ἐν τούτοις, ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἐθεωροῦντο εὐτυχεῖς ὅσοι εὑρίσκαν μιὰ

γωνιά μέσα στο νεκροταφείο, ανάμεσα στα κόκκαλα τῶν πεθαμένων!

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ ΣΚΟΤΩΝΟΥΝ ΓΙΑ ΝΑ ΚΛΕΒΟΥΝ

Προχωροῦμε ἤδη πρὸς τὸ Χαλκά - Βουνάρ, μέσα σὲ χιλιάδες ἀνθρώπων ποὺ ἐκινουῦντο σὰν μιὰ μᾶζα, σὲ ὠρισμένην κατεύθυνσιν.

Βλέπω ὅλα τὰ γνωστὰ μέρη, τὰ ὁποῖα περνοῦσα ἄλλοτε μὲ παιδικὴν ἀφέλειαν ὅταν ἐπήγαινα νὰ ἐπισκεφθῶ τοὺς συγγενεῖς μου, ἐκεῖ ὅπου μόλις πρὶν λίγες μέρες ζοῦσα ἐν εὐτυχίᾳ. Πόσον σκληρὲς εἶναι οἱ ἀναμνήσεις σὲ τέτοιες ὥρες; Καὶ τί δὲν μοῦ θύμιζαν ἐκεῖνα τὰ μέρη!

Τὰ ἐργαστάσια ποὺ βρίσκονται ἐπάνω στὸν δρόμο, τοῦ Τσινταίνη, τοῦ Στεφανίδη, τοῦ Τοκάζογλου, δὲν καπνίζουν πιά! Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, ὅταν δὲν ὑπῆρχε ψωμί, πολλοὶ ἄνθρωποι πήγαιναν νὰ δοῦν ἐὰν θὰ δουλέψουν τὰ ἐργαστάσια. "Όταν δούλευαν, οἱ φοῦρνοι τῆς Σμύρνης εἶχαν ψωμί! "Ω! ἡ περίοδος ἐκείνη τῆς φτώχειας ἦτο πολὺ καλυτέρα τῆς σημερινῆς.

Ἐνῶ ἐπλησιάζαμε πρὸς τὸ Χαλκά - Βουνάρ, ἀκοῦμε ἄλλεπαλλήλους πυροβολισμούς. "Όλοι τρομάζουν ἐνῶ αἱ γυναῖκες βγάζουν γοερὲς κραυγές.

Τοῦρκοι στρατιῶται ἐνὸς φυλακίου παρὰ τὴν γέφυραν, ἐπλησιάζον τοὺς φεύγοντας καὶ τοὺς ἐξεβιάζον, ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῶν ὅπλων των, διὰ νὰ ἀποσποῦν χρήματα. Ἐὰν δὲν ἐλάμβανον δὲν ἐδίσταζον νὰ φονεύουν τοὺς μὴ συμμορφουμένους μὲ τὰς ἀπαιτήσεις των.

Μπροστὰ στὰ μάτια μου, Τοῦρκος στρατιώτης, ἔκοψε τὰ δάχτυλα μιᾶς γυναίκας, διὰ νὰ λάβῃ... τὸ ταχύτερον τὰ δακτυλίδια τῆς! Καὶ βρισκόμουν σὲ τέτοια κατάστασι, ὥστε τὸ θέαμα δὲν μοῦ ἐπροξένησε σχεδὸν καρμιὰ ἐντύπωσι!

Εἰς τὰς ἐκτάσεις τοῦ μέρους ἐκείνου, βλέπομεν σπαρμένα πτώματα, ποὺ ἀναδίδουν φοβερὴ μυρωδιά. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ θεάματα δὲν μοῦ προξενοῦν πλέον καμμιὰ ἐντύπωση.

ΣΦΑΓΗ, ΣΦΑΓΗ, ΣΦΑΓΗ!

Εἶχε ξημερώση πλέον, ὅταν ἐφθάσαμε στὸ σπῖτι τῶν συγγενῶν μου, στὸ σπῖτι ὅπου ἔμενα μέχρι πρὸ ὀλίγου. Κατάκοποι καὶ ἐξηντλημένοι ριχθήκαμε στὰ καθίσματα καὶ στοὺς καναπέδες τοῦ σπιτιοῦ. Ἡ θεία μας ποὺ μᾶς βλέπει σ' ἐκείνη τὴν κατάστασι κλαίει, ἐνῶ ἡμεῖς δὲν ἔχομε τὴ δύναμι νὰ ἀρθρώσωμε λέξι. Θεωροῦμεν ἐν τούτοις τοὺς ἑαυτοὺς μας εὐτυχεῖς, διότι βρέθηκε μιά στέγη γιὰ μᾶς, σ' ἐκείνη τὴ φοβερὴ ὥρα.

Ἀπὸ τὰ παράθυρα, βλέπομε τὸν κόσμον νὰ ἀπλώνεται στὴν ἀπέραντη ἐκείνη ἔκτασι, καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ θρῇ λίγο χῶρο γιὰ νὰ ἀκουμπήσῃ, νὰ ξεκουρασθῇ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ φωτιά μαίνεται στὴ Σμύρνη, ἀκούεται δὲ ἓνας συνεχὴς θόρυβος, ποὺ ἔμοιαζε μὲ ἐπιθανάτιον ρόγγον. Ξαφνικά ἀκούεται κάτω ἀπὸ τὰ παράθυρα, ὁ θόρυβος ἑνὸς αὐτοκινήτου, τὸ ὁποῖον ἔσταμάτησε.

Ὁ Κεράλ... ὁ Κεράλ... φωνάζουν. Πράγματι βλέπω τὸν σφαγέα, τὸν ἐμπρηστήν, εἰς ὀλίγων μέτρων ἀπόστασιν, νὰ κατεβαίνει μὲ εὐκινησίαν αἰλούρου ἀπὸ τὸ αὐτοκίνητον. Φοροῦσε ἀπλὸ μαῦρο καλπάκι, ροῦχα στρατιωτικὰ καὶ δὲν εἶχε ἐπάνω του κανένα διακριτικόν. Οὔτε καὶ κανένα χρυσὸ κουμπί.

Τὴν ἴδια σχεδὸν στιγμή, ἄφινε τὸ βολάν τοῦ αὐτοκινήτου, ἓνας μὲ μεγάλα γένεια, ντυμένος περίπου σὰν τὸν Κεράλ. Φαινόταν καὶ αὐτὸς ἀξιωματικός. Πράγματι σὲ λίγο μανθάνω ὅτι ἦτο ὁ πεοίφημος Νουρεντίν, τὸ δεξιὸ χέρι τοῦ Κεράλ, ὅστις διορισθεὶς Νομάρχης τῆς Σμύρνης, εἶχεν ἐκτελέσει τὸ σχέδιον τοῦ ἐμποησμοῦ της.

Καὶ οἱ δυὸ βιαστικοί, ἀκολουθούμενοι ἀπὸ δύο ἄλλους ἀξιωματικούς, εἰσῆλθον εἰς τὰ παραπλεύρως ἐργαστάσια

τοῦ σιδηροδρόμου Κασσαμπᾶ. Τί ὥρα ἔφυγαν ἀπὸ ἐκεῖ δὲν ἀντελήφθην, οὔτε καὶ τοὺς Ξανασυνάντησα ἀπὸ τότε.

Στὸ σπίτι ἐκεῖνο, μένομε περισσότερα ἀπὸ ἑξήντα ἄτομα ἐνῶ δωμάτια ὑπάρχουν μόνον τέσσαρα. Γι' αὐτὸ καὶ κινούμεθα μὲ δυσκολίαν. Τὸ βράδυ κοιμούμεθα ὁ ἓνας δίπλα στὸν ἄλλον, χωρὶς νὰ γδυνόμεθα. Παρηγορούμεθα, ὅμως βλέποντες, χιλιάδας ἀνθρώπων νὰ παραμένουν στὸ

Ὁ Κεμάλ ὅπως ἦταν τότε.

ὑπαιθρον. Ἐπὶ πλέον ἔχομεν ἐξασφαλισμένην τροφήν γιὰ ἀρκετές ἡμέρες. Στὸν περίβολο τοῦ σπιτιοῦ ὑπῆρχον ἀρκετοὶ χοῖροι, κάποιος δὲ ἀνεκάλυψε ἓνα ὀλόκληρο βαγόνι... γαλέττας, καὶ ἔφερε μεγάλη ποσότητα. Ἔτσι σιγά, σιγά, ἀρχίζομε νὰ ἀνακτοῦμε τὸ ἠθικόν μας. Πολλές φορές δέ, διασκεδάζομεν μὲ τὴν περίεργη ζωὴ ποὺ ἀρχίσαμε νὰ κάμωμε. Μιά μέρα βλέπομε ἀπὸ τὰ παράθυρα, τὴν κατα-

σκήνωσι μιᾶς οἰκογενείας καὶ γελοῦμε μὲ τὴν καρδιά μας· Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, ἓνας κατάχονδρος ἄνθρωπος, εἶχε ξαπλώσει ἐπάνω στὰ χόρτα καὶ ἐκάπνιζε ναργιλέ!

Ἡ φωτιὰ ἐξηκολούθησε τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον της, μέχρι τῆς 3ης Σεπτεμβρίου χωρὶς νὰ πάψουν μέχρις ἐκείνης τῆς στιγμῆς νὰ ἀκούωνται ἐκρήξεις. Ἀλλὰ ἔχομεν τόσον συνηθίσει ὥστε δὲν φοβούμεθα. Οἱ κάτοικοι τῆς καιομένης πόλεως ἔχουν διασκορπισθῇ. Ἄλλοι ἔχουν σφαγῇ.

Τώρα θέλομεν νὰ φύγωμεν ἀπὸ τὴν Σμύρνην μὲ κάθε θυσίαν, θέλομεν νὰ βγοῦμε ἀπὸ αὐτὴν τὴν κόλασιν. Ἡ-συχὰ γιὰ μᾶς διέρρευσεν ἡ 4η Σεπτεμβρίου.

Τὴν ἐπομένην, (5 Σεπτεμβρίου) θέλομεν νὰ βολιδοσκοπίσωμεν τὰ πράγματα, ἐὰν καὶ κατὰ πόσον θὰ μπορούσαμε νὰ κατεβοῦμε καὶ νὰ παραμείνωμε στὸ σπίτι κάποιου φίλου μας, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε καῖ· Οὕτω θὰ εὐρισκόμεθα πλησιέστερον πρὸς τὴν θάλασσαν, διὰ νὰ φύγωμεν μὲ τὴν πρώτην εὐκαιρίαν.

Κατὰ τίς 2 μ.μ. τελειώνει τὸ συνηθισμένον καθημερινὸ φαγητό μας· χοιρινὸ καὶ γαλέττα. Θὰ φύγω μὲ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἀδελφοῦ μου, καὶ τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ ἐργοστασίου του.

Ἐτοιμάζομεν πάλι τίς ἀποσκευές μας, ἐνῶ μᾶς καταλαμβάνουν πάλιν φόβοι καὶ ἀνησυχίαι. Θὰ πάρωμε πάλιν τὸν δρόμον πρὸς τὸ ἄγνωστον. Θὰ ἀντικρύσωμε πάλι ἀπὸ κοντὰ τοὺς ἀγρίους Τούρκους στρατιώτας. Θὰ συναντήσωμεν εἰς τὸν δρόμον μας πτώματα ἀποσυντεθειμένα ἀδελφῶν μας, καὶ θὰ αἰσθανθοῦμε τὴν ἀπαίσιαν ἐκείνην ὁσμὴν ποὺ ἀναδίδεται ἀπ' αὐτά.

Γιὰ μιὰ στιγμὴ στέκομαι μελανχολικὰ στὸ παράθυρον, καὶ σκέπτομαι ἐὰν πρέπει νὰ φύγω ἀπὸ τὸ σπίτι αὐτὸ ὅπου ὑπάρχει σχετικὴ ἀσφάλεια. Δυνατὰ ὅμως καὶ βίαια κτυπήματα μοῦ διακόπτουν τοὺς συλλογισμούς μου. Ὁ θεῖος μου σπεύδει νὰ ἀνοίξῃ καὶ βλέπει βλοσυροῦς Τούρκους στρατιώτας.

Ζητοῦν τὸν συγγενῇ μας Μαριανόν, πενθερό τῆς ἑξαδέλφης μου. Θέλουν νὰ τὸν ἀνακρίνουν. Ὁ τρόμος μᾶς καταλαμβάνει. Φανταζόμεθα τὸ τέλος τοῦ δυστυχοῦς, διότι ἐγνωρίζαμε τὰ πατριωτικά του, ἐνθουσιώδη αἰσθήματα.

Ὑπηρετῶν εἰς τὴν Γαλλικὴν ἐταιρίαν τῶν σιδηροδρόμων, προκαλοῦσεν ἐπεισόδια μὲ τοὺς Φραγκολεβαντίνους συναδέλφους του. Ἐφώναζε διὰ τὰ Ἑλληνικὰ δίκαια ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ κατηγοροῦσε τοὺς ἑένους γιὰ τὴν ἀνθελληνικὴ πολιτικὴν των. Δὲν ἐδειλίαζε ἀκόμη νὰ ἐκφράζη φανερά τις σκέψεις του, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς μισέλληνας Γάλλους προῖσταμένους του... Αὐτὰ τὴν καλὴ ἐποχὴ!

Τώρα ὅμως τὰ πράγματα ἔχουν μεταβληθεῖ. Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν κυρίαρχοι καὶ εἶχον συμμάχους τοὺς Γάλλους, οἱ ὅποιοι ἔκαμαν ὅ,τι μποροῦσαν διὰ νὰ εὐχαριστήσουν τοὺς νέους κατακτητάς.

Καὶ ὁ Μαριανὸς κατηγγέλθη δι' ὅσα ἔλεγε κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἐλευθερίας. Καὶ ἐκαλεῖτο νὰ λογοδοτήσῃ. Ἀλλ' ὁ Μαριανὸς εἶχε θάρρος. Ἐνῶ ὅλοι εἶχαμε παγώσει ἀπὸ φόβον, μὴ γνωρίζαντες τί ἔπρεπε νὰ πράξωμεν, ἐκεῖνος ἐπροχώρησε μὲ τόλμην καὶ εἶπεν εἰς τοὺς ἄνδρας τοῦ ἀποσπάσματος νὰ περιμένουν. Γύρισε κατόπιν ἐφίλησε τὴν κόρη του, τὸν γιόν του καὶ τὴν νύμφη του, καὶ ἀπεχαιρέτησε ὅλους μὲ δυνατὴ χειραψία.

Οἱ στρατιῶται τὸν παρόελαβον καὶ ἔκτοτε δὲν τὸν ἔα-
ναεῖδαμε. Ἀργότερα ἐμάθαμε ὅτι τὸν ἐσκότωσαν μὲ ρα-
βδισμούς.

Τὸ ἐπεισόδιον αὐτὸ μᾶς ἐμεγάλωσε τοὺς φόβους. Ποῦναι νὰ φύγωμεν τὸ ταχύτερον καὶ ὅ,τι γίνει ἅς γίνει. Πρέπει νὰ τελειώνωμε τὸ ταχύτερον μιὰ γιὰ πάντα.

Ὑστερα ἀπὸ λίγη προσπάθεια, βοίσκομε ἓνα κάρρο καὶ ἓνα ἀμάξι. Τὰ μεταφορικά μέσα ἐκεῖνες τίς ἡμέρας τὰ εἶχαν οἱ Τοῦρκοι. Ἀποχαιρετοῦμε τοὺς συγγενεῖς μας, φροτῶνουμε τὰ πράγματα στὸ κάρρο καὶ ἔσκινοῦμε. Μόλις ἐπροσχωρήσαμε ὁ ἀμαξῆς μᾶς ἐρωτᾷ: Ἐχετε τὰ πιστοποιητικά σας; Ἡ ἐρώτησις αὕτη μᾶς δημιουργεῖ ὑπόνοιες. Τί πιστοποιητικά νὰ ζητοῦν αἱ Ἀρχαί;

Εύρισκόμεθα σὲ μιὰ παράδοξη ψυχολογικὴ κατάστασι. Καὶ τὰ πλέον ἀσήμαντα γεγονότα μᾶς προκαλοῦν μεγάλα συναισθήματα. Ἐλπίζομεν καὶ ἀπογοητευόμεθα σχεδὸν τὶς ἴδιες στιγμῆς. Δὲν ἀπαντήσαμε στὴν ἐρώτησιν τοῦ ἁμαξᾶ.

Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Νεκροταφείου - Χαλκα - Βουνάρ, προχωροῦν τὰ τροχοφόρα, ἐνῶ ἡμεῖς εἴμεθα βουβοί, ἀπογοητευμένοι. Μέσα εἰς τὰ ἐργοστάσια ποὺ βρίσκονται δεξιὰ τῆς ὁδοῦ αὐτῆς, βλέπομεν πλήθη ἀνθρώπων ποὺ βρῆκαν ἐκεῖ προσωρινὸν καταφύγιον. "Ἄλλοι μεταφέρουν νερό, ἄλλοι τροφίμα καὶ ἄλλοι στέκονται σκεπτικοί, ἀναλογιζόμενοι τὴν ἀθλίαν των σημερινὴν κατὰστασιν.

Περνοῦμε τώρα πάλι μπροστὰ ἀπὸ τὸ Νεκροταφεῖο. Μέσα στοὺς τάφους ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν οἰκαγένειαι. Μακάβριον καταφύγιον. Ἐχουν βγάλη ἀπὸ πολλοὺς τάφους τὰ ὀστέα καὶ τὰ φέρετρα, τὰ ὁποῖα βλέπει κανεὶς σωριασμένα. Οἱ τάφοι ἔχουν μεταβληθῇ σὲ κατοικίαις ζώντων! Φαντασθῆτε γιὰ μιὰ στιγμή αὐτὸ τὸ θέαμα, ἐλάτε στὴ θέσιν τοὺς γιὰ μιὰ στιγμή, γιὰ νὰ λάβετε μίαν ἰδέαν τῶν μαρτυρίων ποὺ ὑπέφεραν οἱ δυστυχεῖς. Πολλαὶ ἀκόμη γυναῖκες ἐγκυοί, ἐγέννησαν στὸ ὕπαιθρον, χωρὶς νὰ βροῦν μιὰ μικρὴ βοήθεια, χωρὶς νὰ λάβουν κανένα φάρμακο!

"Ὅσοι κατῶρθωσαν νὰ βροῦν λίγο κρέας προσπαθοῦσαν νὰ τὸ πῆσουν μεταχειριζόμενοι ὡς καύσιμον ὕλην, ἀνθρώπινα κόκκαλα!

Καὶ πόσα ἄλλα γεγονότα, ἀφαντάστου φρίκης δὲν ἔλαβον χώραν, νεκρονότα τὰ ὁποῖα εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράψῃ πέννα ἀνθρώπου.

ΣΤΑ ΣΤΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΛΥΚΩΝ!

"Ὅσοι γνωρίζουν καλὰ τὴν Σμύρνη, θὰ ἐνθουμοῦνται, τὰ ἐργοστάσια τοῦ Φωταερίου, καὶ τὰς παραπλεύσας αὐτῶν, πρὸς τὰ δεξιὰ, εύρισκόμενες τεράστιες ἀποθήκες μιᾶς Ἀγγλικῆς Ἑταιρίας.

Οι αποθήκες αυτές από την ἀριστερή τους πλευρά συνορεύουν μέ ἓνα τμήμα τῶν σιδηροδρόμων Ἀϊδινίου, διὰ νά γίνωνται γρήγορα αἱ φορτώσεις καί ἐκφορτώσεις τῶν ἐμπορευμάτων. Ἦσαν δὲ τόσον μεγάλες, ὥστε καί εἰς αὐτοὺς τοὺς ὑψηλοὺς ὀρόφους τῶν, ὑπάρχον σιδηροδρομικαὶ γραμμαί, διὰ νά κυκλοφοροῦν ὡς ἐκεῖ ἐπάνω βαγόνια καὶ ἀτμομηχαναί! Ἐπὶ Ἑλληνικῆς κατεχῆς, ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ἀποθήκαι τῆς Στρατιωτικῆς Βάσεως.

Ὁ Κεράλ, κατὰ τὴν εἰσβολὴν του στὴ Σμύρνη, θρῆκε ἄφθονη γαλέττα, ροῦχα στρατιωτικά, κονσέρβες καὶ σιγάρρα μέσα σ' αὐτὲς τίς ἀποθήκες. Ὅσοι Τοῦρκοι στρατιῶται εἶχαν τὴν τύχη νάμποῦν στίς ἀποθήκες, ἤρπασαν ὅ,τι θρῆκαν, ντύθηκαν καὶ ἐφόρεσαν Ἑλληνικά δίκωχα, ἐπάνω εἰς τὰ ὁποῖα ἔρραβαν τὴν ἡμισέληνον.

Ἀκριβῶς μπροστὰ στίς ἀποθήκες αὐτὲς Τοῦρκοι στρατιῶται μέ ἐπικεφαλῆς ἓνα ἀπαίσιον Χότζαν, μᾶς διατάσσουν νά σταματήσωμεν καὶ ζητοῦν τὰ πιστοποιητικά μας. Τὰ δεῖξαμε τρομαγμένοι, καὶ ὁ Χότζας χωρὶς νά πῇ λέξι, νεύει εἰς τὸν ἀμαξᾶν, νά μᾶς ὁδηγήσῃ μέσα εἰς τὸν περίβολον τῆς ἀποθήκης. Μὴ γνωρίζοντες ἀκόμη διὰ ποίαν αἰτίαν μᾶς συνέλαβαν, τὸν παρακαλοῦμε νά μᾶς ἐπιτρέψῃ νά προχωρήσωμεν, ἰσχυριζόμενοι ὅτι τὸ σπίτι μας δὲν εἶχε καῖ. Ἐφантаζόμεθα ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἐλάμβανε μέτρα... προστασίας διὰ νά μὴ λεηλατοῦνται αἱ καταστραφεῖσαι οἰκίαι.

Βλέποντες ὅτι εἶναι ἀδύνατον νά πείσωμεν τὸν ἀθλιὸν νά μᾶς ἀφίσῃ, τὸν παρακαλοῦμεν νά ἐπιτρέψῃ τοῦλάχιστον, εἰς τὴν σύζυγον τοῦ ἀδελφοῦ μου ἢ ὁποῖα κρατοῦσε τὰ δυὸ μωρά, νά περάσῃ, πρῶγμα τὸ ὁποῖον ἐπετύχομεν, καὶ τὸ ὁποῖον μᾶς ἡύχαρίστησε ὑπερβολικά.

Εἰς τὸ βάθος τοῦ περιβόλου εἶναι μαζεμμένοι πολλοὶ ἄλλοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Δὲν μπορούμε ἀκόμη νά καταλάβωμε τί συμβαίνει. Ἐν τῷ μεταξὺ φέρνουν διαρκῶς καὶ ἄλλους οἱ ὁποῖοι συλλαμβάνονται ἐνῶ κατήρχοντο πρὸς τὴν Σμύρνην.

Λίγα μέτρα πρὸ μακρὰ ἀπὸ μᾶς, βλέπομεν εἴκοσι πε-

ρίπου στρατιώτας μας αιχμαλώτους. Για μιὰ στιγμή ξεχνούμε τὴν θέσιν τὴν ἰδικήν μας καὶ σκεπτόμεθα ἐκείνους. Διερωτώμεθα τί θὰ ἀπογίνουν οἱ δυστυχεῖς ἐκεῖνοι αἰχμάλωτοι, καὶ πόσον φοβερὰ εἶναι ἡ θέσις των. Πῶς ἔχουν ἀλλάξῃ οἱ καιροί! Ἡμεῖς δὲν ἐκαταλάβαμε ἀκόμη, ὅτι ἡ θέσις μας ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἦτο ὄχι μόνον ἡ ἰδία, ἀλλὰ καὶ χειρότερη.

Εἰς τὸ μέρος ὅπου μᾶς κρατοῦσαν ὑπῆρχε μιὰ μικρὴ σιδερένια πόρτα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐπικοινωνοῦσεν ἡ Βάσις μὲ τὰ Ἐργαστάσια Ἀεριοφωτός. Μέσα ἀπὸ τὸ κυκλίδωμα στέκεται ἓνας ὑπάλληλος τοῦ φωταερίου Χριστιανός. Αὐτός ὅπωςδὴποτε εὐρίσκεται ἐν ἀσφαλείᾳ ὑπὸ Ἀγγλικὴν σημαίαν. Τὸν παρακαλέσαμε νὰ μᾶς ἀνοίξῃ τὴν πόρτα νὰ μποῦμε καὶ ἡμεῖς μέσα. Τὸν πείθομε ὅτι εἴμεθα φίλοι τοῦ Διευθυντοῦ τῆς ἐταιρίας, καὶ ὅτι ἡ πρὸς ἐμᾶς συνδρομὴ του, θὰ εὐχαριστοῦσε τὸν προϊστάμενόν του. Μᾶς ἀνοίγει τὴν πόρτα. Ἀλλὰ εἴμεθα πολλοὶ — ὀκτὼ ἄτομα — καὶ ὡς ὅτου μῆν καὶ ὁ τελευταῖος, ἀνακαλυπτόμεθα ἀπὸ τὸν Τοῦρκον σκοπὸν, ὁ ὁποῖος μᾶς συλλαμβάνει καὶ μᾶς βγάζει μὲ τρόπον ὄχι εὐχάριστον.

* * *

Ὁ ἥλιος τῆς Κυριακῆς εἶχε δύσει, καὶ τὸ σκοτάδι ἤρχισε νὰ πέφτῃ σιγά, σιγά. Μέσα στὸ προαύλιον, ὡς ἐκείνη τὴ στιγμή, εἶχαμε μαζευθῇ περὶ τὰ ἑκατὸ πρόσωπα, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά.

Μᾶς θάζουν κατὰ στίχους καὶ μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τὸ κυρίως κτίριον τῶν ἀποθηκῶν. Ἐκεῖ βλέπομεν πλήθη κόσμου. Ἄρα δὲν εἴμεθα μόνον ἡμεῖς οἱ ὀλίγοι. Ἕνας θόρυβος ἀπαίσιος, συνεχής, ἀνακατωμένος μὲ κλάμματα, καὶ φωνές, γεμίζει τὴν ἀτμόσφαιρα.

Εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράψω τὰ συναισθήματα ποὺ μὲ κατελάμβανον τὶς στιγμὲς ἐκεῖνες. Τὸ μόνον ποὺ θυμοῦμαι τώρα εἶναι ὅτι δὲν ἔπαυαν νὰ γεννῶνται διαρκῶς ἐλπίδες ὕστερα ἀπὸ στιγμιαίες ψυχικὲς καταπτώσεις.

Πλησιάζω καὶ ἐρωτῶ τοὺς ἄλλους κρατουμένους. Θέ-

λω νὰ μάθω ἔστω καὶ τὴν παραμικρὴ, τὴν πλέον ἀσήμαντη πληροφορία. Ἀλλὰ ὅλοι ἀγνοοῦν. Κανεὶς δὲν ξεύρει, οὔτε μπορεῖ νὰ καταλάβῃ γιατί μᾶς ἔχουν στριμώξῃ μέσα σ' αὐτὴ τὴν κόλασι.

Ἐφ' ὅσον δὲν μπορούμε τίποτε νὰ κάμωμε, προσπαθοῦμε νὰ βροῦμε τοῦλάχιστον μιὰ γωνιά νὰ συμμαζεuthoῦμε. Στρώνωμε ὅσες κουβέρτες εἶχαμε, πήραμε νερὸ ἀπὸ τὴ βρύσι καὶ φάγαμε λίγη γαλέττα.

Ἄφου... τακτοποιηθήκαμε, ἔκαμα πάλι ἓνα γύρο, προσπαθώντας νὰ βρῶ τὴ λύσι τοῦ μυστηρίου τῆς συλλήψεώς μας. Σὲ μιὰν ἄκρη, εἶναι μαζεμμένοι μερικοὶ καὶ συζητοῦν ὑψηλοφώνως. Ἀκούω ἓναν ἀπὸ αὐτοὺς νὰ λέγῃ ὅτι ἐδιάβασε ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἓνα Τουρκικὸν ἀνακοινωθέν, τὸ ὁποῖον ἔλεγεν ὅτι οἱ ἄρρενες πληθυσμοὶ ἀπὸ τοῦ 18ου ἔτους μέχρι τεσσαρακοστοῦ πέμπτου, θὰ θεωρηθοῦν αἰχμάλωτοι πολέμου. Αὐτὸς ποὺ εἶχε διαβάσῃ τὸ ἀνακοινωθέν ὠνομάζετο Στέλιος Μεϊμάρογλου.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι δὲν πίστεψα σ' αὐτὰ ποὺ ἀκουσα. Δὲν μπορούσα νὰ τὸ πιστέψω. Καὶ πῶς, διελογιζόμενοι, ἦτο δυνατόν, νὰ μᾶς ἀφίσουν οἱ Σύμμαχοί μας ἀπροστάτευτους; Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτρέψουν τὰ πολιτισμένα Κράτη, οἱ μεγάλες δυνάμεις τῆς Ἀντάντ, νὰ γίνῃ τέτοιο ἐγκλημα; Παραδεχόμενοι ὅτι μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἶχαν ἐπιδείξῃ ἐγκληματικὴν ἀδιαφορίαν, ἀλλὰ τίς δικαιολογοῦσα ἐν μέρει, μὲ τὸ ὅτι σὲ τέτοιες στιγμῆς μπορούν νὰ συμβοῦν γεγονότα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀδύνατον νὰ προληφθοῦν. Ἴσως ἀκόμη νὰ μὴ εἶχαν καὶ ἀρκετὲς δυνάμεις διὰ νὰ ἐπέμβουν τότε. Ἀλλὰ, σήμερα; Θὰ ἀφίσουν τοὺς Χριστιανοὺς στὰ χέρια τῶν Τούρκων; Αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον, ἀπάνθρωπον. Εἶναι πρᾶγμα ποὺ δὲ θὰ τὸ ἐπιτρέψουν συνειδήσεις πολιτισμένων ἀνθρώπων. Μὲ αὐτές μου τίς σκέψεις προσπαθῶ νὰ καθησυχάσω τὸν ἑαυτὸ μου.

Ἀκούω πολλοὺς νὰ ἀστειεύονται καὶ νὰ λέγουν, ὅτι οἱ Τοῦρκοι θὰ μᾶς ἔσφαζον. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ κανεὶς δὲν τὸ πιστεύει. Γυρίζω στὴ γωνιά μας καὶ μεταβιβάζω τίς εἰδήσεις. Μὲ λύπη μου, δὲ παρατηρῶ ὅτι ὁ ἀδελφός μου ἤρχι-

σε νὰ χάνη τὸ ἠθικόν του. Ἐκεῖνον πρέπει νὰ προσέχω ἐγὼ τώρα, νὰ τὸν ἐγκαρδιώνω, νὰ τὸν παρηγορῶ. Καὶ αὐτὸ εἶναι πρᾶγμα δύσκολο, διότι ἔχει οἰκογένεια, διότι σκέπτεται τὰ παιδιὰ του.

Μέσα στὸν ἀπέραντο θάλαμο ρίχνουν τὸ ἀμυδρὸ τους φῶς λίγα κεριά, τὰ ὁποῖα ἔτυχε νὰ ἔχουν μιζύ των μερικοῖ ἀπὸ τοὺς κρατούμενους. Ἐνὰ βοηθὸ ἀκούεται συνεχῶς, χωρὶς διακοπή.

Ἡ ὥρα ἔχει πολὺ προχωρήσει. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀγωνία τῆς ἡμέρας ἀρχίζομε νὰ νυστάζωμε. Ξαπλώνομε κοντὰ κοντά, ὁ ἓνας δίπλα στὸν ἄλλον διὰ νὰ μὴ κρυώνωμε καὶ εὐεργετικὸς ὕπνος μᾶς παίρνει στήν ἀγκυλιά του. Θὰ ξεχάσωμε γιὰ λίγες ὥρες τὰ βάσανά μας, καὶ ἴσως ἡ αὔριον ἀνατεῖλει πρὸ εὐτυχιομένη γιὰ μᾶς.

Θὰ εἶχαν περάσει μεσάνυχτα, ὅταν ξυπνήσαμε τρομαγμένοι, ἀπὸ ἀπελπιστικὰς φωνές. Παναγία μας! Θεέ μου! Χριστέ μας! Σῶστε μας Χριστιανοί! Βοήθεια! Προφθάσετε! Μᾶς σφάζουν!

Ὅλοι πανικόβλητοι φωνάζουν, χωρὶς νὰ ξεύρουν τί συμβαίνει. Τρέχουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, συγκρούονται μεταξύ των καὶ τρομάζουν περισσότερο. Οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται, νομίσαντες ὅτι ἐξηγέρθησαν οἱ αἰχμάλωτοι, μπῆκαν εἰς τοὺς θαλάμους, καὶ ἤρχισαν νὰ κτυποῦν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ διὰ νὰ ἐπιβάλουν τὴν τάξιν.

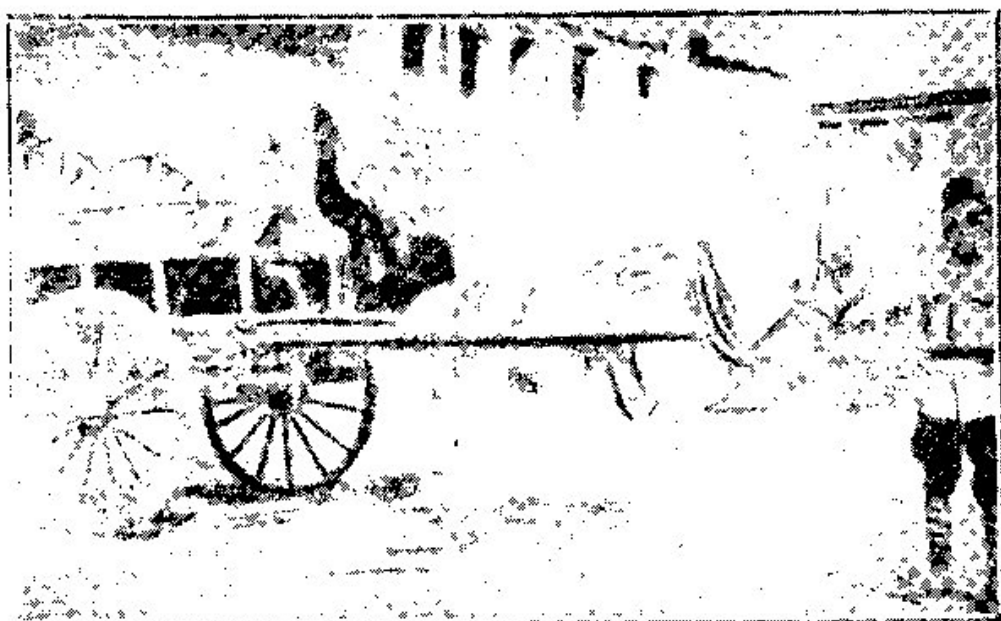
Ἡ σύγχυσις, ὁ τρόμος, καὶ οἱ φωνές συνεχίσθησαν γιὰ πολλή ὥρα. Ἐν τέλει ἡ ἡσυχία ἐπανῆλθε καὶ ἐσυνεχίσσαμε τὸν ὕπνο μας ὡς τὸ πρῶτ.

Ὁ ἥλιος μόλις εἶχε βγῆ ἀκόμη ὅταν ξυπνήσαμε. Τὸ παρήγορο φῶς του, ἀνεπτέρωσε τίς ἐλπίδες μας. Ἐνας Τοῦρκος στρατιώτης μᾶς εἶπεν ὅτι θὰ μᾶς ἀφιναν ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐλευθέρους! Καὶ ἡ εἶδησις, ἐπειδὴ συνέπιπτε μὲ τὴν ἐπιθυμίαν μας, διεδόθη ἀστραπιαίως ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, σὰν νὰ ἐξεδόθη ἐπίσημον Κυβερνητικὸν ἀνακοινωθέν. Περιμένομεν ὅμως ἀδίκως νὰ μᾶς ἀφίσουν ἐ-

λευθέρους. Τώρα θὰ μᾶς ἀφίσουν, σὲ μιᾷ ὥρᾳ θὰ μᾶς ἀφίσουν, τὸ ἀπόγευμα θὰ μᾶς ἀφίσουν. Αὐτὸ φανταζόμεθα καὶ ἐπαναλαμβάνομεν αὐτὰ τὰ λόγια, ὁ ἓνας πρὸς τὸν ἄλλον μὲ βεβαιότητα.

* * *

Οἱ Ἑβραῖοι, ἐν τῷ μεταξύ, μὲ τὸ ἐπιχειρηματικὸν των πνεῦμα δὲν θέλουν νὰ ἀφίσουν ἀνεκμετάλλευστον τὴν περίστασιν. Αὐτοὶ εἶναι ἐλεύθεροι καὶ κυκλοφοροῦν μέσα εἰς

Τὴν πυρσοβεστική ὑπηρεσία, ἀφοῦ τὴν ἠμπόδισαν νὰ ἐπέμψῃ, τῆς ἔβχλαν φωτιά!

τοὺς καταυλισμοὺς τῶν αἰχμαλώτων διὰ νὰ κερδοσκοποῦν. Ἀπὸ πολὺ νωρὶς μόλις βγῆκε ὁ ἥλιος, ἔχουν εἰσβάλῃ μέσα εἰς τὴν φρικτὴν φυλακὴν μας, πωλοῦντες Τουρκικὰς σημαῖες, φωτογραφίες τοῦ Κεμάλ, ἐρυθρὰς ταινίες μὲ τὴν ἡμισέληνον, καὶ χίλια δυὸ ἄλλα πράγματα. Μᾶς συνιστοῦν, ἐμπιστευτικῶς δῆθεν, νὰ προμηθευθοῦμε εἰκόνες τοῦ Κεμάλ, οὕτως ὥστε τὴν στιγμὴν ποὺ θὰ μᾶς... ἀιέλουον μὲ τὸ καλὸ, νὰ δείξωμε πρόσωπον ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες πρὸς τοὺς νικητὰς μας!! Μὲ τὴν μέθοδον αὐτὴν κάμουν χρυ-

ἀεὶ δουλειᾶς, γυμνῶνόντες τοὺς δυστυχεῖς χριστιανοὺς, ἀπὸ τὰ τελευταῖα των χρήματα. Ἄλλοι πάλι Ἑβραῖοι, φέρουν καὶ πωλοῦν σὲ μυθώδεις τιμὰς, ψωμιά, σταφύλια, κονοσέρβες. Οἱ δυστυχεῖς χριστιανοὶ πρὸ τοῦ κινδύνου νὰ πεθάνουν ἀπὸ πείναν, πληρώνουν... ἐφ' ὅσον ἔχουν.

* * *

Οἱ ὥρες περνοῦν, ἐνῶ εὐρισκόμεθα σὲ μιὰ ἀφόρητη κατάστασι, ἐνῶ μπροστά μας ὀρθώνεται ἓνα μεγάλο ἐρωτηματικὸν γιὰ τὴν τύχη ποὺ μᾶς περιμένει. Ἐνῶ νομίζομεν ὅτι θὰ ἐλευθερωθοῦμε, μᾶς ἔρχονται καινούργιοι ἄνθρωποι, γεγονὸς ποὺ μεγαλώνει τὴν ἀπελπισίαν μας. Τὴν νύχτα τὰ γεγονότα τὰ χθεσινὰ ἐπαναλήφθησαν. Φωνές, πανικός, καὶ ἄγριο ξυλοκόπημα τῶν κρατουμένων ἀπὸ τοὺς Τούρκους στρατιώτας. Μέχρις οὗτου ἡσυχάσωμε, γιὰ λίγο, Ξυπνοῦσαμε πάλι ἀπὸ καινούργιες φωνές. Τὸ μαρτύριον αὐτὸ κράτησε ἕως τὸ πρωῒ.

Ξημέρωσε καὶ ἡ Τρίτη (6 Σεπτεμβρίου). Καμμιὰ ἐλπίς, κανένα παρηγορητικὸ σημάδι. Εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος, πρὸς τὸ Κορδελιό, διακρίνεται ἓνα Ἀμερικανικὸ πολεμικόν. Σχεδιάζω νὰ δραπετεύσω τὴν νύχτα καὶ νὰ φθάσω κολυμπῶντας ἕως ἐκεῖ. Βασίζομαι εἰς τὸ ὅτι εἶμαι καλὸς κολυμβητής, καὶ εἰς τὸ ὅτι γνωρίζω καλὰ τὴν Ἀγγλικήν. Θὰ μὲ δεχθοῦν οἱ Ἀμερικανοὶ εἰς τὸ πλοῖον των ἄραγε; Ἐάν ὅμως δὲν μὲ δεχθοῦν; Ποία θὰ εἶναι ἡ θέσις μου; Βασανίζω τὸ μυαλό μου καὶ δὲν ξεύρω τί νὰ κάμω. Μὲ ἀπογοητεύουν οἱ πληροφορίες ὅτι οἱ ξένοι δὲν ἀφίουν οὔτε νὰ πλησιάσῃ κανεὶς τὰ πλοῖα των. Ἀποφασίζω νὰ περιμένω ἀκόμη μίαν ἡμέραν καὶ νὰ ριφθῶ εἰς τὴν θάλασσαν τὸ ἑσπέρας τῆς ἐπομένης.

Τὰ μάτια μου εἶναι διαρκῶς γυρισμένα πρὸς τὴν θάλασσαν, εἰς τὸ βάθος τῆς ὁποίας φαίνονται τὰ προάστια. Ἀπὸ μακριὰ δὲν μᾶς δίδουν τὴν ἐντύπωσιν τῆς καταστροφῆς. Τὰ μικρὰ πλοῖα τοῦ κόλπου πηγαινοέρχονται, ὅπως καὶ πρὶν. Τὰ τραῖνα ἐπίσης φαίνονται νὰ περνοῦν στὶς τακτικές των ὥρες. Αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, χρυσώνουν αὐτὰ

τὰ μέρη καὶ ἡ θάλασσα τὴν ὁποίαν διεσχίσαμε τόσες φορές, εἶναι ἥσυχη καὶ καθαρὴ σὰν νὰ μὴ ἔχει αἰσθανθῇ τὰ τόσα Χριστιανικὰ κορμιά ποὺ δέχθηκε στὰ σωθικά της, καὶ ὅτι τόσο αἷμα ἀνακατώθηκε μὲ τὰ νερά της.

Γυρίζω σὰν πιασμένο πουλί μέσα στίς ἀποθήκες. Καὶ θυμώνω μὲ τὸν ἑαυτό μου, διότι δὲν ἔσπευσα νὰ φύγω ἐγκαίρως, ἀλλὰ βασίσθηκα εἰς τὰς ὑποσχέσεις τῶν Εὐρωπαίων. Ἀλλὰ τώρα εἶναι πλέον ἄργα. Ὅ,τι ἔγινε, ἔγινε. Ἄς κάμω ὅ,τι μπορῶ σήμερα γιὰ νὰ σωθῶ.

Ξημέρωσε καὶ ἡ Τετάρτη (7 Σεπτεμβρίου). Περιεργάζομαι ὅλα τὰ μέρη τῆς φυλακῆς μας, διὰ νὰ βρῶ τὸ πιὸ κατάλληλο σημεῖον ἀπὸ τὸ ὁποῖον θὰ πέσω στὴ θάλασσα. Κάμω τὰ σχέδια τῆς ἀποδράσεως. Σήμερα θὰ παίξω τὴ Ζωή μου, κορώνα - γράμματα. Σκέπτομαι ὅτι ὑπάρχουν περισσότεραι πιθανότητες νὰ δεχθῇ τὸ κορμί μου καφτὸ μολύβι ἀπὸ τοὺς σκοπούς, καὶ ὅτι μπερεῖ αὐριο νὰ εἶμαι ἓνα ἀπαίσιο πτώμα, ποὺ θὰ χρησιμεύσῃ ὡς τροφή τῶν ψαριῶν. Εἶναι τόση ἡ στενοχώρια μου, ὥστε οἱ σκέψεις αὐτὲς δὲν μὲ κάνουν νὰ τρομάζω. Χωρὶς νὰ θεωρῶ τὸν ἑαυτόν μου ἥρωα, ἀψηφοῦσα τελείως τὸν θάνατο, καὶ μὲ ἔσαγήνευε τὸ θέλγητρον τῶν κινδύνων ἐνὸς ἀνίσσου ἀγῶνος.

Ἐνῶ κάμω αὐτὲς τίς σκέψεις, διακρίνω τὸν καπνὸ ἐνὸς ἀτμοπλοίου μεγάλου τὸ ὁποῖον ἐπλησίαζε πρὸς τὴν ἀποβάθραν τῆς Πούντας, πρὸς τὸ μέρος ποὺ βρισκόμαστε ἡμεῖς. Ὅλοι ἔχουν μαζευθῇ στὴν ἄκρη καὶ τὸ βλέπουν. Διακρίνομε τώρα τὴν σημαία του. Εἶναι Ἀγγλική. Αἱ ἐλπίδες μας ἀναπετρώνονται. Ἦλθε νὰ μᾶς παραλάβῃ! Αὐτὸ φανταζόμεθα τώρα ποὺ ἀγκυροβολεῖ δίπλα στὴν μεγάλη ἀποβάθρα τῆς Πούντας, εἰς ὀλίγων μέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ μᾶς. Βλέπομεν ἀκόμη τοὺς Ἀγγλοὺς ἀξιωματικοὺς νὰ ἀποβιβάζωνται καὶ νὰ συνομιλοῦν μὲ τοὺς Τούρκους συναδέλφους των. Δὲν ἔχομεν πλέον καμμιά ἀμφιβολία ὅτι ἔφθασε ἡ στιγμή τῆς ἀπελευθερώσεώς μας.

Εἶναι μεσημέρι. Ὁ ἥλιος καίει καὶ ἡμεῖς ἔχομε καρφω-

μένα τὰ μάτια στὸ πλοῖο. Μέσα στὴν τρομερὴ φυλακὴ μας εἰσέρχονται τώρα Τοῦρκοι χωροφύλακες, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῇς δύο ἀξιωματικούς. Μᾶς διατάσσουν νὰ συγκεντρωθοῦμε στὴν μία πλευρὰ τῶν ἀποθηκῶν καὶ ἀρχίζουν νὰ ἐξετάζουν τὰ ἔγγραφά μας.

Μᾶς χωρίζουν σὲ τρεῖς κατηγορίες. Σχηματίζονται τρεῖς στίχοι. Ὁ ἓνας στίχος ἀποτελεῖται ἀπὸ γέροντες καὶ γυναικόπαιδα. Ὁ ἄλλος ἀπὸ ξένους ὑπηκόους καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ ἄνδρας. Αὐτὸ τὸ χώρισμα δὲν φανερώνει τίποτε τὸ καλὸ γιὰ μᾶς.

Ἡ δουλειὰ αὐτὴ τελείωσε εἰς τὰς 4 μ.μ. Οἱ γέροντες τὰ γυναικόπαιδα καὶ οἱ ὀλίγοι ξένοι ὑπῆκοι ὁδηγοῦνται ἀμέσως εἰς τὸ πλοῖον, ἐνῶ ἡμεῖς περιμένουμε μέσα σὲ μιὰ ἄλλῃ ἀποθήκῃ. Ἐκεῖ ἓνας Τοῦρκος ἀστυφύλαξ, ὁμιλῶν ἀπταιστως τὴν Ἑλληνικὴν, μᾶς λέγει ὅτι θὰ μᾶς σφάξουν! Ἔχομεν τώρα τελείως ἀπογοητευθῇ. Ὁ πενθερός τοῦ ἀδελφοῦ μου ἔχει σωθῇ. Ἐπίσης καὶ ἄλλος φίλος μου, κατάρθωσε νὰ περάσῃ ὡς... Βούλγαρος ὑπῆκοος. Ἡ παρέα μας τώρα ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία πρόσωπα: τὸν ἀδελφόν μου, τὸν γυναικάδελφόν του καὶ τὸν γράφοντα.

ΞΥΛΟΔΑΡΜΟΙ, ΦΤΥΣΙΜΑΤΑ, ΥΒΡΕΙΣ

Διετάχθημεν νὰ σχηματίσωμεν τετράδας καὶ δίδεται τὸ σύνθημα τῆς ἐκκινήσεως. Εἴκοσι περίπου ἄγριοι Τοῦρκοι στρατιῶται μᾶς συνοδεύουν, κτυπῶντες τὰ πλευρά μας μὲ τοὺς ὑποκοπάνους των. Ἐξω ἀπὸ τὴν ἀποθήκην στέκουν Ἀμερικανοὶ ναῦται καὶ μᾶς παρατηροῦν μὲ περιέργειαν μὲ τὰ γαλάζια μάτια των. Τί νὰ σκέπτωνται ὁραγε;

Προχωροῦμε γρήγορα, σχεδὸν τρέχοντες. Ἀκολουθοῦμε τὴν σιδηροδρομικὴ γραμμὴ πρὸς τὸ «Σταυρό». Ὁ ἐπὶ κεφαλῇς τῆς συνοδείας ἀξιωματικὸς δὲν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ φωνάζει: Βούρ κεραταλάρ! δηλ. χτυπᾶτε τοὺς κε-

ρατάδες»! Καὶ ὁ δρόμος μας πρὸς τὸν Γολγοθᾶν, συνεχίζεται μὲ τὰ ἄγρια κτυπήματα.

Φθάνομεν στὸ σταθμὸν Βασμαχανὲ καὶ βλέπω ἐπάνω σ' ἓνα ἀμάξι τὸν Ἑγγλον Πρόξενον μὲ κάποιαν κυρίαν. Μᾶς βλέπει ψυχρὸς καὶ ἀπαθής, σὰν νὰ μὴ συνέβαινε τίποτε, καὶ σὰν νὰ παρακολουθοῦσε κινηματογραφικὴ ταινία.

Σὲ λίγο φθάνομε εἰς τὴν Τουρκικὴν συνοικίαν. Ἐκεῖ οἱ Τούρκοι πολῖται ὁρμοῦν κατ' ἐπάνω μας καὶ μᾶς χτυποῦν μὲ ὅ,τι βρίσκουν μπροστὰ των. Γελοῦν ἀπαίσια ἀπὸ εὐχαρίστησιν καὶ τὸ γέλιο τους μᾶς ξεσχίζει τὴν καρδιά καὶ μᾶς τρομάζει.

Μὲ τοὺς Τούρκους συμπράττουν καὶ Ἑβραῖοι οἱ ὁποῖοι ἀπελάμβανον πάσης προστασίας καὶ ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως. Αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ὑπεστηρίζοντο ἀπὸ τὸν ἄθλιον Στεργιάδην καὶ εἶχαν τόσα προνόμια, αὐτοί, λέγω, συμμαχοῦσαν σήμερα μὲ τοὺς Τούρκους ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν.

Καθισμένοι εἰς τὰ καφενεῖα, ἐχλεύαζεν τοὺς Χριστιανούς, τοὺς κτυποῦσαν, τοὺς παρέδιδον εἰς τοὺς σφαγεῖς. Καὶ ὅταν διήρχοντο τὰ τάγματα τῶν αἰχμαλώτων, ἔρριχναν γυαλιά στοὺς δρόμους διὰ νὰ ξεσχίζωνται τὰ γυμνά των πόδια, καὶ νὰ ὑποφέρουν περισσότερο τὰ θύματα τῆς Κεμαλικῆς θηριωδίας.

Ὅταν οἱ Τούρκοι μπῆκαν στὴ Σμύρνη, πολλοὶ Ἑβραῖοι προσέφερον τίς ὑπηρεσίαις τους. Εἰς τὰ ἀστυνομικὰ τμήματα ὑπῆρχαν προδότες Ἑβραῖοι. Εἰς τὸν σταθμὸν τῶν διαβατηρίων αὐτοὶ ἔκαμον τὸν ἑλεγχον. Εἰς τὴν ἀποβάθραν τῆς Πούντας, ἐπίσης. Αὐτοὶ ὑπέσυχοντο εἰς τοὺς Χριστιανούς ὅτι θὰ τοὺς ἔσωζαν, διὰ νὰ πάρουν χρήματα καὶ νὰ τοὺς παραδώσουν ὕστερα εὐκολώτερα εἰς τοὺς σφαγεῖς των. Δὲν ὑπῆρξεν εὐκαιρία ποὺ νὰ μὴ τὴν ἐξεμεταλλεύθησαν εἰς βάρος τῶν Χριστιανῶν. Εἰργάσθησαν σὰν τὰ φίδια. Ἡ Ἑλληνικὴ Διοίκησις τοὺς ἐζέσταινε, τοὺς ἐπροστάτευε, καὶ αὐτοὶ σήμερον ἔγιναν ὄργανα καταπιροφῆς διὰ τοὺς Ἕλληνας. Τοῦλάχιστον θὰ γίνουν αὐτὰ μαθήμα-

τα εἰς τοὺς Κυβερνήτας μας; Θὰ μάθουν νὰ λαμβάνουν μέτρα ἀμύνης καὶ προνοίας;

Εἰς τὴν συνοικίαν Μπάς - Ὁταυράκ, ἀπὸ ὅπου διερχόμεθα οἱ Ἑβραῖοι εἰρωνεύονται μὲ τὴν γνωστὴν προφορὰν των: Ζήτω Βενιζελός... Ζήτω Κωνσταντίνος... Καὶ ἓνας ἄλλος φωνάζει εἰς ἄπταιστον Ἑλληνικὴν: «Ἐμπρὸς μὲ τὸν στέφανον τῆς δόξης πρὸς τὴν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ!». Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ὑποκόπανοι τῶν στρατιωτῶν ἀνεβοκατεβαίνουν στὰ πλευρὰ τῶν αἰχμαλώτων, ἐνῶ πολῖται Ἑβραῖοι καὶ Τούρκοι χειροκροτοῦν.

* * *

Διερχόμεθα τὸ Διοικητήριον τρέχοντες, πνευστιῶντες μὲ τίς γλῶσσες κρεμασμένες ἔξω ἀπὸ τὸ στόμα σὰν τὰ σκυλιά. Μὲ μιὰ γρήγορη ματιὰ βλέπω εἰς τὰ παράθυρα Τούρκους ὑπαλλήλους μὲ τὰ κόκκινα φέσια των.

Λίγους μῆνες πρὶν, ὅταν τὸ οὐράνιο χρῶμα κυριαρχοῦσε ἐκεῖ, θγαίναμε ἐμεῖς στὰ παράθυρα ἐκεῖνα καὶ κάμαμε τὰ γλυκὰ μάτια στὰ κορίτσια ποὺ περνοῦσαν. Πῶς ἐφερόμεθα ἡμεῖς πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ πῶς φέρονται τώρα αὐτοί. Τοὺς ἐπεριποιούμεθα περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι τοὺς ἔπρεπε. Ὅταν ἔμπαιναν στὰ γραφεῖα μας, τοὺς μιλούσαμε μὲ τὴν μεγαλύτερη εὐγένειαν, τοὺς δίδαμε καθίσματα καὶ ἐπροσπαθοῦσαμε, ἀπὸ οἶκτον, νὰ ἐξυπηρετήσωμε καλλίτερα τοὺς Τούρκους παρὰ τοὺς Χριστιανούς. Ἐπὶ πλέον ἢ Ἀρμοστεία, ἔδιδεν ἐπιδόματα εἰς ἀποστράτους πτωχοὺς Τούρκους ἀξιωματικούς καὶ σὲ οἰκογένειάς των.

Νά λοιπόν, πῶς μᾶς ἀντήμειβον. Λυσσασμένοι ἀπὸ τὴν ἀνέλπιστη νίκη, ὀργιάζουν εἰς βάρος τῶν Χριστιανῶν. Τὰ φυλετικά των ἔνστικτα, ἐκδηλώνονται μὲ ὅλην τὴν ἀγριότητα. Ἀπὸ τὰ παράθυρα τοῦ Διοικητηρίου θγαίνουν στριγγές φωνές: Γκισουρλάρ... Γκισουρλάρ...!!

Τέλος φθάνομε στὸν στρατῶνα τῆς Σμύρνης. Ὁ στρατῶν μοῦ εἶναι πολὺ γνωστός. Ἐκεῖ εὕρισκετο καὶ τὸ δεύτερον στρατιωτικὸν Νοσοκομεῖον κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν

κατοχήν. Εἰς τὸ Νοσοκομεῖον ἐπήγαινα συχνά, μὲ φίλους μου ἰατρούς.

Εἰς τὸ πρὸς τὴν θάλασσαν μέρος τοῦ Στρατῶνος, ἦτο ἓνα χώρισμα μεγάλο διὰ τὰ αὐτοκίνητα. Εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο μᾶς ὠδήγησαν. Ἀλλὰ τί γινότανε ἐκεῖ;

Σ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἦσαν στιβαγμένοι κυριολεκτικῶς καὶ ἄλλοι αἰχμάλωτοι. Δὲν ὑπῆρχε χῶρος ὅχι γιὰ νὰ καθίσῃ κανεὶς ἄλλ' οὔτε καὶ γιὰ νὰ κινηθῇ! "Ἐπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ στέκεσαι ὀρθιος, καὶ νὰ σὲ πιέζουν ἀπ' ὅλες τὶς πλευρές!

Αἱ φυσικαὶ μας ἀνάγκαι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνουν. Εἶναι ἀδύνατον τελείως νὰ πᾶς ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος εἰς τὸ ἄλλο. Πόσον τρομερὴ ἔγινε τώρα ἡ θέσις μας; Ἡ δίψα μᾶς βασανίζει, καὶ ἡ πείνα μᾶς πεθαίνει. "Όταν εἶχαμε ξεκινήσει ἀπὸ τὴν Πούντα, εἶχα ἓνα καλάθι μὲ τρόφιμα τὸ ὁποῖον μοῦ πῆραν οἱ Τοῦρκοι. Σὲ λίγα μέτρα ἀπόστασι ὑπάρχει μιὰ μεγάλη χαβούζα γεμάτη νερό. Ἀλλὰ δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ πιοῦμε. Τὸ πόσον μεγάλο εἶναι τὸ μαρτύριον τῆς δίψας εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ ἐκεῖνος ποῦ δὲν τὸ πέρασε. Ἡ πείνα, ὅπωςδὴποτε ὑποφέρεται!... Ἀλλὰ ἡ δίψα ὅχι. Τὸ μυαλό σου σκοτίζεται, τὰ νεῦρα σου ἐρεθίζονται καὶ ὑποφέρεις σωματικῶς καὶ ψυχικῶς. Πολὺ δὲ περισσότερον ὅταν τὸ βλέπεις νὰ τρέχει ἄδικα σὲ ἀπόστασι λίγων μόνον μέτρων χωρὶς νὰ μπορῇς νὰ τὸ φθάσης. Θεέ μου... Θεέ μου... τόσον μεγάλο ἔγκλημα ἔχομεν κάμῃ καὶ μᾶς τιμωρεῖς τόσον σκληρά;

Ἡ νύχτα πέφτει πάλι βαρειά. Ἡ θέσις μας εἶναι φοβερὴ. Διψοῦμε, ὅμως, διψοῦμε! "Ας πιοῦμε νερό καὶ ἄς πεθάνουμε!

Μερικοὶ Τοῦρκοι στρατιῶται μᾶς μιλοῦν πίσω ἐπὶ το σανίδωμα. Μᾶς ζητοῦν χρήματα διὰ νὰ μᾶς φέρουν κρυφὰ νερό. Καὶ πουλοῦν μιὰ καὶ δυὸ λίρες τὸ παγούρι. Καὶ ὅποιος ἔχει χρήματα, δίδει εὐχαρίστως γιὰ νὰ πῇ λίγο νερό. "Εχω τὸ πανοῦρι στὸ στόμα καὶ πίνω, πίνω μὲ λύσσαν. Αἰσθάνομαι μεγάλη ἡδονή, εὐχαρίστησιν καὶ ἀνακούφισιν.

Ξεχνῶ τὴν θέσιν μου, Ξεχνῶ τὰ πάντα. Πίνω. Τὸ στόμα μου δροσίστηκε, ἡ φωτιά ἔσβυσε, ἀνέλαβα δυνάμεις· εἰμαι τρελλός ἀπὸ χαρά! Δὲν ἀφίνω τὸ παγοῦρι, παρὰ ἀφοῦ τὸ στράγγισα καλὰ καὶ ἀφοῦ βεβαιώθηκα ὅτι δὲν ὑπῆρχε σταγόνα μέσα του. Μοῦ τὸ τραβοῦν ἀπὸ τὸ χέρι οἱ διπλανοί μου, πού θέλουν νὰ πιοῦν καὶ αὐτοί. "Ένας Τοῦρκος λοχίας, γυρίζει ἀνάμεσα στοὺς αἰχμαλώτους, καὶ τοὺς λέγει νὰ τοῦ παραδώσουν ὅ,τι πολύτιμο ἔχουν διὰ νὰ τοὺς τὰ φυλάξῃ, μὴ τυχόν καὶ τοὺς τὰ κλέψουν οἱ στρατιῶται του. Καὶ βρίσκονται ἄρκετοὶ ἀφελεῖς ἀπὸ τοὺς δικούς μας, πού τὸν πιστεύουν καὶ τοῦ παραδίδουν ὅ,τι ἔχουν γιὰ νὰ μὴ τὰ Ξαναῖδουν!...

"Άλλοι πάλι στρατιῶτες γυρίζουν καὶ ληστεύουν διὰ τῆς βίας ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν διαφόρων φονικῶν ὀργάνων. Διὰ νὰ μὴ μείνωμεν γυμνοί, καταστρέφουμε τὰ παπούτσια μας καὶ φοροῦμε ἀπὸ τὴν ἀνάποδῃ τὰ ἐπανωφόρια μας τὰ ὁποῖα σχίζομεν διὰ νὰ φαίνωνται παληά. Παρ' ὅλο τὸ κακὸ πού γίνεται νυστάζομε. Τὰ μάτια μας θέλουν νὰ κλείσουν ἂν καὶ εἴμεθα ὄρθιοι. "Αλλά πῶς νὰ κοιμηθῇ κανεὶς, ὅταν δὲν ὑπάρχει μέρος νὰ καθίσωμε τούλάχιστον; Χαμηλώσαμε ὅσο μπορούσαμε καὶ ἀκουμπῶντας ὁ ἓνας ἐπάνω στὸν ἄλλον, παραδιδόμεθα στίς ἀγκάλες τοῦ Μορφέως. Τὸ στρίμωγμα αὐτὸ μᾶς κάμει νὰ μὴ αἰσθανώμεθα τὸ διαπεραστικὸ κρύο.

* * *

Τῇ νύχτᾳ ἄγριες φωνές μᾶς κάμουν νὰ ξυπνήσωμε. Τοῦρκοι στρατιῶται ἔχουν μπῆ στὸν καταυλισμό, διὰ νὰ ληστεύσουν τοὺς αἰχμαλώτους. Καὶ οἱ αἰχμαλῶτοι καλεῖν εἰς βοήθειαν, διότι φαντάζονται ὅτι οἱ στρατιῶται κλέβουν ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἀξιωματικῶν των. "Αλλά οἱ Τοῦρκοι δὲν θέλουν ἀνησυχίες. "Αρχίζουν νὰ κτυποῦν μὲ τοὺς ὑποκοπᾶνους τῶν ὀπλῶν των. Ἡ ἡσυχία ἀποκαθίσταται καὶ ἡ ληστεία συνεχίζεται. Διὰ νὰ σώσωμε τὰ χρήματα, καὶ ὅ,τι πολύτιμον ἔχουμεν, τὰ κούβωμε στὸ χῶμα. Καὶ ἔτσι οἱ Τοῦρκοι ἀποκομίζουν ἐλάχιστα πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐπίτηδες ἀφίνομε στίς τσέπες μας, γιὰ νὰ τὰ βροῦν καὶ νὰ μᾶς

ἀφίσουν ἡσυχούς. Κοιμηθήκαμε ἔτσι ὡς τὸ πρωί, χωρὶς καμμίαν ἄλλη ἐνόχλησι.

ΠΡΟΣ ΤΑ ... ΣΦΑΓΕΙΑ!

Ὅταν ξημέρωσε ἦλθαν μερικοὶ ἀξιωματικοὶ Τοῦρκοι, καὶ ἐχώρισαν τρεῖς χιλιάδας περίπου ἄνδρας, οἱ ὅποιοι θὰ ἀπεστέλοντο στὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπίσης ἐχώρισαν μερικοὺς πολὺ νέους καὶ γέροντας, τοὺς ὁποίους ἀφῆκαν ἐλευθέρους.

Οἱ αἰχμάλωτοι σχηματίσαντες τετράδας ξεκινοῦν. Ἀγνοοῦν ὅτι στέλλονται στὸ σφαγεῖον.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τόσων ἀνθρώπων ἔχομε κάποια σχετικὴ εὐρυχωρία. Μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἐξερχώμεθα πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης καὶ νὰ ἐκτελοῦμε τίς φυσικές μας ἀνάγκες. Εἰς τὴν θάλασσαν βλέπομεν δεκάδας πτωμάτων νὰ ἐπιπλέουν. Ἐπίσης βλέπομεν χέρια, πόδια, στήθη, κεφάλια, ἔντερα κλπ. κλπ. Φρίκη! Φρίκη!

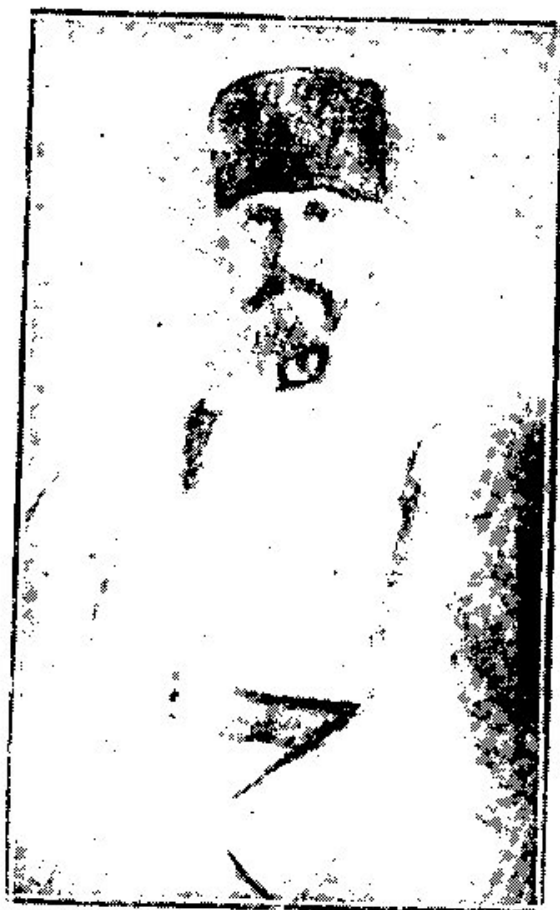
Σὲ μικρὴ ἀπόστασι βλέπω τὰ πλοῖα τῶν συμμάχων μας. Δὲν ξεύρω πῶς νὰ περιγράψω τὸ τί αἰσθάνομαι γι' αὐτοὺς οἱ ὅποιοι, ἐνῶ ἦσαν σύμμαχοι ἐφ' ὅσον εἶχον τὴν ἀνάγκη μας, παρέμενον ἀπαθείς θεαταί, τοῦ εἰς βάρος μας συντελουμένου ἐγκλήματος.

Ἐπάνω στὸν γαλανὸ οὐρανό, ἓνα Τουρκικὸ ἀεροπλάνο διέγραφε κύκλους, σὲ μικρὸ ὕψος. Διακρίνομε καθαρὰ τοὺς ἀεροπόρους νὰ κινοῦν τὰς χεῖρας των πανηγυρίζοντες τὴν νίκην των. Ἀπὸ κάτω οἱ Τοῦρκοι ζητωκραυγάζουν.

Στίς 11 π.μ. ὁ Τοῦρκος διοικητὴς τῶν αἰχμαλώτων Ζεκκὴ βέης, διέταξε νὰ φέρουν βαρέλια. Θὰ πιοῦμε ἐπὶ τέλους νερό!

Τὰ βαρέλια τὰ κουβάλησαν αἰχμάλωτοι, καὶ ἐστήθησαν στὸ μέσον τοῦ καταυλισμοῦ. Εἶναι κατάμαυρα καὶ γεμάτα ἀπὸ λάδια μηχανῶν. Μυρίζουν ἐλεεινά. Αὐτὸ ὅμως δὲν μᾶς ἐμποδίζει ἀπὸ τοῦ νὰ ριχτοῦμε σὰν λυσσασμένοι γιὰ νὰ πιοῦμε. Γίνεται, κυριολεκτικῶς, μάχη γύρω ἀπὸ κά-

θε βαρέλι. Οί Τουῦρκοι βλέποντάς μας νά κάμωμε σάν τρελλοί, γελοῦν μέ τήν καρδιά των κατ' ἀρχάς, ἀλλά κατόπιν ὁρμοῦν ἐπάνω μας καί μᾶς κτυποῦν μέ ὑποκοπάνους μέ Εὐλα, μέ μαστίγια. Παρά τό ἅγριο Εὐλο πού ἔπεφτε στά κορμιά μας, λίγοι μόνον ἀπομακρύνονται ἀπό τὰ βαρέλια.

ΝΟΥΡΕΝΤΙΝ ΠΑΣΑΣ

Αὐτός πού ἔκαψε τή Σμύρνη καί πού κλωτσῶντας καί σπρώχνοντας τόν Μητροπολίτη Χρυσόστομο, τόν ἔρριξε ἀπό τς σκάλες τοῦ Διοικητηρίου, γιά νά τόν ἀρπάξη, νά τόν βασανίσῃ, καί νά τόν θανατώσῃ ὁ λυσσῶν Τευρκικός ὄχλος!

Ἕνας αἰχμάλωτος, ἀπό τήν μεγάλη του δίψα, βουτᾷ μέ τό κεφάλι μέσα στό βαρέλι. Τό πόδια του βρίσκονται γιά λίγες στιγμές στόν ἀέρα, ἐνῶ ἕνας Τουῦρκος, τόν κτυπᾷ ἀλύπητα μέ μετάλλινο βούρδουλα. Τό μαρτύριο αὐτό τοῦ νεροῦ κράτησε πολλή ὥρα. Μόλις πλησιάζαμε καί ἀρχί-

ζαμε νὰ πίνωμε μᾶς ἔδιωχναν. Καὶ ὁμως δὲν ἀπογοητευόμεθα ἀλλὰ προσπαθοῦμε νὰ πιοῦμε ἀπὸ τὸ νερὸ ἐκεῖνο, ποῦ ἔχει μᾶλλον τὴ γεῦσι ἀπαισίου λαδιοῦ.

Ἄφοῦ κατώρθωσα καὶ ἐγὼ νὰ πιῶ καὶ νὰ ξεδιψάσω, ἀνέκτησα τὴν ψυχραιμία μου. Προσπαθῶ νὰ προσανατολισθῶ μὲ τὴν σημερινή κατάστασι γιὰ νὰ δῶ τί μποροῦσε νὰ γίνη. Φέρω γύρους, ἐρωτῶ ὅσους γνωστοὺς συναντῶ, καὶ προσπαθῶ νὰ λάβω ὁποιαδήποτε πληροφορίαν, ἡ ὁποία μποροῦσε νὰ μὲ ἐνδιαφέρει. Καὶ πράγματι ἡ ἔρευνά μου αὕτη, δὲν εἶναι ἄκαρπη.

Μεταξὺ μας ὑπῆρχον μερικοὶ κρατούμενοι, ἀμφισβητούμενης ὑπηκοότητος. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο δὲν τοὺς ἔστειλαν στὸ ἐσωτερικόν, ἀλλὰ παρέμενον προσωρινῶς ἐκεῖ μέχρις ὅτου ἐξακριβωθῇ ἡ ὑπηκοότης των. Οἱ κρατούμενοι αὐτοί, ἔφερον στὶς κορβιοδόχες των μικρὰς Γαλλικὰς, Ἀγγλικὰς Ἰταλικὰς σημαῖες, ἀλλὰ ὅπως ἀντελήφθην ὅλοι ἦσαν... Ρωμηοί, ποῦ κερδίζουν χρόνον, μέχρις ὅτου δοῦν τί θὰ ἀπογίνη. Αὐτὸ ἦτο ἐνδιαφέρον καὶ γιὰ μᾶς. Προσποιοῦμεθα καὶ ἡμεῖς τοὺς ξένους ὑπηκόους καὶ θὰ περιμένωμε. Ἔτσι θὰ παρέλθῃ ὁ ἄμεσος κίνδυνος.

Εἰς τὴν κόλασιν ἐκείνη φέρουν διαρκῶς νέους αἰχμαλώτους. Ἀπὸ αὐτοὺς μαθαίνωμε καὶ ἄλλες λεπτομέρειες διὰ τὴν καταστροφὴν καὶ τίς σφαγές. Ἀκοῦμε καὶ φρίττομε. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποῦ μᾶς ἐκπλήσσει καὶ μᾶς ἐξοργίζει, εἶναι ἡ φοβερὴ ἀπάθεια τῶν ξένων, μπροστὰ σ' αὐτὰ τὰ ἐγκλήματα.

Ἀνησυχοῦμε γιὰ τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ μου καὶ γιὰ τὰ παιδιὰ του. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποῦ μᾶς χώρισαν δὲν πήραμε καμμιὰ τους εἶδησι. Τί νὰ ἀπέγιναν; Ποῦ νὰ κατέφυγαν; Μήπως ἐσφάγησαν; Καὶ χίλιες δυὸ μαῦρες ιδέες, πεονοῦσαν ἀπὸ τὸ σκοτισμένο μυαλό μας. Ὁ ἀδελφός μου ἔχει γίνη ἓνα ζωντανὸ πτώμα. Ζαρωμένος σὲ μιὰν ἄκρη, ἔχει διαρκῶς τὰ μάτια του δακρυσμένα. Σκέπτεται τὴν οἰκονόγειά του. Ἄσπεγε θὰ τοὺς ξαναδῇ; Ἐγὼ σεβόμενος τὸν πόνο του, δὲν τολμῶ νὰ τοῦ μιλήσω.

Σὲ μιὰ στιγμὴ τοῦ λέγω, ὅτι θὰ τελειώσῃ καὶ αὐτὸ τὸ

πικρὸ ποτῆρι. "Εχομε πιῇ καὶ ἄλλα. «'Αλλὰ αὐτὸ εἶναι πολὺ πικρὸ καὶ δὲν πίνεται» μοῦ ἀπαντᾷ. «Δὲν θὰ γλυτώσωμε». Τὸν λέγω «δειλόν» μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ τοῦ δώσω θάρρος. 'Αλλὰ ἐκεῖνος κινεῖ ἀπελπισμένος τὸ κεφάλι του.

"Όταν ἤρχισε νὰ σκοτεινιάζει, δύο στρατιῶται ἔστησαν εἰς τὸ μέσον τοῦ στρατῶνος, ἓνα πολυβόλον. Παρακολουθοῦμε μὲ περιέργεια. Μήπως ἔχουν σκοπὸν νὰ μᾶς σκοτώσουν; Γιὰ νὰ φέρουν τέτοιο πρᾶγμα, δὲν ἔχουν βέβαια καλὸ στὸ νοῦ τους.

"Ενας Τοῦρκος ἀξιωματικός, λέγει ὅτι θὰ εὐχαριστηθῇ πολὺ νὰ μᾶς θερίσῃ ὅλους μὲ αὐτό, ἐὰν τοῦ δώσωμε ἀφορμὴν, μὲ τίς ἴδιες φωνές, τίς ὁποῖες ἤκουσε καὶ τὴν προηγούμενη νύκτα.

Τὴν ἴδια στιγμὴ φέρουν νέους αἰχμαλώτους. Μεταξὺ των διακρίνω τὸν ἰδιοκτήτην τοῦ ἀριστοκρατικοῦ Ζαχαροπλαστείου Σμύρνης «Χαΐ-Λαΐφ» Χριστόπουλον. Οἱ Τοῦρκοι τοῦ ἔχουν βγάλῃ τὰ παπούτσια, καὶ φορεῖ τώρα τουρκικὰ τσαρούχια στὰ πόδια.

Οἱ πληροφορίες ποὺ μοῦ δίδει εἶναι καταπληκτικές, ἐξωφρενικές. Εἰς τὴν ἀτυχήσαν Σμύρνην, οἱ Γάλλοι ὀργιάζουν, οἱ Ἰταλοὶ προσπαθοῦν νὰ σώσουν ὅσους Χριστιανούς μποροῦν, οἱ Ἕλληες παρακολουθοῦν ψυχροί, καὶ οἱ Ἀμερικανοὶκινηματογραφοῦν τὰ γεγονότα!

Αὐτὸ θὰ πῇ... πολιτισμός γιὰ τὸν ὁποῖον καυχῶνται οἱ ἄνθρωποι!

ΟΙ ΓΑΛΛΟΙ ΤΟΥ ΜΠΡΙΑΝ

'Αναγνώσται! 'Επιτρέψατέ μου νὰ κάμω ἐδῶ μιὰ παρέκβασι σχετικῶς μὲ τὴν στάσιν τῶν Γάλλων. Καὶ ὅμως ἤθελα πολὺ νὰ ἀποφύγω αὐτὸ τὸ κεφάλαιον, ἤθελα πολὺ ἢ λήθη νὰ σκεπάσῃ μιὰ θλιβερὴ σελίδα, μιὰ σελίδα ποὺ ἀμαυώνει τὸν Γαλλικὸ πολιτισμό. Δυστυχῶς ὅμως εἶμαι ὑποχρεωμένος ἀπέναντι ὄχι μόνον τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ γι' αὐτοὺς τοὺς ἀδελφούς μας ποὺ ἐσφάνησαν, ἐξ αἰτίας μιᾶς ἐλεεινῆς πολιτικῆς τὴν ὁποίαν ἠκολούθησε μία Γαλ-

λία, χάρις σ' ἓνα πολιτικό της: τὸν Ἀριστείδη Μηριάν. Ὁ ἱστορικός ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ βλέπῃ ἀντικειμενικὰ τὰ πράγματα, καὶ νὰ ἀδιαφορῇ ἐὰν τὰ γραφόμενά του, θὰ πικρὰνουν πολλές φορές ἀγαπημένα του πρόσωπα. Ἀλλὰ ὅσον πικρά, ὅσον ὀδυνηρά καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀλήθεια πρέπει νὰ λέγεται. Οἱ Γάλλοι συμπεριφέρθησαν κατὰ τρόπον ὃχι ἀρμόζοντα σὲ ἔθνος ποῦ θέλει νὰ λέγεται πολιτισμένον.

Ὅσοι ἔρχονται μέσα στὸν στρατῶνα, τρίζουν τὰ δόντια ἐναντίον τῶν Γάλλων. Δὲν αἰτιῶνται τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ τοὺς Γάλλους! Ὅσοι Χριστιανοὶ προσπαθοῦσαν νὰ πλησιάσουν πλοῖον, ἐδέχοντο ζεματιστὰ νερά! Ὅσοι πάλιν κατέφευγον σὲ Γαλλικὰ σχολεῖα ἢ Ἐκκλησίας, συνελάμβανοντο ἀπὸ τοὺς Γάλλους καὶ παρεδίδοντο εἰς τοὺς Τούρκους σφαγεῖς!

Σὰν νὰ μὴ ἔφθαναν αὐτά, βρῆκαν καὶ τρόπον χρηματισμοῦ εἰς βάρος τῶν Χριστιανῶν. Ὑπάλληλοι τοῦ Γαλλικοῦ Προξενείου πουλοῦσαν χαρτιὰ μὲ τὴν σφραγίδα του, μὲ τὰ ὁποῖα οἱ προξενικοὶ ὑπάλληλοι, ἰσχυρίζοντο ὅτι, θὰ μποροῦσαν νὰ ἔφευγαν οἱ Χριστιανοί. Τὰ ψευτοπιστοποιητικὰ αὐτὰ πουλοῦσαν ἀντὶ ἑκατό, διακοσίων, τριακοσίων καὶ τετρακοσίων ἀκόμη λιρῶν.

Οἱ δυστυχεῖς Μικρασιᾶται ἐπίστευον τοὺς Γάλλους καὶ ἀγόραζαν τέτοια κουρελόχαρτα μὲ κάθε θυσίαν. Ὅποια ὁμως ἀπάτη, ὁποῖον αἶσχος, ὁποῖα ἀτιμία! Ποῖος σατανᾶς ἐμηχανεύθη αὐτὸ τὸ σχέδιον; Ποῖα κακοῦργος φύσις ἐξεμεταλλεύετο τόσον ἀτυχεῖς ὑπάρξεις; Ἀφοῦ ἔχασαν τὰ πάντα οἱ Μικρασιᾶται, τοὺς ἀφαιροῦσαν μὲ τέτοιο ἀνήθικο μέσον, τὰ λίγα χρήματα ποῦ ἦσαν ἡ μόνη ἐλπίς, τὸ πᾶν γιὰ τίς οἰκογένειες.

Καὶ αὐτὸ τὸ τελευταῖον των χρήμα, τὴν μόνην των ἐλπίδα, τὴν ἀφαιροῦσαν Γάλλοι, προσφέροντες τὰ ψευδῆ διαβατήρια! ὦ Γάλλοι! φαντάζομαι ὅτι δὲν ἔχετε ἀρκετὴν συναίσθησιν τῶν ἐγκλημάτων τὰ ὁποῖα διεπράξατε! Διότι εἶναι τόσον μεγάλα. Διότι εἶναι τόσον ἀποτρόπαια, διότι εἶναι τόσον φοβερά!

Ὅσοι κατῴρθωναν νὰ προμηθευτοῦν τέτοια διαβα-

τήρια — τοὺς εἶχον δώσει καὶ ὄνομα: Laissez-Passer — ἐσπευδον πρὸς τὴν ἀποβάθραν τῆς Πούντας μὲ τίς οἰκογενεῖς των, δοξάζοντες τὸν Θεὸν καὶ εὐλογοῦντες τὴν Γαλιάν! Εἶχαν τὴν βεβαιότητα ὅτι ἦσαν πλέον ἐλεύθεροι. Ποῦ νὰ φαντασθοῦν ὅτι ἐπεφταν θύματα ἀπάτης ἀπὸ εὐγενεῖς Εὐρωπαίους, ποῦ ἔχουν τὴν ἀξίωσιν νὰ θεωροῦνται ὅτι κατέχουν τὰ σκῆπτρα τοῦ πολιτισμοῦ; Ποῦ νὰ φαντασθοῦν ὅτι ἡ σφραγὶς τοῦ Γαλλικοῦ Ἔθνους, ἐχρησιμοποιεῖτο γιὰ ταπεινὰ χρηματικὰ συμφέροντα;

Ἡ ψυχὴ μου ἀηδιάζει καὶ ἀγανακτῶ ἀναπολῶν τέτοια αἰσχρὰ γεγονότα.

Εἰς τὴν ἀποβάθραν τῆς Πούντας, Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ καὶ χωροφύλακες ἔχουν συνεργάτες Ἑβραίους, διὰ νὰ ἐξετάζουν τὰ πιστοποιητικὰ τῶν ἀναχωροῦντων. Κατὰ τὴν ἐξέτασιν παρעוּרִים (παρευρίσκονται) καὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἀμερικανικοῦ Ναυτικοῦ. Ἐνας, ἕνας προχωροῦσαν ἀπὸ μίαν δίοδον, ἡ ὁποία ὠδηγοῦσε πρὸς τὰ πλοῖα, ποῦ εἶναι Ἑλληνικὰ ἐπιτεταγμένα ἀπὸ τὸν Ἀμερικανικὸν Ἐρυθρὸν Σταυρὸν. Οἱ γυναῖκες, τὰ παιδιὰ καὶ οἱ γέροντες περνοῦν ἐλεύθερα. Οἱ ἄνδρες ἐξετάζονται μὲ ἰδιαίτερη προσοχή. Ἐὰν ἔχουν καλὰ ξένα πιστοποιητικὰ, ἀφίνονται νὰ προχωρήσουν πρὸς τὰ πλοῖα. Ἐὰν ὅμως ὄχι, τότε ἀλλοίμονόν των! Τοὺς παραλαμβάνουν οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται καὶ τοὺς δέρνουν ἀγρίως κάτω ἀπὸ τὰ μάτια τῶν Ἀμερικανῶν.

Ὅσοι εἶχον τὰ περίφημα Laissez-Passer, ἠρωτῶντο εἰρωνικῶς ἀπὸ τὸν ἐλεγκτήν: Εἰσθε Γάλλος; Ἄ... εἶσαι ἀπὸ τοὺς φιλέλληνας... πῆγαινε τότε μὲ τοὺς Ρωμηοὺς! Ἄλ, βούρ, μποῦ γιαλαντζή φρανσίΖ (πάρετε, χτυπᾶτε, αὐτὸν τὸν ψευτοφραντσέζο) ἐτελείωνεν ὁ ἀπόγονος τοῦ Ἰούδα, ἀποτεινόμενος εἰς τοὺς στρατιώτας.

Τὰ θύματα αὐτὰ τοῦ Γαλλικοῦ Προξενείου Σμύρνης, ἀριθμοῦνται εἰς ἑκατοντάδας. Βλέπαμε τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς, ὕστερα ἀπὸ τὸ πάθημά των, νὰ τοὺς φέρνουν στὸν στρατώνα, σὲ ἄθλια κατάστασι, καὶ τοὺς ἀκούαμε νὰ βλασφημοῦν καὶ νὰ καταριῶνται, ὄχι τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ τοὺς Γάλλους. Κάθε καινούργιος αἰχμάλωτος μᾶς λέ-

γχει καὶ μιὰ ἱστορία, μὲ ἥρωα πάντοτε Γάλλον. Ἀλλὰ εἶναι πόσον ἀθλία φυλή; Ἔχουν πόσον πωρωμένην συνείδησιν; Ἀλλὰ, εἶναι μήπως τέρατα ποὺ ἐξήμεσεν ὁ Ἄδης εἰς τὴν γῆν. Μεταξὺ τῶν θυμάτων τῆς Γαλλικῆς θηριωδίας, συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἓνας φίλος μου ὀνόματι Μποσταντζόγλου. Ἐδάγκανε τὰ χεῖλη του ἀπὸ τὴ λύσσα του, γιὰ τὰ ὅσα ὑπέφερε ἐκ μέρους τῶν Γάλλων, ἀφοῦ πρῶτα τοῦ ἀφῆρσαν ὅλα του τὰ χρήματα.

Ἀλλὰ τί κακόν, τοὺς εἶχον κάμη οἱ Μικρασιᾶται, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἔχυσαν καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα των, εἰς τὰ Γαλλικὰ πεδία τῶν μαχῶν;

* * *

Μιὰ ἀπὸ αὐτές τις ἡμέρες, μᾶς ἔφερον μαζὺ μὲ ἄλλους αἰχμαλώτους, καὶ κάποιον Μουράτογλου σταφιδέμπορον νομίζω. Τὸ κεφάλι του ἦταν πληγωμένον καὶ ἡ θεά του προξενοῦσε φρίκη. Τρίχες δὲν εἶχε διόλου. Δὲν μπορούσα νὰ καταλάβω πῶς εἶχε γίνη ἔτσι τὸ κεφάλι του. Οὔτε ἀσθένεια ἦτο, οὔτε κτύπημα. Καὶ ξεύρετε τί ἔμαθα σὲ λίγο ἀπὸ τὸν ἴδιο; Εἶχε ριφθῇ στὴ θάλασσα καὶ προσπαθοῦσε νὰ πλησιάσῃ σ' ἓνα Γαλλικὸ πολεμικόν. Οἱ Γάλλοι ναῦται ποὺ τὸν ἀντελήφθησαν, ἔστρεψαν κατ' ἐπάνω του ἓνα σωλῆνα μὲ ζεματιστὸ νερό! Κατόπιν τὸν παρέλαβε Γαλλικὴ βενζινάκατος, τὸν ἔφερε στὴν Ξηρὰ καὶ τὸν παρέδωσε στοὺς Τούρκους! Πέθανε μέσα εἰς τὸν στρατῶνα, τὴν ἄλλη ἡμέρα.

Ἕνας ἄλλος, ὁ Ἰσαακίδης, καταστηματάρχης ἐν Σμύρνῃ, μοῦ ἀφηγήθη ἄλλην ἐπίσης τρομερὴ ἱστορία. Τὸν εἶχαν φέρει εἰς τὸν στρατῶνα, τρελλόν, σχεδόν. Ἔμενε μὲ τὴν μητέρα του, μπροστὰ στὸ θέατρον Σμύρνης, μὲ πολλοὺς ἄλλους. Κατῶρθωσε, δίδοντας ὅσα χρήματα εἶχε, γιὰ νὰ προμηθευθῇ ἓνα ἀπὸ τὰ περίφημα Laissez-Passer, καὶ πῆγε νὰ μπῇ μὲ τὴν μητέρα του, σὲ μιὰ Γαλλικὴ βενζινάκατο. Οἱ Γάλλοι ναῦται, ἀφοῦ τὸν εἰρωνεύθησαν ἀρκετὴ ὥρα, τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν παρέδωσαν στοὺς Τούρκους. Ἡ μητέρα του, βλέπουσα τὴν συμπεριφορὰν τῶν Γάλλων, ἐξη-

γριώθη καὶ ὥρμησε ἐναντίον των νὰ τοὺς κτυπή-
σῃ. Καὶ οἱ ναῦτες τὴν σκότωσαν μὲ τὰ κοντάρια τῆς βεν-
ζινακάτου!

Ἄκουα αὐτὲς τὶς ἱστορίες καὶ λυσοῦσα ἀπὸ ἀγανά-
κτησιν. Διερωτῶμαι, πῶς ἐπὶ τόσον διάστημα δὲν εἶχαν κα-
ταλάβῃ τὰ αἰσθήματα τῶν Γάλλων.

Στὸ νοῦ μου ἔρχεται ἀκόμη τὸ πρὸ μηνῶν ἐπεισόδιον
τῆς συλλήψεως τοῦ Γαλλικοῦ ἀτμοπολίου «Esprit» ἀπὸ
Ἑλληνικὸν πολεμικόν. Καὶ οἱ Ἕλληνες ἀφῆκαν τὸ πλοῖον
ἐλεύθερον διὰ νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν Κεμάλ τὰ πολεμοφό-
δια! Τί λάθῃ! Στὸ τέλος μᾶς ἐζήτησαν οἱ Γάλλοι καὶ ἀπο-
ζημιώσιν, τὴν ὁποίαν δὲν γνωρίζω ἐὰν ἐδώσαμεν. Καὶ τὸ
«Esprit» ἀφοῦ παρέδωσε τὰ πολεμοφόδια, ἦλθε στὴ Σμύρ-
νη, διὰ νὰ εἰρωνευθῇ τοὺς Ἕλληνες.

Ἀκόμη, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπιχειρήσεων, ἐνῶ
ὁ στρατὸς μας πετοῦσε, καταλαμβάνων πόλεις στὰ βάθη
τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, χαρίζοντας τὴν ἐλευθερίαν σὲ χιλιάδες
Ἕλληνες, συνελάβαμε αἰχμαλώτους Γάλλους ἀξιωματι-
κοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Κεμάλ. Καὶ τοὺς
αἰχμαλώτους αὐτοὺς τοὺς ἀφίσαμε ἄμέσως, κατὰ διατα-
γὴν τοῦ Στεργιάδη, ἀντὶ νὰ τοὺς ξεσκεπάσωμε, ἀντὶ νὰ
φωνάξωμε στὸν κόσμον, τὴν Γαλλικὴν προδοσίαν!

Καὶ αὐτὰ ἐγένοντο ἐπὶ Κυβερνήσεως τοῦ Μηριάν, τοῦ
ἰδίου Μηριάν, ὁ ὁποῖος φορέσας προσωπίδα, θέλει νὰ προ-
σποιῇται τὸν εἰρηνόφιλον, τοῦ ἰδίου Μηριάν, ὁ ὁποῖος ἐ-
πρόδιδε τὴν σύμμαχόν του Ἑλλάδα.

Ἄλλ' ἔστι δίκης ὀφθαλμός. Διὰ τὴν συμπεριφορὰν τῆς
ἐκείνης ἡ Γαλλία, ἐπλήρωνεν ἄρκετὰ ἀργότερα μὲ τὴν ἐ-
πανάστασιν τοῦ Μαρόκου.

Τὸ πάθος τῶν Γάλλων ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, εἶχεν
ἐξάψει ἡ Κυβέρνησις Μηριάν, ἐπειδὴ κατὰ τὴν διάρκειαν
τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου, εἶχαν σκοτωθῇ τριακό-
σιοι Γάλλοι, προτοῦ κάμει τὴν Ἐπανάστασιν τῆς Θεσσαλο-
νίκης, ὁ Ἑλ. Βενιζέλος.

Αὐτὸ εἶχε ξεχασθῇ ἀπὸ τοὺς Γάλλους.

Ἄλλὰ ἐπειδὴ ὁ Μπριὰν ἄλλαξε πολιτικὴν, βρῆκε ἀφορμὴ τὴν ἐπαναφορὰ τοῦ Κωνσταντίνου γιὰ νὰ ξεσηκώσῃ τοὺς Γάλλους, ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων.

Πρέπει νὰ παράδεχθοῦμε, ὅμως, ὅτι οἱ διαδεχθέντες τὸν Βενιζέλον, ἔκαμαν τὸ φοβερόν λάθος νὰ ἐπαναφέρουν τὸν ἐξόριστο Βασιλέα, παρὰ τὴν προειδοποίησιν τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἐτόνιζε ὅτι ἀπὸ σύμμαχος θὰ γινόταν ἐχθρά!

Τὸ λάθος μας ἐκεῖνο, πληρώθηκε ἀκριβὰ, μὲ τοὺς παρὰπάνω τρόπους.

Ἡ πολιτικὴ εἶναι καὶ ἀνήθικη.

ΟΙ ΙΤΑΛΟΙ ΤΟΤΕ

Θὰ ἦτο μεγάλη παράλειψις, ἐὰν δὲν ἀνέφερα ἐδῶ τὴν στάσιν τῶν Ἰταλῶν κατὰ τὴν καταστροφὴν, στάσιν τελείως ἀντίθετον τῆς τῶν Γάλλων, στάσιν εὐγενῇ, φιλάνθρωπον, στάσιν τέλος ἀνθρώπων μὲ αἰσθήματα.

Οἱ Ἰταλοὶ ἐβοήθησαν περισσότερο παντός ἄλλου τοὺς Χριστιανοὺς κατὰ τὰς τραγικὰς στιγμὰς τῆς δυστυχίας των, βοηθοῦντες μὲ κάθε τρόπον τὴν ἀναχώρησίν των, τὴν σωτηρίαν των.

Οἱ Ἰταλοὶ, σὰν ἄνθρωποι, δὲν ἀκολούθησαν τὴν πολιτικὴ τῆς πατρίδος των. Παρέβησαν τίς ἐντολὰς τῶν πολιτικάντηδων.

Δωρεὰν ἐπρομήθευε τὸ Ἰταλικὸν Προξενεῖον διαβατήρια ἀσφαλῆ, γιὰ νὰμποροῦν οἱ Χριστιανοὶ νὰ ἐπιβιῇ ζωνταὶ τῶν πλοίων. Σὲ πολλοὺς ἐδίδον στολὰς ναυτῶν τοῦ Ἰταλικοῦ στόλου καὶ τοὺς ἐφυγάδευον.

Εἰς τὰ γυναικόπαιδα ποὺ κατέφευγον στὰ Ἰταλικά σχολεῖα, παρεῖχαν δωρεὰν τροφὴν καὶ στοργικὴν περίθαλψιν.

Τὰ Ἰταλικά πολεμικά πλοῖα ἐδέχοντο εὐχαρίστως τοὺς εἰς αὐτὰ καταφεύγοντας, χωρὶς νὰ τοὺς ρίχνουν ζε-

ματιστὰ νερά, ὅπως ἔκαμαν οἱ Γάλλοι. Εἰς τὸν στρατῶνα ὅπου ἐκρατούμεθα αιχμαλῶται, ἤρχοντο καθημερινῶς ἄνθρωποι τοῦ Ἰταλικοῦ Προξενείου καὶ ἔσωζον πολλοὺς Ἕλληνας, ἰσχυριζόμενοι ὅτι εἶναι Ἰταλοὶ υπῆκοοι.

Τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς Ἰταλοὺς, οἱ ὅποιοι ἐβοήθησαν τοὺς Μικρασιατικοὺς πληθυσμοὺς κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς δυστυχίας των.

Ὁ ἱατρὸς Σόλων Βέρρας συνταγματάρχης τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ, εἰργάσθη ὑπεράνθρωπα γιὰ νὰ σώσῃ πολλοὺς χριστιανοὺς. Τὸ ὅσα ἔκαμον εἰς Σμύρνην οἱ Ἰταλοὶ χάριν τῆς σωτηρίας τῶν Μικρασιατῶν, εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγραφοῦν. Ὁ προσφυγικὸς κόσμος ὀφείλει φόρον εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς ἐφ' ὅρου Ζωῆς.

Αἱ εὐγενεῖς χειρονομίαι των, κατὰ τὶς στιγμὰς τῆς δυστυχίας μας, θὰ μείνουν βαθειὰ χαραγμένες στὴν μνήμη μας.

Οἱ Ἀμερικανοὶ ἔδειξαν ἐνδιαφέρον μόνον διὰ τὰ γυναῖκόπαιδα, καὶ ἀδιαφορίαν τελείαν διὰ τοὺς ἄρρενας, οἱ ὅποιοι συνελαμβάνοντο, ἐδέροντο καὶ ἐφονεύοντο μπροστά στα μάτια των. Τὴν ἴδια στάσι ἐτήρησαν καὶ οἱ Ἄγγλοι.

Τώρα κατὰ πόσον εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθοῦν καὶ αὐτοὶ ἔνοχοι, ὥς κρίνῃ ἡ ἱστορία. Καὶ τώρα ὥς ἐπανέλθωμε εἰς τὴν ἀφήγησίν μας.

ΑΓΩΝΙΑ ΚΑΙ ΑΘΛΙΟΤΗΣ

Ἡ δευτέρα ἡμέρα τῆς στὸν στρατῶνα κρατήσεώς μας, περνᾷ μὲ τὸ ἀγωνιῶδες ἐρώτημα: «Τί θὰ ἀπογίνωμε». Εὐτυχῶς τὸ βράδυ ἔχομεν περισσότερη εὐρυχωρία καὶ ξαπλώνουμε τὰ μέλη μας μὲ ἄνεσι, μ' ὅλον ὅτι, ἀντὶ γιὰ στρῶμα ἔχομε τὸ ὑγρὸ βλαβερὸ χῶμα. Πεινοῦμε πολὺ διότι ἀπὸ τῆς χθὲς ἔχομε νὰ βάλωμε ψωμί στὸ στόμα μας. Ἡ κούρασσις, ὅμως, καὶ αἱ συγκινήσεις δὲν ἀργοῦν νὰ μᾶς χαρίσουν ἓνα εὐεργετικὸ ὕπνο.

Τῇ νύκτα ἐπαναλαμβάνεται ἡ χθесινὴ ἱστορία, τὸ ψάξιμο, ἢ μᾶλλον τὸ «ψεῖρισμα» ὅπως ὠνομάσαμε τίς κλοπές τῶν Τούρκων στρατιωτῶν. Ἀλλὰ σήμερα δὲν φωνάζομεν. Ἡ θεὰ τοῦ ὀπλοπολυβόλου ποῦ στέκει στὴ μέση τοῦ στρατῶνος, ἀναγκάζει τοὺς αἰχμαλώτους νὰ κρατήσουν κλεισμένο τὸ στόμα των. Ἔχομεν ἀντιληφθῇ ὅτι οἱ ἀξιωματικοὶ ἦσαν συνένοχοι μὲ τοὺς στρατιώτας στὴν αἰσχρὴ αὐτὴ λήστευσί μας. Κάμουν συνεταιρικὰ ὅλες τίς δουλειές. Γιατί λοιπόν, νὰ τοὺς εἰδοποιήσωμε μὲ ἄδικες φωνές, οἱ ὁποῖες θὰ ἔβγαιναν, ἀσφαλῶς, σὲ κακό μας; Γι' αὐτὸ ὁ καθένας προσπαθεῖ νὰ σῶσῃ ὅ,τι μπορεῖ, μὲ διαφόρους τρόπους. Βλέπομε, μέσα στὸ σκοτάδι τὸ φαναράκι ποῦ ἔχουν οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται, γιὰ νὰ βλέπουν καλλίτερα κατὰ τὴν... ἐργασίαν των! Σὲ λίγο ἐπλησίασαν καὶ σὲ μᾶς Ἐκρύψαμε πάλι στὸ χῶμα ὅ,τι πρᾶγμα ἀξίας εἶχαμε, ἀφίσαμε λίγα χρήματα ἐπάνω μας, ἐπίτηδες γιὰ νὰ θροῦν, καὶ μείναμε σὲ λίγο ἥσυχοι, συνεχίσαντες τὸν ὕπνο μας.

Τὸ πρωτὶ ξυπνήσαμε πολὺ νωρίς, ἀπὸ τὸ κρῦο. Πλυνόμεθα μὲ νερὸ ποῦ παίρνομε ἀπὸ τὸ βαρέλι καὶ ἀρχίζομε νὰ συζητοῦμε. Κάμομεν χίλιες δυὸ ὑποθέσεις. Ἔχομεν τίς πλέον ἀνόητες ἰδέες. Ὅλο καὶ ἐλπίζομε στὴν ἐπέμβασι τῶν εὐγενῶν Συμμάχων μας. Παρ' ὅλα ὅσα ὑφιστάμεθα δὲν θέλομεν νὰ πιστέψωμε, ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι, θὰ μᾶς ἀφίσουν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ ἀφηνιάσαντος Τούρκου. Ὑπολογίζομεν τίς ἡμέρες ποῦ χρειάζονται, διὰ νὰ φθάσουν οἱ ἐκθέσεις τῶν Ξένων Προξενείων, στὰς Κυβερνήσεις των. Νομίζομεν ὅτι θὰ γίνουν ἄμεσες συσκέψεις καὶ ὅτι θὰ διαταχθῇ ἡ Τουρκία νὰ μᾶς ἀφίση ἐλευθέρους. Κυκλοφορεῖ, ἀκόμη, μιὰ φήμη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Τουρκία διετάχθη νὰ μὴ ὀδηγῇ τοὺς αἰχμαλώτους εἰς ἀπόσταςιν μεγαλυτέραν τῶν τριάκοντα χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς θαλάσσης!

Καθένας ἔχει καὶ μιὰ καινούργια εἶδησι, γιὰ τὴν ἀπόλυσί μας. Δυστυχῶς, ὅμως, ὅλες διαψεύδονται.

Ἐν τῇ μεταξύ, γίνεται ἡ προετοιμασία τῆς ἀποστολῆς. Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ χωρίζουν τοὺς γέροντας καὶ

τούς μικρούς καὶ τούς ἀφίνουν ἐλευθέρους. Οἱ ἄνδρες σχηματίζουν τετράδες, καὶ στέλλονται εἰς τὰ σφαγεῖα.

Ὁ ἀδελφός μου, ὁ γυναικάδελφός του καὶ ἐγώ, προσποιούμεθα τούς ξένους ὑπηκόους, καὶ ἀποφεύγομεν τὴν ἀποστολὴν. Καθισμένος σὲ μιὰ ἄκρῃ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου κρατητηρίου, σχεδιάζω διαφόρους τρόπους ἀποδράσεως. Πότε θέλω νὰ ριχθῶ στὴ θάλασσα, νὰ φθάσω σὲ κανένα πλοῖο, καὶ πότε θέλω νὰ ἐπιτεθῶ κατὰ τοῦ Τούρκου σκοποῦ ποῦ στέκεται στὴν εἴσοδο. Βλέπω τὸ ἄθλιον ὄπλον του, ποῦ εἶναι κρεμασμένο στὴν πλάτη του μὲ ἓνα οχοινί, καὶ διερωτῶμαι, πῶς τέτοιοι στρατιῶτες ἐνίκησαν τούς Ἕλληνας!

Δυστυχῶς δὲν κατωρθώνω νὰ κάμω τίποτε. Ἔχομε πιαστὴ σὲ παγίδα, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν δὲν βγαίνει κανεὶς. Γυρίζω σὰν θηρίο μέσα σὲ κλουβὶ καὶ ἄδικα προσπαθῶ νὰ κρατήσω τὴν ψυχραιμία μου. Ὅλα τὰ βλέπω μαῦρα, ἐλεεινά, ἀπαίσια.

Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀποστολὴν ἐκείνης τῆς ἡμέρας, φέρουν νέους συλληθέντας. Ἐκεῖνοι ζητοῦν νὰ μάθουν πῶς περνοῦμε καὶ τί θὰ ἀπογίνουν, καὶ ἡμεῖς θέλομε νὰ μάθωμε τί γίνεται ἔξω. Οἱ περισσότεροι εἶναι πληγωμένοι. Ἄλλοι ἔχουν τὰ πρόσωπά των καταξεσχισμένα, ἄλλοι τὰ χέρια, ἄλλοι τὰ πόδια. Εἶναι γυμνοὶ καὶ κουρελιασμένοι. Τούς ρωτήσαμε καὶ μάθαμε ὅτι τοὺς ἔφεραν ἀπὸ τὸ προάστιον τῆς Σμύρνης, Κοκάργιαλι. Στὸ δρόμο οἱ Τούρκοι εἶχαν σκοτώσῃ πολλούς, χάριν διασκεδάσεως! Ἐνα νέο παιδί, ἦταν πληγωμένο στὸ πόδι ψηλά. Τὸ αἷμα ἔτρεχε ἄφθονο ἀπὸ τὸ τραῦμα καὶ τοῦ εἶχε βάψῃ τὰ πόδια. Βογγοῦσε ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ οἱ φωνές του σοῦ τρυποῦσαν τὴν καρδιά. Μὲ τὸ τραῦμα αὐτό, ἦτο ἀναγκασμένο νὰ τρέχῃ σὲ ὅλο τὸ δρόμο, διότι ὅποιος σταματοῦσε ἢ βραδυποροῦσε, ἐφονεύετο! Μαζὺ μὲ αὐτοὺς ἔφεραν καὶ ἓναν τρελλόν. Φοροῦσε μιὰ πυτζάμα καταξεσχισμένη. Τὸ πρόσωπόν του ἦτο καταματωμένο, ἀπὸ ἓνα τραῦμα ποῦ εἶχε στὸ κεφάλι. Τὸ ἓνα του μάτι ἦταν βγαλυμένο ἀπὸ τὴν κόγχη καὶ ἐφαίνετο σὰν κρεμασμένο! Τὰ πόδια του ἦσαν γυμνά, πρισμένα καὶ

γεμᾶτα πληγές. "Εβγαζε ἄναρθρες φωνές καὶ διαρκῶς πηγαινε ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος στὸ ἄλλο, χωρὶς νὰ στέκεται διόλου. Τοῦ ὑπέβαλα μερικὰς ἐρωτήσεις γιὰ νὰ ἱκανοποιήσω τὴν περιέργειά μου, ἀλλὰ δὲν μοῦ ἔδωσε καμμία ἀπάντησι. Φαίνεται ὅτι ἀπὸ τὰ κτυπήματα θὰ εἶχε χάσῃ τὸ λογικὸ του. Αὐτὸν δὲν τὸν ἔστειλαν μὲ καμμία ἀποστολὴ καὶ δὲν ἔμαθα τί ἀπέγινε.

Μερικοὶ Τοῦρκοι στρατιῶται ἄρχισαν νὰ φέρουν σταφύλια καὶ ψωμί καὶ νὰ τὰ πωλοῦν εἰς τοὺς αἰχμαλώτους, κρυφὰ ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς των. Κατωρθώσαμε καὶ μεῖς σπρωχνόμενοι καὶ σπρώχνοντες νὰ προμηθευθοῦμε ἀπ' αὐτὰ καὶ νὰ κατευνάσωμε τὴν πείνα μας.

* * *

Θὰ ἦταν περίπου μεσημέρι, ὅταν ἔφεραν νέους αἰχμαλώτους. Μεταξὺ αὐτῶν, διακρίνω δύο γνωστούς μας, τοὺς ἀδελφούς Δουρμούσογλου ἀπὸ τὸ προάστιον Καραντίνα. Φοροῦσαν φέσια καὶ ἦσαν κατασκονισμένοι. Βρίσκονται σὲ ἀξιοθρήνητη κατάστασι. Δὲν περνᾶ ὅμως οὔτε τέταρτο τῆς ὥρας, ὅτε ἔρχονται μερικοὶ Τοῦρκοι καὶ ἀφοῦ τοὺς ἐξήτασαν, ἤρχισαν νὰ τοὺς κτυποῦν ἀλύπητα. Σφίγγεται ἡ καρδιά μας βλέποντες νὰ κτυποῦν τοὺς φίλους μας. Εἰς μάτην οἱ δυστυχεῖς ἰκέτευαν τοὺς δημίους των. Τοὺς δέουν τὰ χέρια ἐν τέλει, καὶ τοὺς ἀπάγουν, κατηγοροῦντες αὐτοὺς ὅτι... διέπραξαν ἐγκλήματα! Ποιὸς ξεύρει τί θὰ ἀπογίνδουν!

Δὲν πέρασε ἀρκετὴ ὥρα, ὅτε ἀκούομεν πολλοὺς πυροβολισμούς. Ταῦτοχρόνως βλέπομεν, νὰ ἀναδίδεται πυκνὸς καπνός, ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Τουρκικῆς συνοικίας. «'Ατὲς θάρ» (φωτιά ἔχει) φωνάζουν οἱ Τοῦρκοι σκοποί. Ὁ καπνὸς γίνεται διαρκῶς καὶ πυκνότερος. Αὐτὸ μὲ εὐχαριστεῖ ὑπερβολικά. Εὐχομαι μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς μου, νὰ καοῦν ὅσα μέρη τῆς Σμύρνης. Ἐέφυγαν τὴν προηγουμένην πυρκαϊάν. Θὰ ἐκαίωντο ἔτσι τὰ σπίτια τῶν Τούρκων καὶ Ἑβραίων, τὰ σπίτια τῶν δημίων μας. Θὰ γίνῃ ἄραγε κανένα θαῦμα;

Οἱ Τοῦρκοι ἔξω ὠρύονται. Ἀκούομεν ἰσχυροὺς κρότους, οἱ ὅποιοι δὲν γνωρίζομεν ἀπὸ ποῦ προέρχονται. Φαίνεται ὅτι ἡ φωτιά εἶναι πολὺ κοντὰ μας, καὶ παρακαλοῦμε κάτι νὰ γίνη νὰ θγοῦμε μιὰ φορὰ ἔξω. Κατόπιν ξεύρομε τί θὰ ἐκάμαμε. Αἰσθανόμαστε εὐχαρίστησιν καὶ φόβον. Εὐχαρίστησιν διότι ἡ Θεία Δίκη θὰ τιμωροῦσε τοὺς Τούρκους ποὺ εἶχαν βάλει φωτιά στίς Χριστιανικὰς συνοικίας, καὶ φόβον διότι μπορούσαν νὰ μᾶς θερίσουν μὲ τὸ ὀπλοπολυβόλο, διὰ νὰ μὴ φύγωμε.

Δυστυχῶς ὅμως, ἡ τύχη τοὺς εὐνοοῦσε καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν. Καὶ ἡ φωτιά ἐσβυσε ἀφοῦ ἐκάησαν μόνον δύο Τουρκικὰ σπίτια ὅπως ἐμάθαμε.

Ὁ ἥλιος ἔβαινε πάλιν πρὸς τὴν δύσιν του. Τὸ παρηγορητικὸ του φῶς, θὰ τὸ διεδέχετο, ἡ φοβερὴ νύχτα, μὲ τοὺς τρόμους της. Μὲ μεγάλη χαρὰ καὶ ἐκπληξι βλέπω νὰ φέρουν ὀπίσω, δεμένους τοὺς ἀδελφούς Δουρμούσογλου. Ἀφοῦ τοὺς ἔλυσαν τὰ δεσμά τοὺς ἀφῆκαν πάλι μαζύ μας. Διψοῦμε νὰ μάθωμε γιὰ ποιὸν σκοπὸν τοὺς πῆραν. Ὁ κίνδυνος παρῆλθε γι' αὐτούς; Ἡ θὰ εἶχαν συνέχεια; Μᾶς ἀφηγοῦνται ὅτι κατηγορήθησαν δι' ἐγκλημα, τὸ ὅποιον εἶχαν διαπράξει δῆθεν στὸ χωριὸ Βουρνόβα. Τοὺς ὠδήγησαν ἐκεῖ, ὅπου κατὰ καλὴν τὴν τύχην, κάποια καλὴ Τουρκάλα, ἐβεβαίωσεν ὅτι οἱ δολοφόνοι ἦσαν ἄλλοι, καὶ μὲ τὴν μαρτυρίαν της αὐτὴν, ἠθωώθησαν, διὰ νὰ κερδίσουν ὀλίγες μόνον ἡμέρες ζωῆς, διότι ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς ἀποστολῆς των, δὲν ἔδωσαν κανένα σημεῖον ζωῆς.

Ἡ ὥρα περνᾷ. Ἀπόλυτὴ ἡσυχία βασιλεύει. Ἀκούεται μόνον τὸ μονότονον θάδισμα τοῦ σκοποῦ. Ἀπὸ τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν, ἔξοδον διακρίνονται οἱ ἠλεκτροφώτιστοι ὄγκοι, τῶν ξένων πολεμικῶν πλοίων. Βλέπω ὅτι οἱ ὀπτικοὶ των τηλέγραφοι λειτουργοῦν. Τί νὰ λέγουν ἄραγε; Εὐτυχεῖς ἐκεῖνοι ποὺ βρίσκονται μέσα σ' αὐτά. Κοιμοῦνται ἄμεριμνοι. Εἶναι ἐλεύθεροι. Καὶ δὲν μποροῦν νὰ καταλάβουν τί μεγάλο δοᾶμα παίζεται εἰς ὀλίγων μόνον μέτρων ἀπόστασιν. Οἱ ἀξιωματικοὶ καθισμένοι στὰ καρρὲ τῶν πλοίων, θὰ συζητοῦν, θὰ καπνίζουν, θὰ παίζουν χαρτιά, θὰ γρά-

φουν ἐπιστολές στίς οἰκογένειές των! Καί ἡμεῖς; Ἡμεῖς εἴμεθα ἐγκαταλελειμμένοι στό μαχαίρι τῶν Τούρκων. Ξαπλωμένοι ἐπάνω στό ὑγρὸ χῶμα, πεινασμένοι, ἄθλιοι καὶ βρωμεροί, αἰσθανόμεθα τὰ ζωῦφια νὰ τρέχουν ἐπάνω στό σῶμα μας. Ἡ ψυχὴ μας βρίσκεται σὲ διαρκῇ ἀγωνίαν. Δὲν θεύρομε τί θὰ ἀπογίνωμεν. Δὲν βλέπομεν καμμία ἐλπίδα. Κανεὶς δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τοὺς δυστυχεῖς αἰχμαλώτους. Μᾶς ἔχουν μαζέψη σὰν κτήνη, ἐν πλήρει εἰκοστῷ αἰῶνι, καὶ μᾶς σφάζουν χάριν διασκεδάσεως! Στὸν αἰῶνα τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀπὸ τὸ μυαλό μου περνοῦν χίλιες δυὸ ιδέες.

Τῇ νύκτα μὲ πιάνουν πόνοι στὴν κοιλιά. Πρέπει νὰ βγῶ γιὰ φυσικὴ μου ἀνάγκη. Πλησιάζω πρὸς τὴν θάλασσαν. Στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, διακρίνω τὰ πτώματα ποὺ ἔχουν ἐκεῖ ἐκβρασθῇ. Πόσον τρομερὰ εἶναι ἡ θέα των! Στὸ σκοτισμένο μου μυαλό, γεννιοῦνται φόβοι, ἐνῶ τὰ βλέπω νὰ κινοῦνται ἀπὸ τὰ μικρὰ κύματα. Μοῦ φαίνεται ὅτι θὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν θάλασσα, ὅτι θὰ μὲ ἀρπάξουν, θὰ μὲ ξεσχίσουν! Ὁ φόβος ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ ἡ λογικὴ ἀπὸ τὴν ἄλλη, μάχονται μέσα στό μυαλό μου. Πῶς εἶναι δυνατόν ἄψυχα σώματα, νὰ σηκωθοῦν ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ νὰ μὲ πειράξουν; Τὰ βλέπω σὰν ἀπολιθωμένος καὶ δὲν ξεύρω τί νὰ κάνω. Νὰ προχωρήσω ἢ νὰ ἐπιστρέψω; Πῶς ὅμως νὰ γυρίσω σ' ἐκείνην τὴν κατάστασιν;

Μιὰ ἄγρια φωνὴ τοῦ Τούρκου σκοποῦ, μὲ κάμει νὰ τρομάξω ὑπερβολικά. Μοῦ φάνηκε γιὰ μιὰ στιγμή ὅτι ἡ φωνὴ βγῆκε ἀπὸ τὴν θάλασσα! Ὁ στρατιώτης βλέποντάς με ἀναποφάσιστον, καὶ νομίσας ὅτι θὰ ριχνόμουν στὴ θάλασσα γιὰ νὰ δραπετεύσω, ἐφώναξε καὶ ἔτσι ἦλθα στὰ λογικά μου. Δυστυχισμένα μου ἀδέλφια! Φοβόμουν ὁ ἄθλιος τὰ σεπτὰ σας σώματα. Φοβόμουν ὁ σᾶς, ποὺ ἐσφάγητε ἐπειδὴ εἴσθε ὁμόθησκοί μου! Εἶχα χάσει, λοιπόν, τὸ λογικὸ μου; Ἴδού σὲ ποιά κατάστασι μᾶς ἔφερον οἱ δολοφόνοι Τοῦρκοι!

* * *

Κατὰ τὸ ἀπόγευμα τῆς ἄλλης ἡμέρας, ἔφεραν δύο ἄ-

κόμη ομάδας αἰχμαλώτων. Εἰς τὴν πρώτην διακρίνω τὸν διάκονον τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, τῆς Σμύρνης. Ἦταν σὲ ἄθλια κατάστασι. Τὰ μακρυὰ του μαλλιά, ξέμπλεχτα, ἦσαν ριγμένα στοὺς ὤμους του. Τὰ ράσα του, εἶχαν γίνῃ ἄσπρα ἀπὸ τὴν σκόνῃ. Τὰ παπούτσια του ἦσαν ξεσχισμένα, καὶ τὸ πρόσωπό του γεμᾶτο αἵματα ἀπὸ τὰ τραύματα. "Ὅταν τὸν εἶδαμε σ' ἐκείνῃ τὴν κατάστασι, καὶ ἀκούσαμε ἀπὸ τὸ στόμα του, ὅτι ὁ κλῆρος μας καταδιώκεται, καταλάβαμε ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐλπίζωμε ὅτι θὰ σωθοῦμε.

Τὸν ρωτοῦμε τί γίνεται ἔξω. Τί ἀπέγινεν ὁ Χρυσόστομος, οἱ Δημογέροντες. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ δυστυχὴς δὲν γνωρίζει τίποτε. Ἡμεῖς μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης, πιστεύαμε ὅτι δὲν θὰ συνελαμβάνωντο οἱ ἱερεῖς, καὶ ὅτι ὁ Χρυσόστομος κάτι θὰ προσπαθοῦσε γιὰ τοὺς Χριστιανοὺς. Τώρα μαθαίναμεν πῶς οἱ Τοῦρκοι, ἔσφαζαν πρῶτα τοὺς παπάδες! Σὲ λίγο φέρνουν καινούργιους. Οἱ περισσότεροι φοροῦν βράκες. Εἶναι Βουρλιῶτες. "Ενας βρακᾶς, ἔφερε ὠραίαν γενειάδα, καὶ ἔκρυβε ἄφθονα μαλλιά κάτω ἀπὸ ἓνα κασκέτο. Μόλις ἐκάθησαν, ζητοῦν ἓνα ψαλίδι. Μαθαίνω ἀπὸ γνωστόν μου Βουρλιώτην, ὅτι ὁ γενειοφόρος ἐκεῖνος βρακᾶς, ἦτο ἱερεὺς στὰ Βουρλά, καὶ ὅτι τοῦ φόρεσαν βράκες διὰ νὰ τὸν σώσουν ἀπὸ βέβαιη σφαγὴ. Ζητοῦσαν δὲ τὸ ψαλίδι, γιὰ νὰ τοῦ κόψουν τὰ γένεια καὶ τὰ μαλλιά. Ἐγώ, κατὰ σύμπτωσιν, εἶχα μιὰ μικρὴ ξυριστικὴ μηχανή, καὶ ἔτσι ὁ παπᾶς κατῴρθωσε νὰ ἀφαιρέσῃ τὰ γένεια καὶ τὰ μαλλιά, τὰ ὁποῖα ἐπρόδιδαν τὴν ἰδιότητά του!

Σὲ λίγο βλέπω ἄλλον γνωστόν μου. Τὸν Ζαμαρίαν. Ἐγὼ ζητῶ πληροφορίας ἀπ' αὐτόν καὶ ἐκεῖνος ἀπὸ μένα! Κρατοῦσε ἓνα τουρκικὸν πιστοποιητικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνεφέρετο, ὅτι ὁ Ζαμαρίας ἦτο σαράντα ἔξ ἐτῶν! Σ' αὐτὸ τὸ χαρτὶ στηρίζει τίς ἐλπίδες του, ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι ἐδήλωσαν ὅτι μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν σαράντα πέντε, θὰ ἐκρατοῦντο ὡς ὄμηροι. Ὁ ἄνθρωπος ἀρέσκεται νὰ πιστεύῃ εἰς ὅ,τι τοῦ συμφέρει. Τοῦ λέγω ὅτι δὲν γίνεται καμμία ἐξέτασις πιστοποιητικῶν, ἀλλὰ μὲ τὸ «μάτι» οἱ Τοῦρκοι κανονίζουν τὴν τύχην τῶν συλλαμβανομένων. Τὸν συμβουλεύω

νά προσποιηθῇ τὸν ξένον καὶ νά μείνη μαζί μας προσωρινῶς εως οτου δούμε τί θά ἀπογίνη. Ἐκεῖνος ὅμως δὲν με ἀκούει, καὶ τὴν ἄλλην ἡμέραν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀποστολῆς παρουσιάζει τὸ πιστοποιητικόν του φανταζόμενος ὅτι θά τὸν ἀπέλυον! Χωρὶς κὰν νά τὸ ἰδῇ, ὁ Τοῦρκος ἀξιωματικός, τὸ ἀρπάζει, τὸ σχίζει καὶ τὸν βάζει στὴ γραμμὴ. Τὸν βλέπω νά φεύγῃ καὶ λυποῦμαι. Γιατὶ νά μὴ με ἀκούσῃ! Πίσω ἀπὸ αὐτόν, βρίσκονται οἱ Ἀδελφοὶ Δουρμούσογλου καὶ ὁ Ἡλίας Μαῦρος, ὁ ὁποῖος εἶχε μαγάλο κατάστημα σιδηρικῶν στὸν Φασουλᾶ. Ἀναχωροῦν οἱ αἰχμάλωτοι, τρέχοντες. Ἀλλοίμονον σ' ἐκείνους ποὺ ἔβγαιναν ἀπὸ τὴν Σμύρνην!

* * *

Καὶ ὅμως ὁ Ζαμαρίας ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος, ἐνῶ ἡμεῖς τὸν θεωρούσαμε πλέον, γιὰ σφαγιασμένο. Ἴδου τί μοῦ ἀφηγήθη, ἐδῶ στὰς Ἀθήνας, ὅταν ἐσχάτως συνητηθήμεν: «Μόλις ἤβγαμε ἀπὸ τὴν Σμύρνην, μᾶς πῆγαν στὸ Μπουρνάμπασι, τρέχοντας. Στὸν δρόμο μᾶς ἐκτυποῦσαν μετὰ τίς λόγχες καὶ μᾶς ἐπλήγωναν τὰ πόδια. Μᾶς ἀφήρεσαν ὅ,τι εἶχαμε ἐπάνω μας. Πολλοὶ ἐπειδὴ ἐπληγώνοντο βαρεῖα ἐπεφταν κάτω, καὶ οἱ Τοῦρκοι, τοὺς ἀποτελείωναν μετὰ τίς λόγχες καὶ μετὰ τὰ ὄπλα των. Διανυκτερεύσαμε στὸ Μπουνάρμπασι, καὶ κατὰ τὰ ξημερώματα, ξεκινήσαμε γιὰ τὴν Μαγνησίαν, ἀνεβαίνοντας στὸ Σίπυλο. Μέσα σὲ μιὰ χαράδρα ποὺ περνούσαμε, ἤρχισαν νά σφάζουν, ἐνῶ ἡμεῖς τρέχαμε σὰν λαγοί. Ἀπὸ τὰ χωριά ποὺ περνούσαμε μᾶς ἐπετίθοντο καὶ οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι. Μᾶς πυροβολοῦσαν καὶ μᾶς κτυποῦσαν, μετὰ ξύλα, σίδερα, πέτρες. Ἐσφάγησαν οὕτω οἱ περισσότεροι. Καὶ ἐγὼ δὲν ξεύρω πῶς ἐσώθηκα, ὕστερα ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μακελειό, μετὰ μερικοὺς ἄλλους. Τὸ βράδυ φθάσαμε εἰς τὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸ Μαγνησίας. Μᾶς ἔβαλαν νά σταθοῦμε σὲ κάτι βαγόνια κοντά. Ἐγὼ φαντάσθηκα ὅτι τὰ βαγόνια θά ἔφευγαν γιὰ τὴν Σμύρνη. Σιγὰ, σιγὰ, μετὰ τρόπο, μπαίνω σ' ἓνα βαγόνι ποὺ ἦταν γεμᾶτο χόρτα καὶ κρύβομαι. Πράγματι δὲν περνᾶ πολλή ὥρα καὶ αἰσθάνομαι, τὸ βαγόνι νά σύρεται. Ἐχω καταλάβῃ ὅτι

τὸ τραῖνο πηγαίνει γιὰ τὴν Σμύρνη. Ἀλλὰ συλλογίζομαι τὸ πῶς θὰ τὰ καταφέρω. Ἐπαιζα μεγάλο παιγνίδι, καὶ ἐὰν μὲ συνελάμβανον, ἀσφαλῶς θὰ μὲ σκότωναν. Ἀγωνιοῦσα. Τί θὰ κάμω; Κατὰ καλὴν μου τύχην τὸ βαγόνι ἀντὶ νὰ σταλῇ στὸν σταθμὸν τοῦ Μπασμᾶ-Χανὲ στέλλεται εἰς τὸν σταθμὸν τῆς Πούντας. Τὸ σταμάτησαν ἀκριβῶς σ' ἓνα μέτρος ποῦ εἶχαν γέροντας καὶ γυναικόπαιδα ποῦ θὰ ὠδηγοῦντο στοὺς βαπόρι. Ἀνακατώθηκα κι' ἐγὼ μαζὺ των καὶ σὲ λίγη ὥρα, χωρὶς καὶ ἐγὼ νὰ τὸ περιμένω, βρέθηκα ἐπάνω στοὺς πλοῖο, τὸ ὁποῖον ἀμέσως ἀνεχώρησε!»

* * *

Ἄς συνεχίσωμεν ἤδη τὴν ἀφήγησίν μας. Πρὸς τὸ ἑσπέρας τῆς ἡμέρας ποῦ ἀνεχώρησε τὸ τάγμα, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκετο ὁ Ζαμαρίας, ὁ Διοικητὴς τῶν αἰχμαλώτων, διέταξε νὰ χωρισθοῦν οἱ πολῖται ἀπὸ τοὺς στρατιώτας. Σχηματίζονται δυὸ στίχοι καὶ ὁ καθένας κατὰ τὴν ἰδέαν του δηλώνει στρατιώτης ἢ πολίτης. Ἡμεῖς προσποιούμενοι τοὺς ξένους, κάμομε τὸν ἀδιάφορον.

Διὰ ταύς δηλώσαντας ὅτι ἦσαν στρατιῶται, ἡ κατάστασις βελτιοῦται ἀμέσως. Τοὺς δίδουν αὐτοστιγμεί τροφήν. Ἐνῷ ἡμεῖς οἱ λοιποὶ ἀποροῦμεν. Ἐνομίζαμεν ὅτι θὰ ἐπεριποιοῦντο τοὺς πολίτας περισσότερο, παρὰ τοὺς στρατιώτας. Εἰς τοὺς τελευταίους, ἐν τούτοις, ἐδόθη τροφή δυὸ φορές ἀκόμη, καὶ κατόπιν τοὺς ὠδήγησαν σὲ τάγματα αἰχμαλώτων ἐντὸς τῆς Σμύρνης.

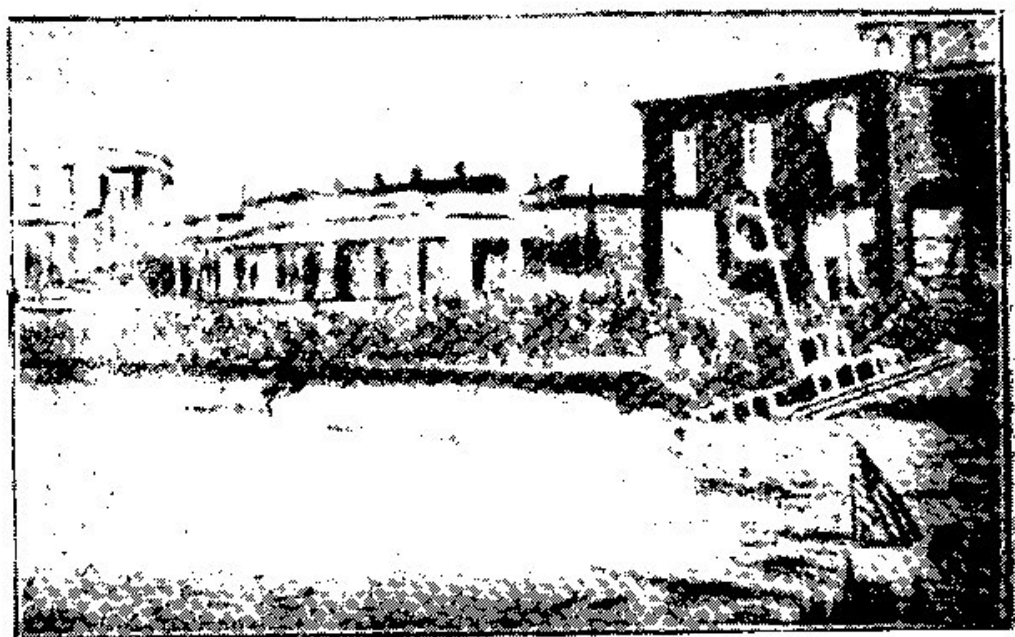
Λίγες ἡμέρες ἀργότερα, ἤρχισαν νὰ μοιράζουν γαλέτα ἢ ψωμί σὲ ὅλους τοὺς κρατούμενους.

Ἐνα πρωῒ, οἱ Τοῦρκοι, ἐζήτησαν τεχνίτες, κτίστες, μηχανικοὺς, κλπ. Ὅσοι ἐδήλωναν ὅτι εἶναι τεχνῖται τοὺς παρέλαβον καὶ δὲν ξεύρω ποῦ τοὺς πῆγαν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Λεωνιδοπούλου, ὁ ὁποῖος εἶχε μηχανουργεῖον στοὺς Φασουλᾶ. Τὸ παιδί αὐτό, πέθανε ἀργότερα στοὺς Νοσοκομεῖον τῆς Μαγνησίας, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1923.

Κατόπιν ἐγένε ἡ συνήθης ἀποστολὴ εἰς τὰ σφαγεῖα,

καὶ ἔφεραν νέους αἰχμαλώτους. Μεταξὺ τῶν νεοεισελθόντων βλέπω καὶ ἓνα νέον μὲ κουρελιασμένα στρατιωτικὰ ροῦχα. Ἦτο κτυπημένος στὸ πρόσωπο, τὸ ὁποῖον ἦτο γεμάτο ἀπὸ ξηρὰ αἵματα. Ἦτο χωροφύλαξ, δὲν ἐνθυμοῦμαι ποῦ ἀκριβῶς μοῦ εἶπεν ἀργότερα, ὅτι συνελήφθη ἐνῶ ἔφευγε, κοντὰ στὸν Μπαλτσόβα. Ὀνομάζετο Ἀνδρουλάκης καὶ κατήγετο ἀπὸ τὴν Κρήτη. Ὑπέφερε πολὺ ἀπὸ πόνους. Τὸν περιποιήθηκα ὅπως μποροῦσα καὶ τοῦ ἔδωσα λίγο ψωμί πού εἶχα.

Καθημερινῶς ἔχομεν ἐπισκέψεις Τούρκων, οἱ ὁποῖοι

Ἡ περίφημη προκυμαία τῆς Σμύρνης τὶς ὥρες τῆς καταστροφῆς.

ἔρχονται, νὰ βροῦν ἐκεῖ παλαιοὺς ἐχθροὺς των, νὰ καταγγείλουν ψευδῶς εἰς θάρος των, διὰ νὰ κρεμασθοῦν. Μόλις ἔβλεπα Τούρκους νὰ μπαίνουν, ἔσπευδα νὰ κρυφθῶ πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης. Δὲν ξεύρει κανεὶς τί μπορεῖ νὰ συμβῇ. Ἴσως νὰ βρισκότανε κανένας Τοῦρκος πού νὰ μὲ ἐγνώριζε· καὶ ἔφθανε πολλὰς φορές ἡ ἀπλὴ γνωριμία νὰ σὲ στείλῃ στὶς «κρεμάλες» πού δούλευαν ἔξω ἀπὸ τὸ Διοικητήριον.

Τὴν Τρίτην τὸ ἀπόγευμα, ἀκούω νὰ φωνάζουν τὰ ὀ-

νόματά μας. Προχωρῶ πρὸς τὴν εἴσοδο, καὶ μὲ μεγάλην μου ἐκπληξίν ἀντικρυζῶ νὰ μᾶς περιμένῃ ἡ γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ μου. Κρατοῦσε στὰ χέρια τῆς τὸ μικρὸ τῆς παιδί. Τὰ μάτια μου δακρύζουν πού τὴν βλέπω χωρὶς καπέλλο, ἀδυνατισμένη, χλωμή, ταραγμένη! Πῶς κατῴρθωσε νὰ μᾶς βρῇ; Καὶ πῶς ἐτόλμησε νὰ πλησιάσῃ, σ' ἐκείνη τὴν κόλασι πού μᾶς κρατοῦσαν; Ὑπῆρξε πραγματικὴ ἥρωις. Ἀψηφοῦσα τοὺς κινδύνους, κατῴρθωσε νὰ βρῇ ἓνα γνωστὸ μας Τοῦρκον δικηγόρον, ὁ ὁποῖος τὴν ὠδήγησε ὡς ἐκεῖ. Ὁ δικηγόρος αὐτός, πολὺ σχετικὸς μας, καὶ καλὸς φίλος στὴ δυστυχία μας, μὲ λύπη τοῦ μᾶς πληροφοροῦσεν ὅτι δὲν μπορούσε νὰ κάμῃ τίποτε γιὰ μᾶς.

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, ἡ νύφη μου ἐρχόταν τακτικά. Μᾶς ἔφερε φανέλλες καὶ ὅ,τι ἄλλο ἠθέλαμε. Οἱ συγκρατούμενοί μας μᾶς ἔβλεπαν μὲ φθόνον, γιὰ τὴ μικρὴ ἐκείνη εὐτυχία μας.

Αἱ συλλήψεις καὶ αἱ ἀποστολαὶ συνεχίζοντο, ἐνῶ ἡμεῖς παραμένομεν μὲ τοὺς δῆθεν ξένους ὑπηκόους. Κερδίζομεν χρόνον, ἕως ὅτου δοῦμε τί θὰ ἀπογίνῃ. Κάθε ἡμέρα παραμονῆς μας στὴ Σμύρνη, εἶναι κέρδος ζωῆς!

Βλέπομεν διαρκῶς, σὰν μαγνητισμένοι, τὴ θάλασσα. Ἀπὸ ἐκεῖ περιμένομε τὴν σωτηρίαν μας. Εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος βλέπομεν τὰ πλοῖα νὰ πηγαινοέρχωνται, φορτωμένα μὲ ἐγκαταλελειμμένα γυναικόπαιδα.

Στὴν ἀποβάθρα τῆς Πούντας, παίζεται ἓνα ἄλλο μέρος τοῦ μεγάλου, τοῦ σκληροῦ, τοῦ φοβεροῦ Μικρασιατικοῦ δράματος. Τὰ γυναικόπαιδα, ἔρημα ὀρφανεμένα, χωρὶς πατέρα, χωρὶς στήριγμα, στέλλονται σ' ἓνα ἄγνωστο γι' αὐτὰ μέρος, διὰ νὰ ζήσουν πλεον μιά ζωὴ πλήρῃ στερήσεων. Μαζί των φεύγουν γέροντες, χωρὶς δυνάμεις, μὲ χέρια ἀνίκανα νὰ ἐργασθοῦν. Καὶ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ξεύρουν ὅτι ἀφίνουν πίσω τους, στὸ μαχαίρι τοῦ Τούρκου, σύζυγον, πατέρα, παιδί. Φεύγουν πρὸ τῆς σκληρᾶς βίας, μπροστὰ στὸ μαχαίρι, μπροστὰ στὸ μαστίγιο τῶν ἐπιδρομέων. Αἱ οἰκογένειαι χθὲς ἀκόμῃ εὐημεροῦσαι στεροῦνται καὶ αὐτοῦ τοῦ ψωμιοῦ. Πολλὲς μητέρες ἐπειδὴ δὲν ἔχουν

νὰ δώσουν γάλα στὰ παιδιά των καὶ μὴ δυνάμεναι νὰ τὰ βλέπουν νὰ ὑποφέρουν, τὰ ρίχνουν στὴ θάλασσα. Ὅσον καὶ ἂν φαίνεται αὐτὸ ἀπίστευτον, εἶναι ἐν τούτοις γεγονός, ποὺ μποροῦν νὰ βεβαιώσουν, ὅσοι ἔζησαν τίς ἡμέρες ἐκεῖνες στὴ Σμύρνη.

Οἱ φεύγοντες δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ πάρουν τίποτε μαζὺ των. Ὅ,τι ἐσῆκωναν πρέπει νὰ τὸ ἐγκαταλείψουν. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀποβάθρα εἶναι φορτωμένη μὲ παντός εἶδους ἀντικείμενα, φορέματα, κουβέρτες κλπ. τὰ ὅποια ἀφίνουν οἱ δυστυχεῖς Χριστιανοί. Εἰς μάτην παρακαλοῦν νὰ τοὺς ἐπιτραπῇ νὰ πάρουν κάτι μαζὺ των, διὰ νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τὸ κρῦο, τοῦλάχιστον. Οἱ θάρβαροι Τοῦρκοι, στυγνοὶ καὶ ἀπαίσιοι, εἰς ἀπάντησιν κτυποῦν τὸν κόσμον μὲ τοὺς ὑποκοπάνους.

Πολλοὶ νέοι, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν, ἐπινόουν διαφόρους τρόπους διὰ νὰ ἐξαπατοῦν. Οἱ περισσότεροι, ἀφοῦ ἐξυρίζοντο καλά, φοροῦσαν γυναικεῖα ροῦχα, καὶ προσπαθοῦσαν νὰ περάσουν, ἀνακατωνόμενοι μέσα στὸ πλῆθος. Ἀλλοῖμονον ὅμως ὅταν ἀνεκαλύπτοντο, ἐδέροντο ἀνηλεῶς καὶ ἐφονεύοντο, τὰ δὲ πτώματά των ἐρρίπτοντο στὴν θάλασσα.

Πολλὲς μητέρες ποὺ ἔβλεπαν νὰ δέρωνται ἔτσι τὰ παιδιά των, παρεφρόνησαν. Ἄλλες χτυπιόντουσαν, τραβοῦσαν τὰ μαλλιά των καὶ ἐφώναζαν ἀπὸ ἀπελπισίαν. Ἀλλὰ οἱ Ἀμερικανοὶ ναῦται ποὺ εὕρισκοντο ἐκεῖ, τὰς παρελάμβανον καὶ τὰς ὠδηγοῦσαν στὰ πλοῖα.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Διοικητηρίου, δίπλα στὸ γνωστὸ στοὺς Σμυρναῖους «ρωλόγι» δὲν ἐγίνοντο ὀλιγώτερα. Εἶχαν στηθῇ ἀγχόνοι, καὶ χιλιάδες Μικρασιτῶν, ἀπηγγονίσθησαν. Γιὰ νὰ τηρήσουν μερικά προσχήματα οἱ Τοῦρκοι, εἶχον συστήσῃ τὰ περίφημα δικαστήρια τῆς Ἀνεξαρτησίας, ὅμοια μὲ τὰ Δικαστήρια τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἀπὸ τὰ ὅποια δὲν ἀθωόνονταν κανένας! Αἱ κατηγορίαι ἦσαν φανταστικάι. Ὅλοι εἶχον βοηθήσει τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν, καὶ ὅλοι εἶχον θλάψῃ τοὺς Τούρκους!

Κάτω ἀπὸ τὰ αἰωρούμενα πτώματα τῶν θυμάτων, δι-

έρχονται τὰ αὐτοκίνητα τῶν ἐπισήμων Εὐρωπαίων καὶ Τούρκων, τῶν γαντοφορεμένων ἐγκληματιῶν, τῶν ἐγκληματιῶν τῶν ὁποίων εἶχε πωρωθῇ ἡ ψυχὴ, τῶν ψυχρῶν κακούργων οἱ ὁποῖοι δὲν ἐσκοτίζοντο, γιὰ ὅ,τι ἐγίνονταν.

Τί νὰ πῇ κανεῖς; Τί νὰ γράψῃ; Πῶς νὰ χαρακτηρίσῃ κανεῖς ἐκείνους ποὺ θυσιάζουν τὸ πᾶν, ποὺ πατοῦν ἐπάνω σὲ πτώματα, γιὰ τὸ ταπεινὸ συμφέρον;

ΚΛΗΜΑΝΟΓΛΟΥ ΚΑΙ ΤΣΟΥΡΟΥΚΤΣΟΓΛΟΥ

Μέσα εἰς τὸν στρατῶνα ποὺ μᾶς ἔχουν ριχμένους σὰν κτήνη, εὐρίσκοντο κλειδωμένα δυὸ δωμάτια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀνεδίδετο φοβερὴ δυσοσμία. Γι' αὐτὸ καὶ ἀποφεύγαμε νὰ πλησιάσωμε πρὸς τὰ ἐκεῖ. Ἕνας αἰχμάλωτος, μὴ ἀπὸ ἐκεῖνες τῆς ἡμέρας, εἶχε τὴν περιέργεια νὰ σταθῇ καὶ νὰ ρίξῃ μὴ μὰτιὰ, ἀπὸ μὴ σχισμάδα τῆς πόρτας. Τὸ θέαμα ποὺ ἀντίκρυσσε τότε ἦτο φοβερόν, ἀποτρόπαιον. Τὸ ἓνα δωμάτιο ἦτο γεμᾶτο ἀπὸ... πτώματα. Ὅλοι λαμβάνομε γνῶσιν τοῦ γεγονότος, καὶ συγκεντρωνόμεθα ἐκεῖ γιὰ νὰ δοῦμε. Ἐσκυψα κι' ἐγώ, καὶ διακρίνω σωρὸν πτωμάτων! Ἄλλα κρανία χωρισμένα ἀπὸ σώματα ἦσαν μαζεμμένα σὲ μὴ γωνιά. Τὰ πτώματα ἦσαν σχεδὸν μαῦρα, ἡ δὲ ἀποσύνθεσις θὰ εἶχεν ἀρχίσῃ ἀπὸ ἡμερῶν. Τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν φανέρωναν τρόμον καὶ ἀγωνίαν. Ποιοὶ νὰ ἦσαν ἄραγε; Πῶς βρέθηκαν σφαγμένοι καὶ ριγμένοι ἐκεῖ; Ἦσαν πολῖται ἢ στρατιῶται; Ποιὲς δυστυχισμένες μητέρες, ποιὲς γυναῖκες, ποιά παιδιὰ θὰ τοὺς περιμένουν;

Ἕνας Τούρκος ἀξιωματικὸς, βλέπων ἐμᾶς συγκεντρωμένους, καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι ὑπῆρχον πτώματα, διέταξε νὰ σπάσωμεν τὴν πόρτα, διὰ νὰ τὰ «σηκώσωμεν». Ἀντιλαμβανόμενοι ὅτι θὰ μᾶς ἀγγαρεύσουν γι' αὐτὴ τὴ δουλειά, φεύγομεν πρὸς ὅλες τῆς διευθύνσεις τοῦ στρατῶνος. Αὐτὸ ὅμως, δὲν ἐμποδίζει τοὺς Τούρκους νὰ συλλάβουν δέκα περίπου ἄνδρας, καὶ νὰ τοὺς βάλουν νὰ μεταφέρουν τὰ πτώματα.

Ὅταν ἔσπασαν τὴν πόρτα, ἡ περιέργεια μὲ ἔκαμε νὰ πλησιάσω πάλιν. Πιθανὸν νὰ ἀνεγνώριζα κανέναν. Πράγματι, ἓνας ἄλλοτε μεγαλοβιομήχανος στὴν Σμύρνη, ἀναγνώριζε τὰ πτώματα τῶν δημογερόντων μας, Κλημάνογλου καὶ Τσουρουκτσόγλου. Σὰν ἀστραπή περνᾷ ἀπὸ τὸν νοῦν μου, ἡ μορφή τοῦ Χρυσοστόμου, διότι εἶχα πληροφορηθῇ ἀπὸ τοὺς καθημερινῶς ὀδηγουμένους ἐκεῖ, ὅτι οἱ δημογέροντες αὐτοὶ τὸν εἶχον συνοδεύσει κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν τὴν ὁποίαν πῆγε νὰ κάμῃ στὸν Νουρεντίν. Πόσα θὰ ἐγνώριζαν αὐτοί, νὰ μᾶς ποῦν, ἐὰν ὠμιλοῦσαν; Εἰς τοὺς ἀγγαρευθέντας δόθηκαν τέσσαρα ἄθλια φορεῖα. Οἱ δυστυχεῖς αὐτοὶ δένουν μαντύλια στὴ μύτη γιὰ νὰ μὴν αἰσθάνονται τὴν ἐλεεινὴ ὁσμὴ ποὺ ἀνεδίδετο ἀπὸ τὰ πτώματα. Ἀρχίζουν τὴ δουλειά. Εἶναι θαῦμα τὸ πῶς ἀντέχουν τὰ νεῦρα των, εἰς τὸ τρομερὸν ἔργον. Πήγαιναν νὰ σηκώσουν τὰ πτώματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπεσπῶντο τὰ κεφάλια, τὰ χέρια, τὰ πόδια, λόγῳ τῆς ἀποσυνθέσεως. Ἡ μεταφορὰ συνεχίζεται. Τὰ πτώματα ἐτάφησαν σὲ κάποιο νεκροταφεῖον ἐκεῖ κοντά.

ΕΝΑΣ ΓΑΛΛΟΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑΣ

Ἐνα μεσημέρι, θρискόμουν πάλιν κοντὰ στὴν θάλασσα. Σχεδιάζω τρόπους γιὰ νὰ μπορέσω νὰ δραπετεύσω, χωρὶς καὶ νὰ τὸ κατωρθῶνω. Ὁ Τοῦρκος σκοπὸς ποὺ δὲν φεύγει ἀπὸ ἐκεῖ μοῦ χαλᾷ τὰ σχέδια. Εἶναι βέβαιος θάνατος, τὸ νὰ πέσῃ κανεὶς σὲ τόσο ἐπικίνδυνον μέρος. Βρίσκομαι σὲ ἀπερίγραπτη ἀγωνία. Θεέ μου! Θεέ μου! Τόσον πολὺ σὲ ἔχομεν ἐξοργίσῃ καὶ μᾶς ὑποβάλλεις σὲ τέτοια μαρτύρια, σὲ τόσῃν ψυχικῇ καὶ σωματικῇ ἀγωνίᾳ;

Στὴν μικρὴ ἐξέδρα, ποὺ βρίσκεται σὲ ἀπόστασιν ὀλίγων μέτρων ἀπὸ τὴν φυλακὴ μας, παρατηρεῖται ἀσυνήθης κίνησις. Μαζεύονται ἐκεῖ πολλοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ πολῖται Τοῦρκοι. Βλέπουν πρὸς τὴν θάλασσαν. Μᾶς φαίνεται ὅτι κάποιον περιμένουν. Εἰς ἀπόστασιν διακοσίων περὶπου

μέτρων, μία βενζινάκατος μὲ τεράστια Γαλλικὴ σημαία διακρίνεται. Σχίζει τὰ νερά πλησιάζουσα πρὸς τὴν παραλίαν. Σὲ λίγο εἶναι πολὺ κοντά. Ἀκριβῶς πρὸ τῆς ἐξέδρας ἐπιπλέουν δεκάδες πτωμάτων. Νομίζει κανεὶς ὅτι εὐρίσκονται ἐκεῖ ἐπίτηδες ἀναμένοντα νὰ ἐμποδίσουν τὴν βενζινάκατον νὰ πλησιάσῃ.

Δύο Γάλλοι ναῦται ἐπὶ τῆς βενζινακάτου, κρατοῦντες κοντούς, σπρώχνουν τὰ πτώματα διὰ νὰ ἀνοίξουν πέρασμα. Ἡ βενζινάκατος, ὡς ἐκ τούτου προχωρεῖ σιγά, σιγά, ἐνῶ οἱ ἐπὶ τῆς παραλίας Τοῦρκοι ὠρύονται: «Γιασσαὶν Μπουγιόν» (Ζήτω ὁ Μπουγιόν!).

Ὁ Μπουγιόν; Ἦτο ἄραγε αὐτός, μέσα στὴ βενζινάκατο; Ὁ Μπουγιόν, ἄραγε, ποὺ ὑπέγραψε τὴν αἰσχρὴ συνθήκην μὲ τὸν Κεράλ, τὴν συνθήκη ἢ ὁποία ἐστιγματίζε τὸν Γαλλικὸν πολιτισμόν; Διακρίνω ἓνα πρόσωπον μὲ πολιτικὴν περιβολὴν, πρόσωπον ἀπαθὲς μπροστὰ στὰ πτώματα ποὺ τοῦ διεμαρτύροντο εὐγλωττα, ἐνῶ ἐλικνίζοντο ἐπάνω στὰ νερά!

Στέκομαι ἀκίνητος ἀπολιθωμένος. Ἡ ἀναπνοή μου εἶχε σταματήσει. Ἦτο ἄραγε ὁ μεγάλος ἐγκληματίας, τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος; Εἶναι ὁ Ἰούδας, ὅστις ὅμως καὶ αὐτοῦ εἶναι χειρότερος, διότι δὲν ἔχει καὶ ἵχνος συνειδήσεως;

Ἡ βενζινάκατος ἐπλεύρισεν καὶ ἓνας Τοῦρκος ἀξιωματικός, ἔδωσε εἰς τὸν ἐπίσημον Γάλλον, τὸ χέρι διὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ ἐξέλθῃ. Τί χέρια ἦσαν ἐκεῖνα; Τὰ φαντάζομαι κόκκινα, θαμμένα ἀπὸ τὸ ἀθῶον Χριστιανικὸν αἷμα! Καὶ οἱ δύο μπαίνουν σ' ἓνα μεγάλο αὐτοκίνητον ποὺ τοὺς περίμενε, καὶ ἐξαφανίζονται ἀπὸ τὰ μάτια μας.

Ἐκείνη τῇ στιγμῇ, κατέλαβε τὴν ψυχὴν μου, λύσσα καὶ ἀγανάκτησις. Ἀναθεματίζω τὸν ἀπαίσιον κακοῦργον, τὸν ἠθικὸν αὐτουργὸν τῶν τόσων ἐγκλημάτων. Γιατὶ νὰ μὴ μπορῶ νὰ τὸν σκοτώσω, νὰ τὸν ξεσχίσω, νὰ τοῦ ρουφήξω τὸ αἷμα, νὰ τὸν θανατώσω σιγά, σιγά, γιὰ νὰ ἐκδικηθῶ τοῦλάχιστον, τὰ τόσα θύματα;

Στὰ αὐτιά μου βοῦίζουν οἱ λέξεις: «Γιασσαὶν Μπουγιόν». Μάλιστα σοῦ εὐχονται νὰ Ζήσης νὰ τοὺς χαρίσης:

καὶ ἄλλες εὐκαιρίες νὰ σφάξουν, νὰ κάψουν, νὰ δηώσουν.

Καὶ δὲν εἶσαι δυστυχῶς, μόνος. Στὸ ὄνομά σου πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ Μπριάν καὶ τοῦ Πουανκαρέ. Σεῖς ἀπετελέσατε τὴν τριανδρίαν, ἡ ὁποία ἐστιγμάτισε ὄχι μόνον τὸν Γαλλικὸν πολιτισμὸν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἀνθρωπισμὸν. Τὰ ὀνόματά σας μὲ φρίκην θὰ ἀναφέρῃ ἡ ἱστορία δίπλα στὰ ὀνόματα τῶν μεγάλων ἐγκληματιῶν.

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΣ ΖΕΓΚΙΝΗΣ

Μέρα μὲ τὴν ἡμέρα, ἡ κατάστασίς μας χειροτερεύει. Βρισκόμεθα στὰ μέσα τοῦ Σεπτεμβρίου, καὶ ἔχομεν πλέον ἐχθρὸν καὶ αὐτὸν τὸν καιρὸν. Ἦρχισαν ἤδη οἱ πρῶτες βροχὲς καὶ τὸ κρῦο γίνεται περισσότερο διαπεραστικό. Ἐλπίζομε τὴν μιὰ στιγμὴ καὶ ἀπογοητευόμεθα τὴν ἄλλη.

Εὐτυχῶς καὶ ὑφίσταται ἡ ἐκκρεμότης τῶν ξένων ὑπηκόων καὶ κατωρθώνομεν νὰ παραμένωμεν στὴν Σμύρνη, ἐνῶ ὅσοι συλλαμβάνονται ἀποστέλλονται ἀμέσως εἰς τὸ σφαγεῖον!

Ἐγὼ μὲ ὀκτῶ ἄλλους Ἀρμοστειακοὺς ὑπαλλήλους ἔχομεν ὑποβάλλῃ αἴτησιν εἰς τὸν Τοῦρκον διοικητὴν νὰ θεωρηθῶμεν ὡς ἀξιωματικοί. Τοῦλάχιστον μὲ τοὺς ἀξιωματικούς θὰ περνοῦμε ὑπὸ στέγην. Αὐτὰ σκεπτόμεθα καὶ φανταζόμεθα ἤδη τὴν καλλιτέρευσιν τῆς καταστάσεώς μας. Κατόπιν τῆς αἰτήσεώς μας ἐκείνης μᾶς παραλαμβάνει ἓνας Τοῦρκος ἀξιωματικός. Ἀποχαιρετῶ τὸν ἀδελφόν μου, κλαίων. Ποιὸς ξεύρει τί μᾶς περιμένει, καὶ ἐὰν θὰ ξαναῖδοθοῦμε. Μετανοῶ διότι ἄφινα τὸν ἀδελφόν μου. Ἀλλὰ ἦτο ἄργά. Μᾶς ὁδηγοῦν εἰς τὸ κυρίως κτίριον τοῦ στρατῶνος, ὅπου ἐκρατοῦντο οἱ ἀξιωματικοί. Τοὺς βλέπομεν νὰ εἶναι εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν. Χωρὶς ἐπωμίδες, μὲ σχισμένα ροῦχα, χωρὶς γκέτες, μὲ τρυπημένα ἐλεεινὰ παπούτσια. Φέρω γιὰ μιὰ στιγμὴ στὸν νοῦν μου, τὸ πῶς ἐγνώρισα τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Θυμοῦμαι πῶς τοὺς ἐκαμάρωναν οἱ Σμυρνιοί, καθισμένους στὸ Κα-

φέ - ντέ - Παρί, στο Σπόρτιν, στο Κόρσο, στο Λοῦνα - Πάρκ, στη Λέσχη τῶν Κυνηγῶν, καί στα ἄλλα κοσμικά κέντρα τῆς Σμύρνης. Καί τώρα κουρελιασμένοι, δυστυχισμένοι αιχμαλῶτες. Πῶς ἄλλασουν οἱ καιροί!

Μεταξὺ αὐτῶν δακρύνω τὸν μοίραρχον Κουράκον διοικητὴν χωροφυλακῆς στὰ Βουρλά οπου ἐξετέλει χίλιες δυὸ ἄλλες ὑπηρεσίες. Ἦτο ὄχι μόνον ἀστυνόμος, ἀλλὰ φρούραρχος, δασάρχης, κλπ. Ἐλεγε ὅτι δὲν πρόφτανε νὰ κάμῃ τίποτε ὕστερα ἀπὸ τόσες δουλειές. Καί ὅμως ὅλα τὰ κατάφερνε.

Βλέπω ἀκόμη πολλές γνωστὲς φυσιογνωμίες. Μὲ πολλοὺς συνέντρωγα στὴ Λέσχη τῆς Φρουρᾶς, προτοῦ ἀκόμη ἰδρυθῇ ἡ Λέσχη τῶν Δημοσίων ὑπαλλήλων.

Ἕνας εὖσωμος ἀξιωματικὸς κόβει βόλτες στὸ διάδρομο. Καπνίζει ἀδιάφορος καί δὲν φαίνεται, στενοχωρημένος. Φορεῖ ωραία στολή. Εἶναι ὁ συνταγματάρχης Ζεγκίνης ποὺ διετέλεσε Φρούραρχος Σμύρνης πρὶν λίγο καιρό. Τὸν γνωρίζω πολὺ καλὰ διότι τοῦ πηγαινα καί ὑπέγραφε πιστοποιητικὰ ἀπαλλαγῆς τῶν Ἀρμοστειακῶν ὑπαλλήλων. Ἐχῶ ἤδη μάθει τὸ πῶς παρέδωσεν ἓνα ἄθικτον σύνταγμα, χωρὶς νὰ ρίξῃ τουφεκιὰ ὁ ἀθεόφοβος πίσω ἀπὸ τὸν «Πάγο» (μικρὸ βουνὸ ἔξω ἀπὸ τὴν Σμύρνη). Οἱ στρατιῶται τοῦ συντάγματός του, τοὺς ὁποίους εἶχα δῆ στὸν Στρατῶνα, τὸν κατηγοροῦσαν ἐπὶ δειλία. Ὁ Τοῦρκος ἀξιωματικὸς ποὺ μᾶς ὠδήγησεν ἐκεῖ, ὠμιλοῦσε πολὺ καλὰ τὴν Ἑλληνικὴν. Πλησιάζει τὸν Ζεγκίνην καί στέκεται εἰς στάσιν προσοχῆς μπροστὰ του, ἐνῶ αὐτὸς παραμένει ἀδιάφορος. Ἡ στάσις τοῦ Τοῦρκου ἀξιωματικοῦ πρὸ τοῦ αἰχμαλῶτου Συνταγματάρχου μᾶς κάμει ἐντύπωση.

Ὁ Τοῦρκος χωρὶς νὰ κατεβάσῃ τὸ χέρι, τὸν ἐρωτᾷ ἐὰν θὰ ἀνεγνώριζεν ἡμᾶς τοὺς τέως Ἀρμοστειακοὺς ὑπαλλήλους, ὡς ἀξιωματικούς. «Δέν τοὺς ἀναγνώρίζω» ἀπαντᾷ ψυχρὰ ὁ Ἕλλην Συνταγματάρχης.

Ἡμεῖς ἀλληλοβλεπόμεθα κατάπληκτοι. Ἦτο δυνατόν νὰ τοῦ παρουσιάζετο εὐκαιρία, νὰ βγάλῃ ἐννέα ἀνθρώπος ἀπὸ μιὰ κόλασι, νὰ τοὺς καλιτερεύσῃ τὴν θέσι, χωρὶς

νά διακινδυνεύση τίποτε καὶ νά μή τὸ κάμη; Δὲν ἐτολμούσαμε νά πιστέψωμε στὰ αὐτιά μας.

Καὶ αὐτὸς ὁ Τοῦρκος εἶχεν εὐγενέστερα αἰσθήματα, καὶ προσπαθοῦσε νά μᾶς βοηθήσῃ. Μὲ χαρακτηριστικὴν εὐγένειαν, ἐπαναλαμβάνει τὴν ἐρώτησιν, πρὸς τὸν Ζεγκίνην, καὶ τοῦ συνιστᾷ νά μή δυσκολευθῇ νά μᾶς ἀναγνωρίσῃ ὡς ἀξιωματικούς, ἐφ' ὅσον διατελούσαμεν στὴν ὑπηρεσία τοῦ Κράτους. Ἄλλ' ὁ Ζεγκίνης εἶναι ἀνένδοτος. Ἀρνεῖται νά μᾶς σώσῃ, σὰν νά μὴν εἴμεθα Ἕλληνες!

Οἱ ἄλλοι αἰχμάλωτοι ἀξιωματικοί, ποὺ κατάπληκτοι ἐβλεπαν τὴν ἐπιμονὴν ἐκείνην τοῦ Ζεγκίνης, ἐπεμβαίνουν καὶ τοῦ συστήνουν, νά μᾶς σώσῃ. Ἰδίως ἓνας ἰατρός τοῦ κάμει ὀριμύτατες παρατηρήσεις. Ἐχει τόσον ἐξοργισθῇ ὥστε φαίνεται ἔτοιμος νά ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ συνταγματάρχου. Τὸν ὑβρίζει μὲ τὰς λέξεις: Εἰσθε ἄθλιος· εἶναι ἐγκλημα αὐτὸ ποὺ κάμετε νά ἀφίνετε τοὺς ἀνθρώπους, νά τοὺς πᾶνε στὸ σφαγεῖον... αἴσχος... αἴσχος!

Οἱ συνάδελφοί του ἀξιωματικοί βλέποντες ὅτι τὰ πράγματα ἐκτραχύνονται, προσπαθοῦσαν νά καθησυχάσουν τὸ τίμιο παλληκάρι ποὺ ἀγωνιζότανε νά σώσῃ ἀνθρώπους. Γράφοντας σήμερα αὐτά, αἰσθάνομαι μιὰ βαθειὰ λύπη διότι ἐκείνη τὴ στιγμὴ ποὺ ἐπαίζετο ἡ Ζωὴ μας ἀπὸ τὴν στενοκεφαλιά ἑνὸς συνταγματάρχου, δὲν ἐζήτησα νά μάθω τὸ ὄνομα τοῦ τιμίου ἐκείνου ἀξιωματικοῦ. Δὲν εἶμαι ἀκόμη βέβαιος ἐὰν ἦτο γιαντρός. Αὐτὸ τὸ ἔμαθα ἀργότερα. Αὐταὶ εἶναι, ὅπωςδὴποτε, λεπτομέρειαι, τὰς ὁποίας δὲν μπορούσε κανεὶς νά προσέξῃ ἐκείνη τὴ στιγμὴ. Θὰ ἤθελα μόνον, ἐὰν ζῇ, καὶ διαβάσῃ αὐτὸ τὸ βιβλίον, νά μοῦ γράψῃ δυὸ λόγια, νά τὸν γνωρίσω, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἀνδρική του στάσις, δὲν ἐκαλλιτέρευσε τὴν θέσιν μας.

Ὁ Τοῦρκος ἀξιωματικός, ἐξακολουθοῦσε νά θρίσκεται εἰς στάσιν προσοχῆς. Ἐξαγριωμένος ἀκόμη περισσότερο ὁ Ζεγκίνης διὰ τὴν ταπείνωσιν ποὺ ὑπέστη ἀπὸ ἓνα κατώτερον ἀξιωματικὸν διατάσσει: Πάρτε τους ἀπὸ δῶ καὶ ρίξτε τους κάτω!

Βάλαμε τὰ κεφάλια κάτω καὶ ἀκολουθήσαμε τὸν

Τουρκο άξιοματικό, ό όποιος μάς είπε: Τί νά σās κάμω
θρè παιδιά, άφοῦ δέν θέλει νά σās γλυτώση ό δικός σας
συνταγματάρχης; Καί ό Τουρκος είχε δίκη. Καί ό Τουρ-
κος εκείνη τή στιγμή είχεν άνθρωπισμόν, του όποιου έστε-
ρείτο ό "Έλλην συνταγματάρχης. Ζεγκίνης.

Με τήν στάσιν αύτήν του Ζεγκίνη, δυό συνάδελφοί
μας έσφάγησαν άγρίως, λίγες ήμέρες άργότερα, μπροστά
στα μάτια μου, ένῳ μάς ώδηγοῦσαν από τό Μπουρνάμπα-
σι στην Μαγνησία. Ό ένας ήτο ό Κονταξής, τηλεγραφη-
τής, δέν θυμοῦμαι σέ ποιό μέρος τής Μικρās Άσίας, καί
ό άλλος άνώτερος υπάλληλος στο Τελωνείο Σμύρνης, ά-
πό όπου κατήγετο. Δέν ξεύρω, φυσικά, εάν αύτοί οί δυό
νέοι θά ζοῦσαν, εάν μάς έκρατοῦσε μέ τούς άξιοματικούς
ό Ζεγκίνης. Άλλά τό γεγονός ότι έτήρησε τέτοια στάσι,
είναι άρκετό γιά νά τόν στιγματίση.

Τό δυστύχημα είναι ότι ό άνθρωπος αύτός, πού στά-
θηκε σαν γυναίκα καί τόν συνέλαβαν, χωρίς νά ρίξη μιá
τουφεκιά, δέν έλογοδότησε. Ποιός φταίει, δέν ξεύρω.
Τούλάχιστον, εάν δέν του έπεβλήθη τιμωρία, ως γινότανε
γνωστή ή δρῶσις του, διά νά ύφίστατο τούλάχιστον ήθι-
κήν τιμωρίαν, εάν του άπέμενε συνείδησις, διά νά ίκανο-
ποιηθοῦν αί ψυχαι τῶν άδικοσκοτωμένων, του Κονταξή καί
του τελωνειακού!

Χάριν τής ιστορίας θά προσθέσω στην καινούργια αύ-
τή έκδοσι ότι άξιοματικοί του υπό τόν Συνταγματάρχη
Ζεγκίνη Συντάγματος, δέν ήθελαν νά παραδοθοῦν αλλά
νά πολεμήσουν. Ένας μάλιστα Ταγματάρχης όνομαζόμε-
νος, αν θυμοῦμαι καλά, Βαμβακόπουλος, ήρνήθη νά παρα-
δοθῇ καί μαχόμενος έως τά Βουρλά έσώθη καί ό ίδιος καί
τό Τάγμα του. Όπως έμαθα έκ τῶν ύστέρων, διετέλεσε
άργότερα Φρούραρχος Πειραιῶς.

Τόν ήρωισμό του Ταγματάρχου Βαμβακοπούλου, πρέ-
πει νά τόν έχουν γιά παράδειγμα πρός μίμησιν, όλοι οί
στρατιωτικοί.

Διότι ό ήρωισμός σώζει. Ένῳ ή δειλία καί ό δισταγ-
μός φέρνουν καταστροφή.

Ἐκεῖνος ποῦ πολεμᾷ, γιὰ νὰ σωθῇ δέν πρέπει νὰ φοβᾶται. Ἐχει δὲ παρατηρηθεῖ ὅτι οἱ σφαῖρες κυνηγοῦν τοὺς... δειλοὺς, ἐνῶ οἱ γενναῖοι καὶ οἱ ἥρωες γίνονται «α-λεξίσφαιροι»!

ΑΝΕΛΠΙΣΤΗ ΣΩΤΗΡΙΑ

Μιὰ ἀπὸ τὶς ἀξέχαστες φοβερὲς ἐκεῖνες ἡμέρες τοῦ Σεπτεμβρίου, ἐνῶ ὁ Τοῦρκος διοικητὴς τῶν αἰχμαλώτων, ξεχώριζε ἐκείνους ποῦ θὰ ἔσταλνε στὰ σφαγεῖα, ἀνεγνώρισε μεταξὺ των ἓνα γνωστὸν του φαρμακοποιόν, τὸν Δημητρίου. Ὁ δυστυχὴς φαρμακοποιὸς τaráσσεται, ἀμφιβάλων πλέον ἐὰν τὸ κεφάλι του θὰ σταθῇ στοὺς ὤμους του ὕστερα ἀπὸ τὴν συνάντησιν τοῦ Τούρκου... φίλου του.

Διότι οἱ Τοῦρκοι γνωστοί καὶ φίλοι σου, πρὸ ἡμερῶν, μετεβάλλοντο εἰς ἀσπόνδους ἐχθροὺς καὶ διώκτας σου, ὕστερα ἀπὸ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Κεράλ! Καὶ ὁ ἀτυχὴς φαρμακοποιὸς βλέπων τὸν φίλον του φαντάζεται ὅτι τὸ σῶμα του, θὰ αἰωρηθῇ σὲ καμμιὰ ἀπὸ τὰς πρὸ τοῦ Δικαστηρίου στημένas ἀγχόνas.

Εὐτυχῶς, ὅμως, ὁ Διοικητὴς ἔχει ἄλλas προθέσεις. Διψᾷ γιὰ χρήματα, καὶ σήμερα τοῦ παρουσιάζεται ἡ εὐκαιρία, νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν του, φυγαδεύων αἰχμαλώτους ἀντὶ ὠρισμένης ἀμοιβῆς. Πρὸς τοῦτο τοῦ χρειάζεται κατάλληλον πρόσωπον, διὰ νὰ συνεννοῇται. Καὶ ὡς τοιοῦτον ἀνακαλύπτει τὸν Δημητρίου, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ δίδει τὰς σχετικὰς ὁδηγίας. Ὁ αἰχμάλωτος διὰ νὰ σωθῇ ὤφειλε νὰ καταβάλῃ ἀπὸ διακοσίας ἕως πεντακοσίας λίρας.

Ὁ φαρμακοποιὸς αὐτὸς ἐπειδὴ γνωρίζει τὸν ἀδελφόν μου, τοῦ κάμει τὴν σχετικὴν πρότασιν. Αἱ ἐλπίδες μας ἀναπερῶνονται. Φανταζόμεθα τοὺς ἑαυτοὺς μας ἐλευθέρους. Τὰ μαρτύριά μας θὰ ἐτελείωναν. Ὀλίγη ὑπομονὴ καὶ σὲ σαρανταοκτὼ ὥρας θὰ εἴμεθα στὸν Πειραιᾷ!

Ἀκόμη δέν εἶδαμε τίποτε διὰ τὸν ἑαυτὸν μας, καὶ

ἀρχίζω νὰ λυποῦμαι τοὺς ἄλλους! Δυστυχισμένοι ἄνθρωποι! Ἡμεῖς εἶχομεν αὐτὸ τὸ ποσὸν καὶ θὰ ἐγινόμεθα ἐλεύθεροι! Ἀλλὰ οἱ ἄλλοι; Τί θὰ ἀπεγίνοντο; Ἦρκεσεν ἐκείνη ἡ πληροφορία στὴ τραγικὴ μας θέσιν, διὰ νὰ θεωροῦμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἐλευθέρους!

Τὴν ἄλλη μέρα, θὰ ἦρχετο ἡ νύφη μου νὰ μᾶς δῇ. Τὴν περιμένομεν ἐναγωνίως διὰ νὰ τῆς μεταδώσωμεν τὴν εὐχάριστον εἶδσιν. Πόσον θὰ χαρῇ ἡ δυστυχισμένη! Τὴν σκέπτομαι μόνην, μὲ τὰ δύο τῆς παιδιὰ καὶ φρίττω. Οἱ ὥρες δὲν περνοῦν. Εἶναι ἀτελείωτες. Ὁ ἀδελφός μου ἔχει σῶση χρήματα τὰ ὅποια κρατοῦσεν ἐκείνη. Θὰ ἔσπευδε νὰ τὰ φέρῃ νὰ πληρώσωμεν καὶ νὰ φύγωμεν, νὰ φύγωμεν χωρὶς νὰ γυρίσωμε νὰ δοῦμε τίποτε πίσω μας.

Στὶς δύο τὸ μεσημέρι, τὴν βλέπομεν νὰ ἔρχεται, μὲ τὸν πόνο ζωγραφισμένο στὸ πρόσωπό της. Στὸ κεφάλι φορεῖ μία ἐσάρπα, καὶ κρατεῖ τὸ μικρὸ ἀγοράκι της στὴν ἀγκαλιά της. Σπαράσσεται ἡ καρδιά μου πού τὴν βλέπω σ' ἐκείνη τὴν κατάστασι. Τῆς μεταβιβάζομεν τὴν εὐχάριστον εἶδσιν καὶ κλαίει ἀπὸ χαράν. Φεύγει ἀμέσως γιὰ νὰ φέρῃ τὰ χρήματα.

Δὲν πέρασε ἀρκετὴ ὥρα, ὅτε μᾶς εἰδοποιεῖ ὁ Δημητρίου, κατ' ἐντολὴν τοῦ Ζεκκῆ βέη ὅτι πρέπει νὰ βροῦμε κανένα πιστοποιητικὸν ὅτι εἴμεθα ξένοι ὑπήκοοι, διότι ἀπὸ ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐγένετο ἄλλος ἐλεγχος εἰς τὴν ἀποβάθραν τῆς Πούντας. Αἱ ἐλπίδες μας ἔσθυναν. Τὰ σχέδιά μας ἀνετρέποντο. Ἕνα ἀλλόκοτο συναίσθημα πιέζει τὰ στήθη μας.

Ὅταν ξαναῆλθε ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὴ ὥρα ἡ γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ μου, τῆς εἶπαμε τὸ καινούργιο ἀτύχημα καὶ τὴν στείλαμε νὰ συναντήσῃ ἓνα ποῶτον μας ἐξάδελφον, ἀλλὰ ξένον ὑπήκοον, καὶ νὰ τοῦ ζητήσῃ ἓνα ὅποιοδήποτε πιστοποιητικὸ ξένης ὑπηκοότητος. Δὲν ἔχομεν καμμίαν ἐλπίδα, ἀλλὰ προβαίνομε στὴν τελευταίαν αὐτὴν ἐνέργειαν, χωρὶς καὶ ἡμεῖς νὰ ξεύρωμε γιατί.

Καὶ ὦ τοῦ θαύματος. Τὸ ἴδιο βοάδου εἶχαμε ἓνα ἐπίσημο ἔγγραφον τοῦ Σερβικοῦ Προξενίου, δυνάμει τοῦ ὁ-

ποίου — έννοεΐται καὶ μὲ τὸ ἀπαραΐτητον χρηματικὸν ποσόν — ὁ ἀδελφός μου ὠδηγεῖτο στήν Πούνταν καὶ ἐπεδίδετο τοῦ ἀτμοπλοίου!

Ὅταν ἀργότερα ἐβεβαιώθην ὅτι ἐσώθῃ, πράγματι ὁ ἀδελφός μου ἠσθάνθη μεγάλην ἀνακούφισιν. Ἐκεῖνος ἔπρεπε νὰ σωθῇ, διότι εἶχε γυναῖκα καὶ παιδιά. Ἐμένα καὶ ἐάν μὲ σκότωναν ἡ ἀπώλεια δὲν θὰ ἦτο μεγάλη. Δὲν θὰ ἄφινά πίσω μου ὑποχρεώσεις πρὸς τὴν Ζωήν.

ΟΔΥΝΗ ΚΑΙ ΑΓΩΝΙΑ

Ἡ προθεσμία τῆς ἀναχωρήσεως τῶν πληθυσμῶν ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας εἶχε παρέλθῃ. Φαντάζομαι τώρα τὴν ἄλλοτε ὠραία νύμφη τῆς Ἰωνίας, ἐγκαταλελειμμένην, ἀθλίαν, ἔρημον, ἄμορφον σωρὸν ἐρειπίων. Τοῖχοι γκρεμισμένοι καὶ βρωμερὰ πτώματα σπαρμένα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Στὰ μέρη ὅπου ἄλλοτε ἠκούοντο εὖθυμα τραγούδια, στὰ μέρη ὅπου ἡ φύσις εὕρισκετο ἐν διαρκεῖ ὀργασμῷ, στὰ μέρη ὅπου κυλοῦσε ἡ πιὸ ὠραία Ζωή, στὰ μέρη λέγω ἐκεῖνα πετοῦσαν τώρα μαῦρα κοράκια γιὰ νὰ βροῦν ψοφίμια νὰ χορτάσουν.

Πῶς ἐγίνε ἡ καταστροφή; Εἶναι δύσκολο νὰ φαντασθῇ ἀκόμη κανεὶς. Πῶς σὲ λίγες ἡμέρες σωριάσθηκε κάτω ἓνα τεράστιο ἔργο αἰώνων, σὰν ἓνας ἀπλοῦς χάρτινος πύργος;

Μὲ πίκρα στήν καρδιά, ἀναπολῶ τὰ περασμένα, τώρα ποὺ δὲν βλέπω πλέον τὰ πλοῖα ποὺ μετέφεραν τὰ γυναικόπαιδα καὶ προσέδιδαν κάποια κίνησιν εἰς τὸν κόλπον τῆς Σμύρνης.

Τὰ πλοῖα! Πόσες ἐλπίδες μᾶς ἔδιδον πρὶν λίγες ἡμέρες ποὺ φόρτωναν γυναικόπαιδα! Εἶχαμε πληροφορηθῇ ἀπὸ τὴν Γαλλόφωνον «Λεβάν» ὅτι ἦσαν Ἑλληνικὰ πλοῖα χορησιμοποιούμενα ἀπὸ τὸν Ἐρυθρὸν Σταυρὸν, τῶν ξένων Κρατῶν. Ἠλπίζαμε πάντοτε, μέχρι τῆς στιγμῆς ποὺ εἶδαμε καὶ τὸ τελευταῖο νὰ φεύγῃ. Ἴσως πλέον νὰ μὴ τὰ ξαναδοῦμε.

Βλέπω μὲ φρίκην νὰ ἔρχεται ὁ χειμῶνας βαρὺς, ἀ-
μείλικτος. Τὸ κρῦο καὶ ἡ βροχὴ ἀρχίζουν νὰ μᾶς δέρνουν.
Φῶς, ἐλπίς, ἀπὸ πουθενά, ἀπὸ κανένα. Τί θὰ ἀπογίνωμεν;

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Ὁ Μητροπολίτης Σμύρνης ποὺ ὑπέστη φοβερά μαρτύρια ποὺ
ἄρχισαν μὲ τὶς κλωτσιές τοῦ Νουρεντίν Πασᾶ, καὶ τελείωσαν
μὲ τὸν κατακερματισμὸ του!

Ἔτσι θὰ μᾶς ἀφίσουν νὰ πεθάνωμε αὐτοὶ οἱ Εὐρωπαῖοι,
οἱ Σύμμαχοί μας; Εἶναι, λοιπόν, τόσον μεγάλοι ἐγκλη-
ματίαι;

Αἱ ἀποστολαὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν συνεχίζονται. Τώρα ἔχομεν πολὺ ἀραιώση. Φέρουν λίγους τώρα. Ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ προσποιοῦνται τοὺς ξένους ὑπηκόους καὶ μένουν σὲ μιὰ ἰδιαίτερη πτέρυγα. "Ἐνα βράδυ, εἶχα δὴ νὰ φέρνουν τὸν Κοκκῶνη, ποὺ ἔκαμε τίς ὀμβρέλλες στὸν Φραγκομαχαλᾶ. Ξαφνικὰ τὸν ἔχασα. Τί νὰ ἀπέγινε ἄραγε; "Ὅταν ἦλθα ἐδῶ, ἔμαθα ὅτι εἶχε γλυτώση.

"Εγὼ μὲ μερικοὺς ἄλλους ὑπαλλήλους τῆς Ἀρμοστείας, ἐλπίζομεν ἀκόμη νὰ θεωρηθῶμεν ὡς ἀξιωματικοί, παρὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ Ζεγκίνη. "Εχομεν ὑποβάλῃ νέαν αἴτησιν, καὶ περιμένομεν μὲ μεγάλην ἀγωνίαν τὴν ἀπάντησιν τῶν Τούρκων. Τὸ ἠθικὸ μας εἶναι πολὺ κλονισμένον, καὶ φαίνεται ὅτι καὶ τὸ μυαλό μας δὲν λειτουργεῖ κανονικά.

"Εφ' ὅσον περνᾷ ὁ καιρὸς καὶ δὲν παίρνομε ἀπάντησιν, ἡ ἀγωνία μας ἐπιτείνεται. Καταρώμεθα τὸν Ζεγκίνην, ἐπειδὴ δὲν μᾶς ἀνεγνώρισε τότε. "Αθλιε Ζεγκίνη, τί μᾶς ἔκαμες σύ ὁ "Ελλην, σύ ὁ Χριστιανός!

Πέρασαν ἀκόμη λίγες ἡμέρες. Καθημερινῶς γίνονται ἀποστολαί. Ὁδηγοῦνται οἱ ἄνθρωποι, σὰν τὰ ζῶα, εἰς τὰ σφαγεῖα. "Ἐνα πρωὶ παρακολουθοῦσα τίς προετοιμασίας τῆς ἀποστολῆς. Οἱ περισσότεροι ποὺ θὰ σταλοῦν σήμερα εἶναι ἀπὸ τὰ Βουρλά. Ἡ καρδιά μου σφίγγεται ποὺ βλέπω τοὺς δυστυχισμένους αὐτοὺς στὴ γραμμὴ. "Εγὼ, εἶχα τοῦλάχιστον τὴν ἐλπίδα νὰ περνοῦσα μὲ τοὺς ἀξιωματικούς· ἀλλὰ αὐτοὶ οἱ δυστυχισμένοι ποὺ θὰ ἐσφάζοντο ἔξω ἀπὸ τὴν Σμύρνην;

Ὁ Τούρκος ἀξιωματικὸς δίδει τὴν διαταγὴν τῆς ἐκκινήσεως. "Ἐνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τριάντα περίπου στρατιώτας τοὺς συνοδεύει. Οἱ αἰχμάλωτοι ἀνέρχονται σὲ τρεῖς χιλιάδας περίπου. "Αλλ' ἐνῶ ἤρχισαν νὰ κινοῦνται πρὸς τὴν ἔξοδον, λαμβάνουν νέαν διαταγὴν νὰ σταματήσουν. Τί νὰ συμβαίνει ἄραγε; Μήπως θὰ γίνῃ κανένα θαῦμα; Μήπως συνεκινήθη καμμία ξένη δύναμις; Καὶ τέτοιες ἀνόητες ἰδέες περνοῦν μὲ ταχύτητα ἀστραπῆς ἀπὸ τὸ μυαλό μας.

ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΠΟΥΝΑΡΜΠΑΣΙ

Ἄλλοίμονον μᾶς ἐπεφυλάσσετο σκληρὴ ἐκπληξίς. Ἐνας ἀξιωματικὸς φωνάζει νὰ παρουσιασθοῦν οἱ Ἀρμωστει-
ακοὶ ὑπάλληλοι. Ἡμεῖς μὴ γνωρίζοντες τί μᾶς ἤθελαν, ἢ
μᾶλλον ἐλπίζοντες ὅτι ἡ αἴτησίς μας τοῦ νὰ θεωρηθῶμεν
ἀξιωματικοί, ἐγένετο δεκτὴ, σπεύδομεν νὰ παρουσιασθῶ-
μεν. Καὶ ἐνῶ τὸν ἀκολουθοῦμεν, ἐκεῖνος μᾶς τοποθετεῖ
μαζὶ μὲ ἐκείνους ποὺ ἐστέλοντο εἰς τὸ ἐσωτερικόν, μαζὶ
μὲ ἐκείνους τῶν ὁποίων ἐφантаζόμην τὸ τέλος! Θὰ πῆ-
γαινα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ σφαγεῖον μαζὶ μὲ τόσας χιλιάδας
θυμάτων.

Φαντάζομαι τὸ σῶμα μου τρυπημένο ἀπὸ σφαῖρες, καὶ
κυλισμένο μέσα σὲ λίμνη αἵματος. Ὑστερα φαντάζομαι τὰ
κοράκια νὰ τρώγουν τίς σάρκες μου.

«Τετέλεσται, παιδιά,» μᾶς λέγει ὁ τελωνειακὸς ὑπάλ-
ληλος. «Πάψετε νὰ ἐλπίζετε...». Καὶ κλαίει σὰν μωρό. Ἴ-
σως κάτι νὰ προαισθάνεται.

«Ψυχραιμία, ψυχραιμία, παιδιά,» μᾶς λέγει ὁ Κοντα-
Ξῆς. «Τί νὰ κάνωμε; Πήγαμε γιὰ καλὸ καὶ τὴν πάθαμε»!

Δυστυχισμένα παιδιά. Ἦσαν τὰ τελευταῖα λόγια ποὺ
ἤκουσα ἀπὸ τὰ στόματά των τὰ ὁποῖα δὲν ἤνοιξαν πλέον
παρὰ τὴν στιγμήν ποὺ ζητοῦσαν ἔλεος ἀπὸ τοὺς σφαγεῖς
των.

Δίδεται πάλιν ἡ διαταγὴ τῆς ἐκκινήσεως. Ἡ καρδιά
μου πηγαίνει νὰ σπάσῃ. Φοβοῦμαι; Καὶ ὅμως ὄχι. Τούναν-
τίον ἔχω ἀποφασίσῃ τὴ ζωὴ μου, ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ τὰ μαρ-
τύρια. Προτιμώτερος εἶναι ὁ θάνατος. Διερχόμεθα ἀπὸ τὴν
μεγάλῃ πόρτα τοῦ Στρατῶνος. Ἀπ' ἔξω στέκουν πολλοὶ
Τοῦρκοι καὶ Ἑβραῖοι. Μᾶς βλέπουν καλὰ, καλὰ, μὲ μάτια
ἀγριευμένα, μὲ τὴ φανερὴ ἐπιθυμίαν νὰ ριχθοῦν ἐπάνω μας.
Κινοῦν τὰ χέρια ἀπειλητικά, ἀλλὰ, παραδόξως δὲν μᾶς ἐγ-
γγίζουν.

Διερχόμεθα τρέχοντες καὶ πάλιν πρὸ τοῦ Διοικητη-
ρίου. Ρίχνω τὰ βλέμματα ἐπάνω στὰ παράθυρά του. Νομί-

Φρικτά χαλάσματα ἔμεινε ἡ ἄλλοτε ὠραία καὶ εὐημερεῦσα Σμύρνη, ὑστερα ἀπὸ τὸ πρωτόκτιστο ἔγκλημα τῆς φωτιᾶς!

Ζω πῶς θὰ ἀντίκρυζα ἐκεῖ τοὺς παλιούς συναδέλφους μου. Ἄντ' αὐτῶν ὅμως φαίνονται οἱ Τοῦρκοι ὑπάλληλοι μὲ τὰ κόκκινα φέσια των, παρακολουθοῦντες τὴν διέλευσίν μας. Γελοῦν θορυβωδῶς μὲ κακεντρέχειαν καὶ ἱκανοποιῶσιν καὶ μᾶς τυφλώνουν.

Δεξιὰ μας βλέπω τὸ μεγάλο Τουρκικὸ ἐστιατόριο, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτρώγαμε οἱ ὑπάλληλοι τῆς Διοικήσεως. Στὴν εἰσοδὸ τοῦ στεκότανε ὁ ἰδιοκτήτης του, χειροκροτῶν καὶ οὐρλιάζων. Νὰ ὁ Τοῦρκος! Ὅταν μᾶς εἶχε πελάτας του, μᾶς ἐβεβαίωνε ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἦσαν πολὺ εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Διοίκησιν καὶ πολλὰ ἄλλα σχετικά.

Καὶ τώρα ποὺ ἦλθαν διαφορετικὰ τὰ πράγματα, παρουσιάζετο αὐτὸς ποὺ πραγματικὰ ἦταν. Αὐτὴ εἶναι ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου. Σὲ προσκυνᾷ ὅταν κυριαρχῇ, σὲ κατατρέχει ὅταν πέφτης.

Οἱ στρατιῶται μᾶς κτυποῦν μὲ τοὺς ὑποκοπάνους τῶν ὀπλων των, καὶ μᾶς ἀναγκάζουν νὰ τρέχωμεν. Ἀπὸ ὅπου διερχόμεθα οἱ πολῖται μᾶς ὑποδέχονται μὲ γιουχαῖσμούς.

καὶ ρίχνουν διάφορα πράγματα ἐπάνω μας διὰ νὰ μᾶς κάμουν νὰ ὑποφέρωμε περισσότερο. Διερχόμεθα τοὺς τόσον γνωστοὺς μας δρόμους ἀπὸ τοῦ Διοικητηρίου μέχρι τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τοῦ Βασμᾶ-Χανέ. Ποῦ νὰ ἐφαντάζετο κανεὶς ποτέ, ὅτι ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς δρόμους, τοὺς ὁποίους περνούσαμε ἄλλοτε ἐλεύθεροι, θὰ μᾶς ὀδηγοῦσαν σήμερα στὸ μακελειό;

Ἀλαφιασμένοι ἀπὸ τὸ τρέξιμο, μὲ τὴν γλῶσσα κρεμασμένη ἔξω ἀπὸ τὸ στόμα, σὰν τοὺς σκύλους, ἀντικρύζομε τὸν σταθμό. Ἡ θεὰ τοῦ παλαιοῦ αὐτοῦ κτιρίου, μοῦ φέρνει γρήγορες ἀναμνήσεις, ἀναμνήσεις σκληρές, ἀναμνήσεις ποὺ σὲ συγκλονίζουν κατὰ τίς στιγμὲς τῆς δυστυχίας σου.

Ἀπὸ τὸν σταθμό αὐτὸ ξεκινούσαμε τὸν καλὸ καιρὸ, πολλὰς φορές, γιὰ νὰ κάμωμε ἐκδρομὰς στὸ Μερσινλῆ, στὸ Βουρνόβα, στὸ Βαϊρακλῆ, στὴν Ἁγία Τριάδα. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπιβιβάζομεθα κάθε Καθαρὴ Δευτέρα, φορτωμένοι μὲ θαλασσινὰ μύδια, σωλῆνες, ἀστακοὺς, σαλατικά, κρασιὰ καὶ ὅ,τι ἄλλο μεζὲ βρῖσκαμε, γιὰ νὰ πᾶμε στὶς ἐξοχὰς νὰ γλεντήσωμε, νὰ μεθύσωμε, νὰ χορέψωμε. Μαζί μας παίρναμε ἀκόμη φωνόγραφα, ὀργανάκια, μαντολίνα, κιθάρες, βιολιά, λογιῶ, λογιῶ ὄργανα. Γλεντούσαμε ὅλη τὴν ἡμέρα, καὶ τὸ βράδυ γυρίζαμε μὲ τὰ τραῖνα, μεθυσμένοι, εὐτυχεῖς.

Καὶ ὅταν ἦλθεν ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, ὁ σταθμὸς τοῦ Βασμᾶ-Χανέ, εἶδε ἄλλες δόξες. Ἀπὸ κεῖ ἐστέλοντο οἱ στρατιῶται εἰς τὸ μέτωπον. Κάθε πρωὶ μέχρις ὅτου ξεκινήσῃ τὸ τραῖνο, οἱ στρατιῶται ἔρριχναν τουφεκιὰς ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό τους. Μιὰ μέρα ἓνας στρατιώτης ἔρριξε μιὰ μὲ τὸ ὄπλο του, μὲ σημάδι, τὴν κορυφὴ ἑνὸς τζαμιοῦ ποὺ θρῖσκοτανε δίπλα στὸν σταθμό. Τὸ σημάδι ἦταν ἐλκυστικό, καὶ ὅλοι οἱ στρατιῶται ἔβαλαν γιὰ κεῖ. Ἐγίνε μεγάλο ζήτημα. Οἱ Τούρκοι διαμαρτυρήθηκαν στὰ ξένα προξενεῖα γιὰ τὴν βαρβαρότητα τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν. Οἱ πρόξενοι ἔκαμαν νομίζω, διάβημα στὴν Ἀρμοστεία, τρίζοντας

τά δόντια των. Τὸ γεγονὸς ἦτο σοβαρό. Σήμερα ποὺ οἱ Τοῦρκοι ἔσφαζαν, ποὺ ἀτίμαζαν, ποὺ ἔκαμαν τὰ πάντα, οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἔβγαζαν τσιμουδιά. Αὐτὰ ἴσως νὰ μὴ ἐθεωροῦντο σοβαρὰ ὅπωςδὴποτε!

Πόσα πράγματα δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἱστορήσῃ ὁ Βασμᾶ-Χανές! Τώρα τὸν βλέπω νὰ ὑψώνεται βουβός, ἀνάμεσα σὲ σωρούς ἐρειπίων!

Ἄλλ' ἐνῶ τὰ γεγονότα αὐτὰ μοῦ ἤρχοντο γρήγορα, γρήγορα εἰς τὸν νοῦν μου, ἐνῶ τρέχαμε αἰσθάνομαι ἓνα ἰσχυρότατον κτύπημα στὸ κεφάλι μου. Ἐχασα ἐκείνην τὴν στιγμήν τὸ φῶς μου, τὰ αὐτιά μου ἐβούϊξαν, κλονίσθηκα, καὶ λίγο ἀκόμη θὰ σωριαζόμουν κάτω. Μὲ ὑπερτάτην προσπάθειαν στάθηκα στὰ πόδια μου, χωρὶς νὰ σταματήσω τὸν φρενήρη δρόμον μου. Δὲν ἤξευρα ποιὸς καὶ γιατί μὲ χτύπησε. Τὸ φῶς μου ξεθάμπωσε καὶ γυρίζοντας βλέπω δίπλα μου ἓνα Τοῦρκον στρατιώτην, νὰ κρατᾷ μιὰ ζώνη ἀπὸ δέρμα, στὴν ἄκρῃ τῆς ὁποίας ἐκρέμετο ἓνα σιδερένιο δέσιμο. Τὰ ἄγρια μάτια του πετοῦσαν φλόγες καὶ ἠτοιμάζετο νὰ μὲ ξανακτυπήσῃ μὲ τὴ φοβερὴ ζώνη. Μὲ σφιγμένα τὰ δόντια, μέσα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔβγαине μιὰ συριστική φωνὴ μοῦ λέγει: τσικάρ-τσικάρ, παρᾶ... (βγάλε, θγάλε, χρήματα) Ὑποχωρὶς νὰ διστάσω διόλου βγάζω ἓνα χαρτονόμισμα ποὺ εἶχα κρυμμένο στὴ μιὰ μου κάλτσα. Ἦτο μιὰ λίρα! ἔσπευσα νὰ τοῦ τὴν δώσω καὶ μὲ διέταξε νὰ παραχωρήσω τὴν εἰς τὴν τετράδα θέσιν μου, εἰς τὸν διπλανόν μου, διὰ νὰ τὸν... παραλάβῃ.

Ὁ στρατιώτης σηκώνει τὸ μαστίγιον νὰ τὸν κτυπήσῃ. Ὁ δυστυχὴς αἰχμάλωτος δὲν εἶχε χρήματα καὶ εἰς μάτην παρακαλεῖ τὸν στρατιώτην νὰ μὴν τὸν κτυπᾷ. Ἀλλὰ ἐκεῖνος εἶναι ἀνένδοτος. Κτυπᾷ ἀλύπητα καὶ μὲ λύσσαν. Τὸ θυμὰ βογγᾷ ἀπὸ τοὺς πόνους. Ἀπὸ τὸ κεφάλι του τρέχουν αἷματα. Ὁ στρατιώτης βλέπων ὅτι ἀδίκως τὸν κτυπᾷ, ἀφίνει αὐτόν, καὶ ἀρχίζει νὰ κτυπᾷ ἄλλον. Εὐτυχῶς ὁ τρίτος ἔχει λίγα χρήματα τὰ ὁποῖα παραδίδει. Τὸ μαστίγιωμα αὐτὸ συνεχίζεται καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰχμαλώτων. Ὁ στρα-

τιώτης είχε βρῆ ἓναν τρόπον διὰ νὰ ἀποσπᾷ χρήματα ἀπὸ τοὺς δυστυχεῖς αἰχμαλώτους.

Ἄλλὰ ἦταν μονον αὐτός; Ἐνῶ τρέχουν σὰν κυνηγημένα κατσίκια τρεῖς χιλιάδες ἄνθρωποι, οἱ Τοῦρκοι στρατιώται ὀργιάζουν. Ὑστερα ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ κτυποῦσε μὲ τὸ μαστίγιον, ἄλλος ἐφήρμοζεν ἄλλο... σύστημα. Κτυποῦσε στὰ πλευρά μας μὲ τὸν ὑποκόπανον τοῦ ὀπλου του, ζητῶν χρήματα! Πίσω ἀπὸ τὸν δεῦτερον ἤρχετο τρίτος, ὕστερα τέταρτος, πέμπτος καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Μὲ τὰς μεθόδους αὐτὰς ἀπεγυμνώνοντο οἱ αἰχμαλῶτοι κάθε πολυτίμου πράγματος τὸ ὁποῖον ἔφεραν μαζί των. Ἐγὼ εἶχα δῶση πλέον, πᾶν ὅ,τι εἶχα κατωρθῶση νὰ σώσω κατὰ τὴν ἐν τῷ στρατῶνι παραμονήν μου. Δακτυλίδια, χρυσᾶ γυαλιά, ρωλόγι, καρφίτσα λαιμοδέτου κλπ. Μοῦ πῆραν ἀκόμη τὸ σάκκο μου καὶ τὸ γιλέκο μου. Ἀπὸ τὸν δυστυχῆ Κονταξὴν εἶχαν κλέψῃ καὶ αὐτὸ τὸ παντελόνι. Ὅταν εἶδαμε ὅτι ἡ ἀπληστία τῶν Τούρκων ἔφθασε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖον, ἀρχίζαμε νὰ ξεσχίζωμε τὰ παντελόνια μας διὰ νὰ σώζωμε τοῦλάχιστον τὰ κουρέλια των. Ἡ ἀγωνία μας ἔχει φθάσῃ στὸ κατακόρυφον, ἐνῶ περνοῦμε τρέχοντας ἀπὸ τὰ γνωστά μας τοπία..

Ἕνας Τοῦρκος στρατιώτης ἔχει μείνῃ τελευταῖος ἀπὸ τοὺς συναδέλφους του. Φαντάζεται ὅτι θὰ ἔχωμεν κρυμμένα χρήματα καὶ χρησιμοποιεῖ σκληρόν ἐκβιαστικὸν τρόπον! Κτυπᾷ στοὺς μηρούς τῶν αἰχμαλώτων μὲ τὴν ξιφολόγχην του καὶ μᾶς προξενεῖ τραύματα ὅχι πολὺ σοβαρά, γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ τρέχωμε καὶ νὰ μὴ πέφτωμε στὸ δρόμο. Ὅταν τὸν εἶδα νὰ πλησιάζῃ καὶ ἐμένα, ἀφοῦ ἐτραυμάτισε μερικοὺς ἄλλους, ἔσπευσα νὰ τοῦ δώσω τὸ γιλέκο μου, γιὰ νὰ προλάβω τὸ κτύπημα. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἐξηυμένησε τὸν κακοῦργον, ὅστις μὲ ἐκτύπησε ἔτσι γιὰ γοῦστο, καὶ μοῦ ἐπροξένησε δυὸ τραύματα.

Τὴν στιγμὴν ποὺ ἐκτυπήθην ἠσθάνθην μὲν δυνατόν πόνον, καὶ ἓνα δυνατό μούδιασμα ἀλλὰ δὲν ἐφαντάσθην ὅτι ἐτραυματίσθην.

Ἡ πορεία μας συνεχίζετο τώρα μέσα ἀπὸ ἐγκαταλε-

λειμμένους αγρούς. Ἡ Σμύρνη ἔχει χαθῇ ἀπὸ τὰ μάτια μας. Ἐχομεν πλησιάσῃ πρὸς τὸ Μπουρνάρμπασι. Τρέχομεν διαρκῶς καὶ ἀπορῶ διότι τὸ τρέξιμο αὐτό, δὲν στενοχωρεῖ τοὺς δημίους μας, οἱ ὅποιοι εἶναι καὶ αὐτοὶ ἀναγκασμένοι νὰ κάμουν τὸ ἴδιο! Μόνον ὁ ἀξιωματικός των ἦτο ἔφιππος καὶ ἐπροπορεύετο καθισμένος ἐπάνω σ' ἓνα μικρόσωμο ἄλογο.

Σὲ μιὰ στιγμή ἀκούω φωνῆς σπαρακτικές. Ὁ στρατιώτης ἔχει κτυπήσῃ πολὺ δυνατὰ μὲ τὴν ξιφολόγχη του ἓνα εὖσωμον νέον. Ὁ δυστυχὴς δὲν εἶχε νὰ δώσῃ τίποτε καὶ ἰκετεύει τὸ θηρίον νὰ μὴ κτυπᾷ. Ἀλλ' ὅσον βλέπει τὸ θῦμα του νὰ ἰκετεύῃ τόσον μεγαλυτέρα γίνεται ἡ λύσσα του. Ἐν τέλει οὖρει τὴν λόγχην καὶ μὲ ὀρμὴν διαπερᾷ τὴν κοιλιὰ τοῦ αἰχμαλώτου. Ἐνα «ὦχ» ἠκούσθη καὶ ἀμέσως κατόπιν ὁ ἐπιθανάτιος ρόγχος. Ὁ Τοῦρκος μεθυσμένος ἀπὸ τὸ αἷμα, ἐξηκολούθησε νὰ κτυπᾷ τὸ θῦμα, στὸ κεφάλι, στὸ στῆθος, παντοῦ. Ἡ σκηνὴ αὕτῃ διεδραματίσθη μὲ τόσῃ ταχύτητά, ὥστε μόλις ἐπρόλαβα νὰ τὴν παρακολουθῶ. Ἡ ἴδια σχεδὸν σκηνὴ ἐπανελήφθη λίγα μέτρα πιὸ μπροστά. Καινούργιο θῦμα, ἐπλήρωνε μὲ τὴν ζωὴν του, τὴν φιλοτουρκικὴν πολιτικὴν τῆς συμμάχου μας Γαλλίας, δηλαδὴ τοῦ ἀθλίου πρωθυπουργοῦ της, Ἀριστείδη Μπριάν.

Πλησιάζομεν ὁλοένα πρὸς τὸ Μπουρνάρμπασι, τὸ ὀνομαστὸ γιὰ τὰ ὠραῖα δένδρα του, τίς ροδιές του, τὰ νερά του. Βλέπομεν τὰ σπιτία του ἀπὸ μακριά, καὶ ἐλπίζομεν -ὅτι ἐκεῖ βρίσκεται τὸ τέρμα τοῦ μαρτυρίου μας.

Ἀλλ' ἐνῶ κάμω τέτοιες σκέψεις, διατασσόμεθα νὰ σταματήσωμεν καὶ νὰ καθίσωμεν. Τί νὰ συμβαίνει πάλιν;

Ἐνας Τοῦρκος στρατιώτης ξεκρεμᾷ ἓνα ὀπλοπολυβόλον ἀπὸ τὸν ὦμον του καὶ τὸ ἔστησε εἰς ὀλίγων μέτρων ἀπόστασιν, μὲ τὴν κάννην του ἐστραμμένην πρὸς ἡμᾶς. Οἱ Τοῦρκοι συνοδοὶ μας βρίσκονται σὲ διαρκῇ κίνησιν, πρᾶγμα ποὺ δὲν εἶναι διόλου ἐνθαρρυντικό. Γιὰ μιὰ στιγμή κάμουν δοκιμὰς τοῦ ὀπλοπολυβόλου, εὐτυχῶς ὁμως... δὲν ἐτράβηξαν ἐπάνω μας. Μᾶς βλέπουν καλά, καλὰ καὶ γε-

λοῦν μυστηριωδῶς. Φανταζόμεθα ὅτι ἔχουν σκοπὸν νὰ μᾶς σκοτώσουν ὅλους.

Δίπλα μου καθότανε, ἓνας μᾶλλον κοντός καὶ χονδρός ἄνθρωπος. Ἦτο ὑπάλληλος τῆς Ἑταιρίας Σίγγερ, στὸ ὑποκατάστημα τοῦ Κορδελιοῦ. Αὐτός εἶναι βέβαιος, ὅτι θὰ μᾶς σκοτώσουν. Τὰ μάτια του εἶναι κατακόκκινα. Σὲ μιὰ στιγμή, ἀνοίγει τὸ στόμα του καὶ λέγει: "Ἀς συχωρεθοῦμε ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον, διότι ἔφθασεν ἡ τελευταία μας ὥρα!

"Ἐνας ἄλλος, Βουρλιώτης, λέγει: "Ἀδέλφια συχωρᾶτε με κι' ὁ Θεὸς σχωρὲς" σας!

Δυὸ ἀδέλφια ἀγκαλιάζονται, φιλιοῦνται καὶ κλαίουں. Τὰ μάτια μου ἔχουν βουρκώση ἀπὸ αὐτὲς τίς σκηνές, πού εἶναι πολὺ σπαρακτικές. Φέρνω γιὰ μιὰ στιγμή στὸ νοῦ μου, τοὺς δικούς μου, καὶ λυποῦμαι διότι ἀφίνω, τόσοں ἀθλία, τῇ ζωῇ.

Τὸ περίεργον εἶναι, ὅτι ἐνῶ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι θὰ μᾶς ἐσκοτώναν, δὲν ἐκάμαμε καμμία κίνησι, νὰ πουλήσωμε τοῦλάχιστον ἀκριβά τῇ ζωῇ μας. Εἶχαμε τελείως χάση τὸ ἠθικόν μας, καὶ μᾶς ἐφαίνετο ὅτι ἡ ἀπάθειά μας ἐκείνη, ἦτο σημάδι ψυχραιμίας!

Ὁ Τοῦρκος ἀξιωματικός, διατάσσει νὰ γίνη ἡσυχία, καὶ μᾶς λέγει εἰς ἄπταιστον Ἑλληνικὴν:

«Τώρα οἱ παράδες δὲν σᾶς χρειάζονται. Γι' αὐτὸ ἐὰν θέλετε τῇ ζωῇ σας, νὰ φανερώσετε ὅσους παράδες ἔχετε κρυμμένους. Ἐὰν πιάσω κανένα σας μὲ παράδες θὰ τὸν σκοτώσω».

Ἐκείνην τὴν στιγμήν, σηκώθηκαν δυὸ-τρεις ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ παρέδωσαν εἰς τὸν ἀξιωματικὸν ἓνα παγοῦρι στρατιωτικό, δηλώσαντες ὅτι ἐκεῖ μέσα εἶχον κρύψη λίγες χρυσὲς λίρες.

Εὐθὺς ἀμέσως οἱ στρατιῶται ἀρχίζουν μιὰ ἄγρια ἐρευνα. Μᾶς θγάζουν ροῦχα, κάλτσες καὶ τὰ ψάχνουν μὲ μανίαν, μὲ πάθος, ἐλπίζοντες κάτι νὰ ἀνακαλύψουν. Ὅσον δὲν βρίσκουν τόσοں καὶ γίνονται θηριωδέστεροι. Σήκωναν ἓνα, ἓνα τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ τοὺς ἀφιναν γυμνοὺς, δ-

πως τούς γεννοῦσαν οἱ μητέρες των. "Εβλεπε κανείς τότε, τίς γυμνές των σάρκες πληγωμένες, αιματωμένες, νά παρουσιάζουν ἀπαίσιον θέαμα.

"Όταν ἦλθε καί ἡ δική μου σειρά, πῆγα νά σηκωθῶ, ἀλλά δέν μπόρεσα. Μόλις ἐκείνην τήν στιγμήν ἀντελήφθην ὅτι ἦμουν τραυματισμένος, καί ὅτι ἀπό δυό πληγές ἔτρεχεν ἄφθονον αἷμα τὸ ὁποῖον εἶχε βάψη κόκκινα τὰ κουρέλια ποῦ ἐκρέμοντο ἐπάνω μου, τὰ κουρέλια ποῦ ἀποτελοῦσαν πρὸ ἡμερῶν τὸ πολυτελές πανταλόνι μου. Μὲ μεγάλη δυσκολία κατώρθωσα νά σηκωθῶ, ἐγκαταλείπων τὸν ἑαυτὸν μου νά ἐρευνηθῇ ἀπὸ τὸν στρατιώτην. Ἡ θέα τῶν τραυμάτων καί τοῦ αἵματος μὲ ἔκαμε νά σκεφθῶ, ἐκείνην τήν στιγμήν ὅτι ὁ θάνατος εὐρίσκετο κοντά μου, ὅτι ἐφτερούγιζε ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι μου. "Όταν μοῦ ἐπέτρεψον νά φορέσω πάλι τὰ ροῦχα μου, σωριάσθηκα κάτω λιπόθυμος. Θὰ εἶχε περάσῃ ἀρκετὴ ὥρα, ὅτε αἱ ἄγριαι φωναὶ τῶν βαρβάρων μὲ ἐπανέφεραν εἰς τὰς αἰσθήσεις μου. Τὸ αἶσθημα τῆς αὐτοσυντηρήσεως μὲ ἔκαμε νά σηκωθῶ. Εἶχε δοθῇ ἡ διαταγὴ τῆς ἐκκινήσεως. Πολλοὶ δέν μποροῦν πλέον νά σηκωθοῦν. Ἡ αἰμορραγία τοὺς ἔχει ἐξαντλήσει. Βογγοῦν καί παρακαλοῦν τοὺς Τούρκους νά τοὺς λυπηθοῦν καί νά τοὺς σκοτώσουν. Καί οἱ Τούρκοι ἐκβάλλοντες ἀγρίας φωνὰς χαρᾶς, σκοτώνουν αὐτοὺς τοὺς δυστυχισμένους.

Ἀρχίσαμε πάλιν τὴν πορείαν μας κάτω ἀπὸ ἓνα ἡλιον ποῦ ἔκαιε. Εἴμεθα τελείως ἐξηντλημένοι. Οἱ Τούρκοι δέν κτυποῦν πλέον. Μόνον οὐρλιάζουν, σὰν θηρία ποῦ αἰσθάνονται ὅτι ἔχουν στὴν διάθεσίν των, τὴν λείαν των.

Στίς δυὸ περίπου ὕστερα ἀπὸ τὸ μεσημέρι φθάσαμε στὸ Μπουνάρμπασι. Ἀλλὰ σὲ τί κατάστασι! Διψοῦσαμε τρομερά. Εἴμεθα ἀνθρώπινα ράκη. Ἡ ἀγανάκτησίς μας ξεσποῦσε σ' ἓνα κλάμμα. Ὁ ὑπάλληλος τῆς Σίγγερ, ἐξηντλημένος, νεκρὸς μᾶλλον παρὰ ζωντανός μὲ τραβοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι, παρακαλῶντας με νά μὴ τὸν ἀφίσω, διότι θὰ τὸν ἐσκότωναν. "Αν καί ἐγὼ δέν εἶμαι σὲ πολὺ καλύτερη

κατάστασι, ἀναγκάζομαι νὰ τραβῶ καὶ αὐτὸ τὸ βάρος, διότι τὸν ἐλυπούμην. Ζητοῦσε νερὸ ὁ δυστυχής, καὶ νερὸ δὲν φαινότανε πουθενά. Τί φρίκη! Δὲν ξεύρομε ἀκόμη γιὰ ποιὸ μέρος μᾶς προορίζουν. Περνοῦμε μέσα ἀπὸ τοὺς ἔρημους δρόμους τοῦ χωριοῦ, καὶ στὰ αὐτιά μου ἀκούονται οἰμωγαὶ καὶ ἀναστεναγμοὶ τῶν συναδέλφων μου, οἱ ὅποιοι βαδίζουν μὲ δυσκολίαν.

Μόλις περάσαμε τὰ σπίτια, μᾶς διέταξαν νὰ σταθοῦμε. Ἔχομε μὴν χωρὶς νὰ τὸ καταλάβωμε σ' ἓνα μέρος περιτριγυρισμένο ἀπὸ συρματοπλέγματα. Εὐτυχῶς θὰ καθίσωμε καὶ θὰ ξεκουραστοῦμε. Σὰν ζῶα ἀφίνομε τὰ σώματά μας ἐπάνω στὴ γῇ. Ἡ ζέστη καὶ ἡ αἱμορραγία ἔχουν ἐπιτείνῃ τὴ δίψα μας. Ζητοῦμε νερό. Νερό, νερό, ἰκετεύομεν, μὲ τὰ μάτια βουλιαγμένα μέσα στὶς κόγχες μας. Λίγο νερὸ καὶ ἄς πεθάνωμε! Εὐτυχῶς ὁ ἀξιωματικὸς ἐπιτρέπει νὰ φέρουν νερὸ μὲ παληοτενεκέδες. Ἀγγαρεύονται τέσσαρες συνάδελφοι καὶ ἀρχίζουν νὰ κουβαλοῦν εὐλογημένα νερό. Μὲ πόση λαχτάρα μὲ πόση βουλιμία πῖναμε τὸ ἀκάθαρτο ἐκεῖνο νερὸ μέσα ἀπὸ τοὺς σκουριασμένους παληοτενεκέδες!

Δίπλα μου κάποιος ἐνῶ ψυχορραγοῦσε ἀπὸ τὴν ἐξάντλησιν ζητοῦσε νερό. Προσπάθησαν νὰ τοῦ ρίξουν στὸ στόμα του νερὸ μὲ τίς φοῦχτες τῶν χεριῶν, δυὸ γνωστοὶ του. Μόλις τοῦ ἔρριξαν λίγο στὸ στόμα του, ἔπεσε νεκρός. Οἱ Τοῦρκοι ἠγγάρευσαν τότε τέσσαρας αἰχμαλώτους, οἱ ὅποιοι σήκωσαν τὸ πτώμα μὲ τὰ χέρια, καὶ πῆγαν ἐκεῖ κοντά καὶ τὸ ἔθαψαν.

Ἐνῶ ξαπλωμένοι σὰν κτήνη, σκεπτόμεθα τὸ φοβερὸν τῆς ἐξέσεώς μας, ἐνῶ κουβαριασμένοι βογγοῦμε ἀπὸ τοὺς πόνους τῶν τραυμάτων μας, μπαινοβγαίνουν στὸν καταυλισμὸ Τοῦρκοι στρατιῶται τοῦ ἐκεῖ παραμένοντος Συντάγματος, καὶ μᾶς περιεργάζονται, ζητοῦντες χρήματα!

Ἀπὸ τὰ συρματοπλέγματα, ἐπιτρέπεται νὰ βγαίνουν τέσσαρες ἕως πέντε αἰχμάλωτοι κάθε φορὰν, διὰ νὰ πηγαίνουν διὰ τίς φυσικὰς των ἀνάγκες. Μερικοὶ ἀξιωματικοὶ κά-

θονται κάτω από κάποιο δένδρον ἐκεῖ κοντά, καὶ γελοῦν πού βλέπουν τοὺς αἰχμαλώτους νὰ χωλαίνουν!

Ξαφνικὰ διακρίνω μεταξύ μας τὸν χωροφύλακα Ἄνδρουλάκη, περὶ τοῦ ὁποῖου ἀνέφερα ἀνωτέρω. Τὸν βλέπω νὰ σηκώνεται καὶ νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ τὰ συηματοπλέγματα μὲ τέσσαρας ἄλλους. Φαντάζομαι ὅτι ἡ θέσις μου εἶναι χειρότερη τῆς ἰδικῆς μας, λόγω τῆς στρατιωτικῆς περιβολῆς του, καὶ ὅτι θὰ διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ κακοποιηθῇ.

Παραδόξως ὁμως, ἐνῶ διήρχετο πρὸ τῶν Τούρκων ἀξιωματικῶν, τὸν ἐκάλεσαν καὶ τοῦ προσέφεραν κυδῶνια, ρόδια καὶ ψωμί. Ὅλα ὅσα τοῦ ἔδωσαν, σχεδὸν τὰ ἐμοίρασε μεταξύ μας. Εἶχε χρυσὴ καρδιά ὁ δυστυχής. Καὶ ἓνα ἄλλο παράδοξον τὸ ὁποῖον ἐπρόσεξα ἐκείνην τὴν στιγμήν. Οἱ Τούρκοι δὲν τὸν ἐκακοποίησαν καθόλου κατὰ τὴν ἀπὸ Σμύρνης εἰς Μπουνάρμπασι, πορείαν. Δὲν κατάλαβαν ὅτι ἦτο χωροφύλαξ. Διότι τοὺς χωροφύλακες κατεδίωκον ἰδιαίτερος καὶ τοὺς κρεμοῦσαν ὅταν τοὺς ἀνεκάλυπτον.

Ἡ μικρὴ ἐκείνη περιποίησις τοῦ Ἄνδρουλάκη πού φοροῦσε στρατιωτικά, ἀλλὰ κουρελιασμένα ροῦχα, μοῦ ἐμεγάλωσαν τὴν ὑποψία ὅτι οἱ Τούρκοι κυνηγοῦσαν περισσότερον τοὺς πολίτας Μικρασιώτας, παρὰ τοὺς Στρατιωτικούς. Αὐτὸ ἀπεδείχθη σωστό.

Ὁ ἥλιος ἔδωε σιγὰ, σιγὰ. Σκυθρωποὶ καὶ ἀπογοητευμένοι, διερωτώμεθα ποῦ θὰ καταλήξῃ αὕτῃ ἡ τρομερὴ κατάστασις. Δὲν πρέπει νὰ περιμένωμεν πλέον παρὰ μόνον τὸν θάνατον, ὁ ὁποῖος δὲν μᾶς φοβίζει. Φοβούμεθα τὰ μαρτύρια, τοὺς πόνους, τὴν δίψαν, τὸ κρῦο, τὸ ἄγνωστον.

Ἡ μαύρη νύχτα ἀπλώνει τὰ φτερά της. Τὸ κρῦο ἔχει γίνῃ περισσότερον διαπεραστικό, καὶ τὰ δόντια μας χτυποῦν. Τὸ φεγγάρι πού βγαίνει, ρίχνει χλωμές λυπημένες ἀχτίδες.

Εἴμεθα συμμαζεμένοι, ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλο, διὰ νὰ προφυλασσόμεθα ὅσο μπορούμε ἀπὸ τὸ κρῦο. ὦ νύκτα φρικτὴ, ἀλησμόνητη! Τὰ μάτια μας βαρύνουν σιγὰ σιγὰ καὶ ὁ ὕπνος δὲν ἀργεῖ νὰ μὲ καταλάβῃ ὕστερα ἀπὸ τόση κούρασι, ἐξάντλησι, τόσες συγκινήσεις.

Δέν θά εἶχε περάσῃ ὁμως ἀρκετὴ ὥρα, ὅτε ἐξύπνησα ἀπὸ ἀπότομον θόρυβον. Μέσα στὸν καταυλισμὸ μας εἶχον μὴ μερικοὶ Τοῦρκοι στρατιῶται, γιὰ νὰ κλέψουν. Μαζὺ μὲ αὐτοὺς βρίσκονται καὶ τρεῖς πολῖται, ἓνας εὖσωμος, φοβερός τὴν ὄψιν καὶ δυὸ κοντοί, ἀδύνατοι. Οἱ Τοῦρκοι δέν ἔχουν μόνον σκοπὸν τὴν κλοπὴν. Θέλουν νὰ σφάξουν!

Γι' αὐτὸ καὶ ἀναγκάζουν ἐπτὰ αἰχμαλώτους νὰ σηκωθοῦν. Μεταξὺ των συγκαταλέγεται ὁ Κονταξῆς. Λένε ὅτι θὰ τοὺς στείλουν σὲ ἀγγαρεία. Τὴν ἴδια στιγμὴ, ἔρχεται ἓνας Τοῦρκος ἀξιωματικός, ὁ ὁποῖος ἀντιληφθεὶς τοὺς στρατιώτας νὰ κλέπτουν τοὺς διώχνει μὲ κλωτσιές! Πλησιάζει ὕστερα τοὺς πολίτας ποὺ ἔφευγον μὲ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τοὺς λέγει:

«Ἐδῶ, δέν πρέπει νὰ σφάζετε, διότι εἶναι χωριό, καὶ δέν πρέπει νὰ μένουν στοὺς δρόμους τὰ πτώματα. Ἐλᾶτε αὔριον τὸ πρωῒ μαζί μας καὶ σφάζετε ὅσους θέλετε!»

Ὅσοι ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους ἐγνώριζον τὴν Τουρκικὴν, ἀκούοντες τὰ λόγια ἐκεῖνα ἐπάγωσαν ἀπὸ τὸν φόβον. Ὁδηγοῦντο, λοιπόν, πρὸς σφαγὴν ἐκείνην τὴν ὥραν; Φαντασθῆτε τὴν θέσιν των. Ὅταν τοὺς ἀφῆκαν οἱ δῆμιοί των ἐπέστρεψαν κοντά μας κατατρομαγμένοι καὶ μᾶς ἀφηγήθησαν τὰ ὅσα ἤκουσαν.

Κανείς μας ἀπὸ ἐκείνην τὴν στιγμὴν δέν μπόρεσε νὰ κλείσῃ μάτι. Ἐνῶ τὸ πρωῒ παρακαλούσαμε νὰ μᾶς σκοτώσουν, ἀρχίσαμε πάλιν νὰ φοβούμεθα γιὰ τὴν ζωὴν μας. Τί περίεργες ψυχολογικὲς μεταπτώσεις!

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΣΦΑΓΕΙΟΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Κατὰ τὰ χαράματα, ἦλθον ἵπποις, μὲ τὸν ἀξιωματικὸν ποὺ εἶχε πᾶ χθὲς τὸ θράδυ ἐκεῖνα τὰ λόγια γιὰ τὴν σφαγὴν.

Διετάχθημεν νὰ σηκωθοῦμε καὶ νὰ σχηματίσωμε τετράδες. Εἴμεθα πολὺ φοβισμένοι. Δύο αἰχμάλωτοι εἶναι σὲ ἐλεεινὴ κατάστασι. Ἀπὸ τὰ τραύματά των τρέχει διαρκῶς αἷμα, καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ σταθοῦν στὰ πόδια των. Παρα-

καλοῦν τὸν ἀξιωματικὸν νὰ τοὺς σκοτώσῃ, διότι δὲν μποροῦν νὰ ἀκολουθήσουν. Ὁ ἀξιωματικὸς τοὺς καθησυχάζει, λέγων, ὅτι δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ σκοτώσῃ κανένα, ἀγγαρεύει δὲ τέσσαρας ἄλλους εὐσώμους αἰχμαλώτους, νὰ σηκώσουν τοὺς τραυματίας. Ἐπὶ πλέον δίδει ἐντολήν νὰ περιπατοῦμεν βραδέως, διὰ νὰ μποροῦν ὅλοι νὰ ἀκολουθοῦν.

Οἱ λόγοι ἐκεῖνοι τοῦ ἀξιωματικοῦ μᾶς καθησυχάζουν ἀμέσως, καὶ ἐλεεινολογοῦμεν τοὺς συναδέλφους μας οἱ ὁποῖοι μᾶς εἶχαν πῇ ὅτι ὁ ἴδιος ἀξιωματικὸς εἶχε προσκαλέσῃ δημίους διὰ νὰ μᾶς σφάζουν!

Μὲ καινούργιες πάλιν ἐλπίδες ἀρχίζομε νὰ βαδίζωμε. Γιὰ καλό-κακό, ὁ καθένας προσπαθεῖ νὰ βρίσκεται στὴ μέση. Περνοῦμε ἀπὸ ἓνα μικρὸ χωριὸ ἔξω ἀπὸ τὸ Μπουνάρμπασι. Καμμένο καὶ αὐτό. Δὲν φαίνεται ψυχὴ ζῶσα. Ὑστερα ἀπὸ λίγο ἔρχονται οἱ τραυματιοφορεῖς μὲ τοὺς τραυματίας. Φαίνονται δυσκολευόμενοι ἀπὸ τὸ βάρος καὶ τὸν δρόμον.

Ξαφνικὰ στάθηκε ὁ ἀξιωματικὸς, καὶ διατάσσει τοὺς στρατιῶτες του: Ἄτὲς! (nūr). Προτοῦ ἀντιληφθῶμεν ἀκόμη περὶ τίνος πρόκειται, ἠκούσαμεν ὁμοχροντίαν πυροβολισμῶν. Στρέφω πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ βλέπω νὰ σωριάζονται οἱ τέσσαρες τραυματιοφορεῖς μὲ τοὺς τραυματίας! Ὅλοι τρομάζομε σὰν τὰ πουλιὰ ποὺ τὰ κυνηγᾷ κανεὶς.

Ὁ κακοῦργος ἀξιωματικὸς θέλων νὰ δικαιολογήσῃ τὴν πρᾶξιν του, ἀποτείνεται σὲ μᾶς καὶ λέγει:

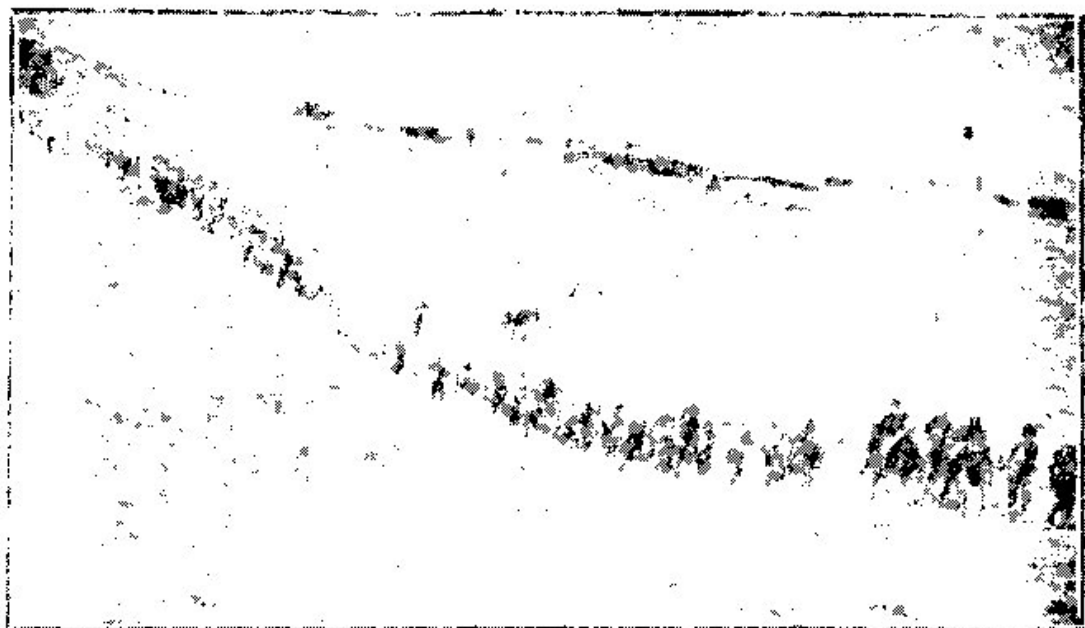
«Τί νὰ κάμω; Καθὼς περιπατοῦσαν θὰ φθάναμε σὲ δέκα ἡμέρες στὸ μέρος ποὺ πρέπει νὰ σᾶς παραδώσω, ἐνῷ πρέπει νὰ φθάσωμε μόνον σὲ τρεῖς!!

Στὸ σκοτισμένο μυαλό μας δικαιολογοῦμεν τὸ ἐγκλημα τοῦ ἀπαισίου φονέως. Νομίζομεν ὅτι ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ μᾶς παραδώσῃ εἰς ὠρισμένον μέρος, καὶ ὅτι ἐμᾶς δὲν θὰ μᾶς ἔσφαζε.

Διερχόμεθα τώρα διὰ μέσου ἐνὸς δάσους. Πολλοὶ αἰχμαλῶτοι δὲν φοροῦν παπούτσια καὶ τὰ πόδια των καταξесχίζονται ἀπὸ ἀγκάθια καὶ ξηρὰ κλαδιά. Αὐτὸ ὅμως δὲν κάμει ἐντύπωσιν σ' ἐμᾶς τοὺς εὐτυχεῖς ποὺ φοροῦμεν στὰ

πόδια μας, ἔστω καὶ κουρέλια. Ἡ καρδιά μας ἔχει σκληρυνθῇ καὶ ἀδιαφοροῦμεν γιὰ τὰ βογγητά των.

Μέσα ἀπὸ τὸ δάσος, βλέπομεν ξαφνικά, νὰ ἔρχωνται πρὸς τὸ μέρος μας τρεῖς ἵππεις. Κατ' ἀρχὰς δὲν διακρίνομε τοὺς ἀναβάτας, καλὰ. Τὰ ἄλογά των ὁμως τρέχουν γρήγορα καὶ δὲν ἀργοῦμε νὰ διακρίνωμε καὶ τὰ πρόσωπα.

Ὅπως ἐδηγοῦν τὰ ζῶα γιὰ νὰ τὰ σφάξουν, ἔτσι καὶ οἱ Τούρκοι ὠδηγοῦσαν τοὺς αἰχμαλώτους στὰ... ἀνθρωποσφαγεῖα!

Ὁ ἓνας ἦτο ἀξιωματικός ἀρκετὰ καλοντυμένος καὶ εἶχε ριχμένον στοὺς ὤμους του ἓνα μανδύαν. Τὸ πρόσωπόν του ἦτο ωραιότατον, καὶ εἶχεν ὕψος ἀξιοπρεπές. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς αὐτόν οἱ σύντροφοί του ἦσαν ἀπαίσιοι. Τὸ πρόσωπον τοῦ ἑνὸς ἦτο φρικωδῶς παραμορφωμένον, καὶ εἶχεν ὄψιν φοβεροῦ κακούργου. Ἐφοροῦσεν ἓνα κατακόκκινον φέσι τυλιγμένο μὲ σαρίκι, ἡ δὲ στολή του ἦτο Κρητική. Στὸν βραχίονά του φοροῦσε μιὰ ἐρυθρὰ ταινία μὲ ἡμισέληνον, εἰς δὲ τὸ στήθος του ἐπάνω, ἀκριβῶς στὸ μέρος τῆς καρδιάς, εἶχε ραμμένην μιὰ μικρὴ Τουρκικὴ σημαία. Ἦτο κοντόχονδρος, καὶ τὸ βλέμμα του πετοῦσε σπῖθες.

Ὁ τρίτος ἦτο ἀδύνατος. Φοροῦσε πολιτικὴν ἐνδυμασί-

αν καὶ μαῦρο φέσι. Στὸ σκελετωμένο καὶ κίτρινο πρόσωπό του, διέκρινε κανεὶς εὐκόλα, τὰ πλέον κακοῦργα ἐνστικτα. Τὰ δύο του μικρὰ μάτια, σοῦ τρυποῦσαν τὰ σωθικά ὅταν σέ ἠτένιζον. Οἱ μέσες των ἦσαν φορτωμένες μὲ μαχαίρια καὶ πιστόλια.

Καὶ οἱ τρεῖς ἐπροχώρησαν πρὸς τὸν ἐπικεφαλῆς τῆς συνοδείας μας ἀξιωματικόν, τὸν ὁποῖον ἐχαιρέτησαν μὲ μεγάλην οἰκειότητα. Προπορεύονται τώρα καὶ οἱ τέσσαρες καὶ συζητοῦν. Τί νὰ λέγουν ἄραγε; Ἀνησυχοῦμεν ὅτι κάποτε γυρίζουν καὶ μᾶς βλέπουν, μὲ ὅχι εὐχάριστα βλέμματα. Ἀλλὰ καὶ τὰ ὄπλα των, δὲν προσιωνίζονται τίποτε τὸ καλόν.

Ἐνῶ προχωρούσαμε σκεπτόμενοι τὴν θέσιν μας, ὁ χονδρὸς Τοῦρκος, ἐκράτησε τὸ ἄλογό του καὶ βρέθηκε στὴ μέση τῆς συνοδείας. «Ποῦνε, μωρὲ σεῖς, ὁ Βενιζέλος σας καὶ ὁ Κωνσταντῖνος σας νὰ σᾶς μπάσουν στὴν Ἀγιά Σοφιά; Ἔ... βρὲ κερατάδες, νὰ δῆτε ἐκεῖ ποῦ θὰ σᾶς πᾶμε τί ἔκαμαν οἱ δικοί σας. Θὰ τὰ πληρώσετε ὅμως οὐλα. Δὲν ξέρετε, μωρὲ σεῖς, ὅτι ὁ Τοῦρκος πιάνει τὸ λαγὸ μὲ τὸν ἀραμπᾶ;»

Τὸ αἷμα μας ἔχει παγώση στὶς φλέβες μας ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ κακούργου. Δὲν τολμοῦμε νὰ τὸν ἀντικρύσωμε κἄν. Προχωροῦμεν μόνον ἀμίλητοι μὲ κατεβασμένα τὰ μάτια, ἐνῶ ὁ Τοῦρκος συνέχιζε:

«Ἐσφαξα μωρὲ σεῖς, πάνω ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες ἀπ' ταῖ δικοί σας καὶ ἀκόμα δὲν ἐχόρτασα. Μωρὲ μόνον στὸ Ζαμπίτη σας (ἀξιωματικό σας) ἔστειλα τρία πσουβάλια, φοῦντες εὐζωνικές, αὐτουνηὼνε ποῦ ἔσφαξα. Ἀκόμη ὅμως δὲν τέλεψα πρέπει νὰ σφάξω οὐλουνοὺς σας νὰ μὴν ἀφίσω ρουθοῦνι Ρωμέικο!

Ὑστερα ἀπὸ τὰ λόγια αὐτά, πιστεύομε ὅτι τὰ κεφάλια μας δὲν ἔστεκαν πιά στοὺς ὤμους μας. Ὁ Τοῦρκος αὐτὸς ὁ ὁποῖος κατήνετο ἀπὸ τὴν Κοήτην, δὲν ἀστειευότανε. Βαδίζοντες ἔτσι μὲ βαρειά στενοχώρια στὸ στῆθος, ἐφθάσαμε σ' ἓνα λοφίσκο, ὅπου διετάχθημεν νὰ σταματήσωμεν καὶ νὰ γονατίσωμεν.

Οἱ ἀξιωματικοί, οἱ στρατιῶται καὶ οἱ δυὸ πολῖται, ἀφίππευσαν καὶ περιεργάζονται τὰ ὄπλα των! Θὰ μᾶς σκοτώσουν ἐπὶ τέλους ἢ ὄχι; Τί μᾶς ἔχουν καὶ μᾶς βασανίζουν; Αὐτὲς τίς σκέψεις κάμομε τρεῖς χιλιάδες ἄνθρωποι, τρομοκρατημένοι, χωρὶς ἠθικόν, χωρὶς λογικὴν, τρελλοὶ ἀπὸ ὅσα ὑποφέραμε αὐτὲς τίς ἡμέρες.

Ὁ ἄγριος ἐκεῖνος Τουρκοκρητικὸς περιστοιχιζόμενος ἀπὸ τοὺς ἄλλους Τούρκους, μᾶς λέγει, πάλιν:

«Γιατί, μωρὲ σεῖς, ἠθέλατε νᾶρθετε ἐδῶ; Βρὲ εἴσαστε σεῖς ἄξιοι νὰ τὰ βάλετε μὲ τσοὶ Τοῦρκοι; Ναί, ἴσα... Ἡ τελευταία σας ὥρα, βρὲ Γκισούρηδες ἦρθε. Ἀπὸ σᾶς θὰ ζήσῃ μόνον ἐκεῖνος πού θὰ μᾶς δώσῃ παράδες. Ὅσοι δὲν ἔχουν θὰ τοὺς σφάξω. Σκεφθῆτε καλὰ καὶ βγάλετε ὅτι ἔχετε κρυμμένα. Ὅποιος δὲν ἔχει ἀλλοίμονό του. Μὴ νομίσετε ὅτι αὐτὰ πού σᾶς λέγω, σᾶς τὰ λέγω μόνον ψέμματα γιὰ νὰ σᾶς φοβερίσω. Νὰ μωρὲ καὶ ἡ ἀπόδειξις... Καὶ πράγματι ὁ κακοῦργος δὲν ἀστειευότανε. Στὴ πρώτη γραμμὴ καθότανε ὁ γνωστός μας τελωνειακὸς ὑπὲρ ἄλλῃλος τὸ ὠραῖο ἐκεῖνο παλληκάρι μὲ τὰ ξανθὰ μαλλιά. Ὁ νέος αὐτός, ἐπρόκειτο δυστυχῶς νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς «ἀπόδειξις» τῶν λεγομένων τοῦ κακοῦργου. Μὲ μιὰ γρήγορη κίνησι, ὁ ἀπαίσιος Τουρκοκρήτης τὸν ἤρπασε ἀπὸ τὰ μαλλιά μὲ τὸ ἓνα χέρι, ἐνῶ μὲ τὸ ἄλλο ἐβγαζε τὸ μαχαίρι τὸ ὁποῖον ἐβύθισε στὸ λαιμὸ τοῦ θύματος. Τὸ αἷμα ἀνεπήδησεν ἀπὸ τὸ τραῦμα, καὶ ἐλέρωσε τὸ χέρι τοῦ φονέως. Τὸ σῶμα ἤρχισε νὰ σπαράζῃ καὶ ἓνας ρόγχος τρομερὸς ἐβγαίνει ἀπὸ τὰ χεῖλη του. Οἱ Τοῦρκοι εὐχαριστημένοι παρακολουθοῦσαν τὴν ἀγωνίαν τοῦ θύματος, ἐνῶ ὁ φονεὺς του γελοῦσε ἓνα γέλωτα τρομερόν, ἀπαίσιον καὶ ἐσκούπιζε τὸ μαχαίρι του.

Ἡ ἀναπνοή μας εἶχε σταματήσει. Ἡ καρδιά μας εἶχε παύσῃ νὰ κτυπᾷ. Ἡ σκηνὴ ἐκείνη ἐγίνε τόσον γρήγορα, ὥστε μόλις προλάβαμε νὰ τὴν παρακολουθήσωμε. Ὑστερὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονὸς ἀπελπιζόμεθα καὶ βλέπομεν πάλιν κοντὰ μας τὸν θάνατον. Μὲ τὰ μάτια ὀλάνοικτα ἀπὸ φρίκην παρακολουθοῦμεν τίς κινήσεις τῶν δημίων.

Τὸ αἷμα ποὺ τρέχει σχηματίζει αὐλακα. Ἕνας αἰχμάλωτος ποὺ κάθεται ἐκεῖ κοντὰ ἀνασηκώνεται λίγο, γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὰ αἵματα. Ὁ κακοῦργος, ἐπειδὴ ἀντελήφθη αὐτὴν τὴν κίνησιν μόνον, ὥρμησε ἐναντίον του ἐξηγριωμένος. «Βρὲ Γκιαούρη, γιατί μωρὲ τραβιέσαι; Φοβᾶσαι νὰ μὴ λερωθῇς; Ἄιντε μωρὲ καὶ σὺ μὲ τὸν ἄλλον!» Καὶ μὲ ἄγρια κτυπήματα τὸν φονεύει. «Βλέπετε αὐτουνοῦς;» συνεχίζει ὁ αἰμοβόρος Τοῦρκος· «ἔτσι θὰ σᾶς σφάξω· βγάζετε τώρα τὰ κρυμμένα!

Ἕνας αἰχμάλωτος εἶχε κατορθώσῃ νὰ κρύψῃ ὡς ἐκείνη τῇ στιγμῇ ἓνα χαρτονόμισμα τῶν εἰκοσιπέντε λιρῶν μέσα σὲ ἓνα ἄθλιο παπούτσι. Βλέπων δὲ τὰς διαθέσεις τῶν Τούρκων ἔσπευσε νὰ τὸ παραδώσῃ διὰ νὰ σωθῇ.

Ἀρχίζει καὶ πάλιν τὸ μαρτύριον τῆς ἐρεύνης. Μᾶς γδύνουν καὶ σχίζουν τὰ ροῦχα στὶς γωνίες, ὅπου φαντάζονται ὅτι μπορούσαν οἱ αἰχμάλωτοι νὰ ἔχουν κρύψῃ τίποτε. Τὰ σχισμένα παπούτσια ἐξετάζονται μὲ μεγάλη προσοχή. Τὰ κτυποῦν, καὶ τὰ ἀνοίγουν, τὰ ἀποξεσχίζουν, φανταζόμενοι ὅτι θὰ ἀνακαλύψουν μέσα κρυμμένα χρήματα. Λυσοῦν ἐπειδὴ δὲν κατορθώνουν νὰ βροῦν τίποτε, στὰ μᾶς κτυποῦν. Ἕνας στρατιώτης ἐκνευρισμένος ἀπὸ τὴν ματαίαν ἐρευναν, δίδει μὲ τὰ πόδια του κτυπήματα, στὰ δυὸ πτώματα ποὺ ἦσαν ἐκεῖ! Ἡ ἐρευνα ὑπῆρξε, διὰ τοὺς ληστὰς ἐκείνους, ἄκαρπος. Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μᾶς μείνουν χρήματα ὕστερα ἀπὸ τόσας ἐρεῦνας, ἀπὸ τέτοιο γδύσιμο;

Οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὸν θυμὸν των, παίρνουν τέσσαρας αἰχμαλώτους, τοὺς δένουν σ' ἓνα δένδρον καὶ ἀρχίζουν νὰ πυροβολοῦν ἐναντίον των. Ἕνας στρατιώτης ὑπόσχεται νὰ βγάλῃ τὸ μάτι ἐνὸς ἄλλου αἰχμαλώτου, μὲ μιὰ τουφεκιά ἐξ ἀποστάσεως ἑκατὸν βημάτων! Πυροβολεῖ καὶ τοῦ τρυπᾷ τὸν λαιμόν. Τὸ αἷμα τρέχει καὶ ὁ δυστυχὴς αἰχμάλωτος φωνάζει γοερῶς: Ἀμάν, ἐφέντηλερ (σᾶς ἰκετεύω, κύριοι...). Οἱ Τοῦρκοι γελοῦν, ἀκούοντες αὐτὲς τὶς φωνές. Ἄλλος στρατιώτης τὸν πλησιάζει καὶ τοῦ φυτεύει μιὰ σφαῖρα στὸ κεφάλι. Ἔτσι τὸν γλυτώνει ἀπὸ τὸ μαρτύριον.

Μὲ τὴν σειρὰν των ὅλοι ἐξασκοῦνται στὸν ἀνθρώπινον ἐκεῖνο στόχο, στοὺς τέσσαρας αἰχμαλώτους ποὺ ἦσαν δεμένοι στὸ δένδρο. Ἐσκόπευαν οἱ ἄθλιοι, στὰ ἄκρα, διὰ νὰ μὴ ἐπέρχεται ἀμέσως ὁ θάνατος. Τέλος ὁ Τουρκοκρητικὸς, ξεσχίζει τὰ πανταλόνια των καὶ τοὺς ἀποκόπτει τὰ γεννητικά των μόρια!

Μὲ τὰ μαλλιά σηκωμένα ἀπὸ φρίκην, μὲ τὰ μάτια ἀποκρυσταλλωμένα, παρακολουθοῦσαμε ὅλοι τὸ τρομερὸν θέαμα, τῆς ἀγωνίας τῶν δυστυχισμένων συναδέλφων μας, ἀναμένοντες καὶ τὴν ἰδικὴν μας σειρὰν.

Ὁ ἄλλος πολίτης, ὁ κοντὸς Τουρκοκρητικὸς μὲ τὰ πονηρὰ μάτια, περιέρχεται τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ προσπαθεῖ νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ σηκώσουν τὰ μάτια, νὰ τὸν ἀτενίσουν. Τοὺς λέγει ὅτι τοὺς γνωρίζει, ὅτι ἔχουν κρυμμένα χρήματα. Ἕνας στρατιώτης τὴν ἴδια στιγμή μὲ διατάσσει νὰ τοῦ δώσω τὰ κουρελιασμένα παπούτσια μου, τὴ μόνη μου παρηγοριά, στή σκληρὴ ἐκείνη πορεία. Διότι, πῶς θὰ περπατοῦσα ξυπόλητος ἐπάνω στὶς πέτρες καὶ στὰ ἀγκάθια; Εἶχα δὴ τὸ πόσον ὑπέφερον ὅσοι δὲν φοροῦσαν παπούτσια, καὶ μὲ τρόπον ἀνελογιζόμεν, τὸ τί θὰ τραβοῦσα ἐὰν μοῦ τὰ ἔπαιρναν. Εἰς μάτην τὸν παρακαλῶ νὰ μοῦ τὰ ἀφίσῃ. «Τί θὰ τὰ κάμῃς τοῦ λέγω, αὐτὰ δὲν ἔχουν καμμίαν ἀξίαν!». Ἡ ἀπελπισία μοῦ δίδει θάρρος καὶ ἀποτείνωμαι στὸν Τουρκοκρῆτα, καὶ τὸν παρακαλῶ νὰ διατάξῃ νὰ μοῦ ἐπιστραφοῦν τὰ παπούτσια. Τὸν ἀτενίζω σταθερὰ στὰ μάτια, καὶ ὦ τοῦ θαύματος, κατορθώνω νὰ μαλάξω τὸ θηρίον ἐκεῖνο, καὶ νὰ ἐπιτύχω ἐκεῖνο ποὺ ἐζήτησα. Ἡ χαρά μου εἶναι ἀπερίγραπτος. Μοῦ φαίνεται πῶς μοῦ ἐχάρισαν τὴν ἴδια τὴ ζωὴ, καὶ ἔεχασα γιὰ λίγες στιγμὲς τὴν τρομερὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν βρισκόμουν.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι, ὀργιάζουν. Ἀρπάζουν αἰχμαλώτους καὶ τοὺς σφάζουν. Ἕνας στρατιώτης διατάσσει ἄλλον αἰχμάλωτον νὰ τρέξῃ. Ὁ δυστυχὴς στέκεται διστακτικὸς. Ὁ στρατιώτης τὸν κτυπᾷ μὲ ἓνα μαστίγιον δυνατὰ. Σὰν τρελλὸς ὁ αἰχμάλωτος ἀρχίζει νὰ τρέ-

χη. Αὐτοὶ σηκώνουν τὰ ὄπλα των καὶ πυροβολοῦν. Εἰς ὀλίγων μέτρων ἀπόστασιν ἐσωριάζετο νεκρός.

Ὑστερα ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ γλέντι των, οἱ Τούρκοι μᾶς διατάσσουν νὰ σηκωθοῦμε. «Μὴ φοβᾶσθε» μᾶς λέγουν· «δὲν θὰ πειράξωμε ἄλλον». Σηκωθήκαμε. Δίπλα μου ἔχω τὸν Κονταξῆν. Ὁ Τουρκοκρητικὸς πού ἐσφαζε, ἔρχεται κοντά μας πάλιν. Δὲν σηκώνω τὰ μάτια μου, νὰ τὸν δῶ. Τὸν ἀκούω νὰ λέγῃ: «Ἔλα δῶ μωρὲ σύ». Ἐγὼ νομίζω ὅτι ἀποτείνεται σὲ μένα. Μοῦ φαίνεται ὅτι ἔφθασεν ἡ τελευταία μου ὥρα. Ἀλλὰ αὐτὸς ζητοῦσε τὸν ἄτυχο Κονταξῆ, τὸν τηλεγραφικὸ ὑπάλληλο, ἐκεῖνον πού δὲν ἐδέχθη νὰ σώσῃ ὁ Ζεγκίνης. Τὸν ἐπιάσε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τοῦ εἶπε: «Ἔλα πιὸ δῶ βρὲ Γκισούρη, νὰ σοῦ πῶ». Καὶ τὸν τράβηξε δυὸ μέτρα μακριὰ ἀπὸ τὴ σειρά. «Βρὲ σύ εἶσαι Ἀρμένης, φαίνεσαι ἀπὸ τὰ μοῦτρα», τοῦ ξαναλέγει ὁ κακοῦργος. Ὁ Κονταξῆς διαμαρτύρεται τρομαγμένος. Γνωρίζει ὅτι ὑπάρχει ἐλπίς σωτηρίας διὰ τοὺς Ρωμηοὺς, ἀλλὰ διὰ τοὺς Ἀρμενίους, ὄχι. Ἀλλὰ ὁ Τούρκος δὲν ἀκούει. Πέφτει ἐπάνω στὸν Κονταξῆ σὰν λυσσασμένος, καὶ τὸν ρίχνει κάτω. Ταχύς, σὰν ἀστραπή, βγάζει ἓνα μαχαίρι, τὸ ὁποῖον ἐκείνη τὴν ἡμέρα, τόσες φορές εἶχε βυθισθῇ σὲ Χριστιανικὰς σάρκες, καὶ ἀρχίζει νὰ κτυπᾷ ἀλύπητα τὸ θυμὰ, τὸ ὁποῖον εἰς μάτην ἱκετεύει καὶ φωνάζει. Ὁ κακοῦργος δὲν σταματᾷ, παρὰ ὅταν κατάλαβε ὅτι τὰ τραύματα ἦσαν ἀρκετὰ διὰ νὰ ἐπέλθῃ ὁ θάνατος. «Τὸν κερατᾷ, ἦτο Ἀρμένης», λέγει, ἀποτεινόμενος σὲ μᾶς. Ἀλλὰ ποῖος τολμᾷ νὰ τὸν διαφεύσῃ ἐκείνη τὴν στιγμή; Ποτέ μου δὲν θὰ ξεχάσω τίς τελευταῖες στιγμὲς, καὶ τὴν ἀγωνία τοῦ δυστυχισμένου Κονταξῆ. Στὰ αὐτιά μου ἀπὸ τότε ἀντηχοῦν αἱ σπαρακτικαὶ φωναὶ τῆς ἀπελπισίας του, καθ' ἣν στιγμὴν ἐπιπτεν ἀπὸ τὰ πλήγματα τοῦ Τουρκικοῦ ἐγχειριδίου. Καὶ ποτέ μου δὲν θὰ πάψω νὰ θεωρῶ ἠθικὸν αἷτιον γι' αὐτὸ τὸ φόνον, τὸν συνταγματάρχην Ζεγκίνην.

Ἀπηλπισμένοι, μὲ τὸν θάνατον στὴν ψυχὴ μας, ἀρχίζομεν πάλιν τὴν πορείαν μας. Στὸ νοῦ μας φέρομεν τὰς μορφὰς τῶν φονευθέντων πρὸ ὀλίγου ἀδελφῶν μας. Οἱ

Τοῦρκοι ἐπάνω στὰ ἄλογα, προχωροῦν ἀδιάφοροι, σὰν νὰ μὴ συνέβη τίποτε. Ἄλλοι σιγοτραγουδοῦν, ἄλλοι ἀστειεύονται μεταξύ των. Μιὰ μᾶζα ἀπὸ ράκη ἀνθρώπων, προχωρεῖ πρὸς τὸν θάνατον.

Αἱ φωναὶ τῶν δημίων ἀρχίζουν νὰ ἀκούωνται: Γιουρού-γιανὰς γιανὰς... (τρέχετε κοντά, κοντά). Οἱ ὑποκόπανοὶ των σπάζουν κεφάλια, τσακίζουν κόκκαλα. Τρέχομεν χωρὶς νὰ παίρνωμε ἀναπνοήν, ἀλαφιασμένοι σὰν ἓνα μεγάλο κοπάδι ζώων ποὺ τὰ κυνηγοῦν. Κάμομε ἓνα τρέξιμο φρενῆρες, τρελλό. Τί φοβερὸ μαρτύριον! Οἱ διώκται μας, λυσοῦν, ἀφηνιάζουν. Ὁρμοῦν ἐναντίον μας μὲ τὰ ἄλογά των, καὶ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια των, πολλοὶ αἰχμάλωτοι φονεύονται. Ἕνας, ἓνας οἱ αἰχμάλωτοι ἀποδεκατίζονται. Οἱ τελευταῖοι ὑποφέρουν περισσότερον, σκοτώνονται εὐκολώτερα. Τὸ ἀντιλαμβανόμεθα αὐτό, καὶ ὁ ἓνας προσπαθεῖ νὰ προσπεράσῃ τὸν ἄλλον, νὰ μὴ μείνῃ τελευταῖος. Ἔτσι, νομίζει κανεὶς ὅτι γίνονται ἀγῶνες δρόμου. Καὶ οἱ Τοῦρκοι διασκεδάζουν μὲ τὴν σφαγὴν καὶ μὲ τὸ θέαμα.

Εἶχαμε διατρέξῃ πολλὰ μέτρα ἐπάνω στοῦ βουνό, ὅτε διετάχθημεν ἀποτόμως νὰ σταματήσωμεν. Οἱ Τοῦρκοι κατεβαίνουν ἀπὸ τὰ ἄλογά των. Οἱ Κρητικοὶ δίδουν τίς διαταγὰς, ἐνῶ οἱ ἀξιωματικοὶ δὲν κάμουν καμμίαν κίνησιν. Παρακολουθοῦν, ὡς θεαταί.

«Βρὲ σεῖς Γκισούρηδες», μᾶς λέγει ὁ ἀπαίσιος ἐκεῖνος Τουρκοκρῆς, θγάλετε μωρὲ τσοῖ παράδες ποὺ ἔχετε κρυμμένους, νὰ μὴ σᾶς σφάξω καὶ σᾶς! Ἐνῶ ἔλεγε αὐτά, ἀρπάζει ἓναν αἰχμάλωτο καὶ τοῦ μπήγει τὸ μαχαίρι στοῦ στῆθος. Ὁ ἄθλιος φαινότανε ἐξησκημένος σ' αὐτὴ τὴ δουλειά. Ἐκαμε ἀριστοτεχνικὰ καὶ γρήγορες κινήσεις τίς ὁποῖες μόλις προλαμβάναμε νὰ ἀντιλαμβανώμεθα, χωρὶς καὶ νὰ μᾶς κάμουν πλέον μεγάλη αἴσθησι.

Γιὰ δεύτερη φορὰ μᾶς γδύνουν καὶ ἐρευνοῦν στὰ ροῦχα μας. Σφίγγουν στὰ δάκτυλά των, τὰ κουρέλια ἐκεῖνα, τὰ σχίζουν, ἀπειλοῦν καὶ ἐλπίζουν καὶ αὐτοί, κάτι νὰ βροῦν.. Ματαίᾳ ἢ προσπάθειά των. Πῶς μπορούσαμε ὥστε-

ρα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐβλέπαμε, νὰ ἔχωμε τὴν τόλμη, νὰ κρύψωμε χρήματα;

Ἄφου ἐτελείωσεν ἡ ἔρευνα ἐκείνη, ἓνας Τοῦρκος στρατιώτης, ἔστησεν ἓνα ὀπλοπολυβόλον ἀπέναντί μας. Ἡ θέα τοῦ ὀπλοῦ ἐκείνου, δὲν μας ἐφοβίσε, διότι ἐφαντάσθημεν ὅτι δὲν θὰ τὸ χρησιμοποιούσαν, ὅπως δὲν το ἐχρησιμοποίησαν κατὰ τὴν ἀπὸ Σμύρνης εἰς Μπουνάρμπασι πορείαν.

Αἱ ἐλπίδες μας ἐκείναι διαψεύδονται. Ἡ κάννη τοῦ ὀπλοπολυβόλου εἶναι ἐστραμμένη ἐπάνω στὴν ἀνθρωπομᾶζα. Ἀκούομεν τὸ μηχανήμα νὰ βάλῃ. Καὶ τὰ κορμιά τῶν αἰχμαλώτων σωριάζονται. Τὸ μυαλό μου φαίνεται ὅτι δὲν λειτουργεῖ. Γι' αὐτὸ καὶ παρακολουθοῦμεν ἀπαθείς, περιμένοντας τίς σφαῖρες ποὺ θὰ μᾶς δώσουν τὸν θάνατον.

Τὸ ὀπλοπολυβόλον θερίζει, χειριζόμενον ἀπὸ τὸν Τουρκοκρητικόν. Κάμει μικρὰς διακοπὰς, ἀλλάζει διεύθυνσιν καὶ ξαναρχίζει. Τὰ σώματα τριγύρω μου, σπαράζουν, καὶ ἄγρια φωναὶ πόνου, ἀκούονται. Ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι γελοῦν, ἐνῶ ὅσοι δὲν ἔχουν πληγωθῇ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης παρακολουθοῦν ἀπαθείς. Ἔχουν ἤδη φονευθῇ ἄνω τῶν τετρακοσίων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν θυμάτων, φαίνεται τώρα ἄρκετὸς γιὰ τὴν ὥρα, τοῦλάχιστον, εἰς τοὺς δημίους. Τὸ γλέντι των ὁμως, δὲν ἐτελείωσε. Θέλουν καὶ ποικιλίαν. Ἔτσι μόνον θὰ εὐχαριστηθοῦν οἱ πιστοὶ τοῦ Μωάμεθ. Γι' αὐτὸ καὶ παίρνουν δυὸ ἄλογα, στὰ ὀπίσθια πόδια τῶν ὀπίων δένουν ἀπὸ ἓνα σχοινί. Διερωτώμεθα τί θὰ κάμουν. Τί σατανικὸ σχέδιον νὰ ἐφεῦρεν ὁ νοῦς των; Μὲ φρίκην ἀντιλαμβάνομαι τὸν σκοπὸν των. Ποιὸς θὰ εἶναι ὁ ἄτυχος ποὺ θὰ διαμελισθῇ μὲ ἓναν τόσον φοβερὸν τρόπον, δεμένος πίσω ἀπὸ τὰ δυὸ ἄλογα; Ὁ ἀπαίσιος Τουρκοκρητικὸς, ἀρχίζει νὰ διαλέγῃ μεταξύ μας. Μᾶς παρατηρεῖ κατάμματα, καὶ ἡμεῖς προσπαθοῦμε νὰ ἀποφύγωμε μὲ κάθε τρόπον τὰ βλέμματά του. Φανταζόμεθα ὅτι ὅποιος τὸν κυττάξῃ θὰ σφαγῇ. Ὁ κακοῦργος ψάχνει, ἐν τούτοις νὰ βρῇ τὸν κατάλληλον. Γνωρίζομεν ὅτι γιὰ σφάξιμο προτιμοῦν τοὺς παχεῖς καὶ τοὺς εὐσώμους. Ἡ ἀναπνοή μας σταματᾷ. Αἱ σφι-

γμαί μᾶς φαίνονται αἰῶνες. Τὰ μάτια του καρφώνονται ἐπίμονα ἐπάνω σ' ἓναν ευσωμο νέο. Ὁ δυστυχὴς καταλαμβάνει ὅτι εφθασαν οἱ τελευταῖες στιγμές. Ἀρχίζει νὰ παρακαλῇ καὶ νὰ ἱκετεύῃ. Ὁ λαχνός ἔχει πέσῃ σ' αὐτόν. Δὲν ὑπάρχει πλέον σωτηρία. Δύο στρατιῶται ἀρπάζουν τὸ θῦμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει οὔτε ἥσικον, οὔτε δύναμιν νὰ ἀντισταθῇ. Τὸ σύρουν καὶ δένουν κάθε του πόδι σ' ἓνα ἄλογο. Τὰ ἄλογα στρέφονται εἰς ἀντιθέτους διευθύνσεις. Τὸ δυστυχισμένο θῦμα χάνει τὰς αἰσθήσεις του καὶ σωριάζεται κάτω. Οἱ Τούρκοι παρακολουθοῦν μὲ περιέργεια, ἐνῶ ἡμεῖς παρακολουθοῦμε μὲ σηκωμένα τὰ μαλλιά ἀπὸ τὴν φρίκην.

Σὲ μιὰ στιγμή τὰ ἄλογα κτυπῶνται δυνατά, διὰ νὰ τρέξουν μὲ ταχύτητα. Μὲ τὸν δρόμον ποῦ ἐξώρμησαν, τὰ πόδια τοῦ θύματος ἤνοιξαν, καὶ ἠκούσθησαν σπαρακτικαὶ φωναί, καὶ ἓνας ἀπαίσσιος συριγμός σχιζομένων σαρκῶν. Τὰ ἄλογα εὐρίσκονται εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Καθένα των σύρει καὶ ἀπὸ ἓνα κομμάτι τοῦ διαμελισθέντος αἰχμαλώτου. Στίς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου βλέπομεν τὰ αἵματα νὰ ἀχνίζουν.

Διετάχθημεν νὰ σηκωθοῦμε καὶ ξανανρχίζομε τὸ δρόμο τοῦ μεγάλου μαρτυρίου.

ΑΝΕΛΕΗΤΟ ΜΑΚΕΛΕΙΟ ΣΤΗ ΧΑΡΑΔΡΑ ΤΗΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

Οἱ περισσότεροι τῶν αἰχμαλώτων ποῦ εἶχαν τὴν τύχην νὰ ἐπιστρέψουν, θὰ ἔχουν περάσῃ ἀπὸ τὴν περίφημη Χαράδρα τῆς Μαγνησίας, ποῦ θρίσκεται ἀκριβῶς στὸ Σίπυλο. Μέσα στὴ χαράδρα ἐκείνη, ὠδηγοῦντο οἱ αἰχμάλωτοι, καὶ ἐσφάζοντο. Τὰ πτώματα ἀποτελοῦσαν σωροὺς ἐκεῖ, καὶ ὁ οὐρανὸς ἐμαύριζε ἀπὸ τὰ πολλὰ κοράκια ποῦ εἶχαν μαζευθῇ στὸ μέρος τοῦ θανάτου. Στὴ χαράδρα αὐτῇ, ὤφειλε ἡ Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν,* νὰ στείλῃ ἀντιπροσώπους της, διὰ νὰ ἐξακριβώσουν μὲ τὰ ἴδια των τὰ μάτια,

* Σ.Σ. Ὁ Ο.Η.Ε. τῆς ἐποχῆς ἐκείνης

τὸ τί ἔκαμαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. "Ἐχω τὴν γνώμην ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν θὰ μπόρουν μέχρι σήμερα νὰ εξαφανίσουν τόσους σωρούς ὁσῶν.

Ἡ πορεία μας συνεχίζεται, ὑπὸ τὰς ἀπειλὰς, τὰ οὐρλιάσματα καὶ τὰ κτυπήματα τῶν Τούρκων. Τρέχομεν χωρὶς νὰ γνωρίζομεν ποῦ πηγαίνομεν, χωρὶς νὰ βλέπωμεν πίσω μας. Προσπαθοῦμε μόνον νὰ προσπερνοῦμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, τρέχοντες σὰν τρελλοί.

Ὁ δρόμος τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦμε, σχηματίζει καμπὴν. Δύο λόφοι σχηματίζουν χαράδραν. Μιὰ βρῶμα φοβερή, προσβάλλει τίς μῦτες μας. Τί εἶναι ἐκεῖ; Θέλομεν νὰ σταματήσωμε. Ἀλλὰ πῶς νὰ σταματήσῃ κανεὶς, ποῦ οἱ Τοῦρκοι ἀκολουθοῦν μὲ τὰ ἄλογά των! Πλησιάζομεν στὴ στροφή. Βρίσκομαι σχεδὸν στὴν πρώτη σειρά. Ἀλλὰ μόλις κάμω νὰ γυρίσω, σταματῶ κλονισθεὶς. Ταύτοχρόνως ἐσταμάτησαν ὅλοι. Τὸ θέαμα ποῦ παρουσιάζεται ἐμπρὸς μας, εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ περιγραφῇ. Φαντασθῆτε ἓνα δρόμον, ὃχι πλέον στρωμένον, ἀλλὰ φορτωμένον, κυριολεκτικῶς μὲ πτώματα. Βουνά, σωροί, τὰ πτώματα! Ὅλα εἶναι φουσκωμένα καταφαγωμένα. Πολλὰ ἀνήκουν σὲ στρατιωτικούς· τὸ καταλαβαίνω ἀπὸ τὰ ροῦχα των. Τὰ κοράκια τρώγουν ἀπὸ τίς σάρκες τους. Πετοῦν ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας ἐκπέμποντα ἀπαίσιους κρωγμούς.

Πῶς νὰ προχωρήσωμε ἀπὸ δῶ, ἀφοῦ ὁ δρόμος εἶναι φραγμένος ἀπὸ τὰ πτώματα; Οἱ Τοῦρκοι, ὅμως, ἀδιαφοροῦν. Γιουρὸν Γκιαουρλάρ, φωνάζουν καὶ διευθύνουν τὰ ἄλογά των πρὸς ἡμᾶς. Πρὸ τοῦ κινδύνου ἀρχίζομεν νὰ τρέχομεν ἐπάνω ἀπὸ τὰ πτώματα. Τρέχομεν τρομαγμένοι, φρικιῶντες. Τὰ πτώματα ὑποχωροῦν ὑπὸ τὸ βάρος μας. Ἀκούομεν τὰ κόκκαλά των ποῦ τσακίζονται καὶ αἰσθανόμεθα τὰ πόδια μας νὰ βυθίζονται στίς νεκρὰς σάρκες τῶν ἀδελφῶν μας.

Ἐν τῷ μεταξύ, οἱ Τοῦρκοι ἀρχίζουν νὰ πυροβολοῦν ἐναντίον μας, νὰ σφάζουν μὲ τὰ μαχαίρια των, καὶ νὰ πέφτουν ἐπάνω μας μὲ τὰ ἄλογά των. Ἀλλοίμονον εἰς τοὺς τελευταίους τῆς φευγούσης αὐτῆς ἀνθρωπομάζας. "Οποῖ-

ος πέφτει δὲν θὰ ξανασηκωθῇ. Οἱ ἄλλοι, τρέχοντες, τὸν ποδοπατοῦν, τὸν ἀποτελειώνουν. Οἱ πυροβολισμοὶ πολλαπλασιάζονται καὶ τὰ κορμιά πέφτουν διαρκῶς. Οἱ Τουρκοκρῆτες σφάζουν μόνον μὲ τὰ μαχαίρια. Ἐνα πανδαιμόνιο γίνεται ἐκεῖ. Οἱ φωνές τῶν φονευομένων, ὁ θόρυβος τῶν ἀλόγων, οἱ γρυλλισμοὶ τῶν φονέων, εἶναι κάτι τὸ ἀπεριγράπτως φοβερόν.

Ἔχομεν χάση πλέον τὰς αἰσθήσεις μας. Ὅσοι μένουν ἀκόμη ζωντανοί, τρέχουν μηχανικῶς, φωνάζοντας καὶ καλοῦντες εἰς βοήθειαν ὅποιον θυμηθοῦν. Οἱ Τοῦρκοι εἶναι τώρα κοντά μας. Ἔχομεν ὀλιγοστεύση ἀριθμητικῶς. Ἀδελφέ μου! μάνα μου! Παναγία μου! ἄχ! χάνομαι, ἀμάν ἐφέντημ! εἶναι αἱ φωναὶ ποῦ κυριαρχοῦν σ' ἐκεῖνο τὸ πανδαιμόνιον!

Δὲν γνωρίζω πόσες ὥρες διήρκεσεν αὕτῃ ἡ σφαγὴ, καὶ αὐτὸ τὸ τρέξιμο ἐπάνω στὰ πτώματα. Χωρὶς καὶ ἐγὼ νὰ τὸ καταλάβω, βρεθήκαμε σ' ἓνα ἴσιο καθαρὸ δρόμο βαδίζοντες κανονικά. Οἱ Τοῦρκοι ἔρχονται ἀπὸ πίσω, ἡσυχασμένοι καὶ αὐτοί. Ἔχομεν μείνη πολὺ ὀλίγοι, ἐλάχιστοι. Τί εἶχον ἀπογίνῃ ὅλοι οἱ ἄλλοι; Εἶχαν σφαγῇ; Ὁ καθένας ποῦ συνέρχεται, ζητεῖ ματαίως τοὺς γνωστούς του, τοὺς φίλους του, τοὺς συντρόφους τῆς δυστυχίας.

Ματαία ἀναζητήσεις. Εἶχον σφαγῇ εἰς τὴν χαράδραν, καὶ ἐμεγάλωσαν τοὺς σωρούς τῶν πτωμάτων. Ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες ηοῦ εἴμεθα, ἔχομεν ἀπομείνη μόνον τετρακόσιοι ἢ πεντακόσιοι. Δὲν γυρίζω πίσω τὰ μάτια μου νὰ δῶ. Φοβοῦμαι μὴ τυχόν ἀντικρῶσω τοὺς ἀπαίσιους Τουρκοκρῆτες. Ὑστερα ἀπὸ ἀρκετὴ ὥρα ἐτόλμησα νὰ γυρίσω τὰ μάτια μου γιὰ νὰ βεβαιωθῶ ὅτι δὲν μᾶς συνοδεύουν οἱ φοβεροὶ Τουρκοκρῆτες. Ἀφοῦ ἐχόρτασαν ἀπὸ αἷμα, θὰ γύρισαν πίσω γιὰ νὰ ξεκουραστοῦν, καὶ νὰ εἶναι ἔτοιμοι νὰ ξαναρχίσουν τὴν δουλειά τους αὔριον ποῦ θὰ περνοῦσε ἡ ἄλλη ἀποστολή.

Ἡ πορεία μας συνεχίζεται ἡσυχᾶ. Οἱ Τοῦρκοι δὲν κτυποῦν. Νομίζει κανεὶς πὼς ἔχουν ἐντελῶς μεταβληθῇ εἰς ἄλλους ἀνθρώπους. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς σιγοτραγουδοῦν.

Θὰ ἦτο ἡ δευτέρα ἢ τρίτη ἀπογευματινὴ ὥρα, ὅτε ἐφθάσαμε σὲ ἓνα ἄλλο χωριὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔτρεχε μικρὸ ρυάκι. Εἰς τίς ὄχθες τοῦ ρυακιοῦ διετάχθημεν νὰ καθίσωμεν. Ἀμέσως ριχθήκαμε στὸ νερὸ καὶ πινομεν μὲ μανίαν διὰ νὰ σβύσωμεν τὴν δίψαν μας. Μὲ φόβον παρατηροῦμε τοὺς Τούρκους κατοίκους τοῦ χωριοῦ, ποὺ μαζεύονται καὶ μᾶς περιεργάζονται. Αἱ διαθέσεις των δὲν μοῦ φαίνονται καλές. Κρατοῦν ξύλα καὶ πέτρες, πράγματα τὰ ὁποῖα μᾶς ἐπιδεικνύουν, μειδιῶντες. Σὲ λίγο βλέπομεν καὶ ἓνα ὑψηλόσωμον χότζαν. Ἐρχεται ἀκολουθούμενος ἀπὸ πολλοὺς Τουρκόπαιδας οἱ ὁποῖοι ὠρύνονται. Κάτι ὠρισμένως θὰ λάβῃ χώραν ἐδῶ.

Ὁ Χότζας χαιρετᾷ τὸν ἀξιωματικὸν ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ ζητεῖ δέκα Γκισούρηδες γιὰ «κουρμπάνι» (θυσίαν). Ὁ ἀξιωματικὸς ἀρνεῖται ἰσχυριζόμενος ὅτι ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐσφάγησαν πάρα πολλοί. Ὁ Χότζας ἐπιμένει καὶ τέλος συμφωνοῦν νὰ δοθῇ ἓνας αἰχμάλωτος διὰ νὰ «θυσιασθῇ» ἀντὶ μιᾶς λίρας! Καὶ ὁ διάλογος γίνεται ἐπάνω στὸ κεφάλι μου, καὶ ἀκούω μὲ φρίκην τὴν φοβερὴν ἀγοραπωλησίαν!

Ἀλλὰ δὲν θὰ σταματήσῃ ἐπὶ τέλους, αὐτὸ τὸ κακόν; Ποιὸς πάλι δυστυχισμένος, θὰ χάσῃ τὴν ζωὴν του; Καὶ ποῖον εἶδος μαρτυρίου θὰ τοῦ ἐπιβληθῇ;

Ἡ συμφωνία ἐκλείσῃ, ὁ ἀξιωματικὸς πῆρε τὴ λίρα, καὶ ὁ χότζας διέταξε νὰ τοῦ φέρουν ἓνα ... πριόνι!! Πριόνι! ἀκούσατε καὶ φρίξατε. Εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς λέξεως «πριόνι» παγώνομε ἀπὸ τρόμον, ἐνῶ ὁ χότζας μᾶς παρατηρεῖ μὲ ἄγρια βλέμματα. Τὰ μάτια του βγάζουν φωτιές! Τὸ μῖσος ποὺ εἶχε στὴν ψυχὴ του ξεχείλιζε ἐκείνη τὴ στιγμὴ. Τὰ μακρυὰ γένεια του ἐλικνίζοντο ἀπὸ τὸν ἀέρα, καὶ στὸ σκοτεινιασμένο μυαλό μας, ἐφάνταζε σὰν τέρας ἐξωτικό! Ἀρχίζει νὰ περπατῇ μπροστά μας, καὶ καρφώνει τὰ μάτια του ἐπάνω μας, ἐξετάζοντάς μας ἕναν πρὸς ἓνα. Ἡμεῖς ἔχομεν κατεβασμένα τὰ βλέμματα. Γνωρίζομεν ὅτι ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἐσῆκωνε τὰ μάτια πρὸς τὸν χότζα, διέτρεχε περισσότερον τὸν κίνδυνον τῆς θανατώσεως.

Περιμένομεν ἀγωνιῶντες καὶ παρακολουθοῦμε τὸ βραδύ του βάδισμα. Ἀπὸ πίσω ἀκριβῶς, οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ καὶ τὰ Τουρκόπαιδα, παρακολουθοῦν τὶς κινήσεις του, μὲ ζωηρὰν εὐχαρίστησιν. Περνᾷ τώρα ἀπὸ μπροστά μου. Βλέπω τὰ παπούτσια του, εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων ἑκατοστομέτρων ἀπὸ μένα. Στὴν ἐξημμένη φαντασία μου τὸν βλέπω νὰ μὲ ἀρπάζῃ καὶ νὰ μὲ... πριονίζει!! Ἡ καρδιά μου σταματᾷ. Ἄραγε, βλέπει ἐμένα; Τί φοβερὴ στιγμή. Φαντάζομαι τὸ αἷμα μου νὰ βρέχῃ τὸ κορμί μου. Ἡ στιγμή μου φαίνεται αἰῶνας ὁλόκληρος, ἂν καὶ ὁ ἀπαίσιος χότζας δὲν ἐσταμάτησε τὰ βήματά του. Παρακολουθῶ τὰ πόδια του. Ἐπέρασε ὁ κίνδυνος ἀπὸ μένα. Ἀπὸ τὰ στήθη μου φεύγει στεναγμὸς ἀνακουφίσεως. Ὁ παραπλεύρως μου καθημένος ψιθυρίζει: «Θεέ μου, ὅς πάρῃ κανέναν ἄλλον γρήγορα, γιὰ νὰ ἡσυχάσω!» Σκεφθῆτε σὲ τί σημεῖον εἶχε φθάσῃ τὸ ἠθικόν μας. Παρακαλούσαμε νὰ σφάξῃ γρήγορα ἕναν ἄλλον, γιὰ νὰ γλυτώσωμε ἐμεῖς!

Τέλος, τὸ θῦμα εὐρέθη. Εἶναι ἕνας νέος ψηλός, παχύς, ξανθός. Κατάγεται ἀπὸ τὰ Βουρλά καὶ εἶναι ὠραῖο παλληκάρι. Ὁ χότζας τὸν καλεῖ νὰ σηκωθῇ. Ἐκεῖνος παρακαλεῖ καὶ κλαίει. Φωνάζει: «Ἀμάν, χότζα ἐφέντη! Ἐχω παιδιὰ καὶ γυναῖκα, λυπήσου με!» Τὰ λόγια του μᾶς ξεσχίζουν τὴν καρδιά. Θεέ μου, γιὰ τὸν τούλάχιστον, νὰ μὴ ἔχωμεν ἕνα ὄπλον νὰ ἀμυνθῶμεν; Πῶς ἐμείναμε ἔτσι, χωρὶς ἠθικόν, χωρὶς νοῦν, χωρὶς ἴχνος τόλμης, καὶ μᾶς κάμουν ὅ,τι θέλουν λίγοι κτηνάνθρωποι;

Ὁ χότζας εἶναι ἀνένδοτος καὶ ἐπαναλαμβάνει τὴν προσταγὴν του. Ὁ νέος, φυσικὰ ἀρνεῖται· γνωρίζει ὅτι τὸν περιμένουν τὰ μαρτύρια καὶ ὁ θάνατος. Ὁ χότζας λυσσῶν ἐξ ὀργῆς, τὸν ἀρπάζει ἀπὸ τὰ μαλλιά. Ὁ νέος ἀνθίσταται. Ἐχει καρφωθῇ στὴ γῇ καὶ προσπαθεῖ νὰ βγάλῃ τὸ κεφάλι του ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ δημίου. Ὁ Τοῦρκος γίνεται λυσσωδέστερος καὶ οὐρλιάζει. Ὁ χότζας καλεῖ τώρα εἰς βοήθειαν καὶ τοὺς στρατιώτας οἱ ὅποιοι παρακολουθοῦσαν ἀπαθῶς τὴν σκηνήν. Δύο στρατιῶται σπεύδουν νὰ βοηθήσουν. Ὁ νέος εἶναι ἀρκετὰ δυνατός καὶ ὁ φόβος τοῦ θανάτου,

τοῦ πολλαπλασιάζει τίς δυνάμεις. Σηκώνεται ἐπάνω καὶ ἀπωθεῖ καὶ τοὺς τρεῖς. Ἡ πάλῃ αὐτὴ διασκεδάζει τὸν ἀξιωματικὸν ὅστις ἐμποδίζει σὲ ἄλλους νὰ λάβουν μέρος. Ὑστερα ἀπὸ πολλὰς προσπάθειες τοῦ χότζα καὶ τῶν στρατιωτῶν, ὁ αἰχμάλωτος ὁδηγεῖται εἰς μίαν μαρμαρίνην θρύσην ποῦ ἦτο ἐκεῖ. Τοῦ ἀκουμβοῦν τὸ κεφάλι στὸ μάρμαρον. Αὐτὸς παλαίει ἀπεγνωσμένως. Κτυπᾷ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια του. Οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται τοῦ κρατοῦν γερὰ τὸ κεφάλι. Αἱ γοεραὶ κραυγαὶ τοῦ θύματος μᾶς κάμουν νὰ ἀνατριχιάζωμε. Οἱ Τουρκόπαιδες ξεκαρδίζονται στὰ γέλια, καὶ κτυποῦν τὰ χέρια ἀπὸ εὐχαρίστησιν. "Ενας ἀπ' αὐτοὺς δίδει εἰς τὸν χότζαν τὸ πριόνι. Εἰς τὴν θέαν του τὸ θῦμα ἐξαγριώνεται καὶ τινάζεται μὲ περισσοτέραν δύναμιν. Τὸ πριόνι τώρα ἀκουμβᾷ στὸ λαιμό του. Κλείω τὰ μάτια μου διὰ νὰ μὴ δῶ τὸ φοβερόν θέαμα. Ἀκούω ἤδη ἓναν ἤχον, σὰν σύριγμα καὶ τρομερὲς φωνές, αἱ ὁποῖαι μοῦ προκαλοῦν ἀπερίγραπτον συγκίνησιν. Τὸ πριόνι ἐξακολουθεῖ τὸ ἔργον του. Ὁ χότζας τὸ πηγαίνει σιγὰ, σιγὰ, διὰ νὰ αἰσθανθῇ ὅλην τὴν ἡδονὴν τῆς πράξεώς του. Ξανανοίγω τὰ μάτια μου. Τὸ αἷμα τρέχει ποτάμι. Τὸ θῦμα κάμει μικροτέρας κινήσεις· μᾶλλον σπασμούς ἐπιθανατίους. Ἀκούεται ἓνας ρόγχος. Τὸ σῶμα ἐχωρίσθη ἀπὸ τὸ κεφάλι καὶ ἐσωριάσθηκε κάτω. Ὁ χότζας κρατεῖ τὸ κεφάλι ἀπὸ τὰ μαλλιά καὶ τὸ ἐπιδεικνύει ὡς τρόπαιον εἰς τοὺς χωρικοὺς. Κατόπιν τὸ πετᾷ στὴ γῆ. Ἐνα Τουρκόπαιδο σκουπίζει τὸ πριόνι μὲ ἓνα λερωμένο πανί καὶ φεύγει. Δυστυχισμένε νέε! Ἐμαρτύρησες καὶ σὺ κοντὰ σὲ τόσους ἄλλους ἀγνώστους μάρτυρας τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος. Σὲ λίγο θὰ σὲ τρώγουν τὰ κοράκια. Ἀλλά, μήπως ξεύρω καὶ ἐγώ, ἐὰν θὰ ζῷ σὲ λίγο;

* * *

Διατασσόμεθα νὰ σηκωθῶμεν. Μόλις στέκομαι στὰ πόδια μου. Ἡ σφαγὴ ἐκείνου τοῦ νέου μὲ ἔχει ὑπερβολικὰ συγκινήσει. Εἶδα πολλοὺς νὰ σφάζωνται ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ ἡ σφαγὴ τοῦ νέου ἐκείνου μὲ τὸ πριόνι μὲ ἐπηρέασε πάρα πολύ. Σηκώθηκα δύσθυμος καὶ ἀπογοητευμέ-

νος. Τὰ πόδια μου τρέμουν. Τὰ μάτια μου ἔχουν θολώση. Στὰ αὐτιά μου ἀντηχοῦν αἱ παρακλήσεις καὶ αἱ φωναὶ τοῦ θύματος. Μοῦ φαίνεται ὅτι βλέπω τὸν χότζαν νὰ κόβῃ τὸ κεφάλι μου μὲ τὸ πριόνι. Νομίζω πῶς θὰ λιποθυμήσω. Δὲν μπορῶ πλέον νὰ ἀνθέξω. Αἱ ἄγριαι φωναὶ τῶν Τούρκων μὲ ἐπαναφέρουν στὰς αἰσθήσεις μου. Σκύβω στὸ ρυάκιον, παίρνω νερὸ καὶ βρέχω τὸ κεφάλι μου, τὸ ὁποῖον μοῦ φαίνεται ὅτι ἀνάβει. Βλέπω τὸν χότζαν καὶ τὸν ἀξιωματικὸν νὰ χαιρετῶνται γελαστοί. Κακοῦργοι! Κακοῦργοι!

* * *

Ἀρχίζει καὶ πάλιν ἡ πορεία. Ἀκολουθοῦμεν ἓνα κατωφερῇ δρόμον. Οἱ στρατιῶται σταματοῦν καὶ μᾶς κτυποῦν φωνάζοντες: Γιουρού... γιανὰς... (τρέχετε, κοντά, κοντά). Τρέχομεν ὅπως μπορούμε διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὰ κτυπήματα. Στὸν δρόμον μας συναντοῦμε πτώματα, πτώματα. Μοῦ ἔρχεται στὸν νοῦν μου νὰ αὐτοκτονήσω. Πρέπει νὰ τελειώσουν αὐτὰ τὰ θάσανα. Περιμένω νὰ περάσωμεν κοντὰ ἀπὸ κανένα κρημνόν. Θὰ πέσω. Δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ διαφορετικά. Μετανοῶ διότι δὲν ἔλαβα αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν ἀπὸ τὸ πρῶν, πού εἶχαμε περάσῃ κοντὰ ἀπὸ τόσους κρημνούς. Θὰ εἶχα τώρα ἡσυχάσῃ. Δυστυχῶς δὲν βλέπω τὸ κατάλληλον μέρος γιὰ νὰ πέσω. Τόσον, λοιπόν, ἄτυχος ἤμουν; Κάμω τὴν σκέψιν νὰ σταματήσω διὰ νὰ μὲ τουφεκίσουν. Ἀλλὰ ἐὰν δὲν μὲ σκοτώσουν καὶ μὲ κτυπήσουν μὲ τοὺς ὑποκοπάνους των; Ἐνῶ κάμω αὐτὰς τὰς σκέψεις, κάποιος νέος ὀνομαζόμενος Χρῆστος Φάλαρης, ὑποδηματοποιὸς στὴν Σμύρνη, ὁρμᾷ σὲ ἓνα μικρὸ λάκκο διὰ νὰ αὐτοκτονήσῃ. Δὲν ὑπελόγισεν ὁ δυστυχής, ἀπὸ τὴν σύγχυσιν πού τὸν κατεῖχεν, ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ σκοτωθῇ ἄνθρωπος, πίπτων ἀπὸ τόσον μικρὸν ὕψος. Γι' αὐτὸ καὶ ἐστάθῃ ὀρθιος, καὶ τὸν ἔβγαλαν οἱ στρατιῶται μὲ κτυπήματα ὑποκοπάνων.

Ὅλοι ἔχομεν στὸν νοῦν μας τὴν αὐτοκτονίαν. Ἕνας Βουρλιώτης ἀρπάζει δυὸ μεγάλες πέτρες καὶ κτυπᾷ τὸ κεφάλι του, τὸ ὁποῖον μεταβάλλεται εἰς πολτόν. Ἄλλος ὁρ-

μᾶ καὶ πέφτει μέσα σ' ἓνα πηγάδι τὸ ὁποῖον συναντήσαμε στὸν δρόμον μας. Οἱ Τοῦρκοι διὰ νὰ μὴ σωθῇ, ρίχνουν πυροβολισμούς μέσα στὸ πηγάδι.

ΣΤΗΝ ΜΑΓΝΗΣΙΑ

Προχωροῦμε τώρα στὸν ἴσιο δρόμο τῆς Μαγνησίας. Ἕνας συνάδελφος ποὺ κατήγετο ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ μέρη, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι δὲν ἀπέχομεν πολὺ διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν σταθμόν. Τρέχομεν ὅσο μπορούμε γρήγορα διὰ νὰ μὴ μείνωμεν πίσω. Στὸ δρόμο ἐπάνω συναντοῦμε σειρὲς ἀπὸ καμῆλες, αἱ ὁποῖαι ἀρχίζουν νὰ τρέχουν, βλέπουν τὸν συρφετὸν τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἐδιώκοντο ἀπὸ ἱππεῖς. Πλησιάζομε σὲ ἄλλο χωριό. Οἱ κάτοικοι ἀρχίζουν νὰ μαζεύονται, φέροντες ξύλα, μαχαίρια, πέτρες, ὅπλα.

Μᾶς πλησιάζουν καὶ πέφτουν ἐπάνω μας μανιασμένοι. Σκοτώνονται ἄρκετοὶ αἰχμάλωτοι. Οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται ἀκολουθοῦν ἀπαθείς ἀπὸ μικρὴ ἀπόστασι. Οἱ πέτρες πέφτουν βροχὴ στὰ κεφάλια μας. Τὰ ξύλα τσακίζουν τὰ πλευρά μας. Τρέχομεν μὲ ὅλες μας τὶς δυνάμεις, διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὰ κτυπήματα. Ἐπὶ τέλους ἐπεμβαίνει ὁ ἀξιωματικὸς καὶ ἀπομακρύνει τοὺς σφαγεῖς.

Σὲ λίγο σταματήσαμε σ' ἓνα ρυάκιον, καὶ πίνομε νερό. Μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ καθίσωμε. Ἡ ὥρα ἔχει περάσῃ καὶ ὁ ἥλιος βαίνει πρὸς τὴν δύσιν του. Ἄλλοι πάλιν Τοῦρκοι πολῖται ἀρχίζουν νὰ μαζεύονται γύρω μας. Ὅλοι εἶναι ὤπλισμένοι μὲ μαχαίρια, καὶ γελοῦν ἀπαίσια ποὺ μᾶς βλέπουν. Προσπαθοῦν νὰ ἀνακαλύψουν μεταξύ μας κανένα παλαιὸν γνώριμον ἢ φίλον των διὰ νὰ τόν... περιποιηθοῦν!

Ὁ ἐκ Μαγνησίας σύντροφός μας, προσπαθεῖ ὅπως μπορεῖ νὰ κρυβῇ, διότι γνωρίζει τὴν τύχην ποὺ τὸν περιμένει ἐὰν τὸν ἀναγνωρίσουν. Δυστυχῶς, δι' αὐτὸν εἶναι ματαίᾳ ἡ προσπάθειά του. Ἕνας Τοῦρκος ἄγριος τὸν κυττάζει στὰ μάτια. Δυστυχία του. Τὸν ἀνεγνώρισαν!

— «Βρέ σύ,» τοῦ λέγει, «θυμᾶσαι τί ἔκαμες ὅταν ἤλθαν οἱ δικοί σας;»

— Δέν ἔκαμα τίποτε, ἐτόλμησε νά ἀπαντήσῃ ὁ δυστυχής.

— Βρέ ἔέχασες πού σήκωσες ὀλόκληρες παντιέρες (σημαίες) στό σπίτι καί στό μαγαζί σου; Καί πού μπαινό-βγαζες τοὺς Ζαμπιτάδες σας (ἀξιωματικούς σας) καί γλεντούσατε μαζὺ καί γελούσατε ἅμα βλέπατε τσοὶ Τοῦρκοι; Τώρα θά σέ σιάξω!

— Μά ἐμένα τοῦ φίλου σου, βρέ Ἀλῆ, πού ἀνατραφήκαμε μαζύ; Λυπήσου με, ἀμάν. Σκέψου τὰ παιδιὰ μου καί τῇ γυναῖκα μου πού τοὺς γνώρισες...

Ἀλλοίμονον ὅμως. Ματαίως παρακαλεῖ ὁ δυστυχής. Εἶχε κάμῃ τὰ... ἐγκλήματα πού τοῦ ἀπέδιδεν ὁ Τοῦρκος φίλος του, καί ἔπρεπε τώρα νά τιμωρηθῇ! Βλέπει τὰ μαχαίρια πού κινουῦνται ἐπιδεικτικῶς μπροστά του καί τραβᾷ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς του ἀπὸ ἀπελπισίαν καί τρόμον. Οἱ Τοῦρκοι θέλουν ἀκόμῃ νά μεγαλώσουν τὸν φόβον του καί τοῦ περιγράφουν τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον θά τὸν σκοτώσουν, πόσον θά πονῇ, πῶς θά κάμῃ τὸ σῶμα του ὅταν πληγώνεται κλπ.

Ὁ ἀξιωματικός, ὅμως, τὸν καθησυχάζει καί τοῦ λέγει νά μὴ φοβᾶται καί ὅτι δέν θά τὸν ἀφίσῃ νά τὸν σφάξουν. Ἐγὼ ἤμην τόσο πολὺ κουρασμένος καί εἶχα τὸν νοῦν μου τόσο σκοτισμένον, ὥστε παρακολουθοῦσα μὲ ἀδιαφορίαν τὴν συζήτησιν. Ὅλοι μένουν ἐπίσης ἀσυγκίνητοι καί ἀδιάφοροι. Μόνον ὁ... ἐνδιαφερόμενος προσπαθεῖ νά σώσῃ τὴ κεφαλὴ του, ἡ ὁποία δέν στέκει διόλου καλὰ εἰς τοὺς ὤμους του!

Διατασσόμεθα νά ἐπαναλάβωμεν τὴν πορείαν. Ὁ ἥλιος ἔχει δύση. Οἱ Τοῦρκοι πολῖται μᾶς παρακολουθοῦν ἐνῶ ὁ ἀξιωματικός καί οἱ στρατιῶται τραγουδοῦν. Σὲ μιὰ στιγμὴ οἱ πολῖται ταχύνουν τὰ βήματά των καί μᾶς προσπερνοῦν. Δέν μποροῦμε νά καταλάβωμε γιὰ ποιά αἰτία. Εἰς τὴν καμπὴν τοῦ δρόμου τοὺς ἐχάσαμε ἀπ' ἐμπρός μας. Στεναγμὸς ἀνακουφίσεως ἔξφυγε ἀπὸ τὰ χεῖλη μας. Ἐνομίσαμεν ὅτι ὁ κίνδυνος πέρασε, καί ὅτι ὅσα ἔλεγον, ἤσαν... ἀστεῖα ἄσχημα!

Ἄνύποπτοι συνεχίσαμε τὴν πορεία μας. Ξαφνικά, πίσω ἀπὸ κάτι θάμνους ὤρμησαν οἱ αἰμοβόροι Τοῦρκοι ἐναντίον μας, καὶ ἤρπασαν τὸν δυστυχισμένον σύντροφόν μας, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὴν Μαγνησίαν. Αὐτὸς βλέπει τὸν θάνατον, καὶ φωνάζει καὶ παρακαλεῖ νὰ τὸν λυπηθοῦν καὶ νὰ τοῦ χαρίσουν τὴν ζωὴν. Ἄλλ' οἱ δολοφόνοι τὸν σύρουν ἐκβάλλοντες ἄγριες φωνές χαράς. Ἀκοῦμε τίς σπαρακτικὰς κραυγὰς του, καὶ φρικιῶμεν. «Ἀμάν, ἐφέντημ, μέ σκοτῶνουν... σύντροφοι λυπηθῆτε με...» Ἄναρθρες φωνές καὶ ἓνας ρόγχος, μᾶς ἔκαμαν νὰ καταλάβωμε, ὅτι ἐφονεύθη ἀμέσως.

Κανεῖς μας δὲν μιλά. Τρέχομε μὲ τὰ μάτια θγαλμένα ἔξω, ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν. Ἔχομε ἀπομακρυνθῆ ἄρκετὰ ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου ἐσφάγη ὁ αἰχμάλωτος. Ἀντικρύζομεν τὴν Μαγνησίαν, καὶ βαδίζομε στὸ ἀμαξιτὸ δρόμο, ὅπου ὁδηγεῖ στὴν ἄλλοτε εὐημεροῦσαν πόλιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀπὸ μακριὰ βλέπομε πολλοὺς Τοῦρκους νὰ ἔρχωνται πρὸς τὸ μέρος μας. Εὐτυχῶς δὲν κρατοῦν ὅπλα. Βγῆκαν νὰ μᾶς προῦπαντήσουν καὶ νὰ κλέψουν ὅ,τι κουρέλι ἀπέμεινε ἐπάνω μας. Εἶναι τόση ἡ ἀθλιότης τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν!

Ἕνας Τουρκαλᾶς, βλέπει στὰ πόδια μας. Θέλει παπούτσια. Βλέπει ἐκεῖνα ποὺ φοροῦσα στὰ πόδια μου, καὶ μ' ὅλον ὅτι, κάθε ἄλλο ἦσαν παρὰ παπούτσια, μὲ διατάσσει νὰ τὰ βγάλω καὶ νὰ τοῦ τὰ παραδώσω. Ἐγὼ προσπαθοῦσα νὰ τὰ σώσω, κάμοντας ὅτι δὲν ἤκουσα τὴν διαταγὴν του, ἀλλ' ὑπέκυψα πρὸ τῆς ἐπιμονῆς του. Νᾶμαι τώρα καὶ ἐγὼ ξυπόλητος. Βλέπω τοὺς ἄλλους ποὺ δὲν εἶχαν τὸ εὐτύχημα νὰ φθάσουν στὴ Μαγνησίᾳ μὲ παπούτσια, νὰ ἔχουν πόδια καταξεσχισμένα, αἱματωμένα καὶ φοβερὰ παραμορφωμένα. Σκεφθῆτε νὰ τρέχη κανεῖς ξυπόλητος ὁλόκληρη μέρα ἐπάνω στίς πέτρες τοῦ Σιπύλου, πατώντας σὲ ἀγκάθια, κλαδιά καὶ βάλτους. Δὲν ἦσαν πλέον πόδια. Ἦσαν κομματιασμένες σάρκες.

* * *

Προτοῦ μποῦμε εἰς τὴν κυρίως πόλιν, μᾶς παρέλαβον ἄλλοι στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι ἀρχίζουν νὰ μᾶς κτυποῦν ἀγρί-

ως, με τοὺς ὑποκοπάνους τῶν ὀπλῶν των. Ἀκούει κανεῖς τὰ κτυπήματα στὰ πλευρά, στὰ κεφάλια, στὰ πόδια. Ἀρχίσαμε νὰ τρέχωμεν πάλιν, καὶ ἐπειδὴ ἔχει σκοτεινιάση, πατοῦμε ὅπου τύχη καὶ τσακίζομε τὰ πόδια μας. Βουτοῦμε στὶς λάσπες πέφτομε καὶ σηκωνόμαστε, ἀγκομαχῶντες, ἱκετεύοντες, οἰμώζοντες, κλαίοντες. Δὲν θὰ τελειώσουν πλέον αὐτὰ τὰ μαρτύρια; Τί θὰ μᾶς κάμουν; Ἐχομεν μείνη τόσο λίγοι, ἀπὸ ἐκείνην τὴν ἀποστολὴν, ὥστε φανταζόμεθα ὅτι θὰ χαρίσουν, τοῦλάχιστον σὲ μᾶς πού μείναμε, τὴν ζωὴ. Περνοῦμε ἀπὸ διάφορους δρόμους καὶ βλέπομε φῶτα στὰ σπιτία. Εὐτυχισμένοι σεῖς σήμερα. Μένετε μέσα στοὺς κόλπους τῶν οἰκογενειῶν σας, καὶ ἡμεῖς δὲν ξεύρομε τί μᾶς περιμένει ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν.

Μᾶς βάζουν ἐπὶ τέλους σὲ ἓναν περίβολο ἐργοστασίου, εὐρισκόμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ εἰς τὴν ἀγοράν. Τὸ ἐργοστάσιον ἀνῆκε ἄλλοτε σὲ κάποιον Ἕλληνα. Σήμερον χρησιμοποιεῖται ὡς Φρουραρχεῖον. Εἰς τὸ μέσον τῆς αὐλῆς του, βρισκότανε μιὰ δεξαμενὴ μὲ ἀκάθαρτα νερά. Τὰ νερά ἦσαν μαῦρα, καὶ ἔβλεπε κανεῖς νὰ ἐπιπλέουν ἀκαθαρσίαι ζώων. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν μᾶς ἀηδιάζει καὶ πίνομε ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ἀκάθαρτο νερὸ μὲ βουλιμίαν. Εὐτυχῶς μέσα στὸ ἐργοστάσιον οἱ Τοῦρκοι δὲν μᾶς κτυποῦν. Τοὺς βλέπομεν νὰ παίρνουν τὸ συσσίτιόν των καὶ φθονοῦμεν τὴν εὐτυχίαν των. Κάθηνται ἀνὰ ἐννέα ἄνδρες γύρω ἀπὸ μισὸ τενεκέ πετρελαίου, πού χρησιμοποιεῖται ἀντὶ καραβάνας. Πεινοῦμε τρομερά, διότι ἔχομε τόσες ὥρες νὰ βάλωμε κάτι στὸ στόμα μας. Οἱ Τοῦρκοι μᾶς βρίζουν. Πόσον ἐλεεινὴ ἔχει γίνῃ ἡ θέσις μας!

* * *

Ἀφοῦ πέρασε λίγη ὥρα, μᾶς ὠδήγησαν σὲ μιὰ μεγάλη ἀποθήκη τοῦ ἐργοστασίου. Ἐκεῖ μᾶς ψάχνουν πάλιν. Παίρνουν ἀκόμη καὶ κουρελιασμένα ἐσώρρουχα! Ἐγὼ κομμάτισσα τὴ φανέλλα μου καὶ ὅλα μου τὰ ἐσώρρουχα. Τὰ μεταβάλλω σὲ κουρέλια, κυριολεκτικῶς. Εἶναι προτιμώτερο νὰ φορῶ κουρέλια, παρὰ νὰ μείνω τελείως γυμνός, ὅπως

τόσοι ἄλλοι συνάδελφοί μου. Εὐτυχῶς τὰ σώζω — ἔστω καὶ ράκη — μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον.

Ὅταν ἐτελεῖωσε καὶ αὕτῃ ἡ διαδικασία, μᾶς ὠδήγησαν σ' ἓνα μεγάλο σταῦλο τοῦ ἐργοστασίου, γεμάτον ἀπὸ ξηρὰ χόρτα! Ἐπάνω σ' αὐτὰ ἀφίσαμε τὰ σώματά μας νὰ σωρισθοῦν. Εἶμαι εὐχαριστημένος διότι δὲν βλέπω τίς ἀπαίσιες μορφές τῶν Τούρκων. Τὰ μάτια μου κλείνουν ἄθελα. Πόσα τρομερὰ πράγματα εἶδα ἐκείνη τὴν ἡμέρα! Περνοῦν ἀπὸ τὸ μυαλό μου αἱ μορφαὶ τῶν σφαγέντων, καὶ ἰδίως ἡ τοῦ Κονταξῆ. Στὰ αὐτιά μου ἀντηχοῦν αἱ ἱκεσίαι των καὶ αἱ γοεραὶ κραυγαὶ τοῦ πόνου των. Ἄτιμοι, κακοῦργοι Τούρκοι! Δίπλα μου ἀκούω μερικοὺς συναδέλφους μου νὰ συζητοῦν, ἐκφέρουν τὰς γνώμας των καὶ κρίνουν... τὴν κατάστασιν. Ὁ θόρυβος καὶ αἱ ὁμιλίες παύουν σιγὰ, σιγὰ, καὶ ὁ ὕπνος ὁ εὐεργετικὸς, μᾶς καταλαμβάνει.

Μόλις ξημέρωσε διετάχθημεν νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὸν σταῦλον καὶ νὰ χωρισθοῦν οἱ πολῖται ἀπὸ τοὺς στρατιώτας. Ἀπὸ τὸ παράθυρο μιᾶς ἄλλης ἀποθήκης βλέπω καὶ ἄλλους αἰχμαλώτους. Πλησιάζω καὶ τοὺς ἐρωτῶ. Μανθάνω ὅτι ἦσαν «πολιτικοὶ ὄμηροι» καὶ ὅτι εὐρίσκοντο ἐκεῖ ἀπὸ ἡμερῶν κλεισμένοι χωρὶς τροφήν, χωρὶς νερό. Μανθάνω ἀκόμη ὅτι οἱ Τούρκοι περιποιοῦνται, ὅπωςδὴποτε, τοὺς στρατιωτικούς, ἐνῶ κυνηγοῦν πολὺ τοὺς Μικρασιάτας. Ἡ πληροφορία αὕτη ἦτο ἐκτάκτως ἐνδιαφέρουσα, καὶ ἤρχετο νὰ βεβαιώσῃ τὴν ἰδέαν ποὺ ἐσχημάτισα, ὅταν εἶδα τοὺς Τούρκους ἀξιωματικούς νὰ δίδουν ψωμί καὶ φρούτα στὸν χωροφύλακα Ἀνδρουλάκην, στὸ Μπουνάρμπασι.

Ἀρχίζει ὁ χωρισμὸς τῶν ὁμάδων στρατιωτῶν καὶ πολιτῶν. Ἐνῶ, χωρὶς νὰ διστάσω, ἀκολουθῶ τοὺς στρατιωτικούς. Μᾶς ὀδηγοῦν τότε σὲ ἓνα ἄλλο κατεστραμμένον ἐργοστάσιον. Ἐκεῖ γίνεται νέα ἐρευνα.

Παίονουν ἀκόμη ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους μερικὰ κουρέλια. Ἕνας μαῦρος Τούρκος λοχίας, κρατοῦσε ἓνα μεγάλο σιδερένιο μπαστοῦνι, καὶ κτυποῦσε ἀλύπητα. Μᾶς λέγει ὅτι ἔχει διάθεσιν νὰ μᾶς σκοτώσῃ ὅλους. Μᾶς βάζει ὅλους σὲ μιὰ μεγάλη ἀποθήκη τοῦ ἐργοστασίου, καὶ μᾶς ἀπαγο-

ρεύει νά... μιλοῦμε! Ἕνα Τουρκόπαιδο, μπαίνει στήν ἀποθήκη κρατῶντας ἓνα μαῦρο ψωμί, καί λέγει ὅτι θέλει νά τὸ πουλήσῃ. Καταλαβαίνομε ἀμέσως τὴν Τουρκικὴ κουτοπονηριά. Ζητοῦσαν νά μάθουν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐάν εἶχαμε κρυμμένα... λεπτὰ! Δὲν εἶχε ὅμως κανεὶς καί ἐκνευριζόμεθα βλέποντες τὸ ψωμί, ἐνῶ εἴμεθα πεινασμένοι καί δὲν μπορούσαμε νά τὸ ἀποκτήσωμε.

Θὰ ἐπλησίαζε μεσημέρι. Μέσα στήν ἀποθήκη στιθαγμένοι, ὑποφέρομε ἀπὸ ἐξαιρετικὴ Ζέστη. Ὑποφέρομε ἀπὸ δίψα καί πείνα. Δὲν ἐνδιαφερόμεθα τόσον γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσί μας, ὅσον γιὰ τὸ ψωμί καί γιὰ τὸ νερό. "Ετσι, λοιπόν, θὰ μᾶς ἀφίσουν νά πεθάνωμε ἀπὸ τὴν πείνα; Ὁ μαῦρος Τοῦρκος λοχίας ἔρχεται καί διατάσσει δέκα αἰχμαλώτους νά τὸν ἀκολουθήσουν. Ξεχνοῦμε γιὰ μιὰ στιγμή τὴν πείνα, καί διερωτώμεθα ἐάν τὰ κεφάλια μας θὰ ἐξακολουθοῦν νά στηρίζονται στοὺς ὤμους μας. Αὐτοὶ οἱ αἰχμαλῶτοι δὲν ἐγύρισαν, ἐνῶ ὁ λοχίας πῆρε ἄλλους δέκα. Αὕτῃ ἡ δουλειὰ ἐξακολουθεῖ. Παίρνουν αἰχμαλώτους καί δὲν τοὺς βλέπομεν νά γυρίζουν.

Περιμένομεν τὸ τέλος μας καί κάθε στιγμή πού περνᾷ μᾶς φαίνεται αἰώνας. Νά τώρα ἔφθασε καί ἡ σειρά μου. Ἡ καρδιά μου, ἔχει σχεδὸν σταματήσει. Ποῦ μᾶς πηγαίνουν; Πῶς θὰ μᾶς θανατώσουν; Θὰ μᾶς ὑποβάλουν σὲ μαρτύρια; Αὐτὲς τίς σκέψεις κάμομεν δέκα αἰχμαλῶτοι πού ἀκολουθοῦσαμε τὸν λοχία, τὸν ὁποῖον, ὅμως ἀποφεύγομε νά κυττάξωμε στὰ μάτια. Προσπαθοῦσα, ἐν τούτοις, νά καταλάβω τίποτε ἀπὸ τὰς κινήσεις του. Ρίχνω μιὰ τελευταία ματιὰ μέσα στήν ἀποθήκη, καθὼς περνοῦσα ἀπὸ τὴ μεγάλη τῆς πόρτα καί βλέπω τοὺς ὀλίγους αἰχμαλῶτους πού ἔμεναν μέσα, νά μᾶς παρατηροῦν μὲ βλέμματα γεμάτα πόνο. Καῖμένοι μου σύντροφοι!

Μπαίνομε τώρα σὲ μιὰν ἄλλη εἴσοδο, καί κατεβαίνομε μιὰ σκάλα σαπισμένη. Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν φῶς, καί νομίζω πῶς κατεβαίνω στὸν τάφο μου! Φθάσαμε σὲ ἓνα ὑγρό, ἀνήλιο ὑπόγειο. Ἐκεῖ περιμένουν ἄγριοι Τοῦρκοι

στρατιῶται. Βασανίζω τὸ μυαλό μου, γιὰ νὰ μπορέσω νὰ μαντεύσω τί θὰ μᾶς κάμουν ἐκεῖ ποὺ μᾶς κατέβασαν.

Μᾶς διατάσσουν νὰ γδυθοῦμε ἐντελῶς. Βγάζομε πάλι ἐκεῖνα τὰ κουρέλια ποὺ τόσες φορές ἔχουν ψάξη. Καταλάβαμε τὴν ἱστορία: ἔρευνα καὶ ληστεία. "Απληστοὶ καθὼς εἶναι παίρνουν ἀκόμη καὶ κουρέλια, ὅσα κουρέλια μᾶς ἔμειναν ἀπὸ τίς ἄλλες λεηλασίες. Μισὸ πουκάμισο ἀπὸ τὸν ἕναν, μιὰ σχισμένη φανέλλα ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἦσαν εὐπρόσδεκτος λεία τῶν ὀρδῶν τοῦ Κεράλ. Αὕτῃ ἦτο ἡ τελευταία φορὰ ποὺ μᾶς ἔψαχναν. Κατόπιν μᾶς ἐπέτρεψαν νὰ ντυθοῦμε καὶ μᾶς ὠδήγησαν σὲ ἄλλη ἀποθήκη, ὅπου θρίσκομε τοὺς ἄλλους συναδέλφους μας, τῶν ὁποίων τὴν τύχη ἀγνοοῦσαμε. Εὐτυχῶς δὲν τοὺς εἶχαν πειράξη. Εἶχαν ἀφαιρέση μόνον ἀπὸ μερικοὺς, ὀλίγα ράκη. "Υστερα ἀπὸ λίγο ἔφεραν καὶ τοὺς τελευταίους ποὺ εἶχαν μείνῃ στὴν πρώτη ἀποθήκη.

Μᾶς ἐπέτρεψαν τώρα νὰ βγοῦμε στὸν περίβολο, γιὰ νὰ πιοῦμε νερό. Ἐκεῖ βλέπομε δυὸ κατεστραμμένα κανόνια. Τὰ βλέπω καὶ σκέπτομαι ὅτι αὐτὰ τὰ κανόνια θὰ ἔχουν σκορπίση τὸν θάνατον, καὶ θὰ ἔκαμαν μητέρας, συζύγους, ἀδελφάς, νὰ φορέσουν μαῦρα.

Ἄλλ, ἐνῶ κάμω αὐτὲς τίς σκέψεις, μᾶς θάζουν στὴ γραμμή καὶ μᾶς δίδουν ἀπὸ μιὰ μικρὴ κουραμάνα. Ἐνθουσιαζόμεθα σὰν μικρὰ παιδιὰ καὶ κάμομε σὰν τρελλοί. Φιλοῦμε μὲ τὴν καρδιά μας τὸ μαῦρο ἐκεῖνο ψωμί, ἡ θεὰ τοῦ ὁποίου καὶ μόνον, μᾶς προκαλοῦσε ρίγη συγκινήσεως!!! Μὲ πόση λαχτára τὸ βλέπομε. Τὸ κόβομε μὲ θρησκευτικὴ εὐλάβεια, καὶ θάζομε τὰ ζωηφόρα κομμάτια στὸ στόμα. Προσέχομε μὴ τυχὸν πέσῃ κάτω κανένα ψίχουλο. Καὶ ἂν συνέβαινε νὰ πέσῃ, σκύβαμε, τὸ μαζεύαμε γιὰ νὰ τὸ φᾶμε, νὰ μὴν πάῃ χαμένο!! Πόσον ἠσθάνθημεν τὴν ἀξίαν τοῦ ψωμιοῦ, ἐκεῖνες τίς στιγμές!! Εἶχαμε νὰ φᾶμε ὁλόκληρες μέρες. Τὸ τρώγαμε σιγά, σιγά, γιὰ νὰ διαρκέσῃ ἡ εὐχαρίστησις. Τὸ λίγο ἐκεῖνο ψωμί ἔρριξε φῶς ἐλπίδας στὶς ἀπελπισμένες ψυχές μας. Φανταζόμεθα ὅτι δὲν θὰ

βραδύνη ή απελευθέρωσίς μας. Μὲ τίς σκέψεις αὐτές, κοιμηθήκαμε ἥσυχoi ἕως τὸ πρωῒ.

* * *

Ξημέρωσε. Ἐχῶ ξυπνήσει καὶ περιμένω νὰ μᾶς ποῦν ὅτι μᾶς ἀφίνουν ἐλεύθερους. Τί νὰ γίνεται ἄραγε ἡ πολιτική κατάστασις; Ἐγινε ἀνακωχή; Τί νὰ γίνεται τώρα στήν Ἑλλάδα; Γιατί καθυστεροῦν; Δὲν καταλαβαίνουν τὸ φοβερὸν τῆς θέσεώς μας; Δὲν γνωρίζομεν ποιὸς εἶναι σήμε-
ρα Πρωθυπουργὸς καὶ τί ἀπέγινε ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος. Πρὸ ἡμερῶν μόνον εἶχαμε μάθῃ στὴ Σμύρνη, ὅτι εἶ-
χεν ἐκραγῇ ἐπανάστασις στὰς Ἀθήνας καὶ ὅτι εἶχαν συλ-
ληφθῇ οἱ Ὑπουργοί. Δὲν ἐδώσαμε καὶ μεγάλη σημασία τό-
τε, διότι δὲν πιστεύαμε στίς φήμες. Προσπαθῶ ματαίως νὰ
δώσω ἐξήγησιν διατί ἀργοῦν νὰ μᾶς ἀφίσουν ἐλεύθερους.
Μοῦ φαινότανε ὅτι ὅλα μπορούσαν νὰ γίνουν ἀμέσως. Ἐ-
νῶ κάμω αὐτές τίς σκέψεις, μπαίνει πάλι ὁ τρομερὸς
Τοῦρκος λοχίας.

Βλέπω στὰ χέρια του τὸ σιδερένιο μπαστοῦνι καὶ τὸν
ἀκούω νὰ οὐρλιάζῃ μὲ τὴν φοβερὴ φωνή του: «Σηκωθῆτε
Γκιαοῦρηδες!»

Σὰν ἀρνιὰ ἀρχίζομε νὰ βγαίνωμε ἀπὸ τὴν ἀποθήκην.
Ὁ λοχίας μᾶς μετρᾷ, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο ποὺ μετροῦν τὰ
ζῶα, κατεβάζοντας κάπου κάπου τὸ σίδερο στὰ πλευρά
μας. Εἴμεθα ἀκριβῶς τετρακόσιοι. Ὑστερα ἀπὸ τὴν κατα-
μέτρησιν, μᾶς ἔβαλαν πάλι μέσα.

Ὅταν ἔφυγεν ὁ λοχίας, μπῆκε στὴν ἀποθήκη, ἓνας
Τοῦρκος δεκανεὺς, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ μᾶς κάμῃ... θεω-
ρίαν!!!

Μᾶς λέγει, ὅτι θὰ μᾶς δίδῃ ψωμί καὶ φαγητόν, ὅτι λυ-
πεῖται τοὺς αἰχμαλώτους ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ τοὺς... κτυ-
πᾷ... γιὰ νὰ κάθονται καλά!!

Θυμήθηκα τότε ὅτι στὸν Τουρκικὸ στρατό, ἐπετρέπετο
ὁ... Εὐλοδαρμός, γιὰ νὰ ὑπακούουν οἱ στρατιῶται!

Συνεχίζων τὴν θεωρίαν του, θέλει νὰ μᾶς κάμῃ τὸν
σπουδαῖο, ἐνῶ ἡμεῖς, παρὰ τὴν ἐλεεινὴ θέσιν μας, μὲ δυ-

σκολία κρατοῦμε τὰ γέλια. Ἄφοῦ εἶπε ἓνα σωρὸ ἀνοησίες καὶ ἐτελείωσε, οἱ αἰχμάλωτοι γιὰ νὰ τὸν κολακεύσουν τοῦ ἐφώναζαν τουρκιστὶ «Ζήτω!!» Καὶ ὁ ἀνόητος, γελοῦσε ἱκανοποιημένος!!

Κατὰ κακὴν του καὶ κακὴν μας τύχην ὁ μαῦρος λοχίας ἤκουσε τίς φωνές καὶ ἔσπευσε νὰ ἰδῇ τί συμβαίνει. Ἰδὼν δὲ τὸν δεκανέα του ἐν μέσῳ ἡμῶν, ἀρχίζει νὰ τοῦ καταφέρῃ ἰσχυρὰ κτυπήματα μὲ τὸ σίδερο. Ὁ δυστυχισμένος δεκανεύς, ἔσπευσε νὰ φύγῃ τρέχοντας ζητῶν βοήθειαν! Διὰ νὰ μὴ μείνωμε ὅμως καὶ ἡμεῖς παραπονεμένοι, ἀφοῦ ἔφυγεν ὁ δεκανεύς, ἀρχίζει νὰ κτυπᾷ καὶ μᾶς, ἐπειδὴ... ἐζητωκραυγάσαμεν!

Σὲ λίγῃ ὥρᾳ ἔρχονται δεκαπέντε στρατιῶται διὰ νὰ μᾶς παραλάβουν. Σχηματίζομεν τετράδας, καὶ καθένας προσπαθεῖ νὰ μῇ στή μέση, διὰ νὰ ἀποφεύγῃ τὰ κτυπήματα ποὺ φανταζόμεθα ὅτι θὰ μᾶς δίδουν. Μᾶς ὀδηγοῦν πάλιν στὸ ἴδιο ἐργαστάσιον ποὺ ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς Φρουραρχεῖον. Μᾶς θάζουν σὲ μιά του ἀποθήκη ὅπου ἐκρατοῦντο καὶ μερικοὶ ἄλλοι στρατιωτικοὶ αἰχμάλωτοι. Λόγῳ τοῦ ὅτι εἴμεθα πολλοὶ γι' αὐτὴ τὴν ἀποθήκη, μόλις κατορθώνομεν νὰ κινούμεθα. Σὲ ἄλλες ἀποθήκες μένουν ἀκόμη κλεισμένοι οἱ πολιτικοὶ ὄμηροι οἱ ὁποῖοι ἔχουν νὰβάλουν ἡμέρες ψωμί στὸ στόμα των. Δέν τοὺς ἐπιτρέπουν νὰ περάσουν κὰν τὴν πόρτα, καὶ ἀναγκάζονται νὰ ἐκτελοῦν τίς φυσικὰς ἀνάγκες των σ' ἓνα μεγάλο βαρέλι.

Ἡμεῖς ποὺ θεωρούμεθα πλέον στρατιωτικοὶ ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ βγαίνωμε ἀνὰ δύο, ὅταν θέλωμε νὰ πιοῦμε νερό.

Σὲ λίγο μαθαίνομε ὅτι θὰ μᾶς δώσουν καὶ φαγητό. Ἡ εἰδησις μεταδίδεται στοὺς δυστυχεῖς συναδέλφους μου καὶ προκαλεῖ παραληρήματα χαρᾶς. Ἀλλὰ πῶς θὰ τρώγαμε τὸ φαγητό, ἀφοῦ δέν εἴχαμε οὔτε κουτάλι, οὔτε πηροῦνι; Γι' αὐτὸ ὅλοι ἀρχίζουν νὰ ἐργάζωνται γιὰ νὰ κατασκευάσουν ἐκ τῶν ἐνόντων, κάτι ποὺ θὰ τοὺς ἐχρησίμευε γιὰ κουτάλι. Ἄλλοι ἔτριβαν ξύλα, ἄλλαι ξεκάρφωναν κανένα

κομμάτι τενεκέ. Αὐτὴ ἡ προετοιμασία γιὰ τὸ φαγητόν, δὲν ἦτο πλέον ἐργασία. Ἦτο μιὰ ἱερὴ μυσταγωγία.

Κάποιος ἐτόλμησε νὰ πῇ ὅτι ἡ εἶδησις περὶ παροχῆς τροφῆς μπορούσε νὰ ἦτο φανταστική. Τὸ τί ἐγίνε τότε δὲν περιγράφεται. Ὅλοι ἔπесαν ἐπάνω του, νὰ τὸν σκοτώσουν, ὡς κομιστήν... κακῶν εἰδήσεων!

Περιμένουμε τὸ φαγητόν μὲ ἀνυπομονησίαν, μὲ ἀγωνίαν. Πότε, ἐπὶ τέλους, θὰ φῶμε; Φέρνομε στὸ νοῦ μας τὴν εὐλογημένη στιγμή πού θὰ βάλωμε τροφή στὸ στόμα μας, καὶ πηγαίνομε νὰ τρελλαθοῦμε ἀπὸ χαρά. Τί τρομερὸ πρᾶγμα εἶναι ἡ πείνα!

Οἱ στιγμὲς μᾶς φαίνονται αἰῶνες. Ἐπὶ τέλους. Ἕνας Τοῦρκος στρατιώτης παίρνει τέσσαρας αἰχμαλώτους, γιὰ νὰ σηκώσουν τὰ καζάνια. Ὁ ἐνθουσιασμός μας ἔχει ξεχειλίσει. Ζηλεύομεν τὴν τύχην των. Ὅλοι λαχταρούσαμε τέτοια ἀγγαρία εὐχάριστη, νὰ αἰσθανθοῦμε διπλά μας φαγητό, νὰ τὸ δοῦμε, νὰ τὸ μυρίσωμε! Ἀκόμη δὲν ἔφυγαν, καὶ μᾶς φαίνεται ὅτι ἄργοῦν. Μᾶς βγάζουν στὴν αὐλή, καὶ σχηματίζομεν τετράδας. Ἐπὶ τέλους βλέπομεν τοὺς συντρόφους μας νὰ ἔρχονται. Σηκώνουν δυὸ μεγάλα καζάνια φαγητοῦ πού ἀχνίζει. Παρακολουθοῦμεν μὲ βουλιμίαν τὸν ἀχνό! Εἶναι σκέτο πιλάφι ἀπὸ σιτάρι. Ἐννέα αἰχμάλωτοι θὰ φῶνε ἀπὸ μισὸ τενεκέ. Ὁρμήσαμε σὰν κτήνη. Ἀρπάζαμε τὸ πιλάφι πού ἔκαιε, μὲ τὰ ἀκάθαρτα χέρια μας, καὶ καθένας μας προσπαθεῖ νὰ φάγῃ περισσότερον. Τὸ καταπίνομε χωρὶς κᾶν νὰ τὸ μασοῦμε! Τὸ πιλάφι εἶχε καὶ... πέτρες! Χτυποῦσαν μέσα στὸ στόμα μας, τίς γρατζουνίζαμε, καὶ τίς καταπίναμε, χωρὶς νὰ δίδωμε καμμιὰ προσοχή. Τὸ δεῖπνον μας ἐκεῖνο, λόγῳ τῆς ταχύτητος μὲ τὴν ὁποίαν ἐτρώγαμε, δὲν διήρκησεν οὔτε δυὸ λεπτά. Μὲ τὰ δάκτυλά μας, ἐξακολουθοῦμε νὰ καθαρίζωμε τοὺς τενεκέδες, πού εἶχαν χρησιμοποιηθῇ γιὰ караβάνες. Μὲ λύπη μας τίς βλέπομε τώρα ἀδειανές. Τί καλὰ πού θὰ ἦτο ἐάν εἶχαμε καὶ ἄλλο πιλάφι! Τίς πήραμε νὰ τίς πλύνωμε. Ρίχνομε μέσα νερὸ τὸ ὁποῖον πίνομε, διότι θὰ εἶχε κάποιαν οὐσίαν ἀκόμη, ἀπὸ τὸ πιλάφι.

Μπήκαμε πάλι στὴν ἀποθήκη. Εἶχε βραδυάση καὶ πρέπει νὰ κοιμηθοῦμε. Πῶς ὅμως νὰ ξαπλώσωμε, ἐνῶ μόλις μπορούμε νὰ στεκόμαστε; Καὶ ὅμως νυστάζαμε πολύ. Αἱ συγκινήσεις, ἡ ἀγωνία, ἡ κόπωση μᾶς ἔφεραν μεγάλη νύστα. Τὰ μάτια μας ἐκλείναν ἄθελα. Προσπαθοῦσαμε νὰ τακτοποιηθοῦμε, ἀκουμβῶντας ὁ ἓνας ἐπάνω στὸν ἄλλον. Ὁ ἓνας ἐφώναζεν ἀπὸ δῶ, ὁ ἄλλος ἀπὸ κεῖ. Σπρωχνόμεθα, μαζευόμεθα, τεντωνόμεθα, χωρὶς νὰ μπορούμε νὰ βροῦμε ἡσυχία. Τὰ μαρτύρια ἐκεῖνα ἔχουν μεταβάλη τὸν χαρακτῆρα μας. Μᾶς ἔχουν ἀποκτηνῶσι. "Εχομεν γίνῃ ἀγροῖκοι, ἀπότομοι, κακοί, σκληροί. Τέλος τὸ παίρνομε ἀπόφασι, ὅτι πρέπει καθένας νὰ ἀνέχεται λίγο ἐπάνω του, τὸν διπλανό του. Ἀλλὰ σὲ λίγο πάλιν ἀρχίζει ἡ τραγωδία. Στὸ πρόσωπό σου αἰσθανόσουν τὰ πόδια τοῦ διπλανοῦ σου. Τὸν ἔσπρωχνες νὰ ξυπνήσῃ, καὶ ἐκεῖνος βλασφημοῦσε, διότι τοῦ χαλοῦσες τὸν ὕπνο. Ὁ ἄλλος χρησιμοποιοῦσε τὴν κοιλιὰ σου γιὰ προσκέφαλο, καὶ ξυπνοῦσες μὲ πόνους ἢ μουδιασμένος. Διεμαρτύρεσο καὶ ἐκεῖνος πῆγαινε νὰ σὲ σκοτώσῃ. Πολλοὶ ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην νὰ οὐρήσουν, λόγῳ τοῦ ψύχους, διὰ νὰ φθάσουν δὲ στὸ βαρέλι, περπατοῦσαν ἐπάνω στὰ σώματά μας! Δὲν ἤκουε κανεὶς, παρὰ βλασφημίες καὶ κραυγές! Δὲν βλέπω πιά, παρὰ τὴν ὥραν ποὺ θὰ ξημέρωνε, γιὰ νὰ δοῦμε λίγο φῶς. Πολλοὶ ἐκκλαιον ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν των. Καὶ μόνον ὅταν εἶδαμε νὰ χαράζῃ, ἀρχίσαμε πάλι νὰ ἐλπίζωμε.

Ἀπὸ ἓνα ἀραχνιασμένο παράθυρο μπαίνουν λίγες ἀκτίνες τοῦ ἡλίου. "Εξω ὑπάρχουν ἐλεύθεροι ἄνθρωποι ποὺ χαίρονται τὸ φῶς, ποὺ ἀναπνέουν ἐλεύθερον ἀέρα. Σὲ ἄλλα μέρη οἱ ἐλεύθεροι κάμουν τὸν πρωῒνό τους περίπατο. Ἄλλοι πηγαίνουν εὐτυχισμένοι στὶς δουλειές των. Καὶ ἡμεῖς κλεισμένοι σὲ μιὰ κόλασι, ὑποφέρομεν σωματικῶς καὶ ψυχικῶς. Τί εἶναι ἐπὶ τέλους αὕτη ἡ ζωή!

Οἱ ὥρες ἀργοκυλοῦν. Πολλοὶ Τοῦρκοι στρατιῶται, ἐρχονται στὴ φυλακὴ μας προσφέροντες ψωμί καὶ ζητοῦντες τὸ τελευταῖο κουρέλι ποὺ σκεπάζει τὸ κορμί μας. Ἐγὼ δίδω ἓνα κουρελιασμένο πουκάμισο ποὺ εἶχα καὶ παίρνω

μισή κουραμάνα, τήν ὁποίαν καταβροχθίζω μέ λαιμαργία.

Περιμενομέν νά θραυssaῖ, ἐπειθε νά μας ὠsoyyn πα-
λι φαγητό. Ψριπτομέν ὡως αναλογιζόμενοι, οti θα εἰμεθα
ἀναγκασμένοι νά εαπλωsoμε γία νά κοιμηsoyμε. Θα εχω-
με παλι τα ἰοia οysoana που εἰχυμε χsoes τήν νyκτα.

Τήν στιγμή που παἰρναμε τό φαγητό, φέρνουν ἄλλους
αἰχμαλώτους, απο τήν Σμυρνη. Τά ποοia τους εἰναι κοκκι-
να απο τα αιματα που τρεχουν ἀπό τις πληγες των. Αυτοί
ἀνεχώρησαν απο τήν Σμυρνη, μιά μέρα ἀργότερα ἀπό μας
καί τραsoηξαν ἀκρίῶως τά ἰοia μαρτυρια. Τoύς βομsoρδί-
ζω μέ ἐρωτήσεις, προσπαθῶντας νά λάsoω καμμιᾶ πληρο-
φορία, νά θγαλω κανένα συμπερασμα, γία τήν κατάστασί-
μας. Ἀλλά καί αὔτοι δέν ξευρουν τίποτε. Ζητούσαν νά μά-
θουν νέα ἀπό μάς!

Ἀμέsoως σχεδόν ὁδηγοῦν τοῦς νεοαφιχθέντες στο
μέρος που μάς εἰχαν θάλει τήν πρώτη στιγμή τῆς ἀφίξεώς.
μας, γία νά τοῦς πάρουν ὅ,τι εἰχαν.

Ἡ συνάντησίς μου, μέ τοῦς αἰχμαλώτους ἐκείνους μέ-
ἀπεγοήτεyσε. Πῶς δέν ἔγινε τίποτε μιά ὀλόκληρη μέρα;
Διηρωτώμην. Στο σκοτισμένο μου μυαλό, ἐνόμιζα ὅτι οἱ
μεγάλοι, ἐνδιαφέρονται τόσον γία τό φτωχό λαό!

Μέ τά κεφάλια κατεβασμένα, ὕστερα ἀπό τό φαγητό-
που κατεβροχθίσαμε, soαν ζῶα, μπήκαμε στήν ἀποθήκη, ὅ-
που μάς ἐκλειδωσαν. Καί ἀρχίζουν πάλιν, τό μαρτύροιν τοῦ
ὕπνου, τά μαλώματα, οἱ φωνές...

Θεέ μου, δέν θά τελειῶση αὔτό τό μαρτύριον;

Προτοῦ ἀκόμη εἰμερώση, ἦνοιξαν τήν πόρτα τῆς φυ-
λακῆς μας καί μάς διατάsoyyn νά θγοῦμε ἔξω. Βγαίνομε
σιγά, σιγά, δύsoθυμοι, κουρασμένοι καί σχηματίζομεν τετρά-
δας. Ἀρχίζουν πάλιν νά ξαναγεννιοῦνται οἱ φόβοι μας.
Ποῦ θά μάς ὁδηγήsoyn; Θα ἐπαναληφθοῦν ἄραγε αἱ σφα-
γαί; Ποιοί ἀπό μάς θά σκοτωθοῦν;

Δίπλα μου ἔχω ἓνα χωλόν. Κατήγετο ἀπό τά Βουρλά,
ὠνομάζετο Σκαφίδας καί ἐξασκοῦσε τό ἐπάγγελμα τοῦ
κουρέως. Τά πόδια του ἦσαν γεμάτα πληγές, καί πρισμένα.
Ὁ δυστυχῆς ἐκλαιεν ἀπό τοῦς πόνους καί ἐφοβεῖτο μή τυ-

χόν τόν σκοτώσουν, ἐπειδὴ δὲν θὰ μπορούσε νὰ βαδίσει. Βλέπω ἀκόμη μαζί μας δυὸ ἄλλους γνωστούς μου. Ὁ ἑνας ὠνομάζετο Παναγιώτης Πασπάτης, κατήγετο ἀπὸ τὸν Βουρνοβά, ὅπου ὁ πατέρας του εἶχε ξενοδοχεῖον. Ὁ ἄλλος ὠνομάζετο Κίμων, καὶ εἶχε καταστημα στὴ Σμύρνη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κεντρικοῦ Παρθεναγωγείου.

Καὶ οἱ τρεῖς αὐτοὶ ὑπέφερον πολὺ. Εἶναι εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, καταπληγῶμένοι, ἐτοιμοθάνατοι. Προτιμοῦν τὸν θάνατον. Γι' αὐτὸ καὶ ἀποφασιστικὰ παρουσιάσθησαν στὸν ἀξιωματικό, καὶ ἐδήλωσαν ὅτι δὲν μπορούν νὰ βαδίσουν. Παραδόξως ὁ ἀξιωματικός ἦτο καλός, καὶ τῇ μεσολαβήσει του, οἱ δυστυχεῖς ἐκεῖνοι σύντροφοί μας, παρέμειναν εἰς Μαγνησίαν.

ΠΟΡΕΙΑ ΑΤΕΛΕΙΩΤΗ

Εὐθύς ἀμέσως ξεκινήσαμε. Εἴμεθα τετρακόσιοι ἀκριβῶς. Περνοῦμε πάλιν κάτω ἀπὸ τὴ μεγάλη πόρτα τοῦ Φρουραρχείου. Μπροστὰ πηγαίνει ὁ ἀξιωματικός, ἐπάνω σ' ἓνα ἄλογο. Οἱ στρατιῶται ποὺ μᾶς συνοδεύουν, εἶναι πεζοί. Εἶναι ἥσυχοι καὶ σιωπηλοί. Δὲν ἔχουν τὸ ὕφος τῶν ἄλλων στρατιωτῶν ποὺ μᾶς συνόδευσαν ὡς σήμερα. Μοῦ φαίνεται, ὅτι δὲν ἔχουν κακὲς διαθέσεις. Ὁ Θεὸς ἅς βάλλῃ τὸ χέρι του.

Εἰς ἑκατὸν περίπου μέτρων ἀπόστασιν, σταματοῦμε μπροστὰ σὲ ἓνα φοῦρνο. Οἱ Τούρκοι στρατιῶται, μᾶς λέγουν ὅτι ἔχουν λάβῃ μαζί των τροφήν, διὰ τρεῖς ἡμέρες, καὶ ὅτι θὰ μᾶς πηγαιναν στὴ Φιλαδέλφεια (Ἀλὰ - Σεῖρ).

Ξαναρχίσαμε τὴν πορεία μας καὶ σὲ λίγο ἀκολουθοῦμεν τὴν ἀμαξιτὴν ὁδὸν Μαγνησίας - Κασσαμπᾶ. Ἀφοῦ προχωρήσαμε ἄρκετά, ὁ ἀξιωματικός, μᾶς διέταξε πάλι νὰ σταμτήσωμε. Διερωτώμεθα τί συμβαίνει. Μὲ μεγάλην μας ἐκπληξιν τὸν ἀκούομεν νὰ λέγῃ εἰς τοὺς στρατιώτας του:

«Προσέξετε καλά, μὴ τυχόν ἐγγίσῃ κανεὶς σας αἰχμᾶ-

λωτόν. Ἐκεῖνος ποῦ θὰ θελήσῃ εἴτε νὰ κτυπήσῃ, εἴτε νὰ ζητήσῃ χρηματα ἢ ρουχα, θὰ τὸν σκοτώσω μὲ τὰ ἴδια μου τὰ χερια. Κανείς σας δὲν θὰ πλησιαζῇ αἰχμάλωτον. Πρέπει νὰ βαδίζετε εἰς ἀπόστασιν τριῶν μετρῶν ἀπ' αὐτοῦς. Ὁ αἰχμάλωτος εἶναι ἱερός· διότι ὅπως ἔχουν συλληφθῇ αὐτοί, ἔτσι καθέννας μας, στὸν πόλεμο, διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ συλληφθῇ. Μάθετε ὅτι ἔχω καὶ ἐγὼ ἀδελφὸν αἰχμάλωτον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἶναι σωστό, νὰ τὸν κακομεταχειρίζωνται; Σεῖς δὲ αἰχμάλωτοι, ἐξακολουθεῖ ἀποτεινόμενος εἰς ἡμᾶς, ἐὰν σᾶς ἐγγίσῃ, κανέννας στρατιώτης μου, νὰ μοῦ τὸ πῆτε διὰ νὰ τὸν τιμωρήσω ἀμέσως».

Τὰ λόγια τοῦ καλοῦ ἐκείνου ἀξιωματικοῦ, ἐπροκάλεσαν ἓνα ἐνθουσιασμὸν στίς ψυχές μας, καὶ εὐχαριστούσαμε τὸν Θεόν, διότι δὲν θὰ εἶχαμε πάλι σφαγές. Οἱ φόβοι μας διελύθησαν ὡς διὰ μαγείας. Ἡ πορεία δὲν μᾶς στενοχωρεῖ τώρα. Στὸ δρόμο μας συναντούσαμε πτώματα, φρικτὰ παραμορφωμένα, φουσκωμένα, μισοφαγωμένα ἀπὸ ὄρνια καὶ ἄγρια ζῶα. Ἡ θέα των ὅμως δὲν μᾶς κάμει καμμιὰ ἐντύπωσι. Μὲ τοὺς Τούρκους στρατιώτας συζητοῦμεν εἰς φιλικώτατον τόνον. Μᾶς ἀφηγοῦνται φανταστικὰ κατορθώματα, τὰ ὅποια ἡμεῖς προσποιούμεθα ὅτι πιστεύομεν, καὶ ὅτι τοὺς θαυμάζομεν.

Ἐν τῷ μεταξύ τρῶμε σιγά, σιγά τίς κουραμάνες, μὲ ἐξαιρετικὴν εὐχαρίστησιν. Ὁ ἥλιος εἶναι ὑποφερτός. Μόνον ποῦ πνιγόμαστε ἀπὸ σκόνη πολλή. Ὅταν συναντοῦμε νερό, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ στεκώμαστε νὰ πίνωμε καὶ νὰ ἀναπαυώμεθα. Ἡ καρδιά μας ξεχειλίζει ἀπὸ εὐγνωμοσύνη γιὰ τὸν καλὸ ἐκεῖνο ἀξιωματικό. Μέσα στὰ νερὰ βλέπομε πτώματα. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν μᾶς ἐμποδίζει ἀπὸ τοῦ νὰ πίνωμε νερό, ἔστω καὶ ἀκάθαρτο.

Ἐβαδίζαμεν οὕτω ἐπὶ ὁλόκληρον ἡμέραν, καὶ εἶμεθα πολὺ κουρασμένοι. Ἐπλησιάζαμε στὸν Κασσαμπᾶ, ὅπου καὶ θὰ διανυκτερεύαμε. Στὰ πόδια μου, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐβάδιζα ξυπόλητος, εἶχαν σχηματισθῇ φουσέκες μεγάλες, οἱ ὁποῖες μοῦ προξενούσαν τρομεροὺς πόνους. Μολονότι οἱ Τοῦκοι συμπεριφέρονται πολὺ καλά, ἤρχισα πάλιν νὰ απογοητεύω-

μαι. Ἦμουν πολὺ ἐξηντλημένος πρὸς τὸ βράδυ καὶ ἐθάδι-
ζα μὲ μεγάλην δυσκολίαν. Καταλάβαινα ὅτι δὲν θὰ μπορού-
σα νὰ ἀνθέξω τώρα, εἰς τὸ μαρτύριον τῆς κοπώσεως. Τὰ
πόδια μου ἐκλονίζοντο. Ἦθελα νὰ σταματήσω, γιὰ νὰ μὲ
σκοτώσουν. Ὁ διπλανός μου — ἓνα καλὸ παλληκάρι ἀπὸ
τὰ Βουρλά — μὲ ἐνθαρρύνει: «Κάμε κουράγιο, μοῦ λέγει
διαρκῶς. Νὰ ὁ Κασσαμπᾶς, ἐφθάσαμε, θὰ καθίσωμε». Στὰ
χέρια του κρατοῦσε ἓνα παγούρι γεμᾶτο νερό, καὶ μοῦ ἔ-
διδε κάθε λίγο καὶ ἔπινα. Αὐτὸ τὸ νερὸ μοῦ ἔδιδε δυνά-
μεις, μὲ ἀναζωογονοῦσε. Ἀπὸ τὴν κούρασι τὰ μάτια μου
εἶχαν θαμπώσει. Ἡ ἀναπνοή μου ἔχει γίνῃ βαρειά. Τὰ ρου-
θούνια μου ἔχουν φράξη ἀπὸ τὴ σκόνῃ. Προχωρῶ σὰν με-
θυσμένος, ἐνῶ μὲ σύρουν ἄλλοι καλοὶ σύντροφοι, ἀπὸ τὰ
χέρια, προσπαθοῦντες νὰ μὲ σώσουν. Αἰσθάνομαι ὅτι ἐγγί-
ζει τὸ τέλος μου. Τοὺς παρακαλῶ νὰ μὲ ἀφίσουν νὰ στα-
ματήσω γιὰ νὰ μὲ σκοτώσουν. Δὲν μπορῶ πιά νὰ ὑποφέ-
ρω. Θεέ μου, τί μαρτύριον! Στὴν ἴδια κατάστασι βρίσκον-
ται καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ὁ καλὸς ἐκεῖνος ἀξιωματικός, τὸ
γνωρίζει καὶ μᾶς ἐνθαρρύνει: «Λίγο ἀκόμη κουράγιο, παι-
διά, καὶ φθάσαμε... ἄντε μὴ φοθᾶσθε!» Καὶ τὰ λόγια του
ἐκεῖνα χύνουν βάλασμο παρηγοριᾶς στὶς δυστυχησμένες
ψυχές μας, καὶ μᾶς δίδουν δυνάμεις γιὰ νὰ ἀνεβοῦμε τὸν
δρόμον τοῦ Γολγοθᾶ!

ΣΤΗΝ ΚΟΛΑΣΙ ΤΟΥ ΚΑΣΣΑΜΠΑ

Ἐπὶ τέλους. Ἀρχίζομεν νὰ διακρίνωμεν τίς στέγες
λίγων σπιτιῶν τοῦ Κασσαμπᾶ. Προσπαθοῦμε νὰ ὑπολογίσω-
με τὴν ἀπόστασιν ποὺ μᾶς χωρίζει, καὶ τὴν ὥρα ποὺ θέλο-
με νὰ φθάσωμε ὡς ἐκεῖ. Λίγη ὑπομονὴ ἀκόμη. Λίγη προ-
σπάθεια. Στὸν Κασσαμπᾶ θὰ σταθοῦμε. Ἀλλὰ πῶς θὰ
μπορέσω αὔριο νὰ συνεχίσω τὴν πορείαν στὴν κατάστασι
ποὺ βρίσκομαι; Εἶναι δυνατόν νὰ ἀνθέξω μέχρι τῆς Φιλα-
δελφείας; Αὐταὶ αἱ σκέψεις στριφογυρίζουν μέσα στὸ μυα-
λό μου, ἐνῶ προχωρῶ συρόμενος μᾶλλον παρὰ βαδίζων.

Εἶμαι κουρασμένος σὲ σημεῖο ποῦ δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω. Φθάσαμε ἔξω ἀπὸ τὸν Κασσαμπᾶ. Δὲν ἀντέχω πλέον. Θὰ πέσω κάτω!

Εὐτυχῶς διατασσόμεθα νὰ σταματήσωμεν. Καὶ διὰ νὰ μὴ εἴμεθα ἐπάνω στὸν δρόμον, κάμομεν ὀλίγον δεξιώτερα καὶ μπαίνομε σ' ἓνα ἀγρὸν ἐγκαταλελειμμένον. Ἐκεῖ ἔχομε καινούργια βάσανα. Ὅσοι εἴμεθα χωρὶς παπούτσια, ὑποφέρομεν ἀπὸ φρικτοὺς πόνους ἐπειδὴ μπαίνουν στὰ πόδια μας ἀγκάθια. Οἱ περισσότεροι κλαίουں σὰν μικρὰ παιδιά, ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν των.

Στεκόμαστε καὶ περιμένομεν νὰ δοῦμε τί θὰ κάμωμε. Τότε ὁ ἀξιωματικὸς μᾶς λέγει: «Αὔριο θὰ ἐξακολουθησωμεν τὴν πορείαν. Θὰ πᾶμε μέχρι τῆς Φιλαδελφείας. Ὅποιος εἶναι κουρασμένος καὶ δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ βαδίσῃ αὔριον, νὰ τὸ δηλώσῃ ἀπὸ τώρα, καὶ νὰ βγῇ ἀπὸ τὴ γραμμὴ. Αὔριο δὲν θὰ δεχθῶ νὰ ἀκούσω κανένα παράπονο».

Ἡμεῖς προσπαθούσαμε νὰ καταλάβωμε μὲ ποῖο σκοπὸ μᾶς μιλοῦσε ἔτσι ὁ ἀξιωματικὸς. Γνωρίζομεν ὅτι ὅσοι αἰχμάλωτοι δὲν μποροῦν νὰ βαδίσουν, φονεύονται. Βλέποντες ὅτι τὸ μέρος ἦτο ἐρημικόν, φανταζόμεθα ὅτι σκέπτονται νὰ σκοτώσουν ἐκείνους ποῦ δὲν θὰ βαδίσουν. Δι' αὐτό, παρὰ τὴν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης στάσιν τοῦ ἀξιωματικοῦ, δυσπιστοῦμεν.

Ἐγώ, ὅμως, ὑπέφερα τόσον πολὺ, ὥστε ὄχι μόνον δὲν φοβόμουν τὸν θάνατον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπιζητοῦσα ἐκείνη τὴ στιγμὴ. Καὶ οἱ πλέον δειλοὶ ἀψηφοῦσαν τώρα τὸν θάνατον, μπροστὰ στὴν καθημερινὴ ἀγωνία, μπροστὰ στὰ σωματικὰ καὶ ἠθικὰ μαρτύρια!

Κανεὶς δὲν κινεῖται. Ὅλοι βρίσκονται πρὸ ἐνός διλήματος: Ζωὴ ἢ θάνατος; Ἐγὼ σπεύδω νὰ λάβω μιὰ ἀπόφασι. Προτιμῶ τὸν θάνατον. Ἄς μὲ σκοτώσουν ἐπὶ τέλους. Πρέπει νὰ δηλώσω ὅτι δὲν θὰ μπορέσω νὰ βαδίσω. Καὶ χωρὶς νὰ διστάσω βγῆκα ἀπὸ τὶς γραμμὰς τῶν αἰχμαλώτων καὶ στάθηκα εἰς ὀλίγων μέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ αὐτούς. Θὰ πεθάνω, σκέφτομαι μὲ πικρίαν. Στὸ νοῦ μου φέρνω τ' ἀγαπημένα μου ἀδέλφια, τὰ λατρευτά μου ἀνήψια.

Ἄντιο πιά Ζωή! Τί κρίμα νὰ πεθάνω ἐπάνω στὰ νειάτα μου, μόλις ἤρχισα καὶ ἐγὼ νὰ καταλαβαίνω τίς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς. Σὲ λίγο θὰ εἶμαι ἓνα ἄψυχο πτῶμα τρυπημένο ἀπὸ σφαῖρες, καὶ οἱ σάρκες μου, θὰ ἀποτελέσουν τροφήν ὀρνέων καὶ ἀγριμιῶν, σ' αὐτὴν τὴν ἐρημιά...

Ἄλλ' ἐνῷ ἕκαμα αὐτὲς τίς σκέψεις καὶ ἄλλοι αἰχμάλωτοι μὲ πλησιάζουν θγαίνοντες ἀπὸ τὴν σειρὰν των. "Ολοὶ σχεδὸν δηλώνουν ὅτι δὲν μποροῦν νὰ βαδίσουν. Ἔχουν ξεθαρρέψη καὶ προτιμοῦν νὰ σκοτωθοῦν παρὰ νὰ ὑποφέρουν.

Ὁ ἀξιωματικὸς κατεβαίνει ἀπὸ τὸ ἄλογό του, καὶ αἰῶν ἓνα μαστίγιον μᾶς πλησιάζει. Ἐρωτᾷ ἐμένα, ποῦ στεκόμουν στὴν πρώτη γραμμῇ, τί ἔχω καὶ δὲν μπορῶ νὰ βαδίσω. Μὲ θάρρος τότε τοῦ ἀπαντῶ, ὅτι ἔχω δυὸ τραύματα, ἀνοιχτά, καὶ τοῦ δείχνω τὰ πληγωμένα πόδια μου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μᾶς ἐξετάζει ὅλους, καὶ χωρίζει ἕκατὸν πενήντα, ὡς μὴ δυναμένους νὰ βαδίσουν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν γράφοντα. Ἡμεῖς θὰ παραμείνωμεν στὸν Κασσαμπᾶ, εἰς τὸ ἐκεῖ ἐδρεῦον δεῦτερον τάγμα αἰχμαλώτων, ἐνῷ οἱ λοιποὶ διακόσιοι πενήντα, θὰ ἐξακολουθήσουν αὔριον τὴν πορείαν πρὸς τὴν Φιλαδέλφειαν.

ΤΟ ΤΑΓΜΑ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ ΚΑΣΣΑΜΠΑ

Ἀφοῦ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον μᾶς ξεχώρισαν, ἦλθαν μερικοὶ νέοι Τούρκοι στρατιῶται διὰ νὰ παραλάβουν ἐμᾶς ποῦ θὰ μέναμε στὸν Κασσαμπᾶ, καὶ νὰ μᾶς ὀδηγήσουν εἰς τὸν καταυλισμὸν τοῦ τάγματος. Ἀποχαιρετοῦμε τὸν καλὸ ἀξιωματικὸ μὲ εὐγνωμοσύνη καὶ ἐκεῖνος μᾶς ἀντιχαιρετᾷ. Ἡ καλὴ συμπεριφορὰ του σ' ἐμᾶς μὲ συγκινοῦσε πολὺ. Κατὰ κακὴν μας τύχην οἱ στρατιῶται ποῦ μᾶς παρέλαβον, ἀρχίζουν νὰ μᾶς κτυποῦν ἀγρίως μὲ τοὺς ὑποκοπάνους τῶν ὅπλων των. Ἀρχίζομεν νὰ τρέχωμεν ἀπὸ δρόμους ἐρημους, εἰς τίς ἄκρες τῶν ὁποίων διακρίνονται ἐρείπια σπιτιῶν. Διερχόμεθα διὰ μέσου τῆς ἀγορᾶς τοῦ Κασσαμπᾶ,

ὅπου βλέπομεν μερικά μικρά πλινθόκτιστα μαγαζιά. Φωτίζονται με λάμπες πετρελαίου. Οἱ κάτοικοι τοῦ Κασσαμπᾶ ἀδιαφοροῦν στὸ πέρασμά μας.

Ἐνῶ προχωρούσαμε, ἀκοῦμε νὰ μᾶς ἐρωτᾷ μιὰ φωνή, ἀπὸ ποῦ ἐρχόμεθα. Ἦτο αἰχμάλωτος, ποῦ ἐβάδιζεν ἀμέριμνος, μόνος πηγαίνοντας στὴ δουλειὰ ποῦ τοῦ εἶχαν ἀναθέσει. Ἡμεῖς ἐκπλησσόμεθα. Οἱ αἰχμάλωτοι ἐδῶ ἔχουν τόσην ἐλευθερίαν, ὥστε νὰ γυρίζουν μόνοι των στοὺς δρόμους, καὶ νὰ μιλοῦν ἔτσι μπροστὰ στοὺς Τούρκους;

Ἐνῶ ἐμᾶς μᾶς κτυποῦσαν, αὐτὸς ἤθελε συζήτησιν, καὶ ζητοῦσε πληροφορίας ἀπὸ μᾶς ποῦ ἐρχόμασταν ἀπὸ τὴν Σμύρνην! Ἐκείνη τὴ στιγμὴ περνούσαμε μπροστὰ ἀπὸ ἓναν φοῦρνο, καὶ μᾶς λέγει ὅτι σ' αὐτόν τὸν φοῦρνο, παρασκευάζεται τὸ ψωμί τῶν αἰχμαλώτων. Ἐπάνω στὸν πάγκο τοῦ φούρνου βλέπομε κουρελιασμένους τοὺς φουρνάρηδες νὰ συζητοῦν ὑψηλοφώνως σ' Ἑλληνικὴ διάλεκτο. Μᾶς ἀντιλαμβάνονται καὶ φωνάζουν: «Καλῶς τὰ παιδιὰ!» Ὁ αἰχμάλωτος ποῦ μᾶς ἀκολουθοῦσε ὡς ἐκεῖ, μᾶς καληνυχτίζει καὶ πηγαίνει στὸ φοῦρνο.

Τὸ ξυλοκόπημα δὲν σταματᾷ ἐνῶ τρέχομε. Φθάνομε τώρα μπροστὰ σὲ μιὰ πόρτα μιᾶς μεγάλης μάνδρας. Ἀπὸ τὸ ἀνοιγμὰ της βλέπομεν φωτιὲς καὶ ὀμίλους αἰχμαλώτων ποῦ κάθονται γύρω.

Ἐδῶ εἶναι ὁ καταυλισμὸς τοῦ δευτέρου τάγματος τῶν αἰχμαλώτων. Στὴ πόρτα ἓνας Τούρκος στρατιώτης σιγοπερπατεῖ ἔχων ἐπ' ὤμου τὸ ὄπλον του.

Περνοῦμε τὴν πόρτα καὶ γίνεται ἀμέσως ἡ καταγραφή μας ἂν καὶ ἡ ὥρα εἶναι περασμένη. Μᾶς ἐμοίρσαν στοὺς τέσσαρας λόχους τοῦ Τάγματος. Ἐγὼ ἀνήκω εἰς τὸν τέταρτον λόχον. Τώρα μᾶς πλησιάζουν οἱ συνάδελφοί μας, ποῦ εὐρίσκονται ἐκεῖ ἀπὸ ἡμερῶν. Ἀρχίζουν κουραστικές ἐρωτήσεις. Νομίζουν ὅτι θὰ τοὺς φέρναμε εἰδήσεις γιὰ τὴν ἀπόλυσί μας. Καὶ ἡμεῖς νομίζομε ὅτι θὰ μᾶς ἀφίσουν οὐ μὴν ἑνὶ ἡμέρῃ. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς οἱ νεοαφικθέντες ζητοῦμε πληροφορίας. Θέλομεν νὰ μάθωμε πῶς περνοῦν, ποῦ κοιμοῦνται, καὶ τὸ σπουδαιότερον ἐάν... τρώγουν! Δυ-

στυχῶς αὐτὰ ποὺ μανθάνω δὲν εἶναι τόσοι εὐχάριστα. Γιὰ στρώματα χρησιμοποιοῦν κλαδιὰ ἐλαιοδένδρων ποὺ βρίσκονται μέσα στὸ κτῆμα. Γιὰ νὰ ζεσταίνωνται δὲ τῇ νύχτῃ, καίουν τὰ ἐλαιοδένδρα! !

Ὅταν ἱκανοποιήθῃ ἡ περιέργειά μου ὅπωςδήποτε, ἐπλησίασα αὐτοὺς μὲ τοὺς ὁποίους ἦλθαμε καὶ ἐξηλώθημεν σὲ μιὰν ἄκρη, ἐπάνω στὸ ὑγρὸ χῶμα! Κοιμηθήκαμε.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΑΛΠΙΣΜΑ

Ξύπνησα ἀπότομα. Ἦταν ἀκόμη νύχτα. Μιὰ σάλπιγξ ἤχοῦσε Ἑλληνικὸ ἐγερτήριοι. Τί συνέβαινε, λοιπόν; Μήπως δὲν ἦμην αἰχμάλωτος τῶν Τούρκων; Μήπως ἔβλεπα ὄνειρον; Ὁ ἦχος τῆς σάλπιγγος ἐξακολουθοῦσε νὰ τάρσῃ τὴν πρωϊνὴν ἡσυχίαν. Ἕνας, ἕνας οἱ συνάδελφοί μου κινοῦνται καὶ ἀρχίζουν νὰ σηκώνωνται. Ἄλλοι ἀνάβουν φωτιές καὶ ἄλλοι πηγαίνουν νὰ πλυθοῦν. Προχωροῦν ἡσυχά σὰν φαντάσματα. Προσπαθῶ νὰ συγκεντρώσω τὸν νοῦν μου. Ἡ σάλπιγξ ἐσίγησε. Τὸ μυαλό μου εἶναι σκοτισμένο. Αἰσθάνομαι πόνους σ' ὅλο μου τὸ σῶμα. Τρέμω ἀπὸ τὸ κρύο. Τὰ πόδια μου ἀνάβουν. Ἐχουν σχηματισθῇ στὰ πέλματα δυὸ μεγάλες φοῦσκες γεμᾶτες πῦον. Μὲ δυσκολία κατορθώνω νὰ σηκωθῶ. Θεέ μου, πόσον ὑποφέρω!

Ἄλλοι αἰχμάλωτοι, τιτλοφορούμενοι λοχίαί, μᾶς διατάσσουν νὰ σχηματίσωμε τετράδας. Φέγγει τῶρα ἀρκετὰ καὶ ρίχνω περίεργα βλέμματα, γύρω γιὰ νὰ λάβω μιὰν ἰδέαν τοῦ μέρους ποὺ βρισκόμαστε.

Ο ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΣ

Τὸ μέρος ὅπου μᾶς εἶχαν βάλη, ἦτο ἓνα μεγάλο περιμανδωμένο κτῆμα, ποὺ ἀνῆκε ἄλλοτε σὲ ἓναν Ἕλληνα. Εἰς τὸ μέσον τοῦ κτήματος ἦτο κτισμένο ἓνα καλὸ σπίτι, καὶ μπροστὰ σ' αὐτὸ μιὰ δεξαμενὴ στὴν ὁποίαν ἔτρεχε νε-

ρό καθαρό. Τό σπίτι καί ἡ δεξαμενή εὐρίσκοντο ψηλότερα ἀπό τό ἔδαφος, περιεβάλλοντο δὲ ἀπό σιδερένιο κιγκλίδωμα. Δένδρα ὑπῆρχον πάρα πολλά. Λεῦκαι, κυπαρίσσια καί ἐλαιόδενδρα. Τό κτῆμα αὐτό θά ἦτο θαυμάσιον, προτοῦ μπουὺν οἱ αἰχμάλωτοι, οἱ ὁποῖοι ἐλλείψει καυσίμου ὕλης κατέστρεψαν σιγά, σιγά ὅλα τὰ δένδρα.

Δίπλα στοὺς τοίχους οἱ αἰχμάλωτοι εἶχαν κτίση «ἀμπριά» ἀπὸ πλίνθους, τὰ ὁποῖα εἶχον σκεπάσῃ μὲ παληοτενεκέδες, πού δὲν μπορούσαν φυσικὰ νὰ προφυλάξουν ἀπὸ τὸ κρύο ἢ τὴ βροχή. Τὰ ἀμπριά ἦσαν λίγα σχετικῶς μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν αἰχμαλώτων. Γι' αὐτὸ καί ἡμεῖς πού ἤλθαμε τελευταῖοι, εἴμεθα ἀναγκασμένοι νὰ μένωμεν εἰς τὸ ὑπαιθρον ἐκτεθειμένοι στὸ φοβερό κρῦο πού εἶχε ἀρχίσει.

Οἱ αἰχμάλωτοι ἀποτελοῦσαν τέσσαρας λόχους. Κάθε λόχος εἶχε ἓνα ἰδιαίτερο ἀμπρί, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ἀναρρωτήριον. Τὸ ἀμπρί αὐτὸ δὲν διέφερεν ἀπὸ τὰ ἄλλα εἰς... πολυτέλειαν. Τὸ μόνον καλὸν διὰ τοὺς εἰς ἑκαστον ἀμπρί-ἀναρρωτήριον παραμένοντας ἦτο ὅτι δὲν πηγαιναν σὲ ἀγγαρεῖες.

Ἐκτὸς τῶν ἀναρρωτηρίων αὐτῶν ὑπῆρχε καί ἓνα ἄλλο, γενικόν, ὅπου ἀπεστέλοντο ὅλοι οἱ ἐτοιμοθάνατοι. Ἦτο χτισμένο σὲ μιὰν ἄκρη τοῦ κτήματος, καί τὸ θεωρούσαμε σάν τάφο ζωντανῶν! Τὸ ὀνομάζαμε ἀκόμη «ξεμπερδευτήριον» διότι ὁποῖος ἀσθενὴς ἔμπαινε δὲν ξανάβγαине ζωντανός!

Σὲ κάθε λόχον ὑπῆρχε καί ἓνας νοσοκόμος, γιὰ τὰ μάτια, ὁ ὁποῖος δὲν ἔκαμε τίποτε, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχον οὔτε φάρμακα οὔτε τίποτε πού νὰ μπορέσῃ νὰ ὠφελήσῃ τοὺς πάσχοντας.

Στὸ τάγμα ὑπῆρχε καί κάποιος κατεργάρης ψευτογιατρός. Ἔτσι τοῦλάχιστον ἰσχυρίζοντο οἱ αἰχμάλωτοι. Ἀλλὰ καὶ πραγματικὸς ἐὰν ἦτο δὲν μπορούσε νὰ προσφέρῃ τίποτε, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπῆρχον τὰ μέσα. Οἱ Τοῦρκοι τὸν εἶχον διορίσῃ. Τὸν ἔλεγαν Στέλιο. Ἦτο ὑψηλὸς καί ἀδύνατος καί ἐφέρετο σκαιότατα πρὸς τοὺς δυστυχεῖς συναιχμαλώτους του. Αὐτός, λόγῳ τῆς θέσεώς του, εἶχε κα-

τορθώσει νὰ προμηθευθῇ σάκκον, πανταλόνι καὶ παπούτσια. Ἦτο αὐστηρὸς καὶ μὲ δυσκολία ἀπήλασσε τοὺς πάσχοντας ἀπὸ τῆς ἀγγαρεῖας, σὰν νὰ ἦτο ὁ ἄθλιος Τοῦρκος καὶ εἶχε συμφέροντα! "Ολοὶ οἱ αἰχμάλωτοι ἦσαν δυσαρ-στημένοι μαζί του.

"Ενας ἄλλος ἀκόμη αἰχμάλωτος Κωνσταντινουπολίτης εἶχε δηλώσει ὅτι ἦτο γιαντρός, καὶ διωρίσθη... βοηθὸς τοῦ Στέλιου!!

Κάθε πρωΐ κατὰ τὰς ἑννέα, οἱ νοσοκόμοι, ὠδηγοῦσαν τοὺς αἰχμαλώτους πρὸς ἐδήλωναν ἀσθένειαν, σ' ἐκείνους τοὺς ψευτογιατρούς. "Όταν οἱ δυστυχεῖς αἰχμάλωτοι ἔλεγον ὅτι πάσχουν, ὁ Στέλιος προσποιεῖτο ὅτι δὲν τοὺς ἐπίστευε, τοὺς εἰρωνεύετο, καὶ ἔστελε τοὺς περισσότερους πρὸς τὴν ἀγγαρεῖα.

Εἰς τὸ πίσω μέρος τοῦ κτήματος εἶχαν σκάψη μεγά-λους ἐπιμήκεις λάκκους, οἱ ὅποιοι ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ἀποχωρητήρια. Ἡ βρῶμα σ' ἐκεῖνο τὸ μέρος δὲν ὑπεφέρετο διόλου.

Αὐτὸ ἦτο τὸ μέρος ὅπου μᾶς εἶχε ρίξη ἡ σκληρὴ μοῖρα.

Α Γ Γ Α Ρ Ε Ι Ε Σ

Οἱ λοχίαί, κουρελιασμένοι κι' αὐτοί, μὲ μεγάλην δυσκολίαν μαζεύουν τοὺς ἄνδρες τῶν λόχων. "Ολοὶ προσπαθοῦσαν νὰ ξεφύγουν. "Άλλοι προσποιοῦνται τὸν ἄρρωστο. "Άλλοι φεύγουν πρὸς τὰ ἀποχωρητήρια, καὶ ἄλλοι κρύβονται στὰ ἀμπριὰ ἄλλων λόχων. Τῆς πρώτης ἡμέρας γινότανε τακτικὸ προσκλητήριον καὶ καταμέτρησις. Κατόπιν κατηργήθη τὸ προσκλητήριον καὶ οὔτε μᾶς ξαναμέτρησαν.

* * *

Τὴν πρώτη μέρα, ὅταν μαζευθήκαμε ἀρκετοί, μᾶς παρέλαβον δέκα περίπου στρατιῶται καὶ μᾶς ὠδήγησαν ἔξω τοῦ καταυλισμοῦ. Ἐκεῖ ἐπερίμενον Τοῦρκοι πολῖται διὰ νὰ πάρουν ὅσους αἰχμαλώτους ἤθελεν ὁ καθένας γιὰ τῆς δου-

λειές του. "Ένας Τουρκος έπαιρνε δέκα, άλλος όκτώ, άλλος πέντε, κλπ.

Έγώ μέ μερικούς άλλος έχομε μείνη τελευταίοι, καί έπειδή δέν μάς έζήτησε κανείς, μάς παραλαμβάνει ένας Τουρκος στρατιώτης, διά νά καθάρίσωμεν ένα καμμένο σπίτι. Μαζί μας έχομεν καί τόν επί Έλληνικής Διοικήσεως Δήμαρχον, τοῦ τραγικοῦ χωριοῦ Σμύρνης, Σεβδίκιοι. Είναι καί αὐτός εἰς άθλίαν κατάστασιν. Είναι γυμνός καί έχει πολὺ μακρυά γενεῖα.

Μόνον ἐγώ καί δυό - τρεῖς άλλοι γνωρίζομεν ὅτι ἦτο Δήμαρχος. Δέν πρέπει κανείς νά τὸ μάθῃ, διότι ἐάν λάβουν γνῶσιν οἱ Τούρκοι θά τόν θανατώσουν.

Περνοῦμε, πάλι, μπροστά ἀπὸ τὸν φοῦρνο, καί μάς δίδουν ἀπὸ μιὰ μικρὴ μαύρη κουραμάνα τὴν ὁποῖαν βάζομε στό στηθος μας. Μέσα στά κουρέλια μας.

Ὁ στρατιώτης μάς ὀδηγεῖ σ' ένα καμμένο σπίτι. Ξύλα, χώματα, πλίνθοι ἀποτελοῦν ένα ἄμορφον σωρόν έρειπίων. Σχηματίζομεν ὁμάδας, ἐκάστη τῶν ὁποίων κάμει ἰδιαίτερη ὑπηρεσία. Έγώ μέ μερικούς άλλους μεταφέρομεν πέτρες ἀπὸ χέρι σὲ χέρι.

"Άλλοι μεταφέρουν χώματα ἐπάνω σὲ δυό σανίδια, τὰ ὁποῖα οἱ κτίστες ὀνομάζουν «γαϊδάρες». Ὁ δυστυχῆς δήμαρχος έχει ἀγγαρευθῇ σὲ μιὰ τέτοια «γαϊδάρα» καί μεταφέρει ὑπομονητικά, μέ ἕναν άλλον ὑψηλόσωμον συμπατριώτην του, χῶμα!

Ἡ δουλειά αὐτὴ συνεχίζεται ἀρκετὴ ὥρα. Παίρνω καί δίδω τίς πέτρες μηχανικά, καί μαῦρες σκέψεις ἔχω στόν νοῦν μου. Δέν μέ ἐνδιαφέρει πλέον γιά τοὺς δικούς μου. Τὰ ἀδελφικά καί συγγενικά αἰσθήματα ἔχουν νεκρωθῇ. Προσπαθῶ νά ψυχολογήσω τὴν κατάστασιν, διά νά βγάλω ένα συμπέρασμα, σχετικῶς μέ τὴν ἀπελευθέρωσίν μας. "Αν καί δέν βλέπω τίποτε, ἐν τούτοις ἔχω ἐλπίδες. Νομίζω ὅτι ἀπὸ στιγμῆς σὲ στιγμὴν θά ἀκούσω ὅτι φεύγομε...

* * *

Θά ἦτο περίπου ἡ ἐνάτη πρωϊνὴ, ὅταν διέταξεν ὁ Τούρκος

φύλαξε νὰ σταματήσωμε καὶ νὰ ἀναπαυθοῦμε. Ξάπλωσα σὲ μιὰν ἄκρη καὶ τρώγω λίγο ψωμί. Καίτοι πεινοῦσα πολὺ καὶ εἶχα διάθεσι νὰ καταβροχθίσω ὁλόκληρη τὴ μικρὴ κουρα-
μὰνα κράτησα γιὰ λόγους προνοίας τὴν ὑπόλοιπην, γιὰ τὸ μεσημέρι. Τὰ πόδια μου πονοῦσαν τώρα περισσότερο ἀπὸ τὴν ὀρθοστάσι καὶ ὅταν ξαναρχίσαιε νὰ ἐργαζόμεθα, ἐτόλμησα καὶ τὸ εἶπα εἰς τὸν Τοῦρκον. Ἐκεῖνος ἐφάνη καλὸς καὶ μοῦ ἔδωσε τὴν ἄδειαν νὰ καθήσω. Ἐνῶ ἔτσι ἀναπαύομαι οἱ συνάδελφοί μου ρίχνουν ματιὰς φθόνου, διότι ἐκεῖνοι ἐξακολουθοῦν νὰ μεταφέρουν πέτρες.

Τὸ μεσημέρι ἀνεπαύθησαν πάλιν ὅλοι καὶ φάγαμε τὸ ὑπόλοιπον ψωμί. Ἐνωρίς δὲ τὸ ἀπόγευμα σταματήσαμε τὴν ἐργασίαν καὶ ὠδηγήθημεν πάλιν εἰς τὸν στρατῶνα. Ἐκεῖ μᾶς ἔδωσαν σοῦπα καὶ σιτάρι ἀλεσμένο τὸ ὁποῖον φάγαμε μὲ λαιμαργίαν.

* * *

Ὑστερα ἀπὸ τὸ λιτὸ ἐκεῖνο φαγητὸ ἀρχίζουν οἱ συζητήσεις. Ὅλοι ἔχουν καὶ μιὰ πληροφορία γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσί μας. Καὶ ὅλες εἶναι... ἀνόητες. Ὁ ἓνας ἤκουσεν ἀπὸ μιὰ γρηὰ Τουρκάλα (ἐπίσημη πηγὴ!) ὅτι θὰ ἀπολυθῶμεν σὲ λίγες ἡμέρες. Ὁ ἄλλος, ὅτι τοῦ εἶπε ἓνας Τοῦρκος στρατιώτης πῶς στὴν Σμύρνη ἦλθαν Ἑλληνικὰ πλοῖα γιὰ νὰ μᾶς παραλάβουν! Κάποιος ἄλλος ὑπολογίζει ὅτι πρέπει νὰ εἶχαμε ἀπολυθῇ! Σημειωτέον δὲ ὅτι ὅλας αὐτάς τὰς πληροφορίες τὰς πιστεύομεν ἀπολύτως. Κάθε ἰδέα γιὰ τὴν ἀπόλυσί μας, κάθε λόγος αἰσιόδοξος μᾶς φαίνονται ὅτι εἶναι σωστά!

Ἀφοῦ ἤκουσα πολλὰ νέα τὰ ὁποῖα μοῦ ἐφάνησαν... ἐκτάκτως ἐνδιαφέροντα, σηκώθηκα καὶ ἄρχισα νὰ γυρίζω ἀνάμεσα στοὺς αἰχμαλώτους, μὴ τυχὸν ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν, κανένας γνωστός. Πράγματι συναντῶ ἀρκετοὺς καὶ αὐτὸ μὲ συγκινεῖ πολὺ. Ἀρχίζω τίς ἐρωτήσεις μου. Θέλω νὰ μάθω πῶς συνελήφθησαν, τί ὑπέφερον, καὶ πῶς περνοῦν τώρα ἐδῶ στὸν καταυλισμό. Ἐνδιαφέρομαι κυρίως, νὰ μάθω ἐὰν γίνονται καὶ ἐδῶ σφαγαί. Πληροφοροῦ-

μαι μέ εύχαρίστησιν ὅτι δέν σφάζονται πλέον οἱ αἰχμάλωτοι πού καταγράφονται εἰς τὰ βιβλία τοῦ Τάγματος.

* * *

Ἡ ὥρα ἔχει περάση καί ξαπλώνομαι στά χώματα διὰ νά κοιμηθῶ. Εἶναι τέλη Σεπτεμβρίου. (Δέν ἔχω πλέον ἰδέαν τῶν ἡμερομηνιῶν, διότι εἰς τήν κατάστασιν πού βρίσκονται, ἀδιαφοροῦσα γιά κάθε τι) καί τὸ κρῦο μᾶς τρυποῦσε καί αὐτά τὰ κόκκαλα καί μᾶς ἐθανάτωνε. Ἡμεῖς πού ἦλθαμε τελευταῖοι καί μένομε ἐντελῶς στοῦ ὑπαιθρου ὑποφέρομε πολύ. Οἱ παλαιοὶ τοῦλάχιστον συνάδελφοί μας, προφυλάσσονται κάπως ἀπὸ τὸ κρῦο, ἐφ' ὅσον βρίσκονται μέσα στὰ ἀμπριά, χωρὶς ἐν τούτοις ἡ θέσις των, νά εἶναι κατὰ πολὺ καλλίτερη τῆς ἰδικῆς μας. "Ἐχομε στρώση κάτω κλαδιὰ ἐλαιοδένδρων, καί εἴμεθα πεσμένοι κοντά, κοντά, διὰ νά κρατοῦμε ζεστασιά. Μόλις ὅμως, μᾶς ἔπαιρνε ὁ ὕπνος ξυπνοῦσαμε καί αἰσθανόμεθα τὰ δόντια μας νά κτυποῦν. Ἡ θέσις μας εἶναι ἀφαντάστως τραγική. Σὰν νά μὴν ἐφθάναν δὲ ἡ πείνα ἡ γύμνια καί τὸ κρῦο, εἴχαμε καί τίς ψεῖρες πού εἶχαν πολλαπλασιασθῇ ἐπάνω μας!! Αἰσθανόμεθα στοῦ σώμα μας φαγοῦρα ἀπελπιστική, ἀλλὰ δέν μπορούσαμε νά ξυσθοῦμε ἢ νά κινηθοῦμε, διότι θὰ ξυπνοῦσαμε τοὺς διπλανοὺς μας, καί τότε εἴχαμε μάλωματα! Τί φοβερό μαρτύριον!

"Ἐως τὸ πρωῒ ἔμεινα ἄγρυπνος, βασανιζόμενος. Ἦτο σκοτάδι ἀκόμη ὅταν ἀκούστηκε καί πάλιν ἡ σάλπιγξ. Σήμερα θὰ παρουσιασθῶ στοῦ γιαιτροῦ, νά δείξω τὰ πόδια μου, πού ἦταν σὲ κακὴ κατάστασι, γιά νά ἀπαλλαγῶ τῆς ἀγγαρείας. Οἱ ἄλλοι συνάδελφοι βγῆκαν πάλιν ἔξω. Ἐμείναμε ὅμως, ἀρκετοὶ μέσα εἰς τὸν καταυλισμόν. "Ἄλλοι ὡς ἀσθενεῖς καί ἄλλοι γιά ἄλλες ἀγγαρεῖες.

Ἡμεῖς πού ἐδηλώσαμεν ἀσθένειαν, ἤμασταν τριάντα, περίπου. Μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν νοσοκόμον τοῦ λόχου, ἓνα νέον ἀπὸ τῆ Σμύρνη, ὀνομαζόμενον Σταῦρον, ὠδηγηθήκαμε στὸν ἱατρόν, ὁ ὁποῖος ἐρωτοῦσε τὸν καθένα ἀπὸ τί πάσχει. Ἐκτός ἀπὸ μένα, ὅλοι οἱ ἄλλοι ὑποφέρουν ἀπὸ δυ-

σεντερίαν, καὶ ἔχουν ἐσωτερικὲς αἱμορραγίες, λόγῳ τῆς κακῆς ποιότητος τοῦ ψωμιοῦ, τὸ ὁποῖον δίδεται εἰς τοὺς αἰχμαλώτους. Τί ὅμως θὰ τοὺς ἔκαμεν ὁ γιατρός, ἀφοῦ δὲν εἶχε φάρμακα; Τοὺς συμβουλεύει, λοιπόν, νὰ καφαλίζουν τὸ ψωμί τους στὴ φωτιά, καὶ νὰ βράζουν φλούδια ροδιῶν καὶ κυδωνιῶν, καὶ νὰ πίνουν τὸ ζουμί τους! "Υστερα ἀπὸ αὐτὲς τὶς ὁδηγίες, μᾶς ἀφίνουν ἐλευθέρους ὑπηρεσίας.

Τὰ ἐλαιόδενδρα δὲν εἶχαν ἀκόμη ὀλότελα καταστραφῇ, καὶ ἐπάνω εἰς τοὺς κλώνους των, ἔχουν ἐληές πράσινες. Μόλις φύγαμε ἀπὸ τὸν γιατρό, σκαρφαλώσαμε ἐπάνω στὰ δένδρα καὶ ἀρχίσαμε νὰ μαζεύωμε ἀπὸ κείνες τὶς ἐληές. Κατόπιν τὶς βράζαμε καὶ τὶς τρώγαμε διότι πεινούσαμε ὑπερβολικά. Τὸ λίγο ψωμί καὶ ἡ λίγη σοῦπα δὲν μπορούσαν νὰ μᾶς συντηρήσουν. Ἡ πείνα μας εἶναι τόση, ὥστε ἐκείνες τὶς πικρὲς ἐληές, τὶς καταβροχθίζαμε σὰν νὰ ἦταν γλυκίσματα!! Ὅλη ἐκείνη τὴν ἡμέρα, ἐτρώγαμε ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἐληές. Κάποτε, κάποτε ἤρχοντο οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται, καὶ ζητοῦσαν αἰχμαλώτους γιὰ ἀγγαρεῖες. Ὁ Ἕλληνα ἐπιλοχίας μας, ἀγωνιζότανε κυριολεκτικῶς νὰ μαζέψῃ καὶ νὰ παραδώσῃ τοὺς ἄνδρας ποὺ τοῦ ζητοῦσαν, διότι ὅλοι προσπαθοῦσαν νὰ ξεφύγουν, προσποιούμενοι ὅτι πηγαιναν στὰ ἀποχωρητήρια!

ΨΕΙΡΕΣ ΚΑΙ ΒΑΣΑΝΑ

Πρὸς τὸ ἀπόγευμα, πολλοὶ καθίσαμε στὸν ἥλιο καὶ ἀρχίσαμε νὰ καθαρίζωμε τὰ ρούχα μας ἀπὸ τὰ ζωῦφια. Ἡ δουλειὰ ἐκείνη μοῦ προκαλοῦσε ἀποτροπιασμό. Κρατοῦσα τὴν κουρελιασμένη φανέλλα στὰ χέρια μου καὶ ἐβλεπα μεγάλην... ποικιλίαν ζωῦφίων, σὲ μεγέθη, σὲ σχήματα, σὲ... χρωματισμούς! Θέσμα ἐνδιαφέρον διὰ ἐντομολόγους! Θέλω νὰ κλάψω ἀπὸ τὴν στενοχώρια μου, γιὰ κείνη μου τὴν κατάντια. Τί νὰ κάμω ὅμως; Ἐχουν γίνῃ τόσον ἐνοχλητικὲς ἐκείνες οἱ ψεῖρες, ὥστε ἀναγκάζομαι νὰ ἐπι-

δοθῶ εἰς τὴν ἀποκρουστικὴ ἐκείνη ἐργασία. Σκοτώνω, σκοτώνω, ἀπὸ τὰ τρομερὰ ζωῦφια, χωρὶς καὶ νὰ τελειώ-
νουν καμμιά φορά. "Ὅσον περνοῦσεν ἡ ὥρα τόσον καὶ γι-
νόμεν... εἰδικώτερος!

* * *

Τὸ βράδυ ἤρχισαν νὰ ἐπιστρέφουν οἱ συνάδελφοί μου ἀπὸ τὶς ἀγγαρεῖες. Ἡ σάλπιγξ ἤχησε «συσσίτιον» καὶ ἐ-
σχηματίσαμε οὐρά, μπροστὰ στὰ καζάνια. Καθένας μας κρατοῦσε καὶ ἀπὸ ἓναν παληοτενεκέ ἀντὶ γιὰ καραβάνα. Εἶδα ἀκόμη καὶ κάποιον βουλγαρόφωνο Μακεδόνα, νὰ κρατῇ... οὐροδοχεῖον, μέσα στὸ ὁποῖον θὰ ἔβαζε τὸ... φα-
γητό του! Αὐτὰ ὅλα τὰ ἐπρομηθεύοντο οἱ αἰχμάλωτοι μέ-
σα ἀπὸ τὰ χαλάσματα, ποὺ πήγαιναν νὰ καθαρίσουν!

Ἐκείνη τὴ μέρα, μᾶς ἔδωσαν κουκιά ψημμένα μὲ βρω-
μερὸ λάδι. Σ' ἐμᾶς, ἐν τούτοις φαίνονται, φαγητόν ὑπέρο-
χον. Τρώγομε μὲ λαιμαργία κτηνώδη, καὶ προσπαθοῦμε,
ἐπειδὴ ἦσαν λίγα, νὰ χορτάσωμε πίνοντες πολὺ νερό.

Μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, τὸ κρῦο δυναμώνει καὶ μὲ
ἀπελπίζει. Προσπαθῶ νὰ παρηγορηθῶ, τοῦλάχιστον μὲ τὰς
διαφόρους πληροφορίας ποὺ φέρνουν ἀπ' ἔξω οἱ αἰχμά-
λωτοι σχετικῶς μὲ τὴν ἀπόλυσί μας. Πηγαίνω νὰ ξαπλώ-
σω καὶ μόλις μὲ παίρνει ὁ ὕπνος, ξυπνῶ ἀπὸ τὸ κρῦο. Αἰ-
σθάνομαι τρομεροὺς πόνους στὰ πλευρά, καὶ τὸ σπουδαι-
ότερον, δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ κινηθῶ, γιὰ νὰ μὴ ξυπνή-
σουν οἱ συνάδελφοί μου.

* * *

Ὁ καιρὸς κυλᾷ ἔτσι πολὺ ἀργά. Κάθε ἡμέρα ποὺ περ-
νᾷ, χειροτερεύει τὴν κατάστασίν μας. Μὲ τρόμο ἀναλογί-
ζομαι τὸν χειμῶνα ποὺ ἔρχεται δριμύτερος. Πῶς νὰ ἀνθέ-
ξη κανεὶς, γυμνός, πεινασμένος καὶ κοιμώμενος στὸ ὑπαι-
θρον; Πῶς νὰ ὑποφέρῃ κανεὶς τὸ μαρτύριον τῶν ζωῦφίων,
τὰ ὁποῖα προξενοῦσαν πληγὰς εἰς τὸ σῶμα μου, ποὺ ρου-
φοῦσαν τὸ λίγο μου αἷμα, ποὺ δὲν μὲ ἄφιναν νὰ κοιμηθῶ;
Τὰ κουρέλια ποὺ φορούσαμε ἔχουν γίνῃ σάν μουσαμάδες,
ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσία! Τὰ σώματά μας βρωμοῦσαν ἀπὸ τὴν

ἀπλυσιά. Μὴ ξυριζόμενοι, ἔχομεν μακρυὰ μαλλιά, καὶ γενειάδας, ὅπου βράζουν, κυριολεκτικῶς οἱ ψεῖρες. Καὶ αὐτὰ τὰ φρύδια μας ἔχουν ζωῦφια, καὶ ὅταν τὰ τρίψωμεν, πέφτουν κατὰ δεκάδες. Πρᾶγμα ἀπίστευτον, ἀλλὰ γεγονὸς ἀναμφισβήτητον. Ἡ μόνη μας ἀπασχόλησις, ὅταν δὲν εἴμεθα σὲ ἀγγαρεῖες, εἶναι νὰ τὰ σκοτώνομεν. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ χέρια μας εἶναι καταματωμένα. Δὲν πλυνόμεθα ἂν καὶ ἔχομε ἄφθονον νερό. Ζοῦμε σὰν κτήνη, ἴσως καὶ κάτι χειρότερα. Μὲ τὰ ἀκάθαρτα χέρια μας, ποῦ εἶναι λερωμένα μὲ τὰ αἵματα τῶν ζωῦφίων, πιάνομε καὶ τρῶμε ψωμί. Δὲν στενοχωρούμεθα γι' αὐτό. Καὶ τὸ ψωμί ἀκόμη ἔχει ζωῦφια! Τὸ τρῶμε καὶ ἀδιαφοροῦμε!

* * *

Πάνω ἀπὸ τοὺς λάκκους ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ ἀποχωρητήρια, πετοῦν ἑκατομμύρια μυῖγες. Ὅταν πλησιάζει κανεὶς ἐκεῖ σύννεφα ὀλόκληρα ὀρμοῦν ἐπάνω του νὰ τὸν φάγουν! Ἡ δυσσομία ποὺ ἀναδίδεται εἶναι φοβερή. Σήμερα ὅταν ἀναλογίζομαι μόνον ἐκεῖνο τὸ μέρος, στενοχωροῦμαι. Καὶ ὅμως, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν μοῦ ἔκαμεν ἀπολύτως καμμιὰ ἐντύπωσιν.

Ἐκεῖνο ποὺ μᾶς κάμει νὰ ὑποφέρωμεν περισσότερο εἶναι τὸ κρῦο καὶ ἡ γύμνια. Πολλές φορές ἀπελπίζομαι καὶ θέλω νὰ αὐτοκτονήσω. Ἀλλὰ, πῶς; Μὲ ποιὸ μέσον; Οὔτε νὰ αὐτοκτονήσῃ κανεὶς δὲν μπορούσε. Κάποτε ἐσχεδίαζα νὰ ἀνεβῶ σὲ κανένα δένδρον, καὶ ἀπὸ ψηλὰ νὰ ἐπεφτα! Ἀλλὰ οὔτε αὐτὸ μπορούσα νὰ κάμω, διότι εἶχα πολὺ ἀδυνατίσῃ καὶ δὲν εἶχα τὴν δύναμιν νὰ σκαρφαλώσω. Ἐσκεπτόμουν νὰ ἀποδράσω καμμιὰ νύκτα, νὰ φύγω στὰ βουνά, καὶ ὅ,τι γινότανε, ὅς γινόταν. Ἀλλὰ δὲν εἶχα δυνάμεις νὰ πηδήσω ἀπὸ τὸν τοῖχον. Παρ' ὅλα αὐτά, δὲν παύω νὰ ἐλπίζω ὅτι θὰ φύγωμε! Αὕτῃ μου τὴν ἰδέα τὴν ἐνισχύει ἓνας γνωστός μου ἀπὸ τὴν Σμύρνη, ὁ Σαγιᾶς, (ἄλλοτε κλητὴρ στὴν Ἀρμοστεία Σμύρνης καὶ ἀργότερα στὴν Τράπεζα Ἀθηνῶν). Ὁ Σαγιᾶς εἶναι πολὺ αἰσιόδοξος. Ὅποτε τὸν ἔβλεπα, μοῦ ἔλεγε στερεότυπα: Κύριε Πισά-

νε, κουράγιο καὶ θὰ φύγωμε σὲ λίγες ἡμέρες!». Πάντοτε, κάτι μοῦ ἔλεγε καὶ μὲ ἐνεθάρρυνε. Ἐπιζητοῦσα τὴν συναστροφὴν τοῦ γιὰ νὰ παρηγοροῦμαι.

Οἱ περισσότερες εἰδήσεις προέρχονται ἀπὸ τὰ... ἀποχωρητήρια. Ἐκεῖ φθάνουν τὰ... τηλεγραφήματα, καὶ ἐκεῖ ἐγίνοντο αἱ ἀνακοινώσεις! Ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ μάθῃ κανεὶς τίποτε, ὅταν πῆγαινε στὰ... ἀποχωρητήρια!! Ἔτσι, ἔχει δημιουργηθῇ ἓνα εἶδος ἐπισήμου γραφείου ἐκεῖ!

Ἐγὼ καὶ ὁ Σαγιάς ἔχομε βρῇ τρόπο γιὰ νὰ ἀποφεύγωμε τίς ἀγγαρεῖες. Μόλις πάρωμε τὸ φαγητό, πηγαίνομε σὲ ἄλλους λόχους, ἢ τρυπώνομε μέσα στὸ γενικὸν ἀναρρωτήριον, ὅπου οἱ ἐτοιμοθάνατοι, δὲν μᾶς ἐνοχλοῦν, οὔτε μᾶς ἐμποδίζουν. Ἐκεῖ ἐμέναμε κρυμμένοι, μέχρις ὅτου ἐτελείωναν οἱ ἀγγαρεῖες. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποφεύγαμε τοὺς κόπους.

* * *

Ὅταν ὅμως τὸ θράδῳ ἔβλεπα τοὺς συναδέλφους μου νὰ γυρίζουν καὶ τοὺς ἤκοινα νὰ λέγουν ὅτι κάτι ἐπέτυχον - τροφήν, σκέπασμα, σακκί - ἐγὼ μετανοοῦσα ποῦ δὲν ἐπῆγα μαζὺ των. Ὅσοι ἐπῆγαιναν γιὰ ξύλα, περνοῦσαν μέσα ἀπὸ χωράφια καὶ ἔτρωγαν καμμιά ντομάτα, κανένα ρόδι, ἢ κυδῶνι.

Ἡ ἐλπίς ὅτι θὰ ἔτρωγα κανένα τέτοιο πολύτιμο καρπὸ, μὲ ἔκαμε μιά μέρα, νὰ ἀκολουθήσω καὶ ἐγὼ ἐκείνους ποὺ πῆγαιναν γιὰ τὴν ἀγγαρεῖα τῶν ξύλων! Ἐφантаζόμουν ὅτι θὰ βρῖσκαμε ντομάτες καὶ κυδῶνια καὶ ὅτι θὰ ἔχορταινα καὶ ἐγὼ μιά μέρα!

Ἦμασταν πενήντα, περίπου, ἄνδρες ὅταν ἀρχίσαμε τὴν πορείαν. Ἦτο ἀκόμη πρωΐ. Προχωροῦμε πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς Μαγνησίας. Διερχόμεθα ἀπὸ ἀμπέλια καὶ χωράφια, τὰ ὅποια εἶναι ἐγκαταλελειμμένα καὶ κατεστραμμένα.

Ἐχομε ὅλοι προσηλωμένα τὰ βλέμματα στὴν γῆ, προσπαθώντας νὰ ἀνακαλύψωμε κάτι τὸ φαγώσιμον. Μάταιη προσπάθεια, μάταιη ἐλπίδα. Ἐκτάσεις ὁλόκληρες διε-

χόμεθα χωρίς νά συναντοῦμε ψυχὴν ζωντανή! Νομίζει κανεὶς ὅτι ὁ θάνατος πέρασε ἀπὸ κεινὰ τὰ μέρη καὶ ἔχει νεκρώσει ἀνθρώπους, ζῶα καὶ φυτὰ! Καὶ ὁμως τὰ ἀμπέλια αὐτά, μόλις πρὸ ὀλίγου ἀνθοῦσαν, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐφρόντιζαν γι' αὐτά. Ποιὸς ξεύρει, ὅμως ποῦ νὰ βρίσκωνται σήμερον οἱ δυστυχισμένοι ἰδιοκτῆται των! Οἱ περισσότεροι θὰ ἔχουν σφαγῇ, ἄλλοι θὰ εἶναι σκορπισμένοι στὰ φρικτὰ τάγματα τῶν αἰχμαλώτων καὶ ἴσως ἐλάχιστοι νὰ εἶναι ψωμοζῆτες, φτωχοί, γυμνοὶ κάτω ἐκεῖ στὴν Ἑλλάδα! Ποῦ νὰ ἐφαντάζοντο ὅταν ἐφύτευαν ἐκεῖνα τὰ ἀμπέλια, ὅτι θὰ τὰ ἐγκατέλειπαν ὅπως, ὅπως, καὶ ὅτι ἡ μόνη των προσπάθεια θὰ ἦτο νὰ σώσουν τὸ πετσί των! Μὲ ποιὲς ἐλπίδες θὰ περίμεναν, νὰ μαζέψουν τίς σταφίδες των, καὶ πόσα κορίτσια θὰ περίμεναν ἀπὸ τὰ προϊόντα ἐκεῖνα νὰ κάμουν τίς προίκες των καὶ νὰ παντρεῦθοῦν!

Μέσα στὸ μυαλό μου στριφογυρίζουν αὐτὲς οἱ σκέψεις, ἐφ' ὅσον προχωροῦμε σιωπηλοὶ καὶ βλέπομε ζωντανή τὴν εἰκόνα τῆς μεγάλης καταστροφῆς. Βλέπομε σπιτάκια γεωργῶν καμμένα καὶ γκρεμισμένα. Πολὺ λίγα στέκονται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ χωρὶς ὅμως πόρτες καὶ παράθυρα. Ὅλα τὰ ἔπαιρναν οἱ Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἤρκοῦντο στὰ ἐπιπλα καὶ στὰ ἄλλα σκεύη! Τὰ περισσότερα δένδρα εἶναι ξεριζωμένα καὶ κομμένα. Οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι, ἔκαμαν ἐκεῖ ὅ,τι ἤθελαν, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπῆρχεν ἀρχὴ πολιτισμένη νὰ τοὺς ἐμποδίσει.

Βαδίζομε ὥρες ὁλόκληρες. Ἐχῶ κουρασθῇ πολὺ καὶ μετανῶω διότι βγῆκα σὲ ἀγγαραία. Τὰ πόδια μου βγάζουν αἵματα. Τὸ δὲ σπουδαιότερον δὲν βρίσκω τίποτε νὰ φάγω, ἐνῶ γι' αὐτὸν τὸν λόγο εἶχα ξεκινήσει.

ΓΛΕΝΤΙ ΚΑΚΟΥΡΓΩΝ

Θὰ εἶχε περάσει μεσημέρι ὅταν φθάσαμε σ' ἓνα πυκνὸ δάσος ἀπὸ λεῦκες. Ἐκεῖ βλέπομεν Τούρκους ὑλοτόμους νὰ θερίζουν κυριολεκτικῶς τὰ δένδρα. Διατασσόμεθα νὰ

καθίσωμεν. Πίνουμε νερό καὶ ξαπλώνουμε. Τὸ ψωμί πού μᾶς εἶχαν δώσει ἐκεῖνο τὸ πρωὶ τὸ εἶχαμε φάγη, ἐνῶ ἤρχόμεθα μὲ τὴν ιδέαν ὅτι θὰ βρῖσκαμε τίποτε ἄλλο γιὰ νὰ χορταίναμε. Πεινούμε ὑπερβολικά. Μερικοὶ μαζεύουν πράσινα χόρτα καὶ τρώγουν. Ἄλλοι πίνουν πολὺ νερό. Οἱ Τοῦρκοι βγάζουν ψωμιὰ καὶ τομάτες ἀπὸ τὰ σακκιδιά των καὶ τρώγουν. Τοὺς ρίχνουμε βλέμματα λαίμαργα, παρακλητικά γιὰ νὰ μᾶς λυπηθοῦν καὶ νὰ μᾶς δώσουν τίποτε. Αὐτοὶ ὅμως σκληροὶ καὶ ἀπάνθρωποι, μᾶς εἰρωνεύονται.

Ἄφου ἔφαγαν ἀρχίζουν νὰ πυροβολοῦν χάριν... διασκεδάσεως. Διὰ νὰ μᾶς βασανίσουν, προσποιοῦνται ὅτι θὰ πυροβολίσουν ἐπάνω μας! Ἐμένα καὶ τρεῖς ἄλλους μᾶς δένουν σ' ἓνα δένδρον, καὶ μᾶς σκοπεύουν μὲ τὰ ὅπλα των. Πυροβολοῦν ὅμως λοξὰ διὰ νὰ μὴ μᾶς σκοτώσουν. Ὅλοι σχεδὸν οἱ στρατιῶται μᾶς πυροβολοῦν ἀλλ' ἐπίτηδες ἀποτυγχάνουν. Φαντάζεται κανεὶς τὴν ἀγωνία μας. Ἐπὶ μισὴ περίπου ὥρα μᾶς εἶχαν σ' αὐτὴ τῇ θέσει. Στὴν ἀρχὴ τρόμαξα πολὺ. Ὑστερα ὅμως ἀπὸ μερικοὺς πυροβολισμοὺς, ἀντελήφθην ὅτι ἡσטיεύοντο καὶ ὅτι διασκεδάζαν μὲ τὸν φόβον μας. Κρῦος ἰδρώτας ἔτρεχε ἀπὸ τὸ σῶμα μου, καὶ ἡ ἀναπνοή μου εἶχε σχεδὸν σταματήσει. Ἐγὼ πού πρὸ ὀλίγου ζητοῦσα νὰ βρῶ τρόπον νὰ αὐτοκτονήσω, ἐτρόμαζα τώρα, ἀντικρύζων τὸν θάνατον!

Ὅταν μᾶς ἔλυσαν τὰ δεσμὰ καὶ μᾶς εἶπαν ὅτι μᾶς ἐχάριζαν τὴν ζωὴν, εἶμεθα κυριολεκτικῶς πτώματα. Οἱ τρεῖς ἔπεσαν κάτω λιπόθυμοι ἐνῶ ἐγὼ μόλις καὶ μετὰ βίας στεκόμουν στὰ πόδια μου.

* * *

Δὲν πέρασε πολλή ὥρα, καὶ διετάχθημεν νὰ σηκώσωμεν ὅλοι ἀπὸ ἓνα κορμὸν λεύκης. Τότε οἱ Τοῦρκοι μᾶς ἐπιθεώρησαν καὶ μᾶς ἐμέτρησαν διὰ νὰ βεβαιωθοῦν ὅτι δὲν ἔφυγε κανεὶς. Κατὰ κακὴν τύχην, εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν αὐτὴν ἔλαβον μέρος καὶ Τοῦρκοι πολῖται, οἱ ὅποιοι ἐπρότειναν ὅπως ὅσοι ἐκ τῶν αἰχμαλώτων φοροῦσαν πολιτικὴν περιβολὴν, ὑποχρεωθοῦν νὰ σηκώσουν ἀπὸ δύο κορμούς!

Τὴν κακοήθη πρότασιν ἐδέχθησαν μὲ χαρὰ οἱ στρατιῶται. Καὶ ἔτσι ὅσοι δὲν εἶχαμε κανένα διακριτικὸν ὅτι εἴμεθα στρατιῶται, ὑπεχρεώθημεν νὰ σηκώσωμεν δυὸ κορμάτια. Καὶ πῶς νὰ σηκώσῃ κανεὶς δυὸ κορμούς δένδρων; Ἐν τούτοις δὲν μπορούσαμε νὰ κάμωμε διαφορετικὰ μπροστὰ στὸ μαστίγιον τῶν βαρβάρων Τούρκων.

Σήκωσα τοὺς δύο κορμούς ὅπως μπορούσα καλλίτερα, βλασφημῶν Θεοὺς καὶ δαίμονες, καὶ λυπούμενος διότι δὲν μὲ ἐσκότωναν προηγουμένως ἀφοῦ ὑπέστην τὴν ἀγωνίαν τοῦ τουφεκισμοῦ.

Ἀρχισα νὰ βαδίζω μὲ μεγάλην δυσκολίαν σκύβοντας ἀπὸ τὸ ὑπερβολικὸν βάρος. Πότε σηκώνω τοὺς κορμούς, πότε τοὺς σύρω, πότε τοὺς κρατῶ ὑπὸ τὰς μασχάλας μου, ἀλλάζων συχνὰ θέσιν γιὰ νὰ ξεκουράζωμαι.

Ἀλλὰ καὶ οἱ σύντροφοί μου σ' αὐτὸ τὸ μαρτύριον, δὲν ὑπέφερον ὀλιγότερον. Ὁ ἓνας κλαίει καὶ παρακαλεῖ ἓνα Τούρκον στρατιώτην νὰ τὸν σκοτώσῃ. Ὁ ἄλλος παρακαλεῖ μεγαλοφώνως τὸν Θεὸν νὰ τὸν... ἐλευθερώσῃ!

Μέσα στὸ νοῦ μου, παραλληλίζω τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὸ μαρτύριον ποὺ ὑφιστάμεθα καὶ ἡμεῖς οἱ ὀπαδοὶ τῆς θρησκείας του, ἀπὸ τὰς ὁρδὰς τοῦ Κεμάλ. Καὶ ἐκεῖνος ἀνέβηκε τὸν δρόμον τοῦ Γολγοθᾶ σηκώνοντας τὸν σταυρό του, καὶ ἡμεῖς ἐκάμαμε ὅμοια πορεία, πρὸς ἓνα μέρος ἐπίσης τῆς ὁδύνης καὶ τοῦ θανάτου!

Σὲ λίγο συναντήσαμε μιὰ καπνοφυτεία. Τὰ φύλλα τοῦ καπνοῦ ἦσαν πράσινα ἀκόμη. Πολλοὶ αἰχμάλωτοι ποὺ καπνίζουν, παρακαλοῦν τοὺς Τούρκους νὰ τοὺς ἐπιτρέψουν νὰ μαζέψουν λίγα φύλλα. Βλέπων τοὺς ἄλλους νὰ μαζεύουν φύλλα καπνοῦ, ἀρχίζω καὶ ἐγὼ νὰ κάμω τὸ ἴδιο. Σκέπτομαι νὰ τὰ ξηράνω, νὰ τὰ δώσω εἰς ἄλλους, αἰχμαλώτους, γιὰ νὰ μοῦ δώσουν καὶ ἐκεῖνοι κάτι μὲ τὴν σειράν τους.

Ἡ κούρασιν μὲ εἶχε τελείως καταβάλλῃ. Τὰ χέρια μου δὲν τὰ αἰσθανόμουν. Τὸ κεφάλι μου καὶ ὁ λαιμός μου, πονοῦσαν ὑπερβολικά! Τὰ πόδια ἦσαν σχισμένα καὶ αἱματω-

μένα. Τώρα δὲν μπορῶ νὰ σηκώσω τοὺς δυὸ κορμούς καὶ γι' αὐτό, μὲ τρόπο γιὰ νὰ μὴ γίνω ἀντιληπτός, σηκώνω τὸν ἕνα. Εὐτυχῶς δὲν τὸ ἐπρόσεξαν οἱ Τοῦρκοι. Διαφορετικὰ ὁ βούρδουλας θὰ ἐμαύριζε τίς σάρκες μου.

Ὅταν φθάσαμε στὸν καταυλισμὸ τὸ βράδυ, ἤμουν ἕνα πτώμα μὲ λίγη ζωὴ. Τὰ μηνίγγια μου χτυποῦσαν, τὰ αὐτιά μου ἐβοῦϊζαν, τὸ στόμα μου ἄναβε, τὸ κεφάλι μου γύριζε. Ἐπεσα στὸ μέρος ποὺ συνήθιζα νὰ κοιμοῦμαι, ἀναίσθητος. Γιὰ πρώτη φορὰ, δὲν εἶχα δώση σημασία στὸ συσσίτιο ποὺ ἔπαιρναν ἐκείνη τὴν ὥρα, οἱ ἄλλοι συνάδελφοί μου. Μοῦ φαίνεται ὅτι δὲν θὰ ξυπνήσω πλέον!

ΣΤΑΦΙΔΟΦΑΓΙΑ

Παραδόξως τὸ πρῶτ' ξύπνησα ὑγιής, σὰν νὰ μὴν εἶχα πάθῃ τίποτε τὴν προηγουμένην! Ποιὸς ξεύρει, ποιά θεία δύναμις μᾶς ἐπροστάτευε! Ὅταν εἴμεθα ἐλεύθεροι, μὲ τὸ παραμικρὸ τρέχαμε στὸν γιατρό, πέφταμε στὸ κρεβάτι, ἐκρατούσαμε δίαιταν, καὶ παίρναμε τοῦ κόσμου τὰ φάρμακα.

Καὶ τώρα ποὺ εἴμεθα αἰχμάλωτοι, παρατηροῦσα τὰ πιὸ παράδοξα φαινόμενα, ποὺ ἀνέτρεπον τοὺς ὅρους τῆς ἱατρικῆς μας! Ἀπὸ τόσους πληγωθέντας κατὰ τίς μακρὰς πορεῖες, κανεὶς δὲν ἔπαθε μόλυνσιν! Ὅλα τὰ τραύματα ἔκλεισαν σὲ δυὸ - τρεῖς ἡμέρες ἂν καὶ πολλοὶ τὰ εἶχαν δέση μὲ βρωμερὰ κουρέλια. Εἶχαμε πυρετὸν καὶ τρώγαμε ὅ,τι βρῖσκαμε, χωρὶς καμμιά ἐνόχλησι!

Συνέβαινον ἀκόμη πολλὰ ἄλλα φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ματαίως προσπαθῶ νὰ ἐξηγήσω σήμερα μὲ τοὺς γνωστοὺς τῆς ἱατρικῆς μας νόμους!

Ἐαπλωμένος στὸ χῶμα καὶ... ὑγιής, σκέπτομαι ἐὰν πρέπει νὰ ξαναβγῶ σὲ ἀγγαρείαν ἢ νὰ προσπαθῇσω νὰ ἀποφύγω. Ἡ ἐλπίς ὅτι μποροῦσα κάτι νὰ βρῶ καὶ νὰ φάγω μὲ κάμει νὰ θγῶ καὶ πάλιν στὴ γραμμὴ μὲ τοὺς ἄλλους.

Οἱ Τοῦρκοι πολῖται παίρνουν πάλιν αἰχμαλώτους γιὰ

τίς δουλειές των. Εὐτυχῶς, ἐμένα μὲ ὁδηγοῦν, μὲ εἴκοσι περίπου ἄλλους, εἰς μίαν ἄλλοτε Ἀρμενικὴν Ἐκκλησίαν, ποῦ εὐρίσκετο κοντὰ στὸν καταυλισμὸ καὶ ποῦ ἐχρησιμοποιεῖτο σήμερον ὡς ἀποθήκη τροφίμων τῆς Ἐρυθρᾶς Ἡμισελήνου.

Μόλις πάτησα τὸ πόδι μου στὸ κατῶφλι καὶ ἀντίκρισα μερικὰς εἰκόνας Ἀγίων ἐπάνω στοὺς τοίχους, μὲ κατέλαβε ζωερὴ συγκίνησις. Ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶχε ἀλλάξη. Ὅλα ἦσαν εἰς τὴν θέσιν των. Μόνον ποῦ βλέπει κανεὶς ἐδῶ καὶ ἐκεῖ διάφορα πράγματα, ἄλλα σὲ σακκιά, ἄλλα σὲ κοφίνια, καὶ ἓνα σωρὸ σταφίδες. Μέσα εἰς τὸ ἱερὸν μένουν Τοῦρκοι ὑπάλληλοι τῆς Ἐρυθρᾶς Ἡμισελήνου. Ἐκεῖ βλέπω δυὸ κρεβάτια, ροῦχα, στάρνες νεροῦ, σκοῦπες, τετζερέδες!

Πολλὰ εἰκονίσματα ἦταν σπασμένα, χρησιμοποιούμενα ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὡς καύσιμος ὕλη.

Εἰς τὸν περίβολον περιέμεναν πολλοὶ Τοῦρκοι γιὰ νὰ προμηθευθοῦν τρόφιμα. Ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ, περιμένουν μὲ ὑπομονήν, κρατοῦντες παντὸς εἶδους δοχεῖα καὶ σακκιά κενά. Οὔτε σπρώχνουν, οὔτε φωνάζουν. Πολλοὶ κάθονται ἐπάνω στὶς πλάκες τῶν μνημείων τοῦ Νεκροταφείου τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐξω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν βρίσκονται μεγάλα σιδηρένια δοχεῖα ποῦ περιέχουν λάδι καὶ πετρέλαιον.

Τὴν ὅλην κίνησιν διευθύνει ἓνας χότζας, ὃχι τόσο κακὸς πρὸς ἡμᾶς. Δίδει ὁδηγίας, τρέχει, ἐπιβλέπει στὸ ζύγισμα τῶν ἐμπορευμάτων, τὰ ὁποῖα πωλεῖ τὸ Κράτος, ὡς ἀδέσποτα, ἐγκαταλειφθέντα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας.

Ὁ Χότζας χωρίζει τοὺς αἰχμαλώτους σὲ ομάδες. Ἄλλοι θὰ ἀδειάσουν τὰ σακκιά, ἄλλοι θὰ ἀνακατεύουν τὴν σταφίδα, ἄλλοι θὰ ζυγίζουν. Ἐγὼ εἶμαι μὲ ἐκείνους ποῦ θὰ ἀνακατεύουν τίς σταφίδες! Αὐτὴ μοῦ φαίνεται θεία δουλειά. Διότι ἐνῶ ἐργαζόμεθα καταβροχθίζομε σταφίδες, καὶ θεωροῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας τρισευτυχισμένους! Θὰ κορέσωμεν, ἐπὶ τέλους τὴν πείναν μας. Ἐνας ἡλίθιος Τοῦρκος στρατιώτης ἔχει ταχθῇ γιὰ τὴν ἐπίβλεψίν μας. Ἐνῶ αὐ-

τὸς κοιμᾶται σὲ μιὰ γωνιά, ἡμεῖς κρύβομε ὅπως μπορούμε, μέσα στὰ κουρέλια μας, σταφίδες γιὰ νὰ ἔχουμε καὶ ἀργότερα. Ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν εὐχαριστούμεθα. Μὲ διάφορες δικαιολογίες πλησιάζομε τοὺς ἄνδρες τῶν ἄλλων ομάδων καὶ τοὺς δίδομε σταφίδες, ἐνῶ αὐτοὶ εἰς ἀντάλλαγμα, μᾶς δίδουν κουκιά καὶ φασόλια! Τὰ στόματά μας δὲν σταματοῦν. Σήμερα δὲν θέλω νὰ περνᾶ ἡ ὥρα. Θέλω νὰ καθόμασταν ἐκεῖ γιὰ πάντα.

Μὲ λύπην ἀκούω τὸν χότζαν νὰ διατάσῃ νὰ ὀδηγηθοῦμε τὸ βράδυ στὸν καταυλισμό. Τί κρίμα! Περάσαμε μιὰ ὁλόκληρη ἡμέρα πανδαισίας.

ΠΩΣ ΠΕΘΑΙΝΑΝ ΟΙ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ

Ἀπὸ τίς πρῶτες ἡμέρες τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν αἰχμαλῶτων στὸν Κασσαμπᾶ, ἡ δυσεντερία ἔκαμε θραῦσιν. Μέχρις ὅτουν τακτοποιηθοῦν καὶ ἀρχίσουν νὰ παίρνουν ψωμί καὶ συσσίτιον, ἠναγκάζοντο νὰ τρώγουν ὠμὰ ἄγρια χόρτα ποὺ εὕρισκοντο μέσα στὸ κτῆμα. Ὅταν πηγαινάν σὲ ἀγγαρεῖες προσπαθοῦσαν νὰ χορτάσουν τρώγοντες καμμένες σταφίδες ποὺ εὕρισκαν μέσα στὰ καμμένα σπίτια. Ὅσοι σχεδὸν αἰχμάλωτοι πέθαναν ἐκεῖ μέχρι τέλους Δεκεμβρίου τοῦ 1922, ἦσαν θύματα τῆς δυσεντερίας.

Στὰ ἀποχωρητήρια ἔβλεπε κανεὶς μόνον αἷματα, σχεδόν. Παρουσίαζον θέαμα σφαγείου καὶ ὄχι ἀποχωρητηρίου ἀνθρώπων. Ὁ αἰχμάλωτος ποὺ θὰ προσεβάλετο ἀπὸ δυσεντερίαν, ἦτο πλέον χαμένος.

Ἡ πείνα τὸν ἠνάγκαζε νὰ πηγαίνει σὲ ἀγγαρεῖες, μὲ τὴν ἐλπίδα κάτι νὰ πετύχῃ. Ἡ ἐξάντλησις δὲν τὸν ἄφινε νὰ κρατήσῃ μιὰ δίαιτα.

Ἐβλεπα αἰχμαλῶτους πάσχοντας νὰ γυρίζουν ἀπὸ τὴν ἀγγαρείαν, καὶ νὰ τρώγουν τὸ συσσίτιόν των, νὰ πέφτουν γιὰ νὰ κοιμηθοῦν, καὶ τὸ πρωῒ νὰ εἶναι νεκροί!

Τὰ βράδια, ὅπως ἀνέφερα ἀνωτέρω, κοιμούμεθα ὅ-

κουμβῶντες ὁ ἓνας ἐπάνω στὸν ἄλλον, διὰ νὰ κρατοῦμε ὅσον τὸ δυνατόν ζεστασιά.

Ἄλλὰ δὲν μπορούμε νὰ ἀλλάζωμε πλευρὸ ὅταν θέλωμεν. Εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀλλάζωμε πλευρὸ ὅλοι μαζί. Ὡς ἐκ τούτου ὑποφέρομε πολὺ.

Ἄλλὰ δὲν ἦτο μόνον αὐτὸ τὸ μαρτύριον, ποῦ ἦτο κανεὶς ὑποχρεωμένος νὰ μένη ἀκίνητος, διὰ νὰ μὴ ξυπνῇ τοὺς ἄλλους. Εἴχαμε καὶ τὴν φρίκην ποῦ αἰσθανόμεθα πολλές φορές ὅταν συνέβαινε ὁ διπλανός μας νὰ πεθάνη χωρὶς νὰ τὸν ἀντιληφθοῦμε! Ἐνῶ τὸ βράδυ πλαγιάζαμε στὴ σειρά, τὸ πρωῒ ξυπνούσαμε ἔχοντες στὴν ἀγκαλιά μας ἓναν νεκρόν! Ἐὰν πέθαινε κανεὶς καὶ τὸν ἀντιλαμβανόμεθα τὴν νύκτα, ὅταν ἀλλάζαμε πλευρὸ, τὸν μεταφέραμε εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων μέτρων. Ὅταν ἡσθάνθην γιὰ πρώτη φοράν νεκρόν, ποῦ εἶχε πεσμένο τὸ χέρι του στὴ μασχάλη μου, καὶ φαντάσθηκα ὅτι τὸν εἶχα ἔτσι ὁλόκληρη νύχτα, ἀρρώστησα ἀπὸ τὴν φρίκην ποῦ ἡσθάνθην. Σιγὰ, σιγὰ, ὅμως ἐσυνήθησα καὶ ἔτσι δὲν μοῦ ἔκαμαν πλέον οἱ νεκροὶ καρμιά ἐντύπωσι.

Πολλοὶ εἶχαν τὴν τόλμην, νὰ γδύνουν τοὺς νεκροὺς διὰ νὰ παίρνουν τὰ κουρέλια ποῦ ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς... ροῦχα. Ὅλοι ἐν τούτοις, μὲ τὸν καιρὸν ἐξοικειώνονται μὲ τὴν μακάθριον αὐτὴν ληστείαν. Δυστυχῶς ἐπιτυγχάνουν μόνον ὅσοι ἔχουν δυνάμεις νὰ παλαίψουν καὶ νὰ παίξουν ξυλο. Ἦτο ἀγὼν ὑπάρξεως, ἀγὼν ζωῆς καὶ θανάτου, ἀγὼν αὐτοσυντηρήσεως. Βασανιζόμεθα τόσον πολὺ ἀπὸ τὸ κρῦο ὥστε θέλομεν νὰ πεθάνουν οἱ σύντροφοί μας, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ πάρωμε τὰ κουρέλια τους! Τὸ μυαλό μας ἀπὸ τίς στέρησεις καὶ τίς κακουχίες δὲν λειτουργοῦσε κανονικὰ καὶ παρουσιαζότανε τότε γυμνὸς ὁ ἄνθρωπος - κτῆνος!

Ὅταν κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἡμέρας ψυχορραγοῦσε κανεὶς, οἱ ἄλλοι περίμεναν ἀπὸ πάνω του, ἔτοιμοι νὰ ἀρπάξουν ὅ,τι μπορέσουν! Καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὰ πτώματα ἐγίνετο πάλι ἀγρία καὶ πολλάκις αἱματηρά.

Ἐχομεν τελείως ἀποκτηνωθῇ. Δὲν μᾶς ἀπέμεινε κανένα αἶσθημα. Δὲν σκεπτόμεθα οὔτε τὴν οἰκογένειάν μας,

οὔτε τοὺς φίλους μας, οὔτε τίποτε. Μόνον περιμένομεν νὰ μᾶς φωνάξουν γιὰ τὸ ψωμί ἢ γιὰ τὸ ἐλεεινὸ σιτισίτιο. Ὁ θάνατος τῶν συντρόφων μας δὲν εἶναι γιὰ μᾶς, παρὰ ἓνα τελείως ἀσήμαντον γεγονός!

Τ Ο Κ Ρ Υ Ο

Τὸ κρῦο εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἐχθροὺς τῶν αἰχμαλώτων. Προσπαθοῦμε νὰ σκεπασθοῦμε μὲ ὅ,τι κουρέλι βροῦμε. Ἀλλὰ οὔτε κουρέλι σχεδόν, δὲν εὑρίσκει κανεὶς εἰς τὴν κόλασιν ἐκείνην. Ἐλπίζομεν, ἐν τούτοις, ὅτι θὰ ἐλαμβάνετο κάποια φροντίς, κάποια πρόνοια, ἐφ' ὅσον τὸ κρῦο γινότανε δυνατώτερο. Ματαίᾳ ἐλπίς. Μιά μέρα εἶδαμε ἓνα κάρο φορτωμένο μὲ παληὰ στρατιωτικὰ ροῦχα. Καὶ ἐφαντάσθημεν ὅτι προωρίζοντο γιὰ μᾶς. Καὶ ἐπανηγυρίζαμεν οἱ ἀνόητοι ἐπὶ ὀλόκληρες ἡμέρες, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι θὰ μᾶς ἐμοίραζαν ροῦχα!

* * *

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν δυσεντερίαν, ἀρχίζομεν νὰ ὑποφέρομεν καὶ ἀπὸ τὰ νεφρά μας. Οὐροῦμεν συνεχῶς καὶ ἐξαντλούμεθα περισσότερο. Ἐχομεν γίνῃ ζωντανὰ πτώματα, σκιαὶ ποὺ κινοῦνται. Δεκάδες αἰχμαλώτων πεθαίνουν, μέρα μὲ τὴν ἡμέρα. Ὀλίνοι ἀντέχουν καὶ κρατοῦνται εἰς σχετικῶς καλὴν κατάστασι.

Τὸ πρωῒ ξυπνοῦμε βρεγμένοι. Ἡ γῆ εἶναι τότε ντυμένη στὰ ἄσπρα, μὲ λεπτὸ χιόνι. Καὶ ἡμεῖς ποὺ ἐκοιμούμεθα ἀκόμη εἰς τὸ ὑπαιθρον φαινόμεθα σὰν ἄσπροι ὄγκοι! Ἡ πρώτη ἀγγαρεῖα γίνεται γιὰ νὰ ταφοῦν ἐκεῖνοι ποὺ ἐκοιμήθησαν τὸ βράδυ καὶ δὲν ξαναξύπνησαν. Γιὰ κάθε νεκρὸν ἀγγαρεύονται τέσσαρες αἰχμάλωτοι. Τὸ πτῶμα τοποθετεῖται ἐπάνω σὲ ξύλινον φορεῖον — ἀπὸ αὐτὰ ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ κτίσται στίς δουλειὰς των — καὶ μεταφέρεται σ' ἓνα χωράφι πίσω ἀπὸ τὸν καταυλισμόν. Ὁ λάκκος ἀνοίγεται ἄσκετὰ βαθύς, γιὰ νὰ χωρέσουν πολλὰ πτώματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν τελείως ξεγυμνωθῇ!

Ὁ ἰατρός τοῦ Τάγματος, Στέλιος, πιστοποιοῦσε, προφορικῶς, τὸν θάνατον. Πολλές φορές, ἐβιάζετο τόσον, ὥστε ἔστελε καὶ ἔθαπταν ἀκόμη καὶ ψυχορραγοῦντας. Ὁρισμένως, ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἐφέρετο πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους χειρότερα ἀπὸ τοὺς Τούρκους!

Ἐφ' ὅσον περνοῦσαν οἱ μέρες ἡ ἀπελπισία μας κορυφώνεται. Ἐφ' ὅσον βλέπω τόσους νὰ πεθαίνουν καθημερινῶς, ἀρχίζω νὰ σχηματίζω τὴν ἰδέαν, ὅτι κανεὶς μας δὲν θὰ σωθῇ.

Αἱ εἰδήσεις αἱ ὁποῖαι ἄλλοτε μᾶς συγκινοῦσαν, τώρα μὲ ἀφίνουν ἀδιάφορον. Διότι ἐπὶ δυὸ μῆνες ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς συλλήψεώς μας, διαψεύδονται οἰκτρά.

ΜΕΡΟΚΑΜΑΤΟ ΑΓΓΑΡΕΙΑ ΚΑΙ ΦΟΒΟΣ

23

Γύρω στὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου, οἱ Τούρκοι φύλακές μας, μᾶς εἶπαν ὅτι ὅσοι θὰ ἔχτιζαν σπίτια θὰ ἔπαιρναν ἓνα ἡμερομίσθιον εἰκοσιπέντε γροσίων (δέκα περίπου δραχμές ἐκείνη τὴν ἐποχή) καὶ θὰ εἶχαν καὶ συσσίτιο!

Ἐνθουσιαζόμεθα μὲ τὴν εἶδησι. Φανταζόμεθα τοὺς ἐαυτοὺς μας πλούσιους καὶ μόλις κοιμηθήκαμε τὴ νύχτα! Ξυπνήσαμε.

Παρετάχθημεν βιαστικοὶ καὶ εὐχαριστημένοι, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι θὰ παίρναμε χρήματα στὰ χέρια, καὶ ὅτι ἔτσι θὰ ἀνακουφιζόμεθα. Τὸ χρήμα εἶχε μεγάλην ἀξίαν διὰ τὸν αἰχμαλώτον. Μὲ δέκα γρόσια (τέσσαρας περίπου δραχμές) μπορούσαμε νὰ πάρωμε ἓνα τσουβάλι, γιὰ νὰ προφυλαχθοῦμε κάπως ἀπὸ τὸ κρῦο. Οἱ Τούρκοι πωλοῦσαν ἀκόμη, διάφορα πράγματα μὲ πενταροδεκάρες.

Μὲ χαρὰ βλέπομε τοὺς Τούρκους νὰ μᾶς πλησιάζουν, καὶ νὰ παίρνουν αἰχμαλώτους, γιὰ τίς δουλειές τους. Καὶ θὰ χορτάσωμε καὶ θὰ πληρωθοῦμε!

Παρατεταγμένοι σήμερα στὴ γραμμῇ, ἀψηφοῦμε τὸ κρῦο ποὺ μᾶς σφάζει. Ἐπὶ τέλους ἔρχεται καὶ ἡ σειρά μου. Μιὰ γρηὰ Τούρκισσα παίρνει ἐμένα καὶ τέσσαρας ἄλλους.

Φαίνεται πολὺ καλή. Προπορεύεται καὶ ἡμεῖς τὴν ἀκολουθοῦμε ἀμίλητοι. Πολλές φορές γυρίζει τὰ μάτια της, μᾶς βλέπει καὶ δακρύζει. Τί νὰ ἔχη ἄραγε; Ποιὰ νὰ εἶναι; Οἱ πιὸ τρελλές ιδέες περνοῦν ἀπὸ τὸ μυαλό μας. Διερωτῶμεθα, μήπως εἶναι καμμιά Χριστιανή, καὶ δὲν τὴν γνωρίζουν οἱ Τοῦρκοι;

Ἐνῶ προχωροῦσε, σὲ μιὰ στιγμή, ξέσπασε σὲ λυγμούς. Ὁ πλέον τολμηρὸς ἀπὸ μᾶς, τὴν ἐρωτᾷ Τουρκιστὶ τί ἔχει καὶ κλαίει. «Ἄχ, παιδιὰ μου» μᾶς ἀπαντᾷ ἐκείνη εἰς ἄπταιστον Ἑλληνικὴν, «τέσσαρα παιδιὰ εἶχα καὶ τὰ τέσσαρα μοῦ τὰ σκότωσεν ὁ Κεράλ, στὸν πόλεμο! Καὶ τώρα ποῦ σὰς βλέπω, λέγω καλλίτερα νὰ ζοῦσαν καὶ τὰ παιδιὰ μου καὶ ἄς ἦσαν αἰχμάλωτοι!»

Ἡμεῖς τῆς λέγομεν ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ αἰχμαλώτου εἶναι φρικτὴ, καὶ ὅτι θὰ προτιμοῦσαμε νὰ εἴμεθα σκοτωμένοι παρὰ ζωντανοί. Ἐκείνη δὲν ἀπαντᾷ ἀλλὰ ἐξηκολούθησε νὰ κλαίῃ.

Ἀκολουθοῦμεν τώρα ἓνα ἐρημικὸν δρόμον, ὁ ὁποῖος ὠδηγοῦσε πρὸς ἓνα ὕψωμα. Παρὰ τὸ καλὸν ὕψος καὶ τὰ λόγια τῆς γραίας Ὁθωμανίδος, ἀρχίζομε νὰ μὴ αἰσθανόμεθα τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀσφαλεῖς. Ἡ ἐρημία ἀφ' ἐνός, ὁ θάνατος τῶν παιδιῶν της ἀφ' ἐτέρου, μᾶς κάνουν νὰ νομίζωμεν ὅτι ὠδηγήθημεν ἐκεῖ διὰ νὰ σφαγῶμεν. Τὴν πρώτην χαρὰν μας διεδέχθη τρόμος καὶ ἀπογοήτευσις. Εἴμεθα ἐπάνω στὸ βουνό εἰς τὸ ἔλεος τίς εἶδε ποίων Τούρκων, τοὺς ὁποίους θὰ ἔβαλεν ἐκεῖ ἡ γρηά γιὰ νὰ μᾶς σφάξουν καὶ νὰ ἐκδικηθῇ τὰ παιδιὰ της ποὺ ἐσκοτώθηκαν ἀπὸ Ἑλληνικὰς σφαίρας κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης.

* * *

Ὁ ψυχρὸς ἀέρας τοῦ βουνοῦ, μᾶς δέρνει ἀλύπητα. Προχωροῦμεν μόλις καὶ μετὰ θίας. Εἴμεθα πλέον πολὺ ὑψηλά, καὶ βλέπομεν καθαρὰ ὁλόκληρην τὴν περιοχὴ τοῦ Κασσαμπᾶ. Ψυχὴ δὲν φαίνεται πουθενά. Πῶς θὰ μᾶς σκοτώσουν ἄραγε;

Εἰς ἓνα σημεῖον ἡ Ὁθωμανὶς μᾶς εἶπε νὰ σταματή-

σωμεν. Τέσσαρες τοῖχοι ἀπὸ πλίνθους, ὕψους ἐνὸς περίπου μέτρου, μᾶς δίδουν νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι πηγαίνομε νὰ συνεχίσωμεν τὸ κτίσιμον ἐνὸς οἰκίσκου, τὸ ὁποῖον ἤρχισαν χθὲς ἄλλοι συνάδελφοί μας.

Ἡ καλὴ ἐκείνη γυναῖκα, μᾶς εἶπε νὰ καθίσωμε νὰ περιμένωμε νὰ μᾶς ἐτοιμάσῃ φαγητὸ καὶ κατόπιν νὰ ἀρχίσωμε τὴν ἐργασίαν. Μᾶς ἐρωτᾷ τί θέλομεν νὰ φάγωμεν καὶ τῆς ζητήσαμε «φασόλια». Δὲν θὰ τρώγαμε ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὸ ἀηδὲς σουσσίτιον! Ἡμεῖς θέλοντες νὰ τὴν εὐχαριστήσωμεν ἀρχίζομεν νὰ ἐργαζόμεθα. Ἐγὼ μετέφερα πλίνθους, ἄλλος ἔκαμε λάσπην, ἄλλος ἔφερνε νερό, ἄλλος ἔσκαβε γιὰ χῶμα. Δυστυχῶς δὲν ἔχομεν ἰδέαν πῶς ἔπρεπε νὰ ἐργασθοῦμε. Ποῦ νὰ ξεύρω ἀφοῦ ἕως τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἠχμαλωτίσθην δὲν εἶχα καρφώσῃ ἓνα καρφί;

Τὰ φασόλια ποῦ ἔβραζαν σ' ἓνα τέντζερη, καὶ οἱ ραμαζανόπηττες (εἶδος πῆττας ἀπὸ ἀπλῆ ζύμη, ποῦ ψήνεται ἐπάνω σὲ τενεκέ καὶ τὴν συνηθίζουν στὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς) ποῦ τσιτσιρίζονται ἐπάνω σ' ἓνα σκουριασμένο τενεκέ, μᾶς κάμουν νὰ λιγονώμαστε!

Σὲ λίγο τὸ φαγητὸ εἶναι ἕτοιμο. Μᾶς βάζει σὲ παλὴὰ πιάτα, ἡ καλὴ γυναικούλα, καὶ μᾶς μοιράζει πίττες. Χωρὶς νὰ περιμένωμε νὰ κρυώσουν ὠρμήσαμε σάν κτήνη καὶ ἀρχίσαμε νὰ τρώμε μὲ ἀφάνταστη λαιμαργία. Τὰ κομμάτια τῆς πίττας, τὰ καταβροχθίζομε χωρὶς νὰ τὰ μασσοῦμε, καὶ τὰ φασόλια καίουν τὰ σωθικά μας, χωρὶς καὶ αὐτὸ νὰ μᾶς... πειράζῃ. Ἐκεῖνο ποῦ ἐνδιέφερε ἦτο τὸ ποιὸς θὰ ἔτρωγε περισσότερο!

Σὲ δυὸ λεπτὰ εἶχαμε καθάριση τὰ πάντα, καὶ ἐπὶ πλεον ἄρκετὲς σταφίδες τίς ὁποῖες μᾶς ἔδωσεν ἡ Τούρκισσα. Ἡ καρδιά μου πλημύριζε ἀπὸ εὐγνωμοσύνη γιὰ τίς περιποιήσεις της, καὶ ὅλοι ἔχομεν τὴν καλὴν διάθεσιν νὰ τῆς ἐργασθοῦμε καλά. Ἀλλὰ πῶς; Κανεῖς μας δὲν εἶχεν ἰδέαν οἰκοδομικῆς! Ὁ ἓνας ἦταν λογιστής, ὁ ἄλλος ἔμπορος ψιλικῶν, ὁ ἄλλος οἶνοπνευματοποιὸς καὶ ὁ ἄλλος δὲν ἐνθυμοῦμαι, τί.

Ὅπωςδὴποτε συνεχίζομε τὴ δουλειά. Βάζομε λά-

σπες καὶ κολλοῦμε τοὺς πλίνθους μὲ ὄσιν μπορούσαμε ταχύτητα, διότι θέλομεν νὰ εὐχαριστήσωμεν τὴν ἀφέντισσά μας. Ὁ τοῖχος ὑψώνεται γρήγορα, καὶ φανταζόμεθα ὅτι προτοῦ φάγομε τὸ μεσημβρινό μας φαγητό, θὰ ἔχη τελειώση. Δυστυχῶς, ὅμως, δὲν βλέπομεν τοὺς τοίχους ἀρκετὰ στερεοὺς. Εἶναι στραβοὶ καὶ ἄθλιοι, ἔτοιμοι νὰ πέσουν, ἀκόμη καὶ μὲ ἓνα φύσημα ἀέρος. Ἀνησυχῶ πολὺ ἀλλὰ τί μπορούμε νὰ κάνωμε; Εὐτυχῶς, ἡ ἰδιοκτήτρια δὲν... ἔθλεπε καλά.

Πράγματι κατὰ τὸ μεσημέρι, οἱ τοῖχοι τελειώνουν. Καθίσαμε καὶ φάγαμε φασόλια καὶ ραμαζανόπιττες. Ἐγὼ ἤμουν πολὺ δύσθυμος μὲ αὐτὴ μας τὴ δουλειά. Ἀφ' ἐνός ἐλυπούμην, καὶ ἀφ' ἑτέρου φοβόμουν ὅτι μπορούσε νὰ συμβῇ δυστύχημα ὅτε θὰ βρῖσκαμε ἄσχημα τὸν μπε-λᾶ μας.

Ἀφοῦ ἀνεπαύθημεν ὀλίγον ἐπανελάβαμε τὴν ἐργασίαν. Πρόκειται νὰ βάλωμε τὴν στέγη! Πρὸς τοῦτο θὰ ἐτοποθετούσαμεν ἕξι-ἑπτὰ κορμούς δένδρων, καὶ θὰ ἐκαρφώναμε ἐπάνω τενεκέδες! Ἐργαζόμεθα χωρὶς πριόνι, μὲ μοναδικὸ ἐργαλεῖο ἓνα ἄθλιο σκεπάρνι. Ὁ οἰκίσκος θὰ εἶναι ἕτοιμος σὲ λίγο. Γι' αὐτὸ καὶ ἀγγαρεύονται δύο ἀπὸ μᾶς, νὰ μεταφέρουν μερικὰ πράγματα τῆς ἰδιοκτητρίας ἀπὸ τὸν σταθμὸ γιὰ νὰ μείνῃ ἀπὸ σήμερα μέσα.

Ὁ λογιστὴς σκαρφαλωμένος ἐπάνω στὴ στέγη, καρφώνει τοὺς τενεκέδες! Ὁ οἰκίσκος κινεῖται τώρα περισσότερο ἐπικινδύνως, μὲ τὸ βάρος τῶν ξύλων καὶ μὲ τὰ καρφώματα. Δὲν βλέπω πλέον τὴν ὥραν νὰ φύγωμεν, τοῦλάχιστον προτοῦ γκρεμίσῃ διότι θὰ μᾶς ἔσπαζε στὸ ξύλο, ὁ Ταγματάρχης.

Τὸ βράδυ ἔχομεν τελειώση. Γιὰ νὰ κατεβῇ ὁ σύντροφός μας, χωρὶς νὰ γκρεμίσῃ τίποτε ἀκουμβοῦμε μὲ τρόπο τὶς πλάτες μας ἐπάνω στοὺς τοίχους καὶ τὸν βοηθοῦμεν. Ἡ ἰδιοκτήτρια μᾶς εὐχαρίστησε ἐπειδὴ τῆς τελειώσαμε γρήγορα τὴ δουλειά της, καὶ μᾶς ἔδωσεν ἀπὸ εἰκοσιπέντε γρόσια. Φύναμε μόνοι μας γιὰ τὸν καταυλισμό, γεμάτοι ἀπὸ χαρὰν διότι ἠσθάνθημεν χρήματα στὰ χέρια μας. Μὲ

ἐκεῖνα τὰ εἰκοσιπέντε γρόσια, φανταζόμεθα ὅτι θὰ ἐκάμα-
με ἓνα κόσμον ἄνω κάτω.

Σφίγγομε τὸ πράσινο χαρτονόμισμα στὰ χέρια μας,
καὶ σπεύδομεν πρὸς τὸν καταυλισμὸν πλούσιοι καὶ εὐτυ-
χεῖς. Ἡ πρώτη μου φροντίς εἶναι νὰ ἀγοράσω κανένα πα-
λαιὸν σάκκον ἢ κανένα τσουβάλιν.

Ὁ Σταῦρος, ὁ νοσοκόμος τοῦ λόχου μας, ἐπωλοῦσε
τὸν δικό του, τὸν ὁποῖον καὶ ἠγόρασα ἀντὶ δεκαπέντε γρο-
σίων. Ποτέ μου δὲν θὰ ξεχάσω, τὸ τί ἡσθάνθην ὅταν ἐφό-
ρεσα τὸν κουρελιασμένο ἐκεῖνο σάκκο. Ἐνόμισα πὼς μοῦ
εἶχαν χαρίσῃ ὁλόκληρον τὸν κόσμον, πὼς εἶχα φορέσῃ αὐ-
τοκρατορικὸν μανδύαν! Ὁ σάκκος θὰ μὲ ἐπροφύλασσεν
ἀρκετὰ ἀπὸ τὸ κρῦο. Καὶ εἶχα ἄλλα δέκα γρόσια. Ἄλλη
μὴν περιουσία δηλαδὴ. Ἐπὶ ὥρες ὁλόκληρες, διηρωτώμην,
τί νὰ πάρω μὲ ἐκεῖνα τὰ χρήματα. Ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισα
καὶ ἀγόρασα ἓνα ζευγάρι τσαρούχια ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ φο-
ροῦσαν οἱ Τοῦρκοι χωρικοί.

* * *

Τὸ βράδυ μόλις πλάγιασα, δὲν αἰσθανόμουνα πολὺ τὸ
κρῦο. Ἡ ἰδέα ὅτι φοροῦσα σάκκο, μὲ ἔκαμε νὰ μὴ τὸ αἰ-
σθάνομαι. Σὲ λίγο ὅμως ἀρχίζει νὰ φυσᾷ δυνατὸς ἀέρας
καὶ νὰ φέρνῃ σύννεφα σκόνης. Ἀλλὰ τὸ φοβερώτερον,
ἤρχισε νὰ βρέχῃ ραγδαία, ἐνῶ κοιμούμεθα στὸ ὑπαιθρον,
ἐπάνω στὸ χῶμα, χωρὶς νὰ ἔχωμεν κανένα καταφύγιον.
Πηγαίνομεν στὰ ἀμπριά τῶν συναδέλφων μας, ἀλλὰ δὲν
μποροῦμε νὰ μποῦμε, διότι δὲν ὑπῆρχε χῶρος. Ἡ βροχὴ
δυναμώνει καὶ μᾶς περνοῦσε ὡς τὰ κόκκαλα.

Τὸν οὐρανὸ ξεσχίζουν ἀστραπές καὶ οἱ βροντὲς ποὺ
ἀκούονται, καθιστοῦσαν τὴν θέσιν μας πλέον ἀπελπιστική.
Ὁ ἀέρας φυσοῦσε μανιωδῶς, καὶ γινόμεθα τρελλοὶ ἀπὸ ἀ-
γωνίαν. Τρέχαμε ἐδῶ καὶ κεῖ σὰν κυνηγημένα πουλιά, ζη-
τοῦντες ματαίως καταφύγιον. Ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι καὶ αὐ-
τὴ ἡ φύσις τὰ εἶχε βάλῃ μαζί μας.

Πολλοὶ γονατισμένοι, ἐνῶ ἐβρέχοντο ἀλύπητα ἀπὸ τὴν
βροχήν, σταυροκοποῦνται καὶ παρακαλοῦν ματαίως τὸν

Χριστὸν καὶ τοὺς Ἁγίους νὰ τοὺς σώσῃ ἀπὸ τὴν θεομη-
νίαν ἐκείνην. Ἀλλὰ οὔτε Θεοί, οὔτε Δαίμονες ἐπεμβαί-
νουν.

Μερικοὶ Τοῦρκοι στρατιῶται, ἤκουσαν τίς φωνές μας
καὶ ἦλθαν νὰ δοῦν τί συμβαίνει! Εὐτυχῶς μᾶς ἐλυπήθησαν
καὶ μᾶς ἐπέτρεψαν νὰ μποῦμε σὲ ἓνα μικρὸν οἰκίσκον ποὺ
εὐρίσκετο εἰς τὸ μέσον τοῦ κτήματος. Δυστυχῶς ὁ χῶρος
ἦτο πολὺ μικρὸς καὶ ἔτσι ἀναγκαζόμεθα νὰ μείνωμεν ὀρ-
θιοὶ ἕως τὸ πρωῒ.

Ἡ νύχτα ἐκείνη ἦτο ἀπὸ τίς πλέον φοθερές τίς ὁποι-
ες ἐπέρασα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς συλλήψεώς μου. Ἡ ψυχι-
κὴ ἀγωνία, καὶ ἡ σωματικὴ βάσανος εἶναι ἀδύνατον νὰ πε-
ριγραφοῦν. Ἀγανακτοῦσα, ἐναντίον τῶν κακούργων Τοῦρ-
κων, οἱ ὁποῖοι παρὰ πᾶν δίκαιον, μᾶς εἶχαν συλλάβῃ καὶ
μᾶς μετεχειρίζοντο πολὺ χειρότερα ἀπὸ ὅ,τι μποροῦσε νὰ
μεταχειρισθῇ κανεὶς ἓνα ἄγριο θηρίο.

Λυσοῦσα ἐναντίον, αὐτῆς τῆς περιφήμου Κοινωνίας
τῶν Ἑθνῶν, ἡ ὁποία οὔτε κἀν ἐνδιεφέρθη, γιὰ τὰ τόσα ἐγ-
κλήματα τὰ ὁποῖα ἔκαμαν οἱ Τοῦρκοι. Δὲν ὤφειλεν αὕτη
ἡ Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν, νὰ στείλῃ ἀντιπροσώπους τῆς διὰ
νὰ μελετήσῃ τὴν κατάστασιν τῶν αἰχμαλωτισθέντων πλη-
θυσμῶν;

Αὐτοὶ οἱ ἐκφυλοὶ καὶ ψεῦσται κύριοι, μόνον λόγια ξεύ-
ρουν νὰ λέγουν, νὰ παίρνουν παχυλοὺς μισθοὺς, καὶ νὰ ι-
κανοποιοῦν τὸν ἐγωϊσμό των. Ἐν τῷ μεταξὺ ἅς πληρώνει
ὁ ἀνόητος κόσμος καὶ ἅς χαζεύει. Αὕτη εἶναι ἡ μεγάλη εἰ-
ρωνία τῆς ζωῆς. Ἐνῷ ἄθῳοι ἄνθρωποι ὑπέφερον τὰ πάν-
δεινα, ἐνῷ ἐσφάζοντο, ἐνῷ ἐσβυνεν ἡ Ζωὴ τους ἀπὸ τίς
κακουχίες, ἐνῷ πετιόντουσαν σὰν σκυλιὰ μέσα στοὺς λάκ-
κους, ἡ Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν συνεδρίαζε... κοπανίζουσα
ἀέρα! Καὶ ὅταν δὲν συνεδρίαζε, τὰ μέλη τῆς, οἱ ἀδιάφοροι
καὶ ψυχροὶ ἀντιπρόσωποι τῶν Κρατῶν, ἔκαμαν τοὺς περι-
πάτους των, καὶ ἀπελάμβανον τῆς θέας τῶν ωραίων το-
πίων τῆς Ἑλβετίας! Τὴν ὥρα ποὺ ἐμᾶς μᾶς ἔστηναν στὴν
γραμμὴ σὰν κτήνη καὶ μᾶς ὑπέβαλον σὲ τόσα βασανιστή-
ρια, αὐτοὶ ἢ θὰ ἐκοιμῶντο, ἢ θὰ γλεντοῦσαν σὲ κανένα

κέντρον διασκεδάσεως! Καί ἡμεῖς στερούμεθα καί αὐτοῦ τοῦ φωμιοῦ! Καί κοιμούμεθα γυμνοὶ στοῦ ὑπαιθρου. Καί διάγομεν ζωὴν ἐλεεινὴν κτηνώδη! Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμός, γιὰ τὸν ὁποῖον καυχῶνται οἱ ἡλίθιοι*.

* * *

Κάμω αὐτές τίς σκέψεις, ἐνῶ ἀκούω τὴν σάλπιγγα νὰ σημαίνει ἐγερτήριο. Ἡ βροχὴ καὶ ὁ ἄνεμος ἔχουν σταματήσει. Ὁ οὐρανὸς εἶναι καθαρὸς. Ἐξηντλημένος, μὲ μάτια φουσκωμένα, ἀκολουθῶ τοὺς συντρόφους μου ποὺ βγαίνουν ἐξω ἀπὸ τὸν καταυλισμὸ καὶ σχηματίζουν στίχους. Οἱ Τοῦρκοι πολῖται μαζεύονται καὶ αὐτοί, γιὰ νὰ πάρουν αἰχμαλώτους γιὰ τίς δουλειές τους. Μὲ τρόμον διακρίνω, μαζὺ μὲ τοὺς ἄλλους, τὴν γυναῖκα, τῆς ὁποίας εἶχαμε κτίση χθὲς τὸ σπίτι! Φαντάζομαι ἀμέσως τὸ κακὸν ποὺ θὰ ἔγινε. Τὸ σπίτι θὰ ἐγκρέμισε ἀπὸ τὴ βροχὴ καὶ τὸν ἀέρα. Καὶ τώρα, μὲ τὸ δίκην της, θὰ ζητοῦσε τὴ τιμωρίαν μας. Τὴν βλέπω ποὺ πλησιάζει τὸν ταγματάρχην. Κάτι τοῦ λέγει. Εἶναι ἐξηγριωμένη καὶ κινεῖ τὰ χέρια της, σὰν νὰ καταφέρῃ κτυπήματα. Τραβᾷ τὸν ταγματάρχην ὕστερα ἀπὸ τὸ χέρι καὶ μᾶς πλησιάζουν.

Ὁ ἄθλιος ταγματάρχης φαίνεται καὶ αὐτὸς θυμωμένος. Κρατᾷ στὰ χέρια του ἓνα βούρδουλα μετάλλινον! Μὲ ἄγρια φωνή, ζητεῖ νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν γραμμὴ, ὅσοι πῆγαν χθὲς στοῦ σπίτι τῆς γυναίκας. Ποῦ νὰ κινηθῇ ὅμως κανεὶς μας. Γνωρίζομεν καλὰ τί μᾶς περιμένει ἐὰν παρουσιασθοῦμε. Εὐτυχῶς δὲν μποροῦν εὐκόλα νὰ μᾶς ἀναγνωρίσουν. Ὅλοι μοιάζομεν! Ἐχομεν μακρὰς γενειάδες, μακρυὰ μαλλιά, κουρελιασμένα ροῦχα καὶ εἴμεθα σχεδὸν ξυπόλυτοι. Ἡ γυναῖκα τὴν ὁποίαν τόσον ἐσυμπαθοῦσαμεν χθὲς, σήμερα μᾶς προξενοῦσε φόβον καὶ φρίκην.

Ὁ ταγματάρχης μᾶς λέγει ὅτι τὸ σπίτι ποὺ ἐκτίσθη χθὲς γι' αὐτὴ τὴν γυναῖκα, ἐγκρέμισεν ἀπὸ τὸν ἀέρα καὶ τὴν

* Σ.Σ. Αὐτὰ ἔγραφα ὅταν ὑφίστατο ἡ μακαρίτισσα Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν, τὴν ὁποίαν διεδέχθη ὁ Ο.Η.Ε.

βροχήν, γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἔνοχοι, αὐτοὶ δηλαδή ποῦ δὲν τὸ ἔκτισαν καλά, πρέπει νὰ τιμωρηθοῦν.

Ὅλοι προσποιούμεθα τοὺς ἀπαθείς σὰν νὰ μὴ εἶχαμε ἰδέαν τοῦ πράγματος. Ὁ ταγματάρχης ποῦ θέλει, ὅμως, νὰ μᾶς ἀνακαλύψῃ καταφεύγει εἰς γνωστὴν Τουρκικὴν πονηρίαν. Λέγει ὅτι μετενόησεν καὶ δὲν θὰ τιμωρήσῃ κανένα, φθάνει νὰ ὁμολογοῦσαν οἱ ἔνοχοι. Ἀλλὰ ἡμεῖς ποῦ εἶχαμε καταλάβει τοὺς Τούρκους, πάλιν δὲν ὁμολογοῦμεν.

Μὴ δυνάμενος νὰ ἀνακαλύψῃ τοὺς δράστας, ὁ ταγματάρχης φωνάζει πέντε αἰχμαλώτους, οἱ ὅποιοι πλησιάζουν τρέμοντες. Ἐγὼ φαντασθεῖς ὅτι θὰ τοὺς ἐκτυποῦσεν, ἤμουν ἔτοιμος νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἤμουν ἓνας ἐκ τῶν δραστῶν τῆς χθесινῆς... οἰκοδομήσεως. Οἱ δυστυχισμένοι ἀρχίζουν νὰ κλαίουں, νομίζοντες ὅτι ἐπάνω τους θὰ ξεσποῦσεν ἡ μανία τοῦ βάρβαρου καὶ ἄξεστου ἐκείνου Τούρκου. Ἴκετεύουν σὰν μικρὰ παιδιὰ καὶ ὀρκίζονται ὅτι δὲν ἦσαν ἐκεῖνοι ποῦ ἔκτισαν τὸ σπῖτι.

Εὐτυχῶς ὁ Τοῦρκος δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ τοὺς κτυπήσῃ. Ἐκράτησε μόνον σημείωσιν τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ἀριθμῶν των (κάθε αἰχμάλωτος εἶχε τὸν ἀριθμὸν του) καὶ τοὺς συνέστησε νὰ προσέξουν πολὺ στὸ νέον κτίσιμον τῆς οἰκίας, διότι ἐὰν συνέβαινε πλέον τίποτε, θὰ τοὺς ἐσκότωνε χωρὶς καμμιὰ διαδικασία σὰν σκυλιά!! Οἱ δυστυχεῖς ἠκολούθησαν τὴν γυναῖκα, χαρούμενοι ὅτι φθινὰ τὴν ἐγλύτωσαν!

Ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐπειδὴ ἤμουν ἀπὸ τοὺς τελευταίους τῆς γραμμῆς, δὲν μὲ πῆραν οἱ πολῖται δι' ἰδιωτικὴν ἐργασίαν. Ὡδηγήθημεν ἔτσι μὲ μερικοὺς ἄλλους σὲ μιὰ μεγάλη οἰκοδομὴ ἡ ὁποία προωρίζετο δι' ἀποθήκην τοῦ Δημοσίου.

Ἐκεῖ δὲν κάμομε καμμιὰ σοβαρὴ ἐργασία. Ἐφευρίσκομε χίλιους δυὸ τρόπους γιὰ νὰ ἀποφύγωμε τὴ δουλειά, κοροϊδεύοντας τοὺς Τούρκους κάτω ἀπὸ τὴν μύτη των. Ὁ χωροφύλαξ Ἀνδρουλάκης (περὶ τοῦ ὁποίου ἔγραψα ἀνωτέρω) βρισκότανε τὴ μιὰ ὥρα στά... ἀποχωρητήρια καὶ τὴν ἄλλη στὴ βρύσι! Ὁ στρατιώτης Μιχαὴλ Στεφανουδάκης

(ὑστερα δικηγόρος στὸν Πειραιᾶ) εἶχε κολλήσῃ ἓνα τσιγαρόχαρτο στὸ πόδι του καὶ τοὺς ἔλεγε πῶς ἦτο πληγωμένος καὶ δὲν μποροῦσε, κατὰ συνέπειαν, νὰ ἐργασθῇ! Κάποιος ἄλλος στεκόταν στὴ θρύσι καὶ εἶχε ἓναν τενεκὲ ἀπὸ κάτω. "Ὅταν ἐγέμιζεν ὁ τενεκὲς μὲ νερὸ τὸν ἄδειαζε καὶ τὸν ξαναγέμιζε! Ἐγὼ κρατοῦσα ἓνα ἐργαλεῖο ἀπὸ αὐτὸ πού σιάζουν τὴν λάσπη στὸν τοῖχο, χωρὶς νὰ κάμω τίποτε!

Παρά τὴν ἀθλιότητα τῆς καταστάσεώς μας, γελοῦσα μὲ τὴν ἡλιθιότητα τῶν Τούρκων στρατιωτῶν, ὑπὸ τὴν ἐπιβλεψιν τῶν ὁποίων ἐργαζόμεθα. Πράγματι, οἱ τρόποι πού ἐφευρίσκομεν ἦσαν νόστιμοι στὴν ἐφαρμογὴν των. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο κύλισαν οἱ ὦρες.

ΑΛΑΤΙ, ΑΛΑΤΙ!

Τὸ ἀπόγευμα, ὅταν ἐπιστρέψαμε στὸν καταυλισμό, περνούσαμε μπροστὰ ἀπὸ ἓνα μισοκατεστραμμένο ἀπὸ τὴν φωτιά, φοῦρνον. Ἐνας ἀπὸ μᾶς εἶχε τὴν τὸλμην νὰ βγῇ ἀπὸ τὴν γραμμὴν καὶ νὰ θάλῃ τὸ χέρι του μέσα στὸν φοῦρνον. Πρὸς μεγάλην του χαρὰν ἔπιασε μιὰ φουχτιά ἀλάτι! Χωρὶς νὰ διστάσῃ τρυπώνει μέσα στὸ ἄνοιγμα τοῦ φούρνου καὶ ἀρχίζει νὰ γεμίζει τίς τσέπες του ἀπὸ τὸ πολύτιμον γιὰ τοὺς πεινασμένους αἰχμαλώτους εὐρημα. Σὲ λίγα δευτερόλεπτα ὅλοι οἱ αἰχμάλωτοι ὥρμησαν πρὸς τὸν φοῦρνον! Γίνεται μάχη πραγματική. Ὁ ἓνας σπρώχνει ἀπὸ τὴν μιὰ ὁ ἄλλος ἀπὸ τὴν ἄλλη. Τρεῖς ἤδη βρίσκονται μέσα στὴν τρύπα τοῦ φούρνου, καὶ βλέπω ἀπ' ἔξω νὰ κρέμονται τὰ πόδια των. "Ἄλλοι αἰχμάλωτοι ἀπ' ἔξω τραβοῦν τὰ πόδια ἐκεῖνα διὰ νὰ βγάλουν τοὺς... ἰδιοκτήτας των καὶ νὰ μποῦν ἐκεῖνοι! Σ' αὐτὸν τὸν ἀνῶνα ἔοχονται νὰ λάβουν μέρος καὶ οἱ Τούρκοι στρατιῶται. Μᾶς κτυποῦν μὲ ὅλες των τίς δυνάμεις μὲ τοὺς ὑποκοπάνους των, διὰ νὰ φύνωμεν ἀπὸ κεῖ. Ὅλοι ὁμῶς ἀδιαφοροῦμεν διὰ τὸ ξῦλο! Τὸ ἀλάτι ἦτο νιὰ μᾶς τότε πρᾶγμα πολύτιμον, ἐξ ἴσου πολύτιμον μὲ τὴν ζωὴ μας!

Αὐτοὶ ποὺ εἶχαν τὴν τύχη νὰ εἰσχωρήσουν στὸ ἄνοιγμα τοῦ φούρνου, καταβροχθίζουν φουχτιές ὀλόκληρες καὶ ἀδιαφοροῦν γιὰ τοὺς ὑποκοπάνους ποὺ ἀνεβοκατεβαίνουν μὲ λύσσα στὰ κορμιά των. Τόσον μεγάλη ἦτο ἡ πείνα μας!

Μὲ μεγάλη δυσκολία, καὶ ἀφοῦ μὲ ἐκτύπησαν ἀρκετές φορές, κατῶρθωσα καὶ ἐγὼ νὰ πάρω μιὰ φουχτιά. Τρώγω ἐκεῖνο τὸ ἀλάτι μὲ λαιμαργίαν, σὰν νὰ τρώγω τὸ καλλίτερο γλύκισμα! Εἶναι μαῦρο ἀπὸ τοὺς καπνοὺς καὶ ἀκάθαρτο. Ἀλλὰ οὔτε καὶ αὐτὸ προξενεῖ τὴν ἐλαχίστην δυσκολίαν εἰς τὸ νὰ τὸ καταβροχθίσω. Εἶναι ἀγὼν τώρα ζωῆς καὶ θανάτου. Μᾶς φαινότανε ὅτι τὸ ἀλάτι ἦταν... τρόφιμο!

Σήμερον ποὺ ἀναπολῶ τὰ ὅσα ὑποφέραμεν, τὴν τότε συμπεριφορὰν μας, τὸ πῶς ἐσκεπτόμεθα, τὸ τί ἐτρώγαμεν, διερωτῶμαι ἐὰν ἔζησα τέτοια ζωὴ, ἐγὼ ὁ ἴδιος.

Τὰ ὅσα ἀνέφερα ἀνωτέρω, δὲν διήρκεσαν παρὰ ὀλίγα δευτερόλεπτα! Σὲ λίγα δευτερόλεπτα δὲν ἔμεινε ἵχνος ἀλατιοῦ μέσα στὸ φούρνο παρὰ τὸ ἄγριο ξυλοκόπημα κατὰ τὴν μάχην.

Ὅπωςδήποτε ὅλοι ἐφάγαμεν ἀλάτι ἄλλος λίγο, ἄλλος πολύ. Γι' αὐτό, παρὰ τίς ὑποκοπανιές, ἐπιστρέψαμε εὐχαριστημένοι καὶ φάγαμε τὸ συνηθισμένο συσσίτιο, δηλ. σιταρόσουπα νερόβραστη μὲ... πέτρες ἄφθονες!

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΚΛΕΒΟΥΝ ΤΟΥΡΚΟΥΣ, ΔΙΑ ΤΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ!

Μιὰ νύκτα ξυπνήσαμε ἀπὸ ἀσυνήθη θόρυβο. Ὁ Ἕλλην ἐπιλοχίας μας, ἦλθε κατὰ τὰ μεσάνυχτα σχεδόν, μὲ Τούρκους στρατιώτας νὰ πάρη ἄνδρας δι'... ἀγγαρείαν! Τί συνέβαινε ἄραγε; Τέτοια ὥρα γιὰ ἀγγαρεία; Πολὺ περίεργο μ' αὐτὸ τὸ σκοτάδι, ἐνῷ καὶ ὁ καιρὸς ἦτο γιὰ βροχή! Ὁ ἐπιλοχίας φωνάζει: «πενῆντα ἄνδρες· αἶντε παιδιά· ἐμπρός». Κανεὶς ὅμως δὲν κινεῖται ἀπὸ τὴν θέσι του. Ποῦ νὰ πάγῃ κανεὶς μ' ἐκεῖνο τὸ σκοτάδι; Ὁ καθένας προσπα-

θεῖ μέ κάθε τρόπον νά ἀποφύγῃ αὐτό τὸ πρωτοφανές μαρτύριον, τῆς νυχτερινῆς ἀγγαρείας. Φοβούμεθα ἀκόμη μὴ τυχὸν μᾶς ὀδηγήσουν οὐ κανένα ἀπομεμακρυσμένον μέρος καὶ μᾶς σφάξουν ἔτσι γιὰ... διασκέδασι. Ἔχουν δὴ τόσα πολλὰ τὰ μάτια μας, ὥστε δὲν ἔχαμε καμμιά ἐμπιστοσύνη στοὺς Τούρκους!

Ἐν τῷ μεταξύ, διὰ τῆς βίας σηκώνουν τοὺς αἰχμαλώτους, τοὺς σύρουν ἔξω καὶ τοὺς στήνουν στὴ γραμμὴ. Μὲ σηκώνουν καὶ μένα. Τί μπορούσα νά κάμω μπροστὰ στὴ βία τῶν βαρβάρων;

Ἕνας Τουρκοῦ στρατιώτης μᾶς μετρά, χτυπώντας μας ταύτοχρόνως μέ ἓνα μαστίγιον. Δὲν μπορῶ νά καταλάβω ποῦ θὰ μᾶς ὀδηγήσουν ἐκείνη τὴν ὥρα καὶ μέ τέτοιο καιρό. Ἀρχίσαμε νά βαδίζωμε ὑποταχθέντες εἰς τὸ μοιραῖον. Ὅλοι εἴμεθα ἀπελπισμένοι. Βαδίζομε σιωπηλοί, σὰν φαντάσματα, μέσα στὸ πηχτὸ σκοτάδι.

Μᾶς συνοδεύουν δώδεκα στρατιῶται. Ἐπειδὴ δὲν βλέπομε, χτυποῦν τὰ γυμνὰ πόδια μας ἐπάνω στίς πέτρες καὶ τρελλαινόμεθα ἀπὸ τοὺς πόνους. Περνοῦμε ἀπὸ χωράφια, ἐνῶ ἀπὸ τὰ πόδια μας τρέχει ἄφθονον αἷμα, διότι τὰ ξεσχίζουν τὰ ἀγκάθια. Σὰν νά μὴ ἔφθαναν ὅλα αὐτὰ τὰ κακά, ἀρχίζει νά θρέχῃ ραγδαία.

Γιὰ νά προχωροῦμε γρηγορώτερα, οἱ Τούρκοι στρατιῶται, ἀρχίζουν νά μᾶς κτυποῦν μέ τοὺς ὑποκοπάνους των καὶ νά φωνάζουν τίς λέξεις ποὺ μᾶς τρυποῦσαν τὰ αὐτιά: Γιουρού, Γκισουρλάρ, γιουρού. (Δηλ. τρέχετε, ἄπιστοι, τρέχετε!). Μὲ ἀγανάκτησιν βλασφημῶ Θεοὺς καὶ Δαίμονας, γιὰ τὰ μαρτύρια τῶν ὁποίων δὲν ἐβλέπαμεν τέλος.

Ὡρες ὁλόκληρες περιπατούσαμε, ὥρες ποὺ μᾶς ἐφαίνοντο αἰῶνες. Ἐπὶ τέλους διακρίνομε μερικά σπίτια, ἂν καὶ σκοτεινά. Τὰ μάτια μας εἶχαν συνηθίσει ὅπωςδὴποτε στὸ σκοτάδι. Διετάχθημεν νά σταματήσωμεν καὶ νά προσέξωμεν καλὰ τὰ λόγια ποὺ θὰ μᾶς ἔλεγεν ἓνας Τουρκοῦ ὑπαξιωματικός. Τί θὰ μᾶς ἔλεγεν; Ὁ ἄθλιος μπαίνει στὴν οὐσία τῆς νυχτερινῆς ἐκείνης πορείας, ἀμέσως!

«Σᾶς φέραμε ἐδῶ γιὰ νά...κλέψωμε μαζί...κεραμίδια! Νά τὸ σχέδιον...» Ἄλλοι ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους θὰ ἀναρριχηθοῦν στὶς στέγες τῶν σπιτιῶν τοῦ χωριοῦ, καὶ ἄλλοι θὰ στέκωνται ἀπὸ κάτω. Οἱ πρῶτοι θὰ βγάζουν τὰ κεραμίδια καὶ θὰ τὰ δίδουν στοὺς ἄλλους. Ἡ... δουλειὰ πρέπει νὰ γίνεταί ὅσον τὸ δυνατόν ἀθόρυβα, διὰ νὰ μὴν ἀντιληφθοῦν τίποτε οἱ κάτοικοι!

«Αἰχμάλωτοι», συνέχισεν ὁ ἄθλιος ποῦ ἔκλεβε τοὺς συμπατριώτας του, «ὅσον καλλίτερα κάμετε τὴν ἐργασία αὐτὴ καὶ ὅσα περισσότερα κεραμίδια πάρομε, τόσο περισσότερο θὰ εὐχαριστήσετε τὸν ταγματάρχην σας! Διότι μὲ τὰ κεραμίδια αὐτά θὰ σκεπάσῃ τὸ ἐργοστάσιό του! Διότι μὲ Ὁ λαμπρὸς αὐτὸς Τοῦρκος ταγματάρχης ἔκλεπτε ἀπὸ παντοῦ ὑλικά καὶ χρησιμοποιοῦσε αἰχμαλώτους διὰ νὰ κτίσῃ... ἐργοστάσιον!). Ἐάν σᾶς ἀντιληφθοῦν, θὰ φύγετε τὸ ταχύτερον· θὰ ἀκολουθήσετε αὐτὸν ἐδῶ τὸν δρόμο διὰ νὰ συναντηθοῦμε πάλιν. Τὰ κεραμίδια θὰ τὰ φέρνετε πρὸς τὰ ἐκεῖ!».

Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰς τὰς ὁδηγίας, ἤρχισεν ἡ ἐργασία τῆς... κλοπῆς! Ἄλλοι ἀνερριχήθησαν εἰς τὰς στέγας, ἄλλοι ἔμεναν ἀπὸ κάτω καὶ ἔπαιρναν τὰ κεραμίδια, καὶ ἄλλοι τὰ μετέφεραν εἰς τὸ ὠρισμένον σημεῖον.

Κατὰ κακὴν μας τύχην, ἓνας Τοῦρκος χωρικός ἀντελήφθη ὅτι κάτι τὸ ἔκτακτον συνέβαινε εἰς τὴν... στέγην του· βγῆκε ἀπὸ τὸ σπίτι του καὶ ἤρχισε νὰ πυροβολῇ. Ἀμέσως ὁλόκληρο τὸ χωριὸ ἦτο στὸ πόδι. Ὅλοι οἱ χωρικοὶ ἤρχισαν νὰ πυροβολοῦν, χωρὶς εὐτυχῶς νὰ σκοπεύουν, διότι δὲν ἔβλεπαν.

Οἱ δικοὶ μας ἤρχισαν νὰ τρέχουν μαζί μὲ τοὺς στρατιώτας. Ἐγὼ μὲ κάποιον ἄλλον βρισκόμεθα στὴ στέγη ἐνὸς σπιτιοῦ. Ἐκεῖνοι ποῦ ἦσαν κάτω καὶ παρελάμβανον τὰ κεραμίδια, τῶθалан στὰ πόδια καὶ ἔτσι δὲν «μᾶς ἔκαμαν πλάτη» γιὰ νὰ μπορέσωμε νὰ κατεβοῦμε. Μὲ τὴν ψυχὴν στὸ στόμα, ἀκίνητοι, τρέμοντες περιμένομεν νὰ μᾶς ἀνακαλύψουν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν καὶ νὰ μᾶς συλλάβουν.

Οἱ χωρικοὶ ἔχουν θγάλη φανάρια, καὶ ἐξετάζουν τὰ σπιτία των γιὰ νὰ ἐξακριβώσουν ἐὰν ληστεύθηκαν. Εὐτυχῶς δὲν ἔχουν ἀντιληφθεῖ τὸν ἀντικειμενικὸν μας σκοπὸν, καὶ ἔτσι δὲν ψάχνουν τίς στέγες. Ἄλλως εἴμεθα χαμένοι. Τοὺς ἀκοῦμε νὰ ἐρωτοῦν οἱ μὲν τοὺς δὲ καὶ νὰ ἐκφράζουν φόβους μὴ τυχὸν ἦσαν Ἕλληνες ποὺ δὲν ἐπρόφθασαν νὰ φύγουν καὶ ἔγιναν λησταί.

Σὲ λίγο ἡσυχία ἐπανῆλθε. Κατεβήκαμε ἀπὸ τὴν στέγην καὶ ἀκολουθήσαμε τὸν δρόμο ποὺ μᾶς εἶχαν ὑποδείξει. Πηγαίνοντας, συναντήσαμε καὶ ἄλλους συναδέλφους μας, οἱ ὅποιοι εἶχαν κρυφθῇ καὶ αὐτοὶ σὲ διάφορα μέρη. Εἶναι καὶ αὐτοὶ οἱ δυστυχεῖς τρομαγμένοι ὑπερβολικά.

Στὸ ὠρισμένο σημεῖο ποὺ ἐφθάσαμε, βλέπομεν συναγμένους ὅλους τοὺς ἄλλους. Οἱ Τούρκοι μᾶς μετροῦν καὶ εὐτυχῶς δὲν λείπει κανεὶς. Φοβόμουν μὴ τυχὸν καὶ σκοτώθηκε κανεὶς ἀπὸ τοὺς πυροβολισμοὺς. Κοντὰ μας ἔχομεν τὸ προϊόν τῆς... κλοπῆς, τὰ κεραμίδια! Ἡ ποσότης φαίνεται ἱκανοποιητικὴ διὰ τοὺς Τούρκους. Ὁ καθείς μας φορτῶνεται ἀπὸ δέκα καὶ ἀρχίζομε τὴν θλιβερὰν πορείαν τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸν καταυλισμὸν, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ οὐοίου ἀφίνομεν τὸ φορτίο μας.

Κουρασμένοι, τσακισμένοι, βρεγμένοι, πληγωμένοι, ἐλεινοὶ καὶ ἄθλιοι πέρασε νὰ κοιμηθοῦμε ἐπάνω στίς λάσπες, ἐνῶ ἐξακολουθοῦσε νὰ μᾶς δέρνη ἀλύπητα ἡ βροχή. Ἐν τούτοις λόγῳ τῆς κοπώσεως, τῆς ἀγωνίας καὶ τῶν συγκινήσεων, ὁ ὕπνος μὲ πῆρε ἀμέσως σὰν νὰ θρισκόμουν νὰ σὲ ζεστὸ δωμάτιο καὶ ἐπάνω σὲ πουπουλένιο κρεβάτι!

ΜΑΡΤΥΡΙΑ, ΑΚΟΜΗ... ΜΑΡΤΥΡΙΑ!

Δὲν θὰ εἶχε περάση πολλὴ ὥρα ὅταν ξύπνησα ἀπὸ τὸν ἥχο τῆς σάλπιγγος. Ἀπὸ τὴν ἐξάντλησιν δὲν μποροῦσα νὰ σηκωθῶ. Θὰ ἔκαμα ὅ,τι ἦτο δυνατόν γιὰ ν' ἀποφύγω τὴν ἀγγареίαν. Γι' αὐτὸ ὄχι μόνον ἐδήλωσα ἀσθένειαν, ἀλλὰ καὶ στὰ σίγουρα πῆγα μὲ τὸν Σαγιᾶν στὰ γνωστὰ καταφύγια.

Τὸ πρωῒ ἐκεῖνο, ὁ ἥλιος ἦταν λαμπρότατος. Ἡμέρα καλοκαιρινή καὶ κατὰ συνέπειαν ἐπιτρέπουσα νὰ βγάλωμε ἀπὸ πάνω μας τὰ κουρέλια καὶ νὰ ἀρχίσωμε τὸ κυνήγι τῶν... Ζωῦφίων.

Τίς στιγμές πού δὲν ὑποφέρω πολὺ ἔχω ἀρχίση νὰ σκέπτομαι τοὺς δικούς μου. Τί σκληρές πού εἶναι καμμιὰ φορὰ οἱ ἀναμνήσεις! Τί νὰ γίνωνται ἄραγε οἱ ἀδελφοί μου, οἱ συγγενεῖς μου; Ποιός ξεύρει τί στενοχώριες θὰ ἔχουν μὲ τὴν ἰδικήν μου ἀπώλεια! Θὰ νομίζουν βέβαια, ὅτι ἔχω χαθῇ γιὰ πάντα.

Στὸ νοῦ μου, ἔρχονται τὰ περασμένα, οἱ εὐτυχισμένες μέρες. Ἀλήθεια σὲ τί κατάστασι βρίσκομαι! Σκέπτομαι, σκέπτομαι, ἐνῶ σκοτώνω τὰ Ζωῦφια πού βρίσκονται κατὰ χιλιάδας ἐπάνω μου καὶ μοῦ ροφοῦν τὸ λίγο μου αἷμα, ἀλύπητα.

Εἶχε περάση τὸ μεσημέρι, καὶ τὰ χέρια μου εἶχαν γίνῃ κόκκινα ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν Ζωῦφίων πού σκότωνα. Σκέπτομαι ἐν τούτοις καὶ μὲ λαχτάραν τὴν ὥρα πού θὰ μᾶς ἔδιδαν ψωμί. Δυστυχῶς ἀδίκως περιμένομε. Οἱ ὥρες κυλοῦν σιγά, σιγά καὶ ὁ ἥλιος γέρνει πρὸς τὴν δύσι του.

Παρέες, παρέες μπαίνουν οἱ αἰχμάλωτοι ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τίς ἀγγαρεῖες. Ἴσως τοῦλάχιστον ἔχομε κανένα εὐχάριστο νέο γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσί μας. Πράγματι μᾶς φέρνουν τὴν εἶδῃσιν ὅτι μία Τουρκικὴ ἐφημερίς ἔγραφε ὅτι οἱ αἰχμάλωτοι θὰ ἐλευθερωθοῦν!

Ὁ γιατρός, ὁ ὁποῖος παρακολουθοῦσε τίς σχετικὰς εἰδήσεις, κατῴρθωσε νὰ προμηθευθῇ μιὰ ἐφημερίδα, ἡ ὁποία πράγματι εἶχε μιὰ ἀόριστη πληροφορία γιὰ τοὺς αἰχμαλώτους.

Πανηγυρίζομεν, θεωροῦντες τὴν εἶδῃσιν ὡς τετελεσμένον γεγονός. Μὲ ἀγαλλίασιν ἀναλογιζόμεθα τὴν στιγμήν πού θὰ ἐφεύγαμε ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ καταραμένο μέρος. Μᾶς φαίνεται σχεδὸν ἀπίστευτο τὸ ὅτι θὰ φύγωμε.

Ἡ εἶδῃσις ἐκείνη μᾶς ἔκαμε νὰ ξεχάσωμε γιὰ μιὰ στιγμή ὅτι δὲν πήραμε ψωμί. Τὸ συσσίτιο ὅμως πού παίρνομε ἐκείνη τὴν ὥρα μᾶς φέρνει στὸ νοῦ τὸ εὐλογημένο

ψωμί. Ἐρωτοῦμε τὸν ἐπιλοχία μας, τὸν Μιχάλη -Θα μοι δώσουν ψωμί;» «Μὰ ξεύρω κι' ἐγὼ βρὲ παιδιά, δὲν μὲ τι δοποίησαν νὰ στείλω ἀγγαρεῖαν!».

Περιμένομεν μὲ ἀγωνίαν. "Αἷ, αὐτὸ τὸ ψωμί! Ποιὸ θὰ μᾶς δώσουν; Θεέ μου! Τὸ λαχταροῦμε, μολονότι σπάζουν τὰ δόντια μας ὅταν τὸ μασσοῦμε, ἀπὸ τίς πολλές πέτρες ποὺ περιέχονται σ' αὐτό. Τὸ λαχταροῦμε, μολονότι εἶναι μαῦρο σὰν πίσσα, μολονότι εἶναι σὰν λάσπη!

Οἱ ὥρες περνοῦν· ἔχει νυχτώσει καὶ πηγαίνομε νὰ κοιμηθοῦμε χωρὶς ψωμί, ἐπάνω στὴν κρύα, λασπωμένη, ἀφιλόξενη γῆ.

Ἀρχίζει πάλι νὰ βρέχει καὶ στριφογυρίζω σὰν σκουλήκι μέσα στὴ λάσπη. Θεέ μου τί μαρτύριον; Ἐνῶ δὲν ξεύρω πῶς νὰ βρῶ λίγη ἡσυχία, ἀκούω τὴ σάλπιγγα νὰ σημαίνει; Ψωμί! Πεταχθήκαμε ὅλοι ἐπάνω σὰν ἠλεκτρισμένοι, καὶ μαζεuthήκαμε ἔξω ἀπὸ τὸ ἀμπρὶ τοῦ ἐπιλοχίου. Δυστυχῶς ὅμως μαθαίνομε, ὅτι δὲν θὰ μᾶς δώσουν ψωμί. Θὰ μᾶς δώσουν σκέτο βρασμένο σιτάρι. Ἔστω καὶ σιτάρι. Καλὸ καὶ αὐτό. Μᾶς ἔβαλαν στὴ γραμμὴ καὶ δίδουν στὸν καθένα μιὰ γεμάτη φουχτιά. Εἶναι ἀκάθαρτο ἔχει πέτρες, τρίχες, χώματα. Αὐτὸ ὅμως δὲν μᾶς πειράζει. Τὸ καταβροχθίζομε καὶ τὰ δόντια μας ἀλέθουν τίς... πέτρες. Ξαπλώνομεν πάλιν στὶς θέσεις μας σὰν κτήνη, μέσα στὶς λάσπες.

ΟΙ ΚΑΜΜΕΝΕΣ ΣΤΑΦΙΔΕΣ

Τὸ πρωὶ ὅταν ξυπνήσαμε, εἶχα ἀπόφασιν νὰ βγῶ σὲ ὁποιαδήποτε ἀγγαρεῖα. Ἴσως νὰ βρεθῇ τίποτε νὰ φάγω. Εὐτυχῶς μὲ ἔστειλαν μὲ μερικοὺς ἄλλους νὰ μαζέψωμε ξύλα ἀπὸ τὰ καμμένα σπίτια. Ἐκεῖ βρίσκομε μισοκαμμένες σταφίδες τίς ὁποῖες καταβροχθίζομε μὲ λαιμαργίαν. Αὐτὲς εἶναι ὀλέθριες γιὰ τὴν υἡγεία τῶν αἰχμαλώτων. Προκαλοῦσαν δυσεντερίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἐγλύττωναν οἱ ἐξηντλημένοι τῶν αἰχμαλώτων ὀργανισμοί. Ἀλλοίμονον σ' ἐκεῖνον ποὺ θὰ προσεβάλλετο ἀπὸ τὴν καταραμένη ἐκείνη

ασθένεια. Δέν είχε σωτηρία. Τὸ ὄνομά του ἔπρεπε νὰ διαγραφῇ ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν ζώντων!

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν καμμένων σταφίδων τὰ ξεύραμε. Καὶ ὅμως τίς τρώγαμε. Τί νὰ κάμη κανεὶς ὅταν πεινᾷ; Γνωρίζομε ὅτι στίς σταφίδες ἐκεῖνες ἐνεδρεύει ὁ θάνατος. Ὁ γιατρός εἶχε αὐστηρὰ ἀπαγορεύση στοὺς αἰχμαλώτους νὰ τίς τρώγουν. Ἀλλ' ἡμεῖς ἀδιαφοροῦμεν. Ἄς φᾶμε καὶ ἄς πεθάνωμε! Τὰ στόματά μας θέλουν νὰ αἰσθανθοῦν κάτι τὸ γλυκὸ. Καὶ οἱ σταφίδες ἐκεῖνες μᾶς προσφέρουν τὴν μικρὴ ἐκείνη ἀπόλαυσι.

Τὸ βράδυ γύρισα εὐχαριστημένος στὸν καταυλισμό. Ἐχῶ γεμίση τίς τσέπες μου μὲ ἐκεῖνα τὰ γλυκὰ κάρβουνα! Πίνω νερό καὶ φουσκώνει ἡ κοιλιά μου. Εἶμαι εὐτυχής!

Στὴν ἐνωμοτία μας ποὺ ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἐννέα ἄνδρες, ἔχομε τὸν χωροφύλακα Ἀνδρουλάκη. Εἶναι πολὺ καλὸ παιδί. Ὅταν κατῶρθωνε νὰ βρῇ κάτι τὸ φαγώσιμον, μοῦ ἔφερνε καὶ μένα. Καὶ τὸ νὰ δίδῃ κανεὶς σὲ συνάδελφόν του, στὴν αἰχμαλωσία, ἰσοδυναμοῦσε μὲ μεγάλον ἡρωϊσμόν.

Γι' αὐτὸ κι' ἐγὼ ἔχων σταφίδες στίς τσέπες, πῆγα τὸν συνήντησα καὶ τοῦ προσέφερα. Πόσον ηὐχαριστήθη τὸ καῦμένο τὸ παιδί! Δυστυχῶς ἡ ὑγεία του ἔχει κλονισθῇ πολὺ. Εἶναι ἀδύνατος. Καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ τρέχει ὁ δυστυχὴς πρῶτος στίς ἀγγαρεῖες μὲ τὴν ἐλπίδα κάτι νὰ βρῇ νὰ φάγῃ.

ΑΓΓΑΡΕΙΕΣ ΓΙΑ... ΠΤΩΜΑΤΑ

Συζητοῦμε, ἐὰν εἶναι καλὸν νὰ θγαίνωμε στίς ἀγγαρεῖες. Ὁ Ἀνδρουλάκης ἔχει πάντοτε αὐτὴν τὴν γνώμην. Πάντα κάτι θὰ βγῇ, ἀπὸ τίς ἀγγαρεῖες. Τὰ λόγια του μὲ πείθουν. Καὶ ἔχῳ μιά λαιμαργία γιὰ κάθε τι φαγώσιμον ποὺ θὰ φαντασθῶ. Γι' αὐτὸ καὶ ἀποφασίζω νὰ ξαναθγῶ.

Τὴν ἄλλῃ μέρα τὸ πρωῒ περιμένω νὰ ἀκούσω γιὰ ἀγ-

γαρεία για να τρέξω. "Όταν ζητούν λίγους, ή άγγαρεία είναι καλή. Οί λίγοι πηγαίνουν σέ κανένα σπίτι, ώς επί τό πλείστον, καί καλοπερνούν. Δυστυχώς ελάχιστοι πηγαίνουν στίς άγγαρείες που πληρώνονται. Αύτοί είναι άνεγνωρισμένοι τεχνίται καί εύνοούμενοι. "Όπωςδήποτε, καλό είναι καί μόνον τό φαγητό για μάς.

"Όταν ήκουσα ότι ζητούν δέκα αϊχμαλώτους για άγγαρεία έσπευσα από τους πρώτους. Δυστυχώς όμως βλέπω τόν έπιλοχίαν να μάς διδη φτυάρια καί κασμάδες. Πρόκειται να σκάψωμε λοιπόν; Πρόκειται δι' άγγαρείαν του τάγματος, από την όποιαν δέν έπρεπε να περιμένωμεν τίποτε. Έξερχόμεθα από τόν περίβολον του καταυλισμού, καί ακολουθοῦμε τόν δρόμον προς τό νεκροταφείον των αϊχμαλώτων. Μας οδηγεί ένας Τουρκος στρατιώτης. Αρχίζω να καταλαβαίνω ότι πηγαίνομε, σέ άγγαρεία πολύ άσχημη. Δουλειά στο... νεκροταφείο! Σταματοῦμε εκεί. Βλέπομε πολλούς λάκους άνοιγμένους, καί κομμάτια πτωμάτων πεταγμένα έδω καί εκεί! Η δυσωδία δέν υποφέρεται. Τί έχει συμβή έδω; Τί είδους ζωά, ήνοιξαν τους λάκκους όπου έφυλάσσοντο οί νεκροί; Δυστυχισμένοι αϊχμαλῶτοι! Η τύχη σας κατατρέχει ύστερα από τόν θάνατό σας άκόμη. Οὔτε μέσα στους λάκκους σας δέν βρίσκετε ήσυχία, έφ' όσον τά έδάφη όπου μένετε κυβερνά ο κακούργος αυτός που έγκληματεί μπροστά στα μάτια αυτών που θέλουν να όνομάζωνται πολιτισμένοι!

Οί λάκκοι είναι άνοιγμένοι, σαν να είχαν εργασθῇ χέρια ανθρώπων. Όλόκληρα πτώματα τραβηγμένα έξω καί καταφαγωμένα. Τό θέαμα ήτο φρικτόν, άποκρουστικόν, άπαίσιον! Τά κοράκια που είχαν μυρισθῇ την λείαν ήσαν καθισμένα επάνω στα πτώματα καί εύωχοῦντο, εκβάλλοντα άπαίσιους κρωγμούς άπολαύσεως. Μόλις μάς άντελήφθησαν, επέταξαν για μιá στιγμή όλα μαζί ως εκ συνθήματος. Άλλά δέν απομακρύνονται περιμένουν με την έλπίδα να συνεχίσουν τό διακοπέν γεῦμα των. Άλλα τώρα πετοῦν επάνω από τά κεφάλια μας καί άλλα κάθηνται στίς γύρω πέτρες καί μάς κυττοῦν με περιέργεια, με τά μικρο-

σκοπικά μαῦρα μάτια των, πού μοιάζουν σάν γυαλιστερές χάνδρες.

“Έχομεν καταλάβῃ καλὰ τὸν σκοπὸν τῆς ἀγγαρείας. “Έχομεν νὰ κάμωμεν μακάβριον ἔργον. Καὶ ἡ δουλειὰ αὐτῇ θὰ διαρκέσῃ ὥρες, κατὰ τὰ φαινόμενα. Ὑποφέρομεν πολὺ ἀπὸ τὴν τρομερὴν δυσωδία, καὶ δὲν ἔχομεν οὔτε ἓνα κουρέλι νὰ βάλωμε στὴ μύτη μας τοῦλάχιστον. “Επειτα, πῶς νὰ σηκώσωμε τὰ πτώματα καὶ νὰ τὰ θάζωμε μέσα στοὺς λάκκους; Δὲν κρατοῦμε παρὰ φτυάρια καὶ κασμάδες. Καὶ ὅμως ἡ δουλειὰ πρέπει νὰ γίνη. Σκεπτόμεθα ὅλοι τί πρέπει νὰ κάμωμε, πῶς νὰ ἀρχίσωμε. Μὲ τὰ χέρια μας εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐγγίσωμεν ἐκεῖνες τίς ἀποσυνθετιμένες σάρκες. Ρίχνομε ματιές ἀπὸ δῶ καὶ ἀπὸ κεῖ, χωρὶς νὰ μπορούμε νὰ βροῦμε τρόπο γιὰ νὰ ἀποφύγωμε τὴ δουλειά.

Μὲ τὰ φτυάρια σπρώχνομε τὰ πτώματα πρὸς τοὺς λάκκους. Τὰ κρέατα πέφτουν κομμάτια κομμάτια λόγῳ τῆς ἀποσυνθέσεως. Ξεκολλοῦν σάν κομμάτια ἀπὸ ζύμη. Τὰ κεφάλια τῶν νεκρῶν μὲ ἀνοικτὰ τὰ στόματα, μὲ τίς ἀδειες κόγχες μᾶς κυττάζουν εἰρωνικά. Τί νὰ σκέπτονται ἄραγε γιὰ μᾶς; Μᾶς λυποῦνται, ἢ μᾶς εἰρωνεύονται διότι φοβούμεθα τοὺς νεκροὺς μὲ τοὺς ὁποίους μόλις πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐκοιμούμεθα ἀγκαλιά;

Συνεχίζομε τὴ φοβερὴ δουλειά, μαζεύοντες καὶ θάβοντες κορμιά, κεφάλια, χέρια πόδια καὶ κομμάτια σαρκῶν.

Τὰ κοράκια δὲν θέλουν νὰ φύγουν ἀπὸ ἐκεῖ. Παρακολουθοῦν μὲ λύπην κατὰ τὰ φαινόμενα, τὴν ἐργασίαν πού γίνεται. Τοὺς στεροῦμε τὴν τροφήν τους. Σέ μένα ἡ θεὰ τῶν μαύρων ἐκείνων πουλιῶν προξενεῖ φρίκην. Φαντάζομαι ὅτι ἐπὶ ἀρκετὸν τώρα διάστημα τρέφονται μὲ πτώματα Χριστιανικά. Ἀπὸ τὴν σφαγὴν, αὐτὰ βγῆκαν κερδισμένα. Βρίσκουν ἄφθονες τροφές ἀπὸ τὰ ἄθαφτα κορμιά πού ἔχουν πέσῃ κάτω ἀπὸ τὸ μαχαῖρι τοῦ ἀφηνιάσαντος Τούρκου.

Ἡ ταφὴ συνεχίζεται ὥρες ὁλόκληρες. Δυσκολευόμεθα πολὺ διότι δὲν ἔχομεν ἐργαλεῖα κατάλληλα. Ἐνῶ

σπρώχνουμε τὰ πτώματα πρὸς τοὺς λάκκους, κομματιάζονται καὶ χύνονται τὰ ἐντόσθια στῇ γῇ. Αὐτὰ τὰ μεταφέρουμε ὕστερα μὲ φτυάρια.

Μόλις πρὸς τὸ ἀπόγευμα, ἐτελείωσεν ἡ ἐργασία ἐκείνη. Εἴμεθα κουρασμένοι, καταβεβλημένοι. Φαντάζομαι ὅτι μπορεῖ νὰ ἔλθῃ στιγμή καὶ νὰ μὲ πετάξουν κι' ἐμένα σ' ἐκείνους τοὺς λάκκους ἢ νὰ γίνω βορὰ τῶν ἀγρίων ζώων καὶ τῶν κοράκων. Στενοχωροῦμαι πολὺ μ' αὐτὴν τὴν κατάστασιν. Παρ' ὅλα αὐτά, ἐλπίζω!

Ὅλοι εἴμεθα κατηφεῖς μπροστὰ στὸ θέαμα τῶν τάφων τῶν ἀδελφῶν μας.

Μὲ τὰ κεφάλια σκυρμένα, ματωμένη τὴν καρδιά, μὲ μαῦρες σκέψεις, ἀνθρώπινα ράκη, γυρίζομε στὸν καταυλισμό. Πῆρα τὸ ψωμί ποὺ μοῦ ἔδωσαν καὶ τὸ ἔφαγα χωρὶς ὄρεξι.

Ἀκούω διάφορες πληροφορίες σχετικῶς μὲ τὴν ἀπόλυσί μας. Ὁ γιατρὸς μὲ βεβαιώνει, ὅτι τοῦ εἶπεν ὁ Τοῦρκος ταγματάρχης πὺς σὲ λίγες ἡμέρες θὰ φύγωμε. Ἐγὼ ὅμως δὲν δίδω πλέον τόσην πίστιν σ' αὐτὲς τίς διαδόσεις. Καὶ ὅμως, ἐλπίζω!

ΠΡΟΣ ΤΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΝ

Ἀρχὲς Νοεμβρίου περίπου. Ἡ κατάστασις χειροτερεύει μέρα μὲ τὴν ἡμέρα, ἐφ' ὅσον μπαίνομε στὸν χειμῶνα. Οἱ θάνατοι εἶναι περισσότεροι.

Μιὰ μέρα μαθαίνομε ἀπὸ τὸν γιατρὸ ὅτι οἱ βαρέως ἀσθενεῖς θὰ στέλωνται εἰς τὸ νοσοκομεῖον αἰχμαλώτων ποὺ λειτουργοῦσε στὴν Μαγνησία. Ἡ εἴδησις αὕτῃ ἄλλους ἐχαροποίησεν, ἄλλους δὲ ἔκαμε νὰ σκεφθοῦν ὅτι κάτι μαγείρευαν οἱ Τοῦρκοι εἰς θάρος τῶν μαρτυρούντων θυμάτων των. Τὸ Νοσοκομεῖον εἶναι τὸ Ζήτημα τῆς ἡμέρας. Οἱ ἀσθενεῖς φαντάζονται τοὺς ἑαυτοὺς των ἑσπλωμένους σὲ στρώματα, ὕστερα ἀπὸ τίς φοβερὲς λάσπες.

Ἐγὼ δυσπιστοῦσα. Δὲν μποροῦσα νὰ φαντασθῶ ὅτι

οἱ Τοῦρκοι ποῦ μᾶς ἔσφαζαν καὶ μᾶς ἐθανάτωναν μὲ σατανικούς τρόπους, οἱ Τοῦρκοι ποῦ μᾶς εἶχαν πάρη καὶ τὸ τελευταῖο μας ροῦχο καὶ μᾶς εἶχαν γυμνοῦς, οἱ Τοῦρκοι ποῦ μᾶς ἄφιναν νὰ κοιμούμεθα στὸ ὑπαιθρον στῇ διάθεσι τῶν βροχῶν καὶ τοῦ χιονιοῦ, οἱ Τοῦρκοι, λέγω, αὐτοὶ θὰ ἐφρόντιζαν γιὰ τὴν ὑγεία μας!

Τὸ ἴδιο ἀπόγευμα, ὁ γιατρὸς τοῦ Τάγματος συνοδεύμενος ἀπὸ Τοῦρκον στρατιωτικὸν συνάδελφόν του, ἐπεσκέφθησαν τὰ ἀναρρωτήρια καὶ ἔγραψαν ἐπάνω σ' ἓνα παληόχαρτο τὰ ὀνόματα τῶν ἀσθενῶν τοὺς ὁποίους, μᾶς λέγουν, θὰ στείλουν στὸ Νοσοκομεῖο.

Οἱ ἄρρωστοι ἐλπίζουν. Πολλοὶ ἀκόμη θέλοντες νὰ εἰσαχθοῦν εἰς τὸ Νοσοκομεῖον, δηλώνουν ὅτι πάσχουν ἀπὸ διάφορες ἀσθένειες. "Ένας ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ὁ Χρῆστος Φάλαρης, ἄλλοτε ὑποδηματοποιὸς στῇ Σμύρνῃ στὴν ὁδὸν Ρόδων. Ἐπίσης ὁ Ἀνδρουλάκης, κάποιος Σόλων, οἰνοπνευματοποιὸς στῇ Σμύρνῃ, καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ὁ γιατρὸς ἔχει γράψῃ περίπου ἑκατὸ ὀνόματα. "Ολοὶ αὐτοὶ δὲν βλέπουν τὴν ὥραν νὰ ξημερώσῃ γιὰ νὰ φύγουν γιὰ τὴν Μαγνησίαν. Εἶμαι πολὺ περίεργος.

Τὸ πρωῒ ὅταν ἔφυγαν οἱ αἰχμάλωτοι διὰ τίς ἀγγαρεῖες, οἱ ἀσθενεῖς ὠδηγήθησαν στὸν σταθμό.

Ἐνῶ συζητοῦμε γιὰ τὸ Νοσοκομεῖον, ἓνας Τοῦρκος στρατιώτης, ἐζήτησε δυὸ ἄνδρες γιὰ μιὰ ἀγγαρεῖα ὑποσχεθεῖς ὅτι θὰ τοὺς ἔδιδε ψωμί. Ὁ ἐπιλοχίας διέταξε ἐμένα καὶ κάποιον ἄλλον νὰ πᾶμε. Ἀκολουθήσαμε τὸν στρατιώτην εὐχαρίστως. Αὐτὸς μᾶς ὠδήγησε σ' ἓνα φυλάκιο, κοντὰ στὸν καταυλισμό. Μέσα ἐκεῖ ἦσαν πεταγμένα κάτω στῇ γῇ δυὸ - τρία κομμάτια ἀσπρόρρουχα, ἓνα ζευγάρι κάλτσες, καὶ δὲν θυμοῦμαι τί ἄλλο. Μᾶς λέγει ὅτι πρέπει νὰ τοῦ τὰ πλύνωμεν καλὰ αὐτὰ τὰ ροῦχα. Ἀντὶ ὅμως νὰ μᾶς δώσῃ σαποῦνι, μᾶς συνεβούλευσε νὰ τὰ κτυποῦμε μὲ ξύλο, διὰ νὰ καθαρίσουν! Ἡμεῖς τὸν ἐβεβαιώσαμεν ὅτι θὰ τὸν εὐχαριστήσωμε, ἐνῶ τοῦ ζητοῦμε προκαταβολικῶς τὸ ψωμί ποῦ μᾶς ὑπεσχέθη. Μᾶς δίδει εὐχαρίστως ἀπὸ ἓνα

κομμάτι, καὶ μᾶς λέγει ὅτι θὰ μᾶς δώσῃ καὶ ἄλλο ὅταν τελειώσῃ ἡ δουλειά.

* * *

Πήραμε ἀπὸ ἓνα ξυλο ὁ καθένας μας, βρέξαμε καλὰ τὰ ροῦχα καὶ ἀρχίσαμε νὰ τὰ... κοπανίζωμεν, νομίζοντες ὅτι ἔτσι θὰ ἐκαθάριζαν. Συνεχίσαμε ἐπὶ ἀρκετὴ ὥρα τὸ πρωτότυπο αὐτὸ καθάρισμα ἐνῶ τὰ ἄθλια ἐκεῖνα ἐσώρρουχα ἔχουν γίνη ὅλο τρῦπες ἀπὸ τὰ κτυπήματα. Τώρα ποῦ βλέπομε αὐτὰ τὰ χάλια, μὲ τρόπο ἀναλογιζόμεθα τὸ θυμὸ τοῦ στρατιώτου ὅταν θὰ τὰ ἐβλεπε. Τὰ ἀπλώσαμε στὸν ἥλιο νὰ στεγνώσουν καὶ ξαπλωθήκαμε στὴ λιακάδα, συζητοῦντες καί... σκοτώνοντας ζωῦφια!

Ἐκεῖ κοντὰ ἦτο ἓνα καφενεῖον. Δυὸ Τούρκοι πολῖται κάθηνται μπροστὰ στὴν εἴσοδο καὶ συνομιλοῦν. Ὁ ἓνας εἶναι ἓνα νέο παιδί, καὶ ὁ ἄλλος μεσοῆλιξ. Ὁ τελευταῖος ἦταν τυφλός. Ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι συζητοῦν γιὰ μᾶς.

Σὲ λίγα λεπτά ὁ νέος μᾶς φώναξε νὰ πλησιάσωμε, καὶ μᾶς λέγει νὰ καθίσωμε σὲ δυὸ καρέκλες. Φαίνεται ὅτι ἔχουν διάθεσι γιὰ κουβέντες. Ὁ ἄλλος, ὁ τυφλός, εἶναι Τουρκοκρητικός, καὶ ὁμιλεῖ καλὰ τὴν Ἑλληνικὴν. Μᾶς ἐρωτᾷ ἀπὸ ποῦ εἴμεθα, πῶς ὀνομαζόμεθα, σὲ πὶο σύνταγμα ὑπηρετούσαμε κλπ. Τοῦ λέγομε ὅτι καταγόμεθα ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Ἑλλάδα καὶ ὅτι μέναμε συνεχῶς στὴ Σμύρνη. Ἡ τελευταία αὕτῃ πληροφορία τοὺς ηὐχαρίστησε. Διέταξαν καὶ μᾶς ἔφεραν δυὸ τσάγια καὶ ἡ συνομιλία ἤρχισε νὰ διεξάγεται σὲ φιλικώτατον τόνον. Μᾶς ἔδωσαν ἐλπίδες γιὰ γρήγορη ἀπελευθέρωσι καὶ μᾶς μίλησαν μὲ θαυμασμὸν γιὰ τὸν Κεμάλ, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ τυφλός εἶχε τὴν τιμὴν νὰ συνδιαλεχθῇ. Εἶπαν ἀκόμη ἀρκετὰς ἀνοησίες μεταξὺ τῶν ὁποίων, ὅτι ὁ Κεμάλ μπορούσε νὰ καταλάβῃ ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα ἐὰν ἤθελε. Ἡ ἀπροσδόκητος ἐκείνη νίκη ἔκαμε τοὺς ἀπλοϊκοὺς ἐκείνους Τούρκους νὰ φαντάζωνται τὸν Κεμάλ ὡς ὑπεράνθρωπον.

Ἄλλ' ἐνῶ ἀμέριμνοι ρουφούσαμε τὸ τσάϊ μας καὶ ἡ-

κούαμεν τὸν τυφλὸν Τουρκοκρητικόν, βλέπομεν ἔντρομοι τὸν στρατιώτην ἐξαγριωμένον νὰ ἔρχεται ἐναντίον μας. Στὰ χέρια του κρατᾷ ἓνα χονδρὸ ξύλο μὲ τὸ ὁποῖον εἶχαμε καθάρσιον τὰ ροῦχα του!

«Γκισουρλάρ» φωνάζει, «μοῦ καταστρέψατε τὰ ροῦχα μου!». Καὶ σηκώνει τὸ ξύλο νὰ μᾶς κτυπήσῃ. Ἡμεῖς εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ τὸ βάλωμε στὰ πόδια, ἀλλ' εὐτυχῶς ἐπενέβη ὁ νεαρὸς Τοῦρκος, ὁ ὁποῖος, ἐφαίνετο ἀρκετὰ εὐπορος, καὶ ὑπόσχεται εἰς τὸν στρατιώτην ἄλλα ροῦχα ἐάν δὲν μᾶς κτυποῦσε.

Ὁ στρατιώτης μᾶς ἀπέπεμψε γιὰ νὰ πᾶμε στὸν καταυλισμό. Μὲ εὐγνωμοσύνη στὴν ψυχὴν ἀποχαιρετήσαμε τὸν σωτῆρα μας καὶ τὸν τυφλόν, χαρούμενοι διότι φθηνὰ τὴν ἐγλυτώσαμε.

* * *

Ὅταν φθάσαμε στὸν καταυλισμό, σκέπτομαι τοὺς ἀσθενεῖς ποὺ ἔφυγαν. Πότε τοὺς φαντάζομαι εὐτυχεῖς καὶ ἑαπλωμένους σὲ ζεστὰ κρεβάτια, κάτω ἀπὸ στέγην, καὶ πότε σφαγμένους καὶ πεταγμένους σὲ κανένα βουνό. Ὁ αἰσιόδοξος πάντοτε Σαγιὰς διακηρύττει ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν νὰ φροντίζουν διὰ τοὺς αἰχμαλώτους, λόγῳ τῆς ἐπικειμένης ἀπολύσεώς των!

Περνοῦν ἀκόμη δύο ἡμέρες χωρὶς νὰ μάθωμε τίποτε γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς. Κατὰ τὸ μεσημέρι τῆς τρίτης ἡμέρας βλέπομεν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀποσταλέντας εἰς τὸ Νοσοκομεῖον, νὰ μπαίνουν στὸν καταυλισμό. Τί συμβαίνει;

Ἰδοὺ πῶς μᾶς ἐξιστόρησαν τὴν περιπέτειάν των: Πράγματι εἰς τὴν Μαγνησίαν ὑπῆρχε Νοσοκομεῖον στρατιωτικόν εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεστέλοντο καὶ οἱ αἰχμάλωτοι τῶν ταγμάτων ποὺ εὐρίσκοντο ἐπὶ τῆς γραμμῆς Κασσαμπᾶ. Ὅλιγοι ὅμως — οἱ ἐτοιμοθάνατοι — ἐγίνοντο δεκτοί. Εἰς δύο θαλάμους τοῦ ἰσογείου ὑπῆρχον φορεῖα ἀντὶ κρεβάτιων. Εἰς ἓνα ἄλλον εἶχαν τοποθετημένα κατὰ γῆς στρώματα, ἐπάνω εἰς τὰ ὁποῖα ἔμενον οἱ ἀσθενεῖς. Ὑπῆρχεν ἄ-

κόμη καὶ τέταρτος θάλαμος διὰ τὸ προσωπικὸν τοῦ Νοσοκομείου, αποτελούμενον ἀπὸ αἰχμαλώτους. Εἰς τὸν τελευταῖον αὐτὸν θάλαμον, παραμένουν καὶ μερικοὶ τεχνῖται οἱ ὅποιοι ἔχουν ἀποσπασθῇ γιὰ διάφορες ὑπηρεσίες. Αὐτοὶ οἱ θάλαμοι αποτελοῦσαν τὸ ισόγειον. Εἰς τοὺς ἐπάνω θαλάμους ἔμεναν Τοῦρκοι στρατιῶται ἀσθενεῖς.

Τοὺς θαλάμους τῶν αἰχμαλώτων διηύθυνεν Ἕλλην ἰατρός, αἰχμάλωτος καὶ αὐτός, ὁ Παπαϊωάννου ἀπὸ τὴν Ἡπειρον. Ὅταν ἔφθαναν οἱ ἀσθενεῖς εἰς τὸ Νοσοκομεῖον αὐτό, ἐγδύνοντο καὶ ἔδιδον τὰ κουρέλια των εἰς τὸν κλίβανον. Κατόπιν ὠδηγοῦντο εἰς τὸ λουτρὸν καὶ ἐξυρίζοντο. Τὸ πρῶτο βράδυ ἔμεναν σ' ἓνα παράπηγμα ἔξω ἀπὸ τὸ κυρίως κτίριον τοῦ Νοσοκομείου, ποῦ ἔφερε τὸ ὄνομα: Ἀναρρωτήριον! Ἐκεῖ, τὸ πρωῒ τοὺς ἐπεσκέπτετο ὁ Ἕλλην ἰατρός καὶ διέτασσε νὰ εἰσαχθοῦν οἱ βαρέως ἀσθενεῖς. Οἱ ἄλλοι ἔπαιρναν ἀπὸ μιὰ μικρὴ κουραμὰνα καὶ ἐστέλοντο πάλι ὀπίσω εἰς τὰ τάγματά των.

Ἀπὸ τοὺς ἑκατὸν ποῦ ἐστάλησαν, ὡς ἀσθενεῖς, ὁ ἰατρός ἐκράτησε μόνον πέντε (!) καὶ αὐτοὺς μὲ μεγάλην δυσκολίαν, διότι δὲν ὑπῆρχε χῶρος.

Σημειωτέον ὅτι οἱ δυστυχεῖς, ὑπέφερον πολὺ, διότι εἰς τὴν Μαγνησίαν τὸ κρῦο ἦτο πολὺ δυνατό. Ἐχίονιζε διαρκῶς. Ἐπίσης διὰ νὰ δώσουν τὰ ροῦχα των στὸν κλίβανο, ἐγδύνοντο στό... ὑπαιθρον μὲ ἐκείνον τὸν τρομερὸν καιρὸν. Ἀλλὰ ἦτο μόνον αὐτό; Τὸ νερὸ τοῦ λουτροῦ ἦτο... ψυχρόν!

Αὐτὲς οἱ πληροφορίες μὲ ἔκαμαν νὰ σχηματίσω κακὴν ιδέαν γιὰ τὸ Νοσοκομεῖο Μαγνησίας. Τούλάχιστον στὸ Τάγμα δὲν εἶχες τὰ παραπάνω μαρτύρια! Πέθαινες καὶ ἐξοφλοῦσες τοὺς λογαριασμοὺς σου μὲ τὴ Ζωή.

Αἱ ἀποστολαὶ γιὰ τὸ Νοσοκομεῖον ἤρχισαν νὰ γίνωνται τακτικά. Ἐγὼ φοβισμένος, μόλις ἤκουα ὅτι ἔρχονται οἱ γιατροί, ἔφευγα πρὸς τὰ ἀποχωρητήρια, μὴ τυχὸν στείλουν καὶ μένα. Μερικοὶ ὅμως εἶχαν συνηθίσει καὶ ἠύχαριστοῦντο ὅταν ἐστέλοντο ἐκεῖ. Ἐκλιβάνιζαν τὰ ροῦχα των καὶ ἀπηλάσσοντο γιὰ λίγες ἡμέρες ἀπὸ τὰ Ζωῦφια.

Στὴ Μαγνησίᾳ κυκλοφοροῦσαν ἀκόμη πληροφορίαί.
σχετικῶς μὲ τὴν ἀπόλυσί μας.

ΑΠΟΔΡΑΣΙΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ

“Ἐνα πρωὶ διετάχθημεν νὰ συγκεντρωθῶμεν ὅλοι ἀνε-
ξαιρέτως· ἀκόμη καὶ οἱ ἀσθενεῖς!

Ἡ διαταγὴ αὐτὴ μᾶς κάμει μεγάλη ἐντύπωσι. Τί νὰ
συμβαίνει ἄραγε; Καὶ ὅπως πάντοτε, φανταζόμεθα ὅτι θὰ
μᾶς ἀφίσουν ἐλευθέρους ἐκείνην τὴν στιγμὴν!

“Ἄν καὶ τὸ πρωῖνὸ κρῦο μᾶς κάμει νὰ τουρτουρίζωμε,
οἱ ἐλπίδες μας ἀναπερῶνονται. Ὁ αἰώνιος Σαγιᾶς, στέ-
κεται δίπλα μου καὶ ἐπαναλαμβάνει: Δὲν σᾶς ἔλεγα κύριε
Πισσάνε ὅτι φεύγομε; Νὰ ποῦ ἤλθεν ἡ στιγμὴ!

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι αὐτὴ τὴ φορὰ καὶ ἐγὼ τὸ πιστεύω.
“Ὅλοι μαζεῦουν τὰ κουρέλια των καὶ κάθε τι ποῦ κατῶρ-
θωσαν νὰ ἀποκτήσουν. Συζητοῦμε σὰν νὰ εἴμεθα ἐ-
λεύθεροι!

Ἀκούω ἓναν νὰ λέγῃ: Βρὲ παιδιὰ θὰ μᾶς φαίνωνται
ἀπίστευτα αὐτὰ ποῦ περάσαμε. “Ἄλλος πάλιν ὑπολογίζει
ὅτι θὰ γίνῃ πλούσιος ὅταν φθάσῃ στὴν πατρίδα του, διότι
θὰ κάμῃ οἰκονομίες ἐπειδὴ ἐσυνήθισε νὰ τρώγῃ λίγο!

Ἀλλοίμονον! Σὲ λίγα λεπτὰ οἱ ἐλπίδες μας διαψεύ-
δονται. Κάθε ἄλλο παρὰ περὶ ἀναχωρήσεως πρόκειται.
Βλέπομεν τὸν ἀπαίσιον ταγματάρχην νὰ ἔρχεται μὲ τὸν
μετάλλινον θούρδουλα. Εἶναι ἐξηγριωμένος. Τὰ μάτια του
πετοῦν φλόγες. Τὸ φέσι του εἶναι ριχμένο πρὸς τὰ ὀπίσω.
Τὰ χεῖλη του ψιθυρίζουν μὲ λύσσαν: «Γκιαουρλάρ, Γκια-
ουρλάρ!». Στὰ χέρια του στριφογυρίζει ὁ θούρδουλας.
Φαίνεται ὅτι εἶναι ἐτοιμος νὰ ἐπιτεθῇ ἐναντίον μας, νὰ μᾶς
κτυπήσῃ, νὰ μᾶς σκοτώσῃ γιὰ νὰ περάσῃ ἡ λύσσα του.

Οἱ αἰχμάλωτοι ἔχουν σχηματίσῃ τετράγωνον. Αὐτὸς
στέκεται εἰς τὸ μέσον. Μᾶς ρίχνει ἄγρια βλέμματα ποῦ
μᾶς παγώνουν. Αἱ στιγμαὶ μᾶς φαίνονται αἰῶνες. Δὲν ξεύ-

ρω τί νά ὑποθέσω μέ ἐκείνην του τήν στάσιν. Τί ἔχει πάλιν ἐναντίον μας, αὐτό τὸ θηρίον ὁ Τοῦρκος;

Σέ λίγα λεπτά βλέπομεν τέσσαρας Τούρκους στρατιῶτας νά ὀδηγοῦν δύο αἰχμαλώτους. Τοὺς ἔχουν δεμένα τὰ χέρια μέ σχοινιά. Οἱ αἰχμάλωτοι ἔχουν ἐμφάνισιν ἀγρίων. Τὰ πρόσωπα, τὰ χέρια, τὰ πόδια των, εἶναι πληγωμένα. Σύρονται μᾶλλον παρά περιπατοῦν. Στὸ κεφάλι τοῦ ἐνός βλέπω ἓνα ἀνοικτὸ τραῦμα ποῦ μοῦ προξενεῖ φρίκη. Δυστυχισμένα παιδιά! Τί νά ἔκαμαν; Ἡ θλιθερὴ συνοδεία προχωρεῖ πρὸς τὸν ταγματάρχη, ὁ ὁποῖος ἀφρίζει τώρα. Τοὺς βλασφημεῖ καὶ τοὺς λέγει ὅτι θὰ τοὺς σκοτώσῃ σὺν σκυλιά!

Τὰ μηνίγγια μου κτυποῦν δυνατά. Ἡ ἀναπνοή μου σταματᾷ. Φαντάζομαι τήν θέσιν των! Νὰ εἶναι σ' αὐτὴ τήν κατάστασιν καὶ νά τοὺς λέγουν ὅτι ὑπάρχει καὶ... συνέχεια! "Α! ὠρισμένως οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔχουν οὔτε ἱερόν, οὔτε ὄσιον, οὔτε ἵχνος ἀνθρωπισμοῦ ἐπάνω τους. Ἐνῶ οἱ ἰδέες αὐτὲς στριφογυρίζουν στὸ μυαλό μου, ὁ ταγματάρχης ἀποτείνεται σ' ἐμᾶς τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ποῦ στεκόμεθα γύρω του. «Γκισουρλάρ» μᾶς λέγει. «Οἱ αἰχμάλωτοι αὐτοὶ ἠθέλησαν νά φύγουν ἀπὸ δῶ, νά ἀφίσουν τὸ τάγμα ὅπου τρώγουν, ντύνονται καὶ κοιμοῦνται! Διὰ τὴν πρᾶξιν των αὐτὴν πρέπει νά τιμωρηθοῦν αὐστηρῶς. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ τοὺς δεῖρω μέχρις ὅτου λιποθυμήσουν, θὰ τοὺς κόψω τὸ συσσίτιον, καὶ θὰ παίρνουν μόνον μισὴ κουραμάνα τὴν ἡμέραν». Αἱ φράσεις του αὐταὶ συνοδεύονται μέ ἄγριες χειρονομίες, ἐνῶ ὁ φοβερός βούρδουλας διαγράφει κύκλους στὸν ἀέρα. Τὸ στόμα του βγάζει ἀφροὺς καὶ τὰ πόδια του πατοῦν μέ μανίαν τὴν γῆν. Ἡ λύσσα του τὸν κάμει νά μὴ ξεύρῃ τί λέγει. Φωνάζει διαρκῶς καὶ δὲν τὸν καταλαβαίνομε. Ἀκόμη καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται του, στέκονται φοβισμένοι μπροστά του. Ὅσον διὰ τοὺς δύο ἐκείνους αἰχμαλώτους αὐτοὶ εἶναι νεκροὶ μᾶλλον παρά ζωντανοὶ ἀπὸ τὸν φόβο τους.

Τὰ μάτια των εἶναι γυαλωμένα καὶ παρακολουθοῦν σὺν ὑπνωτισμένοι τίς κινήσεις τοῦ ταγματάρχου. Στέκον-

ται ἀκίνητοι συνεσταλμένοι, μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα. Σὲ κάθε κίνησι τοῦ ταγματάρχου, τινάσσονται σὰν νὰ δέχωνται κτυπήματα.

Ἡ ἀγωνία μας δὲν περιγράφεται. Μᾶς φαίνεται ὅτι καὶ ἡμεῖς θὰ τιμωρηθοῦμε γιὰ τὴν πρᾶξιν τῶν αιχμαλώτων. Ὁ ἐπιλοχίας μας εἶναι καὶ αὐτὸς κατατρομαγμένος. Τὸν βλέπω καὶ αὐτὸν ἀκίνητον καρφωμένον εἰς τὴν θέσιν του. Φοβεῖται καὶ αὐτὸς γιὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ἡ μανία τοῦ ταγματάρχου δὲν ξεύρομε ποῦ θὰ ξεσπάσῃ.

Ἄφου φώναξε ἔτσι ὁ κακοῦργος ἤρχισε νὰ συνέρχε-
ται. Τώρα πλέον δὲν φωνάζει καὶ δὲν χειρονομεῖ. Ἔτσι καὶ
μεῖς ἀρχίζομε νὰ ἀναπνέωμε. Φαντάζομαι ὅτι ἐπέρασεν ἡ
θύελλα καὶ νομίζω ὅτι θὰ γλυτώσουν οἱ δυστυχεῖς.

Δυστυχῶς, ἡ ἐλπίς μου ἐκείνη διαψεύδεται. Μόνον τὸ
στόμα τοῦ ταγματάρχου σταμάτησε. Τὸ χέρι του σήκωσε
τὸν βούρδουλα καὶ τὸν κατέβασε μὲ δύναμι στοὺς κεφαλὴ ἐ-
νὸς τῶν θυμάτων, ἐπάνω ἀκριβῶς στοὺς ἀνοιχτοὺς τραῦμα!
Κραυγὴ ἄλγους βγήκε ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ δυστυχοῦς. Ἡ
καρδιά μου σφίχτηκε καὶ ἔκλεισα τὰ μάτια γιὰ νὰ μὴ βλέ-
πω. Ὁ βούρδουλας ἀρχίζει νὰ ἀνεβοκατεβαίνει ἀλύπητα,
μὲ μανίαν, μὲ λύσσαν. Τὰ πόδια μου τρέμουν, δὲν μὲ συγ-
κρατοῦν. Οἱ γοερὲς κραυγὲς τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων μὲ
κάμουν νὰ κλαίω. Εἰς μάτην τὰ θύματα παρακαλοῦν, ζη-
τοῦν οἶκτον, ἔλεος. Ὁ ταγματάρχης λυσσασμένος κτυπᾷ
ἀλύπητα ὅπου βρίσκει! Γιὰ μιὰ στιγμή ἀνοίγω τὰ μάτια
μου. Οἱ δυστυχισμένοι εἶναι σωριασμένοι κάτω. Τὰ αἵματα
τρέχουν ποτάμι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ σώματός των. Ἡ γῆ
ἔχει βαφῇ μὲ αἷμα. Τὰ δυὸ ἐκεῖνα κορμιὰ σπαράσσουν κά-
τω στὴ γῆ, συστρέφονται σὰν φίδια, βογγοῦν, οὐρλιάζουν,
φωνάζουν ἀπὸ τοὺς πόνους.

Ἀλλὰ δὲν ἔχει καρδιὰ αὐτὸ τὸ θηρίον; Δὲν λυπᾶται;
Δὲν πονεῖ; Πῶς κτυπᾷ ἐκεῖνα τὰ πτώματα; Πῶς μένει ἀ-
συγκίνητος σ' ἐκεῖνες τίς φωνές; Πῶς φέρνει μὲ τόση δύ-
ναμι τὸ βούρδουλα ἐπάνω στὶς ἀνοιχτὰς πληγὰς; Θηρίον
Τοῦρκε! Δὲν ἐχόρτασες ἀκόμη ἀπὸ τόσο αἷμα; Δὲν βαρέ-
θηκες πιά νὰ βασανίζῃς τὰ θύματά σου; Δὲν συνήλθες ἀ-

κόμη από την λύσσα σου; Δεν έχεις συνείδησιν; Δεν κουράσθηκες, ἐπὶ τέλους; Ἀλλὰ τί σκέψεις εἶναι αὐτὲς τίς ὁποῖες κάμω; Κατηγορῶ τὸν Τοῦρκον ὡς βάρβαρον, ἐνῶ οἱ Γάλλοι ἦσαν ὄχι μόνον ἠθικοὶ αὐτουργοὶ ἀλλὰ καὶ συνένοχοι στίς ἐκτελέσεις, χάρις σ' ἓναν ἄθλιο, παράφρονα πρωθυπουργό!

Τὰ κορμιὰ ἐκεῖνα εἶναι πιά ἀναίσθητα. Μερικοὶ σπασμοὶ προδίδουν ὅτι ὑπάρχει ἀκόμη ζωὴ μέσα των. Ὁ Τοῦρκος τώρα ἐσταμάτησε. Δίδει ἐντολὴν νὰ μεταφερθοῦν οἱ δύο νέοι μάρτυρες τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος καὶ νὰ κλεισθοῦν σ' ἓνα ὑπόγειο τῆς οἰκίας. Τέσσαρες αἰχμάλωτοι μεταφέρουν τὰ θύματα, μὲ συνοδείαν Τούρκων στρατιωτῶν!

ΞΥΡΑΦΙ, ΚΟΥΡΕΥΤΙΚΗ ΜΗΧΑΝΗ, ΨΑΛΙΔΙ

Ὁ ταγματάρχης ἐξακολουθεῖ νὰ ὑβρίζει. Ἀποτόμως ὁμῶς σταματᾷ τίς ὕβρεις καὶ ἐρωτᾷ ἐὰν ἔχωμε χρήματα. Κανεὶς δὲν ἀπαντᾷ. Ὁ ταγματάρχης ὁμῶς ἀπαιτεῖ νὰ ἐξοικονομήσωμε μεταξύ μας, διὰ νὰ μᾶς προμηθεύσῃ Ξυράφι νὰ Ξυρίζωμεθα. Ἐὰν δὲν εὐρίσκοντο χρήματα θὰ μᾶς τιμωροῦσεν, εἶπε, ὅπως ἐτιμώρησε πρὸ ὀλίγου αὐτοὺς ποὺ ἀπεπειράθησαν νὰ δραπετεύσουν.

Εὐτυχῶς μερικοὶ αἰχμάλωτοι δίδουν λίγα χρήματα ποὺ εἶχαν κατωρθώσῃ νὰ ἐξοικονομήσουν ἀπὸ τίς ἀγγαρεῖες καὶ ἔτσι τὸ τάγμα μας ἀποκτοῦσε Ξυράφι, μηχανή, ψαλίδι. Στὸ δικό μας λόχο, ἀνέλαβε ἀμέσως χρέη κουρέως κάποιος Παντελίδης.

Ἀπηλπισμένοι, τρομαγμένοι, κατηφεῖς ὀδηγούμεθα στίς ἀγγαρεῖες. Διεψεύδοντο πάλιν αἱ ἐλπίδες μας. Ἐκείνη τὴν ἡμέρα μεταφέρω πλίνθους.

Ὅταν ἐγύρισα τὸ βράδυ ἀκούω διάφορες φῆμες σχετικῶς μὲ τὴν ἀπόλυσί μας. Ἀλλὰ δὲν πιστεύω πλέον σὲ τίποτε. Εἰδήσεις φέρουν ἀκόμη μερικοὶ ἀσθενεῖς ποὺ γύρισαν ἀπὸ τὴν Μαγνησίαν. Ποιὸς ὁμῶς τοὺς ἀκούει;

Πρέπει τώρα νὰ φροντίσω νὰ καλλιερεύσω τὴν θέσιν μου. Ἐπὶ τόσον διάστημα ἐπερίμενα νὰ φύγωμεν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν. Τώρα τὸ νοιώθω ὅτι θὰ περάσωμεν ὅλον τὸν χειμῶνα στὸν καταυλισμό. Ἐφαγα χωρὶς διάθεσι τὸ λίγο ψωμί καὶ τὸ συσσίτιον καὶ ξάπλωσα πάλι στὶς λάσπες.

Βασανίζω τὸ μυαλό μου, προσπαθώντας νὰ βρῶ τρόπον σωτηρίας ἢ τοῦλάχιστον βελτιώσεως τῆς καταστάσεώς μου. Τὰ Ζωῦφια ποὺ ἔχουν πολλαπλασιασθῇ ἐπάνω μου, μὲ κάμουν νὰ ὑποφέρω πολὺ. Ἡ ἰδέα τῆς αὐτοκτονίας κυριαρχεῖ μέσα στὸ μυαλό μου. Πόσον θὰ ηὐχαριστούμην ἐὰν εὗρισκα ἓνα μέσον νὰ σκοτωθῶ! Δυστυχῶς οὔτε αὐτὴν τὴν τύχην δὲν ἔχομε. Κάμω πολλὰ σχέδια. Πότε θέλω νὰ σκαρφαλώσω σὲ κανένα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὑψηλὰ δένδρα καὶ νὰ πέσω κάτω. Πότε θέλω νὰ πέσω στὴ μικρὴ χαβούζα τοῦ νεροῦ νὰ πνιγῶ καὶ πότε νὰ κόψω τίς φλέβες μου μὲ κανένα σίδερο. Ὅλα ὅμως τὰ σχέδια τὰ βρίσκω ἀργότερα ἀνεφάρμοστα. Στὸ δένδρο δὲν ἔχω δυνάμεις νὰ ἀνεβῶ. Τὸ νερὸ δὲν ἔχει διόλου βάθος καὶ σίδερο κατάλληλο δὲν ὑπάρχει! Φοβόμουν ἀκόμη μὴ τυχὸν κανένα μου διάβημα ἐχειροτέρεινε τὴν θέσιν μου, χωρὶς νὰ θέσῃ τέρμα στὴ ζωὴ μου.

Μὲ τίς σκέψεις τῆς αὐτοκτονίας ἀπεκοιμήθην. Δὲν περνᾷ ὅμως λίγη ὥρα καὶ ξυπνῶ ἀπὸ τίς φωνές τοῦ ἐπιλοχίου Ζητοῦντος πενήντα ἄνδρες. Ἀντελήφθην ἀμέσως περὶ τίνος πρόκειται. Ὁ ταγματάρχης θέλει νὰ... κλέψωμε κεραμίδια! Χωρὶς νὰ χάσω στιγμὴ πετάχθηκα ὄρθιος καὶ ἔτρεξα πρὸς τὰ ἀποχωρητήρια.

Μέσα στὸ διαπεραστικὸ κροῖο, ἀκούονται οἱ ἄγριες φωνές τῶν Τούρκων. Οἱ δυστυχισμένοι αἰχμάλωτοι προσπαθοῦν μὲ κάθε τρόπον νὰ ἀποφύγουν τὴ σκληρὴ ἐκείνη νυκτερινὴ ἀγγασεία. Πολλοὶ προσποιοῦνται τὸν ἀσθενῆ, ἀλλὰ οἱ Τοῦοκοὶ δὲν ἀστειεύονται. Τοὺς κτυποῦν σκληρὰ μὲ τοὺς ὑποκοπάνους τῶν ὀπλῶν των. Τοὺς κλωτσοῦν, τοὺς τραβοῦν. Ἀκούεται μιὰ ὀχλοβοὴ φοβερὴ.

Ἐπὶ τέλους πενήντα ἄνδρες ἐμαζεύθησαν καὶ φεύγουν

μέ συνοδείαν Τούρκων στρατιωτῶν. Φρικίῳ μέ τήν ἰδέαν τῶν ὄσων θά ὑποφέρουν οἱ δυστυχεῖς. Ὅταν ἔφυγαν γύρισα πάλι στή θέσι μου. Ὁ ὕπνος ὁμως δέν μέ παίρνει. Πρέπει νά βρῶ ἕναν τρόπο τούλάχιστον νά μή βγαίνω σέ ἀγγαρεῖες καί νά κοιμοῦμαι, ὅπωςδῆποτε, σέ σκεπασμένο μέρος.

Θέλω νά μπῶ μέ κάθε θυσίαν στά ἀναρρωτήριο. Ναι μέν δέν πρόκειται περί οἰκήματος, κρεββατιοῦ ἢ περιποιήσεως, ἀλλά ἔχει τὸ καλόν ὅτι εἶναι μέρος ὅπου ὑπάρχει σχετική προφύλαξις καί δέν πηγαίνει κανείς σ' αὐτές τίς ξεθεωτικές ἀγγαρεῖες. Σκέπτομαι τί ἀσθένεια νά δηλώσω στοῦ γιαιτροῦ, νά τόν ξεγελάσω γιά νά μέ βάλῃ ἐκεῖ μέσα. Βρίσκω ὅτι εἶναι καλλίτερο νά τοῦ πῶ ὅτι πάσχω ἀπό ρευματισμούς καί νά προσποιηθῶ ὅτι δέν μπορῶ νά περιπατήσω. Καταστρώνω καί τήν ἐλάχιστη λεπτομέρεια μέσα στοῦ μυαλό μου. Μελετῶ καί αὐτά τὰ λόγια πού θά πῶ καί τίς κινήσεις πού θά κάμω. Θά τόν ξεγελάσω. Εἶμαι βέβαιος.

ΣΤΟ ΑΝΑΡΡΩΤΗΡΙΟ

Ἡ σάλπιγξ ἐσήμανε ἐγερτήριον. Ἐγώ ὁμως δέν κινουμαι ἀπό τήν θέσιν μου. Δηλώνω ὅτι μοῦ εἶναι ἀδύνατον νά κινήθῶ καί ὅτι αἰσθάνομαι τρομεροῦς πόνους στά πόδια. Ἐνῶ φεύγουν οἱ ἄνδρες διὰ τίς διάφορες ἀγγαρεῖες, ὁ νοσοκόμος τοῦ λόχου μας, παραλαμβάνει τοὺς ἀσθενεῖς καί τόν γράφοντα γιά νά τοὺς ὀδηγήσῃ στοῦ γιαιτροῦ. Ἐγώ προσποιοῦμαι ὅτι μέ δυσκολίαν βαδίζω.

Ὅταν φθάσαμε στοῦ ἀμπρι τοῦ γιαιτροῦ, αὐτός μᾶς ἐξετάζει μέ τὰ μάτια. Ἐγώ παίζω θαυμάσια τόν ρόλον τοῦ... πάσχοντος ἀπό ρευματισμούς. Ποῦ νά φαντασθῇ ὅτι εἶχε νά κάμῃ μέ... συνάδελφον! Ὁ νοσοκόμος διετάχθη νά μέ δεχθῇ στοῦ ἀναρρωτήριον. Ἐπὶ τέλους θά ἐκοιμώμουν ὑπὸ στέγην. Μέσα στοῦ ἀναρρωτήριον δέν ὑπάρχουν τόσες λάσπες. Ἡ βροχή δέν θά ἔπεφτε ἐπάνω στοῦ κρέας μου, οὔτε καί θά μέ ἔδερνε ὁ ἀέρας. Τὸ δὲ σπουδαιότερον θά ἀπέφευγα

τίς ἀγγαρεῖες. "Οσοι εἰσέρχοντο στοῦ ἀναρρωτήριον δὲν ἔχουν πλέον νὰ ἐξετασθοῦν ἀπὸ τὸ γιατρό. Ἐγκαθίστανται γιὰ πάντα ἐκεῖ, καὶ... πεθαίνουν!

Μὲ μεγάλη μου χαρὰ τράβηξα καὶ ἐγὼ στοῦ ἀναρρωτήριον. Αὐτὸ ἦτο ἓνα χώρισμα ἀπὸ τὸ ἀμπρί τοῦ λόχου μας. Δὲν εἶχε βέβαια, τίποτε τὸ ἰδιαίτερον ἀπὸ τὰ γυμνὰ ἀμπριά τῶν ἄλλων αἰχμαλώτων. Εἶχε πλάτος τεσσάρων περίπου μέτρων, καὶ μῆκος πέντε. Κάτω τὸ χῶμα ἦτο ὑγρὸ, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουν λάσπες καὶ νερά. Ἦταν σκεπασμένο μὲ μερικoὺς παλητενεκέδες, τρυπημένους, ἐλεεινοὺς. Δὲν ἐπροφυλάσσετο πολὺ ἀλλ' ὑπῆρχε διαφορὰ ἀπὸ τὸ ὑπαιθρον ποὺ ἔμενα μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης. Στὴν εἴσοδο, ἀντὶ πόρτας ἦτο κρεμασμένος ἓνας μικρὸς τενεκές, ὁ ὁποῖος μόλις ἐκάλυπτε τὸ μισὸ ἄνοιγμα!

"Όταν μπῆκα καὶ ἀνεκοίνωσεν ὁ νοσοκόμος ὅτι θὰ ἔμενα μέσα, οἱ ἄλλοι ἀσθενεῖς, δὲν μὲ εἶδαν μὲ καλὸ μάτι. Οἱ κακουχίες, τὰ θάσανα, ἡ ἀγωνία εἶχαν σκληρύνῃ τίς καρδιές μας. Εἶχαμε γίνῃ ὅλοι κακοί, εὐέξαπτοι, φιλύποπτοι. Ὁ ἓνας ὑπέβλεπε τὸν ἄλλον. Αὐτὸ τώρα συνέβαινε μὲ μένα. Οἱ ἄρρωστοι τοῦ ἀναρρωτηρίου ἐνόμιζαν πῶς πηγαινα νὰ τοὺς πάρω τὸ μέρος των. Σιγὰ, σιγὰ ὅμως ἄρχισαν νὰ μὲ συνηθίζουν καὶ νὰ μοῦ μιλοῦν. Ἐγὼ ἔδειχνα ἐνδιαφέρον γι' αὐτοὺς καὶ τοὺς ρωτοῦσα γιὰ τὸ παρελθόν των.

Τὸ παρελθόν των! Αὐτὸ τοὺς συγκινοῦσε. Μοῦ διηγοῦντο τὴν εὐτυχισμένη τους παληὰ ζωὴ. Ἦσαν ὅλοι σχεδὸν στρατιωτικοί, ἐκτὸς δύο - τριῶν ποὺ ἦσαν πολῖται. Νοσταλγοῦσαν τὴ ζωὴ των στοῦ στρατοῦ. Προτιμοῦσαν τὴ φωτιά καὶ τὸ σίδερο τῆς μάχης ἀπὸ τὰ θάσανα τῆς αἰχμαλωσίας.

"Όλοι κατὰ βάθος ἦσαν καλὰ παιδιὰ. Δυστυχῶς δὲν θυμοῦμαι ὅλων τὰ ὀνόματα. Ὁ ἓνας λεγότανε Δημήτριος Ρίγλης. Ἦτο θεόνυμνος ὁ δυστυχής· κατήγετο ἀπὸ τὴν Σάμο, καὶ εἶχεν ἀνδροπρεπὲς παρουσιαστικὸ παρ' ὅλα του τὰ χάλια. Ἐνας ἄλλος, Γρηγοράκης, ἀπὸ τίς Ἀρχάνες τῆς Κρήτης. Εἶναι πραγματικὴ ἀπόλαυσις ὅταν διηγεῖται μὲ τὴν

Κρητικήν προφοράν του. Μοῦ εἶπεν ὅτι ἦτο στο μέτωπο ὅταν ἔμαθεν ὅτι ἡ γυναῖκα του ἐγέννησεν. Δέν ἐβλεπε δέ τήν ὥραν νά ἐλευθερωθῇ καί νά φιλήσῃ τὸ παιδί του. Ὁ δυστυχῆς δέν εἶχε αὐτή τήν εὐτυχία. Πέθανε, ὅπως ἔμαθα, δυὸ μῆνες ἀργότερα στο περίφημον ἀναρρωτήριον τοῦ Οὐσάκ, ὅπου τόσοι καί τόσοι ἔχασαν τήν ζωή τους. Κάποιος Σιγάλας ἀπὸ τὴν Τῆνο πάσχει ἀπὸ δυσεντερίαν. Εἶναι Ζήτημα ἐάν θὰ Ζήσῃ. Θυμοῦμαι ἀκόμη τὸν Σκαφίδα ἀπὸ τὰ Βουρλά τῆς Σμύρνης, κάποιον ἀλευρέμπορον, Στέλιον Δίβολιν, Σωφρόνην ἀπὸ τὸν Μπουτζᾶ νομίζω, Τσιγγέλην, Φέκαν πάσχοντα ἀπὸ σεληνιασμόν, καί κάποιον Σάκαν.

Τὴν ἡμέραν ποῦ μέ ἔβαλαν στο ἀναρρωτήριον Ζήτησε νά μὴ κάποιος Παπαδάκης ἀλλὰ δέν τὸν ἐδέχθη ὁ γιατρός.

Μέσα στο ἀναρρωτήριον εἶμεθα ἐν ὅλῳ δεκατέσσαρες ἕως δεκαπέντε ἄνδρες. Ἐγὼ τοποθετήθηκα δίπλα στὴν εἴσοδο. Τὸ βράδυ γιὰ νά ζεσταινώμεθα, παρ' ὅλην τὴν πείνα μας, δίδομε ἀπὸ ἓνα κομμάτι ψωμί καί παίρνομε ξύλα ἀπὸ συναδέλφους μας τὰ ὁποῖα φέρουν ἀπ' ἔξω.

ΣΤΗΝ ΚΡΕΜΑΛΑ!

Τὸ βράδυ τῆς δευτέρας ἡμέρας τῆς εἰσόδου μου εἰς τὸ ἀναρρωτήριον, ἦλθεν ἐκεῖ ὁ ἱατρός τοῦ τάγματος, καί ἠρώτησεν ἐάν ὑπῆρχε κανεὶς μεταξύ μας ποῦ νά ἦτο Καθολικός. Ἀμέσως περνᾷ ἀπὸ τὸν νοῦν μου ἡ ἰδέα ὅτι πρόκειται νά ἀπολύσουν τοὺς Καθολικούς. Γι' αὐτὸ χωρὶς νά διστάσω, τοῦ λέγω, ὅτι εἶμαι...Καθολικός. Τὸ ἴδιο κάμει καί ὁ Σιγάλας. Ὅλοι ἔχομε τὴν ἰδέαν ὅτι κάτι τὸ καλὸ συμβαίνει. Ἐρωτοῦμε τὸν ἱατρόν, ἀλλὰ ἐκεῖνος δέν ἀπαντᾷ. Ἐσημείωσε ἀπλῶς τὰ ὀνόματά μας καί ἔφυγε.

Στὴν ψυχὴ μου γεννιέται κάποια ἐλπίς. Ἴσως νά ἀπολύσουν τοὺς Καθολικούς. Ἄν καί δέν ἤμουν, βασίζομαι στὶς ξένες γλῶσσες ποῦ μιλῶ. Σχολιάζομεν τὸ γεγονὸς μὲ ζωηρότητα. Σὲ λίγο ξαναῆλθε ὁ γιατρός. Ἐρωτᾷ ἐάν κα-

νείς από τούς δυό μας γνωρίζει έκκλησιαστικά!! Καί οἱ δυό μέ ἓνα στόμα τοῦ ἀπαντοῦμεν ὅτι... γνωρίζομεν, ἂν καί δέν ἔχομε ἰδέαν! Ὁ ἱατρός διατάσσει μόνον τόν Σιγάλαν, νά τόν ἀκολουθήσῃ. Ζητῶ καί ἐγώ ἀπό τόν ἱατρόν νά μέ πάρῃ, ἀλλά ἐκεῖνος λέγει ὅτι ἔχει ἐντολήν νά πάρῃ μόνον ἓνα!

Ἐνῶ βγαίνει ὁ Σιγάλας τοῦ λέγω νά μὴ λησμονήσῃ καί ἐμένα. Φαντάζομαι ὅτι θά φροντίζουν οἱ Καθολικοὶ διὰ τούς ὁμοθρήσκους των αἰχμαλώτους. Ὁ Σιγάλας μέ βεβαιώνει ὅτι θά κάμῃ γιά μένα ὅ,τι μπορέσῃ.

Ὁ καθένας ἔχει καί μιὰ γνώμη γιά τὸ ἐπεισόδιον ἐκεῖνο. Ὁ Ρίγλης ἔχει τὴν ἰδέαν ὅτι θά πέθανε κανένας Καθολικός στὸν Κασσαμπᾶ, καί ὅτι ἐπειδὴ δέν ὑπῆρχεν ἐκεῖ παπᾶς, ζητοῦσαν οἱ οἰκεῖοι του, κατάλληλον πρόσωπον, διὰ νά ψάλῃ τίς εὐχές!

Ὁ Γρηγοράκης, λέγει, ὅτι ὅ,τιδὴποτε καί ἂν συμβαίνει, ὁ Σιγάλας θά καλοπερνοῦσε ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἀπὸ τροφὴ καί ὕπνον.

Στὴ μέση τοῦ ἀναρρωτηρίου ἡ φωτιὰ ἐξακολουθεῖ νά καίῃ καί νά ρίχνῃ ἄγριες ἀναλαμπές. Ὅλοι εἴμεθα καθισμένοι γύρω καί ἔχομεν ἀπλωμένα τὰ χέρια μας ἀπὸ πάνω γιά νά ζεσταινόμεθα. Ἐνῶ συζητοῦμε γιά τὴν... ἀνέλπιστη τύχη τοῦ Σιγάλα, ξύνομε καί τὸ δέρμα μας, ἐπάνω στὸ ὁποῖον ἔχουν κάμῃ πληγές τὰ ζωῦφια! Δέν ἔχομε διάθεσι νά κοιμηθοῦμε. Ἡ ἰδέα ὅτι ἐκείνη τῇ στιγμῇ ὁ Σιγάλας ἔτρωγε ὦραϊα φαγητὰ καί ἄσπρο ψωμί, στριφογυρίζει μέσα στὸ μυαλό μας. Οἱ ὥρες περνοῦν ἀργά. Ἡ φωτιὰ σβύνει καί γιά πρώτη φορὰ δέν θέλομε νά ξαπλωθοῦμε. Ἕνας μόνον δέν ἐνδιαφέρεται γιά τὴ συζήτησι. Εἶναι ἓνας νέος Ξανθός ἀπὸ τὴν Ἡπειρο, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα σήμερα μοῦ διαφεύγει. Μᾶς παρακαλεῖ νά σωπάσωμε, διότι τὸν ἐνοχλοῦν οἱ κουβέντες. Πάσχει ἀπὸ δυσεντερίαν καί ἡ κατάστασίς του εἶναι ἀπελπιστική. Ὅλοι περιμένουν ἀπὸ στιγμὴν σὲ στιγμὴ νά πεθάνῃ. Ἕνας ἄλλος σύντροφός μας, δέν ἀφίνει ἀπὸ κοντὰ τὸν ἐτοιμοθάνατον. Ἐχει βλέψεις στὰ κουρέλια του!

Ἐγὼ ἐλπίζω πολλά' περιμένω ἐναγωνίως τὴν ἐπιστροφήν τοῦ Σιγάλα. Θέλω νὰ μάθω τί ἀπέγινε. Μήπως ἔφθασε ἡ στιγμή τῆς ἀπελευθερώσεώς μας;

Πέσαμε νὰ κοιμηθοῦμε ἀκουμπισμένοι ὁ ἓνας ἐπάνω στὸν ἄλλον. Θέλω νὰ ἀλλάξω πλευρὸ ἀλλὰ δὲν μπορῶ καὶ αὐτὸ μὲ στενοχωρεῖ. Οἱ ὥρες περνοῦν σιγά, σιγά, καὶ ἐγὼ εὐρίσκομαι σὲ ἀφάνταστη ἀγωνία. Προσπαθῶ, τοῦλάχιστον νὰ κοιμηθῶ, ἀλλὰ δὲν τὸ κατορθώνω. Ἀκούω τὴ βροχὴ νὰ χτυπᾷ στοὺς τενεκέδες τοῦ ἀναρρωτηρίου καὶ τὸν θόρυβο ποὺ κάμουν οἱ αἰχμάλωτοι, ποὺ μένουν στὸ ὑπαιθρον.

Τί νὰ ἔγινε ὁ Σιγάλας; Ἐφαγε; Κοιμήθηκε σὲ στρῶμα; Τοῦ ἔδωσαν κανένα παλὸ ροῦχο; Ἠρώτησαν ἐὰν ὑπάρχουν ἄλλοι Καθολικοί; Τοὺς εἶπεν ὁ Σιγάλας γιὰ μένα; Ἀλλὰ, πάλιν, ἐὰν μὲ ἀνεκάλυπτον ψευδόμενον; Τί βασάνους θὰ μοῦ ἐπέβαλον ἐὰν μάθαιναν ὅτι δὲν ἦμουν Καθολικός; Ἡ θέσις μου τότε ἀσφαλῶς θὰ ἐχειροτέρευε.

* * *

Ἐξω μόλις ἀρχίζει νὰ φέγγη. Τὴν πρωϊνὴν ἡσυχία ἐτάραξαν θιαστικὰ ἀκατάστατα θήματα καὶ οἰμωγαί! Κάποιος ἔτρεχεν. Ἦρχετο πρὸς τὸ μέρος μας. Ὁ τενεκὲς ποὺ ἐχρησιμοποιούσαμε γιὰ πόρτα, σηκώθηκε, καὶ εἶδα τὸν Σιγάλαν νὰ πέφτῃ βαρὺς στὴ μέση τοῦ ἀναρρωτηρίου. Ὁλοι τρομαγμένοι τιναχθήκαμε ἐπάνω. Ὁ Σιγάλας ἐβογγοῦσε σὰν πληγωμένο θηρίο. Ἐτρεμε, ἔκλαιε καὶ ἐφώναζε: Ἀδέλφια μου! χάνομαι... Θεέ μου... Θεέ μου...

Οἱ φωνές σὲ λίγα δευτερόλεπτα ἑσταμάτησαν καὶ ἀκούομεν ἓνα ἀγγομαχητό. Εἶχε λιποθυμήσῃ. Ὁλοι μένομεν ἀκίνητοι κατάπληκτοι. Ἐφантаζόμεθα τὸν Σιγάλαν εὐτυχῇ, χορτασμένον, σχεδὸν ἐλεύθερον. Καὶ τώρα βλέπαμε ἓνα ζωντανὸ πτῶμα. Τί νὰ συνέβη;

Ὑστερα ἀπὸ τὴν στιγμιαία ἐκείνη κατάπληξι, ἔσπευσα νὰ τὸν περιποιηθῶ ὅπως μποροῦσα. Τοῦ ἔκαμα ἐντρίβες καὶ διέταξα νὰ φέρουν λίγη φωτιὰ ἀπὸ τὰ καζάνια ποὺ ἠγνότανε τὸ σусσίτιο.

Ὁ δυστυχισμένος παραληροῦσε τώρα. Μιλοῦσε περὶ κρεμάλας, περὶ Τούρκων ἀστυνομικῶν, περὶ ἀπαγχονισμοῦ αἰχμαλώτων. Ἐπαναλαμβάνει ἓνα ὄνομα: ὁ Ράπτης, ὁ Ράπτης... ἄφισέ μου τούλάχιστον τὰ παπούτσια του! Μὴ μὲ κρεμάσετε ἐμένα! Τί σὰς ἔκανα;

Ἀρχίζω νὰ καταλαβαίνω ὅτι ὁ σύντροφός μας ὑπῆρξε μάρτυς τραγωδίας ἀπὸ τίς συνηθισμένες. Δὲν μπορούσαν διαφορετικὰ νὰ ἐξηγηθοῦν, ἡ νευρική ἐκείνη κατάσταση καὶ τὰ παραληρήματα.

Ύστερα ἀπὸ ἀρκετὴ ὥρα ἀρχίζει, μὲ τίς μικρὲς ἐκείνες περιποιήσεις μου, νὰ συνέρχεται. Τρέμει καὶ ἔχει ἀναφυλλητά. Κρατᾷ ἀκουμπισμένο τὸ κεφάλι του μέσα στὰ δυὸ του χέρια, ἐνῶ τὰ μάτια του εἶναι θολωμένα καὶ τὸ βλέμμα του ὀπλανές. Θέλει νὰ μιλήσῃ ἀλλὰ δὲν μπορεῖ.

Ὅλοι καθισμένοι ἐπάνω τώρα στὴ γῆ, τὸν βλέπομε κατάμματα καὶ θέλομε νὰ μάθωμε τί τοῦ συνέβη, ἐνῶ ἡμεῖς τὸν... ἐμακαρίζαμε! Οἱ ἄλλοι αἰχμάλωτοι ἀπ' ἔξω ἐτοιμάζονται διὰ τίς ἀγγαρσίες. Τούς ἀκοῦμε νὰ φωνάζουν, νὰ συζητοῦν, ἐνῶ παίρνουν τὸ συσσίτιον.

Ὁ ἐπιλοχίας, ὁ Μιχάλης, χαλᾷ τὸν κόσμον μὲ τίς φωνές του, προσπαθῶν νὰ συγκεντρώσῃ τοὺς ἄνδρας ποὺ ζητοῦν οἱ Τοῦρκοι. Ἀναγκάζεται ἔτσι νὰ ἔρχεται σὲ προστριβὲς μὲ τοὺς αἰχμαλώτους ποὺ δυστροποῦν καὶ ἀποφεύγουν τίς ἀγγαρσίες, καὶ νὰ γίνεται κακός. Ἀλλὰ τί μπορούσε καὶ αὐτός νὰ κάμῃ; Ἡμεῖς δὲν ἐνδιαφερόμεθα ἐκείνην τὴν στιγμὴν διὰ τὸ συσσίτιον. Εἴμεθα πεσμένοι ἐπάνω στὸν Σιγάλα καὶ περιμένομε νὰ ἀνοίξῃ τὰ χεῖλη του. Τί θὰ μᾶς πῇ;

Ἐπὶ τέλους τὰ χεῖλη του κινοῦνται. Καταβάλλει προσπάθειες γιὰ νὰ μιλήσῃ διότι βλέπει τὴν ἀγωνία μας, καὶ θέλει νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν περιέργειά μας, μιὰ ὥρα γρηγορώτερα.

Στὴ γωνιά εἶναι ξαπλωμένος ὁ ξανθὸς αἰχμάλωτος ποὺ κατάγεται ἀπὸ τὴν Ἡπειρο. Δὲν κινεῖται διόλου. Εἶναι ὁ μόνος ποὺ δὲν σηκώθηκε, ποὺ δὲν ἀντελήφθη, ποὺ δὲν

ένδιεφέρθη. Ἀλλά καί κανείς μας δέν τόν πρόσεχε ἐκείνη τήν στιγμή.

Ὁ Σιγάλας μιλά τὰ αὐτιά μας εἶναι τεντωμένα, ἡ προσοχή μας εἶναι συγκεντρωμένη ἐκεῖ.

— "Α νὰ ξεύρατε τί τράθηξα, βρέ παιδιά, ἀρχίζει ὁ Σιγάλας. Καί ἐγώ δέν ξεύρω πῶς δέν πέθανα. Ὁ γιατρός μὲ παρέδωσε σ' ἓναν στρατιώτη καί πήγαμε εἰς τὸ Ἀστυνομικὸν τμήμα Κασσαμπᾶ.

«Ἐκεῖ σ' ἓνα δωμάτιο ἐκόθηντο μερικοὶ ἀξιωματικοί, γύρω σ' ἓνα μαγκάλι καί ἐζεσταίνοντο. Οἱ ἀστυνομικοὶ μοῦ προσέφεραν τσιγάρα καί ἓνα κομμάτι ψωμί. Κατόπιν ἤρχισαν νὰ μὲ ἐρωτοῦν διάφορα πράγματα. Συνεννοοῦμεθα μὲ σχήματα τῶν χειρῶν, πρᾶγμα ποὺ διασκεδάζει τοὺς Τούρκους. Κατόπιν ἓνας ἀστυνομικὸς φέρει τὸ χέρι του στὸ λαιμό του καί μοῦ δίνει νὰ καταλάβω ὅτι πρόκειται γιὰ ἀπαγχονισμό!

«Δέν μπόρεσα νὰ καταλάβω ἐὰν θὰ κρεμοῦσαν ἐμένα ἢ ἐὰν ἐπρόκειτο γιὰ κάποιον ἄλλον. Ἐτρόμαξα, φυσικά. Οἱ Τοῦρκοι βλέπουν τὸν τρόπο νὰ ζωγραφίζεται στὸ πρόσωπό μου, καί γελοῦν ἀπαίσια.

«Ἀρχίζω νὰ μετανοῶ διότι ἐδήλωσα ὅτι ἤμουν Καθολικός. Δέν βλέπω καλὴ τὴν κατάστασι, καί ἐν τούτοις, κατὰ βάθος δέν παύω νὰ ἐλπίζω.

«Οἱ Τοῦρκοι καθισμένοι συνδιαλέγονται καί γελοῦν. Κάμουν ἀστεῖα τὰ ὁποῖα ἐγὼ δέν μποροῦσα νὰ καταλάβω. Στέκομαι στὴν ἄκρη τοῦ δωματίου καί περιμένω. Ἦμουν πολὺ καταβεβλημένος ἀπὸ τὴν συγκίνησιν καί τὸν τρόπο!

«Στὸν τοῖχο ἓνα ρολόγι ἐδείχνε τουρκιστὶ τίς ὥρες. Οἱ βελόνες του νόμιζα ὅτι δέν ἐκινουῦντο διόλου. Ὑπολογίζω ὅτι ἡ Εὐρωπαϊκὴ ὥρα εἶναι δώδεκα.

«Ἐνας ἀστυνομικὸς σηκώθηκε ἀπὸ τὴν θέσι του, γιὰ νὰ πάη νὰ κοιμηθῇ. Καληνυχτίζει τοὺς ἄλλους καί φεύγει χωρὶς νὰ μὲ προσέξῃ.

«Καί ἄλλοι ἀστυνομικοὶ ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα τοῦ πρώτου. Ἐγὼ φαντάζομαι ὅτι θὰ εἶχα τὴν εὐτυχίαν

νά κοιμώμουνα στο ζεστό εκείνο δωμάτιον. Δυστυχῶς, όμως, ένας από τούς αστυνομικούς ανοίγει μιὰ πόρτα καὶ μὲ διατάσσει νὰ βγῶ ἔξω.

«Δυστυχία μου! θὰ διανυκτέρευα στο ὑπαιθρον, ἐνῶ ἔβρεχε. Παρακαλῶ τὸν αστυνομικὸ νὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ κοιμηθῶ μέσα τούλάχιστον, νὰ μὴ μείνω ἔξω μὲ ἐκείνην τὴν κακοκαιρίαν. Ὁ ἄθλιος εἶναι ἀνένδοτος. Μοῦ δείχνει τὰ ζωῦφια ποὺ περπατοῦσαν ἐπάνω μου καὶ καταλαβαίνω ὅτι δὲν θέλει νὰ μὲ ἀφίση μέσα, διὰ νὰ μὴ γεμίσῃ τὸ δωμάτιο ψεῖρες!

«Ἀπηλπισμένος βγῆκα ἔξω καὶ ζάρωσα σὲ μιὰ γωνιά τοῦ τοίχου. Ἡ βροχὴ μὲ ἔδερνε ἐπὶ ὥρες ὀλόκληρες. Σ' ἐκείνο τὸ μέρος μοῦ ἦταν ἀδύνατον νὰ κλείσω μάτι. Ζαρωμένος καθῶς ἤμουν, ἄκουα τὸ ρωλόγι νὰ κτυπᾷ τὶς ὥρες. Τὶς μετρῶ μὲ ἀγωνίαν. Δὲν βλέπω τὴν ὥραν νὰ ξεμερώσῃ.

«Τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια μου ἦσαν παγωμένα. Δὲν τὰ αἰσθάνομαι διόλου. Δὲν βλέπω τίποτε! Σκοτάδι, πίσσα. Ἀπὸ τὴν ἀπελπισία μου ἔκλαια σὰν μωρὸ παιδί....»

Ὅλοι ἀκούσαμε τὴν ἀφήγησι τοῦ δυστυχοῦς συναδέλφου μας, μὲ θρησκευτικὴν κατάνυξιν. Κανείς μας δὲν μιλά. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀναπνοὴ μας ἔχει σταματήσῃ. Περιμένομε νὰ δοῦμε τὸ τέλος τῆς τραγικῆς ἀφηγήσεως. Ὁ δυστυχὴς μὲ φωνὴν ποὺ ἔτρεμε, συνεχίζει:

«Τὸ ρωλόγι ἐκτύπησε καὶ πάλιν. Ἡ ὥρα εἶναι πέντε. Ἐκείνην ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν ἓνας Τοῦρκος στρατιώτης μὲ ἐκάλεσε. Κρατεῖ μερικὰ χαρτιά στὰ χέρια του. Ἀρχίζω νὰ φοβοῦμαι. Στὸν νοῦν μου ἔρχεται τὸ φᾶσμα τῆς ἀγχόνης. Μὴ τυχόν, πρόκειται νὰ κρεμάσουν ἐμένα;

«Ἀκολουθῶ τὸν στρατιώτην καὶ βγαίνομεν ἀπὸ τὸ αστυνομικὸν τμήμα. Προχωροῦμε μέσα στὸ μαῦρο σκοτάδι. Βουτῶ μέσα στίς λάσπες, καὶ τὰ πόδια μου τσακίζονται. Διερρωτῶμαι ποῦ μὲ ὀδηγοῦν. Μοῦ φαίνεται ὅτι ὁ στρατιώτης μὲ παρατηροῦσε εἰρωνικά.

«Προχωροῦμε σὰν φαντάσματα. Οἱ δρόμοι εἶναι ἔ-

ρημοί. Κανένα φῶς δὲν διακρίνεται. Βαδίζομε ἐπὶ ἀρκετὴ ὥρα καὶ δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω σὲ ποῖο μέρος διευθυνόμεθα.

«Σὲ μιὰ μικρὴ πλατεῖα ἐσταματήσαμεν. Ἦταν ἡ ἀγορὰ. Τὰ μάτια μου ἔχουν συνηθίσει στὸ σκοτάδι καὶ μπορῶ ὅπωςδὴποτε νὰ διακρίνω.

«Εἰς τὸ μέσον τῆς πλατείας ὑψώνεται ἓνα ἱκρίωμα. Ἡ θεά του μοῦ προξενεῖ φρίκην καὶ τὰ πόδια μου ἀρχίζουν νὰ τρέμουν.

«Ὁ στρατιώτης μοῦ λέγει ὅτι θὰ περιμένωμεν. Ἐβγάλε ἀπὸ τὴν τσέπη του μιὰ ταμπακιέρα καὶ ἔστριψε ἓνα τσιγάρο. Χωρὶς νὰ πῇ λέξιν μοῦ προσφέρει καὶ μένα. Ἀλλὰ ἐγὼ δὲν ἔχω διάθεσιν νὰ καπνίσω.

«Γνωρίζω ὅτι φέρονται ἐπιεικῶς πρὸς τοὺς ἐτοιμοθάνατους. Φαντάζομαι ὅτι εἶμαι καὶ ἐγὼ ἐτοιμοθάνατος.

«Κάτω ἀπὸ τὴν ἀγχόνην βρίσκεται ἓνα τραπέζι. Ὁ στρατιώτης ἀπαθὴς κάθεται ἐπάνω σ' αὐτό, καὶ μοῦ λέγει καὶ μένα νὰ καθίσω. Κουρασμένος καθὼς ἦμουν δέχθηκα τὴν προσφορὰν. Προσπαθῶ νὰ μάθω ἀπὸ τὸν στρατιώτην ποῖον πρόκειται νὰ κρεμάσουν, χωρὶς νὰ βγάζω ἀπὸ τὸν νοῦν μου, ὅτι πιθανὸν νὰ ἦμουν καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος!

«Δυστυχῶς ἀπὸ τὸν στρατιώτην δὲν καταλαβαίνω τίποτε. Ἔτσι περνᾷ ἀκόμη ἀρκετὴ ὥρα. Ἔρχονται κατόπιν τέσσαρες στρατιῶται. Μένουν μαζύ μας καὶ ἀρχίζουν νὰ συζητοῦν μὲ τὸν σύντροφόν μου. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς, εὐτυχῶς γνωρίζει τὴν Ἑλληνικὴν. Μοῦ λέγει ὅτι πρόκειται νὰ κρεμάσουν κάποιον αἰχμάλωτον, ἀλλὰ δὲν ξεύρει ποῖόν!

«Εγὼ ἀνησυχῶ ὑπερβολικά. Ἡ ὥρα περνᾷ καὶ δὲν βλέπω ἄλλον αἰχμάλωτον. Ἔρχονται ἀκόμη δυὸ ἀστυνομικοί. Κρατοῦν πολλὰ χαρτιά στὰ χέρια των. Θεέ μου, διερωτῶμαι, μήπως θὰ κρεμοῦσαν ἐμένα; Ἀλλὰ ἐγὼ τί τοὺς ἔκαμα;

«Ἡ ἀγωνία μου εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγραφῇ. Προσπαθῶ νὰ καθησυχάσω τὸν ἑαυτόν μου, ἀλλὰ δὲν τὸ κα-

τορθώνω. Κάποτε, πάλιν ἔρχονται στιγμαὶ ποῦ θέλω νὰ πεθάνω, διὰ νὰ τελειωνῇ αὐτὴ ἡ θλιυερὴ ἱστορία. Λέγω: καλλιτέρα νὰ μὲ κρεμασοῦν μιά ὥρα ἐνωρίτερα!

«Εἶχα τόσο ἐκνευρισμῶ, ὥστε καὶ ἐγὼ δὲν ξεύρω τί σκεπτομουν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἄρχισαν νὰ μαζεύωνται περίεργοι γύρω ἀπὸ τὴν ἀγχονή. Οἱ Τοῦρκοι πολῖται ἔχουν μασὴ ὅτι προκεῖται νὰ ἀπαγχονισθῇ ἓνας αἰχμάλωτος καὶ μαζεύονται παρὰ τὸ φοβερό κρῦο καὶ τὴν κακοκαιρία.

«Ἐγὼ, ἐπειδὴ δὲν ἔβλεπα νὰ φέρνουν κανένα ἄλλον αἰχμάλωτον, εἶχα τὴν ἰδέαν ὅτι θὰ κρεμουσαν ἐμένα! Δὲν μπορείτε βρὲ παιδιά, νὰ φαντασθῆτε τὸ τί αἰσθανόμουν ἐκεῖνες τίς στιγμές. Πολλὰς φορές, ἔχανα τὸ λογικόν μου. Πολλὰς φορές Ζητοῦσα τὸν θάνατο! Ἐβλάσφημοῦσα τὸν Θεὸν καὶ ταυτοχρόνως τὸν παρακαλοῦσα νὰ μὲ σώσῃ. Ἐβλεπα περιδεὲς τοὺς στρατιώτας καὶ τὸν κόσμον ποῦ μὲ περιστοιχίζαν. Ἐγὼ σὲ λίγο θὰ ἦμουν ἓνα ἄψυχο πτῶμα, ἐνῶ αὐτοὶ θὰ πηγαινάν στὰ σπίτια τους, καὶ θὰ μιλοῦσαν γιὰ τὸν ἀπαγχονισμό μου. Στὸ νοῦν μου ἦρχοντο οἱ συστάσεις ποῦ μοῦ ἐκάματε ὅταν ἔφευγα καὶ ἔλεγα ὅτι δὲν θὰ σᾶς ξανάβλεπα.

«Τέλος, βλέπω νὰ ἔρχεται μιά συνοδεία στρατιωτῶν καὶ χωροφυλάκων. Ἐφεγγε πλέον ἄρκετὰ καὶ διέκρινα καλὰ τὰ πρόσωπά των. Εἶχαν στή μέση, δεμένον τὸν Ράπιτη (αἰχμάλωτον ἀνήκοντα στὴ δύναμη τοῦ λόχου μας). Ὁ δυστυχὴς ἔκλαιε καὶ ὠδύρετο. Τὰ μάτια του μὲ φρίκην περιειργάζοντο τὸ μηχανήμα ποῦ θὰ τὸν ἐθανάτωνε. Ξαφνικὰ μὲ ἀναγνωρίζει καὶ φωνάζει: Σιγάλα, ἀδελφέ μου, χάνομαι, θὰ μὲ κρεμάσουν!!

«Ἡ συγκίνησις τὴν ὁποίαν ἠσθάνθην ἐκείνην τὴν στιγμήν δὲν περιγράφεται. Τὰ μάτια μου ἔτρεχαν σὰν θρῦσες. Τοῦ ἔλεγα νὰ ἔχῃ θάρρος, ἐνῶ ἐγὼ ὁ ἴδιος ἔτρεμα. Ὁ δυστυχὴς ἐφώναζε διαρκῶς: «δὲν ἔκαμα τίποτε... δὲν ἔκαμα τίποτε... Ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι γελοῦσαν μὲ τὴν ἀγωνίαν του, μὲ τὸν τρόπον του!

«Οἱ δῆμιοι τὸν διέταξαν νὰ ἀνεβῇ ἐπάνω στὸ τραπέζι. Αὐτὸς δὲν ἔκαμε καμμίαν κίνησιν. Στεκότανε σὰν ἄ-

γαλμα. Δύο στρατιῶται τὸν ἀνέβασαν διὰ τῆς βίας. Αὐτός εἶχε τὴν τόλμην νὰ πηδήσῃ κάτω. Τὸ πλῆθος ποῦ εἶχε συγκεντρωθῇ οὐρλιασε, κυριολεκτικῶς. Ἕνας ἀστυνομικὸς ἄρχισε μὲ λύσσαν νὰ τὸν κτυπᾷ μὲ ἓνα μετάλλινον βούρδουлан ἐνῶ οἱ στρατιῶται τὸν ξαναανέβασαν.

«Ἐπάνω στὸ στήθος του ἐστερέωσαν μὲ καρφίτσες ἓνα χαρτί: τὴν ἀπόφασιν τοῦ Στρατοδικείου, σύμφωνα μὲ τὸν Τουρκικὸν νόμον. Τὸ πλῆθος διαρκῶς ξεσπᾷ σὲ χειροκροτήματα. Ἐπειδὴ δὲν ἔφεγγε καλὰ ἀκόμη, πολλοὶ κρατοῦσαν φανάρια μικρὰ στὰ χέρια τους.

«Ἕνας Τοῦρκος, ἐφώναξε εἰς τὸν κατάδικον Ἑλληνιστί:

«Ἐ... βρὲ Ράφτη, ποῦ εἶναι μωρὲ οἱ δικοί σου νὰ σὲ γλυτώσουν ἀπὸ τὴν κρεμάλα; Μοῦχες βρὲ κερατᾶ παντιέρες Ἑλληνικὲς καὶ μοῦ στόλιζες τὸ σπίτι καὶ τὸ μαγαζί σου. Νὰ βρὲ τὰ ἀποτελέσματα, ποῦ θαρροῦσατε πὼς θὰ μᾶς πνίγατε. Κάθισε ἄτιμε αὐτοῦ γιὰ νὰ καταλάβῃς τώρα τί θὰ πῇ Τοῦρκος!

«Ὁ Ράφτης, κλαίων τοῦ λέγει:

«Σῶσε με Μεχμέτ, ἐγὼ δὲν ἔκαμα τίποτε. Ξεχνᾷς ἐμένα τὸ φίλο σου; Ἀμάν, νὰ χαρῇς τὰ παιδιὰ σου καὶ τὴ γυναῖκα σου...

«Ἀλλὰ ὁ Μεχμέτ γελᾷ σαρκαστικά.

«Δὲν εἶναι πλέον ὁ Τοῦρκος ποῦ ἦταν ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς κατοχῆς. Μὴ δυνάμενος τότε νὰ κάμῃ τὸ κακόν, προσεποιεῖτο τὸν φίλον. Τώρα ὅμως μὲ τὴν εἴσοδον τοῦ Κεμάλ ποῦ μπορεῖ νὰ κάμῃ ὅ,τι θέλει φανερώνονται τὰ κακοῦργα του ἐνστικτα. Καὶ στὸ θάνατο ἀκόμη, ἐννοεῖ νὰ βασανίζῃ τὸ ἀτυχὲς θῦμα μὲ τὸν σαρκασμόν, τὴν εἰρωνίαν καὶ τὰ πικρόχολα λόγια.

Καὶ ὁ Σιγάλας συνεχίζει, ἐνῶ ἡμεῖς τὸν ἀκούαμε μὲ σταματημένην τὴν ἀναπνοήν.

«Ὁ ἐπὶ κεφαλῇς τῆς τρομερῆς συνοδείας ἀξιωματικὸς, μὲ διέταξε νὰ ἐρωτήσω τὸν κατάδικον, ἐάν ἔχῃ νὰ ζητήσῃ τίποτε. Ἐγὼ, νεκρὸς μᾶλλον παρὰ ζωντανός, ἀπὸ

αὐτὰ ποὺ ἔβλεπα καὶ ἄκουα, ἠρώτησα τὸν Ράπτην ἐὰν θέλει τίποτε. Ἐκεῖνος εἰς ἀπάντησιν ἤρχισε νὰ φωνάζῃ: «Μὴ μὲ κρεμάτε, εἶμαι ἀθῶος, εἶμαι ἀθῶος!!». Ὁ βρόγχος ἦταν περασμένος στὸ λαιμό του ἑτοιμος νὰ σφίχτῃ καὶ μοῦ προξενοῦσε φρίκην καθὼς ἔβλεπα τὸ σχοινὶ νὰ κινεῖται ἀπὸ τίς χειρονομίες τοῦ Ράπτη! Ἐνόμιζα ὅτι ἦταν σφιγμένος στὸ δικό μου λαιμό καὶ δὲν μπορούσα νὰ ἀναπνεύσω. Διαρκῶς ἔφερα τὸ χέρι μου στὸ λαιμό μου, σὰν νὰ προσπαθοῦσα νὰ βγάλω, τὸ φανταστικὸ σχοινί.

«Πολλές φορές φανταζόμουν ὅτι μπορούσαν καὶ μένα νὰ μὲ κρεμάσουν ὕστερα ἀπὸ τὸν Ράπτην. Μήπως ὑπῆρχεν ἀσφάλεια, ἢ δικαιοσύνη; Τὸν Ράπτην, τὸν ἐκρέμασαν ἐπειδὴ εἶχε τὸ ἀτύχημα νὰ κατάγεται ἀπὸ τὸν Κασσαμπᾶν καὶ βρέθηκε ἐκεῖ... αἰχμάλωτος. Νὰ λογικὴ, νὰ νοοτροπία!

«Οἱ στιγμὲς μοῦ ἐφαίνοντο αἰῶνες. Περίμενα νὰ ἰδῶ ποῦ θὰ καταλήξῃ αὐτὴ ἡ ἱστορία, αὐτὸ τὸ μαρτύριον. Μὲ τίς φωνές τοῦ καταδίκου, εἰς τὴν ἐρώτησίν μου, ἐὰν ἤθελε τίποτε, ὁ ἀξιωματικὸς ἔξεμάνῃ καὶ ἔδωκε διαταγὴν εἰς ἓναν στρατιώτη νὰ τραβήξῃ τὸ τραπέζι!

«Σ' ἓνα δευτερόλεπτον, τὸ σῶμα τοῦ καταδίκου, αἰωρεῖτο εἰς τὸ κενόν. Ἐτινάζετο δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Ἀπὸ τὸ στόμα του ἔβγαιναν ἀφροί. Σὲ λίγα λεπτά ὁ Ράπτης ἦταν ἓνα ἄψυχο πῶμα.

«Ἐγὼ περιδεὴς παρακολουθοῦσα τὸ θέαμα. Φοβόμουν τώρα ἀκόμη περισσότερο. Ἡ καρδιά μου κτυποῦσε δυνατά. Μήπως ἦλθε καὶ ἡ σειρὰ μου; Ὁ ἀστυνομικὸς κρατοῦσε καὶ ἄλλο χαρτί, καὶ αὐτὸ μοῦ ἐμεγάλωνε τὴν ἀνησυχία μου. Τὰ νεῦρα μου ἐτινάσσοντο. Μοῦ φαινότανε ὅτι θὰ λιποθυμοῦσα. Εὐτυχῶς ὁ ἀξιωματικὸς ἔδωξε τοὺς ἀστυνομικούς. Εἶδα μὲ ἀνακούφισιν, νὰ φεύγῃ καὶ ἐκεῖνος ποὺ κρατοῦσε τὸ χαρτί. Ὁ ἀξιωματικὸς εἶπε κάτι στὸ πλῆθος. Δὲν ἐκατάλαβα τί ἐσήμαιναν τὰ λόγια του, ἀλλ' εἶδα τοὺς ἀπαισίους θεατὰς, νὰ διαλύωνται.

«Ἦρχισα νὰ ἀναπνέω. Τὸ λογικόν μου ἐπανήρχετο.

Είχα μεγάλη νευρική ταραχή. "Αδिका προσπαθοῦσα νά ἡσυχάσω.

«Ὁ ἀξιωματικὸς μὲ τοὺς στρατιώτας ἔμειναν. Ἐγὼ ἔρριχνα φοβισμένα βλέμματα στὸ πτώμα τοῦ Ράπτη ποὺ αἰωρεῖτο. Εἶδα ὅτι εἶχε στὰ πόδια του, κάτι ἄθλια κουρελιασμένα παπούτσια, τὰ ὁποῖα, ὅμως, γιὰ μένα ποὺ ἤμουν ἐντελῶς ξυπόλυτος ἦσαν θαυμάσια. Φοβισμένος παρακαλῶ τὸν ἀξιωματικὸν νά μοῦ ἐπιτρέψη νά πάρω τὰ ἄθλια κουρέλια ποὺ ἄλλοτε θὰ ἦσαν παπούτσια. Ἐκεῖνος συγκατένευσε καὶ παρ' ὅλην τὴν φρίκην ποὺ αἰσθανόμουν, ἀνέβηκα ἐπάνω στὸ τραπέζι καὶ ἔβγαλα τὰ παπούτσια ἀπὸ τὰ πόδια τοῦ κρεμασμένου. Τὰ φόρεσα αὐτοστιγμὴ καὶ ἤρχισα νά θεωρῶ τὸν ἑαυτόν μου εὐτυχῇ ὕστερα ἀπὸ τὰ ὅσα ὑπέφερα ἐκείνην τὴν νύκτα. Τούλάχιστον ἀποκτοῦσα παπούτσια! Δὲν θὰ πατοῦσα πλέον μέσα στὶς λάσπες καὶ στὰ χιόνια, ξυπόλυτος. Τὴ φρίκη καὶ τὴν ἀγωνίαν μου, διεδέχετο τώρα χαρά.

«Ξεχνοῦσα καὶ τὸν Ράπτην καὶ τὴν ἀγχόνην, τὸ ξαγρύπνημα καὶ τὴν βροχήν. Ἐνῶ καμάρωνα ἔτσι τὸ ἀπόκτημά μου, εἶδα δυὸ μάτια νά μὲ παρατηροῦν ἀγρίως. Τὰ μάτια ἐκεῖνα ἀνήκουν σ' ἓναν Τοῦρκον στρατιώτην. Κατάλαβα ἀμέσως ὅτι εἶχε θυμώσει ποῦ πῆρα τὰ παπούτσια, ἀλλὰ δὲν μιλοῦσε ἐπειδὴ ἦτο μπροστὰ ὁ ἀξιωματικὸς.

«Ὁ τελευταῖος διέταξε ἓνα ἄλλον στρατιώτην νά μὲ φέρῃ ἐδῶ πίσω. Ἡ... ἀποστολή μου εἶχε λήξῃ. Κατὰ κακὴν μου τύχην, ἐπεμβαίνει ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἀγριοκύτταξε. Ζήτησε αὐτὸς νά μὲ συνοδεύσῃ. Κάτι συμβαίνει ἢ θὰ συμβῇ.

«Ξεκινήσαμε ἀπὸ τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως. Ἐρρίξα μιὰ τελευταία ματιὰ στὸ πτώμα τοῦ Ράπτη. Αὐτὸς τοῦλάχιστον εἶχεν ἡσυχάσῃ.

«Δὲν εἶχαμε κάμῃ πολλὰ βήματα καὶ ὁ Τοῦρκος στρατιώτης ἤρχισε νά μὲ κτυπᾷ μὲ τὸν ὑποκόπανον. Ἐνόμιζε κανεῖς πῶς εἶχε λυσσάξῃ. Ἐγὼ ἐφώναζα ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ αὐτὸ τὸν ἐξαγρίωνε ἀκόμη περισσότερο.

«"Αδिका τὸν παρακαλοῦσα νά παύσῃ νά μὲ κτυπᾷ. Αὐτὸς ἐφώναζε διαρκῶς ἀλλὰ ἐγὼ δὲν τὸν καταλάβαινα.

Τρέχαμε σχεδόν, διότι είχα ἐπιταχύνῃ τὸ βῆμα διὰ νὰ ἀποφεύγω τὰ κτυπήματά του. Αὐτὸ τὸ τρέξιμο τὸν εἶχε κάμῃ θηρίον. Ἐπλησιάζαμε ἐδῶ καὶ ἐὰν ἐπρολάβανα νὰ μπῶ θὰ ἔσωζα τὰ παπούτσια.

«Αὐτὸς μαντεύων τίς σκέψεις μου, μὲ ἄρπαξε ἀπὸ τὰ χέρια καὶ μὲ ἔρριξε κάτω. Ἄρχισε τότε νὰ μὲ κτυπᾷ λυσσωδέστερα. Τὰ αἵματα ἔτρεχαν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ σώματός μου, καὶ ἔχανα τίς αἰσθήσεις μου.

«Ἐνῷ μὲ κτυποῦσε προσπαθοῦσε νὰ βγάλῃ τὰ παπούτσια τὰ ὁποῖα εἶχα πάρῃ ἀπὸ τὸν κρεμασμένο! Μόλις τὰ πῆρε ἡσύχασε. Μὲ τίς κλωτσιές μὲ ἠνάγκασε νὰ σηκωθῶ καὶ μὲ ὠδήγησεν ἕως ἐδῶ...»

Ὁ σύντροφός μας ἐσταμάτησε τὴν ὁμιλίαν του· ἡμεῖς ἐστεκόμεθα ἄφωνοι καὶ ἀκίνητοι γύρω του.

Ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ δυστυχοῦς Ράπτη, μᾶς ἐπανεφέρε τοὺς φόβους στὴν ψυχὴ, ἐνῷ μέχρις ἐκείνης τῆς στιγμῆς ἐνομίζαμε ὅτι εἰχομεν μόνον νὰ παλαίσωμε μὲ τὴν πείνα, τὴν γύμνια, τὰς κακουχίας.

Βλέπομεν πάλιν ὅτι ἤρχισεν νὰ κινεῖται τὸ θηρίον ὁ Τοῦρκος, ποὺ εἶχε τώρα γιὰ λίγο διάστημα ἡσυχάσῃ καὶ δὲν ἐχρησιμοποιοῦσε τὰ ὅπλα του.

Ὁ Σιγάλας ἐπλάγιασε κάτω γιὰ νὰ κοιμηθῇ. Γυρίζω τὰ μάτια μου στὴ γωνιά καὶ βλέπω τὸν ἄλλον σύντροφόν μας τὸν Ξανθὸ Ἡπειρώτη, ἀκίνητο. Ὁ δυστυχὴς εἶχε πεθάνῃ. Κανεὶς δὲν τὸν ἀντελήφθη. Κανέναν δὲν ἠνώχλησε. Ἡ ψυχὴ του πέταξε σὰν τὴν ψυχὴ πουλιοῦ. Σχεδὸν θὰ βγῆκε τίς ἴδιες στιγμὲς ποὺ βγῆκε καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Ράπτη. Στὸν δρόμον τοὺς πρὸς τὸν οὐρανὸ, θὰ πηγαίνουν μαζύ. Ἴσως πέραν ἀπὸ τὸν τάφο βροῦν τὴν ἡσυχίαν, τὴν ἀνάπαυσιν ὕστερα ἀπὸ τὰ μαρτύρια ποὺ ὑπέφεραν.

Ὁ νοσοκόμος ὁ Σταῦρος, ἐπιστοποίησε τὸν θάνατον καὶ τὸ πτῶμα μεταφέρεται πρὸς ταφὴν, μαζύ μὲ πολλοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ποὺ πέθαναν ἐκεῖνο τὸ βράδυ.

Ὅσο γιὰ τὸ πτῶμα τοῦ Ράπτη, δὲν ἔμαθα ποιοὶ τὸ ἔθαψαν.

Δέν πέρασαν πολλές ημέρες από εκείνον τόν απαγχονισμόν, όταν μαθαίνω ὅτι ἀνεκαλύφθηκαν τέσσαρες ἀπαγχονισμοί, όταν μαθαίνω ὅτι ἀνεκαλύφθησαν τέσσαρες ἀπηγγονίσθησαν.

Ὁ νόμος τῶν Τούρκων ἦταν νὰ κρεμοῦν τοὺς Χριστιανοὺς στὰ μέρη τῆς καταγωγῆς των!

ΝΑ ΚΑΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ... ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ

Ὁ ἀναγνώστης ἂς μὲ συγχωρήσῃ πού δέν παραθέτω ἡμερομηνίας λαμβανομένου ὑπ' ὄψει, ὅτι τό ἡμερολόγιον αὐτό ἔγραψα ἀπὸ μνήμης, όταν ἐπέστρεψα ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν. Γι' αὐτὸ καὶ πολλὰ γεγονότα πού ἀνέφερα ἢ πού θὰ ἀναφέρω ἔλαβον χώραν κατὰ διαφόρους ἡμερομηνίας. Ἄλλα ἐνωρίτερα, ἄλλα ἀργότερα. Φυσικά, ἐκεῖ καὶ στὴ θέσιν πού θρискόμουν ἦταν ἀδύνατον νὰ γράφω ἡμερολόγιον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν μοῦ διέφυγαν πολλὰ σοβαρὰ γεγονότα σχετικῶς μὲ τὴν πρωτάκουστη ζωὴ τῶν αἰχμαλώτων.

Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον, προτοῦ ἀκόμη εἰσαχθῶ στὸ ἀναρρωτήριον, ἔφεραν νέους αἰχμαλώτους ἀπὸ τὴν Σμύρνη.

Ὅλοι μαζευθήκαμε γύρω στοὺς νεοαφικθέντες διὰ νὰ πάρωμε καμμιά πληροφορία. Μοῦ ἔκαμαν ἀμέσως ἐντύπωση ἢ ἐμφάνισις καὶ ἢ περιβολὴ των. Ὅλοι ἦσαν καλοντυμένοι, φοροῦσαν δὲ παπούτσια καὶ φέσια. Ὁ καθένας των ἔχει τὸ σακκίδιον, τὸ παγοῦρι του, ἀκόμη καὶ κουβέρτες!!

Μαθαίνω ὅτι εἶναι Ἑβραῖοι, στρατιῶται τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, πού παρέμειναν στὴ Σμύρνη κατὰ τὴν ὀπισθοχώρησιν. Ἐλιποτάκτησαν γιὰ νὰ... γλυτώσουν ἀπὸ τὸν στρατό ἀλλὰ τὴν ἔπαθαν, αἰχμαλωτισθέντες ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Τὸ γεγονὸς ὁμῶς εἶναι ὅτι ἂν καὶ αἰχμάλωτοι, καλο-

περνοῦσαν. Οἱ Τούρκοι δὲν τοὺς πείραξαν διόλου. Ἐπὶ πλέον ἢ Ἑβραϊκὴ Κοινότης ἐφρόντιζε δι' αὐτοὺς, πάρα πολύ. Ἄλλωστε οἱ Ἑβραῖοι ἦσαν σύμμαχοι τοῦ Κεράλ, καὶ πολλοὶ ὑπῆρξαν ἀχρεῖα ὄργανα τῶν ἐγκληματικῶν του σκοπῶν.

Ἡμεῖς οἱ ρακένδυτοι, πειναλέοι, μισοπεθαμένοι αἰχμάλωτοι, ἐμακαρίζαμε τὴν τύχην τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἰούδα. Ἡ προδοσία των ἀντημεῖβετο ἄρκετά. Αὐτοὶ σήμερα, ἐκαλότρωγαν, ἐκαλόπιναν, καλοπερνοῦσαν μὲ μιὰ λέξι.

Ἐπὶ κεφαλῆς των, οἱ Ἑβραῖοι εἶχαν ἓνα νέον ὄνοματι Ἥλιαν Κοέν. Αὐτὸς ἰσχυρίζετο ὅτι ἦταν ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ γι' αὐτὸ καὶ διωρίσθη ἐπιλοχίας τοῦ λόχου εἰς τὸν ὁποῖον ἀνῆκε.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὁ ἄθλιος ἐφέρετο σκαιότατα. Ὑβριζε, χαλοῦσε τὸν κόσμον, καὶ ὅταν κανέναν αἰχμάλωτος δυστροποῦσε νὰ πάῃ σὲ ἀγγαρεῖα τὸν ἄρπαζε μὲ τὰ χέρια καὶ τὸν ἔστελνε διὰ τῆς θίας.

Μιὰ μέρα, ἐνῶ προσπαθοῦσε νὰ ἀναγκάσῃ ἓνα ἀσθενῆ αἰχμάλωτον νὰ πάῃ σὲ ἀγγαρεῖαν τὸν βλασφημοῦσε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ... Χριστοῦ στὰ χεῖλη. Ὅλοι τότε οἱ αἰχμάλωτοι ἐξηγέρθησαν καὶ ὠρισμένως θὰ τὸν ἔδερναν, ἐὰν δὲν συνεβίβαζε τὰ πράγματα, ὁ Ἕλληνας ἐπιλοχίας.

Οἱ Ἑβραῖοι ὑπεστηρίζονται ἀκόμη καὶ μὲ ἄλλο τρόπο ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Στὶς ἀγγαρεῖες ὅπου ἐπλήρωναν οἱ πολῖται, ἔστελναν αὐτοὺς.

Μόλις ἐφθασαν, ἔστησαν 3—4 μεγάλα τσαντήρια καὶ βολεύτηκαν θαυμάσια.

Κάθε ἐβδομάδα, ἀκόμη, κατέβαιναν στὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸ, καὶ ἔπαιρναν πράγματα ποὺ τοὺς ἔστελναν, οἱ ἀμόφυλοί των ἀπὸ τὴν Σμύρνην.

Πόσον εὐτυχεῖς τοὺς θεωρούσαμε!

Οἱ φιλάργυροι ὅμως Ἑβραῖοι, σὲ κανένα Ἕλληνα αἰχμάλωτον δὲν ἔδωσαν ποτὲ τὸ παραμικρόν. Ἐὰν κανεὶς ἀπὸ τοὺς δικούς μας, ἔκαμε τὴν ἀπόφασιν νὰ τοὺς ζητήσῃ ἔστω καὶ λίγο ψωμί, ἔπαιρνε τὴν στερεότυπον ἀπάντησιν:

«δὲν ἔχω» ἐνῶ δύο μάτια Ἑβραϊκὰ, τὸν κυττοῦσαν μὲ περιφρόνησιν, μὲ φθόνον, μὲ μῖσος.

Ὅταν οἱ Ἑβραῖοι ἔτρωγαν, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς δικούς μας, τοὺς περιεστοίχιζαν, μὲ βλέμματα ἱκετευτικά. Ἦλπιζαν σὲ καμμιά μικρὴ γενναιοδωρία τῶν Ἑβραίων. Περίμεναν κανένα μικρὸ κομμάτι ψωμί!

Ἄχ! ἐκεῖνο τὸ ἄσπρο ψωμί ποὺ ἔτρωγαν οἱ Ἑβραῖοι! Ἄχ ἐκεῖνα τὰ φαγητὰ ποὺ τοὺς ἐστέλοντο! Πῶς μᾶς ἐφαίνοντο! Τὰ μάτια τῶν δυστυχισμένων Ἑλλήνων αἰχμαλώτων εἰς τὴν θέαν τῶν τροφῶν ἄνοιγαν. Μᾶς φαίνεται σὰν ὄνειρο τὸ ὅτι καὶ μεῖς μιὰ φορὰ ζούσαμε σὰν ἄνθρωποι, ὅτι τρώγαμε ἄσπρο ψωμί καὶ φαγητὰ, ὅτι κοιμούμαστε σὲ κρεβάτια, ὅτι μέναμε σὲ ζεστὰ δωμάτια.

Ἀγανακτῶ βλέποντας τοὺς δικούς μας νὰ ζητιανεύουν ἀπὸ Ἑβραίους, ἀφοῦ ἤξεραν ὅτι αὐτοὶ δὲν μᾶς ἐχώνευαν, ἀφοῦ ἤξεραν τὰ ὀργία των εἰς θάρος μας, ἀφοῦ ἤξεραν ὅτι ἡ δική μας δυστυχία ὄχι μόνον δὲν τοὺς συγκινοῦσε, ἀλλὰ καὶ τοὺς εὐχαριστοῦσε.

Ἀλλὰ ὕστερα πάλι δικαιολοῦσα τοὺς δυστυχισμένους συναδέλφους μου διότι πεινοῦσαν. Καὶ ἡ πείνα εἶναι κακός, πολὺ κακός σύμβουλος, σὲ σημεῖον ποὺ καὶ αἱ μεγαλύτερες διάνοιες νὰ μὴ μποροῦν νὰ τὸ καταλάβουν, ἐὰν δὲν ὑπέστησαν τὸ μαρτύριον αὐτό.

ΣΤΑ.... ΚΑΡΒΟΥΝΑ

Ἐνα πρωῒ, ζήτησαν πέντε αἰχμαλώτους, γιὰ μιὰ καλὴ ἄγγαρεία, ὅπως ἐδήλωσαν στὸν ἐπιλοχία μας.

Ὅλοι θέλουν νὰ πᾶνε σ' αὐτὴ τὴν ἄγγαρεία, καὶ ὅλοι... φοβοῦνται. Τὸ ἄγνωστο γιὰ τὸν αἰχμάλωτον ἦταν καὶ ἐλπίς καὶ... φόβος!

Λόγω τῶν κακουχιῶν, ὁ αἰχμάλωτος ἤλπιζε τὴν καλλιτέρευσί τῆς καταστάσεώς του, ἀλλὰ καὶ ἐφοβεῖτο μὴ τυχὸν ὀδηγηθῇ σὲ κανένα μέρος καὶ σφαγῇ!

Ἐπειδὴ ὅμως, ἡ ἐλπίς τῆς βελτιώσεως τῆς καταστά-

σεως, κυριαρχοῦσε, βρέθηκαν ἀμέσως αἰχμάλωτοι γι' αὐτή, τὴν ἄγνωστη ἀγγареία, ποὺ θὰ διαρκοῦσε ἀρκετές ἡμέρες. Ἕνας Τοῦρκος στρατιώτης παρέλαθε τοὺς αἰχμαλώτους καὶ ἔφυγε.

Ἡμεῖς καθισμένοι κάτω στὸ χῶμα συζητοῦμε, ὡς συνήθως, τὸ γεγονός, καὶ συμπεραίνομε, ὅτι σὲ κάτι καλὸ θὰ τοὺς ἔβγαινε. Φανταζόμεθα ὅτι θὰ τοὺς ἔπαιρναν ἐργάτες σὲ κανένα μῦλο ὅπου θὰ εἶχαν τοῦλάχιστον ἀρκετὴ τροφὴ καὶ στέγη. Στὸ νοῦ μας δὲν βάζαμε καὶ τόσον πολὺ τὸ κακόν.

Πέρασαν ἀρκετές ἡμέρες, χωρὶς νὰ μάθωμε γι' αὐτοὺς τίποτε. Μέρα μὲ τὴν ἡμέρα ξεχνούσαμε τὸ γεγονός, ὅταν ἓνα ἀπόγευμα ἔφεραν πίσω ἓναν ἀπὸ αὐτοὺς, σὲ ἐλεινὴ κατάστασι. Ὁ αἰχμάλωτος αὐτὸς ὀνομάζετο Παπαδάκης, καὶ κατήγετο ἀπὸ τὴν Κρήτην.

Γιὰ λίγες ἡμέρες ποὺ εἶχεν ἀπουσιάσῃ εἶχε γίνῃ ἓνα ζωντανὸ πτῶμα, μιὰ κινούμενη σκιά. Ὁ γιατρός ὅταν τὸν εἶδε, διέταξε καὶ τὸν ἔβαλαν κατ' εὐθείαν στὸ ἀναρρωτήριο. Ὅλοι περίλυποι περιμέναμε νὰ μάθωμε τί εἶχε συμβῇ.

Μὲ μεγάλη δυσκολία μᾶς ἀφηγήθη ὅτι ὠδηγήθη μὲ τοὺς ἄλλους τέσσαρας ἐπάνω σ' ἓνα ὑψηλὸ βουνό. Ἐπειδὴ ἦσαν Ευπόλυτοι καὶ περνοῦσαν ἀπὸ δάση καὶ χωράφια, τὰ πόδια των εἶχαν καταξεσχισθῇ. Περιπατοῦσαν ὥρες ὀλόκληρες, ἐνῶ τὸ χιόνι ἐπεφτεν ἄφθονο.

Ἀργὰ τὴν νύκτα, ἔφθασαν στὴ κορυφὴ τοῦ βουνοῦ, ὅπου θρискότανε μιὰ ξυλένια καλύβα. Τὰ πόδια των δὲν τὰ ἡσθάνοντο ἀπὸ τοὺς πόνους. Ἦσαν γεμᾶτα πληγές, αἱματωμένα, πρισμένα.

Μέσα στὴν καλύβα, ἐπάνω σ' ἓνα ξύλινο ντιβάνι, ἦσαν ξαπλωμένοι δυὸ ἄγριοι χωρικοί. Οἱ δυστυχεῖς αἰχμάλωτοι, ἀγωνιῶντες διηρωτῶντο γιατί εἶχαν ὠδηγηθῇ ἐκεῖ; Τοὺς ἔδωσαν ἀπὸ ἓνα κομμάτι ψωμί καὶ ἀπὸ λίγο νερό, καὶ κατόπιν τοὺς ἔβαλαν νὰ κοιμηθοῦν ἔξω ἀπὸ τὴν καλύβα, σὲ ἓνα μέρος ποὺ ἔμοιαζε μὲ ὀρνιθῶνα.

Τὸ πρῶτ' ὅταν ἐξύπνησαν τοὺς ἔδωσαν πελέκεις καὶ τοὺς διέταξαν νὰ κόβουν ξύλα, διὰ νὰ κάμουν κάρβουνα. Ἐπὶ ὁλόκληρῃ ἡμέρᾳ δὲν τοὺς ἐπέτρεψαν νὰ σταματήσουν στιγμὴ γιὰ νὰ ξεκουρασθοῦν. Οἱ δυστυχεῖς ὑπέφερον πολὺ, ἀπὸ τὸ κρῦο, ἀπὸ τὴν κούρασι, ἀπὸ τὴν πεῖνα.

Μόλις ἀργὰ τὸ βράδυ, ὅταν ἔδυσεν ὁ ἥλιος, τοὺς ἐπέτρεψαν νὰ σταματήσουν καὶ τοὺς ἔδωσαν ἀπὸ μιὰ μικρὴ κουραμένα. Ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους ἦταν σὲ ἄθλια κατάστασι. Τὰ ξεσχισμένα πόδια του, εἶχαν πρὶς ὑπερβολικά, καὶ ἐπονοῦσαν τρομερά. Ὡς φαίνεται, θὰ εἶχε μολυνθῇ διότι πέθανε τὸ πρῶτ' τῆς ἐπομένης, μὲ φρικτοὺς πόνους. Τὸν ἔθαψαν ἐκεῖ οἱ σύντροφοι τῆς δυστυχίας του, στὸ ἔρημο βουνό, χωρὶς μιὰ προσευχή, χωρὶς ἓνα σταυρό.

Ἡ ἐργασία συνεχίσθη μὲ τοὺς ἐναπομένοντας τέσσαρας. Ἐκοβαν διαρκῶς ξύλα τὰ ὁποῖα κατόπιν ἐμάζευον εἰς σωροὺς.

Ὁ ψυχρὸς ἀέρας ποὺ φυσοῦσε ἐπάνω στὸ βουνό, τοὺς ἔκαμε νὰ ὑποφέρουν πολὺ. Ἐν τούτοις, δὲν τοὺς ἐπετρέπετο νὰ ἀναπαυθοῦν λεπτὸ. Οἱ δυστυχεῖς καταλαβαίνουν ὅτι ἐὰν συνεχισθῇ ἔτσι αὕτῃ ἡ δουλειά, θὰ πεθάνουν πολὺ γρήγορα.

Τὴν τρίτῃ μέρα ἀρρωστᾷ ἄλλος ἀπὸ αὐτοὺς. Προσεβλήθη ἀπὸ περιπνευμονίαν. Ὁ πυρετὸς τὸν ἔκαιε. Ἐβηχε δυνατὰ καὶ ἔκαμε τοὺς ἄλλους νὰ τρέμουν ἀπὸ φόβο. Σὲ δυὸ μέρες εἶναι νεκρὸς καὶ τὸν θάβουν καὶ αὐτὸν διπλα στὸν ἄλλον του σύντροφο. Οἱ Τοῦρκοι ἐκεῖνοι ποὺ παρεσκεύαζαν τὰ κάρβουνα δὲν δείχνουν τὸ ἐλάχιστο ἐνδιαφέρον γι' αὐτοὺς ποὺ πεθαίνουν.

Παρήλθον ἀκόμῃ μερικὲς ἡμέρες, ὅτε ἡσθένησε ὁ Παπαδάκης. Εὐτυχῶς ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἓνας Τοῦρκος στρατιώτης, ἐπήγαινε τὸ ψωμὶ τῆς ἐβδομάδος τῶν αἰχμαλώτων, μὲ ἓνα γαῖδαρον. Ὁ στρατιώτης αὐτὸς ἦτο καλὸς ἀνέλαβε νὰ ὁδηγήσῃ τὸν ἀσθενῆ πίσω εἰς τὸν καταυλισμό, καὶ νὰ παραλάβῃ νέους αἰχμαλώτους εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Παπαδάκη καὶ ἐκείνων ποὺ εἶχαν πεθάνῃ.

“Ολοι ἤδη ἔμαθαν τὴν ἱστορίαν αὐτῶν ποὺ εἶχαν ὀδηγηθῇ στὰ κάρβουνα. Καὶ ὅταν σὲ λίγο ἤκουσαν τὸν ἐπιλοχία νὰ ζητῇ τρεῖς ἄνδρες γιὰ τὰ κάρβουνα, κανένας δὲν ἤθελε νὰ πάη. Προσπαθοῦν νὰ ἀποφύγουν μὲ κάθε τρόπο. Ὁ δυστυχὴς ἐπιλοχίας μας, βρισκότανε σὲ δύσκολη θέσι. Ποῖον νὰ στείλῃ στὸ βέβαιο θάνατο;

Ἐνῷ φωνάζει: «τρεῖς ἄνδρες γιὰ ἀγγαρεία» ὅλοι φεύγουν τρέχοντες πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις σὰν πουλιά ποὺ τὰ κυνηγᾷ κανεῖς.

Οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται ποὺ περίμεναν νὰ παραλάβουν τοὺς αἰχμαλώτους γιὰ τὴν ἀγγαρεία, βλέποντες ὅτι ἀργοῦσαν, ἐπενέβησαν καὶ ἤρπασαν τρεῖς αἰχμαλώτους. Ἀκούονται τότε παρακλήσεις, κλαυθμοὶ καὶ ὀδυρμοί.

Διότι τώρα οἱ συλληφθέντες αἰχμάλωτοι γνωρίζουν τὴν τύχη ποὺ τοὺς περιμένει. Καὶ ἐπειδὴ βλέπουν ὅτι τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς σώσῃ ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ θηριωδία ἀρχίζουν νὰ κλαίουν σὰν παιδιὰ. Μὲ σφιγμένη τὴν καρδιά τοὺς εἶδα νὰ φεύγουν... Ἀλλοίμονον!

Οἱ ἀποστολὲς αὐτὲς ἐπανελαμβάνοντο κάθε δυὸ-τρεῖς ἡμέρες. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ πηγαίνουν ἐκεῖ, πεθαίνουν!

Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀνθρωποθυσίᾳ ποὺ γίνεται γιὰ τὰ κάρβουνα, ἔρχονται διάφοροι Τοῦρκοι ἀπὸ τὰ γύρω χωριά καὶ παίρνουν αἰχμαλώτους γιὰ τίς δουλειές των. Ἄλλος γιὰ τὸν μύλο του, ἄλλος γιὰ τὸ χωράφι του ἄλλος γιὰ τὰ ζῶα του. Τέτοιες δουλειές τίς ἐπιζητοῦν οἱ αἰχμάλωτοι. Καὶ ἀκολουθοῦν τοὺς Τούρκους σὲ ἔρημα μέρη, ὅπου μένουν γιὰ πάντα σκλάβοι.

Ἡ ἀνταλλαγή ἐγίνε. Ὅσοι ἔμεναν εἰς τὰ τάγματά των ἀπελύθησαν. Ἀλλὰ αὐτοὶ ποὺ ἦσαν «ἀπεσπασμένοι», σὲ ἰδιωτικὲς δουλειές, ἔμειναν ἐκεῖ, ἀπομεμονωμένοι ἐγκαταλελειμμένοι. Κανεῖς δὲν τοὺς ἐζήτησε, οὔτε θὰ τοὺς ζητήσῃ. Ἐγράψαμε ξαναγράψαμε. Τὰ φωνάξαμε. Ἀλλὰ ποῖος μᾶς ἐπρόσεξε!

ΠΩΣ ΠΕΡΙΘΑΛΠΟΝΤΑΙ ΟΙ ΑΣΘΕΝΕΙΣ

Τοὺς πρώτους μῆνες κανένα ἐνδιαφέρον δὲν δείχνουν οἱ Τοῦρκοι γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς, γιὰ τοὺς πληγωμένους.

Ὑστερα ἀπὸ καιρὸ ἔδωσαν στὸ γιατρὸ κάτι σκονάκια, γιὰ τὴ δυσεντερία. Ἐπαιρναν οἱ αἰχμάλωτοι ἀπ' αὐτά, χωρὶς ὅμως κανένα ἀποτέλεσμα.

Τὰ Ζωῦφια ἔχουν πολλαπλασιασθῇ σὲ ἀφάνταστο βαθμό. Στὰ κεφάλια μας ἔχουν σχηματίσῃ κυριολεκτικῶς φωλῆς. Καὶ εἰς αὐτὰ τὰ φρύδια καθὼς καὶ τίς βλεφαρίδες, βόσκουν κοπάδια, ἀπὸ τὰ τρομερὰ αὐτὰ Ζωῦφια, καὶ ἐπιτείνουν ἀκόμη περισσότερο τὴν ἀγωνίαν μας, μεγαλώνουν τὰ μαρτύριά μας.

Ἐπάνω στὰ τσουβάλια, ποὺ ἔχουν μερικοὶ αἰχμάλωτοι τὸ εὐτύχημα νὰ φοροῦν ἀντὶ γιὰ ἐπανωφόρι, τὰ Ζωῦφια θράζουν...

Στὶς ραφές τῶν κουρελιῶν μας, ἀπ' ἔξω καὶ ἀπὸ μέσα, ἐπάνω στὸ σῶμα μας καὶ σ' αὐτὸ τὸ χῶμα κινοῦνται, χωρὶς ὑπερβολὴν κατὰ ἑκατομμύρια!!

Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ ὑποφέρῃ. Ὅχι διότι τὰ ἀηδιάζομεν. Κάθε ἄλλο. Ἀλλὰ διότι μᾶς προξενοῦν φαγούρα ἐκνευριστικὴ, ἀπελπιστικὴ. Δὲν μᾶς ἀφίνουν νὰ ἡσυχάσωμε οὔτε μίαν στιγμὴν, οὔτε καὶ νὰ μπορέσωμε λίγο νὰ κοιμηθοῦμε. Ξυνόμεθα μὲ τὰ νύχια μας, μὲ λύσσα, μὲ μανία, καὶ καταξοσχίζομε τίς σάρκες μας ἀπὸ τίς ὁποῖες τρέχει τὸ λίγο μας αἷμα.

Ἐγώ, κάποτε, σὲ κάποια ἀγγареία, εἶχα ἐπιτύχη ἓνα κομμάτι σάκκου. Τὸ ἔκοψα εἰς δύο καὶ ἐτύλιξα μὲ αὐτὰ τὰ πόδια μου, γιὰ νὰ προφυλάσσωνται κάπως ἀπὸ τὸ κρῦο.

Τὰ Ζωῦφια ὅμως ποὺ μαζεύθηκαν σ' ἐκεῖνο τὸ σακκί, μὲ ἔκαμαν νὰ ξύνω συνεχῶς τὰ πόδια μου καὶ ἔτσι τὰ πλήγωσα ἄσχημα. Τὰ Ζωῦφια εἶναι μαζεμμένα γύρω στὰ χεῖλη τῶν πληγῶν καὶ ρουφοῦν τὸ αἷμα μου. Ἀλλὰ οἱ πληγές μερὰ μὲ τὴν ἡμέραν ἐμεγάλωναν καὶ ἐχειροτέρευαν.

Στό τάγμα μας είναι πολλοί πληγωμένοι από διάφορες αιτίες. Βλέπει κανείς πληγές που προξενούν φρίκη, αποτροπιασμόν.

Κατά τὸν Νοέμβριον περίου, ἔδωσαν στὸν γιατρό μας ἰώδιο καὶ βαμβάκι γιὰ τοὺς τραυματίες.

Τίς πληγές μας τίς ἀλοιφει μὲ ἰώδιον καὶ βάζει ἐπάνω λίγο βαμβάκι. Πολλές φορές τὸ βαμβάκι ἦταν λίγο, καὶ τότε τυλίγαμε τίς πληγές μὲ κανένα ἀκάθαρτο κουρέλι.

Μὲ τὴν θεραπείαν αὐτήν, ἡ κατάστασις τῶν τραυμάτων χειροτερεύει.

Κοντὰ στὴν Ἀρμενικὴ ἐκκλησίᾳ ἔχει ἰδρυθῇ ἓνα φαρμακεῖον ἀπὸ τὴν Ἑρυθρὰ Ἡμισέληνον, καὶ ἐκεῖ πολλές φαρές, ὁδηγούμεθα γιὰ τίς ἀλλαγές τῶν τραυμάτων μας.

Χρὴ φαρμακοποιοῦ ἐκτελεῖ ἓνας Χότζας, ἀγριάνθρωπος καὶ ἄξεστος. Πρῶτα μᾶς διατάσσει νὰ πλύνωμεν τὰς πληγὰς μὲ κρῦο νερὸ μιᾶς βρύσης ποὺ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίᾳ. Ὑποφέρομεν ἔτσι ὑπερβολικά.

Ἄλλοτε πάλιν τραβᾷ ἀπὸ τίς πληγές τὰ βαμβάκια ποὺ ἦσαν κολλημένα μὲ ἓνα τσιμπίδι. Πονοῦμεν τότε, ἀλλὰ δὲν τολμοῦμε νὰ κινηθοῦμε διότι μᾶς κτυπᾷ. Δὲν εἶναι πλέον θεραπεία, ἀλλὰ βάσανος, μαρτύριον.

Ἐνα πρωΐ ποὺ ἔβρεχε, μᾶς ὠδήγησαν πάλιν ἐκεῖ στὸ φαρμακεῖον. Ἐγὼ ἤμουν πολὺ καταβεβλημένος, ἀδύνατος. Στὰ πόδια μου, οἱ πληγές εἶχαν μεγαλώσῃ ἐπικίνδυνα. Αἰσθάνομαι ὅτι ἡ ζωὴ μὲ ἄφινε σιγὰ, σιγὰ. Τὸ χιόνι, τὸ κρῦο, ἡ πείνα μὲ πέθαναν. Τὰ ἄθλια κουρέλια ποὺ φοροῦσα, ποὺ εἶχαν ἄλλοτε μπλὲ χρῶμα, εἶναι ἄσπρα τώρα ἀπὸ τίς πολλές ψεῖρες καὶ τά... αὐγά των!

Ἄφοῦ ἔπλυνα τὰ πόδια μου μὲ ἐκεῖνο τὸ παγωμένο νερό, κάθισα σὲ μιὰ γωνιά μπροστὰ στὴν εἴσοδον περιμένοντας τὴ σειρά μου γιὰ τὴν ἀλλαγὴ. Ἦμουν σὲ ἀξιοθρήνητη κατάστασι.

Ἀπὸ τὴν εἴσοδον ἐκείνην μπαινόβγαιναν χωρικοί, ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Προμηθεύονται ἀπὸ τὴν Ἑρυθρὰ Ἡμισέληνον διάφορα τρόφιμα μὲ δελτίον. Ἀλεῦρι, ὄσπρια, στα-

φίδες, λάδι, λίπος. Τί ἐντύπωσιν μᾶς ἔκαμεν ἡ θεά τῶν τροφίμων! Πῶς μᾶς ἐφαίνοντο! Τὰ κυττάζαμε λαίμαργα καθὼς καὶ τοὺς εὐτυχεῖς ἐκείνους, ποὺ τὰ μετέφερον. Σὰν ὄνειρο μᾶς φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἐποχή ποὺ τρώγαμε καὶ μεῖς ἄφθονα, ποὺ εἴχαμε χορτασμένη τὴν κοιλιὰ, ποὺ εἴχαμε οἰκογένεια, ποὺ μέναμε σὲ σπίτι, ποὺ εἴμεθα ντυμένοι σὰν ἄνθρωποι.

Μιά γρηὰ Τουρκάλα, ἐνῶ περνοῦσε ἀπὸ μπροστά μου, ἔπесαν τὰ μάτια της ἐπάνω μου.

Τὰ χάλια μου ἐκεῖνα τὴν συνεκίνησαν ὥς φαίνεται! Στάθηκε καὶ μὲ ἔβλεπε. Φοβήθηκα μήπως εἶχε κάμει λανθασμένη ἀναγνώριση, ὅτε θὰ μὲ κρεμοῦσαν, ὠρισμένως.

Στὰ χέρια της κρατεῖ ἓνα μεγάλο δοχεῖον, μέσα στὸ ὁποῖον εἶχε τοποθετημένα κομμάτια λευκοῦ λίπους. «'Αχ!... νὰ εἶχα κανένα κομμάτι νὰ φάγω!» σκέφθηκα. Τὴν ἴδια σχεδὸν στιγμή ἡ Τουρκάλα μὲ ἐπλησίασε καὶ μοῦ ἔδωσε ἓνα κομμάτι. Μοῦ φάνηκε σὰν ψέμματα, σὰν ὄνειρο. Ἀτενίζω τὴν καλὴ ἐκείνη γυναῖκα, μὲ μάτια γεμάτα εὐγνωμοσύνη. Ἐκείνην τὴν στιγμήν μοῦ φάνηκε ὅτι μοῦ χάριζεν ἓνα κόσμο ὁλόκληρο. Τὴν εὐχαρίστησα μὲ χειρονομίαν καὶ καταβροχθίζω λαίμαργα τὸ κομμάτι ἐκεῖνο τοῦ λίπους, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε θὰ μοῦ προξενοῦσε ἀηδίαν.

..Ἡ πείνα μᾶς κάμει νὰ μὴ σκεπτώμεθα, νὰ μὴ ἀηδιάζωμεν τίποτε. Ἡ μόνη μας σκέψις, εἶναι νὰ φάγωμεν, νὰ φάγωμεν ὅ,τιδῆποτε, ὅσον ρυπαρόν, ὅσον ἀκάθαρτον, ὅσον ἀποτρόπαιον καὶ ἂν εἶναι. Θέλομεν νὰ γεμίσωμεν τὸ στομάχι μας, ἔστω καὶ μὲ πέτρες ἐὰν ᾔτο δυνατόν, ἐὰν εἴχαμε καὶ τὴν ἐλαχίστην ἰδέαν ὅτι περιεῖχον ἵχνη κάποιας θρεπτικῆς οὐσίας!

Ὅταν παίρναμε τὸ συσσίτιον, τὸ ὁποῖον ἦταν γεμάτο ἀπὸ ἄμμον, χρώματα καὶ πέτρες, δὲν φτύναμε γιὰ νὰ βγάλωμε τὰ σκληρὰ αὐτὰ σώματα, γιὰ νὰ μὴ βγάλωμε ἱχνος τροφῆς! Τὰ δόντια μας εἶχαν συνηθίσει ὄχι ὅμως καὶ τὰ στομάχια μας. Ὅλοι πάσχουν ἀπὸ τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τῶν τροφῶν ποὺ παίρνομε. Ἀλλὰ ποῖος τὰ βλέπει

αὐτὰ τὰ πράγματα. Οἱ Τοῦρκοι εὐχαριστοῦνται, ὅταν πεθαίνουν οἱ αἰχμάλωτοι!

Ὅταν καμμιὰ φορά πηγαίνομε στό φαρμακεῖον, βαδίζομε κατὰ στίχους. Ὅλων τὰ μάτια ἐρευνοῦν τὸ ἔδαφος, μήπως βροῦν τίποτε τὸ φαγώσιμον. Ἐὰν συμβῇ τότε νὰ δοῦν τίποτε, ὁρμοῦν καὶ σκοτώνονται ποῖος νὰ τὸ πρωτοαρπάξῃ. Ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ἄνθρωποι γίνονται ἓνα κουβάρι ζώων ἀγωνιζομένων μηχανικά. Εἴμεθα τρελλοί, χωρίς κρίσιν. Πολλοί, οἱ περισσότεροι, δὲν ξεύρουν τί συμβαίνει, καὶ ὅμως πέφτουν στὴ γῇ, ψάχνουν, ἐνῶ ἄλλοι ποὺ βρίσκονται ἀπὸ πάνω τους, τοὺς τραβοῦν νομίζοντες ὅτι κάτι ὑπάρχει.

Αὐτὸ τὸ κακὸ γίνεται ὄχι γιὰ πολλὰ πράγματα. Φθάνει ἡ θεὰ μιᾶς καὶ μόνης σταφίδας, ποὺ βρίσκεται ἐπάνω στὰ χώματα ἢ ἀκόμη ἐπάνω σὲ περιττώματα ζώων!

Μέ αὐτά, οἱ ἀρρώστειες πολλαπλασιάζονται μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων, οἱ ὅποιοι πεθαίνουν ἔρημοι καὶ ἐγκαταλελειμμένοι, ἀπὸ ἀρρώστειες τίς ὁποῖες οὔτε ἀντιλαμβανόμεθα.

ΦΟΒΕΡΑ ΔΡΑΜΑΤΑ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΑΓΡΙΑ ΝΥΧΤΑ

Ὅλοι οἱ αἰχμάλωτοι, ἐκτὸς ἀπὸ τίς ἄλλες ἀρρώστειες, ὑποφέρουν ἀπὸ ἐντερικά. Τὸ μόνο φάρμακο ποὺ διέθεταν οἱ Τοῦρκοι ἦταν κάτι ψευτοσκονάκια, τὰ ὁποῖα φυσικά δὲν μποροῦσαν νὰ θεραπεύσουν τὸν ἀσθενῆ, ὁ ὁποῖος ἔτρωγε ἄθλιο συσσίτιο καὶ ἀθλιέστερο ψωμί.

Ἐπὶ πλέον ὑποφέρουν ἀπὸ μιὰ, ἐξαντλητικὴ συχνουρία ποὺ προήρχετο ἀπὸ κρυολογήματα τῶν νεφρῶν. Τὴν ἡμέρα δὲν ὑπέφερον τόσον ἀπὸ αὐτὸ τὸ κακὸ, ὅσον ὑπέφερον τὴν νύκτα. Μέσα στὴ βροχή, σ' ἐκεῖνο τὸ κρῦο, τὸ χιόνι, τὸ σκοτάδι, εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ διανύσουν μεγάλη ἀπόστασι γιὰ νὰ πᾶνε εἰς τὰ ἀποχωρητήρια, σ' ἐκείνους τοὺς λάκκους, πολλές φορές σὲ μιὰ καὶ τὴν αὐτὴ νύκτα,

για να εκτελέσουν τις φυσικές των ανάγκες, πού προήρχοντο από τὰς παθήσεις των.

Πολλές φορές, λόγω τοῦ σκότους, πολλοί ἔπεφταν ἀκόμη μέσα στοὺς λάκκους. Καὶ ἦσαν κατόπιν ὑποχρεωμένοι νὰ γδυθοῦν ὁλότελα γιὰ νὰ πλύνουν τὰ κουρέλια των, σὲ παγωμένο νερό καὶ νὰ μείνουν θεόγυμνοι ὁλόκληρη νύκτα, περιμένοντες νὰ στεγνώσουν!

Γιὰ νὰ μὴ λερώνουν τὸν περίβολο, ἐκεῖνοι πού δὲν προλάβαιναν νὰ πᾶνε στὰ ἀποχωρητήρια, ὁ ταγματάρχης ἔδωσε αὐστηρὰς διαταγὰς στὸν ἐπιλοχία μας. Γι' αὐτὸ καὶ κάθε βράδυ ὀρίζονται σκοποὶ γιὰ νὰ ἐμποδίζουν τοὺς αἰχμαλώτους νὰ ἀποπατοῦν σὲ ἄλλα μέρη, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀποχωρητήρια. Οἱ σκοποὶ γιὰ νὰ ἐκτελοῦν αὐτὴ των τὴν ὑπηρεσία ἐφοδιάζονται μέ... πέτρες!

Ὅσοι ξεμυτίζουν ἀπὸ τὰ ἀμπριά, ἀκούουν τις φωνές τῶν σκοπῶν. Ἀλλοίμονόν των ἐὰν σταθοῦν καὶ δὲν τρέξουν κατ' εὐθείαν στὰ ἀποχωρητήρια. Δέχονται βροχὴ ἀπό... πέτρες! Διότι οἱ σκοποὶ ἔχουν εὐθύνην γιὰ τὴν τήρησιν τῆς διαταγῆς, γιὰ τὴν καθαριότητα τοῦ καταυλισμοῦ. Ἀλλοίμονόν των, ἐὰν ὑπάρξῃ ἵχνος ἀκαθαρσίας τὸ πρωῒ. Θὰ τσακισθοῦν στὸ ξύλο!

Ἀλλὰ καὶ τὸ μαρτύριον τῶν σκοπῶν δὲν εἶναι μικρότερο. Ἐπὶ ὁλόκληρη νύκτα εἶναι ὑποκρεωμένοι νὰ καθίσουν ἄγρυπνοι, ἐνῶ τοὺς δέρνει τὸ κρῦο καὶ ἡ βροχὴ, νὰ ἔχουν τὰ μάτια τους δεκατέσσερα, νὰ φωνάζουν, νά... πετροβολοῦν συναδέλφους των.

* * *

Μιὰ ἀπὸ κεῖνες τις ἡμέρες, ἡ κατάστασις τοῦ δυστυχοῦς συναδέλφου μας Σιγάλα, ἐχειροτέρευσε. Ἡ δυσεντερία τὸν εἶχε κάμη πτῶμα. Πηγαινοέρχεται στὰ ἀποχωρητήρια, ἐλεεινὸς καὶ ἐξηντλημένος.

Ἡ νύκτα, ὅταν ἔρχεται, τὸν φοβίζει. «Τί θὰ γίνω τὸ βράδυ;» μᾶς λέγει διαρκῶς. «Θὰ πεθάνω βρὲ παιδιά». Ἡμεῖς τὸν παρηγοροῦμε ὅπως μποροῦμε. Ἐκεῖνος ὁμως εἶναι μελαγχολικὸς, ἀπηλπισμένος.

“Ενα βράδυ πέρασε νὰ κοιμηθοῦμε. Ὁ Σιγάλας ἀγκομαχᾷ ὑποφέρει πολύ. Στενοχωροῦμαι πού δὲν εἶμαι σὲ θέσι νὰ τὸν βοηθήσω.

“Ἐξω φυσᾷ δυνατὸς ἀέρας. Κρῦο, κακὸ. “Ολοι τρέμουμε ἀπὸ τὸ κεφάλι ὡς τὰ πόδια. Δὲν ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ κοιμηθοῦμε καὶ σήμερα ἀπὸ τὸ κρῦο, λίγη ὥρα τούλάχιστον; Θεέ μου, δὲν θὰ τελειώσουν ποτὲ τὰ βάσανά μας αὐτά;

Σφιγγόμαστε ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον γιὰ νὰ προφυλάξουμε τίς γυμνὰς σάρκες μας ἀπὸ τὸ κρῦο. Δὲν περνᾷ πολλὴ ὥρα, καὶ ὁ Σιγάλας ἀναγκάζεται νὰ σηκωθῇ γιὰ νὰ πᾶ ἰστά ἀποχωρητήρια. ὦ, τὸν δυστυχισμένο! Πῶς θὰ βγῇ ἔξω μ’ ἐκεῖνο τὸ κακὸ; Ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε νὰ συγκρατηθῇ, ἄρχισε νὰ τρέχῃ, ἐνῶ οἱ σκοποὶ οὐρλιάζουν ἔξω πού τὸν εἶδαν.

Ἄλλὰ ἐκεῖνο πού φοβότανε, κατὰ κακὴν του τύχην, τὸ ἔπαθε. Δὲν πρόφτασε νὰ προχωρήσῃ πολὺ καὶ λερώνεται ἐπάνω του.

Ἡ ἀπελπισία του τότε ἐκορυφώθη. Τὸ κουρελιασμένο του πανταλόνι, μούσκεψε ἀπὸ τὰ αἵματα. Κλαίων καὶ ὀδυρόμενος γυρίζει στὸ ἀμπρί καὶ μᾶς ἀναφέρει τὸ πάθημά του. Τὸν πονεῖ ἡ καρδιά μου. Σκέπτομαι ὅτι εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ μείνῃ ἔξω, νὰ πλύνῃ τὸ πανταλόνι του, μ’ ἐκεῖνον τὸν καιρό. Αὐτὸ ἦταν ἀπαίτησις τῶν συναδέλφων. Διαφορετικὰ δὲν τὸν ἄφιναν νὰ μείνῃ στὸ ἀμπρί μὲ λερωμένο πανταλόνι πού βρωμοῦσε!

* * *

Πράγματι αὐτὸ γίνεται. “Ολοι ἔχουν γίνῃ ἀνάλγητοι ἀπὸ τίς κακουχίας, ἀπὸ τίς στερήσεις, ἀπὸ τὰ βάσανα. Καὶ δὲν λυπᾶται ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Μέσα στὸ ἀμπρί ἀκούονται οἱ φωνές: ἔξω, ἔξω! πῆγαινε νὰ πλυθῇς, βρωμᾶς!!

Ἄλλὰ πῶς νὰ ξαναβγῇ, ἔξω, γυμνὸς αὐτὴ τὴ φορὰ καὶ ἐπὶ πλέον πᾶσχω, πυρέσσων, ἐξηντλημένος, καὶ νὰ καθῇ νὰ πλύνῃ μὲ παγωμένο νερό; Καὶ μόνον νὰ τὸ συλλογίζεται κανεὶς, φρίττει!

Ὁ Σιγάλας παρακαλεῖ νὰ μὴ τὸν βιάζουν, καὶ νὰ τὸν

ἀφίσουν νὰ μείνη σὲ μιὰ γωνιά τοῦ ἀναρρωτηρίου καὶ νὰ πλυθῇ αὖριον τὸ πρωῒ.

Δυστυχῶς, ὅμως, οἱ ἄλλοι δὲν τὸν ἀκούουν καὶ τὸν σπρώχνουν μ' ἐκείνον τὸν καιρό, νὰ βγῇ, νὰ πλυθῇ, νὰ καθαρισθῇ!

Τί νὰ κάμῃ ὁ δυστυχής, μπροστὰ στὴν θηριώδη ἐπιμονὴ τῶν συναδέλφων του; Εἰς μάτην πῆρα ἐγὼ τὸ μέρος του καὶ προσεπάθησα νὰ τοὺς συγκινήσω, νὰ τὸν λυπηθοῦν. Τάβαλαν καὶ μαζὺ μου, καὶ μὲ ἔκαμαν νὰ σωπάσω.

Κλαίων ὁ δυστυχής βγῆκε ἔξω, πῆγε στὴ βρύση καὶ ἔπλυνε τὸ πανταλόνι, μὲ τὸ παγωμένο της νερό. Σὲ λίγο γύρισε τρέμοντας, πτώμα σαστισμένος ἀπὸ τὸ κρῦο! Κρατοῦσε στὰ δύο του χέρια τὸ βρεγμένο του πανταλόνι καὶ δὲν ἤξευρε τί νὰ κάμῃ.

Εὐτυχῶς γι' αὐτόν, ἤρχισε νὰ βρέχῃ ραγδαία. Τὰ νερὰ περνοῦσαν ἀπὸ τὴ τενεκεδένια στέγη τοῦ ἀναρρωτηρίου, καὶ μᾶς ἀνάγκασαν ὅλους νὰ σηκωθοῦμε καὶ νὰ στριμωθοῦμε σὲ μιὰ γωνιά. Ὁ Σιγάλας σπαρταροῦσε σὰν τὸ ψάρι καὶ χτυποῦσαν τὰ δόντια του. Δὲν μποροῦσε νὰ συνέλθῃ.

Ἡ ὥρα ἦτο προχωρημένη πλέον καὶ οἱ μάγειροι ἀναψάν φωτιά. Ἕνας ἀπὸ μᾶς, τοῦ ἀναρρωτηρίου, ὁ Γαριδάκης ἀπὸ τὴν Κρήτη, πηγαίνει καὶ παίρνει λίγη φωτιά καὶ ἀνάβομε μερικά ξύλα. Ὁ Σιγάλας κρατεῖ τώρα ἐπάνω ἀπὸ τὴν φωτιά τὸ πανταλόνι του καὶ τὸ στεγνώνει.

Μέσα στὸ ἀναρρωτήριον ἔχει σχηματισθῇ μία λίμνη ἀπὸ τὰ πολλὰ νερά.

Ἀκούονται φωνές, παράπονα, ἱκεσίες, βλασφημίες.

Ἄς ξημερώσῃ ἐπὶ τέλους, νὰ ἡσυχάσωμε! Ἄς δοῦμε λίγο φῶς ποῦ εἶναι παρηγοριά.

Χαράματα. Τὰ σύννεφα διαλύονται. Μὲ τὸ ἄκουσμα τῆς σάλπιγγας, οἱ αἰχμάλωτοι ξυπνοῦν, σχηματίζουν στίχους, παίρνουν τὸ συσσίτιον καὶ βγαίνουν. Ἡμεῖς, οἱ τοῦ ἀναρρωτηρίου, παίρνουμε τελευταῖοι.

Ὁ Σιγάλας ἔχει συνέλθῃ ἀπὸ τὰ βάσανα τῆς νύχτας.

Φορεῖ τὸ πανταλόνι του καὶ κοιμᾶται. Ἡμεῖς οἱ ἄλλοι θγά-
ζομε τὰ νερά ἀπο τὸ ἀμπρί, γιὰ νὰ μπορεσῶμε νὰ κοιμη-
θούμε λίγο τουλάχιστον τὴν ἡμέρα, ὕστερα ἀπὸ τὸ ξαγρύ-
πνι τῆς νυκτός.

ΠΑΡΗΓΟΡΙΑ

Δὲν περνᾷ πολλή ὥρα καὶ ἀκοῦμε τὴν φωνὴ τοῦ νοσο-
κόμου ὁ ὁποῖος συνομιλοῦσε μὲ κάποιον ἄλλον. Τοῦ
ἔλεγε:

— Φίλε μου' τὰ πράγματα ἀλλάζουν. Ὁ ταγματάρχης
εἶπε στὸ γιατρό, νὰ στέλνωμε νὰ παίρνωμε λάδι, γιὰ νὰ
χῶμε φῶς τῇ νύχτα!

Ἡ πληροφορία ἐκείνη μᾶς ξαναενθουσιάζει. Εἶναι
σπουδαῖο γεγονός, κατὰ τὴν γνώμη μας, τὸ ὅτι οἱ Τοῦρ-
κοι φροντίζουν διὰ τὸν φωτισμόν μας. Εἶναι ὅμως ἀληθι-
νὴ; Ἡ θὰ διαψευσθοῦν πάλιν οἱ ἐλπίδες μας;

Ἐνῶ ἄλλες φορές μᾶς ἐφόβιζεν ἡ νύχτα, τώρα ἀνυ-
πομονοῦσαμε νὰ θραδυάσῃ γιὰ νὰ δοῦμε ἐὰν θὰ μᾶς ἔδι-
δαν λάδι! Ἐὰν μᾶς ἔδιδαν λάδι, θὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι!

Τὸ ἀπόγευμα ὁ νοσοκόμος πῆρε ἓνα σκουριασμένο
τενεκεδένιο κουτί, καὶ πῆγε στὸν Τοῦρκο ἐπιλοχία γιὰ νὰ
πάρῃ τὸ λάδι! Ὑπελόγιζεν ὅτι θὰ ἔπαιρνε πολὺ καὶ ὅτι θὰ
κρατοῦσε καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του!! Θὰ βουτοῦσε τὸ ψωμί
του καὶ ἡ κοιλιὰ του θὰ χόρταινε! Δυστυχῶς τοῦ ἔδωσαν
στὴν πραγματικότητα λίγες σταγόνες! Καλὸ κι' αὐτό. Βρή-
καμε ἓνα ἄδειο κουτί σαρδελῶν τὸ ὁποῖον μὲ ἓνα παληο-
κούρελο καὶ μὲ τὸ λάδι, μεταβάλαμε σὲ καντήλι!

Ὅταν τὸ ἀνάψαμε τὸ βράδυ καὶ φέγγαμε λίγο, ἐθεω-
ρούσαμε τοὺς ἑαυτοὺς μας εὐτυχεῖς τόσο, ὥς ἐὰν νὰ εἴ-
χαμε κάμῃ ἡλεκτρικὴ ἐγκατάστασι!

Γιὰ λόγους ὅμως οἰκονομίας, ἐσπεύσαμε νὰ τὸ σβύ-
σωμε, γιὰ νὰ τὸ χρησιμοποιήσωμεν σὲ ὥρες ἀνάγκης.

Καθίσαμε γύρω στὴ φωτιά καὶ ἀρχίσαμε νὰ λέμε ἱστο-
ρίες, γιὰ νὰ περνᾷ ἡ ὥρα. Ὁ Γρηγοράκης ὅλο καὶ μᾶς μι-

λᾷ γιὰ τὴν πατρίδα του, τίς Ἀρχάνες. Νοσταλγεῖ καὶ θέλει νὰ τὸν ἀξιώσει ὁ Θεός νὰ δῇ μιὰ φορὰ τὸ παιδί του, ποῦ δὲν ξεύρει τί μοῦτρα ἔχει! Ὑστερα ἄς πεθάνῃ.

Τὸν λυποῦμαι ποῦ τὸν ἀκούω· εἶναι πολὺ καλὸς καὶ ὑπομονητικὸς. Μιλᾷ παραπονεμένα καὶ ἐπαναλαμβάνει:

— Ξέρετε τί θὰ πῇ νῶχης παιδί καὶ νὰ μὴν τό...ξέρης;

Κοιμηθήκαμε ἡσυχοὶ κάπως ἐκεῖνο τὸ βράδυ, ὅταν ἔσβυσε ἡ φωτιά. Ἕνας ἀπὸ τοὺς τροφίμους τοῦ ἀναρρωτηρίου, σηκώθηκε τῇ νύχτα καὶ βγῆκε ἔξω. Βγῆκαν ἀκόμη καὶ ἄλλοι.

Τὸ πρῶτ' ἀντελήφθημεν ὅτι στὸ καντῆλι δὲν ὑπῆρχε διόλου λάδι! Ὁ Ριγλὴς ἐξηγριώθη. Καταλάβαμε ὅτι ὅσοι ἔβγαιναν, βουτοῦσαν μπουκιές ψωμιοῦ στὸ καντῆλι, διὰ νὰ τρώγουν τό... λάδι!

Κάθε βράδυ μᾶς δίδουν οἱ Τοῦρκοι, λίγο λάδι γιὰ φωτισμό. Προσέχομε ὅμως πολὺ νὰ μὴ τῶνε οἱ συνάδελφοί μας!! Καὶ ἐν τούτοις μέσα στὴν ψυχὴ μου τοὺς δικαιολογοῦσα. Ἡ πείνα μπορεῖ νὰ διαστρέψῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου ριζικά.

ΚΡΕΑΣ ΓΑΤΑΣ ΚΑΙ ΓΑΤΟΣΟΥΠΑ

Ἡ κατάστασίς μας χειροτερεύει. Τὸ κρῦο δυναμώνει. Οἱ βροχές εἶναι πιὸ συχνές. Ἐχῶ ἀδυνατίσῃ πάρα πολὺ καὶ ἀπελπίζομαι.

Ἕνας μόνον ἀπὸ μᾶς, τοῦ ἀναρρωτηρίου, διατηρεῖται σὲ κάπως καλὴν κατάστασιν. Εἶναι κάποιος γεωργὸς ἀπὸ τὸν Βουτζᾶ καὶ ὀνομάζεται Σωφρόνης Δίβολης. Αὐτὸς κατάρθωσε νὰ μῇ στὸ ἀναρρωτήριον, χωρὶς νὰ εἶναι ἄρρωστος. Βρίσκεται σὲ καλὲς σχέσεις μὲ τὸν ἐπιλοχία, ὁ ὁποῖος τὸν στέλλει σὲ διάφορες «καλὲς ἀγγαρεῖες» ὅπου ἡ πληρώνεται μὲ μικρὸ ἡμερομίσθιο ἢ κατορθώνει νὰ πραγματοποιεῖται φαγώσιμα, ψωμί κλπ.

...Ὁ Δίβολης συγκρινόμενος μὲ μᾶς τοὺς ἄλλους τοὺς συναδέλφους του εἶναι βασιληᾶς! Ἐχει δυὸ τσουβάλια,

κασκέτο, ρουχά χονδρά καὶ φέρνει κάποτε, κάποτε ἀπ' ἔξω κανένα παστό, καμμιά ρέγγα, ψωμί ἢ χαλβᾶ, τὰ ὅποια καταβροχθίζει.

Ὅταν τὸν βλέπομε νὰ τρώγῃ, ὅλοι ὑποφέρομεν ὑπερβολικά. Παρακολουθοῦμε μὲ τὰ μάτια μας, τίς κινήσεις τῶν χειρῶν του καὶ τὸ στόμα του ποῦ μασᾷ, σὰν μικρὰ παιδιά. Προσπαθοῦμε νὰ συναντήσωμε τὸ βλέμμα του, ἴσως καὶ λυπηθῇ καὶ δώσῃ τίποτε καὶ στοὺς πειναλέους συναδέλφους του!

Νὰ τοῦ ζητήσωμε, δὲν ἔχομε τὸ θάρρος. Γνωρίζομε καλὰ ὅτι ὁ καθένας φροντίζει γιὰ τὸν ἑαυτὸν του, ὅτι διεξάγει ἀγῶνα ζωῆς καὶ θανάτου, ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν ὅλων! Περιμένομε μόνον ἀπὸ τὸν οἶκτον του.

Ἐκεῖνος ὁμως ἀπαθής, ὅταν τρώγῃ, γυρίζει τίς πλάτες του, γιὰ νὰ μὴ μᾶς βλέπῃ, καὶ νὰ μὴν τὸν βλέπωμεν. Ἐνα βράδυ ὁ δυστυχῆς Σιγάλας, δὲν κρατήθηκε: «Βρὲ Σωφρόνη» τοῦ λέγει «ἄφισέ με νὰ βουτήξω μιὰ μπουκιά ψωμί στὸ λάδι!»

— Ἐὰν ἀφίσω ὅλους νὰ βουτήσουν στὸ λάδι μου, θὰ πεθάνω πρῶτος ἐγὼ τῆς πείνας, ἦτο ἡ ἀπάντησις τοῦ Δίβολη.

Τὰ λόγια του αὐτὰ προκάλεσαν ἐπεισόδιον. Γιατί νὰ μὴ δίνη ὁ ἄθλιος τίποτε, στοὺς πάσχοντας συντρόφους του; Ὅλοι πήραμε τὸ μέρος τοῦ Σιγάλα. Φωνάζομε στὸ Σωφρόνη ὅτι παρανόμως μένει αὐτός στὸ ἀναρρωτήριον, ἐνῶ εἶναι ὑγιής. Καὶ πηγαίνει μάλιστα σὲ ἀγγαρεῖες «πληρωτικές!».

Ἡ πείνα, ἡ κακομοιριά καὶ οἱ στερήσεις, ὅχι μόνον δὲν μᾶς ἄφιναν νὰ σκεφθοῦμε λογικά, ἀλλὰ μᾶς εἶχαν κάμῃ κακοὺς, εὐερέθιστους, παράξενους.

Χαλούσαμε τὸν κόσμον. Θέλαμε νὰ πετάξωμε ἔξω, μὲ τίς κλωτσιές τὸν Σωφρόνη ἀπὸ τὸ ἀναρρωτήριον. Μέσα στὸ σκοτάδι τῆς νύχτας, ὁ καυγᾶς εἶχε ἀνάψῃ.

Στίς φωνές μας ἔσπευσαν ὁ γιατρός, ὁ νοσοκόμος, ὁ ἐπιλοχίας. Ἐγὼ δὲν μίλησα, ἐνῶ ὁ Ρίγλης ἐξωργισμένος ἀπαιτοῦσε νὰ θγῇ ὁ ὑγιής Σωφρόνης ἀπὸ τὸ ἀναρρωτήριον.

ον. Κατηγοροῦσε ἀκόμη τὸν ἐπιλοχίαν, ὡς παρανόμως ἐπιτρέποντα σ' ἐναν ὑγιῇ νὰ μένη μὲ τοὺς ἀρρώστους. Καὶ τοῦτο διότι ὑπῆρχε τὸ ἀναθεματισμένον συμφέρον στὴ μέσῃ.

Γιὰ νὰ μὴ προχωρήσῃ ὁ καυγᾶς, καὶ πάρει εἶδησι ὁ Τοῦρκος ταγματάρχης, μᾶς διέταξαν νὰ ἀφίσωμε τὸ ἀμπρί καὶ νὰ πᾶμε στὸ γενικὸν ἀναρρωτήριον, ἐκεῖ ποῦ ἔμεναν οἱ ἐτοιμοθάνατοι, σ' ἐκεῖνο τὸ ἄθλιο ἀμπρί ποῦ δὲν τῶβλεπε οὔτε αὐτὸς ὁ ἥλιος!

Κοιμηθήκαμε τρομαγμένοι. Τὸ ἀναρρωτήριον ποῦ μᾶς ἔστελναν ἦταν τὸ χειρότερο μέρος τοῦ καταυλισμοῦ. Πέθαιναν ἓνα σωρὸ ἀσθενεῖς κάθε μέρα ἐκεῖ μέσα.

Ξυπνήσαμε τὸ πρωῒ, μὴ ξεύροντας τί νὰ κάμωμε. Πολλοὶ δὲν θέλουν μὲ κανένα τρόπον νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ ἀμπρί μας. Πρέπει νὰ παρακούσωμε. Πῶς νὰ μείνωμε μὲ τοὺς μισοπεθαμένους τοῦ ἄλλου ἀναρρωτηρίου;

Αὕτῃ τῇ γνώμῃ ἔχουν καὶ οἱ ἀσθενεῖς Διονύσιος Καλλιγέρης, ὁ Φάλαρης, ὁ Φέκας. Ἐνῶ γίνεται συζήτησις μᾶς φέρουν στὸ ἀναρρωτήριον καὶ τὸν Ἀνδρουλάκη. Ὁ δυστυχὴς ἦταν σὲ κακὴ κατάστασι καὶ ὁ γιατρὸς τὸν ἐθεώρησε πλέον ὡς ἔχοντα ἀνάγκην... θεραπείας!

Κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀνδρουλάκη γίνεται ζωερὴ συζήτησις: Πῶς θὰ παραμείνωμεν στὸ ἀναρρωτήριον, παρακούοντες τὴν διαταγὴν; Γιὰ τὴν ἄρνησίν μας θὰ ἐπεφτε... Ξῦλο! Οἱ ἀσθενεῖς χωρίζονται τώρα σὲ δυὸ στρατόπεδα. Ἄλλοι θὰ συμμορφωθοῦν μὲ τὴν διαταγὴν, καὶ θὰ μετακομίσουν καὶ ἄλλοι θὰ μείνουν στὸ παλὸ ἀναρρωτήριον, μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ φᾶνε... Ξῦλο!

Οἱ πλέον τολμηροὶ, ὑπὸ τὸν Φάλαρην, δηλώνουν εἰς τὸ νοσοκόμον ὅτι δὲν θὰ τὸ κουνήσουν!

Ὅλοι οἱ ἄλλοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ γράφων σήμερα αὐτὲς τίς γραμμές, πηγαίνομε στὸ ἄλλο ἀναρρωτήριον, τὸ ὁποῖον ἦταν πραγματικὸς τάφος ζωντανῶν.

Μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ σκοτεινὸ ἀμπρί, κοίτονται περὶ τοὺς δεκαπέντε ἀσθενεῖς αἰχμάλωτοι, οἱ ὁποῖοι εἶναι σὲ πολὺ κα-

κή κατάστασι, σχεδόν έτοιμοθάνατοι! Δυό-τρεις ψυχορραγοῦν! "Άλλοι μουγκρίζουν!

Λίγοι είναι σέ κατάστασι, ὅπωςδῆποτε, ὑποφερτή. Οἱ γνωριμίες γίνονται ἀμέσως. Είναι καί αὐτοὶ ἀπογοητευμένοι. Λόγω τοῦ ὅτι τὸ ἀναρρωτήριον αὐτὸ εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀμπριά τοῦ καταυλισμοῦ, νομίζει κανεὶς ὅτι οἱ τρόφιμοί του, ἀποτελοῦν ἄλλη κοινωνία!

Στὴ μέση τοῦ ἀναρρωτηρίου, καίουν λίγα ξύλα. Γύρω ἀπὸ τὴ φωτιά εἶναι καθισμένοι μερικοί. Καθήσαμε καὶ μεῖς. Τοὺς λέμε γιὰ τὸ πάθημά μας, γιὰ τὴν ἔξωσί μας ἀπὸ τὸ ἄλλο ἀναρρωτήριο.

Σὲ μιὰν ἄλλη γωνιά τοῦ ἀμπριου, κάθονται τρεῖς αἰχμάλωτοι καὶ τρώγουν. "Έχουν μπροστά των ἓνα τενεκέ μεγάλον. Τί νὰ τρῶνε; διερρωτῶμαι. Αὐτοὶ δὲν φαίνονται γιὰ ἀσθενεῖς εἶναι μᾶλλον εὐτραφεῖς καὶ ρωμαλεοί.

Μανθάνω ὅτι κατάγονται ἀπὸ τὴν Κύπρο καὶ ὅτι ἀποτελοῦν μιὰ παρέα. Καὶ τὸ καταπληκτικὸν ὅτι διαιτῶνται σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι ἐπειδὴ τρώγουν... γάτες!

"Η πληροφορία ἐκείνη στὴν ἀρχὴ μοῦ φάνηκε ἀπίστευτη. Νὰ τρῶνε γάτες! Γίνεται αὐτό;

"Η πείνα εἶναι φοβερὸν αἶσθημα ποῦ κάμει τὸν ἄνθρωπο νὰ μὴ σκέπτεται, νὰ μὴ λυπᾶται, νὰ μὴ αἰσθάνεται, ἀκόμη καὶ τρελλό! Μιὰ ἰδέα κυριαρχεῖ στὸν πεινασμένο: Πῶς νὰ χορτάσῃ, πῶς νὰ γεμίσῃ τὸ στομάχι του. "Ο,τι ἀηδίαζε πρὶν, τὸ βρίσκει θαυμάσιο, ὅταν πεινᾷ.

Πολύ πρωῒ, οἱ τρεῖς Κύπριοι περιέρχονται τὸν καταυλισμόν, εἰς ἀναζήτησιν θηράματος. Καθένας των κρατεῖ ἀπὸ ἓνα πσουβάλι στὰ χέρια. "Όταν συναντήσουν καμμιὰ γάτα, τὴν περικυκλώνουν, καταλλήλως καὶ ρίχνουν ἐπάνω της, τὰ σακκιά! Τὴν τυλίγουν καλά, καὶ τὴν μεταφέρουν στὸ ἀναρρωτήριον, εὐτυχεῖς διότι ἐπέτυχε τὸ κυνήγι τῆς ἡμέρας.

Μέσα εἰς τὸ ἀναρρωτήριον ὑπάρχουν ὅλα τὰ ἐργαλεῖα γιὰ τὸ σφάξιμο καὶ γιὰ τὸ ψήσιμο. "Ένα σκουριασμένο τσέρκι χρησιμοποιεῖται γιὰ σφάξιμο. "Ένας χονδρὸς σπάγγος διὰ τὸ δέσιμο τῶν ποδιῶν πρῶτα, καὶ γιὰ τὸ «κρέμασμα» τοῦ

σφαγίου ύστερα. Καί τέλος μιά παληά κατσαρόλα, όπου θά ψηση! !

Με τρόπο, ἐνῶ εἶναι τυλιγμένη στοῦ τσουβάλι ἡ γάτα, τῆς κοῦουν τὸ κεφαλί, τὸ ὁποῖον δὲν τρῶνε. Τὸ γιατί δὲν τὸ ἐξακριώσα. Ὑστερα τὴν κρεμοῦν μετὰ τὸ σπάγγο ἀπὸ τὴν ὀροφή καὶ τὴν γδέρνουν, ὅπως γδέρνουν τοὺς... λαγούς.

Πολλές φορές πού παρακολουθοῦσα ἐκείνους τοὺς αἰχμαλώτους σ' αὐτὴ τῇ δουλειᾷ, μοῦ φαινότανε ὅτι βρισκόμουν σὲ κρεοπωλεῖο ἢ σὲ κουζίνα ἐστιατορίου!

Εἰδικεύοντο μέρα μετὰ τὴν ἡμέρα, καὶ ἀποροῦσα μετὰ τὴν δραστηριότητα πού ἀνέπτυσαν. Ἡ ἀνάγκη τοὺς εἶχαν κάμμη τέλειους μαγείρους. Ἀφοῦ ἐκομμάτιαζαν τὴν γάταν, παρεσκεύαζαν ποικιλίαν φαγητῶν! !

Εἶχαν σοῦπα καὶ βραστό. Ἀντὶ γιὰ ρῦζι ἔρριχναν γαλέττα (ἐκείνες τίς ἡμέρες μᾶς ἔδιδαν Ἑλληνικὴ γαλέττα). Ἐπίσης ἔκαμαν «ψητό»· τὰ δὲ σηκωτάκια τῆς ψηνόντουσαν ἐπάνω σὲ τενεκέ, μετὰ τὰ ἔντερά τῆς δέ, παρεσκεύαζον οἱ ἀθεόφοβοι... κοκορέτσι!

Γιὰ νὰ ἔχουν καὶ τὸ ἀλάτι των, προσέφερον μέρος τῆς σούπας μόνον, εἰς ἄλλους αἰχμαλώτους, οἱ ὁποῖοι τὸ ἔφερναν ἀπ' ἔξω πού ἐβγαίναν ἀγγορεῖα.

Καθημερινῶς, σχεδόν, εἶχαν τέτοια μαγειρεύματα μέσα στοῦ ἀναρρωτήριον.

Μιά μέρα ἓνας ἀπ' αὐτούς, ἐνῶ καταβρόχθιζε ἓνα κομμάτι ψητοῦ γάτας, δηλώνει ὅτι θὰ πῇ στοὺς δικούς του, ἐὰν ἐλευθερωθῇ καμμιά μέρα, ὅτι ἐτρέφετο μετὰ γάτες.

— Κάτι μᾶς εἶπες, τοῦ λέγει ἄλλος. Ἐγὼ ἔχω συνηθίσει τόσον τίς γάτες, ὥστε δὲν θὰ δυσκολευθῶ νὰ τρώγω γάτες καὶ ὅταν θὰ εἶμαι ἐλεύθερος!

ΜΑΡΤΥΡΙΩΝ ΣΥΝΕΧΕΙΑ

Ἐγὼ μετὰ τὸν Ἀνδρουλάκην προσπαθοῦμε νὰ γεμίσωμε τὸ στομάχι μας μετὰ χόρτα. Γι' αὐτὸ καὶ γυρίζωμε ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μέσα στοὺν καταυλισμὸ καὶ μαζεύωμε ραδίκια τὰ ὁποῖα τρώγομεν ὡμά! Ἡ πείνα δὲν ὑποφέρεται.

Στό άμπρί πού χρησιμοποιεΐται ως άναρρωτήριον, υποφέρομεν περισσότερον.

Αντί στέγης υπάρχουν λίγοι τενεκέδες. Η βροχή περνά από τὰ μεγάλα ανοίγματα καί σχηματίζει λίμνες. Πόρτα δέν υπάρχει, τὸ δέ σπουδαιότερον εἶναι ετοιμόροπο!

Αὐτὸ τὸ άναρρωτήριον ἐκτίσθη ἀπὸ... ασθενεῖς, οἱ περισσότεροὶ τῶν ὁποίων ἔχουν πεθάνει σήμερα.

Οἱ τοῖχοι του εἶναι καμωμένοι ἀπὸ μικροὺς πλίνθους κακοτοποθετημένους. Γι' αὐτὸ καί κινδυνεύει ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ κρημνισθῇ. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν πάντοτε προφυλάσσομαι ὅπως καὶ ὅσον μπορῶ, καὶ μένω ἔξω τὶς περισσότερες ὥρες, ἐφ' ὅσον τὸ ἐπιτρέπει ὁ καιρὸς.

Μαζὺ μας ἔχομεν καὶ τὸν Φέκαν, ὁ ὁποῖος προσβάλλεται ἀπὸ ἐπιληψίαν. Αὐτὸς ἦτο στρατιώτης δέν ξεύρω σὲ ποῖο σύνταγμα καὶ κατῴρθωσε νὰ σώσῃ λίγα χρήματα. Γι' αὐτὸ καὶ ψωνίζει μικροπράγματα καὶ καλοπερνά. Φορεῖ δυὸ τσουβάλια, ἔχει παπούτσια καὶ φανέλλες.

Ὁ Φέκας, μολονότι περνά κάπως καλλίτερα ἀπὸ μᾶς ἐξαντλεῖται, διότι προσβάλλεται συχνὰ ἀπὸ κρίσεις τῆς ἀσθενείας. Δέν θὰ περάσῃ πολλὴ ὥρα καὶ πέφτει κάτω. Συστρέφεται, σπαράζει καὶ ἀπὸ τὸ στόμα του βγαίνουν ἀφροί.

Τὸ μόνον πού μπορούσα τότε νὰ τοῦ κάμω εἶναι νὰ τοῦ τρίβω τοὺς καρπούς τῶν χειρῶν του γιὰ νὰ συνέρχεται γρηγορώτερα. Τὸ νὰ θλέπη κανεῖς ἐκεῖνο τὸ παιδί τὶς στιγμὲς τῆς κρίσεως ἦταν φοβερό. Σπαραζότανε ἡ καρδιά μου, ἐπειδὴ δέν μπορούσα νὰ τὸ βοηθήσω διαφορετικά. Καὶ ἡ κατάστασίς του χειροτερεύει. Ὅσον περνοῦν οἱ ἡμέρες προσβάλλεται συχνότερα. Τὶς τελευταῖες ἡμέρες τοῦ Δεκεμβρίου προσεβάλετο, σὲ μιὰ μόνο μέρα, τέσσαρες καὶ πέντε φορές, ἂν μὴ περισσότερες.

Πέρασαν λίγες μέρες ἀκόμη ἀπὸ τότε πού μᾶς μετέφερον σ' αὐτὸ τὸ ἐλεεινὸ άναρρωτήριον. Τὸ κρῦο δυναμώνει. Συχνὰ ὁ ἀέρας φυσᾷ τόσον δυνατὰ, ὥστε δέν μᾶς

ἀφίνει νὰ ξεφυτίσωμε. Τουρτουρίζομε στὸ ἄθλιο ἀμπρί, λα-
σπωμένοι, γυμνοί! Θεέ μου! Τί θὰ ἀπογίνωμε!

Γιὰ νὰ μὴ βγαίνωμε ὅλοι γιὰ νερὸ τὴν νύχτα, κανονί-
σαμε νὰ πηγαίνει καθένας μὲ τὴ σειρά, νὰ γεμίζει τοὺς τε-
νεκέδες, τὰ παγούρια καὶ τὰ ἄλλα δοχεῖα. Ἡ βρύση εἶναι
μακριὰ ἀπὸ τὸ ἀναρρωτήριο καὶ γιὰ νὰ φθάσῃ κανεὶς ὡς
ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ περάσῃ ἀπὸ μιὰ μεγάλη δενδροστοιχία. "Ο-
ταν ἦλθε ἡ σειρά μου νὰ πάω ἐγὼ γιὰ νερὸ, μὲ δυσκολία
σηκώθηκα. Νύχτα' ἔξω οὐρλιαζε ὁ ἀέρας καὶ ἔκαμε δυνα-
τὸ κρῦο. Τί νὰ κάμω; Ἐπρεπε νὰ πάω. Βγῆκα τρέμοντας
ἀπὸ τὸ ἀμπρί καὶ προχώρησα. Ἡ φαντασία μου δημιουρ-
γοῦσε μπροστά μου τίς μορφές τῶν πεθαμένων. Περνώ-
ντας ἀπὸ τὰ δένδρα, ἐνόμιζα ὅτι πίσω ἀπὸ κάθε δένδρο, ἦ-
ταν κρυμμένος καὶ ἓνας πεθαμένος, ἔτοιμος νὰ ὀρμήσῃ
ἐπάνω μου. Ἀρχισα νὰ τρέχω σὰν τρελλὸς πρὸς τὴ βρύση.
Μάταια ἡ λογική μου, προσπαθοῦσε νὰ καθησυχάσῃ τὸ ἐ-
ξημμένο μου ὑποσυνειδητο Ἡ καρδιά μου σφιγγότανε ὅ-
σο ἔτρεχα. Τὸ στῆθος μου τὸ πίζεε δυνατὸς ἐφιάλτης. Τὰ
μάτια μου ἔβλεπαν τίς σκιές τῶν πεθαμένων συναδέλφων
μου νὰ μὲ παρακολουθοῦν. Θέλω νὰ φωνάξω βοήθεια, μὰ
ἡ γλῶσσα μου ἀκίνητεῖ, ἡ φωνή μου σβύνει στὸν λάρυγγά
μου! Φθάνω στὴ βρύση λαχανιασμένος, καὶ ὁ θόρυβος τοῦ
νεροῦ ποὺ πέφτει στὴ χαβούζα μὲ τρομάζει. Καταβάλλω
προσπάθεια νὰ γεμίσω τὰ παγούρια καὶ τοὺς τενεκέδες.
Ὁ φόβος μου περνᾷ σιγὰ σιγὰ, καὶ ἀκούω τώρα τὰ κτυπή-
ματα τῆς καρδιᾶς μου.

Μισοπεθαμένος γύρισα στὸ ἀναρρωτήριο πολὺ ἐξην-
τλημένος. Οἱ συνάδελφοί μου, ἄρπαξαν τὰ δοχεῖα γιὰ νὰ
πιοῦν νερό. Ἡ φωτιὰ ἔχει σβύσῃ. Ἐτοιμασθήκαμε νὰ κοι-
μηθοῦμε. Ἐγὼ δὲν μποροῦσα ἀκόμη νὰ μιλήσω. Ἡ ψυχὴ
μου ὕστερα ἀπὸ τὸν τόμο ἐκεῖνο, ἀγανακτοῦσε τώρα ἐναν-
τίον τῶν Τούρκων. Καὶ κανεὶς νὰ μὴ ἐνδιαφέρεται γιὰ τό-
σα κορυιὰ ποὺ πεθαίνουν ὕστερα ἀπὸ τόσα μαρτύρια, ἔ-
ρημα, ἐνκαταλελειμμένα.

Μηχανικὰ πῆσα κι' ἐνῶ τὴ θέσι μου, γιὰ νὰ κοιμηθῶ.
Σκέπτομαι διαρκῶς, χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ σχηματίσω μιὰ ἰ-

δέα για κείνη τήν κατάσταση. Γυρίζουν, γυρίζουν ιδέες ασυνάρτητες. Ἀπόλυσίς μας, καταυλισμός, γύμνια! Ἀμπρί πού χρησιμεύει σήμερα για κατοικία ζωντανῶν πεθαμένων. Ἡ βροχή ἔχει λειώση τοὺς τοίχους του, οἱ ὁποῖοι μὲ ἓνα σπρώξιμο, μὲ ἓνα δυνατό φύσημα ἀέρος μποροῦν νὰ πέσουν. Ὁ κίνδυνος εἶναι φανερός καὶ πρέπει νὰ λάβωμε μέτρα νὰ τοὺς διορθώσωμε, προτοῦ βρεθοῦμε ὑπὸ τὰ ἐρείπια.

* * *

Μιά νύχτα, ἐνῶ ἔξω τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως μαίνονται ὁ συνάδελφός μας Τσιγγέλης βρέθηκε στήν ἀνάγκη νὰ βγῇ ἀπὸ τὸ ἀναρρωτήριο. Πάσχει ἀπὸ εὐκοιλιότητα καὶ συχνουρίαν. Ἐξω εἶναι σκοτάδι, κρῦο, κόλασις. Προχωρεῖ ψηλαφητὰ καὶ βγαίνει. Ἀλλὰ δὲν κάμει πολλὰ βήματα καὶ οἱ τοῖχοι τοῦ ἀναρρωτηρίου καταρρέουν! Βρισκόμεθα ὑπὸ τὰ ἐρείπια, ἐνῶ εἴμεθα ξαπλωμένοι. Για μιὰ στιγμή νόμισα ὅτι ὁ οὐρανὸς ἔπεσε καὶ μᾶς πλάκωσε.

Ὁ ἀτυχὴς Τσιγγέλης ἐνῶ προχωροῦσε στὰ σκοτεινὰ εἶχε σκοντάψει σὲ μιὰ πέτρα καὶ ἔπεσε ἐπάνω στὸ ἐτοιμόρροπο ἀναρρωτήριο.

Χτυπημένοι κάτω ἀπὸ τοὺς πλίνθους, τὰ χώματα, τὰ ξῦλα, τοὺς τενεκέδες, βογγοῦν οἱ δυστυχεῖς. Ἐγὼ καὶ τρεῖς ἄλλοι δὲν ἐπάθαμε τίποτε καὶ πεταχτήκαμε ἀμέσως ἐπάνω. Χωρὶς νὰ χάσω καιρὸν προσπαθῶ νὰ θγάλω ἀπὸ τὰ ἐρείπια τοὺς συναδέλφους μου.

Εὐτυχῶς τὰ τραύματα δὲν ἦσαν σοβαρά. Λίγοι μώλωπες, ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Ὅλοι θυμώνουν μὲ τὸν Τσιγγέλη. Τὸν βλασφημοῦν, τὸν καταρῶνται, τοῦ φωνάζουν ὅ,τι τοὺς ἔλθει στὸ νοῦ, τὸν κατηγοροῦν ὡς ἀπρόσεκτον! Μόνον πού δὲν τὸν τσακίζουν στὸ ξῦλο!

Ἀλλὰ τώρα δὲν εἶναι καιρὸς γιὰ μαλώματα; Τὸ κρῦο μᾶς κατευνάζει τὰ νεῦρα καὶ μᾶς φέρει στήν πρᾶγματικότητα. Ποῦ καὶ πῶς θὰ περάσωμε τὴ νύχτα μας; Προτείνω νὰ πᾶμε στὸ ἄλλο ἀναρρωτήριον. Οἱ συνάδελφοί μου βρίσκουν καλὴ τὴν ἰδέα μου. Γεννᾶται ὁμως τὸ ἐρώτημα:

Ποῦ θὰ χωρέσουν τόσοι ἄνθρωποι; Ὅπωςδήποτε δὲν ἔχομε καιρὸ γιὰ χάσιμο.

ΠΑίρνομε τώρα τὸν δρόμο γιὰ τὸ ἄλλο ἀναρρωτήριον. Ἡ ἀπελπισία μας κορυφώνεται. Ὁ ἓνας τὰ βάζει μὲ τὸν... Θεόν, ὁ ἄλλος καταρᾶται τοὺς Τούρκους, ἄλλος παρακαλεῖ τοὺς... Δαίμονας!! Περνοῦμε σὰν κοπάδια ἀγριμιῶν στὸ σκοτάδι τῆς νύχτας μέσα ἀπὸ τὴ δενδροστοιχία. Ὁ ἀέρας σφυρίζει, ἐνῶ τὰ δόντια μας χτυποῦν. Φθάσαμε τέλος ἔξω ἀπὸ τὸ ἀναρρωτήριον. Τραβοῦμε τὸν τενεκὲ ποῦ ἐχρησίμευε γιὰ πόρτα καὶ ὁ καθένας θέλει νὰ μῆ πρῶτος γιὰ νὰ πιάσῃ καλὴ θέσι. Καταλαβαίνω ὅτι ὄχι μόνον δὲν θὰ μπορέσωμε νὰ ξαπλώσωμε ἀλλὰ εἶναι ζήτημα ἐὰν θὰ χωρέσωμε.

Αὐτοὶ ποῦ εἶναι μέσα ἀρχίζουν νὰ φωνάζουν. Δὲν θέλουν νὰ μᾶς ἀφίσουν νὰ ποῦμε διότι τοὺς χαλοῦμε τὴν σχετικὴ τους ἡσυχία. Ὁ Φάλαρης χαλᾷ, κυριολεκτικῶς, τὸν κόσμον. Ὁ Ρίγλης, ἐπίσης. Νόμιζε κανεὶς ὅτι τὸ ἀναρρωτήριον εἶχε γίνῃ ἰδιοκτησία των. Δὲν θέλουν νὰ ἀκούσουν γιὰ τὸ ἀτύχημά μας.

«Βρῆτε μέρος ἄλλοῦ!» Μᾶς φωνάζουν! Μὰ ποῦ στὸ διάβολο, ἤθελαν νὰ πᾶμε; Ἄδικα τοὺς παρακαλοῦμε νὰ ἡσυχάσουν, καὶ νὰ μᾶς ἀφίσουν νὰ μείνωμε. Ἀνένδοτοι!

Ὁ Καλλιγέρης βλαστημᾷ τὸ σύμπαν διότι τοῦ χαλάσαμε τὸν ὕπνο!

Τὰ πράγματα ἀγριεύουν. Θὰ πέσῃ ξύλο. Οἱ νεοεισελθόντες δὲν ἔχουν καμμιά διάθεσι νὰ βγοῦν καὶ νὰ μείνουν ἔτσι στὸ ὑπαιθρον, μὲ ἐκεῖνον τὸν καιρό.

Ὑστερα ἀπὸ Ζωηρὲς φιλονικίες, οἱ ἄλλοι τὸ καταλαβαίνουν σιγά, σιγά. Στενόχωρα, ξεστενόχωρα, θὰ μείνωμε μαζί καὶ αὔριον θὰ βλέπαμε τί θὰ γινότανε.

Ζαρωμένοι, κουβαριασμένοι, κατωρθώσαμε νὰ κλείσωμε λίγο τὰ μάτια μας, ἀκουμβῶντας ὁ ἓνας ἐπ' αὐτὸν ἄλλον. Ὁ ἓνας σπρώχνει ἀπὸ τὴν μιά, ὁ ἄλλος ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ὁ νόμος τοῦ ἀδιαχωρήτου εἶχε παραβιασθῇ! Τριάντα, πεοίπου, ἄνθρωποι κοιμισμένοι σὲ δυὸ - τρία τετραγωνικὰ μέτρα.

Ὁ ἀτυχὴς Φέκας, προσεβλήθη ἐκείνη τῇ βραδυᾷ πέντε ἕως ἑξ ἑξ φορές ἀπὸ σεληνιασμόν. Ποιὸς ὅμως γύριζε νὰ τὸν δῇ!

Ἐγὼ δὲν μποροῦσα νὰ ἡσυχάσω, νὰ κλείσω μάτι ἓνα λεπτό. Ὁ ἓνας βογγοῦσε δίπλα μου ἀπὸ τοὺς πόνους ἐνὸς τραύματος προξενηθέντος κατὰ τὸ γκρέμισμα τοῦ ἀναρρωτηρίου.

Ἡ ἀϋπνία μᾶς βασανίζει πολὺ. Πότε ὁ ἓνας πότε ὁ ἄλλος μέ ξυπνοῦν. Οἱ φωνές τῶν σκοπῶν, τὰ βογγητὰ τῶν πληγωμένων, τὰ τρομερὰ ζωῦφια, τὰ στριφογυρίσματα τῶν γειτόνων μου. Ἐκείνη τῇ νύχτα πέρασα πολὺ ἄσχημα.

Τὸ πρωῒ ὅλοι σηκωθήκαμε σέ κακὴ κατάστασι. Ξαγρυνισμένοι, ἄρρωστοι, σκελετωμένοι σχηματίζομε οὐρὰ γιὰ νὰ πάρωμε τὸ συσσίτιο.

* * *

Ἐνῷ τὸ τρώγαμε συζητούσαμε. Τί θὰ κάνωμε σήμε-
ρα! Τραβήξαμε γιὰ τὸν γιατρό, εἰς τὸν ὁποῖον εἶπαμε τὰ
ὅσα συνέβησαν. Ἐκεῖνος ἀφοῦ βημάτισε σκεπτικὸς καὶ ἔ-
ξυσε τὸ λερωμένο του κεφάλι, ἄρχισε νὰ βλαστημᾷ. Ποι-
όν; Δὲν μπόρεσα νὰ καταλάβω, οὔτε καὶ ἐνδιεφέρθην, γιὰ
νὰ προσέξω.

Ἐν τέλει βγάζει τῇ σοφῇ γνώμῃ ὅτι πρέπει νὰ ξανα-
κτισθῇ ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους ἀσθενεῖς! Πῶς νὰ χτίσῃ κα-
νεῖς μ' ἐκεῖνο τὸ κρῦο; Πῶς νὰ σηκώσῃ πλίνθους, ἐνῷ τὰ
δάχτυλα, παγωμένα ἀπὸ τὸ κρῦο, δὲν ἔπιαναν; Οἱ τοῦ ἀ-
ναρρωτηρίου μόλις κατορθώνουν νὰ στέκωνται στὰ πό-
δια των. Καὶ τώρα;

Γιὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἄλλοι αἰχμάλωτοι ὑγιεῖς, δὲν
μπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος. Ἀπὸ τίς πολλές ἀγγαρεῖες δὲν εὐ-
καιροῦν. Καὶ βλέπαμε ὅτι πολλοὶ αἰχμάλωτοι ἔμεναν ἀκό-
μη στὸ ὑπαιθρον, ἐπειδὴ δὲν ἔμεναν ἄνδρες μέσα στὸν κα-
ταυλισμό, γιὰ νὰ κτίσουν ἓνα ἀμφοῖ.

Τί νὰ κάμωμε; Μπροστὰ στὴν ἀνάγκη καὶ οἱ Θεοὶ πεί-
θονται. Πρέπει νὰ χτίσωμε! Ἄλλως κινδυνεύομε νὰ μεί-
νωμε στὸ ὑπαιθρο.

Ἀποφασίζομε νὰ ἐργασθοῦμε μὲ τὰ δυνατὰ μας. Μὲ ὅση δύναμι μᾶς ἔμεινε. Θὰ ἐργασθοῦν πολλοὶ ποὺ ἔχουν πυρετό! Ἄλλοι ἀρχίζουν νὰ καθαρίζουν τὸν χώρον ἀπὸ τοὺς πλίνθους, ἀπὸ τὰ χώματα, ἀπὸ τὰ ξῦλα καὶ ἀπὸ τοὺς τενεκέδες. Ἄλλοι ἐτοιμάζουν λάκκο ὅπου γίνεται ἡ λάσπη, ἄλλοι ἐτοιμάζουν τὰ ξῦλα καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Τὸ θέαμα τῶν ἐργαζομένων, στὴν σκληρὴ ἐκείνη δουλειὰ ἀσθενῶν, εἶναι τρομερό.

Διότι ἐργάζονται ὄχι πλέον ἄνθρωποι ἀλλὰ σκιαί! Φορτώνονται τοὺς βαρεῖς πλίνθους καὶ κλονίζονται ἐνῶ περιπατοῦν. Σὲ κάθε λίγα βήματα σταματοῦν γιὰ νὰ ξεποστάσουν, γιὰ νὰ ἀναπνεύσουν.

Πολλοὶ ἐπειδὴ δὲν ἀντέχουν, σωριάζονται κάτω. Αὐτοὶ οἱ ἄρρωστοι ποὺ κάμουν τὴν λάσπη, εἶναι πολὺ χειρότερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἐχουν τὰ γυμνά καὶ πληγωμένα πόδια των μέσα στὸ παγωμένο νερὸ καὶ ἐργάζονται.

Παρὰ τὴν ἐλεεινὴν κατάστασι παρὰ τὴν ἐξάντλησί μας, ἐργαζόμεθα σχετικῶς γρήγορα. Καταβάλλομε πρὸς τοῦτο κάθε δυνατὴ προσπάθεια. Θέλομε νὰ τελειώσωμε μιὰ ὥρα ἐνωρίτερα. Πρέπει νὰ μποῦμε μέσα σήμερα νὰ ἡσυχάσωμε καὶ νὰ μὴ ὑποφέρωμε τὰ ὅσα ὑποφέραμε τὴν προηγούμενη νύχτα.

Οἱ τρεῖς Κυπριῶτες ἐργάζονται ὑπεράνθρωπα, καὶ μᾶς ἐγκαρδιώνουν. Λέγουν ὅτι γιὰ πρώτη φορά, δὲν βγήκαν γιὰ... κυνήγι... γάτας!

Πρὸς τὸ βράδυ, τὸ ἀναρρωτήριον ἦταν τελειωμένο. Εἶναι σχεδὸν καλλίτερον καὶ στερεώτερον ἀπὸ τὸ ἄλλο. Μόνον ποὺ εἶναι πολὺ ὑγρό.

Κουρασμένοι, σκοτωμένοι, ἐξηντλημένοι, πέσαμε νὰ κοιμηθοῦμε. Ἐχει πολὺ κρῦο. Τουρτουρίζομε. Πλησιάζομε ὅσο μποροῦμε, ὁ ἓνας στὸν ἄλλον καὶ ἀγκαλιαζόμαστε γιὰ νὰ κρατοῦμε σχετικὴ ζεστασιά.

ΑΓΚΑΛΙΑΣΜΕΝΟΣ ΑΠΟ... ΠΕΘΑΜΕΝΟ!

Εὐτυχῶς ἀπὸ τὴν κούρασι κοιμηθήκαμε ὅλοι καλὰ ἐ-

κείνο τὸ βράδυ. Μόνον ποὺ ὁ διπλανός μου, ποὺ εἶχε περ-
ράση τὰ χέρια του στὶς μασχάλες μου, δὲν μοῦ φαινότανε
τόσο καλά. Βογγοῦσε καὶ παραζότανε. Συχνὰ ἔβηχε καὶ
ἀναστέναζε ἐλαφρά. Γιὰ μιὰ στιγμή μοῦ φάνηκε ποὺ ρο-
χάλιζε. Ὑστερα ὁμως ἡσύχασε καὶ ἐμένα μὲ πῆρε ὁ
ὑπνος.

Τὸ πρωῒ ὅταν ἄνοιξα τὰ μάτια μου, αἰσθανόμουν πό-
νους σ' ὅλο μου τὸ κορμί. Ἐπὶ πλέον κάτι μ' ἔσφιγγε στὸ
στήθος.

Κατάλαβα ὁμως ἐκείνη τῇ στιγμή ὅτι ὁ διπλανός μου
δὲν εἶχε ξεπεράσει ἀκόμη τὰ χέρια του ἀπὸ πάνω μου. Ἐ-
γὼ ὁμως χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω, εἶχα ξεπεράσει τὰ δικά
μου ἀπὸ τίς μασχάλες ἐκείνου ποὺ κοιμότανε μπροστά μου.

Ἦθελα νὰ σηκωθῶ. Ἡ σάλπιγξ κάλεσε γιὰ συσσίτιο.
Καὶ φωνάζω σ' αὐτόν ποὺ ἦταν πίσω μου νὰ ξυπνήσει καὶ
νὰ βγάλῃ τὰ χέρια του ποὺ μ' ἔσφιγγαν. Αὐτός ὁμως δὲν
μοῦ ἀπαντοῦσε. Τοῦ ξαναφώναξα, ἀλλὰ αὐτός δὲν παίρνει
εἶδησι. Γυρίζω τὸ πρόσωπό μου καὶ καταλαβαίνω ὅτι ἦταν
νεκρός! Κρῦος ἰδρώτας μὲ περιλούει. Ἡ ἰδέα ὅτι ἓνας νε-
κρός μὲ εἶχε ἀγκαλιασμένο ὁλόκληρη τῇ νύχτα, μὲ ἔκα-
με τρελλό.

Προσπαθῶ νὰ ἀπαλλαγῶ ἀπὸ ἐκείνην τὴν τρομερὴ πε-
ρίπτωξι. Ἀπὸ τὸ κρῦο, τὰ μέλη τοῦ νεκροῦ εἶχαν σκληρυν-
θῇ. Τὰ χέρια του ἦταν σφιχτὰ δεμένα καὶ δὲν εἶχα τὴ δύ-
ναμι νὰ τὰ ἀνοίξω. Τὰ τραβῶ καὶ ἐπανέρχονται στὴν θέσι
τους σὰν σοῦστες! Ἡ ψυχὴ μου ἀγωνιᾷ ἀπὸ τὴν φρίκην.
Ἐπιχειρῶ νὰ ἀνοίξω ἐκεῖνα τὰ παγωμένα χέρια καὶ ἀπο-
τυγχάνω. Οἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς μου ἔχουν σηκωθῇ. Μέ-
σα στὸ ἀμπρὶ ἔχω μείνῃ μόνος σφιχτὰ ἀγκαλιασμένος ἀπὸ
ἓναν νεκρόν! Οἱ συνάδελφοί μου, δὲν ἔδωσαν καμμιὰ ση-
μασία στὸ πάθημά μου καὶ εἶχαν βγῇ ἔξω.

Μοῦ φαίνεται ὅτι ὁ νεκρός θέλει νὰ μὲ πνίξῃ, νὰ μὲ
πάρῃ μαζύ του! Μοῦ φαίνεται ὅτι ἀκούω τὴ φωνή του.
Νά... τὰ χεῖλη του κινοῦνται! ὦ... ὁ νεκρός ἀναστήνεται!
Χάθηκα...

— Βοήθεια... βοήθεια φωνάζω και χάνω τις αισθήσεις μου.

“Όταν συνήλθα, έτρεμα σύγκορμος. Προσπαθώ να συγκεντρώσω τις σκέψεις μου. Το μυαλό μου είναι πολύ σκοτισμένο. Γιατί είμαι μόνος μέσα στο άμπρί;

Σιγά, σιγά αρχίζει να έρχεται στο νοῦ μου, τὸ ἀγκάλιασμα τοῦ νεκροῦ, ὁ τρόμος μου, ἡ ἀγωνία μου. Μήπως ἦτο κακὸ ὄνειρο;

Δέν μπορῶ νὰ συνέλθω. Ἦτο ὄνειρον ἢ πραγματικότης; Ἦταν τὸ δεύτερον. Τί ἐγένεν ὁ νεκρός; Θὰ τὸν πῆραν, φαίνεται. Τὰ νεῦρα μου δέν μποροῦν νὰ ἀνθέξουν.

Ἐξω ἀκούονται οἱ φωνές τῶν αἰχμαλώτων. Ἡ ὥρα εἶναι προχωρημένη. Ὁ ἥλιος εἶναι λαμπρός σήμερα.

Ποῦ θὰ καταλήξῃ αὕτῃ ἡ ἱστορία; Ἀλλὰ δέν ἐλυποῦντο διόλου οἱ Τοῦρκοι; Δέν εἶχαν κανένα ἀνθρώπινο αἶσθημα; Δέν ἦσαν ἄνθρωποι αὐτοί;

Σηκώθηκα, μόλις στηριζόμενος στὰ πόδια μου, καὶ βγῆκα ἐξω ἀπὸ τὸ άμπρί. Βγαίνοντας εἶδα δίπλα στὸν τοῖχο ξαπλωμένους, ἀδιάφορους τοὺς συναδέλφους μου. Τοὺς βλέπει κανεὶς καὶ τοῦ προξενοῦν τὴν ἐντύπωσιν ζώων, χωρὶς λογικόν, χωρὶς σκέψι. Μηχανικά, σκοτώνουν ψεῖρες!

Μὲ βλέπουν ἀπαθείς, σὰν νὰ μὴ συνέβῃ τίποτε. Μὲ εἶχαν δὲ ἐγκαταλείψῃ λιπόθυμον, καὶ σχεδὸν ἐτοιμοθάνατο, καὶ κανεὶς δέν ἐνδιαφέρθη νὰ δῇ ἐὰν Ζοῦσα ἢ ἐὰν πέθανα;

Μαζύ των ἦτο καὶ ὁ Ἀνδρουλάκης. Μόνον αὐτὸς μοῦ ἔρριξε ἓνα ἐρωτηματικὸ βλέμμα, σὰν νὰ μοῦ ἔλεγε: πῶς εἶσαι; Ἦτο καὶ αὐτὸς σὲ πολὺ κακὰ χάλια. Ἦτο πλέον τελείως γυμνός, καὶ ἔπασχεν ἀπὸ μιὰ διαβολεμένη εὐκοιλιότητα. Τὸν ἐπλησίασα καὶ κάθησα κοντά του. Στὴν ἀρχὴ δέν εἶπαμε λέξι. Τέλος τὸν ρώτησα νὰ μοῦ ἀφηγηθῇ τί συνέβῃ κατὰ τὴν λιποθυμία μου.

— “Α... ἦλθε ὁ γιατρός καὶ ἀνοιξε τὰ χέρια τοῦ Δημάκη (ἐκείνου τοῦ πεθαμένου ποῦ μὲ εἶχεν ἀγκαλιασμέ-

νο). "Υστερα διέταξε καί τόν πῆραν νά τόν θάψουν. "Όσο γιά σένα (γιά μένα δηλαδή) εἶπε νά σ' ἀφίσωμε ὅπως ἤσουν!

Ἀμίλητος, ξάπλωσα κάτω στή γῆ, καί σκέπτομαι ὅτι δέν ὑπάρχει σωτηρία.

ΕΝΩ ΑΡΓΟΚΥΛΟΥΝ ΟΙ ΜΕΡΕΣ

"Όλοι οἱ αἰχμάλωτοι ἀπογοητεύονται μέρα μέ τήν ἡμέρα. Δέν ἐνδιαφέρονται γιά τήν ἀπελευθέρωσίν των. Δέν πιστεύουν πιά σ' αὐτήν. Γί' αὐτό καί προσπαθοῦν, ὅπως μποροῦν νά καλλιτερέψουν τή θέσι τους. "Όσοι ἔτρεχαν στίς ἀγγαρεῖες, ἔβγαιναν πολλές φορές κερδισμένοι. Πότε λίγο φαγητό, πότε κανένα κουρέλι, πότε κανένα τσουβάλι! Καί αὐτά ἦσαν ἐξαιρετικές τύχες! "Όσοι πάλιν εἶχαν τήν τύχην νά πηγαίνουν στίς πληρωτικές ἀγγαρεῖες κάποτε, κάποτε, ἦσαν πανευτυχεῖς!

Τό ὄνειρον κάθε αἰχμαλώτου, ἦτο νά ἀποκτήσῃ ἓνα τσουβάλι! Τί ἦτο αὐτό τὸ τσουβάλι; Ἦτο τὸ πιό πολύτιμο ἀπόκτημα γιά τόν αἰχμάλωτο. Ἦτο τὸ στρῶμα, τὸ κρεβάτι, τὸ ροῦχο, τὸ παλτό.

Τσουβάλι! Ἦτο ἴσον μέ τήν ἀπελευθέρωσί μας. Πῶς τὸ λαχταροῦμε ὅλοι μας! Καί ὅμως ἦτο τόσον σπάνιο πρᾶγμα γιά τόν αἰχμάλωτο. Ἦσαν τόσο λίγοι οἱ εὐτυχεῖς συνάδελφοί μας ποὺ φοροῦν τσουβάλι! Δέν μᾶς ἐνδιαφέρει τὸ ὅτι στὰ τσουβάλια μαζεύονται ὅλα τοῦ κόσμου τὰ ζωῦφια. Τὸ τσουβάλι εἶναι ἐκεῖνο ποὺ σέ κάμει νά αἰσθάνεσαι, ἔστω καὶ φανταστικά μιὰ γλυκειά θαλπωρή. Ποῦ νά φανταζότανε κανεὶς ὅτι τὸ τσουβάλι θὰ ἦτο Ζήτημα Ζωῆς καὶ θανάτου ἀνθρώπων!

Θὰ ἦταν τέλος Νοεμβρίου. Καὶ ἐξακολουθοῦν νά παραμένουν ἀκόμη στὸ ὑπαιθρον πολλοὶ αἰχμάλωτοι. "Αἷδικα, οἱ δυστυχεῖς διεμαρτύροντο. Εἰς μάτην παρακαλοῦσαν τὸν

ἐπιλοχίαν νὰ μεσιτεύσῃ στὸν Ταγματάρχη, γιὰ νὰ τοὺς ἐπιτραπῇ νὰ χτίσουν ἓνα ἀμπρί νὰ μποῦν μέσα.

Ὑστερα ἀπὸ ἀλλεπάλληλα διαβήματα, ἐπέτρεψεν ἐπὶ τέλους ὁ ἐλεεινὸς ταγματάρχης, νὰ κτισθῇ ἓνα ἀμπρί γιὰ κείνους τοὺς δυστυχεῖς. Καὶ αὐτοὶ ἐνθουσιάζονται, τρελαίνονται ἀπὸ τὴν χαρὰ τους. Θὰ προφυλάσσωνται, ὅπως δὴποτε ἀπὸ τὴ βροχή, ἀπὸ τὸν ἀέρα, ἀπὸ τὸ χιόνι.

Βάζουν τὰ δυνατὰ των καὶ ἀρχίζουν τὴ δουλειά. Μεταφέρουν πλίνθους, ἐτοιμάζουν λάσπη, μεταφέρουν ἀπὸ παντοῦ ξύλα καὶ τενεκέδες. Βιάζονται μὴ τυχόν ὁ ταγματάρχης μετανοήσῃ τὴν ἐπαύριον καὶ δὲν τοὺς ἀφίσῃ νὰ συνεχίσουν, νὰ τὸ ἀποτελειώσουν.

Οἱ δυστυχεῖς ἔχουν τόσα πολλὰ ὑποφέρῃ στὸ ὕπαιθρον μέσα στὶς βροχές, στὸ χιόνι, στὴ λάσπη, ὥστε τὰ ἀμπρί τοὺς φαίνεται ὡς πολυτελὲς καὶ ζεστὸ δωμάτιο.

Πολλοὶ ξεκίνησαν γιὰ ἓνα μακρινὸ δάσος νὰ φέρουν κορμούς δένδρων γιὰ τὴ στέγη. Φεύγουν... τραγουδῶντες ἀπὸ χαρὰν, σὰν νὰ ἀπολύωνται.

Λίγοι αἰχμάλωτοι μεταφέρουν πλίνθους μὲ ἓνα Ἑλληνα λοχίαν, ὁ ὁποῖος δὲν κάμει τίποτε. Ἀλλὰ ὁ συνοδὸς των Τοῦρκος στρατιώτης, δὲν χωνεύει τὸν λοχίαν ὁ ὁποῖος ἔδιδε μόνον διαταγές. Θέλει νὰ τὸν βλέπῃ νὰ ἐργάζεται, καὶ γι' αὐτὸ τοῦ λέγει νὰ σηκώνῃ πλίνθους. Ὁ λοχίας ἀρνεῖται. Ὁ στρατιώτης ἐπιμένει. Ὁ λοχίας εἶτε ἀπὸ πεῖσμα, εἶτε ἀπὸ στραβοκεφαλιά, λέγει ὅτι δὲν θὰ μεταφέρῃ πλίνθους. Ἀλλὰ μόλις μπῆκε στὸν καταυλισμό, πῆγε καὶ κρύφθηκε σ' ἓνα ἀμπρί.

Ὁ στρατιώτης μένεα πνέων ἐναντίον τοῦ λοχίου, διότι τὸν ἐξηπάτησε, προσπαθεῖ μὲ κάθε τρόπον νὰ τὸν ἀνακαλύψῃ. Ἐρωτᾷ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους, ζητῶν νὰ μάθῃ τὸ ὄνομα τοῦ λοχίου. Ὅλοι προσποιοῦνται ὅτι ἀγνοοῦν.

Δυστυχῶς ὅμως βρίσκεται ἓνας αἰχμάλωτος, ὁ ὁποῖος, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποίαν ὁ Τοῦρκος στρατιώτης ζητοῦσε τὸν λοχίαν, τὸν παίρνει καὶ τοῦ τὸν δείχνει!

Ὁ Τοῦρκος μανιασμένος ἀρχίζει νὰ κτυπᾷ μὲ ἓνα

χονδρό ξύλο τὸν ἀτυχῇ λοχίαν, μὲ τέτοια δύναμι, ὥστε τὸν ρίχνει κάτω αἰμόφυρτον!

Τὸ θῦμα σπαράζει κάτω στὴ γῇ σὰν κτυπημένο ζῶον, ἐνῶ ὁ Τοῦρκος σκιρτᾷ ἀπὸ χαρὰν βλέπων τὰ αἵματα.

Ὅταν ἐκουράσθῃ πλέον νὰ κτυπᾷ διατάσσει τὸν λοχίαν νὰ σηκωθῇ καὶ νὰ ἀρχίσῃ νὰ μεταφέρῃ πλίνθους. Τὸ θῦμα μόλις στέκει στὰ πόδια του.

Αὐτό, ὅμως, δὲν ἐμποδίζει τὸν Τοῦρκον στρατιώτην ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπιβάλῃ στὸν λοχίαν νὰ μεταφέρῃ τέσσαρας πλίνθους ταύτοχρόνως.

Τὸ βάρος τῶν τεσσάρων πλίνθων εἶναι ὑπερβολικὸν διὰ τὸν ἐξησθενημένον λοχίαν. Ὁ Τοῦρκος ὅμως δὲν ἐνδιαφέρεται γι' αὐτό. Κτυπᾷ τὸν ἀτυχον αἰχμάλωτον καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ σηκώνῃ βάρος τόσων ὀκάδων.

* * *

Τὸ βράδυ, τὸ καινούργιο ἀμπρί εἶχε τελειώσῃ. Ἦτο πλέον καιρὸς διότι δὲν θὰ ζοῦσε κανεὶς ἀπὸ τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους ἐὰν ἐξακολουθοῦσαν νὰ παραμένουν στὸ ὕπαιθρον.

Τώρα ποὺ ἐγίνε τὸ ἀμπρί, ἀρχίζουν οἱ καυγάδες. Ὁλοι θέλουν «γωνιά», γιὰ νὰ εἶναι πιὸ ζεστά.

Φωνάζουν, μαλώνουν, ἐρχονται στὰ χέρια. Ὑπερισχύουν ὅμως ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι πιὸ δυνατοὶ καὶ παίρνουν τίς καλλίτερες θέσεις.

Ἐγὼ ἔχω τακτοποιηθῇ στὸ ἄλλο ἀμπρί. Ἐχω καθημερινῶς τὸν πειρασμὸ τῆς ἀγγαρείας. Ἄν ἐβγαίνα καὶ ἐπαιρνα τίποτε;

Μιὰ μέρα ποὺ ζητοῦσαν δέκα αἰχμαλώτους, προσεφέρθη καὶ ἐγώ. Ἴσως σπάσῃ ὁ διάβολος τὸ πόδι του, καὶ φάγω λίγο ψωμί, ἢ ἐπιτύχω κανένα τσουβάλι. Μᾶς πῆγαν κάτω στὸ σταθμό. Χμ! Τί θὰ κάμωμε;

Μᾶς ἔδειξαν μιὰ μεγάλη σιδερένια μηχανή ποὺ ἦτανε μέσα σ' ἓνα βαγόνι. Θὰ τὴν κατεβάζαμε καὶ θὰ τὴ φορτώναμε σ' ἓνα κάρρο.

Ἐπιτύχαμε!

Μελετοῦμε μέ τί τρόπο θά κατεβῇ ἐκεῖνος ὁ ὄγκος.
Ἡμεῖς δέν ἔχομε δύναμι νά σηκώσωμε λίγες ὁκάδες!

Κάμομε πολλὰ σχέδια. Ἀλλά χρειάζονται καί ἐργα-
λεῖα τὰ ὁποῖα δέν ἔχομε. Θέλομε μοχλοὺς καί σχοινιά. Ἀλ-
λὰ ἐνῷ περιεργαζόμεθα τὴν μηχανήν, ἐρευνοῦμε τό... σύ-
μπαν μέ τὰ μάτια μας, γιά νά βροῦμε κάτι τὸ φαγώσιμον.

Σὲ μιὰ γωνιά τοῦ βαγονιοῦ, πίσω ἀπὸ τὴ μηχανή, ἀ-
νακαλύπτομε ἓνα τσουβάλι μέ λίγα φασόλια μέσα. Ὁρμή-
σαμε καί ἀρχίσαμε νά τρῶμε ὠμὰ τὰ φασόλια. Γινότανε
πραγματική μάχη, γιά τὸ ποιός θά φάγῃ περισσότερα.

Ἕνας Τοῦρκος ὑπάλληλος τῆς Ἐρυθρᾶς Ἡμισελήνου
ὁ ὁποῖος στεκότανε ἔξω ἀπὸ τὸ βαγόνι, βλέποντάς μας
συμπλεκομένους, πῆρε ἓνα ξύλο καί ἄρχισε νά μᾶς χτυ-
πᾷ ἀλύπητα. Τὸ ξύλο δέν μᾶς ἐνδιέφερε ἐκείνη τὴ στιγμή.
Ὁ νοῦς μας ἦταν στὰ ὠμὰ φασόλια!

Ὅταν τὰ καταβροχθίσουμε, ἡσυχάσαμε καί ἀρχίσαμε
νά περιεργαζόμεθα πάλι τὸ μηχανήμα.

Ἕνας ἄλλοτε σιδηρουργὸς στὴ Σμύρνη κατέστρωσε
τὸ σχέδιον. Δέσαμε μέ σχοινιά τὴ μηχανή, βάλαμε μοχ-
λοὺς ἀπὸ κάτω καί ἀρχίσαμε νά τὴν σύρωμε πρὸς τὸ ἄ-
νοιγμα τοῦ βαγονιοῦ.

Ἐνῷ ἡ δουλειὰ αὐτὴ γινότανε γρήγορα, ἓνας αἰχμά-
λωτος, κάποιος Παπανικολάου, στρατιώτης, βρέθηκε σὲ
τέτοιο μέρος ὥστε ἐπιέσθη δυνατὰ. Φώναξε γιά μιὰ στιγμή
δυνατὰ καί σῶπασε. Ἡ μηχανή στάθηκε. Ἀλλὰ ὅταν πήγα-
με νά δοῦμε, εἶδαμε τὸ δυστυχισμένο μας σύντροφο νε-
κρό, μέ τὰ μάτια βγαλμένα ἔξω ἀπὸ τίς κόγχες. Ἡ μεγά-
λη καὶ ἀπότομος πίεσις τὸν εἶχε σκοτώσῃ.

Ὁ Τοῦρκος ὑπάλληλος ποὺ ἐπέβλεπε, κίνησε ἀδιάφο-
ρα τὸ κεφάλι του καί εἶπε: Ποιός τοῦ εἶπε νά προσπαθῇ
νά κλέψῃ καὶ νά μὴ θγῇ ἔξω;

Ἐπρεπε νά σηκώσωμε ἀπὸ κεῖ τὸ πτώμα. Σπρώξαμε
λίγο τὴ μηχανή πρὸς τὰ μέσα καὶ κατεβάσαμε τὸ νεκρὸ
τὸν ὁποῖον ἀκουμπήσαμε δίπλα στὸ βαγόνι.

Συνεχίζομε τὴν δουλειά. Ὑστερα ἀπὸ πολλὰς δυσκο-

λίες κατωρθώσαμε νὰ φορτώσωμε τὴ μηχανὴ στὸ κάρρο.

Ἕνας συνάδελφος, ὁ Κοκκινάκης, φορτώθηκε τὸ νεκρὸ στὶς πλάτες του, καὶ τὸν πήγαμε στὸ χωράφι ποῦ ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς νεκροταφεῖον τῶν αἰχμαλώτων, ὅπου τὸν ἐθάψαμε.

Γυρίζω ἀπελπισμένος στὸν καταυλισμό. Τί θὰ γίνωμε;

Περνοῦν ἀκόμη κάμποσες μέρες. Πότε μᾶς δίδουν ψωμί καὶ πότε γαλέττα. Ἡ διανομὴ γίνεται τὸ βράδυ, νύχτα πολλές φορές. Κάποτε κάποτε δὲν μᾶς δίδουν καὶ μέναμε μόνον μὲ τὸ λίγο ἐκεῖνο συσσίτιον.

* * *

Κάποτε ἔκαμαν δυὸ μέρες νὰ μᾶς δώσουν ψωμί. Ἐπειδὴ πεινοῦσα πολὺ, ἀπεφάσισα νὰ ξαναβγῶ ἀγγареία. Ὅταν ἄκουσα ὅτι ζητοῦσαν ἐξ ἀνδρας ἔσπευσα νὰ παρουσιασθῶ. Ἀτυχία καὶ ἐδῶ. Μᾶς ἔδωσαν φτυάρια καὶ κασμάδες γιὰ νὰ πᾶμε νὰ βγάλωμε χῶμα ποῦ θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο γιὰ κτίριον τοῦ δημοσίου.

Μόλις σύρω τὰ πόδια μου. Δὲν βλέπω τὴν ὥρα νὰ νυχτώσῃ γιὰ νὰ γυρίσω στὸν καταυλισμό.

Δὲν φαίνεται καμμιά ἐλπίδα. Ὁ θάνατος φτερουγίζει ἐπάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας.

Καῦμένες μητέρες ποῦ περιμένετε τὰ παιδιὰ σας. Καῦμένα παιδιὰ ποῦ περιμένετε τοὺς πατέρες σας, τοὺς προστάτες σας!

Ὁ καιρὸς περνᾷ. Μαζὺ του φεύγουν καὶ οἱ ψυχές μας. Οἱ αἰχμάλωτοι θὰ δώσουν κάθε μέρα τροφή στὸ θάνατο. Πέντε, δέκα, δεκαπέντε νεκροί. Τὰ ἀμπριά ἀδειάζουν.

Ἕνα βράδυ μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἐπιλοχίας μας, ὅτι μπορούσαμε νὰ γράψωμε στοὺς οἰκείους μας. Μὲ τί μέσα ὅμως; Ποῦ εἶναι τὸ χαρτί, οἱ φάκελλοι, τὸ μολύβι; Γιὰ νὰ ἐΞοικονομήσῃ κανεὶς χαρτί καὶ φάκελλο, ἔπρεπε νὰ μείνῃ μιὰ μέρα χωρὶς νὰ φάῃ. Ἐπρεπε νὰ πουλήσῃ αὐτὸ τὸ λίγο ψωμί ποῦ ἔπαιρνε.

Ὅλοι θέλωμε νὰ γράψωμε, ἀλλὰ σκεπτόμεθα τὴν ἐλ-

λειψι τοῦ ψωμιοῦ. Πολλοὶ ὅμως ἔχουν τὴν τόλμην νὰ θυσιάσουν τὸ ψωμί τους, γιὰ νὰ εἰδοποιηθοῦν οἱ οἰκογένειαι των ὅτι βρίσκονται στὴ Ζωή.

Ἐγὼ ὅμως δὲν θέλω νὰ γράψω. Τί νὰ γράψω; Ὅτι εἶμαι στὴ Ζωή; Ἀλλὰ ἐὰν αὔριον πεθάνω; Τώρα θὰ τὸ ἔχουν πάρῃ ἀπόφασιν. Θὰ μὲ νομίζουν πεθαμένο. Γιατί νὰ τοὺς δώσω ἐλπίδες;

Ἐπειτα ὑπάρχει καὶ ἄλλος λόγος. Ποιὸς μοῦ ἐγγυᾶται ὅτι οἱ Τοῦρκοι θὰ στείλουν τὰ γράμματα;

Οἱ λόγοι αὐτοὶ μὲ κάμουν νὰ μὴ διακινδυνεύσω τὸ ψωμί μου. Δὲν θὰ γράψω. Ἐὰν θὰ Ζήσω καὶ ἐπιστρέψω, ἔχει καλῶς.

Στὸν καταυλισμό, πολλοὶ συνάδελφοι βρίσκονται σὲ συγκίνησι. Πουλοῦν τὰ ψωμιά των καὶ παραγγέλουν χαρτοφάκελλα. Γράφουν. Τί νὰ πρωτογράψουν; Τί μποροῦν νὰ γράψουν ἀφοῦ θὰ περάσουν οἱ ἐπιστολές ἀπὸ λογοκρισίαι;

Ἐγὼ δὲν δίνω σημασίαν. Εἶμαι βέβαιος ὅτι πηγαίνει χαμένη ἡ μεγάλη θυσία. Δὲν πιστεύω στοὺς Τούρκους. Ποιὸς ξεύρει τί συνέβη καὶ μᾶς λέγουν νὰ γράψωμε!

Ἡ γνώμη μου ἐκείνη ἀπεδείχθη, ἐκ τῶν ὑστέρων, σωστή. Ὅταν ἀργότερα ἔφευγαν τὰ λείψανα ἐκεῖνα τοῦ τάγματος αἰχμαλώτων Κασσαμπᾶ, ὁ ἐπιλοχίας ἀνέβηκε ἐπάνω στὸ γραφεῖο γιὰ νὰ ὑπογράψῃ μερικὰ ἔγγραφα. Καὶ εἶδε τίς ἐπιστολές πού μὲ τόση θυσία εἶχαν γράψῃ οἱ αἰχμάλωτοι, πεταγμένες σὲ μιὰ γωνιά.

ΑΝΑΡΡΩΤΗΡΙΟΝ ΟΥΣΑΚ

Ὁ Φάλαρης πηγαινοέρχεται συχνὰ στὴ Μαγνησίαν. Ἀποστέλλεται σὰν ἀσθενής. Μένει δυὸ μέρες καὶ ὕστερα μᾶς ἔρχεται μὲ πολλές... πληροφορίες περὶ ἀπολύσεώς μας. Αὐτὸς ξεύρει ὅλα τὰ νέα.

Κάποτε ἔγινε μιὰ ἀποστολὴ γιὰ τὸ νοσοκομεῖον Μαγνησίας. Εἰς αὐτὴν συμπεριελήφθησαν ὁ Φάλαρης, ὁ Σό-

λων, ὁ Τσιγγέλης. Πέρασαν λίγες ἡμέρες καὶ εἶδαμε νὰ μᾶς ἔρχεται πίσω μόνον ὁ Φάλαρης, μὲ μερικοὺς ἄλλους.

Τὸν περικυκλώσαμε νὰ ἀκούσωμε τὰ νέα. Καὶ γιὰ πρώτη φορὰ ἀκούομε, ὅτι στὸ Οὐσάκ, λειτουργοῦσε... ἀναρρωτήριον γιὰ τοὺς αἰχμαλώτους! Ὁ Σόλων, ὁ Τσιγγέλης καὶ ἄλλοι συνάδελφοί μας ἀπεστάλησαν ἀπὸ τὴ Μαγνησίᾳ στὸ Οὐσάκ. Ἀπὸ τὴ μιὰ κόλασι στήν ἄλλη!

Ξεύρω ὅτι στὸ Οὐσάκ, κάνει φοβερὸ κρῦο. Καὶ διερωτῶμαι πῶς μποροῦν νὰ ἀνθέξουν οἱ γυμνοὶ καὶ ἐξηντλημένοι αἰχμάλωτοι;

Ἄναρρωτήριον στὸ Οὐσάκ! Ὁ νοῦς μου δὲν μπορεῖ νὰ τὸ χωρέσῃ. Κάτι ἄλλο θὰ συμβαίνει. Κανένα καινούργιο σατανικὸ σχέδιο τῶν Τούρκων γιὰ τὴν ἐξόντωσιν τῶν αἰχμαλώτων. Αὐτὸ πιστεύω περισσότερο.

Πολλοὶ ποὺ στέλλονται στὴ Μαγνησίᾳ, μεταφέρονται ὕστερα στὸ Οὐσάκ, καὶ δὲν μαθαίνομε πλέον τίποτε. Τί γίνονται; Ζοῦν; Πεθαίνουν; Τοὺς σκότωσαν;

Ὅλοι φοβοῦμεθα τώρα τίς ἀποστολὰς τῆς Μαγνησίας. Τί ἀπογίνονται οἱ αἰχμάλωτοι ποὺ στέλλονται στὸ Οὐσάκ;

Μέσα στὸν καταυλισμό, κυκλοφοροῦν οἱ πιὸ ἀπελπιστικὲς φῆμες. Τὸ ὄνομα τοῦ Οὐσάκ, προξενοῦσε φρίκη. Ἔχω τὴν πεποίθησιν πλέον ὅτι τὸ Οὐσάκ ἦταν ὁ τάφος τῶν αἰχμαλώτων. Τὸ περίεργον, τὸ ἀνεξήγητον εἶναι ὅτι ὅποιος πηγαίνει ἐκεῖ, δὲν ξαναγυρίζει! Τὸν τρώγει τὸ κρῦο καὶ ὁ ἐξανθηματικὸς τύφος.

Ἐκεῖ οἱ δυστυχισμένοι αἰχμάλωτοι ἐξοντώνονται ἐπισήμως, κάτω ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ «ἀναρρωτηρίου».

Ὅποιος γλυτώνει ἀπὸ τὸ κρῦο, πεθαίνει ἀπὸ τὸν ἐξανθηματικὸν τύφον, κλπ.

Ἐκεῖ ὁδηγοῦνται ἀσθενεῖς τῶν ταγμάτων αἰχμαλώτων ποὺ βρίσκονταν ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Μαγνησίας — Κασσαμπᾶ — Πανόρμου, γιὰ νὰ πεθάνουν.

Πολλοὶ συνάδελφοί μας ἔχουν ἀποσταλῇ ἐκεῖ. Μὰ γιατί δὲν γυρίζει κανεὶς; Ὅλο καὶ περιμένομε νὰ δοῦμε

κανέναν, νά μάθωμε ἐπὶ τέλους, τί ἦτο τὸ περίφημον ἀναρρωτήριον τοῦ Οὐσάκ. Ἄδικα ὁμως περιμένομεν. Τίποτε δὲν μαθαίνομε. Πολὺ περίεργο πρᾶγμα. Μήπως τοὺς σφάζουν ἐκεῖ;

Ἦκουα, νοσοκομεῖον, καὶ ἐτρόμαξα. Τὸ ἀναρρωτήριον Οὐσάκ, μᾶς εἶχε γίνῃ κακὸς ἐφιάλτης.

Ὅταν γύρισα ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίᾳ προσεπάθησα νὰ πάρω ἀπὸ κανέναν αἰχμάλωτον, πληροφορίες γιὰ τὸ Οὐσάκ.

Ἀργότερα τίς πληροφορίες πού Ζητοῦσα μοῦ τίς ἔδωσε ἓνας φίλος, ὁ διακεκριμένος ἱατρὸς Χατζηπέτρου.

Ὁ Χατζηπέτρου ὅταν συνελήφθη διωρίσθη ἱατρὸς τῶν αἰχμαλώτων στὸ Οὐσάκ. Λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς του ἱκανότητος, καὶ τῶν γνώσεών του, τὸν Ζητοῦσαν γιὰ τίς θεραπείες τῶν οἱ Τοῦρκοι πρόκριτοι.

Δυστυχῶς δὲν τοῦ εἶχαν τὰ μέσα διὰ νὰ περιποιῇται τοὺς αἰχμαλώτους, οἱ ὅποιοι ὑπέφεραν πάρα πολὺ. Πέθαιναν ἀπὸ τίς κακουχίες, ἀπὸ τὴν ἐξάντλησι.

Στὸ Οὐσάκ, ὁ Χατζηπέτρου δὲν ἔμεινε πολὺ καιρὸ. Ἀντηλλάγη γρήγορα ἀπὸ τίς ἐνέργειες τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ.

Πῆρα, ἀκόμη λίγες πληροφορίες, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἓνα βγάζει κανεὶς συμπέρασμα: Ὅτι τὸ ἀναρρωτήριον τὸ εἶχαν οἱ Τοῦρκοι γιὰ νὰ ἐξοντώνουν τοὺς Χριστιανοὺς αἰχμαλώτους.

ΚΑΙ ... ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Ὁ σκληρὸς ἀγὼν ζωῆς καὶ θανάτου, τὸν ὁποῖον διεξάγουν οἱ αἰχμάλωτοι, τοὺς κάμει νὰ ἐπινοοῦν διαφόρους τρόπους γιὰ νὰ σωθοῦν.

Εἶναι γεγονὸς ὅτι ἔχομεν ἀποβάλη κάθε ἴχνος ἀνθρωπισμοῦ. Σκεπτόμεθα μᾶλλον σὰν ζῶα, σὰν ἄγριοι. Ἀδιαφοροῦμε γιὰ τὸν πλησίον μας. Φροντίζομεν μόνον γιὰ τὸν ἑαυτὸν μας.

Πολλοί προσπαθοῦν νὰ κλέψουν ἀπὸ τοὺς συναδέλφους των ὅ,τι μπορέσουν!

“Ἄλλοι περιμένουν δίπλα στοὺς ἐτοιμοθανάτους, ἔτοιμοι νὰ τοὺς γδύσουν, τὴν στιγμὴν ποὺ θὰ ἦσαν ἀνίκανοι πλέον νὰ ὑπερασπίσουν τὸν ἑαυτὸ τους!

Εἶδα νὰ διεξάγεται μάχη κυριολεκτικῶς μεταξὺ πέντε ἀνθρώπων, ἐπάνω ἀπὸ ἓνα ἐκπνέοντα συνάδελφόν μας, Βουρλιώτην. Προσπαθοῦσαν νὰ πάρουν τὰ λίγα κουρέλια ποὺ φοροῦσε.

Κάποιος ἄλλος προσπαθοῦσε νὰ πάρῃ ἀπὸ τὰ χέρια ἐνὸς ἐτοιμοθανάτου, ἓνα κομμάτι ψωμιοῦ, ποὺ κρατοῦσε στὰ χέρια του. Καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ ἐτοιμοθάνατος, κρατοῦσε σφιχτὰ τὸ ψωμί, δὲν τὸ ἄφινε καὶ ἀγωνιζότανε νὰ τὸ σώσῃ, ποιὸς ξεύρει μὲ ποιά κρυφὴ ἐλπίδα ζωῆς!

Κατὰ τὸ θράδυ πολλοὶ αἰχμάλωτοι περιέρχονται τὰ ἀμπριὰ προσφέροντες, διάφορα φαγώσιμα εἶδη ἢ ξύλα, ἀντὶ ψωμιοῦ!

Τοὺς ἀκούω ποὺ φωνάζουν:

— Ξύλα μὲ ψωμί... Τομάτες μὲ ψωμί... φύλλα καπνοῦ μὲ ψωμί... ρόδια μὲ ψωμί...» κλπ. Τὸ ψωμί καὶ ὁ καπνὸς ἔχουν ἀντικαταστήσῃ τὰ νομίσματα.

Αὐτὰ τὰ πράγματα τὰ φέρουν ἀπ' ἐξω, αἰχμάλωτοι ποὺ «ἐπέτυχαν σὲ ἀγγαρεία!».

“Ἄλλοι ποὺ κατορθώνουν νὰ ἐξοικονομήσουν ἓνα κουρελιασμένο φόρεμα ἢ κανένα κομμάτι τσουβάλι, τὸ δίδουν, ἐὰν πεινοῦν, γιὰ λίγο ψωμί. Αὐτοὶ προτιμοῦν νὰ γεμίζουν τὴν κοιλιὰ τους καὶ νὰ κρυώνουν, ἐνῶ ἄλλοι προτιμοῦν νὰ μὴ φάγουν, ἀλλὰ νὰ προφυλαχθοῦν, ὅπωςδῆποτε, ἀπὸ τὸ κρῦο.

* * *

“Ένας λοχίας, ὀνόματι Παλαμοῦτσος — ἄλλοτε ὑπάλληλος στὴ Σμύρνη στὸ Ζαχαροπλαστεῖον τοῦ Τσινισι-Ζέλη — εἶχε κατορθώσῃ νὰ ἐξοικονομήσῃ, μικρὸ ποσὸν χρημάτων ἀπὸ τὶς ἀγγαρεῖες καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὸ ἐκμεταλλευθῇ.

Πρὸς τοῦτο ἀγόρασε λίγα ρόδια, κάστανά, καρύδια, παστά, σταφίδες. Κάθε ἀπόγευμα πού ἐπέστρεφαν οἱ αἰχμάλωτοι ἀπὸ τῆς ἀγγαρείας, τὰ ἐξέθετε στὴ μέση τοῦ καταυλισμοῦ καὶ κέρδιζε δυὸ - τρία γρόσια.

Ὅλοι τότε οἱ τοῦ καταυλισμοῦ μαζεύονταν γύρω ἀπὸ τὰ πράγματα αὐτά, γιὰ νὰ τὰ ἰδοῦν, τούλάχιστον. Λίγοι εἶναι οἱ εὐτυχεῖς πού ἔχουν τὰ μέσα νὰ ἀγοράσουν κανένα ρόδι, κανένα κυδῶνι, ἢ λίγο ψωμί ἢ παστό. Ἐμεῖς τοὺς βλέπομε νὰ ψωνίζουν ἐκεῖνο τὸ πολὺ λίγο καὶ τοὺς μακαρίζομε.

Δυστυχῶς ὅμως γιὰ τὸν λοχία, ἡ ἐπιχείρησίς του δὲν ἐξηκολούθησε.

Ἐνα ἀπόγευμα, ἐνῶ κατὰ τὸ συνήθες, ὁ λοχίας εἶχεν ἀπλωμένα τὰ λίγα του ἐμπορεύματα, συνέπεσε νὰ περνᾷ ἀπὸ κεῖ ὁ Τοῦρκος λοχαγὸς τοῦ Τάγματος, ἓνας ἄνθρωπος μοχθηρὸς, ἀπαίσιος, βάρβαρος, μὲ κακοῦργα καὶ ἀπάνθρωπα αἰσθήματα.

Βλέποντάς μας μαζεμμένους ἐπλησίασε νὰ ἰδῇ τί συμβαίνει. Καὶ εἶδε τὰ ἐκτεθειμένα ἐμπορεύματα τοῦ λοχίου.

Ἡ κακοῦργα ψυχὴ του, ζωγραφίστηκε ἐπάνω στὸ πρόσωπό του. Τὰ ἐνστικτὰ του φανερώθηκαν. Ἄφρισε κυριαλεκτικῶς. Γιατί; Ἀπὸ κακία!

Μὲ μιὰ γρήγορη κίνησι, ἔβγαλε ἀπὸ τὴν τσέπη του, ἓνα μετάλλινον βούρδουλαν.

— Τί κάνετε ἐδῶ, βρὲ σκυλιά;

— Ἐφέντημ, ἐτραύλισεν ὁ δυστυχὴς λοχίας, λαμβάνων στάσιν προσοχῆς.

Ἄλλὰ ὁ Τοῦρκος δὲν ἀκούει, ὅταν αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του ἰσχυρότερο. Ἐχει τὴν οὐρὰ στὰ σκέλη μόνον ὅταν τὸν πατᾶς στὸ λαιμό. Ἔτσι καὶ τώρα.

Ἀρπάζει τὰ πράγματα καὶ τὰ ρίχνει μακριά. Δίδει δὲ διαταγὴν εἰς τοὺς αἰχμαλώτους νὰ τὰ πάρουν καὶ νὰ τὰ φάγουν!

Τὰ ρόδια καὶ τὰ κυδῶνια κυλοῦσαν δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἐνῶ οἱ αἰχμάλωτοι διεπληκτίζονταν μεταξύ τους γιὰ νὰ

μπορέσει καθένας κάτι να πάρει. Τήν στιγμήν εκείνην δὲν εἶχαν συναισθησι ὅτι ἔκαμαν πολὺ κακὴ πράξι.

Ἄλλὰ ὁ Τοῦρκος λοχαγὸς δὲν περιωρίστηκε σ' αὐτό. Θέλει νὰ διασκεδάσῃ κάμοντας τὸ κακό. Καὶ ὁρμᾷ μὲ τὸν βούρδουλα στὰ χέρια ἐναντίον τῆς μάζης τῶν αἰχμαλώτων ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ ἀρπάξουν κάτι τὸ φαγώσιμο.

Οἱ αἰχμάλωτοι δὲν αἰσθάνονται τὰ κτυπήματα, μπροστὰ στὸ φαῖ.

Ἐφυγα πρὸς τὴν θρύσι, ἐπειδὴ δὲν μποροῦσα νὰ βλέπω ἐκείνη τὴν κατάντια μας. Εἶχα τόσο στενοχωρηθῇ μὲ αὐτὸ ποὺ εἶδα, ὥστε ἔνοιωσα ἀμέσως θάρος στὸ κεφάλι μου καὶ θέλησα νὰ τὸ βρέξω.

Ἐπειδὴ ἦταν ἡ ὥρα τοῦ συσσιτίου, στὴ θρύσι ἦσαν πολλοὶ αἰχμάλωτοι, περιμένοντες σειρά. Στάθηκα καὶ ἐγὼ μαζὺ τους στὴ γραμμὴ.

Δὲν περνοῦν, ὅμως, παρὰ λίγα δευτερόλεπτα, καὶ βλέπω τὸν ἴδιο ἀπαίσιο λοχαγό, νὰ πλησιάζῃ, κρατῶντας ἓνα χονδρὸ ξύλο, τὸ ὁποῖον κινοῦσε ἐπιδεικτικῶς. Ἐρχεται κοντά μου. Τί θέλει; διερωτῶμαι. Ἄλλὰ τὴν ἴδια στιγμή σηκώνει τὸ ξύλο καὶ μὲ χτυπᾷ στὸ δεξιὸ πλευρό. Ἐγὼ παρ' ὅλα μου τὰ χάλια, ἐξανέστην. Ἐπὶ τέλους πρέπει κανεῖς νὰ μιλᾷ καὶ νὰ μὴ στέκεται σὰν ζῶον νὰ τὸν κτυποῦν. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν ρώτησα ἀγανακτισμένος:

— Γιατί μὲ χτυπᾶτε, κύριε λοχαγέ;

Ἄλλὰ αὐτὸ τὸ κτῆνος ποὺ φοροῦσε γαλόνια, μὴ ἔχοντας συναισθησι, οὔτε τόλμη χτύπησε καὶ κάποιον ἄλλον καὶ ἀπεμακρύνθη χωρὶς νὰ ἀπαντήσῃ. Τὸν ἄκουσα νὰ σιγοτραγουδᾷ.

* * *

Μιὰ ἀπὸ κεῖνες τίς ἡμέρες μαθαίνομε ὅτι θὰ δοθοῦν τσαρούχια στοὺς Ξυπόλυτους! Ὅλοι πανηγυρίζουν. Ἐπὶ τέλους δὲν θὰ περπατοῦν οἱ αἰχμάλωτοι μ' ἐκεῖνο τὸ κρῦο, μέσα στὰ νερά, στὶς λάσπες. Ἡ πληροφορία εἶναι... βάσιμη αὕτῃ τῇ φορᾷ. Ὁ Τοῦρκος ταγματάρχης φώναξε τὸν ἐπιλοχία μας, τὸν Μιχάλη, καὶ τὸν ρώτησε πόσοι Ξυπόλυ-

τοὶ ὑπῆρχαν στὸ Τάγμα γιὰ νὰ φροντίσῃ νὰ δοθοῦν σ' αὐτοὺς τσαρούχια. Ἀλλά, ὑπῆρχαν αἰχμάλωτοι ποὺ νὰ φοροῦσαν παπούτσια; Αὐτοὶ ἦσαν ὀλίγοι. "Ἄς εἶναι. Περιμένουμε μὲ ἀγωνία. Θὰ μᾶς τὰ δώσουν ὅμως;

Περνοῦν ἀκόμη λίγες ἡμέρες. Ὁ ἐπιλοχίας εἶπε στὸν Ταγματάρχη ὅτι ὅλοι σχεδὸν ἦσαν ξυπόλυτοι. Μὰ τί διάβολο. Στραβὸς ἦταν καὶ δὲν μᾶς ἐβλεπε;

"Ἐνα πρωῒ, ξαναφώνηξε τὸν ἐπιλοχία. Τοῦ παρέδωσε λίγα κομάτια δέρματα. Αὐτὴ ἡ ποσότης δὲν ἔφθανε οὔτε γιὰ εἴκοσι ἄνδρες. Ὁ ἐπιλοχίας μᾶς τὸ ὑπέδειξε στὸν Ταγματάρχη. «"Ε, εἶναι ἄρκετά!» τοῦ ἀπήντησεν!

Ὁ ἐπιλοχίας ἐφρόντισε τότε νὰ δώσῃ τσαρούχια στοὺς λοχίας καὶ σὲ ἓνα δυὸ φίλους του.

Καὶ σ' αὐτὸ τὸ Ζήτημα διεψεύδοντο οἱ ἐλπίδες μᾶς.

* * *

Οἱ ἡμέρες τοῦ Νοεμβρίου κυλοῦν θλιβερά. Ἡ φτώχεια, ἡ κακομοιριά, ἡ ἀπόγνωσις, ἡ ἀπελπισία βασιλεύουν στὸν καταυλισμό. . .

Τὸ κρῦο δυνάμωσε τώρα πολὺ. Οἱ θάνατοι εἶναι συχνότεροι. Ἡ δυσεντερία θερίζει. Ἀλλὰ πεθαίνουν καὶ πολλοὶ ἀπὸ ἀρρώστειες, χωρὶς νὰ γίνεται οὔτε διάγνωσις καν. Τίς πρώτες ἡμέρες ἐνδιαφερόμενοι γιὰ τοὺς ἀρρώστους. Ἀλλὰ τελευταία δὲν μ' ἐμελλε γιὰ τίποτε.

Μιά μέρα ζήτησαν νὰ χωρισθοῦν οἱ τεχνῖται, σωφέρ, ἤλεκτρολόγοι, μηχανικοί, σιδηρουργοί κλπ.

Περὶ τοὺς ἑκατὸν πενήντα συνάδελφοι, δηλώνουν ὅτι γνωρίζουν κάποια τέχνην. Τοὺς πῆραν ἀπὸ τὸν Κασσαμπᾶ, καὶ δὲν ξεύρω ἔκτοτε τί ἀπέγιναν.

"Ἄλλοτε πάλιν ἐζήτησαν ἄνδρας ποὺ νὰ ξεύρουν νὰ πλέκουν καλάθια. Παρουσιάσθηκαν μερικοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ κάποιος ἄλλοτε συμμαθητὴς μου στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολή, ὀνόματι Μηλιαρέσης.

Εὐτυχῶς γι' αὐτοὺς, τοὺς ἐτοποθέτησαν στὸ οἶκημα ποὺ βρισκότανε στὴ μέση τοῦ καταυλισμοῦ, καὶ ἔτσι δὲν ὑποφέρουν τόσον πολὺ, ὅσον ἡμεῖς ποὺ μένομε στὰ ἀμπριά.

Τὸ πολὺ κρῦο μᾶς κάμει νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι θὰ μᾶς ἐ-
διδαν ροῦχα.

Πρῶτα σκεπτόμεθα τὸ κρῦο καὶ ὕστερα τὴν ἀπόλυσί-
μας.

Μαθαίνουμε ὅτι θὰ μᾶς δώσουν ροῦχα. "Ενας συνά-
δελφος εἶχε ἀγγαρευθῇ νὰ φέρῃ ἓνα τσουβάλι γεμᾶτο ἀ-
πὸ σάκκους, πανταλόνια, πουκάμισα παληά. Ποιὸς θὰ
πρωτοβάλῃ, εἴμεθα ὅλοι γυμνοί; Ἐλπίζομε ὅτι θὰ φέρουν
καὶ ἄλλα.

"Ενα πρωῒ, ὁ ταγματάρχης στάθηκε στὴ πόρτα, τὴν
ῥάρα ποὺ ἔβγαιναν οἱ αἰχμάλωτοι γιὰ τίς ἀγγαρεῖες. Δί-
πλα του ἔχει τὸ τσουβάλι μὲ τὰ ροῦχα. "Εδωσε ἀπὸ κανέ-
να κομμάτι σὲ εἴκοσι περίπου αἰχμαλώτους, ἀλλὰ τὰ ροῦ-
χα δὲν ἔφθασαν.

ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΑΚΟΜΗ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ;

Πολλοὶ χωρικοί, ποὺ ἔχουν ἐργαστάσια καὶ μύλους,
χωράφια κλπ. ἔρχονται καθημερινῶς στὸ τάγμα καὶ παίρ-
νουν αἰχμαλώτους γιὰ τίς δουλειές των.

Διαλέγουν τοὺς περισσότερον ρωμαλέους, καὶ τοὺς
ἐξετάζουν καλὰ. Νομίζει κανεὶς ὅτι θρίσκεται σὲ ἀγορὰν
σκλάβων τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς.

Καὶ οἱ ἄτυχοι αἰχμάλωτοι σκοτώνονται ποιὸς νὰ πρω-
τοπάῃ σὲ τέτοιες δουλειές, ἐπειδὴ θὰ τρώγουν ὅπως δὴ πο-
τε θὰ παίρνουν κανένα ροῦχο καὶ θὰ κοιμοῦνται ὑπὸ στέ-
γην. Γι' αὐτὸ δίδουν ὑποσχέσεις στοὺς Τούρκους, ὅτι θὰ
ἐργάζωνται καλὰ, καὶ τοὺς βεβαιώνουν ὅτι εἶναι μοναδι-
κοί γιὰ τίς δουλειές ποὺ τοὺς θέλουν.

Δὲν φαντάζονται οἱ δυστυχεῖς ὅτι, ὅταν πᾶνε γιὰ τὰ
χωριά ποὺ εἶναι ἐπάνω στὰ ἔρημα βουνά, θὰ μείνουν γιὰ
πάντα σκλάβοι, χωρὶς ἐλπίδα νὰ δοῦν καμμιά φορὰ τὴν ἐ-
λευθερίαν των. Οἱ Τοῦρκοι δὲν θὰ τοὺς ἀφίσουν ποτὲ νὰ
φύγουν. Θὰ τοὺς ἔχουν σὰν ζῶα. Θὰ χάσουν κάθε ἐπικοι-
νωνία μὲ τὸν ἄλλο κόσμον.

Στήν πραγματικότητα αὐτὸ συνέβη. Δεκάδες αἰχμαλώτων ποὺ ἀνῆκαν στήν δύναμι τοῦ Τάγματος Κασσαμπῆ, δὲν γύρισαν, ὅταν ἔφυγε καὶ θὰ πεθάνουν σκλάβοι.

Κανένας ἀπὸ τότε δὲν ἐνδιεφέρθη γιὰ κείνους τοὺς δυστυχημένους.

Ξεύρετε τί θὰ πῇ σκλάβος; Ξεύρετε τί θὰ πῇ νὰ ὑφίστασθε τίς ταπεινώσεις τῆς σκλαβιάς; Ξεύρετε τί θὰ πῇ νὰ αἰσθάνεστε ὅτι ἔχετε γονεῖς, σύζυγον, παιδιὰ στή ζωὴ καὶ ὅτι δὲν θὰ τοὺς ξαναἰδῆτε; Ξεύρετε τί θὰ πῇ νὰ θασανίζεσθε ὄχι μόνον ἠθικῶς, ἀλλὰ καὶ σωματικῶς;

Τὸ δυστύχημα εἶναι ὅτι τὰ μαρτύρια ποὺ ὑπέφερον οἱ αἰχμάλωτοι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ περιγραφοῦν. Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ποὺ νὰ ἔχη τόσον δυνατὴ γλῶσσα νὰ τὰ πῇ, οὔτε τόσον δυνατὴ πέννα νὰ τὰ περιγράψῃ, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ μεταδώσῃ στὸν ἀκροατὴ ἢ στὸν ἀναγνώστη τὴν πραγματικότητα. Τὰ ὅσα ἐγράφησαν, ὅσα δὲ ἀκόμη καὶ ἂν γραφοῦν, θὰ εἶναι πολὺ λίγα.

Καὶ ἐπαναλαμβάνω:

«Ἡ Ἑλλὰς εἶχε ὡς Ἕθνος, ὑποχρέωσιν νὰ ζητήσῃ τοὺς ἀπομένοντας αἰχμαλώτους. Ὑπῆρχαν. Εἶναι γεγονός. Εἶναι βέβαιος, διότι παρηκολούθησα τὴν τακτικὴν ποὺ ἐφήρμοζον τότε οἱ Τοῦρκοι.

Εἶναι ἀπάνθρωπον νὰ γνωρίζομε ὅτι ἔχομεν ἐγκαταλείψῃ ἐκεῖ ἀδελφοὺς μας, σὲ μιὰ φρικτὴ κόλασι, καὶ νὰ μὴ καταβάλωμε καμμιά προσπάθεια γιὰ νὰ τοὺς σώσωμε.

Καὶ ἂν ἀκόμη ἐγνωρίζαμεν ὅτι ἡ Τουρκία δὲν θὰ μᾶς ἐπέστρεφεν αὐτοὺς, ἡμεῖς πάλιν εἶχαμεν ὑποχρέωσιν νὰ ἐνεργήσωμεν καταλλήλως».

(Σ.Σ. Αὐτὰ ἔγραφα τότε καὶ σκέπτομαι ὅτι τὸ ἴδιο ἔχουν πάθει Κύπριοι ποὺ τοὺς ἐπίασαν οἱ Τοῦρκοι. "Ἀς μὴ σταματήσουν οἱ Κυπριακὲς Ἀρχὲς νὰ φωνάζουν καὶ νὰ ζητοῦν τοὺς ἀνθρώπους των. Ἴσως κάποιος, ἀνάμεσα στὰ ἀνθρωπάρια ποὺ κατέχουν θέσεις, νὰ ἐνδιαφερθῇ. "Ἀς μὴ

Ξεχνούμε ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶναι θρασύδειλοι καὶ σφάζουν μόνον ἐκ τοῦ ἀσφαλούς.)

Γιὰ κανένα λόγο δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀφεθοῦν ἄνθρωποι, στῶν ὁποίων τίς φλέβες τρεχει ἀδελφικὸν αἷμα, στὴ διάθεσι τοῦ θούρδουλα τῶν Τουρκῶν.

Αἰχμάλωτοι ἔμειναν στὴ Μικρὰ Ἀσία. Ἐγνωρίσαμεν ἀπὸ κοντὰ τοὺς Τούρκους, μάθαμε τὰς μεθόδους των, εἶδαμε πῶς ἔπαιρναν τοὺς αἰχμαλώτους.

Χρειάζεται ἐνέργεια. Ἀλλὰ ἐνέργεια σοβαρὰ καὶ ὄχι ἐπιπόλαια. Ὁχι ἀπλοῦν ἐγγραφον διὰ νὰ μᾶς ποῦν ἐὰν ἔχουν ἀκόμη ἢ ὄχι αἰχμαλώτους. Ἀπαιτεῖται ἔρευνα καὶ συστηματικὴ ἐργασία.

Ὑπάρχει ἀκόμη ἐλπίς νὰ σωθοῦν μερικές ἐκατοντάδες Χριστιανῶν.

Διότι αὐτοὶ οἱ σκλάβοι ζοῦν. Δὲν πέθαιναν εὐκολα. Πρῶτον διότι ἦσαν ρωμαλεότεροι. Δεύτερον διότι δὲν ὑπέφερον κακουχίας, ὅπως ὑπέφεραμε ἡμεῖς ποὺ μέναμε στὰ τάγματα. Οἱ κύριοί των εἶχαν συμφέρον νὰ τοὺς κρατοῦν στὴ ζωὴ. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἔδιδον ἀρκετὴ τροφή, τοὺς ἔντυναν καλὰ διὰ νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τὸ κρῦο, καὶ δὲν τοὺς ἄφιναν νὰ κοιμῶνται στὸ ὑπαιθρον.

Ἄς δοῦμε τώρα, κατὰ πόσον θὰ συγκινηθοῦν οἱ ἀρμόδιοι καὶ ἐὰν θὰ ἐνεργήσουν.

ΚΑΙ ΕΓΩ ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ!

Ἔχομεν μὴ στὸ Δεκέμβριο.

Ἕίμαι πλέον ἓνα ζωντανὸ πτώμα. Εἶμαι μόνο κόκκαλα, κάτω ἀπὸ μιὰ διάφανη σάρκα. Οἱ δυνάμεις μου μὲ ἐγκαταλείπουν μέρα μὲ τὴν ἡμέρα.

Τὰ ζωῦφια μὲ τρελλαίνουν. Τίς νύχτες δὲν κλείνω μάτι. Οἱ πληγές στὰ πόδια μου ἔχουν μεγαλώσῃ. Γίνονται ἀκόμη καὶ ἄλλες. Καὶ τίς τυλίγω μὲ δυὸ θρωμερὰ κουρέλια ποὺ κατῶρθωσα νὰ ἐξοικονομήσω.

ὦ! Θεέ μου!

Ἡ πλάτη μου εἶναι πληγωμένη ἐπίσης, διότι ξύνομαι
μὲ λύσσα. Τὰ νύχια μου τραβοῦν τὶς ἴδιες μου τὶς σάρκες.
Καὶ ὁμως δὲν σταματῶ. Ἡ πλάτη μου ἔχει γίνῃ μιὰ μεγάλη
πληγή, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν βρίσκονται χιλιάδες ζωῦφιων.
Βαρυέμαι πιά νὰ πλυθῶ, ἀπὸ τὸ κρῦο.

Ἐὰν μὲ πάρῃ καμμιὰ φορὰ ὁ ὕπνος γιὰ λίγο, τινάζο-
μαι μὲ τρομεροὺς ἐφιάλτες. Πότε βλέπω πῶς μὲ σφάζουν,
πότε πῶς μὲ ἀπαγχονίζουν, πότε πῶς πεθαίνω! Φοβοῦμαι
τὸν θάνατον; Κι' ἐγὼ δὲν ξεύρω. ὦ! ὑποφέρω πολὺ, μὰ
πέρα πολὺ.

Ὁ Σαγιᾶς ἔρχεται συχνὰ μέσα στὸ ἀναρρωτήριον.
Ἐκεῖ βρίσκει καταφύγιον, ὅταν ζητοῦν ἄνδρες γιὰ ἀγγα-
ρεία. Ὁ ἀθεόφοβος ὅλο γελᾶ, καὶ ἐξακολουθεῖ, παρ' ὅλη
ἐκείνη τὴν κατάστασι νὰ εἶναι αἰσιόδοξος. Μόλις πῇ «Κα-
λημέρα» θὰ ἐπαναλάβῃ τὸ στερεότυπον: «Κύριε Πισσάνε,
θὰ φύγωμε!».

Μοῦ κάμει ἐντύπωσι ὁ καλὸς του τρόπος. Ἐξακολου-
θεῖ, ἐνῶ βρισκόμεν σ' ἐκεῖνα τὰ χάλια, νὰ μὲ ἀποκαλῇ
κύριον!

Ὅλο καὶ ἔχει εἰδήσεις γιὰ τὴν... ἀναχώρησί μας! Ὁ
γιατρὸς εἶπε αὐτό, μιὰ Τουρκάλα εἶπε ἐκεῖνο, οἱ ἐφημερί-
δες ἔγραψαν... ἦλθαν... Ἑλληνικὰ πλοῖα στὴ Σμύρνη, καί...
καί... καί...

Εἶναι ἄξιος θαυμασμοῦ. Ἀπὸ ποῦ ἔπαιρνε θάρρος;
Καὶ πῶς εἶχε τὴν δύναμι νὰ γελᾶ, ἐνῶ ἀντίκρυζε διαρκῶς
τὸν θάνατον;

Ἄν καὶ δὲν πίστευα στὰ ὅσα μοῦ ἔλεγε, ἐν τούτοις
ἐπιζητοῦσα τὴν συντροφιά του. Ἀνακτοῦσα τότε τὸ ἥθι-
κό μου, ἂν καὶ κατὰ βάθος δὲν πίστευα πιά στὴ σωτηρία
μας. Ὅταν τὸν ἄκουα, κινουσα τὸ κεφάλι μου.

— Σαγιᾶ τοῦ ἔλεγα. Οἱ δικοί μας μᾶς ἐγκατέλειψαν
στὴν τύχη μας.

— Ὅχι, κύριε Πισσάνε... φεύγομε!!

Γελοῦσα, χωρὶς νὰ ἔχω διάθεσι.

Ἐνα βράδυ φέρνουν στὸ ἀμπρὶ μας κάποιον λοχία

πού λεγόταν Ἰωάννου. Εἶναι σὲ ἐλεεινὴ κατάστασι. Ἔχει πυρετὸ καὶ παραληρήματα. Καὶ ὁ δυστυχὴς εἶναι θεόγυμνος κυριολεκτικῶς. Τὸν βλέπω καὶ σπαράζεται ἡ καρδιά μου. Γιατὶ νὰ μὴ μπορῶ νὰ τὸν βοηθήσω; Νὰ τοῦ κάμω τίποτε, νὰ τὸν ζεστάνω, τοῦλάχιστον;

Ὁ δυστυχὴς, κουβαριασμένος στὸ ὑγρὸ χῶμα, φωνάζει. Ὅλοι γύρω του κάθονται ἀπαθεῖς, σὰν φακίραι ὑπνωτισμένοι!

Τὴν ἄλλη μέρα ἐτοιμάζουν ἀποστολὴν ἀσθενῶν γιὰ τὴν Μαγνησία. Ἐγραψαν καὶ τὸν Ἰωάννου. Ὅταν ἔφευγαν οἱ ἄρρωστοι, τὸν Ἰωάννου τὸν φόρτωσαν σ' ἓναν ἀπ' αὐτοὺς, ἐπειδὴ δὲν μπορούσε νὰ βαδίση. Ἐκτοτε δὲν τὸν ξαναεῖδα. Ἐμαθα μόνον, ὅτι ἀπὸ τὴν Μαγνησίαν τὸν ἔστειλαν στὸ Οὐσάκ.

* * *

Στὸ τάγμα ὑπῆρχαν μερικοὶ αἰχμάλωτοι οἱ ὁποῖοι κατήγοντο ἀπὸ τὸν Κασσαμπᾶ. Αὐτοὺς ὁ ἐπιλοχίας δὲν τοὺς ἔστελε σὲ ἀγγαρεῖες, μὴ τυχὸν καὶ τοὺς ἀναγνωρίσουν οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι τοῦ Κασσαμπᾶ, διότι τότε δὲν θὰ γλύτωναν ἀπὸ τὴν κρεμάλα. Τὸ ἐγκλημὰ των ἦτα ὅτι, κατήγοντο ἀπὸ τὸν... Κασσαμπᾶ καὶ ὅτι βρέθηκαν ἐκεῖ... αἰχμάλωτοι!

Ὅσοι ἀπὸ αὐτοὺς εἶχαν τὸ θάρρος νὰ ἐξομολογηθοῦν αὐτὸ στὸν ἐπιλοχία, δὲν ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ τάγμα καὶ γλύτωναν ἀπὸ βέβαιον θάνατον. Ὑπῆρχαν ὅμως καὶ ἄλλοι οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦσαν μόνον νὰ κρύβωνται χωρὶς νὰ φανερώσουν τὸ μυστικὸ των. Ἐφοβοῦντο καὶ ἐμᾶς τοὺς ἴδιους. Καὶ εἶχαν δίκαιον. Διότι μπορούσε νὰ ὑπάρξῃ κανένας προδότης γιὰ ἓνα μόνον κομμάτι ψωμί. Ἡ πείνα δὲν χωρατεύει.

Ὑστερα ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιον πού μᾶς εἶχεν ἀναφέρει ὁ Σιγάλας, οἱ ἀνησυχίες τῶν δυστυχισμένων ἀνθρώπων εἶχαν μεγαλώσῃ. Ζοῦσαν σὲ μιὰ διαρκῆ ἀγωνία.

Δυστυχῶς τρεῖς ἀπ' αὐτοὺς ἀπὸ ὅ,τι ἐφοβοῦντο, δὲν ἐσώθησαν. Προσπάθησαν νὰ κρυφθοῦν ἀλλὰ δὲν τὸ κα-

τῶρθωσαν. Σὲ κάποιο μέρος ὠδηγήθησαν γιὰ νὰ κτίσουν. Ἐκεῖ ἀνεγνωρίσθηκαν ἀπὸ ἕναν χότζαν. Ὁ χότζας ὅταν τοὺς εἶδε ἀφηνίασε. Ἦρχισε νὰ τοὺς κτυπᾷ μὲ τὰ χέρια του, μὲ τὰ πόδια του καὶ νὰ βλασφημῇ Θεοὺς καὶ Δαίμονας. Ἐνόμιζε κανεῖς ὅτι εἶχεν ἀναγνώριση κακούργους ἐχθροῦς του.

Οἱ ἄλλοι σύντροφοὶ των εἶχαν παγώση ἀπὸ τὸν φόβον καὶ ἐστάθηκαν δίπλα στὸν τοῖχο ἀκίνητοι, τρέμοντες.

Εἰς μάτην τὰ θύματα παρακαλοῦσαν τὸν χότζαν. Διεμαρτύροντο ὅτι δὲν εἶχαν κάμῃ τίποτε. Ὁ χότζας ἦτο ἀνένδοτος. Διέταξεν ἀμέσως νὰ συλληφθοῦν οἱ δυστυχημένοι μας σύντροφοι. Τοὺς ἔδεσαν μὲ σχοινιά καὶ τοὺς ὠδήγησαν μέσα ἀπὸ τοὺς δρόμους τοῦ Κασσαμπᾶ, ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι ἔπεφταν ἐπάνω των, τοὺς κτυποῦσαν, τοὺς ἔφτυναν καὶ τοὺς ἐχλεύαζον, ὡς τὸ Ἀστυνομικὸν Τμήμα.

Λίγες ἡμέρες ἀργότερα τοὺς κρέμασαν καὶ αὐτοὺς στὴν μικρὴ πλατεῖα. Στὸ λαιμὸ ἐνὸς ἐκάστου τῶν θυμάτων εἶχαν καρφισώσῃ ἀπὸ ἕνα χαρτί, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνεγράφοντο τὰ... αἷτια διὰ τὰ ὁποῖα τοὺς ἐκρεμοῦσαν!

* * *

Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἴδιας ἡμέρας περνοῦσε ἔξω ἀπὸ τὸν καταυλισμὸ μεγάλη διαδήλωσις.

Μοῦ ἐφάνηκε ὅτι ἐπανηγύριζαν. Ἐπὶ κεφαλῆς ἐπορεύοντο διάφοροι ἀξιωματικοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ κακούργος λοχαγὸς τοῦ Τάγματος. Ἀκολουθοῦσαν, πληθὸς κόσμου καὶ στρατιῶτες οἱ ὁποῖοι πυροβολοῦσαν στὸν ἀέρα μὲ τὰ ὅπλα των.

Εἶχαν καὶ μουσική! Ἕνας στρατιώτης κρατεῖ ἕνα ἄσκον φουσκωμένο μὲ ἀέρα. Ὁ ἄσκός εἶχε τρία ξύλα τρυπημένα. Οἱ Τοῦρκοι ὀνομάζουν αὐτὸ τὸ ὄργανο «Καῖντα». Δίπλα στὸν στρατιώτην, ἐβάδιζε ἕνας πολίτης κρατῶντας ἕνα «οὔτι», τὸ ὁποῖον μοιάζει μὲ μεγάλο μανδολίνο.

Ὅταν εἶδα ἐκεῖνο τὸ θέαμα, μοῦ ἤλθον στὸ νοῦ, οἱ ὠραῖες παρελάσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ! Τί τάξεις, τί ὁμορφιά, τί μεγαλεῖο!

Καὶ διηρωτώμην: Πῶς αὐτὰ τὰ ἄτακτα στίφη, αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι κουρελήδες, μὲ τὰ ξόανα αὐτὰ ὡς ἀξιωματικούς, κατώρθωσαν νὰ διώξουν τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν, ποῦ εἶχε τάξιν, ἀρτιότητα καὶ λαμπροὺς ἀρχηγούς;

Στὸ νοῦ μου, παρουσιάσθηκαν οἱ Γάλλοι, μὲ τοὺς ὑπολογισμούς των, μὲ τὰ ταπεινά των συμφέροντα. Οἱ Γάλλοι δίδοντες ὅπλα, καὶ ἔμπυχον ὑλικόν, σ' ἓνα βάρβαρον ἔθνος διὰ νὰ ἡττηθοῦν οἱ Ἕλληνες οἱ ὁποῖοι τοὺς ἔδωσαν τὸν πολιτισμὸν καὶ τοὺς ἔκαμαν ἀνθρώπους!

Οἱ σκέψεις αὐτὲς μοῦ βασανίζουν τὸ μυαλό, ἐφ' ὅσον ἀκούω τοὺς Τούρκους νὰ τραγουδοῦν ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν ἀθλίων ὀργάνων των τὸ γνωστὸν εἰς τοὺς αἰχμαλώτους τραγούδι των:

Κύτταξε τὴν πέτρα τῆς Ἀγκυρας
καὶ κύτταξε τὸ δάκρυ τοῦ ματιοῦ σου!
Αἰχμαλωτίσαμε τοὺς Ἕλληνας... κλπ.

Ἀναστενάζοντας πῆγα πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἀναρρωτηρίου καὶ ξάπλωσα στὸν ἥλιο, γιὰ νὰ σκοτώσω ψεῖρες!

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ!

Πλησιάζουν τὰ Χριστούγεννα! Καὶ εἵμεθα ἀκόμη στὴν ἴδια κατάστασι. Ἐρημοί, ἐγκαταλελειμμένοι, γυμνοί, πεινασμένοι.

Ἡ θνησιμότης εἶναι ἀκόμη μεγαλυτέρα. Ὁ ἓνας ὑστερα ἀπὸ τὸν ἄλλον, πεθαίνουν οἱ αἰχμάλωτοι. Ἀκλαφτοί, χωρὶς νὰ μεταλάβουν, χωρὶς νὰ τοὺς διαβάσῃ κανένας μιὰν εὐχή!

Οἱ περισσότεροι οὔτε πλύνονται πιά, οὔτε σπεύδουν γιὰ ἀγγαρεῖς. Ἀδιαφοροῦν γιὰ τὰ πάντα. Ἡ ἀπελπισία φαίνεται ζωγραφισμένη εἰς τὰ πρόσωπά μας.

Αὐτὲς τίς μέρες δίδουν γαλέττα ἀντὶ ψωμιοῦ. Καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχει γαλέττα, μᾶς δίδουν βρασμένο σιτάρι.

Αυτό τὸ σιτάρι εἶναι ἐκεῖνο ποῦ χειροτερεύει τὴν κατάστασιν τῶν αἰχμαλώτων. Εὐνοεῖ τῇ δυσεντερίᾳ.

Πολλές φορές ἀκόμη κοιμούμεθα νηστικοί.

Ὁ χωροφύλαξ Ἀνδρουλάκης, εἶναι καὶ αὐτὸς σὲ ἐλεινὴν κατάστασι. Εἶναι ἓνα ζωντανὸ πτῶμα. Πάσχει σωματικῶς καὶ ἠθικῶς. Ἡ δυσεντερία τὸν ἔχει ὑπερβολικὰ ἐξαντλήσῃ. Ἀδιαφορῶν διὰ τὴν πάθησιν ἡ ὁποία τὸν ὀδηγεῖ ἀσφαλῶς στὸν τάφο, τρώγει τὸ ἄθλιο ἐκεῖνο ψωμί, τὸ σιτάρι καὶ ὠμὰ χόρτα.

Ἐπίσης ὁλόκληρες μέρες, εἶναι ξαπλωμένος μέσα στὸ ὑγρὸ ἀναρρωτήριον, μὲ τὰ μάτια καρφωμένα στὴν ὀροφή. Ἐχει γίνῃ ἀμίλητος. Ἐγὼ σεβόμενος τὴν σιωπὴν του, κάθουμαι πολλές φορές δίπλα του, χωρὶς νὰ τοῦ μιλῶ.

Καῦμένε Ἀνδρουλάκη! Τὸν λυποῦμαι μὲ τὴν καρδιά μου. Καὶ λυποῦμαι ἀκόμη περισσότερο ἐπειδὴ δὲν μπορῶ νὰ τὸν βοηθήσω, νὰ τοῦ φανῶ χρήσιμος σὲ τίποτε. Ποτὲ δὲν ξεχνῶ τὴ στιγμὴ ποῦ μοῦ ἔδωσε στὸ Μπουνάρμποσι, μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ κακὸ, ἐνῶ ἡ πείνα μᾶς θέριζε, τὸ λίγο ψωμί. Καὶ τώρα οἱ μέρες του εἶναι λίγες. Εἶναι μετρημένες. Ἴσως νὰ τοῦ μένουν μόνον ὦρες.

Στὴν αὐτὴ θέσι εἶναι καὶ δυὸ ἄλλοι συνάδελφοί μας: ὁ Ρίγλης καὶ ὁ Σιγάλας. Πάσχουν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ δυσεντερία. Ὁ Σιγάλας διαρκῶς ἐπαναλαμβάνει: «Θὰ πεθάνωμε, δὲν ἔχομε σωτηρία!»

Ἡ κατάστασις καὶ τῶν τριῶν χειροτερεύει μέρα μὲ τὴν ἡμέρα. Καὶ ἔτσι αποφασίζεται σὲ μιὰ ἐπίσκεψιν τῶν ἰατρῶν, νὰ σταλοῦν στὸ Νοσοκομεῖο Μαγνησίας.

Μᾶς χαιρετοῦν μὲ πικρὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη καὶ οἱ τρεῖς. Θέλω νὰ κλάψω. Ἐχω συγκινηθῇ πολὺ. Θὰ τοὺς ξαναδῶ ἄραγε;

Χάνω πάλιν τρεῖς συντρόφους. Τὸ ἀναρρωτήριον ἔχει ἀδειάσῃ. Ὁ Φάλαρης, ὁ Καλλιγέρης καὶ πολλοὶ ἄλλοι, φεύγουν μαζύ.

Μένουμε λίγοι τώρα στὸ ἀναρρωτήριον. Ὁ καιρὸς μᾶς ἀπελπίζει. Μέρες ὁλόκληρες μένω ξαπλωμένος καὶ ἐγώ.

* * *

... Ένα πρωί ξυπνῶ μὲ πόνους στὴν κοιλιά. Καταλαβαίνω ὅτι ποσειβλήθην καὶ ἐγὼ ἀπὸ δυσεντερία.

Τετέλεσται, σκέπτομαι. Δὲν ὑπάρχει σωτηρία. Καῦμένα μου ἀδέλφια!

Γιὰ μιὰ στιγμή σκέφθηκα νὰ μὴ φροντίσω καθόλου γιὰ τὸν ἑαυτό μου. Ἐπειτα ζωντάνεψε, ὠγκώθηκε, παρουσιάσθηκε τὸ ἐνστικτο τῆς αὐτοσυντηρήσεως.

Ὅχι! πρέπει νὰ παλαίψω ἀκόμη. Ἐφ' ὅσον θὰ μείνῃ μέσα μου ἵχνος ζωῆς, θὰ κάμω ὅ,τι μπορῶ. Δὲν ἔχω νὰ χάσω τίποτε περισσότερο, καταβάλλοντας μιὰ προσπάθεια, δίδοντας μιὰ ἀκόμη μάχη.

Συνεκέντρωσα τίς σκέψεις μου. Ἐμελέτησα τὸ τί ἔπρεπε νὰ κάμω μὲ τὰ μέσα ποὺμποροῦσα νὰ διαθέσω. Δὲν θὰ ἔτρωγα οὔτε ψωμί, οὔτε σουσίτιο. Δὲν θὰ ἔπινα νερό. Τὸ ψωμί θὰ τὸ πουλοῦσα καὶ θὰ ἔπαιρνα ὅ,τιμποροῦσα μὲ τὰ λίγα χρήματα.

Τὸ θάρρος μου ἐπανέρχεται. Ἡ ψυχραιμία μου, ἐπίσης. Ἐὰν ἀκολουθήσω μιὰ καλὴ τακτικὴ, ἴσως νὰ ἐκέρδιζα λίγων ἡμερῶν ζωὴ. Καὶ ἔχει πάλι, ὁ Θεός. Ἴσως νὰ γινότανε κανένα θαῦμα. Ποιὸς ξεύρει;

Γιὰ τὴν δυσεντερία χρησιμοποιοῦν φλοῦδες ροδιῶν. Αὐτὰ τὰ ἔβραζαν καὶ ἔπιναν τὸ ζουμί τους οἱ πάσχοντες. Ἦταν τὸ μόνο μας φάρμακο. Πολλοὶ αἰχμάλωτοι μάζευαν τὰ φλούδια αὐτὰ καὶ τὰ ἔδιδαν γιὰ λίγο ψωμί.

Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἀρχίζω νὰ τὰ παίρνω καὶ ἐγώ. Τὰ βράζω καὶ πίνω τὸ ζουμί τους. Ἐπρομηθεύθην ἀκόμη, δίδοντας λίγο ψωμί, καὶ σαῖ.

Αὐτὴ τὴ δίαπτα ἀκολουθῶ τίς πρῶτες ἡμέρες. Ἀλλὰ ἡ κατάστασίς μου ἐχειροτέρευε τόσο πολὺ, ὥστε μόλιςμποροῦσα νὰ περπατήσω.

Δὲν βάζω στὸ στόμα μου, οὔτε ψωμί, οὔτε σουσίτιο, οὔτε νερό. Τὸ σουσίτιο τὸ ἀνταλάσσω μὲ φλοῦδες ροδιῶν. Τὸ ψωμί τὸ πουλῶ σὲ κείνους ποὺ ἐπιστρέφουν ἀπὸ τίς ἀγγορεῖες. Κάθε ψωμί πουλιέται γιὰ δέκα γρόσια!

Μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ ἀγοράζω λίγο ρῦζι τὸ ὁποῖον

θράζω ἐπάνω σέ ξύλα, τὰ ὅποια προμηθεύομαι ἐπίσης ἐπὶ πληρωμῇ.

Ἔχω ἀδυνατίσει ὅμως τόσο ὅπὸ αὐτῇ τῇ δίαιτα, ὥστε δὲν μπορῶ νὰ περιπατήσω. Τὰ σωθικά μου καίουν κυριολεκτικῶς. Ἡ κατάστασίς μου εἶναι ἀπελπιστική. Ὁ θάνατος εἶναι πολὺ κοντὰ μου.

Ἀπελπίσθην πάλιν. Μοῦ φαίνεται ὅτι σὲ λίγες ἡμέρες θὰ πεθάνω. Τὸ κορμί μου θὰ ἔλυωνε στὰ χώματα τοῦ Κασσαμπᾶ.

Πολλές φορές χάνω τὶς αἰσθήσεις μου.

Ἐπειδὴ δὲν μποροῦσα νὰ βαδίσω ἔδιδα μπουκιές ψωμιοῦ σὲ ὑγιεῖς συναδέλφους μου, γιὰ νὰ μὲ μεταφέρουν στὰ ἀποχωρητήρια καὶ νὰ ἐκτελῶ τὶς φυσικὲς μου ἀνάγκες.

ΕΝΑ ΠΑΡΑΞΕΝΟ ΟΝΕΙΡΟ

Πιστεύετε στὰ ὄνειρα;

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ αἰχμαλωτίσθηκα δὲν εἶχα δὴ ὄνειρο. Ποιὸς ξεύρει, γιατί.

Μιά ἡσυχὴ βραδυά, ποὺ οὔτε ἔβρεχε, οὔτε χιόνιζε, οὔτε εἶχε κρῦο, κοιμήθηκα πολὺ βαθειά, πράγμα ποὺ σπανίως συνέβαινε. Καὶ βλέπω τὸ ἐξῆς περίεργο ὄνειρο:

«Ἦμουν αἰχμάλωτος, καὶ βρέθηκα στὸ σπῖτι τῆς θείας μου, ἢ ὅποια, κατὰ τὸ ὄνειρο, ἐξακολουθοῦσε νὰ μένη καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ στὸ σπῖτι τῆς, στὰ Χαλκᾶ-Βουνάρ. Ἡ θεία μου, ὅταν μὲ εἶδε σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι, ἔσπευσε νὰ μοῦ δώσῃ ροῦχα, παπούτσια, κάλτσες, τσουβάλι καὶ χρήματα. Ἐπίσης ἐφρόντιζε νὰ μοῦ δίδῃ ἄφθονη τροφή».

Αὐτὸ ἦταν τὸ ὄνειρο.

Ὅταν εὗπνησα τὸ πρωῒ καὶ κατάλαβα ὅτι αὐτὰ ἦταν... ὄνειρα, λυπήθηκα κατάκαρδα. Μοῦ θύμισε ἐκεῖνο τὸ ὄνειρο, τὴν εὐτυχισμένη μου ζωὴ. Γιατὶ νὰ εἶναι ὄνειρο καὶ νὰ μὴν εἶναι πραγματικότης;

Καλλίτερα νὰ μὴν ἔβλεπα ἐκεῖνο τὸ ὄνειρο. Ποῦ νὰ βρίσκονται τῶρα ἡ θεία μου, οἱ ἑξαδέλφες μου;

Αὐτὸ τὸ ὄνειρο, χειροτέρεψε τὴν κατάστασί μου. Γιατί νὰ τὸ δῶ; Καλὰ ἦμουν ἡσυχος ποῦ δὲν συλλογιζόμουν κανέναν.

Νόμιζε κανεῖς ὅτι πρὶν λίγο εἶχα αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ ἔχασα ἀπότομα.

Εἶμαι λυπημένος, πολὺ λυπημένος.

* * *

Ἕνα ἀπόγευμα ἐκείνης τῆς ἀλησμόνητης ἐποχῆς, μαθαίνω ὅτι ἐτοιμάζουν ἀποστολὴ ἀσθενῶν γιὰ τὴν Μαγνησία. Ἡ πληροφορία μὲ στενοχωρεῖ. Διότι ἀσφαλῶς θὰ ἔστελαν καὶ μένα. Ἐγὼ τῶρα θέλω νὰ πεθάνω, νὰ ἡσυχάσω. Δὲν μποροῦσα νὰ ἀνθέξω. Ἐντείνω τὴν προσοχή μου. Μόλις ἔλθουν οἱ γιατροὶ θὰ πῶ στὸν Καλλιγέρη, νὰ μὲ μεταφέρει στὰ ἀποχωρητήρια, νὰ μὴ μὲ ἴδου. Ἀλλ' ἐνῶ σκέπτομαι αὐτά, ἀκούω ὅτι οἱ γιατροὶ εὐρίσκοντο ἤδη στὸν ἄλλο λόχο, καταγράφοντας τοὺς ἀσθενεῖς.

Παρακαλῶ τὸν συνάδελφο Καλλιγέρη, νὰ μὲ σηκώσῃ νὰ μὲ πάῃ στὰ ἀποχωρητήρια, ὅσο μποροῦσε πιὸ γρήγορα.

— Ἐγὼ, τοῦ λέγω, πεθαίνω σὲ λίγο· καταλαβαίνω ὅτι δὲν εἶμαι καλά. Γιατὶ λοιπόν, νὰ μὲ μεταφέρουν στὴ Μαγνησία, καὶ νὰ ὑποστῶ ὅλους τοὺς κόπους τοῦ ταξιδιοῦ, καὶ νὰ μὲ βάλουν καὶ στὸ κρῦο λουτρό, μ' αὐτὸν τὸν καιρό;

Ὁ Καλλιγέρης εἶναι καλὸ παιδί, καὶ μὲ συμβουλεύει νὰ πάω στὸ Νοσοκομεῖο. Μοῦ λέγει: «Μιὰ φορὰ καὶ ἔχεις τὴν ἰδέα ὅτι θὰ... πεθάνῃς, δὲν θὰ χάσῃς τίποτε ἐὰν πᾶς ἔως κάτω. Δὲν ξεύρεις καμμιά φορὰ τί γίνεται. Μπορεῖ καὶ νὰ σωθῇς».

Ἀλλ' ἐνῶ συζητούσαμε ἔτσι μέσα στὸ ἀναρρωτήριο, ἔφθαναν οἱ γιατροί. Ὁ Ἕλληνας καὶ ὁ Τοῦρκος.

Ἀρχίζει ἡ καταγραφὴ τῶν ἀσθενῶν ποὺ θὰ σταλοῦν στὴ Μαγνησία. Ἐγὼ γιὰ νὰ τοὺς ξεγελάσω, προσποιῶμαι ὅτι κοιμοῦμαι. Ἀνόητη προσπάθεια.

Ὁ Στέλιος ὁ γιατρός ποῦ τὸ κατάλαβε, μὲ ἔσπρωξε μὲ τὸ πόδι του. «Σήκω, ἐπάνω» μοῦ εἶπε.

Ἐγὼ δὲν μποροῦσα πιά ὄχι νὰ σηκωθῶ, ἀλλὰ οὔτε νὰ κινηθῶ. Ἦκαμα μικρὴ προσπάθεια, ἀλλὰ ξανάπεσα.

— Γράψε καὶ αὐτόν, τοῦ λέγει ὁ Τοῦρκος.

Ἐγὼ, ἐπειδὴ εἶχα κακὴ ἰδέα γιὰ τὸ Νοσοκομεῖο, ἄρχισα νὰ παρακαλῶ τοὺς γιατροὺς νὰ μὴ μὲ στείλουν. «Τί θὰ καταλάβετε νὰ μὲ στείλετε ἐκεῖ;» τοὺς ἔλεγα. «Ἐγὼ, τώρα πεθαίνω· μὴ μὲ βασανίζετε περισσότερο. Γιατί νὰ μὲ στείλετε ἄδικα;»

Οἱ γιατροὶ ὅμως δὲν ἀκοῦνε ἀπὸ παρακλήσεις. Ἐγραψαν τὸ ὄνομά μου στὸν πίνακα, καὶ ἔφυγαν.

Ἀκόμῃ νὰ τελειώσουν τὰ βάσανά μου; Δὲν ξεύρω γιατί, εἶχα σχηματίσῃ πολὺ κακὴ ἰδέα γιὰ τὸ Νοσοκομεῖο. Δὲν ἔφθαναν τὰ τόσα μου βάσανα, ἀλλὰ θέλουν ἀκόμῃ νὰ μὲ κάμουν νὰ ὑποφέρω; Ὁχι, δὲν πρέπει νὰ πάω πουθενά! Θὰ κρυφτῶ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀποστολῆς, καὶ ὅ,τι θέλουν ὥς μὲ κάμουν. Ἡ ζωὴ μου εἶναι μιὰ φορὰ χαμένη!

Ὁ καὶμένος ὁ Καλλιγέρης, προσπαθεῖ νὰ μὲ καθησυχάσῃ καὶ νὰ μοῦ ἐμπνεύσῃ θάρρος. Ἐγὼ παρ' ὅλα αὐτά, θέλω νὰ κάμω ἀκόμῃ μιὰ ἀπόπειρα. Θὰ πάω νὰ παρακαλέσω ἰδιαιτέρως τὸν Ἑλληνα γιατρό, ποῦ βρισκότανε ἐκεῖνῃ τῇ στιγμῇ στὸ ἀμπρί του. Ἴσως τὸν πείσω καὶ μὲ κρατήσῃ στὸ Τάγμα γιὰ νὰ πεθάνω ἡσυχος.

Ὁ Καλλιγέρης μὲ φορτώθηκε στοὺς ὤμους του καὶ μὲ ὠδήγησε στὸν γιατρό. Ὁ ἄθλιος οὔτε θέλησε νὰ μὲ ἀκούσῃ. Προτοῦ ἀκόμῃ ἀνοίξω τὸ στόμα μου, κατάλαβε γιατί πῆγα νὰ τὸν δῶ καὶ μοῦ εἶπε:

— Αἶντε, πῆγαινε, δὲν γίνεται τίποτε.

Ὁ σύντροφός μου, μὲ φορτώθηκε πάλι στοὺς ὤμους του καὶ μὲ μετέφερε στὸ ἀναρρωτήριον. Μὲ ἓνα κομμάτι καμφορᾶς, τὸ ὁποῖον δὲν ξεύρω πῶς κατώρθωσε νὰ προμηθευθῇ, μοῦ ἔτριψε καλὰ τὴν πλάτη.

Ἐκεῖνο τὸ βράδυ δὲν ἔκλεισα μάτι. Εἶχα τρελλαθῇ ἀπὸ τοὺς πόνους. Ἐνόμιζα ὅτι μοῦ ἄλεθαν τὰ κόκκαλα,

καὶ ὅτι τὴν κοιλιά μου τὴν τρυποῦσαν μὲ μαχαίρια. Εἶχα ἐπὶ πλέον ἀνυπόφορη φαγοῦρα ποὺ μοῦ προξενοῦσαν οἱ ψεῖρες. Ἦθελα πολὺ νὰ πέθαινα, τοῦλάχιστον, νὰ ἡσύχαζα.

Ὅλα τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς μου, περνοῦν σὰν κινηματογραφικὴ ταινία ἀπὸ τὸ μυαλό μου. Πῶς πέρασαν ἐκείνες οἱ εὐτυχίες; Ποῦ νὰ φανταζότανε κανεὶς ὅτι θὰ ἐφθανα σ' ἐκείνη τὴν κατάστασι; Θυμοῦμαι τὴ χαρὰ μου, ὅταν πρὶν λίγο ἀκόμη καιρὸ εἶχεν ἐκδοθῇ τὸ πρῶτο μου βιβλίον. Ποιὸς θρίαμβος τότε γιὰ μένα, ὅταν μὲ συναντοῦσαν οἱ γνωστοί μου καὶ μὲ συνεχαίροντο! Καὶ πόσο καμάρωνα ὅταν διάβαζα στίς ἐφημερίδες τὰ σχόλια, καὶ τίς εὐμενεῖς κρίσεις. Μόλις μὲ ἄγγισε μιὰ μικρὴ δόξα, καὶ ἡ τύχη μὲ εἰρωνεύθη κατὰ τὸν σκληρότερο τρόπο. Καὶ ἔτοι πεθαίνω τώρα ἄδοξα, ἔρημος καὶ ἄγνωστος αἰχμάλωτος!

Θυμοῦμαι ἀκόμη, τώρα τοὺς ἀδελφούς μου, τίς γυναῖκες των, τὰ ἀγαπημένα μου ἀνήψια. Τί νὰ γίνονται; Μὲ θυμοῦνται; Ἀλλοίμονον δὲν θὰ τοὺς ξαναῖδῶ. Πεθαίνω μὲ τὴν σκέψιν μου σ' αὐτούς.

Μάταιε κόσμε! Ἠλίθιε ἄνθρωπε! Νομίζεις πῶς τὰ ξέρεις ὅλα, ἐνῶ δὲν ξέρεις τίποτε. Νομίζεις ὅτι εἶσαι πολιτισμένος ἐνῶ εἶσαι βάρβαρος. Νομίζεις ὅτι εἶσαι τὸ εὐγενέστερο τῶν πλασμάτων τῆς φύσεως, ἐνῶ ἔχεις ἐνστικτα τοῦ ἀγριότερου θηρίου. Διότι τὸ θηρίον ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν θυμάτων του, μόνον γιὰ νὰ φάγῃ, μόνον γιὰ νὰ συντηρηθῇ στὴ ζωὴ. Ἐνῶ σὺ ἄνθρωπε, γιὰ τὸ γούστο σου, ἀπὸ μιὰ ματαιοδοξία, γιὰ νὰ κάμῃς τὸ κέφι σου, βασανίζεις καὶ σκοτώνεις!

* * *

Τὴ νύχτα ἐκείνη χαλὰ πάλι ὁ κόσμος. Ἀστραπὲς αὐλακώνουν τὸν μαῦρο καὶ συννεφιασμένο οὐρανό. Τὸ ἀναρρωτήριον ἔχει γεμίσει νερά. Ἀκούομε τοὺς κεραυνούς νὰ πέφτουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ.

Ὅλοι φοβισμένοι, ἀγωνιῶντες παρακαλοῦν τὸν Θεὸν νὰ τοὺς σώσῃ. Ἐγὼ, ἐπειδὴ περιμένω νὰ... πεθάνω, ἀδισ-

φορῶ. Εἶμαι πεσμένος ἀκριβῶς σ' ἓνα λάκκο τοῦ ἀναρρωτηρίου. Τὰ πόδια μου καὶ ἡ μία μου πλευρά, εἶναι βουτηγμένα στὶς λάσπες καὶ τουρτουρίζω!

Ὑπομονή, σκέπτομαι. Τώρα θὰ πεθάνω!

Ἡ βροχή ἐξακολουθεῖ ὅλη τὴ νύχτα, χωρὶς νὰ σταματήσει λεπτό. Ὅλοι ἐκεῖ μέσα εἶναι ἀνάστατοι.

Οἱ ὥρες περνοῦν ἐνῶ σκέπτομαι χίλια δυὸ πράγματα.

Ξημέρωσε. Ἦκουα τὴν σάλπιγγα, νὰ σημαίνει ἐγερτήριο. Διερωτῶμαι:

— Μὰ ἀκόμη νὰ... πεθάνω;

Δὲν σκεπτόμουνα λογικά.

Οἱ αἰχμάλωτοι βγαίνουν ἀπὸ τὰ ἀμπριά. Ἡ βροχή σταμάτησε. Γίνονται οἱ ἐτοιμασίες γιὰ τὸ συσσίτιο. Ἐγὼ ἐξακολουθῶ νὰ μένω ἀκίνητος, μέσα σὲ ἓνα λάκκο γεμάτο ἀπὸ λάσπες.

Βγαίνοντας ὁ νοσοκόμος ὁ Σταῦρος ἀπὸ τὸ ἀμπρί του, μὲ εἶδε ξαπλωμένο μέσα στὶς λάσπες καὶ στὰ νερά.

— Μὰ τί κάθεσαι αὐτοῦ, βρὲ παιδί μου; μοῦ εἶπε· θέλεις νὰ πεθάνης;

— Καλλίτερα, τοῦ ἀπήντησα, νὰ πεθάνω, γιὰ νὰ ἡσυχάσω.

Ὁ Σταῦρος μὲ κύτταξε ἐκπληκτος.

— Σὺ ἓνας ἄνθρωπος μορφωμένος λὲς αὐτὰ τὰ λόγια; Ἐπιτρέπεται νὰ ἀφίνης τὸν ἑαυτό σου σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι; Οἱ ἄλλοι τί πρέπει νὰ κάμουν τότε; Σὺ πρέπει νὰ δίδης θάρρος στοὺς ἄλλους καὶ τὸ καλὸ παράδειγμα!

Τὰ μάτια μου βούρκωσαν. Εἶχε δίκην. Ἀλλὰ τί μπορούσα νὰ κάμω, ἀφοῦ εἶχα ἐξαντληθῇ τελείως; Ἐν τούτοις τοῦ ἀπήντησα.

— Ἐγὼ χάθηκα πιά! Μήπως φαντάζεσθε ὅτι εἶμαι ζωντανός;

Ἐκεῖνος ἔξυσε τὸ κεφάλι του. Μὲ κύτταξε λυπημένος. «Πάει καὶ ὁ Πισσάνος πεθαίνει», εἶπε.

Ἄν καὶ τὰ λόγια αὐτὰ τὰ ψιθύρισε μέσα στὸ στόμα του, τὰ ἄκουσα. Καὶ εὐχαριστήθηκα, ἀφοῦ ὁ νοσοκόμος εἶχε τὴ γνώμη ὅτι θὰ πέθαινα! Καὶ ἡ γνώμη του ἐκείνη, συμ-

φωνοῦσε μὲ τὴν ἐπιθυμία μου, νὰ πεθάνω! Τὰ θάσανα ἀνήκουν στὴ Ζωή, σκέφθηκα. Καὶ ὄχι στὸ θάνατο!

* * *

Ἀκούσαμε σὲ λίγο τὴν σάλπιγγα, νὰ καλῇ τοὺς ἀσθενεῖς στὸ γιαντρί. Θὰ ξαναγράψουν ἐκείνους ποὺ θὰ σταλοῦν στὸ Νοσοκομεῖον, καὶ θὰ γίνῃ ἡ τελευταία ἐπιθεώρησις.

Ἐπειδὴ δὲν μποροῦσα νὰ βαδίσω, ὁ Καλλιγέρης μὲ σήκωσε πάλι στοὺς ὤμους του καὶ μὲ πῆγε μπροστὰ στὸ ἀμπρί τοῦ γιαντρί. Ἐκεῖ συγκεντρώνονται ὅλοι οἱ ἀσθενεῖς ποὺ θὰ πᾶνε στὴ Μαγνησία.

Ἀρχίζει πάλι νὰ βρέχῃ. Δυὸ ὁλόκληρες ὥρες μένομε ἐκεῖ περιμένοντας, ἐνῶ ἡ βροχὴ μᾶς δέρνει ἀλύπητα. Τρέμω σύγκορμος. Γιὰ νὰ δοῦμε ποῦ θὰ καταλήξῃ αὕτὴ ἡ ἱστορία.

Ἐκείνη τὴν ὥρα ἔφεραν ἓνα μικρὸ κλίβανο, γιὰ τοὺς αἰχμαλώτους. Αὐτὸ ἦταν καλὸ, ἐπειδὴ θὰ γλύτωναν κάπως ἀπὸ τὸ μαρτύριον τῆς ψείρας.

Γιατί νὰ ἀργῶ νὰ πεθάνω;

Ἐπὶ τέλους ὁ γιαντρί διέταξε νὰ ξεκινήσωμε. Ὅσοι ἀπὸ μᾶς δὲν μποροῦν νὰ βαδίσουν, φορτώνονται ἐπάνω σὲ ἄλλους ρωμαλεότερους συναδέλφους των. Ἐμένα μὲ σηκώνουν δυὸ αἰχμάλωτοι, ἐπίσης ἀσθενεῖς. Ὁ ἓνας μὲ κρατᾷ ἀπὸ τίς μασχάλες καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ τὰ πόδια.

Περνοῦμε μπροστὰ ἀπὸ τὸν φούρνο καὶ μᾶς δίδουν ἀπὸ μισὴ κουραμένα. Τώρα ὅμως δὲν θὰ κρατήσω δίαιτα.

Ἔχω ἔτοιμο ἓνα σχέδιον αὐτοκτονίας.

Ὁ ἓνας ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μὲ κρατοῦσαν, ἔχει κρεμασμένη ἀπὸ τὸν ὦμο του μιὰ ἐλεεινὴ караβάνα. Τὸν παρακαλῶ νὰ μοῦ δίδῃ νερὸ μὲ τὴν караβάνα του, ἐνῶ ἐγὼ θὰ τοῦ δίδω λίγο ψωμί, εἰς ἀντάλλαγμα.

Γνωρίζω πολὺ καλὰ ὅτι τὸ νερὸ εἶναι ὀλέθριο γιὰ κείνους ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ δυσεντερία. Γι' αὐτὸ καὶ θέλω, πίνοντας νερὸ, νὰ χειροτερέψω τὴν κατάστασί μου.

Εἶπα στὸν συνάδελφον ποὺ μὲ σήκωνε, τὸ σχέδιό μου. Καὶ ἐκεῖνος δέχθηκε νὰ μὲ ποτίζῃ μὲ ἄφθονο νερὸ. Στὴν αἰχμαλωσία ἀδιαφοροῦσε ὁ ἓνας γιὰ τὴν Ζωὴ τοῦ ἄλλου.

Γι' αὐτόν, ἐνδιαφέρον σημεῖον ἦταν, τὸ ὅτι θὰ ἔπαιρνε ψωμί. Γι' αὐτὸ καὶ προθύμως γέμιζε τὴν καραβάνα τοῦ νεροῦ καὶ μοῦ προσέφερε. Στὸν Κασσαμπᾶ ὑπάρχουν πολλές θρύσες. Σχεδὸν σὲ κάθε γωνιὰ τῶν δρόμων ὑπάρχει καὶ μία θρύσι. Γιὰ μιὰ καραβάνα νεροῦ, τοῦ ἔδιδε μιὰ μπουκιὰ ψωμιοῦ!

Ὅταν ἐφθάσαμε στὸ σιδηροδρομικὸ σταθμὸ, αἰσθανόμενα τὴν κοιλιὰ μου... παραφουσκωμένη!

Στὴν τσέπη μου εἶχα δέκα γρόσια, ποὺ πείρισσεν ἀπὸ τίς κουραμάνες ποὺ εἶχα πουλήσει. Στὸ σταθμὸ πού καθίσαμε, βλέπαμε Τουρκόπαιδα νὰ πουλοῦν σταφίδες. Οἱ σταφίδες εἶναι ἐπίσης βλαβερὲς γιὰ τὴν δυσεντερία. Μὲ τὰ λίγα ἐκεῖνα χρήματα, ἀγόρασα μισὴ ὀκτὸ σταφίδες, τίς ὁποῖες ἀρχίζω νὰ τρώγω, μαζὶ μὲ τὸ ψωμὶ ποὺ μᾶς εἶχαν δώσῃ ἀπὸ τὸ φοῦρνο. Πίνω ἀκόμη καὶ ἄλλο νερό, ὅσο μποροῦσα περισσότερο, νομίζοντας ὅτι θὰ πέθαινα.

Σταφίδες, μαῦρο ψωμὶ καὶ νερό. Αὐτὰ θὰ χειροτέρευαν τὴν κατάστασί μου.

Τώρα δὲν μοῦ μένει παρὰ νὰ περιμένω τὸ... θάνατο σύμφωνα μὲ αὐτὰ ποὺ μᾶς ἔλεγαν ὁ γιατρὸς τοῦ Τάγματος καὶ οἱ ἄλλοι συνάδελφοι.

Τὸ τραῖνο ἐσφύριξε καὶ σὲ λίγο ἔμπαινε στὸ σταθμὸ. Ὅλα τὰ βαγόνια τοῦ τραίνου ἦσαν γεμάτα ἀπὸ Τούρκους στρατιῶτες. Γιὰ μᾶς τοὺς αἰχμαλώτους δὲν ὑπάρχει χώρος! Ἀναγκαστικῶς, λοιπόν, θὰ τοποθετηθοῦμε... ἐπάνω ἀπὸ τὰ βαγόνια...

Ἐγὼ περιμένω τὸν θάνατο ποὺ δὲν ἐρχότανε!

Ὅλοι σκαρφαλώνουν ὅπως μποροῦν. Ἐμᾶς ποὺ δὲν μπορούσαμε νὰ βαδίσουμε, μᾶς ἀνεβάζουν, οἱ συνάδελφοί μας, σηκώνοντάς μας στὰ χέρια τους. Στὸ ἴδιο βαγόνι βρίσκονταν καὶ ἄλλοι αἰχμάλωτοι, ποὺ ἐστέλοντο ἀπὸ τὴν Φιλαδέλφειαν εἰς τὸ Νοσοκομεῖον Μαγνησίας. Ἀνάμεσά τους καὶ ἓνας συγγενής μου!

Ἐάν συνηντώμεθα ἄλλοτε μὲ τὸν συννενη μου θὰ εἶχαμε διαχύσεις. Ἐκείνη ὁμως τὴν στιγμή ἀδιαφοροῦσε ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλον.

— Καὶ σὺ Ἀντωνάκη, αἰχμάλωτος;

Δὲν εἶπαμε τίποτε ἄλλο. Ἐν τῷ μεταξύ, οἱ συνάδελφοί μου μὲ εἶχαν ἀνεβάσῃ στὴ στέγη τοῦ βαγονιοῦ.

Ἡ βροχὴ εἶχε σταματήσῃ καὶ ἔλαμπε ἓνας θαυμάσιος ἥλιος.

Δὲν αἰσθανόμουν τώρα πόνους. Τὸ τραῖνο ξεκίνησε. Ὁ θόρυβος τῶν τροχῶν ποὺ γύριζαν ἐπάνω στὶς σιδερένιες ράγιες, καὶ τὸ ἐλαφρὸ λίκνισμα τοῦ βαγονιοῦ, μὲ νανούριζαν. Ἀρχισα γιὰ πρώτη φορά, ὕστερα ἀπὸ τόσους μῆνες, νὰ νυστάζω. Ἐκλείσα τὰ μάτια. Κοιμήθηκα!

ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΣΤΗ ΜΑΓΝΗΣΙΑ

Ξύπνησα ἀπὸ ἓνα σπρώξιμο ἑνὸς συναδέλφου μου. Ἀκουσα νὰ μοῦ λέγουν:

— Ξύπνα, φθάσαμε!

Ἀνοιξα χασμώντας τὰ μάτια μου. Τὸ τραῖνο εἶχε σταματήσῃ. Τί ὠραῖος ὕπνος ἦταν ἐκεῖνος! Θαῦμα.

Ἐχομε φθάσει στὸ σταθμὸ τῆς Μαγνησίας. Μὲ κρατᾷ μιὰ γλυκεῖα εὐχάριστη νάρκη καὶ δὲν θέλω νὰ κινηθῶ. Καθὼς ἤμουν ξαπλωμένος, ἔβλεπα τὸ ἐργαστάσιο, ὅπου μᾶς εἶχαν ὀδηγήσῃ πρὶν λίγους μῆνες. Ἀναμνήσεις σκληρές.

Ὁ Τοῦρκος στρατιώτης ποὺ μᾶς συνοδεύει, φωνάζει νὰ κατεβοῦμε. Ἀναισθήτως ἔκαμα νὰ σηκωθῶ, καὶ παραδόξως στάθηκα στὰ πόδια μου! Ἀπορῶ. Πράγμα περίεργο! Καὶ ὅμως πρὶν δυὸ ὥρες, στὸν Κασσαμπᾶ, δὲν μπορούσα νὰ σταθῶ στὰ πόδια μου! «Τί διάβολο!» σκέπτομαι. «Πῶς συμβαίνει αὐτό;»

Κατεβαίνω κρατούμενος στὶς διάφορες προεξοχές τοῦ βαγονιοῦ. Ὅταν κατέβηκα μᾶς ἔβαλαν στὴ γραμμὴ καὶ ξεκινήσαμε.

Παραδόξως ἔχω δυνάμεις καὶ περπατῶ. Πῶς γίνεται αὐτὸ τὸ θαῦμα; Ποῦ βρῆκα αὐτὴ τὴ δύναμι;

Ἀναμφιβόλως μόνο στὴν αἰχμαλωσίᾳ μπορούσαν νὰ συμβοῦν τόσο περίεργα πράγματα.

Οἱ νόμοι τῆς ἱατρικῆς εἶχαν ἀναστραφῇ. Βλέπαμε ἀνθρώπους νὰ περπατοῦν, καὶ σὲ λίγα λεπτά, νὰ πεθαίνουν!

Ἄλλους πάλιν, ἐτοιμοθανάτους νὰ μὴ μποροῦν νὰ κινηθοῦν, καὶ ξαφνικά νὰ σηκώνονται νὰ τρέχουν, νὰ ἀγωνίζονται ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ... φαγητό!

Σὲ μένα πάλιν συνέβαινε τὸ ἐξῆς περίεργον: Νὰ ὑποφέρω ἀπὸ δυσεντερία, νὰ μὴ μπορῶ νὰ βαδίσω καὶ νὰ πιῶ ὁκάδες νερό, νὰ φάγω σταφίδες καὶ ψωμί καὶ ἀντὶ νὰ... πεθάνω, γίνομαι καλὰ! !

Κάμω αὐτὲς τίς σκέψεις ἐνῶ ξεκινήσαμε ἀπὸ τὸν σταθμόν.

Σὲ λίγο μπαίναμε στὸν περίβολο τοῦ Νοσοκομείου. Στὴ μέση τοῦ περιβόλου ὑψώνοντο, ἓνα διώροφο κτίριο, καὶ διὰ-φορα ἄλλα μικρότερα οἰκήματα. Χρησιμοποιοῦνται, ἄλλο σὰν ἀναρρωτήριο, ἄλλο σὰν κλίβανος, κουρεῖο, λουτρό, μαγειρεῖο, κλπ.

Ἀπέναντι ἀκριβῶς τοῦ Νοσοκομείου βρίσκονται μερικὲς παράγκες ποὺ θεωροῦνται παραρτήματα!

Ἐπάρχει καὶ μιὰ παράγκα ποὺ χρησιμοποιεῖται σὰν στρατιωτικὸ χειρουργεῖο. Ἐκεῖ χειρουργοῦνται καὶ οἱ αἰχμάλωτοι οἱ ὁποῖοι δὲν βγαίνουν ζωντανοὶ ἀπὸ μέσα.

Οἱ Τοῦρκοι γιατροὶ σπουδάζουν ἐπάνω σὲ ζωντανὰ κορμιά!

Ὅταν φεύγαμε ὕστερα ἀπὸ μῆνες, ἔμαθα ὅτι σ' αὐτὸ τὸ χειρουργεῖο ἔκοψαν τὸ πόδι τοῦ Σταύρου τοῦ νοσοκόμου μας, ὁ ὁποῖος καὶ πέθανε!

Ἐπειδὴ ὁ ἥλιος ἦταν θαυμάσιος ξαπλώσαμε ὅλοι δίπλα στὸν τοῖχο, καὶ ἀπολαμβάναμε τὴ λιακάδα, μέχρις ὅτου δοῦμε ποῦ θὰ μᾶς ὁδηγήσουν καὶ τί θὰ μᾶς κάμουν.

Ἀπὸ μπροστὰ μας περνοῦσαν μερικοὶ αἰχμάλωτοι, ἀνήκοντες στὰ Τάγματα Μαγνησίας. Μεταξὺ αὐτῶν διακρίνω τὸν συνάδελφον στὴν ὑπηρεσία τῆς Ἀρμοστείας κ. Χαραμῆν, ὁ ὁποῖος ζεῖ μέχρι σήμερα.

Μὲ πλησιάζει. Μιλοῦμε λίγο. Τί νὰ ποῦμε; Τὰ χάλια μας μιλοῦσαν εὐγλωττα. Μοῦ εἶπε ὅτι βρίσκεται στὴ Μαγνη-

σία. Ειδήσεις για τὴν ἀπόλυσι τῶν αἰχμαλώτων, δὲν εἶχε νὰ μοῦ μεταδώσῃ, ἢ μᾶλλον δὲν πίστευε, σὲ ὅσες ἄκουε.

Χαιρετηθήκαμε ἀδιάφοροι.

Σκέπτομαι, χωρὶς ἡ σκέψις μου νὰ συγκεντρώνεται σὲ τίποτε. Τὸ μυαλό μου βρίσκεται σὲ μιὰ κατάστασι νάρκης. Οὔτε ἐλπίζω τώρα οὔτε ἀπογοητεύομαι, οὔτε περιμένω τίποτε.

ΓΟΛΓΟΘΑΣ ΚΑΙ... ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ!

Σὲ λίγο ἦλθε ὁ γιατρός, συνοδευόμενος ἀπὸ κάποιον νοσοκόμον νὰ μᾶς δῇ. Εἶναι Ἕλληνας αἰχμάλωτος καὶ αὐτός! Ὀνομάζεται Παπαϊωάννου. Ἔλεγε ὅτι κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἠπειρο καὶ ὅτι συνελήφθη αἰχμάλωτος στὸ Ἀἰδίνι. Ἀργότερα ἔμαθα ὅτι κατήγετο ἀπὸ τὴν Μικρὰ Ἀσία.

Φοροῦσε μιὰ καθαρὴ ἄσπρη μπλουζα, ἀλλὰ τὰ παπούτσιά του ἦσαν ἄθλια. Κάτω ἀπὸ τὴν ἄσπρη του μπλουζα διέκρινα ράκη!

Ἔκαμε μιὰ μικρὴ ἐπιθεώρησι, ἐνῶ ἐμεῖς ἐξακολουθοῦσαμε σὰν ζῶα νὰ εἴμεθα ξαπλωμένοι κάτω.

Διατάσσει ἐμένα καὶ μερικοὺς ἄλλους νὰ σταλοῦμε στὸ κουρεῖο νὰ ξυρισθοῦμε, ἐπειδὴ εἴχαμε μεγάλα γένεια καὶ μαλλιά.

Πήγαμε στὸ κουρεῖο τὸ ὁποῖον διευθύνεται ἀπὸ ἓνα Τουρκοκρητικόν. Αὐτὸς ἔχει βοηθοὺς τρεῖς-τέσσαρες αἰχμαλώτους. Μᾶς κόβουν τὰ μαλλιά καὶ μᾶς ξυρίζουν πολὺ γρήγορα. Πήγαμε πάλι καὶ ἐνωθήκαμε μὲ τοὺς ἄλλους. Ὁ γιατρός στεκότανε ἀκόμη ἐκεῖ. Εἶχε τὸ χέρι του κάτω ἀπὸ τὸ σαγόνι του καὶ σκεπτότανε, ἐνῶ μᾶς ἔβλεπε. «Τί νὰ κάμω;» ἐψιθύρισε. Ἐγὼ ἄκουσα αὐτὲς τίς λέξεις, ἀλλὰ δὲν ἴσχυρα νὰ καταλάβω ἐκείνη τὴ στιγμὴ, γιατί τις εἶπε.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἀρχίζω νὰ ἀλλάζω σκέψεις. Ἐνῶ πρὶν ἤθελα νὰ πεθάνω, τώρα θέλω μὲ κάθε θυσία νὰ ζήσω. Θὰ προσπαθήσω. Θὰ κάμω ὅ,τι μπορῶ. Ἡ ἐνεργητικότης μου πανέρχεται. Ἀφοῦ εἶχε περάσῃ ἡ δυσεντερία, θὰ πάλευα ἰάσι. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ εἴχαμε ξεκινήσῃ ἀπὸ τὸν Κασσα-

μπᾶ, δὲν εἶχα αἰσθανθῇ τὴν παραμικρὴ ἐνόχλησι. Τὸ ἐνοτικὸν τῆς αὐτοσυντηρήσεως ἐξεδηλώνετο τώρα μὲ ὅλη του τὴν ἔντασι.

Ὁ γιατρὸς ἔφυγε, ἀφοῦ ἔδωσεν ἀρκετές ὁδηγίες, σὲ κάποιον Ἑλληνα νοσοκόμο ποῦ μᾶς ὠδήγησε στοῦ λουτροῦ. Μπροστὰ στὴν πόρτα τοῦ λουτροῦ, στοῦ ὑπαιθρο, γδύθηκα καὶ δώσαμε τὰ κουρέλια μας νὰ κλιβανισθοῦν. Ἀρχίζουμε νὰ μπαίνουμε στοῦ λουτροῦ. Τὸ νερὸ ἦταν χλιαρὸ καὶ μᾶς προξενοῦσε μεγάλη εὐχαρίστησι. Αἰσθανόμουν τὸν ἑαυτό μου νὰ ζωογονῆται μὲ τὸ νερὸ τὸ ὁποῖον ἔπεφτε ἀπὸ πάνω, ἀπὸ ἓνα μοναδικὸ σωλῆνα. Πόσον καιρὸ εἶχε τὸ κορμί μου νὰ αἰσθανθῇ ζεστὸ νερὸ! Τί ἡδονή! Θέλω νὰ μείνω ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερη ὥρα. Δυστυχῶς, ὅμως δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν. Ὁ «Χαματζῆς» Ἀνανίας, νέος ἐκ... Καισαρείας, αἰχμάλωτος καὶ αὐτός, φωνάζει καὶ χαλᾷ τὸν κόσμον. Πρέπει νὰ βγοῦμε γιὰ νὰ μποῦν ἄλλοι.

Βγαίνομε ἀπὸ τὸ λουτρό, μὲ λύπη, χωρὶς νὰ σκουπισθοῦμε καὶ φοροῦμε τὰ κουρέλια μας τὰ ὁποῖα εἶναι ζεστά, τώρα. Καὶ μάλιστα, χωρὶς ψεῖρες!

Δύο νοσοκόμοι, αἰχμάλωτοι καὶ αὐτοὶ μᾶς παραλαμβάνουν καὶ μᾶς ὀδηγοῦν σ' ἓνα ξύλινο παράπηγμα. Αὐτὸ εἶναι τὸ περίφημο «ἀναρρωτήριον». Ἐκεῖ μέσα ὀδηγοῦνται οἱ νεοαφικνούμενοι αἰχμάλωτοι, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι ποῦ ἀποστέλλονται πίσω εἰς τὰ τάγματά των.

Γιὰ μένα ἐκεῖνο τὸ παράπηγμα ἦταν θαυμάσιο. Διότι εἶναι στρωμένο μὲ σανίδια! Γιὰ πρώτη φορὰ ὕστερα ἀπὸ τόσους μῆνες πατῶ σὲ σανίδια. Ἐπὶ πλέον, στὴ μέση τοῦ ἀναρρωτηρίου ὑπάρχουν δυὸ μεγάλες θερμάστρες, ὅπου σπινθηροβολεῖ φωτιά!

Ξάπλωσα ἐπάνω στὰ σανίδια! ὦ! εὐτυχία! Εἶναι ζεστὰ ἐκεῖ μέσα. Μῆνες τώρα ξάπλωνα στίς λάσπες. Τὰ σανίδια τώρα μοῦ φαίνονται σὰν πουπουλένια στρώματα.

Ξαφνικὰ ἀντικρύζω τὸν συγγενῇ μου, τὸν ὁποῖον εἶχα συναντήσῃ πρὶν ὥρες στοῦ τραῖνο. Τώρα καὶ οἱ δυὸ ἔχομε συνέλθῃ καὶ καθίσουμε κοντά - κοντά. Μιλοῦμε πολλὰ γιὰ

τὴν κατάστασι. Αὐτός εἶναι αἰσιόδοξος καὶ ἔχει τὴν ἰδέα ὅτι γρήγορα θὰ ἀπολυθοῦμε. Εἶχεν ὑπηρετήσει ἄλλοτε τὸν Τουρκικὸ στρατό, καὶ εἶχε συνηθίσῃ κάπως τὰ βάσανα. Φιλοσοφοῦσε γιὰ ὅλα τὰ ζητήματα. Ἔμενε στὴ Φιλαδέλφεια, καὶ ἐκεῖ δὲν περνοῦσαν τόσο ἄσχημα, ὅσο περνούσαμε ἐμεῖς τὸν Κασσαμπᾶ. Ἦταν ἄρκετὰ δυναμωμένος, καὶ φοροῦσε χονδρὰ ροῦχα. Ἐπὶ πλέον εἶχε τρία χονδρὰ σακκιά καινούργια καὶ καλορραμένα.

Μὲ παρηγορεῖ ὅπως μπορεῖ. Εἶναι βράδυ, ἀργά. Ἔξω πηχτὸ σκοτάδι. Χιονίζει. Ὁ νοσοκόμος τοῦ ἀναρρωτηρίου, αἰχμάλωτος καὶ αὐτός, ρίχνει ἄφθονα ξῦλα στὶς δυὸ θερμάστρες. Εἶναι θαυμάσιο πρᾶγμα νὰ παραμένῃ κανεὶς στὸ ἀναρρωτήριον! Ἐσφαλα ἔχοντας τόσο κακὲς ἰδέες γιὰ τὸ Νοσοκομεῖο τῆς Μαγνησίας.

Κάποιος ἀπὸ μᾶς ρωτᾷ τὸν νοσοκόμο ἐὰν θὰ μᾶς δώσουν τίποτε... φαΐ! Μαθαίνομε ὅτι ἂν περισσέψῃ σοῦπα ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο τῶν Τούρκων στρατιωτῶν, θὰ μᾶς δώσουν. Παρακαλοῦμε μὲ τὴν καρδιά μας νὰ περισσέψῃ κάτι γιὰ νὰ φᾶμε! Κάποιος, δυστυχὲς σὺντροφός μας τελείως ἀποκτηνωμένος ἀπὸ τὰ βάσανα, ἀπὸ τίς κακουχίες καὶ ἀπὸ τὴν πεῖνα, λέγει μὲ βαρεῖά φωνή:

— Βρὲ καὶ νὰ πέθαιναν ὅλοι οἱ ἄρρωστοι τοῦ νοσοκομείου, τί γλέντι θὰ εἶχαμε! Θὰ τρώγαμε ὅλο τους τὸ φαΐ ὥσπου νὰ... σκάσωμε!

Τὰ λόγια του ἐκεῖνα μὲ λυπήσανε. Πόσον ἀποκτηνώνει τὸν ἄνθρωπο ἡ ἀνάγκη!

Πέρασε ἀκόμη ἀρκετὴ ὥρα ἀναμονῆς. Διερωτώμεθα: Θὰ μᾶς δώσουν, ἢ δὲν θὰ μᾶς δώσουν; Δὲν θέλομε νὰ πλαγιάσωμε, περιμένοντες τὴν περίφημη σοῦπα!

Ἐπὶ τέλους! Ἐκάλεσε τοὺς νοσοκόμους, ὁ γιατρός γιὰ νὰ παραλάβουν τὴν σοῦπα! Πετοῦμε ἀπὸ τὴν χαρά μας. Τὴν βλέπομε νὰ τὴν φέρνουν μέσα σ' ἓνα τενεκὲ τοῦ πετρελαίου. Ἀχνίζει!

Οἱ νοσοκόμοι κάμουν τὴ διανομὴ. Ἔχουν μερικὰ παλὰ τενεκεδένια πιᾶτα, καμένα, παρμένα ἀπὸ σπίτια ποῦ

εἶχαν καὶ, καὶ ἐκεῖ μέσα τὴν σερβίρουν! Καθένας παίρνει μὲ τὴ σειρά του. Πέφτομε, κυριολεκτικῶς μὲ τὰ μοῦτρα. Εἶναι νὰ μὴ χαρῇ κανεὶς; Ἐχομε ἐνθουσιασθεῖ πολύ, μὰ πάρα πολύ! Τί μεγάλη εὐτυχία!

* * *

Τώρα πρέπει νὰ κοιμηθοῦμε. Εἶναι ἀργά. Πλάγιασα κοντὰ στὸν συγγενῇ μου. Σκεπασθήκαμε καὶ οἱ δυὸ μὲ τὰ πολύτιμα τσουβάλια του. Ὁ, τί ὠραία! Ζεστασιὰ ἀρκετὴ. Στὸ πᾶνωμα ξύλα, ἀπὸ πάνω μου στέγη! Δέν θὰ μὲ ξυπνήσουν, σήμερα τὰ νερά καὶ τὸ κρῦο! Καὶ τὸ ἐπίσης σπουδαῖο, δέν υπάρχουν ἐκεῖνες οἱ φοβερὲς ψεῖρες, ποὺ σοῦ προξενοῦν φαγούρα καὶ σέ κάμουν νὰ ξύνεσαι, χωρὶς νὰ μπορεῖς νὰ ἡσυχάσης λεπτό. Ἐκείνη τὴν ἡμέρα μὲ τὸ κλιθάνισμα εἶχαν ἐξοντωθῇ, τὰ δὲ τραύματα ποὺ μοῦ εἶχαν προξενήσει εἶχαν ἐπουλωθεῖ!

Ὁ εὐεργετικὸς ὕπνος μᾶς κατέλαβε ἀμέσως. Κοιμήθηκα, στὴ πραγματικότητα, ὕστερα ἀπὸ τεσσάρων μηνῶν ἀγρυπνία!

Ξύπνησα τὸ πρωῒ, ἔχοντας ἀκμαῖες τίς δυνάμεις μου, καὶ ἐξαιρετικὴ διαύγεια πνεύματος. Στὴν κοιλιά δέν αἰσθάνθηκα καμμιὰ ἐνόχλησι.

Ἕνας - ἕνας ξυπνοῦσαν οἱ συνάδελφοί μου καὶ μαζευτόντουσαν γύρω ἀπὸ τίς δυὸ θερμάστρες.

Τί ὠραία ποὺ ἦταν ἐδῶ! Χίλιες φορές καλλίτερα ἀπὸ τὸν Κασσαμπᾶ, ἢ μάλλον δέν μποροῦσε νὰ γίνη σύγκρισις καμμιὰ.

Μοῦ φαίνεται τώρα περίεργο, γιατί οἱ συνάδελφοί μου ποὺ εἶχαν ἔλθῃ στὴ Μαγνησία, μᾶς κατηγοροῦσαν τὸ Νοσοκομεῖο ἐκεῖνο καὶ μᾶς ἐφόβιζαν.

Ὅπωςδήποτε, σκέπτομαι, πρέπει νὰ κατατοπισθῶ μὲ τὴν καινούργια κατάστασι καὶ νὰ προσπαθῶ νὰ παραμείνω στὴ Μαγνησία ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον καιρό.

Ἐν τῷ μεταξύ, πῆγα καὶ γὼ καὶ κάθισα γύρω στὴν θερμάστρα. Οἱ συνάδελφοί μου, καθὼς καὶ ἄλλοι αἰχμάλωτοι, συζητοῦν.

Μερικοί αἰχμάλωτοι ἔχουν βγῆ ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο καὶ ἐπιστρέφουν στὰ τάγματά τους. Αὐτοὶ μᾶς δίδουν τίς πιὸ ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες.

Ἐκείνη τῇ στιγμῇ ἀνοιξε ἡ πόρτα τοῦ ἀναρρωτηρίου καὶ μπαίνει κάποιος αἰχμάλωτος. Γνωστή πολὺ γνωστή φυσιογνωμία. Τὸν βλέπω καλά, καλά καὶ ἐκεῖνος ἐπίσης.

— Πισσάνε!

— Λαγαρία...

Ἦταν ἓνας φίλος μου καὶ συνάδελφός μου στὴν Ἀρμυστεία, ἓνα λαμπρὸ παιδί, ὁ Λαγαρίας.

Ἄν καὶ σχετιζόμασταν πολὺ, μὲ δυσκολία ἀνεγνώρισε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Μά, εἶχαμε τέτοια χάλια!! Ἡ συνάντησις ἐκείνη μᾶς συγκινεῖ.

— Ποιὸς νὰ μᾶς ἔλεγε ποῦ θὰ καταντούσαμε ἔτσι, φίλε μου, μοῦ εἶπε ὁ Λαγαρίας.

— Τί νὰ γίνη; Γιὰ νὰ δοῦμε ἐὰν καὶ κατὰ πόσον θὰ τελειώσῃ, τοῦ ἀπαντῶ.

Καθίσαμε κοντὰ στὴ φωτιά καὶ ἀρχίσαμε νὰ συζητοῦμε. Ὁ καλὸς φίλος μου ξεύρει πολλὰ πράγματα γιὰ τὸ Νοσοκομεῖον. Ἀνῆκε στὸ τάγμα αἰχμαλώτων Μαγνησίας, καὶ εἶχε μπῆ πολλὰς φορές σὰν ἄρρωστος.

Ἐγὼ ἐνδιαφέρομαι νὰ μάθω τὸ κάθε τι, γιὰ νὰ μπορέσω νὰ μείνω ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον καιρὸ μέσα στὸ Νοσοκομεῖο. Παίρνω τίς πληροφορίες ποῦ μὲ ἐνδιαφέρουν, καὶ θὰ θέσω εἰς ἐφαρμογὴν ἓνα πρόγραμμα. Πρέπει μὲ κάθε τρόπο νὰ μπῶ στὸ Νοσοκομεῖο.

Περνᾷ ἀκόμη λίγη ὥρα. Ἐξω χιονίζει. Ἕνας εὐτραφὲς αἰχμάλωτος ἔχει βγῆ ἔξω καὶ κόβει ξύλα, γιὰ τίς θερμάστρες.

Περιμένομε ἐδῶ, τὸν γιατρό, νὰ κάμῃ τὸ «διάλεγμα» τῶν αἰχμαλώτων. Θὰ ἐπιτύχω νὰ μπῶ στὸ Νοσοκομεῖο;

Θὰ ἦταν δέκα ἡ ὥρα ἐκεῖνο τὸ πρωῒ, ὅταν ἀνοιξε ἡ πόρτα τοῦ ἀναρρωτηρίου καὶ μπῆκε μέσα ὁ γιατρός, τὸν ὁποῖον εἶχαμε δῆ καὶ χθές. Ἀνησυχῶ τώρα. Ἡ καρδιά μου κτυπᾷ δυνατά.

Διετάχθημεν νά σηκωθοῦμε ὄρθιοι, στή γραμμή. Οἱ συνάδελφοί μου στάθηκαν, ἐνῶ ἐγὼ προσποιῶμαι ὅτι σύρομαι καὶ ὅτι δὲν μπορῶ νά σταθῶ.

Ὁ γιατρός ἀρχίζει τὴν ἐξέτασι, ἐρωτῶν τὸν καθένα χωριστά. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο τοὺς ξεχωρίζει. Σχηματίζονται τρεῖς ὁμάδες. Οἱ ἄνδρες τῆς μιᾶς, θὰ μποῦν στὸ Νοσοκομεῖο, τῆς ἄλλης θὰ σταλοῦν στὸ ἀναρρωτήριο Οὐσάκ, τῆς δὲ τρίτης θὰ πᾶνε ἀπὸ κεῖ πού... ἤλθαν! Πίσω στὰ τάγματα των.

Ἐφθασε καὶ μπροστὰ σὲ μένα. Τοῦ λέγω ὅτι πάσχω ἀπὸ διάφορες ἀσθένειες, καὶ ἐπὶ πλέον ἀπὸ ρευματισμούς. Ἡ ἐξέτασις εἶναι τυπικὴ. Ὑποβάλλονται μόνον ἐρωτήσεις. Ἐάν ξεύρης νά ἀπαντήσης ὑπάρχει πιθανότης νά μῆῃς στὸ νοσοκομεῖο. Καταλαβαίνει ὅτι πράγματι ἔχω ἀπόλυτη ἀνάγκη νοσηλείας καὶ μὲ διατάσσει νά πάω μὲ ἐκείνους πού θὰ μείνουν στὸ νοσοκομεῖο.

ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΚΑΙ... ΑΝΘΡΩΠΟΙ!

Ἔως τώρα πηγαίνομε καλά. Σὲ μιὰ ἄλλη ὁμάδα ἔχει τοποθετηθῇ ὁ Λαγαρίας. Θὰ τὸν γυρίσουν πίσω στὸ τάγμα του. Τί κρίμα!

Ἐνῶ γίνεται ἡ ἐξέτασις καὶ τὸ ξεχώρισμα τῶν ἀσθενῶν, μῆῃκε μέσα στὸ ἀναρρωτήριον ὁ Τοῦρκος ἀρχίατρος, ἀκολουθούμενος ἀπὸ ἄλλον Τοῦρκο γιατρό.

Ὁ τελευταῖος αὐτὸς ἐξετάζει τοὺς αἰχμαλῶτους οἱ ὁποῖοι βγαίνουν ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο. Οἱ αἰχμάλωτοι αὐτοὶ μένουν, γιὰ λίγες ἡμέρες στὸ ἀναρρωτήριο. Οἱ δυὸ Τοῦρκοι γιατροί, εἶναι, ὅπως πληροφορήθηκα ἐκείνη τὴν στιγμή καὶ ὅπως τὸ ἀντελήφθην ὁ ἴδιος ἀργότερα, ἄνθρωποι, πού δείχνουν ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς αἰχμαλῶτους. Φροντίζουν μὲ τὰ πενιχρά μέσα πού διέθετεν ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις νά κάμουν ὅ,τι μποροῦσαν. Ἰδίως, ὁ Ἀρχίατρος ἦτο πολὺ εὐγενής, καὶ συμπεριφερέτο πρὸς τὸν Ἕλληνα αἰχμάλω-

τὸν ἱατρὸν, ὡς πρὸς φίλον, ὡς πρὸς συνάδελφον πραγματικόν.

Ἐκείνη τὴν στιγμή μᾶς ἐξετάζει, χωρὶς νὰ ἐπεμβαίνει στὶς ἀποφάσεις τοῦ Ἑλληνος συναδέλφου του.

Ξαφνικά, ἔπесαν τὰ μάτια του, στὸν Λαγαρία. Τὸν ἐγνώριζε, διότι ὁ φίλος μου, εἶχε διατελέσει πρὸ μηνῶν νοσοκόμος τῶν αἰχμαλώτων, καὶ κατάρθωσε νὰ ἐπιτύχη τὴν εὐνοιά του. Γι' αὐτὸ καὶ μόλις τὸν εἶδε τοῦ εἶπε νὰ παραμείνῃ ὡς νοσοκόμος. Ἔτσι θὰ ἔχω σύντροφο καλὸ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν συγγενῇ μου τὸν βρῆκαν πολὺ καλὰ καὶ τὸν ἔστειλαν πίσω στὸ τάγμα του. Τί κρίμα!

ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΣΤΕΓΗ ΚΑΙ ΠΑΝΩ ΣΕ ΣΤΡΩΜΑ!

Ἡ ὁμάς εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκα καὶ ἐγώ, ὠδηγήθη ἀπὸ ἓνα νοσοκόμον εἰς τὸ κυρίως κτίριον τοῦ νοσοκομείου. Εὐτυχῶς. Γιὰ λίγες μέρες τοῦλάχιστον θὰ κοιμώμουν καλὰ.

Μπήκαμε σ' ἓνα μακρόστενο θάλαμο. Ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ὑπάρχουν σειρὲς ἀπὸ στρώματα κάτω στὸ πάτωμα. Ἐπάνω στὰ στρώματα εἶναι ξαπλωμένοι ἐξῆντα περίπου ἄρρωστοι αἰχμάλωτοι. Οἱ περισσότεροι ὑποφέρουν ἀπὸ ἐντερικά. Πλαγιάζουν ἐπάνω στὰ στρώματα χωρὶς νὰ γδύνωνται. Ὁ θαλαμάρχης αὐτοῦ τοῦ θαλάμου εἶναι κάποιος Στέλιος Δημητριάδης, ἔμπορος ἄλλοτε στὴ Σμύρνη. Στὸν ἴδιο θάλαμο ὑπηρετοῦν σὰν νοσοκόμοι καὶ δυὸ ἄλλοι αἰχμάλωτοι, τῶν ὁποίων δὲν θυμοῦμαι τὰ ὀνόματα.

Κάθε στρῶμα ὑπολογίζεται γιὰ δυόμιση ἄρρώστους.

Τί θὰ κάμωμε, ἐδῶ; σκέπτομαι.

Ἐκεῖ μέσα συναντῶ καὶ μερικοὺς γνωστούς μου. Στὴν εἴσοδο τοῦ θαλάμου ἀκριβῶς βλέπω τὸν Λεωνιδόπουλον, τοῦ ὁποίου ὁ πατέρας εἶχε μηχανουργεῖον στὴ Φασουλᾷ τῆς Σμύρνης. Εἶναι σὲ ἐλεεινὴ κατάστασι. Ἐξηντλημένος, ἀδυνατισμένος. Σὲ λίγες μέρες πέθανε.

Τὴν ἡμέρα ποὺ μπῆκα σ' ἐκεῖνον τὸν θάλαμο, ἔφεραν καὶ κάποιον ἄλλον γνωστό μου ἀπὸ τὴν Σμύρνην τὸν Γαλανάκη, ἓνα νέο παιδί. Γιατί τὸν ἔφεραν; Ἦταν ἐτοιμοθάνατος. Σχεδὸν ψυχορραγοῦσε. Καὶ αὐτὸς ἔπασχε ἀπὸ εὐκοιλιότητα.

Κάθισα ἐπάνω σὲ ἓνα στρῶμα, πρὸς τὸ βάθος τοῦ θαλάμου. Εἶμαι τώρα κακοδιάθετος. Τὴν ἴδια στιγμή βλέπω νὰ μπαίνει ὁ Ἀνδρουλάκης, ὁ γνωστός μου χωροφύλαξ. Ὁ δυστυχὴς εἶναι σὲ πολὺ ἐλεεινὴ κατάστασι. Γύριζε ἀπὸ τὸ ἀποχωρητήριον. Ἄχ αὕτῃ ἡ δυσεντερία! Τὰ μάτια μας συναντηθήκανε. Ἀλλὰ κανεὶς μας δὲν εἶχε τὸ κουράγιο νὰ μιλήσῃ. Αὐτὸς εἶναι μιὰ σκιά. Κούνησε τὸ κεφάλι του ἀπελπισμένα, ἀλλὰ δὲν ἐπροχώρησε νὰ μὲ πλησιάσῃ. Πῆγε στὴ θέσι του, κάθησε καὶ σκεπάσθηκε μὲ μιὰ κουβέρτα.

Ὁ νοσοκόμος, ποὺ ἤξευρε ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα, πῆγε σὲ λίγο καὶ σήκωσε τὴν κουβέρτα. Ὁ Ἀνδρουλάκης, τὸ καλὸ ἐκεῖνο παιδί, ποὺ τόσα τραβήξαμε μαζί, ὁ μοναδικός μου στὴν αἰχμαλωσία σύντροφος, ἦταν νεκρός. Ἀλλὰ καὶ ὁ Γαλανάκης εἶχε πεθάνει ἐν τῷ μεταξύ. Καῦμένα παιδιὰ, ἡσυχάσατε ὕστερα ἀπὸ τόσα μαρτύρια! Οἱ δικοὶ σας, σὰς περιμένουν καὶ θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ σὰς περιμένουν. Δύσκολα τὸ παίρνει κανεὶς ἀπόφασι ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ χάσῃ τὸν ἄνθρωπό του, ἐὰν δὲν τὸν δῇ μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια νεκρό!

Ἐνῶ κάμω αὐτὲς τίς μαῦρες σκέψεις, βλέπω τὸν γιατρό νὰ μπαίνει στὸ θάλαμο. Θὰ κάμῃ τὴν καθημερινή του ἐπίσκεψιν. Ἀκολουθεῖται ἀπὸ τὸν θαλαμάρχην καὶ ἀπὸ τοὺς δυὸ νοσοκόμους.

Κάθε ἄρρωστος ἔχει τὴν ταμπέλλα του, ὅπου ἀναγράφεται τὸ ὀνοματεπώνυμό του, καὶ ἡ ποσότης τῆς τροφῆς ἢ ὁποία τοῦ δίδεται.

Ἡ τροφή εἶναι ὠρισμένη. Λαμπᾶς ἀπὸ σκέτο ρυζι, ἐλάχιστο κρέας, πιλάφι, σοῦπα, γιανούρτι, γάλα.

Οἱ πάσχοντες ἀπὸ ἐντερικά παίρνουν μόνον λαμπᾶ καὶ οἱ πάσχοντες ἀπὸ πνευμονικά, λίγο γάλα καὶ λίγο γιανούρτι. Ὅσοι δὲν... πεθάνουν, ἀλλὰ ὅταν ἀρχίσουν νὰ εἰσέρχων-

ται στο στάδιο τῆς ἀναρρώσεως παίρνουν λαμπᾶ, λίγο κρέας καὶ λίγο ψωμί. Ὅσοι δὲ θεωρηθοῦν σχετικὰ ὑγιεῖς παίρνουν πιλάφι καὶ κρέας καὶ κάπως περισσότερο ψωμί.

Σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἔτοιμοι γιὰ νὰ βγοῦν, δίδουν κάποτε, κάποτε λίγες βρασμένες σταφίδες, τὸ ὁποῖον ὀνομάζουν «χοσάφι», κανένα λουκούμι, ἢ ταιγάρο.

Ἐννοεῖται ὅτι δὲν κάθεται κανεὶς πολλές ἡμέρες στὸ νοσοκομεῖο, διότι τὰ κρεβάτια εἶναι πολὺ λίγα. Ἐνῶ καταφθάνουν δεκάδες ἀσθενῶν, ἐλάχιστοι εἰσάγονται γιὰ νοσηλεία. Καὶ μόνον οἱ ἐτοιμοθάνατοι, σχεδόν.

Τὰ φάρμακα εἶναι ὠρισμένα. Ἡ κολλὰ - κοκά, ἢ κινίνη. Καὶ ὅταν κανένας πνέει τὰ λοίσθια, τοῦ κάμουν μιὰ ἔνεσι καμφορᾶς, χωρὶς θέβαια καὶ ὁ γιατρός νὰ πιστεύῃ ὅτι μπορεῖ μ' αὐτὴ τὴν ἔνεσι νὰ σώσῃ τὸν ψυχορραγοῦντα. Τώρα γιατί γινότανε αὐτὴ ἡ ἔνεσις δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω.

Ὁ ἓνας νοσοκόμος ξεκρεμᾶ τίς ταμπέλλες, τίς ὁποῖες ἀκουμβᾶ ἐπάνω σ' ἓνα χαρτόνι, ποὺ χρησιμοποιεῖται γιὰ στήριγμα, γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ γιατρός νὰ γράψῃ τὴ διαίτα τοῦ πάσχοντος.

Ἐμένα, λόγῳ τοῦ ὅτι εἶχα δηλώσῃ ὅτι πάσχω ἀπὸ ὀξεῖς ρευματισμούς, μοῦ γράφει πλήρη τροφή. Δηλαδή, σοῦπα τὰ πρωῒ, ἓνα μαυροζοῦμι μὲ λίπος, δυὸ κουταλιές, πιλάφι, μιὰ μπουκιὰ κρέας καὶ ψωμί γιὰ μεσημέρι - βράδυ.

Ναὶ μὲν αὐτὴ ποὺ θεωρεῖται πλήρης τροφή ἔξῃ... κουταλιῶν, εἶναι πρᾶγμα θαυμάσιο γιὰ μένα, ἀλλὰ ὅποιος τρῶγει ἔτσι δὲν μένει πολλές μέρες στὸ νοσοκομεῖο. Ἄρα πρέπει νὰ βρῶ ἄλλον τρόπο καὶ νὰ μὴν παίρνω ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖον πολλὴ τροφή. Θὰ φροντίσω νὰ βρῶ κανένα τρόπο νὰ ρίξω ἄγκυρα.

Ὁ γιατρός ἀφοῦ τελείωσε τὴν τυπικὴ ἐπίσκεψι ἔφυγε! Ἐκείνη τὴ στιγμὴ δὲν ἐνδιεφέρθη νὰ μάθω, ποῦ ἔμενε.

Ὁ νοσοκόμος μοῦ ὑπέδειξε τὸ στρῶμα ὅπου θὰ πλάγιαζα.

Στὸ ἴδιο στρῶμα θὰ κοιμώμαστε δύο. Ὁ καινούργιος μου σύντροφος εἶναι ἓνας Ἀρμένιος, ὁ ὁποῖος δὲν μιλοῦσε διόλου τὴν Ἑλληνικὴ. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἦταν πτώμα. Μοῦ φαίνεται πῶς δὲν θὰ Ζήσει οὔτε ὦρες. Τὸ ψωμί του δὲν τὸ εἶχε φάη. Μοῦ τὸ ἔδειξε καὶ μοῦ ζητοῦσε τσιγάρα. Ἦθελε νὰ καπνίσῃ προτιμῶντας μ' ἐκείνη τὴν πεῖνα νὰ δώσῃ τὸ ψωμί. Φυσικά, ἐγὼ δὲν εἶχα.

* * *

Πλησιάζει μεσημέρι. Ἐγὼ ξαπλωμένος ἐπάνω στὸ στρῶμα, περιμένω ἐναγωνίως τὴν ὥρα ποὺ θὰ φωνάξουν νὰ φάμε! Οἱ νοσοκόμοι πηγαινοέρχονται.

Σκουπίζουν τὸ θάλαμο, δίδουν δοχεῖα σὲ μερικοὺς ἀσθενεῖς ποὺ δὲν μποροῦν νὰ πᾶνε στὸ ἀποχωρητήριο. Πολλοὶ πάλι ἀσθενεῖς λερώνονται ἐπάνω τους, καὶ οἱ νοσοκόμοι χαλοῦν τὸν κόσμον, βλαστημοῦν καὶ χτυποῦν ἀκόμη τοὺς ἀρρώστους, διότι τότε εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ τοὺς καθαρίσουν.

Τὸ μεσημέρι ἔφθασε. Φωνάζουν γιὰ συσσίτιο. Ἐνας ἓνας βγαίνει μὲ τὴ σειρὰ του, καὶ κάθεται σ' ἓνα τραπέζι ποὺ βρισκότανε στὴν αὐλή. Διανομὴ κάμει ἓνας νοσοκόμος, ποὺ λέγεται Γιώργης. Δὲν θυμοῦμαι τὸ ἐπώνυμό του. Καταγότανε ἀπὸ τὰ Βουρλά. Εἶχε ἀρκετοὺς ἀδελφούς, τοὺς ὁποῖους ἔσφαξαν οἱ Τοῦρκοι. Ἦταν πολὺ καλὸ παιδί.

Τὸ νοσοκομεῖο διέθετε μόνον... πέντε πιάτα! Καὶ αὐτὰ ἦσαν μετάλλινα καὶ μαῦρα σὰν τὴν κόλασι. Τὰ εἶχαν μαζέψῃ ἀπὸ τὰ καμμένα. Τὸ ἴδιο καὶ τὰ κουτάλια. Ἀπὸ τὰ ἴδια, μοναδικὰ πέντε πιάτα, ποὺ δὲν πλένονται ποτέ, τρῶνε ὅλοι οἱ ἀσθενεῖς τοῦ νοσοκομεῖου!

Ὅταν ἔφαγα, πῆγα πάλι καὶ ξάπλωσα. Σκέπτομαι, ἀλλὰ δὲν βγάζω κανένα συμπέρασμα.

Οἱ ὦρες περνοῦν. Σκοτεινιάζει πάλιν. Περιμένομε τὸ φαγητό. Ὁ νοῦς μας εἶναι ἐκεῖ. Τί ἄλλο νὰ σκεφθοῦμε;

Μιὰ κατήφεια βασιλεύει στὸ θάλαμο. Ἐνα βάρος μοῦ πιέζει τὴν ψυχή.

Ὅταν ἐτελείωσε ἡ διανομὴ τοῦ συσσιτίου, περίσσεψε

λίγο φαγητό. Οί νοσοκόμοι τότε φώναξαν νά πάρη ὅποιος ἤθελε. Πῆρα ἓνα μικρὸ τενεκέ, τὸν ὁποῖον μοῦ γέμισαν μὲ πιλάφι. Τῷ φαγα καὶ κοιμήθηκα ἡσυχος.

Τὸ φαγητὸ περίσσευε διότι οἱ περισσότεροι... δικαιοῦχοι πέθαιναν, ἐν τῷ μεταξύ.

ΟΙ... ΨΟΦΙΟΙ!

Ἦταν σχεδὸν σκοτεινὰ ὅταν ξύπνησα, ἀπὸ φωνές. Κάποιος Τοῦρκος φώναζε:

— Κάτς τανὲ κεμπερετζέκ θάρ; (Δηλαδή: Πόσοι ὑπάρχουν ψόφιοι;!)

Ὁ θαλαμάρχης καὶ οἱ δυὸ νοσοκόμοι εἶχαν ξυπνήσει. Καὶ ἀντὶ νὰ ἀπαντήσουν στὸν Τοῦρκο, ἄρχισαν νὰ βλέπουν τοὺς ἀρρώστους... δοκιμάζοντες αὐτοὺς μὲ τραβήγματα τῶν ποδιῶν των, γιὰ νὰ βρίσκουν τοὺς πεθαμένους ποὺ ξεψύχησαν τῇ νύχτα.

Ὁ νοσοκόμος ὅλο καὶ τραβᾷ πτώματα. Πότε πέθαναν αὐτοί; Κανείς μας δὲν τοὺς πῆρε εἶδησι. Ὁ νοσοκόμος τραβᾷ. "Ένας νεκρός. Δύο, τρεῖς, τέσσαρες, πέντε! Ἀκόμη. Καὶ ἄλλοι νεκροί; Τοὺς τραβᾷ ἀπὸ τὰ στρώματα πρὸς τὸ μέσον τοῦ θαλάμου. "Υστερα τοὺς παίρνουν ἄλλοι νοσοκόμοι. Ποῦ τοὺς πηγαίνουν; Μὰ τόσοι νεκροί; Ὁ νοσοκόμος πλησιάζει πρὸς ἐμένα! Κι' ἄλλος πεθαμένος! "Υστερα ἄλλος. Τραβᾷ καὶ τὸν σύντροφόν μου, τὸν Ἀρμένιο. Μὰ τί, κι' αὐτός πέθανε;

Ἀρχίζω νὰ νομίζω ὅτι εἶμαι κι' ἐγώ... πεθαμένος. "Όλοι στὴ σειρὰ εἶχαν πεθάνῃ. Πῶς πεθαίνουν ἐδῶ; Εἶμαι ζωντανὸς ἢ πεθαμένος;

Ἀκούω τὸν νοσοκόμο ποὺ λέγει στερεότυπα: «Κι' αὐτὸς πεθαμένος». Προχωρεῖ σὲ ἄλλον καὶ ξαναλέγει: «Κι' αὐτός».

Διερωτῶμαι: Ζῶ; Ὁ νοσοκόμος εἶναι κοντά μου πολὺ. Τὸν βλέπω μὲ τὰ μάτια ὀρθάνοιχτα. Δὲν ἔχω συναίσθη-

σι. Περιμένω νὰ ἀκούσω τί θὰ πῇ γιὰ μένα. Πέθανα; Θὰ μὲ πάρουν, οἱ δυὸ νοσοκόμοι;

Τὸν βλέπω νὰ μὲ σπρώχνει μὲ τὸ πόδι του. Γιὰ νὰ δοκιμάσω ἐὰν ζῶ, θέλω νὰ ἀνοιγοκλείσω τὰ βλέφαρά μου. Ἐὰν δὲν κινηθοῦν, σημαίνει ὅτι εἶμαι... πεθαμένος!! Ἐὰν κινηθοῦν, ζῶ! Καὶ ὁ νοσοκόμος θὰ μὲ ἀφίση. Φοβερὴ καὶ ἀπίστευτὴ κατάστασις!

Καταβάλω μιὰ προσπάθεια. Ἀνοιγόκλεισαν τὰ βλέφαρά μου. Κίνησα ἀμέσως καὶ τὰ πόδια μου. Ὁ νοσοκόμος ἀφοῦ μὲ πρόσεξε καλὰ, πῆγε στὸν παρακάτω. Ἀνέπνευσα. Φαίνεται ὅτι εἶμαι ἀκόμη στὴ ζωὴ. Τί περίεργη ψυχολογικὴ κατάστασις!

Κρῦος ἰδρώτας ἔβρεξε τὸ σῶμα μου.

Ἐξω ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο δυὸ κάρρα περιμένουν. Θὰ φορτώσουν τὰ πτώματα, καὶ θὰ τὰ μεταφέρουν στὸ νεκροταφεῖο τὸ Ἑλληνικόν.

Ἀπελπισία.

ΘΛΙΒΕΡΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Παραμονές Χριστουγέννων! Θλιβερὲς ἀναμνήσεις. Σήμερα σκεπτόμεθα τὰ σπίτια μας τοὺς δικούς μας. Σὰν πέρυσι τέτοιο καιρὸ, γλεντούσαμε. Ἡ Σμύρνη ἦταν Ἑλληνικὴ!

Ὁλος ὁ κόσμος ἔτρεχε στὰ μαγαζιά, ψώνιζε, προετοιμαζότανε. Τὰ παιδιὰ περίμεναν διάφορα παιγνίδια ἀπὸ τοὺς γονεῖς των.

Ἐνῶ σήμερα... σήμερα...

Περνοῦν ἀκόμη δυὸ μέρες. Ἡ ἴδια κατάστασις.

Χριστούγεννα! Δὲν ὑπάρχουν πιά Γιορτές! Φέρνουν ἐτοιμοθανάτους ἀπὸ διάφορα μέρη, χωρὶς λόγο, διότι πεθαίνουν!

Χριστούγεννα! Μαῦρες εἶναι οἱ ψυχές μας. Πεθαίνουν, πεθαίνουν, πεθαίνουν. Μὰ τί κακὸ εἶναι αὐτό;

Τὰ κάρρα περιμένουν ἀπ' ἔξω, γιὰ τὰ πτώματα. Ἐχω

ἐκνευρισθῇ. Μὰ καί σήμερα, μέρα ποῦ εἶναι, θὰ πεθάνουν Χριστιανοί;

Εἶδα τὸν γιατρό. Καί αὐτός εἶναι στενοχωρημένος. Ποιός ξεύρει τί νὰ συλλογίζεται. Ἔκαμε θιαστικός τὴν ἐπίσκεψί του.

Τὸ μεσημέρι ἔφαγα χωρὶς ὄρεξι. Δὲν αἰσθανόμουν τὸν ἑαυτό μου καθόλου καλά.

Περνᾷ ἀκόμη καμμιά ὥρα.

Ἐνῶ ξαπλωμένος στὸ στρῶμα, σκεπτόμουν, εἶδα νὰ φέρνουν μέσα ἓνα ἀσθενῆ. Τὸν ὑποβαστάζουν δυὸ νοσοκόμοι. Προσέχω νὰ δῶ ποιός εἶναι. Τὸν ἀναγνωρίζω. Εἶναι ὁ ἀδελφός κάποιου φίλου μου. Τὸ ἐπίθετόν του εἶναι Σπανομανώλης. ὦ τὸ δύστυχο τὸ παλληκάρι. Εἶναι σὲ πολὺ ἀσχημὴ θέσι...

Παρ' ὅλα τὰ χάλια του μὲ ἀνεγνώρισε. Τὸν ἐπλησίασα. Συγκινήθηκα. Μὲ πῆραν τὰ δάκρυα. Ἐκλαψε καί ἐκεῖνος. Δὲν μιλήσαμε. Τοῦπιασα τὸ χέρι καί τοῦ τῷσφιξα. Χαμογέλασε. Τὸ χαμόγελό του, ἦταν πολὺ πικρό.

Τὸν ξάπλωσαν σ' ἓνα στρῶμα. Δὲν θὰ ζήσει. Τὸ καταλαβαίνω. Ὁ θαλαμάρχης ἐνὸς ἄλλου θαλάμου, ποῦ ὠνομάζετο Χρῆστος, ἔτυχε νὰ γνωρίζῃ τὸν Σπανομανώλη. Ἦλθε καί τὸν εἶδε. Προσπαθεῖ νὰ τὸν καθησυχάσῃ. Εἰδοποιεῖ ἀμέσως τὸν γιατρό, νὰ βοηθήσῃ ὅπως μπορεῖ. Ὁ γιατρός ὅταν τὸν εἶδε, δὲν δίδει ἐλπίδα. Διατάσσει ὅμως νὰ τὸν μεταφέρουν σὲ καλύτερο θάλαμο, ὅπου ἦταν θαλαμάρχης ὁ Χρῆστος. Ἐκεῖ εἶχε καλύτερη περιποίησι.

* * *

Δευτέρα ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων. Ἔχω νευριάσει. Σηκώθηκα νὰ κάμω βόλτες στὸ θάλαμο, ἀλλὰ μοῦ ἔβαλε τίς φωνές ὁ νοσοκόμος, καί πῆγα καί ζάρωσα στὴ θέσι μου.

Φέρνουν καί ἄλλους ἀσθενεῖς. Ὁ θάλαμος ἀδειάζει γιὰ νὰ γεμίσῃ πάλιν.

Ἦλθε ὁ γιατρός. Θέλω κάτι νὰ τοῦ ζητήσω, ἀλλὰ δὲν μπορῶ. Στενοχωρήθηκα καί τινάχθηκα ἐπάνω.

Ὁ γιατρός με ἔβλεπε χωρίς νά μιλά. Ἀκούω τότε τόν Δημητριάδη νά τοῦ λέγει, ἐνῶ ἔδειχνε ἐμένα:

— Γιατρέ, φαίνεται καί τοῦτος πῶς θά τρελλαθῇ!

Ἄκουσα τὰ λόγια ἐκεῖνα χωρίς νά δώσω σημασίαν. Δέν μοῦ ἔκαμαν καμμιὰ ἐντύπωσι. Ἐπρόσεξα μόνον τόν γιατρό ὁ ὁποῖος ἐκίνησε τὸ κεφάλι του ἀπελπιστικά.

Μοῦ ἔγραψαν στήν καρτέλλα τὸ φαγητό. Πῆγαν στὸν διπλανό μου, ὕστερα στὸν ἄλλον. Ἡ ἐπίσκεψις τελείωσε.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι πολλοὶ εἶχαν τρελλαθεῖ ἀπὸ τὴν ἀπίστευτὴ ἐκείνη κατάστασι.

Ἔβαλα τὸ κεφάλι μου στὰ δύο μου χέρια. Στὸ νοῦ μου ἔρχονται τὰ φοβερὰ λόγια τοῦ νοσοκόμου.

Περνᾷ ἀκόμη μιὰ μέρα. Ἡ κατάστασις με ἐκνευρίζει. Ἐπάνω μου πάλιν ἀρχίζουν νά μαζεύωνται ψεῖρες!

Κατὰ καλὴ μου τύχη, ὁ γιατρός διέταξε νά μεταφερθῶ σὲ ἄλλον θάλαμο, ὅπου ὑπῆρχαν φορεῖα.

Ὅσοι ἔμπαιναν σ' ἐκείνον τὸν θάλαμο, ἔβγαζαν τὰ ροῦχα τους, τὰ παρέδιδον στὸν νοσοκόμο, καὶ φοροῦσαν ροῦχα τοῦ νοσοκομείου. Σώδρακο, καμιζόρα, καὶ ἓνα γιλέκο, γεμισμένο με βαμβάκι, γιὰ νά κρατᾷ ζεστασιά! Μὲ ἔβαλαν σ' ἓνα φορεῖο. Ξάπλωσα μακαρίως, ἀφοῦ σκεπάσθηκα με τὸ χονδρὸ πάπλωμα. Θαῦμα! Ἀπόλαυσις.

Στὸν ἴδιο θάλαμο, ἔχουν καὶ τὸν Σπανομανώλη. Ἄλλὰ ὁ δύστυχος δέν ἔχει ζωή. Οἱ ὥρες του εἶναι λίγες. Τὸν εἶδα μόλις ἔμπαινα. Τὰ μάτια του εἶναι γυαλωμένα. Βλέπουν πρὸς τὴν ὀροφή.

Δέν ξεύρω γιατί, λυπόμεν ὑπερβολικὰ ἐκεῖνο τὸν νέο. Τὸν εἶχα γνωρίσῃ στήν Σμύρνη. Ἦταν καλὸς καὶ εὐγενικός. Λαμπρὸς ἄνθρωπος. Παρὰ τὴν κατάστασί του, ἐφρόντιζε νά μὴ δίδῃ βάρος στὸ γιατρό ἢ στοὺς νοσοκόμους. Στηριζόμενος στὸν τοῖχο, πηγαινε στὸ ἀποχωρητήριο, ἐνῶ εἶχε τὸ δικαίωμα νά ζητήσῃ δοχεῖο.

Πέθανε τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιάς. Τὸν εἶδα τῇ στιγμῇ ποὺ ψυχορραγοῦσε. Ἔβγαίνα ἐκείνη τὴ στιγμὴ γιὰ τὸ φαγητό. Πέθαινε ἤσυχα, ἤσυχα, ἐνῶ ἀνοιγόκλεινε

τὸ στόμα του. Ὁ Χρῆστος, ὁ θαλαμάρχης, πῆγε καὶ τὸν σκέπασε μὲ ἓνα σεντόνι.

Χωρὶς διάθεσι, μηχανικὰ ἔφαγα. Σκέπτομαι, ὅτι καὶ ἐγὼ θὰ πεθάνω. Τί νὰ ἐλπίζω, τὴν στιγμή πού βλέπω τόσους καὶ τόσους νὰ πεθαίνουν;

Ὅταν γύριζα πάλι νὰ ξαπλώσω στὸ φορεῖο, ἀκούω μιὰ φωνή νὰ μὲ καλῇ:

— Πισσάνε!!

Γύρισα ἀπότομα, νὰ δῶ ποιὸς μὲ φώναζε. Ἦταν ὁ Ρίγλης, ὁ συνάδελφος μὲ τὸν ὁποῖον μέναμε στὸ ἀναρρωτήριο τοῦ Κασσαμπᾶ.

— Ρίγλη!

— Χανόμεθα, Πισσάνε... πεθαίνω... δὲν ἔχω Ζωή!

Τὰ μάτια του βουρκώνουν. Κλαίει σὰν παιδί. Προσεβλήθη ἀπὸ περιπνευμονία. Ὁ πυρετὸς τὸν ψήνει. Καῦμένε Ρίγλη!

Δὲν μπορῶ νὰ μιλήσω. Τί νὰ τοῦ πῶ; Τὸν βλέπω, κι' ἐγὼ δὲν ξεύρω πῶς.

— Πῶς εἶσαι; μοῦ λέγει.

Γιὰ μιὰ στιγμή συνῆλθα καὶ τοῦ ἀπαντῶ:

— Δὲν εἶμαι καλά, στενοχωροῦμαι.

Ξάπλωσα πάλι. Δὲν μπορούσα οὔτε νὰ σκεφθῶ οὔτε νὰ μιλήσω.

Ἀπέναντί μου ἀκριβῶς, εἶναι μερικοὶ Σμυρνιοὶ αἰχμάλωτοι. Αὐτοὶ εἶναι ὅπωςοδήποτε καλά. Ἀποτελοῦν μιὰ παρέα. Δυστυχῶς δὲν θυμοῦμαι ὅλων τὰ ὀνόματα. Ἀπὸ αὐτοὺς θυμοῦμαι μόνον τὸν Μαγγανιώτην. Συζητοῦν, ἀστειεύονται καὶ ἡ ὥρα τους περνᾷ καλά. Ἐπίσης θυμοῦμαι κάποιον ἄλλον, πού λεγότανε Κώστας Σταυρίδης, καὶ ἦταν σιδηροδρομικὸς υπάλληλος στὴν Ἑταιρία σιδηροδρόμων Ἀἰδινίου.

Αὐτοὶ ἐφαίνοντο νὰ εἶναι καλά καὶ νὰ περνοῦν καλύτερα. Κάτι συμβαίνει ἐδῶ, σκέφθηκα.

Σ' αὐτὸν τὸν θάλαμο εἶμαι πολὺ καλύτερα. Ἀλλὰ τὸ δυστύχημα εἶναι ὅτι δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ παραμείνῃ γιὰ

πολὺν καιρὸ στὸ νοσοκομεῖο. Καὶ μὲ φρίκη ἀναλογίζομαι ὅτι θάρθη στιγμὴ — καὶ δὲν θ' ἀργοῦσε — ποῦ θὰ ἔβγαινα ἀπὸ τὸ ζεστὸ δωμάτιο, ἀπὸ τὸ μαλακὸ στρῶμα, καὶ θὰ πήγαινα πάλι στὸ Τάγμα, ὅπου ἡ κατάστασις ἦταν φοβερή.

ΠΟΝΗΡΙΑ

Ἐδῶ ἤμουν καλὰ, ἀλλὰ ἀνησυχοῦσα γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους. Ὅπωςδὴποτε, φροντίζω νὰ τρώγω ὅσο μπορῶ περισσότερο.

Τὸ πρωῒ, πολὺ νωρίς, σκοτεινὰ ἀκόμη, μᾶς ἐφώναζαν νὰ πάρουμε σοῦπα. Ἀπὸ αὐτὴ εἶχαν δικαίωμα νὰ φᾶνε μόνον ἐκεῖνοι ποὺ ἐδικαιοῦντο νὰ ἔχουν πλήρη τροφήν. Διανομὴ τῆς σούπας ἔκαμε μόνος, ἓνας Τοῦρκος στρατιώτης. Ἐπειδὴ, ὅμως, ἦτο ἀκόμη σκοτεῖνά, καὶ δὲν ἐφαίνοντο τὰ πρόσωπά μας, κατῶρθωνα νὰ παίρνω πέντε καὶ ἕξη πιᾶτα πολλὰς φορές, πηγαινοερχόμενος στὰ... ἀποχωρητήρια!

* * *

Πρωτοχρονιά τοῦ 1923! Τί μέρα πόνου ἦταν ἐκείνη! Συλλογιζόμεθα τὰ σπίτια μας, τοὺς δικούς μας. Εἶναι βαρειά ἡ ψυχὴ μας. Ἄν ἦταν δυνατόν νὰ ξεχνοῦσαμε! Μῆνες τώρα εἶχαμε νὰ συλλογισθοῦμε τοὺς δικούς μας. Καὶ ἡ μνήμη μας ξαναζωντάνεψε ξαφνικὰ αὐτὲς τίς ἡμέρες. Καὶ θυμηθῆκαμε τὴν περασμένη εὐτυχισμένη μας ζωὴ.

Πρωτοχρονιά! Πεταγμένος σὰν κτῆνος μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους εὐτυχισμένους, σὲ μιὰ κόλασι!

Νὰ μπορούσαμε, τούλάχιστον, νὰ μὴ θυμόμαστε! Θέλωμε νὰ ξεχάσουμε ὅτι εἴμεθα κάποτε ἄνθρωποι, ὅτι εἶχαμε οἰκογένεια, ἀγαπημένα πρόσωπα.

Ὅλη μας ἡ ζωὴ παρουσιάζεται μπροστὰ στὰ μάτια μας ἐκείνη τὴν ἡμέρα τῆς Πρωτοχρονιάς. Τὰ δῶρα ποὺ ἀντηλάσσαμε μὲ συγγενεῖς καὶ φίλους, οἱ ἐπισκέψεις ποὺ συνηθίζαμε νὰ κάμωμε σὲ κάθε συγγενικὸ καὶ κάθε γνωστὸ σπίτι. Μᾶς φαίνεται ἀκόμη, ὅτι ἀκοῦμε τίς φωνὲς τῶν

παιδιῶν ποὺ ἔλεγαν τὰ Κάλαντα, γυρίζοντα στοὺς μαχαλάδες καὶ στὰ σοκάκια τῆς ἀλησμόνητης Σμύρνης. Ἐπίσης μᾶς φαίνεται ὅτι θὰ ἀκούσωμε τὰ ὀργανάκια τῶν ὁποίων τὴν μουσικὴν, ἀγαποῦσαν οἱ ἄτυχοι Σμυρνηοί.

Σκεπτόμεθα τὴ Σμύρνη. Νέκρα τώρα ἐκεῖ. Δέν θὰ χτυπήσουν οἱ καμπάνες τῶν ἐκκλησιῶν σήμερα. Δέν θὰ πᾶνε οἱ Σμυρνηοί, νὰ ἐκκλησιασθοῦν παίρνοντας τὸ ρόδι μαζύ των, τὸ ὁποῖον σποῦσαν, γυρίζοντας, στίς αὐλές ἢ στὰ κατώφλια τοῦ σπιτιοῦ των.

Καὶ σεῖς μανάδες, ποὺ θρискόσατε στὴν ἐλεύθερη πατρίδα, ἐνῶ ἔχετε ἀφιμένο παιδί στὴ Μικρὰ Ἀσία, θὰ κλαψετε σήμερα. Τὸ παιδί σας ἐάν δέν τῶχουν σφάξει οἱ Τοῦρκοι, ὑποφέρει πολλὰ μαρτύρια, τόσα μαρτύρια, ποὺ καλλίτερα νὰ εἶχε πεθάνει. Εἶναι χίλιες φορές προτιμώτερος ὁ θάνατος σὲ τέτοιες περιστάσεις. Ἡ σκλαβιά δέν ὑποφέρεται.

Πρωτοχρονιά. Ὁ ἥλιος ἐσταμάτησε στὸν οὐρανό. Δέν προχωρεῖ. Καὶ δέν σκοτεινιάζει σήμερα, νὰ μπορέσωμε τοῦλάχιστον νὰ κλείσωμε τὰ μάτια μας, νὰ κοιμηθοῦμε, νὰ ξεχάσωμε.

Μιά καὶ μόνη ἐκείνη ἡ μέρα, εἶναι ἀτέλειωτος χρόνος. Τὸ σκοτάδι χάθηκε. Καὶ ὅμως θέλομε ὅλοι νὰ σκοτεινιάσῃ! Δέν βρίσκω ἡσυχία, ὅπως δέν βρίσκει ἡσυχία μέσα στὸν τάφο του ἕνας βρυκόλακας.

Τὴν δεύτερη μέρα τοῦ καινούργιου χρόνου, ἤμουν πολὺ καταβεβλημένος. Ἔπασχα ἠθικῶς. Ἡ πρωτοχρονιά μὲ τίς ἀναμνήσεις τῆς μᾶς εἶχε κάμη πτώματα.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα πέθανε καὶ ὁ Δημήτριος Ρίγλης. Ἡσύχασε ὁ δυστυχής. Ἀναστένεξα ὅταν τὸν εἶδα νὰ τὸν παίρνουν μὲ ἓνα φορεῖο.

Πέρασαν ἀκόμη λίγες ἡμέρες. Ἐνα πρωῒ, κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν του, ὁ γιατρὸς μοῦ λέγει ὅτι σκέπτεται νὰ μὲ στείλῃ στὸ Οὐσάκ.

Θὰ ἀρχίσουν δηλαδὴ πάλιν τὰ βάσανα. Θὰ ξανακοιμηθῶ στὸ ὑπαιθρον; Αὐτὸ δέν θὰ γίνῃ ποτὲ πιά.

Παρακαλῶ τὸν γιατρό, νὰ μὲ κρατήσῃ ἀκόμη λίγες ἡ-

μέρες στο νοσοκομείο. Τοῦ παραπονοῦμαι ὅτι ὑποφέρω ἀπὸ τρομεροῦς πόνους στὰ πόδια, καὶ ὅτι δὲν μπορῶ νὰ κοιμηθῶ.

Μὲ πιστεῦει. Καὶ μοῦ στέλλει ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψί του, δυὸ δισκία βερονάλ, καὶ μιὰ πράσινη ἀλοιφή γιὰ τὰ πόδια μου!

Σκέπτομαι τί νὰ κάμω. Εἶναι δυνατόν νὰ γυρίσω στὸ Τάγμα, στὴν κόλασι; Νὰ ξαναπλαγιάσω μέσα στὴ λάσπη; Νὰ βγῶ ἀπὸ τὸν Ζεστό θάλαμο τοῦ νοσοκομείου, γιὰ νὰ μπῶ στὸ ἄθλιο ἀμπρί;

Ἄ, ὄχι. Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ξαναγίνη. Φθάνει ἔως ἐδῶ. Πίσω στὸ Τάγμα δὲν γυρίζω ζωντανός. Τώρα στὸ νοσοκομείο, μπορούσε νὰ βρεθῇ ἓνα μέσον γιὰ νὰ αὐτοκτονήσω ἀσφαλῶς!

Ὁ γιατρὸς στέλλοντάς μου τὴν ἀλοιφή, μοῦ ἐμύνησε νὰ προσέχω διότι ἦταν τρομερὸ δηλητήριο. Ἐπρεπε νὰ πλύνω καλὰ τὰ χέρια μου, πρὸ τοῦ φαγητοῦ. Αὐτὴ τὴν ἀλοιφή θὰ τὴν κρύψω. Τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ μὲ βγάλουν ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖον, θὰ τὴν φάγω!

* * *

Παραμονὴ τῶν Φώτων. Πρωΐ. Τὸ νοσοκομείο εἶναι ἀνάστατον. Μάθαμε ὅτι φεύγουν οἱ πολιτικοὶ ὄμηροι! Εἶναι γεγονός. Εἰδοποιήθηκαν ὠρισμένοι ἀσθενεῖς νὰ φύγουν ἀμέσως γιὰ τὰ τάγματά των. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ ὁ θαλαμάρχης μας, ὁ Χρῆστος.

Ἀρχίζω νὰ ἐλπίζω. Ἡ ἡμέρα πέρασε εὐχάριστα.

Τὸν θαλαμάρχη τὸν ἀντικαθιστᾷ, ὁ νοσηλευόμενος αἰδηροδρομικὸς Κώστας Σταυρίδης. Αὐτὸς θὰ μείνῃ ὑπηρεσία ὡς τὰ μεσάνυχτα. Μέσα στὸν θάλαμο, ὅλοι κοιμοῦνται. Μόνον ἐμένα δὲν μπορούσε νὰ πάρῃ ὁ ὕπνος.

Ὁ θαλαμάρχης, γιὰ νὰ μὴν κοιμηθῇ, βηματίζει ἀπὸ τὴν μιὰ ἄκρη τοῦ δωματίου στὴν ἄλλη. Κάποτε, κάποτε πηγαίνει σ' ἓνα ντουλάπι, τὸ ἀνοίγει καὶ παίρνει κανένα λουκούμι ἀπὸ ἓνα κουτί. Πόσο τὸν Ζήλευα ἐκείνη τὴ στιγμὴ!

Πόσον μοῦ φαινότανε εὐτυχής, ποῦ εἶχε στήν αἰχμαλωσία λουκούμια!

Ποῦ τᾶβρισκε; Πῶς ἦταν ντυμένος καλά; Φαίνεται ὅτι εἶχε χρήματα. Ποιὸς ξεύρει πῶς τὰ ἐξοικονόμησε. Ἄλλὰ δὲν ἦταν μόνον αὐτὸς μέσα στὸ νοσοκομεῖο ποῦ ζοῦσε καλά. Ἦταν καὶ ὁ Δημητριάδης, ὁ θαλαμάρχης τοῦ ἄλλου θαλάμου. Αὐτὸς φοροῦσε καί... γυαλιὰ χρυσᾶ!

Σὲ μένα, τὸν κακομοιριασμένο ἔκαναν ἐντύπωσιν αὐτά. Τόσο ἐλεεινὴ τύχη ἔχω; Καὶ τὸ χειρότερον, νὰ περιμένω νὰ μὲ στείλουν πάλι πίσω στήν κόλασι! Καλλίτερα νὰ πεθάνω!

ΠΑίρνω στὰ χέρια μου τὸ μικρὸ ξύλινο κουτάκι, ποῦ περιέχει τὸν θάνατο. Αὐτὸ θὰ μὲ σώσῃ. Δὲν χρειάζεται παρὰ μιὰ ἀπόφασιν. Ἡ αὐτοκτονία δὲν εἶναι παρὰ λίγων στιγμῶν ἀγωνία. Λίγοι πόνοι, μερικαὶ συσπάσεις καὶ ξοφλᾶ κανεὶς μὲ αὐτὸ ποῦ λέγεται, ζωή! Ὁ θάνατος μοῦ φαίνεται ἐκείνη τῇ στιγμῇ, λυτρωμός. Μὲ ἄγρια εὐχαρίστησι, ἀναλογίζομαι, ὅτι θὰ πάψω πιά νὰ ὑποφέρω, ὅτι δὲν θὰ αἰσθάνομαι! Θὰ μὲ ρίξουν κάτω ἀπὸ τὰ χώματα, μὲ πολλοὺς ἄλλους συναδέλφους μου. Δὲν θὰ ἔχω φόβους. Δὲν θὰ τρέμω πιά, βλέποντας τὸν γιατρό, οὔτε καὶ θὰ πονῶ ἀπὸ τίς πληγές μου.

Εὐγνωμονῶ τὸ γιατρό ποῦ μοῦ ἔδωσε τὸ σωτήριον, γιὰ μένα, δηλητήριο.

Ἀνοίγω τὸ ξύλινο κουτάκι σιγά, σιγά. Τὰ χέρια μου δὲν τρέμουν. Βούτησα τὸ δάχτυλό μου μέσα γιὰ νὰ πάρω. Ἐρριξα μιὰ τελευταία ματιὰ στὸ νοσοκόμο, μὴ τυχόν καὶ μὲ δῇ. Ἀντίο, ζωή! Ἐκαμα τὸ σταυρό μου. Ἐφερα σιγά, σιγά, ἀλλὰ μὲ σταθερότητα, τὸ δάχτυλό μου ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον ἦτο κολλημένο τὸ πράσινο δηλητήριο...

ΑΠΟ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΣΤΗ ΖΩΗ

Σταμάτησα... Ἕνας ἄνθρωπος μπῆκε στὸ θάλαμο. Ὁ νοσοκόμος γύρισε νὰ δῇ ποιὸς εἶναι. Ἡ περιέργειά μου νὰ δῶ ποιὸς ἦταν ὁ νυχτερινὸς ἐπισκέπτης, μὲ ἔκαμε νὰ κα-

τεβάσω τὸ χέρι. Ἦταν ἓνας αἰχμάλωτος τῆς ὑπηρεσίας τοῦ νοσοκομείου. Τὸν φώναζαν «σουβατζῆ» ἐπειδὴ ἄσπριζε τοὺς τοίχους. Τὸ μικρὸ του ὄνομα ἦταν Γιώργης. Οἱ δύο ἄνθρωποι χαιρετηθῆκαν. Κάθισαν κοντὰ καὶ ἄρχισαν νὰ μιλοῦν σιγανά.

Ἡ προσοχή μου στράφηκε τῶρα στὰ λεγόμενά των τὰ ὁποῖα ἄκουα εὐκρινῶς. Ξέχασα ὅτι ἔπρεπε νὰ... αὐτοκτονήσω.

Ἀπὸ τῆ συνομιλία τους ἐκείνη παίρνω πολὺ ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες.

Κάποιος σιδηροδρομικὸς ὑπάλληλος, πηγαινοερχόταν στὴ Σμύρνη καὶ ἔφερνε χρήματα καὶ διάφορα ἄλλα πράγματα σὲ ὠρισμένους αἰχμαλώτους. Αὐτὸς ἦταν Ἕλληνας, ὁ ὁποῖος ἐκρατήθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σιδηροδρόμου Κασσαμπᾶ λόγω τῆς εἰδικότητός του.

Μὰ αὐτὰ ἦσαν ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες. Στὴ Σμύρνη ὑπάρχει πιθανότης νὰ μένη ἡ θεία μου. Ἐχῶ ἐπίσης πολλοὺς γνωστοὺς, ξένους ὑπηκόους. Κάτι μποροῦσε νὰ γίνη...

Ἐτριψα τὴν ἀλοιφή ἐπάνω στὰ πόδια μου καὶ σκούπισα τὸ δάχτυλό μου. Μετάνοιωσα. Δὲν θὰ αὐτοκτονήσω!

Ὁ «σουβατζῆς» σηκώθηκε καὶ ἐτοιμάσθηκε νὰ φύγῃ.

Τὴν στιγμή πού περνοῦσε ἀπὸ κοντά μου, τὸν φώναξα. Πρέπει νὰ μάθω τί γίνεται ἐδῶ. Ἐπλησίασε. Τὸν παρακάλεσα νὰ μοῦ πῇ ἐὰν ὑπῆρχε πρόσωπον πού θὰ ἀνελάμβανε νὰ φέρῃ χρήματα ἀπὸ τὴ Σμύρνη, καὶ μοῦ ἀπήντησε καταφατικῶς.

Γνωρισθήκαμε καλὰ σὲ λίγα λεπτά. Αὐτὸς εἰργάζετο στὸν σιδηρόδρομο τοῦ Κασσαμπᾶ καὶ ἐγνώριζε καλὰ τὴν οἰκογένειαν τοῦ θείου μου ὁ ὁποῖος, λόγω τῆς ξένης του ὑπηκοότητος, ἔμεινε στὴ θέσι του, σὰν σιδηροδρομικὸς ὑπάλληλος. Λόγω τοῦ ὅτι εἶχε σχετικὴ ἐλευθερίαν ἀνελάμβανε νὰ στείλῃ ἐπιστολὴν μου πρὸς αὐτόν, μέσω τοῦ Ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ἀλλὰ Γάλλου προστατευομένου, σταθμάρχου Κασσαμπᾶ, Νικολάου Πιπέρη.

— Ἀλλὰ ποῦ νὰ βρῶ χαρτί νὰ γράψω τὸ γράμμα, τὸν ρώτησα.

Πῆγε καὶ μοῦ ἔφερε ἀμέσως ἓνα μικρὸ χαρτάκι καὶ ἓνα μικροσκοπικὸ μολυβάκι. Ἦταν ἀρκετά.

Ἐγγραψα τὸ γράμμα, τὸ ὁποῖον πῆρε νὰ στείλῃ ὁ σωτήρας μου. Ἦταν Τρίτη, βράδυ. Τὴν Πέμπτην θὰ εἶχαμε ἀπάντησιν! Σὲ λίγα λεπτά γεννήθηκαν καὶ ἐγιναντῶθηκαν ἐλπίδες σωτηρίας.

Γιὰ δευτερόλεπτα μόνον, ἐσώζετο ἡ Ζωή μου. Μόλις πρὶν λίγο ἤμουν ἔτοιμος νὰ αὐτοκτονήσω. Καὶ τώρα ζῶ, ἀναπνέω, ἐλπίζω.

Ὑπάρχει, μὰ ὑπάρχει ἓνας καλὸς Θεός, μ' ὅλον ὅτι δὲν θέλομε νὰ τὸν πιστέψωμε.

Ὅταν ἔφυγε ὁ σουβατζῆς, ἓνα βάρος σηκώθηκε ἀπὸ τὸ στῆθος μου.

Ἐχω τόσον συγκινηθῆ, ὥστε δὲν μπορῶ νὰ ἡσυχάσω. Κάποτε, κάποτε, βλέπω μπροστά μου ἐμπόδια. Μὴ τυχὸν καὶ ὁ θεῖος μου δὲν βρίσκεται στὴ Σμύρνη; Μὴ τυχὸν ὁ «σουβατζῆς» ἔκαμε λάθος, καὶ ὁ θεῖος μου, εἶχε φύγῃ ὀπὸ τὴ Σμύρνη; Ἡ μὴ τυχὸν, δὲν θὰ ἔφθανε στὸν προορισμό της ἡ ἐπιστολή; Καὶ ἐάν μέχρις οὗτο ἔλθουν τὰ χρήματα μὲ ἔστελνε ὁ γιατρὸς πίσω στὸ Τάγμα;

Αὐτὲς τώρα τίς ἀνησυχίες ἔχω. Ἔτσι ξημερώθηκα.

* * *

Τὸ πρῶτ' μαζεύουν, κατὰ τὸ σῶνητες, τοὺς νεκροὺς Καθαρίζουν, δίδουν σοῦπα.

Θέλω νὰ δῶ τὸν «σουβατζῆ», νὰ μάθω ἐὰν ἔδωκε τὸ γράμμα.

Ἦλθε ὁ γιατρὸς γιὰ τὴν ἐπίσκεψι. Ἐξω ρίχνει ἄφθονο χιόνι. Κάμει πολὺ κρῦο. Ὁ ἀέρας φυσοῦσε δυνατὸς καὶ χτυποῦσε μὲ μανία τὰ τζάμια τῶν παραθύρων.

Θεέ μου! τί κακό! Καϋμένοι αἰχμάλωτοι ποὺ μένετε ἔξω. Πόσον θὰ ὑποφέρετε σήμερα, μ' αὐτὸν τὸν ἐλεεινὸ καιρό!

Ὁ γιατρὸς εἶναι στενοχωρημένος· σκυθρωπός. Κάτι

ἔχει. Μαντεύω τὴν αἰτίαν. Ἔχουν ἔλθῃ πολλοὶ ἀσθενεῖς αἰχμάλωτοι, καὶ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἐτοιμάσῃ χώρον γι' αὐτούς, βγάζοντας ἄλλους ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖον ποὺ ἔχουν ἀκόμῃ ἀνάγκη νοσηλείας. Τί νὰ πρωτοκάμῃ ὁ δυστυχής; Εἶναι καλὸς καὶ λυπᾶται τοὺς αἰχμαλώτους ποὺ τοὺς βγάζει προτοῦ ἀναρρώσουν τελείως. Εἶναι τόσοι ἄρρωστοι καὶ τόσο λίγα τὰ κρεβάτια!

Τὸ νὰ βγάλῃ ἄρρώστους μέσα ἀπὸ τοὺς θαλάμους, καὶ νὰ τοὺς στείλῃ ἔξω μ' ἐκείνον τὸν καιρὸ, ἦταν σκληρὸ, πολὺ σκληρὸ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις πρέπει νὰ γίνῃ, χάριν τῶν ἄλλων ποὺ βρίσκονται σὲ χειρότερη κατάστασι.

Ἀρχίζει ἡ ἐξέτασις τῶν ἀρρώστων. Ἀπ' ἔξω ἀκούεται ὁ θόρυβος τῶν κάρρων ποὺ εἶναι φορτωμένα μὲ ὀβίδες, καὶ τὰ ὁποῖα σύρουν αἰχμάλωτοι - ἄνθρωποι, ἀντὶ ζωῶν. Κράκ, κλίκ, κράκ. Ἀκούονται οἱ τροχοὶ ποὺ τρίβουν ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ὀβίδων! Μέρους τώρα ἀκούω, ἐνῶ ἤμουν ξαπλωμένος ἐκεῖ μέσα, αὐτὸν τὸν θόρυβο. Μεταφέρονται ὀβίδες ἀπὸ μιὰ μεγάλη ἀποθήκη, σὲ ἄλλες μικρότερες.

Ὁ γιατρὸς ἔχει πῇ σὲ δυὸ ἀρρώστους ὅτι πρέπει νὰ βγοῦν. "Α! τοὺς δυστυχεῖς. Τοὺς λυπᾶμαι ὑπερβολικά, ἐνῶ φοβᾶμαι μὴ τυχὸν πῇ καὶ σὲ μένα νὰ βγῶ. Δυστυχῶς, ἐκεῖνο ποὺ φοβόμουν, συνέβη. Διετάχθην καὶ ἐγὼ νὰ σηκωθῶ. Νά πάλιν ποὺ μὲ κατέτρεχε ἡ τύχη. Ἐνῶ περίμενα χρήματα καὶ ροῦχα, μ' ἔστειλναν πάλι στὸ Τάγμα.

Κατελήφθην ἀπὸ ἀπελπισίαν πρῶτα, ἀπὸ λύσσαν ὕστερα. Τοῦρκοι, Τοῦρκοι, πολὺ μᾶς βασανίζετε!

Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ γιατροῦ ἐτελείωσε. Πέντε ἐν ὅλῳ ἀσθενεῖς θάβγαιναν ἀπὸ τὸν θάλαμό μας. Ὁ νοσοκόμος μᾶς ἔφερε νὰ φορέσωμε τὰ κουρέλια μας. "Αχ! μόνο γιὰ λίγες ἡμέρας εἶχε ζεσταθῇ τὸ κόκκαλό μου μέσα ἐκεῖ.

"Εβγαλα τὰ ροῦχα τοῦ νοσοκομείου καὶ ἄκεφος, ἀπογοητευμένος ἄρχισα νὰ ντύνωμαι μὲ τὰ δικά μου.

Θὰ μέναμε γιὰ λίγες ἡμέρες στὸ ἀναρωτήριον καὶ αὐτὸ μὲ παρηγορεῖ. "Ίσως, ἐν τῷ μεταξύ, προλάβουν οἱ συγγενεῖς μου.

Ὁ «σουβατζής», ἦλθε νὰ μὲ δῇ. Ἐξεπλάγη πληροφορηθεὶς ὅτι μ' ἐβγαζαν ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖον. Ἐσπευσε ἀμέσως καὶ βρῆκε τὸν γιατρό, μὲ τὸν ὁποῖο συνεδέετο. Τὸν παρεκάλεσε νὰ μὲ κρατήσῃ στὸ νοσοκομεῖο. Τὸν ἐβίαζε ὅσο μπορούσε. Δυστυχῶς ἦταν πιά ἄργά. Πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον, δὲν μπορούσε νὰ γίνῃ τίποτε. Τὰ χαρτιά μας, εἶχαν σταλῇ ἤδη στὴ διεύθυνσι!

Ὅπωςδὴποτε, τόσον ὁ γιατρός, ὅσον καὶ ὁ «σουβατζής» μοῦ εἶπαν νὰ ἐλπίζω, καὶ ὅτι θὰ ἔκαμαν τὰ ἀδύνατα, δυνατὰ νὰ μὲ κρατήσουν στὴν Μαγνησία. Θάβρισκαν τρόπο, ἐνόσω θὰ ἔμενα στὸ ἀναρρωτήριον, νὰ μὲ ξαναπάρουν μέσα.

Ἄς ἐλπίζω.

Ὁ καλὸς φίλος μου, μὲ συνώδευσε στὸ ἀναρρωτήριον. Ἦτο ἀκριβῶς ὁ θάλαμος ὅπου πρωτομπήκα μόλις φθάσαμε ἀπὸ τὸν Κασσαμπᾶ.

Μαζεύθηκα κοντὰ στὴ θερμάστρα, μαζὺ μὲ τοὺς ἄλλους. Σὲ μιὰ γωνιὰ βλέπω τὸ Σιγάλα. Εἶναι σὲ τόσο πολὺ κακὴ κατάστασι, ὥστε, εἶμαι βέβαιος, ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ἐλπίδα γιὰ νὰ σωθῇ. Ἀγγομαχᾷ. Τὸ στήθος ἀνεβοκατεβαίνει. Σηκώθηκα καὶ τὸν ἐπλησίασα. Τὸν ἤγγισα στὸν ὦμον. Ἄνοιξε τὰ μάτια του. Μὲ γνώρισε.

— Πισσάνε, πεθαίνω, μοῦ λέγει καὶ τὰ μάτια του βουρκώνουν.

— Κάμε κουράγιο, τοῦ ἀπαντῶ. Μὴ φοβᾶσαι, θὰ γίνῃς πάλι καλά.

— Καταλαβαίνω τὸν ἑαυτὸ μου... θὰ πεθάνῃ. Πονῶ, πονῶ, δὲν μπορῶ... χάνομαι... Θεέ μου.

Τί νὰ τοῦ πῶ; Ἄδικα προσπαθοῦσα νὰ τὸν καθησυχάσω.

* * *

Σὲ μιὰν ἄλλη ἄκρῃ, βλέπω ἄλλον γνωστόν μου ἀπὸ τὸ Τάγμα τοῦ Κασσαμπᾶ. Εἶναι ὁ Γαριδάκης, ἓνα νέο παιδί ἀπὸ τὴν Κρήτη. Τὸν πλησιάζω. Κι' αὐτὸς εἶναι σὲ πολὺ κακὴ κατάστασι. Μοῦ μεταδίδει τὰ νέα ἀπὸ τὸν Κασσαμπᾶ.

Οἱ συνάδελφοί μας, πεθαίνουν ὁ ἓνας ὕστερα ἀπὸ τὸν ἄλλον. Ἄν ἐξακολουθήσει αὕτῃ ἡ κατάστασις, θὰ πεθάνουν ὅλοι.

Βλέπω, ἀκόμη στὸ ἀναρρωτήριον τὸν Λαγαρία. Ἐχει ἀναλάβῃ ὑπηρεσίαν νοσοκόμου. Τί καλὸ παιδί! Μοῦ μιᾶ, μέ παρηγορεῖ.

Ἐφθασε τὸ μεσημέρι. Ὡρα φαγητοῦ. Στὸ ἀναρρωτήριον ὁ φίλος μου κάμει διανομὴ τοῦ συσσιτίου.

Ὁ Γαριδάκης καὶ ἐγὼ σηκώνομε τὸν Σιγάλα. Τὸν πηγαίνομε νὰ φάῃ. Μὲ ὅλα του τὰ χάλια θέλει νὰ φάῃ πεινᾷ! Τρώγει μέ βουλιμίαν. Ὅταν σηκώθηκε ἀπὸ τὸ τραπέζι, ἡ κατάστασις του ἐχειροτέρεψε πολὺ. Ὁ Λαγαρίας πρόθυμος ἔτρεξε νὰ φωνάξῃ τὸν γιατρό. Πῆραν τὸν ἄρρωστο, ἀμέσως στὸ νοσοκομεῖον. Ἀλλὰ ἦταν ἀργά. Ὁ γιατρός μόλις ἐπρόλαβε νὰ τοῦ κάμῃ μιὰ ἔνεσι καμφοράς. Ὁ Σιγάλας πέθανε τὸ ἴδιο ἀπόγευμα!

Ἐχὼ πάλιν ἀπογοητευθῇ. Δὲν πίστευα ὅτι ἦτο δυνατόν, νὰ φθάσῃ ἡ ἐπιστολή μου στὸν προορισμό της. Θὰ πᾶω κατὰ τὰ φαινόμενα, ἢ στὸν Κασσαμπᾶ ἢ στὸ Οὐσάκ. Γιατί νὰ μὴν πάρω ἐκείνη τὴν ἡμέρα τὸ δηλητήριο;

ΧΡΗΜΑΤΑ... ΧΡΗΜΑΤΑ... ΡΟΥΧΑ...!

Τῇ νύχτᾳ ἔμεινα ἄϋπνος. Δὲν πιστεύω ὅτι μποροῦσα νὰ συνεννοηθῶ μέ τὸ θεῖο μου. Σκέπτομαι νὰ βρῶ κανένα μέσον νὰ ξαναμπῶ στὸ νοσοκομεῖο. Τί νὰ κάμω;

Ξημέρωσε. Δὲν κατωρθώνω νὰ βρῶ τίποτε. Αὐτοὺς ποὺ ἔχουν βγάλῃ ζωντανούς ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖον, τοὺς ἐπισκέπτεται Τοῦρκος ἰατρός, ὁ ὁποῖος εἶναι πολὺ καλὸς καὶ εὐγενής. Πολλές φορές, ἐφ' ὅσον μποροῦσε, ἱκανοποιοῦσε τίς παρακλήσεις τῶν ἀσθενῶν.

Ὅταν ἦλθε ἐκεῖνο τὸ πρωὶ μοῦ ἔκαμε πολὺ καλὴ ἐντύπωσι. Ἄκουε ὅτι τοῦ ἔλεγαν οἱ δυστυχισμένοι αἰχμάλωτοι. Αὐτὸς ἐκανόνιζε, τὸν τόπον ὅπου θὰ πῆγαινε κάθε αἰχμάλωτος ποὺ ἀνάρρωνε. Ἡ στὸ Τάγμα, ἢ στὸ Οὐσάκ.

Ἡ ἐπίσκεψίς του εἶχε τελειώσει. Ἦκουσα τὸ τραῖνο πού σφύριξε. Ἐρχότανε ἀπὸ τὴν Σμύρνη.

Πέρασε καὶ ἡ μέρα ἐκείνη. Τοῦλάχιστον καὶ στὸ ἀναρρωτήριον ἐὰν μποροῦσα νὰ μείνω πολὺ καιρὸ, ἦταν καλὰ.

Ὁ «σουβατζής», μοῦ λέγει νὰ μένω ἡσυχος καὶ ὅτι αὔριο θὰ εἶχαμε ἀπάντησιν. Δὲν ἐλπίζω καὶ πολὺ. Ὁ Λαγαρίας μοῦ δίδει θάρρος καὶ μοῦ ὑπόσχεται ὅτι μετὰ λίγες του γνωριμίες, θὰ κατορθώσει νὰ μὲ κρατήσει περισσότερες μέρες ἐκεῖ. Τὰ λόγια του χύνουν βάλαμο παρηγοριᾶς στὴν ταραγμένη ψυχὴ μου.

Τὴ νύχτα, δὲν ἐκλείσα πάλιν τὰ μάτια μου. Ἴσως καὶ ἔχω τίποτε ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς μου. Ὅπωςδήποτε, αὔριον τὸ μεσημέρι, θὰ ξεκαθαρίσῃ τὸ Ζήτημα.

Ὅταν σηκώθηκα τὸ πρωῒ, τὸ κεφάλι μου ἦταν βαρὺ! Δὲν πλύνομαι πιά, διότι τὸ δέρμα μου, δὲν δέχεται τὸ κρῦο νερό. Περιπατῶ κουβαριασμένος, προσπαθώντας νὰ προφυλαχθῶ ἀπὸ τὸ κρῦο.

Ἐξω χιονίζει πολὺ. Τὰ γύρω βουνὰ εἶναι ἄσπρα ἀπὸ τὸ χιόνι. Ὅλα ἔχουν ντυθῇ στὰ ἄσπρα. Μόνον ἡ καρδιά τῶν αἰχμαλώτων εἶναι μαυρισμένη.

Ὁ Τοῦρκος γιατρός, μᾶς λυπότανε ἐνῶ ἐμεῖς τὸν ζηλεύαμε, διότι φοροῦσε παχειές γοῦνες. Δὲν ἔβγαλε κανέναν ἐκείνη τὴν ἡμέρα γιὰ τὰ τάγματα. Καταλάβαινα ὅτι στενοχωριότανε, βλέποντάς μας γυμνοὺς, ἐξηντλημένους, μ' ἐκείνον τὸν φοβερὸν καιρὸ.

Ἡ ὥρα περνᾷ. Πλησιάζει μεσημέρι. Ἄν καὶ ὁ «σουβατζής» μοῦ εἶπε νὰ περιμένω, ἐν τούτοις, δὲν ἔχω ἐλπίδες. Διότι τόσες καὶ τόσες φορές διεψεύσθησαν.

Τὸ τραῖνο σφύριξε... Ἐφθασε στὸ σταθμό. Σὲ λίγο τὸ ἄκουσα πάλι πού ἔφευγε, συνεχίζοντας τὸ ταξίδι του γιὰ τὸν Κασσαμπᾶ.

Λίγα λεπτά πέρασαν. Ἡ ξυλένια πόρτα τοῦ ἀναρρωτηρίου ἀνοιξε. Φάνηκε ὁ «σουβατζής». Μοῦ ἔκαμε νεῦμα μετὰ τὸ χέρι νὰ τὸν ἀκολουθήσω.

Προχωρήσαμε πρὸς τὰ ἀποχωρητήρια. Ἐκεῖ μέσα

κρυφά-κρυφά, μοῦ δίδει ἓνα φάκελο. Γνώρισα τὰ γράμματα τῆς θείας μου. Ἡ καρδιά μου πήγαινε νὰ σπάσῃ. Μὲ κατέλαβε ἀπερίγραφη συγκίνησι. "Ετρεμα, μὴ τολμῶντας νὰ ἀνοίξω τὸ φάκελο. "Υστερα ἀπὸ τόσους μῆνες, ἔπαιρνα εἰδήσεις ἀπὸ στενοὺς ἀγαπητοὺς συγγενεῖς. Δὲν ἤξερα τί νὰ κάμω. "Εβλεπα μὲ μάτια μεγαλωμένα, ὁλάνοιχτα τὸ φάκελο.

— Γρήγορα, μοῦ λέγει ὁ «σουβατζῆς». "Ανοίξε· τί σκέπτεσαι;

Τὰ λόγια του μὲ ἔκαμαν νὰ συνέλθω. Τὸν κύτταξα, καὶ ἔπειτα μὲ ὀρμὴ ἀνοίξα τὸ φάκελο. Εἶχε χαρτονομίσματα πράσινα! Θεέ μου... θεέ μου!! Κόντεψα νὰ πάθω ἀπὸ τὴν μεγάλη συγκίνησι. Τὸ χρήμα, ὅσον λίγο καὶ ἂν ἦτο, εἶναι Ζήτημα ζωῆς τοῦ αἰχμαλώτου. Καὶ ἓνα γράμμα! Μεγάλο! Σελίδες ὁλόκληρες. Εἶναι λερωμένο, μουντζουρωμένο, κακογραμμένο. Ἡ θεία μου ἔκλαιε ὅταν τὸ ἔγραφε! Μὲ ἀγαποῦσε τόσο ἡ καϋμένη. Ἦταν τῆς ἰδίας τῆς μητέρας μου ἀδελφή!!

"Εξῇ λίρες χάρτινες μέσα στὸ γράμμα! Πήδησα στὸ λαιμὸ τοῦ καλοῦ ἐκείνου ἀνθρώπου, καὶ τὸν καταφιλοῦσα κλαίοντας ἀπὸ χαρά. Σώθηκα. Τώρα τὰ πάντα ἐκανονίζοντο.

— "Εχω καὶ ἄλλα, μοῦ λέγει. Πήγαινε στὸ ἀναρρωτήριο καὶ σοῦ τὰ φέρνω.

"Εβγαλα καὶ τοῦ ἔδωσα δυὸ λίρες. Ἦλθε τώρα καὶ ἡ σειρά του νὰ συγκινηθῇ. Μὲ εὐχαρίστησε μὲ δάκρυα στὰ μάτια. Καιρὸ καὶ καιρὸ εἶχε νὰ δῇ χρήματα στὰ χέρια του.

Γύρισα στὸ ἀναρρωτήριο, ἄλλος ἄνθρωπος, ξαναζωντανεμένος! Ὁ «σουβατζῆς» μοῦ φέρνει καὶ ἓνα ὀγκῶδες δέμα, τυλιγμένο μὲ ἓνα καινούργιο χονδρὸ τσουβάλι.

Ροῦχα! Ἐξώρρουχα, ἐσώρρουχα. Καϋμένη μου θεία. Ξεύρεις ὅτι τὸ τσουβάλι εἶναι ἀπαραίτητο στὸν αἰχμάλωτο.

Διάβαζα τὸ γράμμα, μὲ μεγάλη συγκίνησι. Καὶ τί δὲν ἔγραφε ἡ καλὴ μου θεία. Πόσον παρηγορητικὰ ἦσαν τὰ γραφόμενά της γιὰ τὴ θέσι ποῦ βρισκόμουν. Ζοῦσαν, λοι-

πόν! Μὲ ἐσκέπτοντο! Μοῦ ἔγραφεν ὅτι ἔψαχνε δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἐπὶ ὁλόκληρους μῆνες, τρελλή γιὰ τὴν ἀπώλειά μου.

Τὰ ροῦχα δὲν τολμοῦσα νὰ τὰ φορέσω. Γιατί; Κι' ἐγὼ δὲν ξεύρω. Μοῦ φαίνεται ὅτι θὰ... χαλάσουν!

Τώρα πρέπει νὰ χορτάσω ὅπωςδὴποτε. Ὁ καλὸς μου φίλος Λαγαρίας ποὺ εἶναι ἐλεύθερος νὰ πηγαίνει ἔξω, πῆγε καὶ μοῦ ψώνισε, σταφίδες, ψωμί, καὶ διάφορα ἄλλα πράγματα. Καλὸ παιδί!

Πέρασα πολὺ εὐτυχισμένος ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ξαναμπῶ στὸ νοσοκομεῖο, μὲ κάθε τρόπο, μὲ κάθε θυσία.

Δυστυχῶς ὁ Ἕλληνας γιατρὸς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα, νὰ ἐπεμβαίνει εἰς τὰ τοῦ ἀναρρωτηρίου. Ὑπόσχεται νὰ προσπαθήσῃ ὅσο μπορεῖ.

Ἐδῶ τώρα βρίσκεται τὸ πᾶν. Νὰ μὴ φύγω ἀπὸ τὴ Μαγνησία. Ἀνησυχῶ. Οἱ φίλοι μου προσπαθοῦν νὰ μὲ καθησυχάσουν. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητη εὐτυχία, ἀρχίζουν οἱ σκέψεις.

Περνοῦν ἀκόμη δυὸ μέρες, χωρὶς νὰ γίνῃ τίποτε. Στὸ ἀναρρωτήριο δὲν μποροῦσα, φυσικὰ νὰ μένω ἐπ' ἀπειρον. Θάρχότανε στιγμή ποὺ θὰ μὲ ἔστελναν στὸ τάγμα...

Πάλι θὰ ἀρχίσουν οἱ κακουχίες. Ἐγραψα στὴ θεία μου ἓνα ἐκτενέστατο γράμμα. Τῆς ἐξέθεσα ὅλη τὴν κατὰστασι...

Ο ΗΡΩΣ

Ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι ἂν καὶ κάμουν μεγαλουργήματα, μένουν ἄσημοι, ἄγνωστοι, παραμελημένοι.

Ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι ἔσωσαν κόσμο μὲ κίνδυνο πραγματικὸ τῆς ζωῆς τους, καὶ οἱ ὁποῖοι δὲν ἔκουσαν οὔτε ἓνα εὐχαριστῶ.

Ἐνα τέτοιον ἥρωα, ἐγνώρισα στὴν αἰχμαλωσία. Ἐνα ἥρωα, ὁ ὁποῖος ἀψηφῶν κινδύνους, περνοῦσε μέσα ὑπὸ

τοὺς Τούρκους φέρνοντας ἀπὸ τῆ Σμύρνη διάφορα πράγματα γιὰ τοὺς αἰχμαλώτους.

Ὁ Ροδίτης! Πόσοι αἰχμάλωτοι δὲν Ζοῦν σήμερα χάρις σ' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο!

Τὸ ὄνομά του προξενοῦσε συγκίνησι μέσα στὸ νοσοκομεῖον τῶν αἰχμαλώτων! Τὸ ὄνομά του μόνον ἠλέκτριζε καὶ ἔκαμε πολὺν κόσμον νὰ πιστεύῃ ὅτι θὰ σωνότανε.

Εἶδες ἀναγνώστα καρμιὰ φορὰ στὴν Ζωή σου, τέτοιον ἥρωα; Εἶδες ἥρωα νὰ μπαίνει μέσα στὴ φωτιά, βέβαιος ἐνενῆντα ἐννιά τοῖς ἑκατό, ὅτι θὰ καὶ; Ἡρωα ποὺ νὰ κάμῃ τέτοιες πράξεις χωρὶς κανένα συμφέρον; Ἐ! Λοιπὸν, ἐγὼ τὸν εἶδα! Εἶναι ὁ Ροδίτης!

Δευτέρα μεσημέρι. Ἀκόμη νὰ κατορθώσω νὰ μπῶ στὸ νοσοκομεῖο. Δὲν πιστεύω νὰ μ' ἀφίσουν πλέον στὸ ἀναρρωτήριο, παρὰ μιὰ - δυὸ ἡμέρες.

Λίγη ὥρα πρὶν, ἄκουσα τὸ τραῖνο ποὺ σφύριξε. Πήραμε τὸ συσσίτιο. Καθόμαστε καὶ μιλοῦμε μὲ τὸν Λαγαρία. Θυμούμαστε τὴν καλὴ ἐποχὴ ποὺ συνυπηρετούσαμε στὴν Ἀρμοστεία.

Ὁ «σουβατζής» ἦλθε καὶ μὲ φώναξε. Μὲ Ζητοῦσαν. Τὸν ἀκολούθησα καὶ πήγαμε στὸν κλῖβανο· πίσω στὰ καζάνια. Ἐκεῖ κρυμμένος ἦταν ἓνας γεροντᾶκος. Φοροῦσε φέσι καὶ κρατοῦσε ἓνα καλάθι. Ἦταν μᾶλλον κοντὸς καὶ εἶχε μεγάλα μουστάκια. Μὲ παρατηροῦσε μὲ λύπη. Συστηθήκαμε:

Ὁ Ροδίτης! !

Τὸν ἔβλεπα σαστισμένος. Μοῦδωσε τὸ καλάθι τὸ ὁποῖον μοῦ ἔστειλε ἡ θεία μου. Ἐνα γράμμα τῆς καὶ δέκα λίρες ἀκόμη, ποὺ εἶχαν ἀξία ἐκείνη τὴν ἐποχὴ καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὸν αἰχμάλωτο!

Μοῦ μιλοῦσε, γλυκά, ἤσυχα. Μὲ ρώτησε γιατί δὲν φοροῦσα τὰ ροῦχα ποὺ μοῦ εἶχαν στείλῃ. Μοῦ εἶπεν ὅτι θὰ ἐνεργοῦσε, γιὰ ν' ἀμπαινα στὸ νοσοκομεῖον καὶ νὰ ἤμουν ἤσυχος.

Ἡ συζήτησις ἔπρεπε νὰ τελειώνῃ γρήγορα. Αὐτὰ γι-

νότανε κρυφά από τους Τούρκους. Από την συγκίνησή μου, δεν μπορούσα να βγάλω λέξι. Ο «σουβατζής» με πήρε από κει. Εγώ μηχανικά κρατούσα το καλάθι.

Μπήκαμε μέσα στο αναρρωτήριο. Ο «σουβατζής» μου μιλούσε, αλλά δεν καταλάβαινα τίποτε. Ήτο τόσο ανέλπιστη και τόσο μεγάλη η εύτυχία.

Καθίσαμε σὲ μιὰ γωνιά, άνοιξα τὸ καλάθι καὶ φάγαμε Ὁ Λαγαρίας, ὁ «σουβατζής» καὶ ἐγώ. Τί φάγαμε οὔτε κατάλαβα, οὔτε θυμοῦμαι. Εἶχε διάφορα φαγητά. Θυμοῦμαι μόνον τὰ αὐγά, καὶ ὅτι ἀγοράσαμε καὶ πολὺ ἀλάτι. Ἔδωσα καὶ σὲ ἄλλους συναδέλφους μας. Μοίρασα ὅλο τὸ ἀλάτι, τὸ ὁποῖον κατεβρόχθιζαν σὰν γλύκισμα.

Δὲν ξεύρω τί γινότανε γύρω μου. Μόνον τὸ ἄλλο πρῶτ, ἀντὶ τοῦ Τούρκου ἔκαμε ἐπίσκεψι ὁ Ἕλληνας γιὰ τρὸς τοῦ Νοσοκομείου. Κατὰ καλὴν τύχην, εἶχε φύγῃ ὁ Τούρκος γιὰ τὴν Σμύρνη ὅπου θὰ ἔμενε λίγες ἡμέρες.

Ἄν γινότανε κανένα θαῦμα θὰ ἔμενα στὴ Μαγνησία!

* * *

Μέσα στο ἀναρρωτήριον ἔφεραν νέους ἀσθενεῖς ἀπὸ τὰ Τάγματα. Μεταξὺ των διέκρινα κάποιον ποὺ ὠνομάζετο Μονάντερος. Ήτο στρατιώτης. Ὡς ὅτου νὰ τὸν βάλουν στὸ νοσοκομεῖο πέθανε.

Βλέπω ἀκόμη κάποιον φαρμακοποιὸ ἀπὸ τὴν Σμύρνη. Θυμοῦμαι μόνον τὸ μικρὸ του ὄνομα. Λεγότανε Χαράλαμπος. Κι' αὐτὸς ἔχει χάλια.

Ἀπόγευμα. Ἦλθε στὸ ἀναρρωτήριον ὁ θαλαμάρχης τοῦ τρίτου θαλάμου. Τὸν φωνάζαμε Μανῶλη. Ἐλεγε ὅτι ἦτο Ἕλλην καταγόμενος ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολι. Δὲν μιλοῦσε ποτέ του Ἑλληνικά. Ὑστερα ἀπὸ τὸν τραγικὸ του θάνατο, κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ ἰδίου ἔτους, ἔμαθα ὅτι ἦτο Ἀρμένιος, προσποιούμενος τὸν Ἕλληνα γιὰ νὰ σώσῃ τὸ κεφάλι του.

Ὁ θαλαμάρχης, ἐκεῖνος, λοιπόν, εἶπεν ὅτι εἶχε ἐντολὴν νὰ πάρῃ γιὰ τὸ νοσοκομεῖον μερικοὺς βαρέως ἀσθε-

νεῖς. Πῆρε δυὸ ἄλλους καὶ τὸν γράφοντα. "Εμείνα κατά-
πληκτος. Τί συνέβη; Μὲ ποιά μυστηριώδη δύναμι ξανά-
μπαινα μέσα στὸ νοσοκομεῖον; Εἶναι ἀλήθεια ὅτι δὲν μπό-
ρεσα νὰ τὸ ἐξακριβώσω. Ὁ Ροδίτης, ὁ γιατρός, ὁ Λαγα-
ρίας, ὁ Χαράλαμπος, ὁ «σουβατζῆς»; Ποιὸς νὰ τὰ εἶχε
καταφέρει;

Γεμάτος χαρά, ἀκολούθησα μὲ τοὺς δυὸ ἄλλους τὸ
νοσοκόμο. Μὲ πῆγαν τώρα στὸν ἄλλο θάλαμο, στὸν τρίτο.
Ἐκεῖ ἦταν νοσοκόμος καὶ αὐτός πού ἔκαμε διανομὴ τοῦ
ουσαιτίου.

"Ατιμο χρήμα! Λένε ὅτι γιὰ σένα ἐπρόδωσαν τὸ Χρι-
στό. Εἶναι δυστυχῶς πικρὴ ἀλήθεια. Κάποιος εἶπε ἀκόμη
ὅτι τὸ χρήμα ἀνοίγει ὅλες τὶς πόρτες πλὴν τοῦ Πα-
ραδείσου.

"Ε... ἐγὼ σήμερα πού γράφω ἀρχίζω νὰ πιστεύω ὅτι
καὶ αὕτῃ ἡ πόρτα τοῦ Παραδείσου μπορεῖ νὰ ἀνοίξῃ μὲ
τὸ χρήμα.

Ζοῦμε, δυστυχῶς, σὲ τέτοια ἐλεεινὴ ἐποχὴ, σὲ ἐποχὴ
πού δὲν μποροῦμε νὰ σηκωθοῦμε ἀπὸ τὴν ὕλη, σὲ ἐποχὴ
πού δὲν βλέπομε πιὸ ψηλά, σὲ ἐποχὴ πού βασιλεύει στὴν
πραγματικότητα μόνον ἓνα πράγμα: τὸ χρήμα.

Δὲν ξεύρω πῶς μαθεύτηκε στὸ νοσοκομεῖο ὅτι εἶχα πά-
ρη λίγα χρήματα. "Εως ὅτου μπῶ στὸ θάλαμο, μὲ περίμε-
ναν ἑτοιμο φορεῖο καὶ ροῦχα καθαρὰ τοῦ νοσοκομεῖου.

Τὸ φορεῖο πού θά ἔμενα ἦτο στὸ καλλίτερο μέρος τοῦ
θαλάμου δίπλα ἀκριβῶς στὴ θερμάστρα.

"Εως ὅτου τακτοποιηθῶ εἶχε βραδυάση. Τῇ στιγμῇ
πού φώναξαν συσαιτίο καὶ ἐτοιμάστηκα νὰ βγῶ, ὁ τρίτος
νοσοκόμος τοῦ θαλάμου, μοῦ εἶπε νὰ μὴ σηκωθῶ καὶ κου-
ρασθῶ καὶ ὅτι ἐκεῖνος θὰ ἐφρόντιζε νὰ μοῦ τὸ φέρῃ!!

Ἡ κατάστασις εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἀλλάζῃ. Σ' ἓνα καθα-
ρὸ πιάτο μοῦ ἔφεραν ἄφθονο φαγητό, καὶ χωριστὰ ἄλλο
πιάτο γεμάτο «χοσάφι» σταφίδες!

Ἡ θερμάστρα γεμισμένη ἀπὸ ξύλα, ἔκαie δίπλα μου.
Εἶμαι εὐτυχής, πολὺ, πολὺ εὐτυχής!!

Κοιμήθηκα ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἡσυχος ὡς τὸ πρῶτ.

Η ΖΩΗ ΞΑΝΑΡΧΙΖΕΙ

Τώρα πού τακτοποιήθηκα όπωςοδήποτε, αρχίζω νά λυποῦμαι πολύ τούς συναδέλφους μου. Χωρίς νά νομισθῇ ὅτι θέλω νά αὐτοκολακευθῶ, προσπάθοῦσα νά τούς βοηθῶ ὅπως μποροῦσα.

Μέ τόν γιατρό ἔχουμε γίνει καλοί φίλοι. Μέ τούς νοσοκόμους, ἐπίσης.

Ὁ γιατρός ἔχει στήν ὑπηρεσία του κάποιον νέον ἀπό τὰ Βουρλά, ὁ ὁποῖος λεγότανε Μιχάλης. Αὐτός πήγαινε καί ἐψώνιζε ὅ,τι θέλαμε.

Ἡ ὄρεξίς μου, ἔχει διαβολικά ἀνοίξει. Ὁ Γιώργος ὁ σουσιτιάρχης, μοῦ ἔφερνε πολύ φαγητό. Περίσσευε διότι οἱ περισσότεροί δικαιοῦχοι, πέθαιναν! "Ετρωγα πολλές φορές τήν ἡμέρα, χωρίς νά μπορῶ νά χορτάσω. Μ' αὐτόν σηκωνόμασταν ἐπίσης καί τρώγαμε καί τή νύχτα δυό καί τρεῖς φορές! Ἀλλά δέν χορταίνω, πάλι.

Μέ τόν Λαγαρία κάμω συχνά συντροφιά. Ἔρχεται καί καθόμαστε ὦρες ὁλόκληρες. Ἰδίως τὰ βράδια ὅταν δέν ἔχει ὑπηρεσία. Εἶναι πολύ καλό παιδί, καί μέ εὐχαριστεῖ ἡ συντροφιά του ἐπειδὴ εἶναι μορφωμένος καί ἔχει καλούς τρόπους.

Κάθε Δευτέρα ἔρχεται, ὁ Ροδίτης καί πάντα μοῦ φέρνει χρήματα καί καλάθι γεμᾶτο ἀπὸ τή θεία μου. Σέ κάθε της γράμμα, μοῦ ἔδιδε θάρρος, μέ παρηγοροῦσε. Μοῦ ἔγραφε σέ κάποια της ἐπιστολή ὅτι εἰδοποίησε τούς ἀδελφούς μου μέσω Γαλλίας ὅτι ἀνευρέθην καί ὅτι θά μοῦ ἔστελνε καί γράμμα τους. Πράγματι δέν πέρασαν πολλές ἡμέρες καί ἔπαιρνα γράμμα ἀπὸ τόν ἀδελφό μου.

Παρ' ὅλα αὐτά ἡ Ζωή στό νοσοκομεῖον δέν ἦταν εὐχάριστη ἐπειδὴ ἔθλεπα καθημερινῶς νά πεθαίνουν.

Κάθε πρωῒ τὸ κάρρο στεκότανε στήν εἴσοδο τοῦ νοσοκομεῖου καί τὰ πτώματα ἐφορτώνοντο σάν σακκιά "Υστερα τὰ ἑσπερέωναν δένοντάς τα μέ σχοινιά. Ἔτσι ὅπως

ἦσαν τὰ ἄδειαζαν σὲ μεγάλους λάκκους, μέσα στὸ Ἑλληνικὸ Νεκροταφεῖο, τοὺς ὁποίους ἄνοιγαν αἰχμάλωτοι.

Ἔνα πρωῒ βγῆκα ἔξω καὶ παρακολουθοῦσα τὸ θέαμα τοῦ μακαθρίου φορτώματος. Ἐνας ψηλὸς σωρὸς πτωμάτων γυμνῶν σκελετωμένων, ὑψωνότανε. Ἀκόμη δὲν τὰ εἶχαν δέσει μὲ τὰ σχοινιά. Ξαφνικὰ τὸ ἄλογο περπάτησε καὶ ἔτσι τὰ πτώματα κυλίστηκαν κάτω, ἀπὸ τὴν ἀπότομη κίνησι τοῦ κάρρου. Μὲ τὸ πέσιμο ἔσκασαν οἱ σάρκες καὶ τὰ ἐντόσθιά των χύθηκαν στὴ γῇ. Τὸ θέαμα ἦτο τόσο ἀποκρουστικόν, ὥστε ἔκλεισα τὰ μάτια μου, καὶ ἔτρεξα νὰ μῶ πάλι στὸ θάλαμο.

Τὴν ἴδια μέρα ἄδειασαν λίγα κρεβάτια, ἐκτὸς ἐκείνων ποὺ πέθαναν καὶ ἔφεραν πολλοὺς κανούργιους ἀσθενεῖς, ἀπὸ διάφορα τάγματα. Καὶ ἀκούει κανεῖς ἀπὸ τὸν καθένα καὶ μιὰ καινούργια τραγωδία, καὶ πολλὰ ἄλλα μαρτύρια ποὺ πέρασαν καὶ περνοῦν οἱ αἰχμάλωτοι σὲ διάφορα μέρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Μαζὺ μὲ αὐτοὺς τοὺς αἰχμαλώτους ἔφεραν καὶ ἕναν γιατρό, αἰχμάλωτο καὶ αὐτόν. Δὲν θυμοῦμαι δυστυχῶς οὔτε τὸ ὄνομά του, οὔτε ἀπὸ ποῦ τὸν ἔφεραν. Ἦτο ἕνα νέο εὖσωμο παλληκάρι, μᾶλλον Ξανθό, φαντάζομαι τώρα. Τὰ μάγουλά του ἦταν κατακόκκινα ἀπὸ τὸν πυρετό. Μπήκε στὸ θάλαμο, μὲ δυσκολία κρατούμενος στὰ πόδια του.

Ὁ γιατρός τοῦ νοσοκομείου ἔσπευσε νὰ τὸν περιποιηθῇ ὅπως μποροῦσε. Ὅταν τὸν ξάπλωσαν σ' ἕνα φορεῖο, τὸν θερμομέτρησε. Εἶχε πυρετό 40 ἀκριβῶς. Διατηροῦσε τίς αἰσθήσεις του καὶ τὸ λογικὸ του. Καταλάβαινε ὅτι εἶχε τόσο ὑψηλὸ πυρετό. Εὐτυχῶς εἶχε χρήματα καὶ ἔδωσε νὰ τοῦ ἀγοράσουν λεμόνια καὶ πορτοκάλια. Ἐπινε διαρκῶς τὸ χυμὸ τους. Πολλές φορές εἶχε παραληρήματα καὶ ἐπανελάμβανε: Θὰ πεθάνω, θὰ πεθάνω.

Αὐτὰ του τὰ λόγια μὲ συγκινοῦσαν πάρα πολύ. Δὲν ξεύρω γιατί, αὐτόν τὸν ἄνθρωπο, τὸν λυπόμουν περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Ὁ γιατρός μας ἔμεινε πολὺ ἄργὰ ἐκεῖνο τὸ θράδυ. Τοῦ ἔκαμε καὶ μιὰ καρδιοτονωτικὴ ἔνεσι. Τὴν ὥρα ποῦ ἔ-

βγαίνει να πάει να κοιμηθῇ ἓνας ἄλλος ἄρρωστος, πάσχων ἀπὸ εὐκοιλιότητα, τοῦ φώναξε:

— Γιατρέ θὰ μὲ σώσης... γιατρέ θὰ μὲ σώσης. Τὸν ἐπλησίασε.

— Τί ἔχεις, παιδί μου;

— Γιατρέ, θέλω πέντε γρόσια, εἶπεν ὁ ἄρρωστος μὲ σβυσμένη φωνή.

— Τί θὰ τὰ κάμης; τὸν ρώτησε ἀπὸ περιέργεια ὁ γιατρός, διότι καὶ ὁ ἴδιος δὲν εἶχε.

— Θὰ πάρω κόκκινο πιπέρι, γιατρέ. Ξεύρεις, μὲ τὸ κόκκινο πιπέρι περνᾷ ἡ εὐκοιλιότης.

Ἐγὼ ποὺ ἄκουσα αὐτὸν τὸν διάλογο, ἔστειλα στὸν ἄρρωστο μὲ τὸ νοσοκόμο, τὰ πέντε γρόσια. Ἴσως νὰ ἐσώζετο ὁ δύστυχος.

Ὅλη τὴν νύχτα ἠκούοντο τὰ βογγητὰ τοῦ ἄρρώστου ἱατροῦ. Δὲν μπόρεσα νὰ κλείσω μάτι.

Τὸ πρωῒ οἱ νοσοκόμοι ποὺ ἔκαμαν τὴ συνηθισμένη ἐπιθεώρησι, βρῆκαν ἐκεῖνον ποὺ ζήτησε τὰ λεπτὰ, νεκρό!

Ὁ γιατρός μας ἦλθε συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Τοῦρκον ἀρχίατρον. Ὁ τελευταῖος εἶχε μάθῃ ὅτι ἔφεραν ἄρρωστο γιατρό καὶ ἦλθε νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἔδειχνε ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον καὶ φιланθρωπικὰ αἰσθήματα. Ἐξήτησαν τὸν ἄρρωστο συνάδελφο, καὶ διέταξε νὰ τὸν μεταφέρουν σ' ἓνα κτίριον, παράρτημα τοῦ νοσοκομείου, τὸ ὁποῖον ἦταν ἀπέναντι. Ἐκεῖ ἐτοποθετήθη σὲ ἰδιαίτερο θάλαμο καὶ ἐτέθησαν εἰς τὴν διάθεσίν του δυὸ νοσοκόμοι.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι κατεβλήθησαν προσπάθειες γιὰ νὰ σωθῇ. Ὅχι μόνον ἀπὸ τὸν Ἕλληνα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Τούρκους γιατρούς. Δυστυχῶς ὅμως σὲ δυὸ μέρες πέθανε.

Ὅλοι λυπηθήκαμε πολὺ. Ἦταν Ἕλληνας στρατιωτικὸς γιατρός!

ΕΠΙΔΗΜΙΑ.. ΘΑΝΑΤΟΣ

Οι αιχμάλωτοι πέθαιναν έως τὸν Ἰανουάριον, μᾶλλον ἀπὸ ἐντερικά καὶ πνευμονικά νοσήματα.

Δυστυχῶς ὅμως τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς ἦλθε νὰ συμπληρώσῃ καὶ μέσα στὸ νοσοκομεῖο μιὰ ἀρρώστεια. Μιὰ ἐπιδημία ποὺ δὲν ἐξακριβώθηκε τί ἦταν. Εἶπαν ὅτι θὰ ἦτο μᾶλλον τυφὸς ἢ παράτυφος.

Οἱ αἰχμάλωτοι κατελαμβάνοντο ἀπὸ ἓνα ὑψηλὸ πυρετὸ καὶ σὲ δυὸ - τρεῖς ἡμέρες πέθαιναν. Τότε ἐγίνε πλέον τὸ μεγάλο κακὸ. Δεκάδες ἀνθρώπων πέθαιναν τὴν ἡμέρα μέσα στὸ νοσοκομεῖο.

Ὁ ἓνας ὕστερα ἀπὸ τὸν ἄλλον ἐπεφταν. Πέθαναν καὶ μερικοὶ νοσοκόμοι. Προσεβλήθη καὶ ὁ θαλαμάρχης μας ὁ Μανώλης, μαζὺ δὲ μὲ αὐτὸν καὶ ἄλλος νοσοκόμος ὁ Γρηγόρης. Καὶ τότε ἐγίνε μιὰ ἄλλη μεγάλη τραγωδία. Ὁ Γρηγόρης κατελήφθη ἀπὸ ὑψηλὸ πυρετὸ ὥστε χαλοῦσε κυριολεκτικῶς τὸν κόσμον. Οἱ ἄλλοι νοσοκόμοι, ἀναγκάσθηκαν νὰ τὸν δέσουν ἐπάνω στὸ κρεβάτι του. Αὐτὸς ἄρχισε νὰ παραληρῇ δυνατά. Καὶ τότε ἄκουσα κάτι τὸ ὁποῖον μὲ κατετάραξε. Ὁ Γρηγόρης, ὡμολογοῦσε στὸ παραλήρημά του ὅτι ἦτο Ἀρμένιος ὀνομαζόμενος Κιρκόρ, καὶ ὅτι ἦτο ἀκόμη Ἀρμένιος καὶ ὁ θαλαμάρχης Μανώλης!!

Ὁ δυστυχὴς θαλαμάρχης, ἀκούοντας ὅτι ὁ ὁμόθρησκός του τὸν ἀπεκάλυπτε, — ὅτε μποροῦσαν νὰ τὸν σκοτώσαν οἱ Τοῦρκοι — ἐτρόμαξε τόσο πολὺ ὥστε πέθανε τὴν ἴδια στιγμὴ ἀπὸ συγκοπή!

Στὶς φωνές του ἔτρεξαν ἀμέσως οἱ Τοῦρκοι νὰ δοῦν τί συμβαίνει. Εὐτυχῶς δὲν ἄκουσαν τὴν ἀποκάλυψη τοῦ Κιρκόρ, ἡ ὁποία θὰ τοῦ ἐστοίχιζεν αὐτὴ τὴ ζωὴ του. Αὐτὸς ἐσώθη ἀργότερα ἀπὸ τὴν ἀσθένειά του. Ἀλλὰ ἦτο ἀπαρηγόρητος διότι χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ εἶχε προξενήσῃ τὸ θάνατον τοῦ συντρόφου του.

Γιὰ τὴν ἀσθένεια αὐτὴ, μᾶς δίδουν μόνον κίνηνη, διαλελυμένη μέσα σὲ νερό! Μ' ὅλον ὅτι ἦτο πολὺ πικρὸ αὐτὸ τὸ φάρμακο, μὲ τὸν τρόπο ποὺ μᾶς τὸ ἔδιδαν, ἐν τού-

τοῖς οἱ δυστυχεῖς αἰχμάλωτοι τὸ ἔπαιρναν γιὰ νὰ γλυτώσουν τὴν ζωὴ τους!

Πεθαίνουν, πεθαίνουν, πεθαίνουν οἱ αἰχμάλωτοι. Καὶ δὲν βλέπουμε πούθενά φῶς σωτηρίας. Πεθαίνουν βασανισμένοι, πεινασμένοι, ἐγκαταλελειμμένοι, μακριὰ ἀπὸ τοὺς δικούς των, ἀπὸ τοὺς γονεῖς των, ἀπὸ τίς γυναῖκες των, ἀπὸ τὰ παιδιά των. Πεθαίνουν σάν τὰ σκυλιά, χωρὶς ἓνα δάκρυ νὰ πέφτῃ ἐπάνω τους, χωρὶς νὰ ἀκούουν μίαν εὐχὴ ἀπὸ ἓναν παπᾶ. Πεθαίνουν μὲ τὸ πικρὸ παράπονο στὰ χεῖλη χωρὶς νὰ τοὺς δίδῃ μὴ στάλα νερό, ἓνα συμπαθητικὸ χέρι. Πεθαίνουν βλέποντας τὰ ἀδιάφορα πρόσωπα τῶν νοσοκόμων.

Κλαῖτε μανάδες! Κλαῖτε τὰ παιδιά σας πολὺ, περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι θὰ κλαίετε, ἐὰν πέθαιναν κοντὰ σας. Κλαῖτε τα διότι πέθαναν στερημένα ἀπὸ κάθε τι, λαχταρῶντας καὶ τὸ μικρὸ κομμάτι τοῦ ψωμιοῦ. Κλαῖτε τα διότι πέθαναν μὲ τὸν τρόπο στὴν ψυχὴ τους, μὲ ἀγωνία, μὲ ἀπογοήτευσί!!

Κλαῖτε τὰ παιδιά σας διότι καὶ στοὺς τάφους των, δὲν βρῆκαν ἡσυχία, ἐπειδὴ τὰ πτώματά τους τᾶφαγαν τὰ σκυλιά καὶ τὰ ἀγρίμια τῶν βουνῶν!!

Μέσα στὸ νοσοκομεῖον ὅλοι εἴμεθα κατατρομαγμένοι μὲ αὐτὴ τὴν ἀρρώστεια. Μᾶς φαίνεται ὅτι κανεὶς δὲν θὰ γλυτώσῃ. Εἶναι ζήτημα ἐὰν ἀπὸ τοὺς ἀσθενοῦντας ζοῦν ἓνας ἢ δυὸ στοὺς ἑκατό!!

Ἐνα μεσημέρι ἦλθε ὁ γιατρός στὸ θάλαμο γιὰ νὰ φάγῃ. Κάθισε δίπλα στὴν θερμάστρα. Τοῦ ἔδωσαν τὸ φαγητό του, ἀλλὰ δὲν εἶχε ὄρεξι.

Τὸ πῆρα νὰ τὸ φάγω ἐγώ. Αἰσθάνθηκα ὅμως πολὺ ζεστὸ τὸ πρόσωπό μου. Θέλησα νὰ θερμομετρηθῶ. Τὸ κεφάλι μου ἦταν βαρὺ. Εἶχα πυρετό. Τριάντα ἐννὴ καὶ μισό. Ὁ νοῦς μου δὲν ἔβαλε τὸ κακό. Νόμισα μᾶλλον, ὅτι τὸ θερμόμετρο δὲν λειτουργοῦσε καλά. Ἐφεραν ἄλλο θερμόμετρο. Ὁ γιατρός ἀνησύχησε. Μοῦ ἔκανε ἀμέσως μὴ ἐνεσι κινίνης. Ἡ κατάστασίς μου ἐχειροτέρευε. Πέρασα πολὺ

ἄσχημη νύχτα. Εἶχα παραληρήματα. Μοῦ ἔδωσαν κατὰ τὰ
ξημερώματα κινίνη. Ἔχανα πολλές φορές τίς αἰσθήσεις
μου. Καί ὅταν συνερχόμευνα ἔβλεπα ἀπὸ πάνω μου τὸν
γιατρό. Προσπαθοῦσε ὁ καϊμένος νὰ μὲ σώσῃ.

Πέρασαν μέρες ὁλόκληρες ἔτσι. Ἐπάλαιφα μεταξὺ
ζωῆς καὶ θανάτου. Ὁ Ροδίτης ἤρχετο καὶ μὲ ἔβλεπε. Ἡ
θεία μου ἐξακολουθοῦσε νὰ μοῦ στέλῃ διάφορα πράγματα.

Μὲ ὅλη ἐκείνη τὴν κατάστασι, εἶχα μιὰ διαβολεμένη
ὄρεξι. Ὅταν συνερχόμευν ἀπὸ τὸν λήθαργον ἔτρωγα, κιν-
δυνεύοντας νὰ πεθάνω ὄχι ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια ἀλλὰ ἀπὸ
τὸ... φαγητό!

Τέλος γλύτωσα.

Πολλές φορές ἐρχότανε στὸ θάλαμό μας μιὰ χαριτω-
μένη νοσοκόμος ἢ Ἐμινὲ Χανούμ.

Λένε ὅτι μόλις τώρα οἱ χανούμισσες ἄρχισαν νὰ ἐξε-
λίσσωνται. Ἐγὼ δὲν τὸ πιστεύω. Ἡ μᾶλλον εἶμαι βέβαιος
ὅτι εἶχαν χειραφετηθῇ πρὸ πολλοῦ. Ἀπόδειξις ἢ Ἐμινὲ
Χανούμ. Ἐρχότανε στὸ θάλαμό μας καὶ συζητοῦσε μὲ τὸν
γιατρό. Δὲν φοροῦσε φερετζέ. Ἦταν ντυμένη στὰ ἄσπρα,
καὶ μοῦ φαινότανε σὰν νεράιδα.

Ὅταν καθότανε μὲ τὸ ἓνα πόδι ἐπάνω στὸ ἄλλο, ὅσοι
ἀπὸ μᾶς δὲν ἦσαν καταβεβλημένοι, τὴν ἔτρωγαν μὲ τὰ μά-
τια. Ρουφοῦσε ἡδονικά τὸν καπνὸ τοῦ τσιγάρου της, καὶ
μισόκλεινε τὰ μάτια ἀπὸ ἡδυπάθεια. Ὅταν ἔμπαινε μέσα
στὸν θάλαμο, πηδοῦσε μᾶλλον καὶ τὰ πλούσια στήθη της
ἀνεβοκατέβαιναν προκλητικά.

Πολλές φορές ἐρχότανε, σὲ ὅσους ἔβλεπε καθαρούς,
καὶ μᾶς ἔπιανε τὰ χέρια σὰν νὰ δοκίμαζε τὸ σφυγμὸ μας.
Μᾶς φαινότανε τότε πὼς περνοῦσε τὸ σῶμα μας ἡλεκτρι-
κὸ ρεῦμα.

Ἡ Ἐμινὲ Χανούμ, ἦταν ὅσας, στὴ μεγάλη ἐρημιὰ ποῦ
βρισκόμαστε. Μᾶς ἔφθανε τὸ χαμόγελό της, καὶ ἡ λαλιά
της, ποῦ ἔμοιαζε σὰν κελαϊδῆμα πουλιοῦ.

Τί πράγμα εἶναι ἡ γυναῖκα!

Ὁ γιατρός μὲ εἶχε συστήσει σ' αὐτήν. Μοῦ μιλοῦσε,

μέ παρηγοροῦσε. Ἦταν ἀρκετὰ μορφωμένη. Καὶ κατορθώ-
ναμε ὅπωςδὴποτε νὰ συνεννοούμεθα. Μιλούσαμε Γαλλικά.

Ἡ κατάστασίς μου ἐβελτιώνετο, χάρις στίς ἐξαιρετι-
κὲς προσπάθειες τοῦ γιατροῦ. Καὶ πολλές φορές δὲν ἔ-
βλεπα τὴν ὥρα ποὺ θάρχότανε ἡ ὡραία νοσοκόμος. Μοῦ
ἔφθανε ὁ χαιρετισμός της καὶ τὸ χαμόγελό της.

Πολλὲς φορές ἔκαμα τρελλὲς σκέψεις γιὰ τὴ χα-
νούμ!! Διερωτῶμουν ἐὰν εἶχε αὐτὴ κανένα αἶσθημα γιὰ
μένα. Ἴσως καὶ νὰ μὴ φανταζότανε ἡ καῦμένη τέτοιο
πράγμα. Μὲ περιποιότανε ἀπὸ καλὴ καρδιά.

Ὅ,τι δὴποτε καὶ ἂν συνέβαινε, ἡ νοσοκόμος ἐκείνη
μοῦ ἄφισε τὴν πιὸ γλυκεῖα ἀνάμνησι ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίᾳ.
Χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε καὶ πάντοτε ἡ ἀνάμνησίς της
μένει ζωντανὴ στὸ νοῦ μου. Ποιὸς ξεύρει σήμερα ποῦ νὰ
βρίσκεται, τί ἀπέγινε.

ΕΝ Τῷ ΜΕΤΑΞΥ

ΟΙ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ ΠΕΘΑΙΝΟΥΝ

Μέσα Φεβρουαρίου, ὑπολογίζω. Ἡμέρα καλοκαιρινή.
Ἡλῖος λαμπρός. Πράγμα σπάνιο γιὰ τὸ κλίμα τῆς Μαγνη-
σίας. Ἐφάγαμε ἡσυχὰ τὸ μεσημέρι. Ἀπὸ τὰ τάγματα ἔ-
φεραν νέους ἀσθενεῖς τοὺς βλέπω ξαπλωμένους ἔξω στὸν
ἥλιο. Κατηφεῖς, ἀκίνητοι ἀποκτηνωμένοι. Τὰ μάτια τους
εἶναι θαμπά, σβυσμένα. Ράκη καὶ ὄχι ἄνθρωποι. Μόνον οἱ
σπάνιες κινήσεις τους, σὲ κάμουν νὰ καταλαβαίνης ὅτι
ὑπάρχει ἀκόμη ζωὴ μέσα τους.

Νέα δὲν ἔχομε σήμερα. Ἀπὸ τὴν Σμύρνη δὲν φάνηκε
κανεὶς. Ὁ γιατρὸς δὲν φάνηκε ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψί
του. Ἴσως νὰ κάμῃ κανέναν περιπατᾶκο στὴ Λιακάδα.

Ξαφνικὰ ἀκούστηκε μιά μικρὴ ἔκρηξις. Ἀνησυχήσαμε.
Ὑστερα ἀκολούθησαν συνεχεῖς πυροβολισμοί. Ἀναστατω-
νόμαστε. Τί συμβαίνει; Ἐξω ὁ κόσμος τρέχει. Φωνή, κα-
κό, θόρυβος. Οἱ νοσοκόμοι καὶ οἱ ἄρρωστοι, δὲν ξεύρουν

τί νὰ κάμουν. "Ενας Τουρκος γιατρός, πού βρισκότανε ἐκείνη τῇ στιγμῇ στὸ ἐπάνω μέρος τοῦ νοσοκομείου, φώναζε. Φαίνεται ὅτι ἔδιδε διαταγές. Κάτι γινότανε.

Μέσα σ' ἐκείνη τῇ σύγχυσι μαθαίνομε ὅτι εἶχεν ἐκρηγῇ πυρκαϊὰ σὲ μιὰ ἀποθήκη χειροβομβίδων, καὶ τὸ σπουδαιότερον, ἐκινδύνευε μία ἄλλη ἀποθήκη μεγάλη ὅπου εὐρίσκοντο μεγάλες ὀβίδες.

Τὴν ἴδια στιγμῇ, ἀκούστηκε μιὰ τρομερὴ ἔκρηξις. Τὰ τζάμια τῶν παραθύρων ἔσπασαν. Τὸ δὲ κτίριον τοῦ νοσοκομείου ἐχόρευε. "Εντρομοὶ τιναχθήκαμε ἀπὸ τὰ κρεβάτια μας. Θὰ μᾶς ἄφιναν τούλάχιστον νὰ θγοῦμε;

Εὐτυχῶς ὁ Τουρκος ἀρχίατρος ἔσπευσε καὶ διέταξε, νὰ θγοῦν ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο ὅσοι μπορούσαν νὰ βαδίσουν.

Αὐτὸ περιμέναμε. Ἀρχίζει μιὰ δραματικὴ ἔξοδος τῶν ἀσθενῶν, οἱ ὅποιοι μόλις μπορούν νὰ βαδίσουν. Ἀκολουθήσα καὶ ἐγώ. Πολλοὶ πού δὲν μπορούν νὰ βαδίσουν, σύρονται κάτω μὲ τὰ... τέσσαρα!!

Φεύγομε, ὅσο μπορούσε γρηγορώτερα ὁ καθένας. Μαζύ μας φεύγουν καὶ οἱ Τουρκοὶ ἄρρωστοὶ στρατιῶται. Προχωροῦμε σκορπισμένοι μέσα σ' ἓνα δάσος, ἐκεῖ κοντά. Πολλοὶ ἀπὸ τὴν ἐξάντλησι πέφτουν κάτω καὶ πεθαίνουν! Ποιὸς ὁμως γυρίζει νὰ τοὺς κυττάξῃ!

"Ἄλλοι ἄρρωστοὶ πού δὲν μπορούσαν ὀλωσδιόλου νὰ βαδίσουν, συγκεντρωθήκανε στὴ μέση τοῦ νοσοκομείου καὶ περιμένουν τὸν βέβαιον θάνατον.

Οἱ Τουρκοὶ καταβάλουν προσπάθειες γιὰ νὰ ἐντοπίσουν τὴ φωτιά καὶ νὰ γλυτώσῃ ἡ ἀποθήκη τῶν ὀβίδων.

"Ἡμεῖς περιμένομε ἀπὸ στιγμῇ σὲ στιγμῇ νὰ ἀκούσωμε τὴν ἔκρηξιν. Τρόμος καὶ φόβος.

Εὐτυχῶς ὅσον περνᾷ ἡ ὥρα καὶ δὲν ἀκοῦμε τίποτε, ἐλπίζομε. Φαίνεται ὅτι θὰ σωθοῦμε. "Εχομεν ἀπομακρυνθῇ ἄλλωστε καὶ τόσον πολὺ μακριά.

Γι' αὐτὸ καὶ καθίσαμε κάτω στὰ χόρτα, γυμνοὶ ὅπως εἴμεθα ἀπὸ τὰ κρεβάτια τοῦ νοσοκομείου.

Ὁ ἥλιος ἀρχίζει νὰ δύῃ, καὶ αἰσθανόμεθα τὸ κρῦο νὰ

περνᾶ τις σάρκες μας, νὰ φθάνη ὡς τὰ κόκκαλα. Τουρτουρίζομε.

Δὲν ξέρομε τί γίνεται, ἀλλὰ καὶ κανεὶς δὲν τολμᾷ νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὸν σταθμὸ ἢ τὸ νοσοκομεῖο.

Εὐτυχῶς βλέπομε στρατιῶτες νὰ ἔρχωνται καὶ τοὺς ἀκοῦμε νὰ φωνάζουν νὰ γυρίσωμε πίσω. Ὁ κίνδυνος ἔχει περάσῃ.

Σιγὰ, σιγὰ ἀρχίζομε νὰ ἐπιστρέφωμε. Μὰ σὲ τί κατάστασι! Νεκροὶ μᾶλλον παρὰ ζωντανοί. Πτώματα, κυριολεκτικῶς.

Ὁ ἀρχίατρος ποὺ ἔμαθε ὅτι πέθαναν μερικοὶ ἐνῶ ἔφευγαν, ἔστειλε νοσοκόμους νὰ μαζέψουν τὰ πτώματα.

Μόλις μπῆκα στὸ νοσοκομεῖο εἶδα στὴν αὐλὴ, ἐπάνω σ' ἓνα φορεῖο τὸν Φέκα, τὸν αἰχμάλωτο ἐκεῖνο ποὺ ἔπασχεν ἀπὸ ἐπιληψία. Ἡ κατάστασίς του ἦταν ἀπελπιστική. Ἐν τούτοις μὲ ἀνεγνώρισε καὶ μοῦ ἐζήτησε ψωμί. «Πεινῶ, πεινῶ, δώσε μου λίγο ψωμί» μοῦ ἔλεγε. Ἔσπευσα νὰ τοῦ δώσω. Τὸ ἄρπαξε μὲ τὰ δυὸ του χέρια καὶ ἀρχισε νὰ τὸ καταβροχθίζει.

Τὸν χαιρέτησα. Μοῦ φαίνεται ὅτι δὲν θὰ ἔζησε. Τὸν πῆραν ἐκείνη τῇ στιγμῇ μὲ τὸ φορεῖο. Θὰ τὸν πῆγαν σὲ κανένα παράρτημα τοῦ νοσοκομείου. Ἀπὸ κείνη τὴν στιγμή δὲν τὸν ξαναεἶδα.

Ξάπλωσα στὸ φορεῖο πολὺ ἐξηντλημένος. Στὰ ἄλλα φορεῖα δὲν ἔβλεπε κανεὶς παρὰ παραμορφωμένα ἀπὸ τὴν ἀγωνία πρόσωπα.

Εἶδα σὲ λίγο τὸν γιατρό. Καὶ ἐκεῖνος εἶχε καταφύγῃ σ' ἓνα δάσος, ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὸν ὑπηρέτη του, τὸν Μιχάλη.

Πολλοὶ ἦταν σὲ ἀξιοθρήνητη κατάστασι. Ὁ γιατρός μὲ τοὺς νοσοκόμους, τοὺς ἔκαμαν ὅ,τι μποροῦσαν.

Ὁ καλὸς Λαγαρίας μόλις γύρισε, ἔσπευσε νὰ μὲ ἰδῇ. Κάθισε κοντά μου καὶ μοῦ ἔδιδε θάρρος.

Λίγοι μπόρεσαν νὰ φάγουν ἐκεῖνο τὸ θράδυ. Ἐπικρα-

τοῦσε μιὰ κατῆφεια καὶ μεγάλη κατάπτωσης στὸ νοσοκομεῖο.

Σὲ μιὰ στιγμή, ἀκούσαμε ὅτι ἐρχότανε ὁ ἀρχίατρος νὰ κάμῃ μιὰ ἐπιθεώρησι.

Στάθηκε ἐπάνω ἀπὸ τὸν νοσοκόμο πού ἔκαμε διάνομή συσσιτίου. Ἀπουσίαζε ὁ Τοῦρκος ἐπιλοχίας πού ἦταν ἐντεταλμένος νὰ παρακολουθῇ.

Ὁ ἀρχίατρος περίμενε καὶ ὅταν εἶδε τὸν ἐπιλοχία νὰ ἔρχεται ἄρχισε νὰ τὸν κτυπᾷ. Ἡμεῖς εἴμεθα τρομαγμένοι. Ἐφώναζεν ὅτι ἦτο ὑποχρεωμένος ὁ Τοῦρκος ἐπιλοχίας νὰ παρακολουθῇ, ἐὰν ἦσαν εὐχαριστημένοι οἱ αἰχμάλωτοι.

Ἐφυγε. Ἡμεῖς συζητούσαμε τὸ γεγονός. Ἦτο πρᾶγματι συγκινητικὸ νὰ βλέπει κανεὶς ἓνα Τοῦρκον νὰ δείχνῃ τόσο ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς αἰχμαλώτους.

Τὰ βράδια οἱ νοσοκόμοι εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἐαγρυπνοῦν μὲ τὴν σειρά τους, γιὰ νὰ μὴ τυχὸν θελήσῃ τίποτε κανένας ἀσθενής.

Ὁ ἀρχίατρος ἦταν πολὺ αὐστηρὸς σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα. Πολλὲς φορές ἐρχότανε τίς νύχτες καὶ ἔκαμεν ἐπιθεωρήσεις γιὰ νὰ βλέπῃ ἐὰν ἀγρυπνοῦν οἱ νοσοκόμοι.

Ἀλλοίμονον σ' ἐκεῖνον πού θὰ κοιμώτανε τῇ στιγμῇ τῆς ὑπηρεσίας του. Τὴν ἄλλῃ μέρα θὰ τὸν ἔστελνε στὸ τάγμα του!

Υπῆρξαν καὶ Τοῦρκοι πού ἔδειχναν ἀνθρωπιά. Παράδειγμα ἐκεῖνος ὁ ἀρχίατρος.

Τελευταίως ὁ ἀρχίατρος ἤθελε νὰ ἐξοντώσῃ καὶ τίς ψεῖρες! Γι' αὐτὸ καὶ ἔδωσε τίς κατάλληλες ὁδηγίες. Οἱ νοσοκόμοι ἐφρόντιζαν νὰ μᾶς ἀλλάζουν τακτικὰ ροῦχα, νὰ μᾶς ξυρίζουν, νὰ μᾶς κουρεύουν. Καὶ ὕστερα νὰ ψάχνουν καλά. Ὑστερα ἐρχότανε ἓνας Τοῦρκος στρατιώτης νὰ μᾶς ξαναδῇ καὶ ἔπρεπε νὰ μᾶς βρῇ καθαρούς. Ἐὰν εὑρίσκει ψεῖρα, ὁ ὑπεύθυνος νοσοκόμος ἐστέλετο ἀμέσως στὸ τάγμα του. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἡσυχάσαμε καὶ ἀπὸ τίς ψεῖρες.

Εἶχα συνηθίσῃ πλέον τελείως τὴν ζωὴν τοῦ νοσοκο-

μείου· οἱ θάνατοι δὲν μοῦ ἔκαμαν πλέον καμιά ἐντύπωσι.
Ἔβλεπα νὰ μαζεύουν κάθε πρωΐ τὰ πτώματα, χωρίς καὶ
τόσον νὰ συγκινοῦμαι.

Οἱ καθημερινές διαδόσεις περὶ ἀπολύσεώς μας, μὲ ἀ-
φίνουν ἀδιάφορο. Δὲν πιστεύω πλέον.

Ἡ μόνη μου παρηγοριὰ εἶναι οἱ ἐπιστολές τῆς θείας
μου καὶ τῶν ἀδελφῶν μου. Ὅταν βλέπω τὸν Ροδίτην νὰ
μπαίνει στὸ θάλαμο, κάθε Δευτέρα, αἰσθάνομαι τὸ ἠθικόν
μου νὰ ἐνισχύεται.

Παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν αἰσθάνομαι τίποτε γιὰ τὴν ζωή.
Μόνον πού θέλω νὰ τρώγω πολὺ.

Νεκρὰ τὰ πάντα γύρω μου. Δὲν βλέπω παρὰ ἀνθρώ-
πους ἡμιθανεῖς, γυμνοὺς, καὶ πτώματα τὰ ὁποῖα μεταφέ-
ρονται γιὰ νὰ ριχτοῦν σὲ μεγάλους λάκκους τοῦ ἐκεῖ Ἑλ-
ληνικοῦ νεκροταφείου.

Σ' ἐκεῖνο τὸ μεγάλο, πλὴν σιωπηλῶς συντελούμενον
δρᾶμα στὸ νοσοκομεῖον, ὅπου ἄλλαζαν καθημερινῶς τὰ
πρόσωπα, μόνον ὁ ἱατρός, μερικοὶ νοσοκόμοι καὶ ἐγὼ κά-
μομε ἐξαίρεσι, ἀντέχοντες καὶ κρατούμενοι ὅπωςδὴποτε
σὲ σχετικῶς καλὴ κατάστασι.

Ἐντύπωσιν μᾶς ἔκαμε, γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἐπαναλαμβάνω
πάλιν, ἡ ὑπέροχος συμπεριφορὰ τοῦ Τούρκου ἀρχιάτρου
πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους. Πρωΐ καὶ βράδυ ἐπεσκέπτετο
τοὺς θαλάμους φροντίζοντας μὲ τὰ πτωχὰ ἐκεῖνα μέσα νὰ
ἀνακουφίσῃ τοὺς δυστυχισμένους αἰχμαλώτους.

Ἐκτὸς τῶν νοσοκόμων, ὑπῆρχε καὶ κάποιος ἄλλος αἰ-
χμάλωτος τοῦ ὁποίου ἡ ἐργασία ἦταν νὰ βάζῃ πετρέλαιον
στὶς λάμπες! Ἦταν γνωστός μου ἀπὸ τὴ Σμύρνη. Λεγότα-
νε Βουτσινᾶς. Καὶ μαζὺ ἐκάμαμε καλὴ παρέα.

Μιὰ μέρα ἀρρώστησε καὶ αὐτός. Τρόμαξα μὴ τυχόν
δὲν... Ζοῦσε. Ἦταν καλὸ παιδί καὶ καλὸς φίλος. Εὐτυχῶς
ὕστερα ἀπὸ ἰδιαίτερες φροντίδες ἱατρῶν, νοσοκόμων καὶ
ἄλλων σώθηκε.

Ἐκεῖ βρῆκα καὶ κάποιον ἄλλον φίλον μου ἀπὸ τὴ
Σμύρνη: Τὸν Γιώργο Θεαγένη. Ἦταν νοσοκόμος σ' ἓνα

ἀπὸ τὰ παραρτήματα τοῦ νοσοκομείου. Μοῦ ἔφερνε πολλές φορές γάλα, κρυφὰ σ' ἓνα μπουκαλάκι. Ἡ ψυχὴ μου πλημμυροῦσε ἀπὸ εὐγνωμοσύνη, γι' αὐτὸ ποὺ ἔκαμε πρὸς ἑμένα. Διότι ἦταν πολὺ σπουδαῖο στὴ θέσι ποὺ θρискόμασταν νὰ σοῦ δίδῃ, ἄλλος κάτι, στερῶντας τὸν ἑαυτοῦ.

Ἀπὸ τὸν ἴδιον ἔμαθα ὅτι δυὸ φίλοι μας, ὁ Ἀνδρέας καὶ ὁ Ἰωάννης Καλλιγέρης, εἶχαν πεθάνῃ. Ὁ πρῶτος πέθανε στὸ Ἀξάρι μόλις ἔφθασαν ἐκεῖ, ἀπὸ τὴν Σμύρνη. Ὁ δεῦτερος πέθανε στὸ νοσοκομεῖο Μαγνησίας ἀπὸ ἐντερικά.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ;

Ὁ καιρὸς περνᾷ Πλησιάζει τὸ Πάσχα. Πολλές φορές ἀκοῦμε ὅτι θὰ ἀπολυθοῦμε.

Μιὰ μέρα διάβασε ἓνας Τουρκομαθὴς σὲ ἐφημερίδα, ὅτι τρία πλοῖα γεμάτα Τούρκους αἰχμαλώτους ἀναχωρήσαντα ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ γύρισαν πίσω, διότι ἐγίναν διαφωνίες γιὰ τὸ Ζήτημα τῆς ἀνταλλαγῆς αἰχμαλώτων μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας.

Ἄν καὶ δὲν πιστεύαμε σὲ εἰδήσεις γιὰ τὴν ἀπόλυσί μας, τὸ γεγονὸς ἐκεῖνο μᾶς ἀπεγοήτευσε. Φαίνεται πὼς δὲν εἶναι τυχερὸ νὰ φύγωμε ἀπὸ τὴν Μικρὰ Ἀσία ζωντανοί, σκεπτόμαστε.

Παραμονές τοῦ Πάσχα. Οἱ εἰδήσεις γιὰ τὴν ἀπόλυσί μας γίνονται πλέον ἐπίμονες. Ὁ Ροδίτης ποὺ ἦλθε μᾶς λέγει ὅτι θὰ φύγωμε. Ἡ θεία μου μοῦ γράφει ἐπίσης τὰ ἴδια. Ἴσως αὕτῃ τῇ φορᾷ εἶναι ἀλήθεια.

• • •

Ἐνα πρωῒ μᾶς καταγράφουν. Γίνεται πάλιν διάκρισις μεταξὺ πολιτικῶν ὁμήρων καὶ στρατιωτῶν. Ἐχομεν ἐκνευρισθῇ. Θὰ φύγωμε ἢ δὲν θὰ φύγωμε;

Ἀγοράζω μιὰ στρατιωτικὴ φορεσιά, μιὰ καραβάνα, ἓνα παγοῦρι. Ἐπίσης ἓνα μάλλινο πλεχτὸ σκουφί. Ἐὰν μὲν

φύγωμε, ἔχει καλῶς. Ἐάν δὲ ὄχι, τούλάχιστον νὰ εἶμαι ἕτοιμος γιὰ κάθε ἐνδεχόμενον.

Ὅσοι αἰχμάλωτοι βγαίνουν καὶ πηγαίνουν πρὸς τὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸ, βεβαιώνουν ὅτι εἶδαν ἄλλους αἰχμάλωτους μέσα στὰ τραῖνα ποὺ πήγαιναν γιὰ τὴν Σμύρνη. Ἀλήθεια νὰ εἶναι ἄραγε, ἢ ψέμματα; Λέγουν ἀκόμη ὅτι συνωμίλησαν καὶ μαζὺ τους. Νὰ τὸ πιστέψωμε;

Περνοῦν ἀκόμη λίγες ἡμέρες. Ρωτῶ τὸν γιατρὸ τί πρέπει νὰ κάμω. Νὰ βγῶ ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο ἢ μὴ τυχόν χάσω τὴν ἡσυχία μου;

Πολλοὶ ἀσθενεῖς ποὺ μαθαίνουν ὅτι φεύγουν οἱ αἰχμάλωτοι, ζητοῦν νὰ φύγουν ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο. Θέλουν νὰ πᾶνε στὰ τάγματά των, φοβούμενοι μὴ τυχόν μείνουν ὕστερα γιὰ πάντα.

Ἐνα μεσημέρι, ὁ γιατρὸς μας ἐκάλεσε τὸν σταθμάρχην Μαγνησίας, ὁ ὁποῖος, ὃν καὶ Ἕλληνα, εἶχε παραμείνῃ στὴ θέσι του ὡς Γάλλος προστατευόμενος. Καὶ αὐτὸς μας βεβαιώνει ὅτι οἱ αἰχμάλωτοι φεύγουν.

Οἱ θάλαμοι τοῦ νοσοκομείου ποὺ ἄλλοτε ἦσαν γεμάτοι, τώρα δὲν ἔχουν παρὰ λίγους ἐτοιμοθάνατους ἀρρώστους.

Ἦθελα νὰ βεβαιωθῶ καὶ τότε μόνον θὰ ζητοῦσα νὰ βγῶ ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο καὶ νὰ ἀποσταλῶ στὸ τάγμα. Κατὰ τίς πληροφορίες ποὺ εἶχα λάβῃ, οἱ αἰχμάλωτοι τοῦ τάγματος Κασσαμπᾶ, εἶχαν περάσῃ γιὰ τὴν Σμύρνη.

Φθάνει καὶ ἡ Μεγάλη Ἑβδομάς.

Τί νὰ κάμω; Δὲν ἔχω ἀποφασίσει. Περνῶ ἡμέρες ἀγωνίας.

Μεγάλη Παρασκευὴ. Πρέπει νὰ πάρω μιὰν ἀπόφασι. Ἄλλοι ἔχουν τὴν γνώμην ὅτι πρέπει νὰ φύγωμε γιὰ τὰ τάγματα, ἐνῶ ἄλλοι εἶναι ἐπιφυλακτικοὶ καὶ συμβουλεύουν νὰ μείνωμε ἀκόμη στὸ νοσοκομεῖο, περιμένοντες. Ἐπὶ τέλους ὕστερα ἀπὸ πολλὰς συζητήσεις, ἀπεφάσισα νὰ ζητήσω τὴν ἀποστολήν μου στὸ τάγμα. Ὅ,τι γίνη ἄς γίνη.

Εἴμεθα δώδεκα περίπου ἀπὸ διάφορα τάγματα ποὺ

Ζητήσαμε νὰ φύγωμε. Οἱ νοσοκόμοι, ἀφοῦ ἐκλιθάνισαν καλὰ τὰ ροῦχα, μᾶς τὰ ἔφεραν. Πολὺ στενοχωρημένος, ἄρχισα νὰ ντύνωμαι.

Ὅταν ἐτοιμάσθηκα ἀπεχαιρέτησα, τὸν γιατρὸν τοῦς νοσοκόμους, τοῦς γνωστοὺς. Πήγαινα ἄραγε πρὸς τὴν ἐλευθερίᾳ ἢ γιὰ καινούργια βάσανα;

Μᾶς κάθισαν ἔξω στὸν περίβολο τοῦ νοσοκομείου καὶ μᾶς ἔδωσαν ἀπὸ μιὰ κουράματα.

Πῆγα στὸ ἀναρρωτήριον. Ἐκεῖ δὲν βλέπω, παρὰ λίγους βαρεῖα τραυματισμένους, ἀσθενεῖς. Παρ' ὅλην τὴν κατάστασιν θέλουν νὰ πᾶνε στὰ τάγματά των. Ἐνώθηκα ὕστερα μὲ τοῦς συντρόφους μου. Μᾶς κατέγραψαν καὶ μᾶς ἐμέτρησαν ὅπως μετρᾷ κανεῖς τὰ ζῶα.

Ἕνας στρατιώτης μᾶς παρέλαβε. Προχωροῦμε μέσα ἀπὸ τοὺς δρόμους τῆς Μαγνησίας. Ἄν καὶ ἤμουν, τώρα ὁ καλλίτερος ντυμένος αἰχμάλωτος, ντρεπόμουνα γιὰ τὴν κατάστασί μου, ὅταν συναντούσαμε στὸ δρόμο γυναῖκες καὶ κορίτσια. Μᾶς κύτταζαν περίεργα, ὄχι ὅμως καὶ ὅπως στίς ἀρχές ποὺ μᾶς συνέλαβαν, πρὶν μῆνες.

Ἐφθάσαμε πάλι στὸ ἐργοστάσιον τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς Φρουραρχεῖον, ὅπου μᾶς εἶχαν ὁδηγήσῃ τίς πρῶτες ἡμέρες. Ἐκεῖ ἐγίνετο ἡσυχία-ἡσυχία καινούργια καταγραφή. Στὸ νοῦ μου ἔρχονται οἱ τραγικὲς στιγμὲς ποὺ περάσαμε ἄλλοτε στὸ ἴδιο ἐκεῖνο μέρος. Σήμερα ἡσυχία. Νόμιζε κανεῖς ὅτι δὲν ἦσαν οἱ ἴδιοι Τοῦρκοι, ὅτι εἶχαν ἀλλάξη.

Ὑστερα ἀπὸ τὴν καταγραφή ἐκείνη, μᾶς ὠδήγησαν σὲ μιὰ ἀποθήκη ποὺ θρискότανε ἐκεῖ ἀπέναντι. Ἐκεῖ βρῖσκομε καὶ ἄλλους συναδέλφους αἰχμαλώτους.

— Τί γίνεται, βρὲ παιδιά; Φεύγομε; Ἡ πάλι ψέματα εἶναι;

Ἄλλοι πιστεύουν ὅτι φεύγομε, ἐνῶ ἄλλοι, ὄχι. Δὲν μποροῦμε νὰ πιστέψωμε ὅτι θὰ φύγωμε. Τὰ φοβερά γεγονότα ξαναζωντανεύουν στὴ μνήμη μας.

Δύο Τοῦρκοι στρατιῶται, ἐζήτησαν μερικοὺς γιὰ ἀγγορεία, γιὰ νὰ μᾶς φέρουν ψωμί, νερὸ καὶ φαγητό. Ἄλλοι

πάλιν διετάχθησαν νὰ σκουπίσουν τὴν αὐλὴν τοῦ Φρουραρχείου. Πῆγα ἐγὼ μὲ τοὺς τελευταίους, μὲ τὴν ἐλπίδα κάτι νὰ μάθω.

Ἐκεῖ εἶδαμε ἕναν καλοντυμένο Τοῦρκο στρατιώτη, ὁ ὁποῖος μᾶς εἶπεν ὅτι ἦτο αἰχμάλωτος καὶ ὅτι εἶχεν ἔλθῃ πρὸ ἡμερῶν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Νὰ τὸν πιστέψωμε; Ἴσως νὰ εἶναι καὶ ἀλήθεια.

Ὅταν ἐτελείωσε τὸ σκούπισμα πῆγα καὶ ζήτησα ἀπὸ τὸν καφετζῆ τοῦ Φρουραρχείου νὰ μοῦ κάμῃ ἓνα τσάϊ. Τοῦ ἔδειξα ἐννοεῖται, πρῶτα τὰ χρήματα. Στὸ μικρὸ καφενεῖο ἐκάθηντο ἀκόμῃ μερικοὶ Τοῦρκοι στρατιῶται. Ὁ καφετζῆς μοῦ ἔδειξε ἓνα κάθισμα νὰ καθίσω, πράγμα τὸ ὁποῖον ἔσπευσα νὰ κάμω. Ἐνῶ πίνω τὸ τσάϊ, οἱ στρατιῶται μοῦ λέγουν ὅτι φεύγομε. Διαβιβάζω τὴν πληροφορίαν στοὺς συναδέλφους μου.

Μᾶς πῆραν ἀπὸ τὸ Φρουραρχεῖο καὶ μᾶς πῆγαν πάλιν στὴν ἀποθήκη.

Δυστυχῶς, ὅμως, σήμερα μαθαίνω καὶ μιὰν ἄλλη λεπτομέρεια. Οἱ αἰχμάλωτοι ποὺ ἦσαν ἐκεῖ ἀνῆκαν στὸ τάγμα Κασσαμπᾶ. Μένουν ἐκεῖ ἡμέρες. Ἐνῶ ὅσοι ἀνήκουν σὲ ἄλλα τάγματα, φεύγουν γιὰ τὴν Σμύρνη. Γιατί γίνεται αὐτό; Μήπως τὸ τάγμα τοῦ Κασσαμπᾶ δὲν θὰ ὀδηγηθεῖ στὴ Σμύρνη, νὰ ἀνταλλαγοῦν οἱ ἄνδρες του;

Ἐν τούτοις, αὐτοὶ ἐλπίζουν. Ἴσως νὰ μὴν ἤξευρε τὸ Φρουραρχεῖον ποὺ βρισκότανε τὸ τάγμα, καὶ νὰ εἶχε ζητήσῃ πληροφορίες.

Ὅλη ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἀναμέναμε ἐναγωνίως νὰ μᾶς μεταφέρουν στὸ σιδηροδρομικὸ σταθμό. Γιὰ νὰ δοῦμε τί θὰ ἀπογίνωμε. Νὰ τελειώνωμε.

Τὸ ἴδιο ἀπόγευμα ἦλθαν στίς ἴδιες ἀποθήκες πολλοὶ Τοῦρκοι στρατιῶτες. Εἶναι γελαστοὶ καὶ φαίνονται εὐχαριστημένοι. Νεοσύλλεκτοι.

Πιάσαμε κουβέντες. Αὐτοὶ δείχνουν ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον, νὰ μάθουν πῶς συνελήφθημεν, πῶς περνούσαμε, κλπ. Ὅλην τὴ νύκτα τὴν περάσαμε συνομιλοῦντες μὲ μεγάλην οἰκειότητα μαζί των.

Μᾶς εἶπαν ὅτι καὶ ἐκεῖνοι περνοῦσαν ὅπως καὶ οἱ αἰχμάλωτοι ὅτι ἔτρωγαν δηλ. λίγη ἀλευρόσουπα, μιὰ μικρὴ κουραμάνα, καὶ ὅτι δὲν τοὺς ἔδιδαν ροῦχα. Δὲν μᾶς εἶπαν ὅμως ἐάν τοὺς ἔπαιρναν τὰ χρήματα καὶ τὰ ἰδικά των ροῦχα, ὅπως ἐγίνε μὲ μᾶς!

Δὲν ἀπέκρυπτον τὴν ὑπερηφάνειάν τους γιὰ τὴν νίκη των. Ἐχθρά των θεωροῦσαν τὴν Ἀγγλία καὶ ἔλεγαν ὅτι ἤθελαν πολὺ νὰ ἀντιπαρταχθοῦν καὶ ἐναντίον τῶν... Ἀγγλων, νὰ τοὺς... νικήσουν!

Ἐμεῖς γιὰ νὰ μὴ χαλάσωμε τίς φιλίες ποὺ μᾶς ἐχρειάζοντο ἐκεῖνες τίς ὥρες, ἐπιβιβαιώναμε τὰ λεγόμενά των. Τοὺς εἶπαμε ὅτι τοὺς ἐθαυμάζαμε ὡς στρατιώτας, καὶ ὅτι μπορούσαν νὰ κάμουν... ἄνω-κάτω τὴν Ἀγγλία. Αὐτὲς οἱ κολακείες τοὺς εὐχαριστοῦσαν πολὺ. Γελοῦσα, ὅμως, κατὰ βάθος μὲ τίς ἀνοησίες των.

Ξημέρωσε Κυριακὴ. Πάσχα. Πολὺ πρωῒ, τοὺς στρατιώτας ἐκείνους, τοὺς πῆραν καὶ τοὺς ὠδήγησαν στὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸ. Χαιρετηθήκαμε φιλικά.

Ἐμεῖς ἐκάμαμε πάλι τίς ἴδιες χθεσινὲς ἀγγαρεῖες. Κουβαλήσαμε ψωμί, συσσίτιο, νερό. Καὶ καθάρισαν τὸν περίβολο τοῦ Φρουραρχείου. Ὑστερα καθίσαμε στὸ μικρὸ προαύλιο τῆς ἀποθήκης, κατηφεῖς, λυπημένοι.

Πάσχα! Καὶ μεῖς ἀκόμη αἰχμάλωτοι. Πέρυσι σὰν καὶ σήμερα, οἱ καμπάνες διαλαλοῦσαν τὸ χαρμόσουνον ἄγγελμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου. Ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν γεμάτη ἀπὸ μυρωδιές. Ψητὰ στὸ φούρνο, τσουρέκια, αὐγά. Οἱ λατέρνες σκορποῦσαν χαρμόσουνους ἤχους. Τουφεκιὲς ἐπεφταν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ στρατιῶται μας ἀδελφωμένοι συνέτρωγαν, συνέπιναν, συνδιασκέδαζαν. Πλούσιοι καὶ φτωχοὶ ἐχαίροντο. Μὰ ἦτο πολὺ μεγάλη ἐορτὴ τὸ Ἅγιον Πάσχα, γιὰ μᾶς τοὺς Χριστιανούς.

Ἡ Μικρὰ Ἀσία ἐώρταζε τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου καὶ ἐνόμιζε ὅτι εἶχε ἀναστηθῇ καὶ ἐκείνη.

Τὰ ἔθνη ἰδεώδη εἶχαν ἐκπληρωθῇ. Ὅ,τι ἐπιθυμοῦσε καὶ ἐπερίμενε χρόνια ὁλόκληρα εἶχε γίνῃ. Εἶχεν ἐνωθῇ

μέ την μητέρα της, την Ἑλλάδα, καί ἡ Γαλανόλευκη, ἐκυ-
μάτιζε ἀπό τήν μιᾶ ἄκρη στήν ἄλλη.

Ἦταν ὄνειρον; Ἦταν πραγματικότης; Ἦταν καί τὰ
δυό. Ἦταν, ὄνειρο πού πραγματοποιήθηκε. Ἀλλά καί πού
δέν βάσταξε.

Καρμιά φορά, δέν θέλομε τόν πόλεμο, ἀδιαφοροῦμε
γιά τήν πατρίδα μας, καί κάμομε σκέψεις ὄχι καλές. Τί θά
πῇ πατρίς; Τί θέλω ἐγώ νά πάω νά σκοτωθῶ, γιά μιᾶ ἰδε-
ολογία;

Καί ὅμως ἄς λέμε ἔτσι τίς στιγμές πού δέν ἔχομε ἡ-
θικό. Μέσα στήν ψυχή μας, βρίσκεται σέ μιᾶ ὑπολανθά-
νουσα κατάστασι, ἓνα αἶσθημα ἀγάπης, συμπόνιας γιά τόν
τόπο πού γεννηθήκαμε. Τό αἶσθημα αὐτό, ἂν καί πολλές
φορές δέν ἐκδηλώνεται, μοιάζει μέ τό μητρικό φίλτρο. Ὅ-
πως ἡ μητέρα ἀγαπᾷ τό παιδί της, ἔτσι καί ὁ ἄνθρωπος
ἀγαπᾷ τό μέρος πού εἶδε τό φῶς, τό μέρος πού ἀνετρά-
φη, τό μέρος πού εἶδε νά θάβωνται οἱ γεννήτορες του.

Ἐάν ποῦμε πῶς δέν τ' ἀγαποῦμε, ἢ λέμε ψέμματα, ἢ
δέν τό καταλαβαίνομε. Εἴμεθα εὐτυχεῖς. Δέν ἔχομεν συ-
ναίσθησιν τῆς εὐτυχίας. Ἀλλά ἄς τήν χάσωμε! Τότε θά
συνέλθουμε, τότε θά νοσταλγήσωμε, τότε θά πονέσωμε.

Ποῖός εἶναι ἐκεῖνος σήμερα πού δέν νοσταλγεῖ τῇ
Μικρᾷ Ἀσίᾳ, δέν θέλει νά πατήσῃ τ' ἅγια της χώματα, τὰ
ὁποῖα ποτίστηκαν μέ τόσο αἷμα, καί σπαρθήκανε μέ τόσα
κορμιά;

ὦ! Ὁ πατριωτισμός ἐάν δέν εἶναι κάτι τό ἀνώτερον,
εἶναι μιᾶ ἀνάγκη γιά τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου.

Πάσχα! Καί μεῖς πεταγμένοι ἐδῶ, ἄθλιοι αἰχμάλωτοι,
σάν ζῶα, χωρίς συναίσθησι, χωρίς νά ξέρωμε τί θά γίνω-
με. Ἐξαρτῶμεθα ἀπό τήν διάθεσιν τοῦ ἐνός καί τοῦ ἄλλου.

Πόσον ἀξίζει ἡ ἐλευθερία! Εἶναι χίλιες φορές προτι-
μώτερο νά πεθαίνῃ κανεῖς στή μάχη, νά σκοτώνεται, που-
λῶντας ὅσο πιό ἀκριβά μπορεῖ τό ὄθλιο πετσί του.

Ὅλοι ἔχομε βάρος στή ψυχή μας. Δέν ἔχομε διάθεσι
νά μιλήσωμε. Κατηφεῖς, σκυθρωποί, περιμένομε. Λές καί

αὐτὸς ὁ οὐρανὸς συμμετέχει στὴ θλίψι μας. Εἶναι συννεφιασμένος, μαῦρος. Καὶ ρίχνει κάποτε, κάποτε, λίγα δάκρυα, τὰ ὁποῖα πέφτουν ἐπάνω στὴ Μικρασιατικὴ γῆ, ποὺ ἔχει πεθάνη γιὰ μᾶς.

Μαζὶ μὲ τὸν οὐρανὸ κλαίουں καὶ πολλοὶ συνάδελφοι. Θυμοῦνται τὰ σπίτια τους, τὰ παιδιὰ τους, τοὺς δικούς τους.

Στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ Αἰγαίου στὴν ὀμορφὴ πατρίδα μας, τὴν Ἑλλάδα, οἱ οἰκογένειές μας, θὰ πενθοῦν αὐτὴ τὴν ἡμέρα. Θὰ χύνουν καὶ ἐκεῖ δάκρυα γιὰ τὸ χαμὸ μας.

Δὲν θυμοῦμαι νὰ ξαναπέρασα τόσο θλιβερὴ μέρα. Θέλωμε νὰ βραδυάσῃ νὰ κοιμηθοῦμε νὰ ξεχάσωμε.

Σημέρωσε καὶ ἡ Δευτέρα τοῦ Πάσχα, ἡ ἡμέρα ποὺ γινότανε ἡ «Δεύτερη Ἀνάστασις». Τί θὰ γίνωμε ἄραγε; Θὰ μᾶς ἀφίσουν, ἐπὶ τέλους;

Δυὸ Τοῦρκοι ἀξιωματικοί, μὲ μερικοὺς στρατιώτας ἦλθαν στὶς ἀποθήκες. Μᾶς ξαναγράφουν ἀφοῦ μᾶς ἔβαλαν στὴ γραμμή.

Ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικοὺς μᾶς λέγει ὅτι ἀπολυόμεθα καὶ μᾶς εὐχεται «καλὴ πατρίδα». Τὸ ἴδιο μᾶς εὐχονται ὅλοι οἱ Τοῦρκοι. Μᾶς τῶλεγαν ἄραγε, ἀλήθεια;

Εἴμεθα, περίπου, σαράντα ἄνδρες. Μᾶς παρέλαβεν ἓνας Τοῦρκος στρατιώτης. Περνοῦμε μέσα ἀπὸ τὴν ἀγορὰ τῆς Μαγνησίας καὶ ὀδηγοῦμεθα στὸν σταθμὸ τοῦ σιδηροδρόμου. Θὰ μᾶς ὀδηγήσουν στὴ Σμύρνη ἢ σὲ κανένα μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ;

Τὸ τραῖνο ἔφθασε. Μᾶς ἔβαλαν σ' ἓνα βαγόνι. Εἶναι ἀλήθεια. Πηγαίνομε πρὸς τὴ Σμύρνη. Δὲν εἴμεθα καὶ τόσο ἐνθουσιασμένοι. Δὲν θέλωμε νὰ πιστέψωμε στὴν εὐτυχία.

Ξαφνικὰ βλέπω τὸν Ροδίτη. Εἶχε πάη στοὺ νοσοκομεῖο. Δὲν μὲ βρῆκε. "Εμαθε πὼς ἔφευγα. "Ετρεξε στοὺ σταθμὸ. Μὲ ἐπλησίασε. Μοῦ λέγει ὅτι θὰ συνταξιδεύσῃ μὲ τὸ ἴδιο τραῖνο καὶ θὰ μείνῃ κοντά μου νὰ δῇ ποῦ θὰ

μᾶς πᾶνε, γιὰ νὰ εἰδοποιήσῃ τοὺς συγγενεῖς μου. Τὸν εἶδα ποὺ ἀνέβηκε στὴν ἀτμομηχανή.

Ὑστερα ἀπὸ ἓνα παρατεταμένο σφύριγμα, τὸ τραῖνο ξεκινᾷ. Πηγαίνομε πρὸς τὴν Σμύρνη, στὴ σκλάβια πιά νύφη τῆς Ἰωνίας.

Ἐφ' ὅσον τὸ τραῖνο προχωρεῖ βλέπομε δεξιὰ καὶ ἀριστερά, χωράφια ρημαγμένα καὶ σπίτια γκρεμισμένα. Ποῦ καὶ ποῦ βλέπομε κανένα Τουρκοκὸν νὰ καλλιεργῇ τὸ χωράφι του, ἢ νὰ ὀδηγῇ τὰ ζῶα του.

Νέκρα καὶ ἔρημιά. Φαίνονται τὰ σημάδια τοῦ Χάρου ποὺ πέρασε ἀπὸ κεῖ, καὶ ποὺ θέρισε, ποὺ κατέστρεψε. Καῦμένη Μικρὰ Ἀσία!

* * *

Φθάσαμε στὸ σταθμὸ τῆς Μαινεμένης. Μόνον ἐκεῖ βλέπομε κάποια σχετικὴ κίνησι. Μερικὰ Τουρκόπαιδα πουλοῦν σταφίδες καὶ διάφορα γλυκίσματα μέσα σὲ ταψιά. Ἄλλοι πάλιν πουλοῦν κομμάτια κρέατος σὲ σούβλα ἢ ψητά. Ἐκεῖ κοντὰ στὸν σταθμὸ, εἶδαμε καὶ κάποιον ἄλλο Ἀρμωστειακὸ ὑπάλληλο, ἓνα λιγνὸ, Ξανθὸ παιδί, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα μοῦ διαφεύγει. Τὸν εἶχαν καὶ ἔσκαθε σὲ ἓνα χωράφι. Τὸν ἄφισαν, δὲν τὸν ἄφισαν, δὲν ξεύρω.

Ὑστερα ἀπὸ τὴ Μαινεμένη, τὸ τραῖνο ξεκίνησε πάλιν. Πλησιάζομε τώρα στὴ Σμύρνη. Σὲ μιὰ στιγμή ἀντικρύζομε τὸν κόλπο τῆς.

Θάλασσα! Θάλασσα! φωνάζομεν ἑξαλλοὶ ἀπὸ χαρά, σὰν ἄλλοι στρατιῶται τοῦ Ξενοφῶντος.

Κορδελιό! Τί συγκίνησις! Τί ἀναμνήσεις! Ἦταν ἀλήθεια; Βρισκόμαστε στὸ Κορδελιό, τῆς ἀλησμόνητης Σμύρνης; Ὁ σταθμὸς του εἶναι ὁ ἴδιος. Δὲν ἄλλαξε. Εἶναι ὁ ἴδιος, ὅπως ἦταν τὴν παλιὰ καλὴ ἐποχὴ, ποὺ μᾶς ξεμπαρκάριζαν τὰ τραῖνα γιὰ νὰ πᾶμε νὰ γλεντήσουμε στὶς ἐξοχὰς τοῦ ὁμορφου προαστίου. Ἦταν ὁ ἴδιος ὅπως ἦταν στὴν ἀλησμόνητη ἐποχὴ.

Μιὰ διαφορὰ ὅμως ἔκαμε αἰσθησι. Ὅτι βλέπαμε μό-

νον κόκκινα φέσια. Τοῦρκοι, Τοῦρκοι, Τοῦρκοι! Πολύ λίγοι φοροῦσαν καπέλλα μέσα στὸν σταθμό. Μὰ τί διάβολο, καὶ οἱ ξένοι... τούρκεψαν;

Ποῦ εἶναι τὰ χρόνια ποὺ κυριαρχοῦσε κι' ἐδῶ τὸ χακὶ καὶ τὸ καπέλλο!

Βλέπομε καὶ γυναῖκες ξένες στὸν σταθμό. Καταλαβαίνω ὅτι εἶμαι κακοντυμένος καὶ στενοχωροῦμαι. Βλέπω τὰ κοριτοσόπουλα. Καὶ νὰ μὴν εἶμαι σὲ θέσι νὰ τὰ κυττάξω, νὰ ἀκουμπήσω ἀπαλὰ τὸ βλέμμα μου καὶ νὰ αἰσθανθῶ τὸ θέλητρο τῆς γυναίκας, τῆς ὁμορφιάς.

Δὲν ἔχω σήμερα δικαίωμα νὰ ἀντικρύσω τὰ θεῖα πλάσματα γιὰ τὰ ὁποῖα εἶχα τόση ἀδυναμία, τὰ ὁποῖα μοῦ ἐδιδαν ἐμπνευσιν! Εἶμαι σήμερα ἄθλιος αἰχμάλωτος. Ποιὰ θὰ γύριζε νὰ μὲ δῇ;

Ἡ θεὰ τοῦ γυναικόκοσμου μὲ στενοχώρησε. Καλλίτερα νὰ μὴν ἔβλεπα καμμιὰ, καλλίτερα νὰ κλείνα τὰ μάτια μου. ὦ, θεῖα πλάσματα, ποὺ μᾶς ποτίζετε πολλές φορές μὲ τὸ γλυκό σας δηλητήριο! ὦ πλάσματα ποὺ ἐνῶ σᾶς κατηγοροῦμε, ἐνῶ σᾶς λούζομε μὲ ὅλα τὰ κακὰ ἐπίθετα δὲν μπορούμε νὰ ζήσουμε χωρὶς ἐσᾶς!

Ἐχω γίνῃ σκυθρωπὸς βλέποντας γυναῖκες, νὰ πηγαινοέρχωνται μέσα στὸ σταθμό. Πόσες ἀναμνήσεις δὲν μοῦ φέρνουν στὸ νοῦ!

Εὐτυχῶς τὸ τραῖνο ξεκινᾷ. Περνοῦμε ἀπὸ ὅλα τὰ γνωστά μέρη. Ἁγία Τριάδα, Βαῖρακλῆ, Μερσινλῆ. Ἀναστενάζομε ὅλοι καὶ τὰ μάτια μας εἶναι βουρκωμένα. Στὸ Μερσινλῆ βλέπω τὸ σπίτι στενοῦ συγγενοῦς μου, ὅπου πολλές φορές πηγαίναμε καὶ περνούσαμε τίς μέρες μας. Τὸ τραῖνο περνᾷ γρήγορα τὸ Μερσινλῆ καὶ σταματᾷ στὸ σταθμὸ Χαλκᾶ-Βουνάρ. Ἄλλες ἀναμνήσεις. Καὶ τί νὰ μὴ θυμῇ κανεὶς ἐδῶ! Κλείνω τὰ μάτια μου.

Ὁ Τοῦρκος στρατιώτης ποὺ μᾶς συνώδευε μᾶς διέταξε νὰ κατεβοῦμε, νὰ τὸν ἀκολουθήσωμε. Μόλις πάτησα στὴ γῆ, εἶδα νὰ κατεβαίνει καὶ ὁ Ροδίτης. Ἑουχάζω. Ἐχω ἓνα φύλακα.

Ἀρχίσαμε νὰ προχωροῦμε μέσα ἀπὸ τὶς γραμμές. Μπροστὰ πηγαίνει ὁ Τούρκος στρατιώτης. Κοντὰ μας προχωρεῖ καὶ ὁ Ροδίτης. Μοῦ λέγει ὅτι φεύγομε αὔριο. Θέλει νὰ δῇ ποῦ θὰ μᾶς πᾶνε γιὰ νὰ εἰδοποιήσῃ τοὺς συγγενεῖς μου νάρθουν νὰ μὲ δοῦν.

Φθάνομε στὸν «Σταυρό». Κάμομε στροφή καὶ περνοῦμε μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου, εἰς τὸν περίβολον τῆς ὁποίας ὑπῆρχε ὁ οἰκογενειακὸς μας τάφος. Βλέπω τὸν τάφο ὅπως τὸν εἶχα δῇ τὴν τελευταία φορὰ λίγες μέρες πρὸ τῆς καταστροφῆς. Ἐκεῖ μέσα ἀναπαύονται ἡ μητέρα μου, ἡ ἀδελφή μου, ὁ πατέρας μου, καὶ ἡ μικρὴ μου ἀνηψούλα. Θυμοῦμαι τὸ μικρὸ ἐκεῖνο ἀγγελούδι ποῦ βρίσκεται κάτω ἀπὸ ἐκείνη τὴν κρύα πλάκα στὸ ἔλεος τῶν Τούρκων. Νὰ μπορούσα νὰ φιλήσω ἔστω καὶ τὸ μάρμαρο. Πόσο τὸ ἀγαποῦσα ἐκεῖνο τὸ μικρό! Ἡ καρδιά μου ραγίζεται. Ἐγὼ ἴσως φύγω. Ἀλλὰ ἐκεῖνο; Θὰ μένη γιὰ πάντα στὰ χέρια τῶν Τούρκων!

Περάσαμε μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίᾳ καὶ φθάσαμε σὲ ἓνα μέρος ποῦ εἶχαν μαζεμμένους τοὺς πρὸς ἀνταλλαγὴν αἰχμαλώτους. Ὡς ὅτου φθάσωμε, ἐδόθη διαταγὴ νὰ συγκεντρωθοῦμε γιὰ νὰ φύγωμε.

Σταθήκαμε στῇ γραμμῇ. Ἀνώτεροι Τούρκοι ὑγειονομικοὶ ἀξιωματικοὶ κάμουν ἐπιθεώρησι. Ξεχωρίζουν μερικοὺς. Μὲ ἐκκληξί μαθαίνομε ὅτι θὰ κρατηθοῦν οἱ ὑγιεῖς. Ὡ δυστυχία μας. Εὐτυχῶς, λίγους ἔβγαλαν ἀπὸ τὴ γραμμὴ, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν ἐπιλοχία τὸν Μιχάλη.

Μᾶς καταγράφουν πάλι γιὰ νὰ μὴ ξεφύγῃ κανεὶς ποῦ ἀνήκει σὲ τάγματα ποῦ δὲν ἀντηλάσσοντο.

Ἔχει σκοτεινιάσῃ. Γίνεται καὶ ἄλλη ἐπιθεώρησις.

Δίδονται μερικὰ παληόρουχα σὲ μερικοὺς ποῦ εἶναι τελείως γυμνοί. Οἱ Εὐρωπαῖοι ποῦ θὰ μᾶς παραλάβουν δὲν πρέπει νὰ δοῦν τὴν κατάστασί μας. Ἀλλὰ οἱ Τούρκοι στρατιῶται μὴ ἔχοντες ἰδέαν τῆς... πολιτικῆς ἢ τοῦ... διεθνοῦς δικαίου, ἀρπάζουν τὰ ρούχα ποῦ δίδονται στοὺς αἰχμαλώτους!

“Όταν έτελείωσε αὐτὴ ἡ διανομὴ καί... ἡ ἀρπαγὴ, ἐ-
σχηματίσαμε τετράδες. Εἴμεθα περίπου διακόσιοι. Ἀρχίζο-
με τώρα νὰ κατεβαίνωμε. Μᾶς ἐσταμάτησαν ὅμως μπρο-
στὰ σὲ ἓνα ἐργοστάσιο παραγωγῆς ἡλεκτρικοῦ ρεύματος,
κοντὰ στὸ σταθμὸ τοῦ «Σταυροῦ».

“Ἄλλος ἀξιωματικὸς ἄνωτερος μοίράζει τσαρούχια
στοὺς Ξυπόλητους αἰχμαλώτους! Ἄλλὰ ἐμεῖς ποὺ καταλα-
βαίνομε ὅτι αὐτὰ γίνονται γιὰ τὰ μάτια τῶν Εὐρωπαίων,
δὲν θέλομε νὰ τὰ φορέσωμε, γιὰ νὰ ἰδοῦν τὰ χάλια μας
οἱ Ξένοι... Πολιτικὴ σκοπιμότης!

“Ὁ Τοῦρκος ἀξιωματικὸς ὅμως ἀγρίεψε καὶ εἶπε ὅτι
δὲν θὰ ἄφινε νὰ φύγουν οἱ... Ξυπόλητοι. “Ολοι ἔσπευσαν
τότε νὰ τὰ φορέσουν.

“Αρχίζομε νὰ βαδίζωμε γρήγορα καὶ σὲ λίγα λεπτά,
φθάσαμε μπροστὰ στὴν ἀποβάθρα τῆς Πούντας. Νύχτα.
Βλέπομε τὰ φῶτα δύο πλοίων ποὺ ἦσαν ἀραγμένα στὴν
ἀποβάθρα δίπλα. Ἐπίσης σ’ ἓνα μικρὸ σπῖτι μέσα στὸν πε-
ριβολὸ τῆς ἀποβάθρας, μερικοὺς μὲ πολιτικὴ ἐνδυμασία.
Εἶναι τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ποὺ θὰ μᾶς παραλάβουν. Πό-
τε θὰ ἔλθῃ ἡ εὐλογημένη στιγμή! Περιμένομε ὥρες. Οἱ
στρατιῶται μᾶς λέγουν ὅτι ἀναμένουν τὸν Τοῦρκον ταγμα-
τάρχην ποὺ θὰ μᾶς παραδώσῃ. Ἡ ὥρα περνᾷ. Ὁ ταγμα-
τάρχης δὲν φαίνεται. Ξαπλώνομαι κάτω στὶς πλάκες νὰ
κοιμηθῶ. Μὲ πῆρε ὁ ὕπνος ἀμέσως!

Δὲν περνᾷ πολλὴ ὥρα καὶ ἀκούω νὰ μὲ φωνάζουν.
Ξυπνῶ τρομαγμένος. Μοῦ λένε ὅτι μὲ ζητοῦν στὴν ἐπιτρο-
πὴ. Τί συμβαίνει; Μήπως ἀνεκάλυψαν ὅτι ἤμουν Μικρα-
σιάτης; Τυλίσω τὸ τσουβάλι καὶ πηγαίνω πρὸς τὸ μέρος
των. Τὴν ὥρα ποὺ περνοῦσα τὴ σιδερένια πόρτα, ὁ Τοῦρ-
κος σκοπὸς στρατιώτης μοῦ ἀρπάζει τὸ τσουβάλι. Δὲν προ-
σέχω σ’ αὐτό. “Ενας Ἑλβετὸς μὲ ἐρωτᾷ γαλλιστί:

— Εἰσθε ὁ Ἀντώνιος Πισσάνος;

— Μάλιστα, τοῦ ἀπαντῶ.

Περίμενα νὰ μοῦ ποῦν ὅτι δὲν θὰ μὲ ἀφίσουν νὰ φύ-
γω. Κατάλαβε τοὺς φόβους μου καὶ ἔσπευσε νὰ μὲ καθη-

συχάση. Μοῦ εἶπε ὅτι εἶχε ἐντολήν ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς μου νὰ φροντίσῃ γιὰ τὴν ἀνεύρεσί μου. Μοῦ ἔδωσε λίγο χαρτί καὶ ἔγραψα δυὸ λόγια στὴ θεία μου. Μοῦ εἶπε μερικὰ παρηγορητικὰ λόγια καὶ ὅτι δὲν ἐφαντάζετο ὅτι μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων, εἶχαν ἀφεθῇ σ' ἐκείνην τὴν κατάστασιν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ οἱ μορφωμένοι!

Τὸν εὐχαρίστησα καὶ τὸν καληνύκτισα. Βγῆκα καὶ κοιμήθηκα στὸ πλακόστρωτον. Εἴμεθα κουβαριασμένοι ὅλοι ἀπὸ τὸ κρῦο.

Ξημέρωσε. Ὁ Τοῦρκος ταγματάρχης δὲν εἶχε φανῇ. Οἱ ξένοι ξαγρύπνισαν περιμένοντάς τον. Βλέπομε τὰ πλοῖα. Εἶναι Ἑλληνικά, καὶ φέρουν σημαίαν τοῦ Ἑλβετικοῦ Ἑρυθροῦ Σταυροῦ.

Τὸ ἓνα ἦτο γεμᾶτο αἰχμαλώτους. Διαδίδεται ὅτι σ' ἐκεῖνο θὰ μᾶςβάλουν. Δυστυχῶς ὅμως βλέπομεν νὰ σηκώνῃ τίς ἄγκυρές του καὶ νὰ φεύγῃ! Ἀπελπιζόμεθα πάλι. Μᾶς φαίνεται ὅτι θὰ μᾶς γυρίσουν πίσω.

Τὴν ἴδια στιγμὴ, φέρνουν καὶ μᾶς μοιράζουν ἄσπρες σκούφιες σὰν αὐτὲς ποὺ φοροῦν οἱ... μάγειροι. Γιατί, δὲν μπόρεσα νὰ καταλάβω.

Σὲ λίγο βλέπω μιὰ νέα νὰ προχωρῇ πρὸς ἡμᾶς, συνοδευομένη ἀπὸ ἓνα μεσήλικα. Ἦταν ἡ πρώτη μου ἐξαδέλφη, τὴν ὁποίαν τόσον ἀγαποῦσα. Φιληθήκαμε καὶ κλαίομε.

Ὁ ταγματάρχης ἦλθε καὶ ἐτελείωσαν οἱ διατυπώσεις. Μᾶς ὠδήγησαν στὸ ἄλλο πλοῖο. Ἦταν τὸ «Ἑσπερία» τοῦ Ἑμπειρικοῦ.

Μείναμε δυὸ μέρες ἐκεῖ μέσα. Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα ἔφεραν τὸν ἐπιλοχίαν τὸν Μιχάλη καὶ ἐκείνους ποὺ εἶχαν κρατήσῃ ὡς ὑγιεῖς. Ἐνα ἀπόγευμα εἶδαμε νὰ ἔρχεται ἄλλο πλοῖο φορτωμένο μὲ Τούρκους αἰχμαλώτους. Ἦταν τὸ «Εὐστράτιος» τῆς Ἀτμοπλοΐας «Παντελῇ».

Μᾶς πέρασαν στὸ «Εὐστράτιος» τὸ ὁποῖον τὸ πρῶτ', σήκωσε τίς ἄγκυρές του.

Θὰ ξαναδοῦμε ἄραγε τὴ Σμύρνη;

Εἶχαν περάσει μῆνες ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ἐλευθερώθηκα. Καὶ μαθαίνομε τότε μιὰ καταπληκτικὴ πληροφορία:

Ἕνα Ὀλλανδικὸ πλοῖο, φόρτωσε ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Σμύρνης, πολλὰ κόκκαλα τῶν αἰχμαλώτων!! Θὰ τὰ ἐχρησιμοποιοῦσαν γιὰ... βιομηχανικοὺς σκοποὺς!

Καῦμένοι αἰχμάλωτοι!

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Πέρασαν πολλὰ χρόνια ἀπὸ τὴ Βιβλικὴ ἐκείνη καταστροφὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ τὴν ὁποῖαν, ὡς ἐκ θαύματος, σῶθηκα.

Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα πολλὰ ἤλθαν στὸ φῶς τῆς δημοσιότητος καὶ πολλοὺς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐπρωτοστάτησαν, εἶχα τὴν εὐκαιρίαν νὰ τοὺς γνωρίσω καὶ νὰ συζητήσω μαζί των.

Μεταξὺ αὐτῶν ἦταν ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ὁ πιστὸς φίλος καὶ στενῶτατος συνεργάτης τοῦ Βασιλείου Σκουλά — τὸ *Alter Ego* τοῦ Βενιζέλου, — ὁ Παναγῆς Τσαλδάρης, ὁ Στρατηγὸς Θεόδωρος Πάγκαλος, ὁ Στρατηγὸς Ἰωάννου, ὁ Στρατηγὸς Νικόλαος Τρικούπης, ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 Στυλιανὸς Γονατᾶς (ποὺ εἶχε διατελέσει Ἐπιτελάρχης τοῦ Τρικούπη καὶ τελικά... κουμπάρος μου) καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Βενιζελικοὶ καὶ Ἀντιβενιζελικοὶ συμφωνοῦσαν εἰς τὸ ὅτι ὁ Στρατὸς μας ἔκαμε θαύματα στὴ Μικρὰ Ἀσία.

Οἱ ἡρώες τοι ἦσαν κάτι τὸ ἀπίστευτον.

Ἐμάχοντο μὲ κέφι καὶ μὲ αὐταπάρνησιν. Ἡ δὲ ἔμφυτος εὐστροφία τοῦ Ἑλλήνος, ἐπετύγγχανε πράγματα ποὺ ἐφαίνοντο ἀκατόρθωτα.

Ὁ Στρατηγὸς Τρικούπης μοῦ ἔλεγε γιὰ τὴν προθυμίαν τῶν στρατιωτῶν ποὺ ζητοῦσαν νὰ στέλωνται σὲ ἐπικίνδυνες ἀποστολές.

Ἡ πολεμικὴ ἀρετὴ τῶν Ἑλλήνων εἶναι, ἀποκλειστικῶς, πρὸ νόμιον δικό μας: Ἑλληνικό.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ διαδιδόμενον ὅτι ὁ Κεμάλ ἐφήρμιωσε τὴν

τακτικὴν Ρώσου στρατηγοῦ, παρασύρων τὸν Στρατὸν μας εἰς τὰ βάθη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας γιὰ νὰ Τὸν νικήσῃ, αὐτὸ εἶναι ἀνακρίβεστατον.

Διότι καὶ οἱ Τούρκοι ἐμάχοντο, ἐπειδὴ δὲν τοὺς ἐπετρέπετο νὰ ὑποχωροῦν.

Ἀλλὰ ὁ Στρατὸς μας ὑπερπηδοῦσε τὰ ἐμπόδια καὶ Νικοῦσε.

Πῶς, ὅμως, διελύθη αὐτὸς ὁ θαυμάσιος Στρατός;

Αἰτία τῆς Καταστροφῆς ἦτο ὁ καταραμένος Διχασμός ποὺ ἐχώρισε τοὺς Ἑλλήνας. Οἱ ξένοι, ἀπλῶς, ἐπωφελοῦντο. Ἐνόμιζαν ὅτι ἔκαναν τὴ δουλειά τους.

* * *

Τελευταίως ἔγινε προσπάθεια νὰ ἀποδώσωμε τὴν καταστροφὴ τοῦ ξένου. Ἐλέχθη, λ.χ., ὅτι ὁ Ἀλόυδ Τζώρτζ ὑπέσχετο στὸν Γούναρη, βοήθεια καὶ συνιστοῦσε προέλασιν τοῦ Στρατοῦ μας.

Καὶ ἐρωτῶ: Ἐὰν κανεὶς Σᾶς πῇ νὰ πέσετε ἀπὸ τὸ παράθυρο καὶ ὅτι θὰ Σᾶς σώσῃ, Σεῖς θὰ εἰσθε τόσον ἀνόητος ὥστε νὰ τὸ πιστέψετε;

Πρέπει νὰ παραδεχοῦμε ὅτι ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες φταίξαμε πρωτίστως. Οἱ ξένοι φταίξανε μὲ τὸν ἀνόητο φιλοτουρκισμό τους: Τόσον οἱ Κυβερνήσεις των, ὅσον καὶ οἱ διαμένοντες στὴ Μικρὰ Ἀσία, ὑπήκοοί των. Οἱ τελευταῖοι δὲν ἐσφάγησαν μὲν, ἀλλὰ ξεριζώθηκαν ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ εὐημεροῦσαν.

Διότι τὸ Ἑλληνοχριστιανικὸν στοιχεῖον μὲ τίς ἱκανότητές του ἔδιδεν ἐκεῖ ζωὴ καὶ εὐτυχία.

Ἔτσι οἱ πολλοὶ, ἄφοῦ μετάνοισαν, τὰ μάζεψαν καὶ ἔφυγαν. Ἐλάχιστοι ἔμειναν.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι λάθος καὶ τῶν Τούρκων ὁ φανατισμός των ἔγαντι τῶν Ἑλλήνων;

Κάποτε ἴσως καταλάβουν αὐτὴ τὴν Ἀλήθεια.

* * *

Δὲν ἐξέδωσα αὐτὸ τὸ διδρίον γιὰ νὰ ἀναζωπυρώσω πάθῃ.

Αὐτὸ εἶναι μιὰ πραγματικὴ ἱστορία ἀπὸ τὴν ὁποίαν πρέπει

νά πάρουμε διδάγματα. Τὰ παθήματα πρέπει νά γίνουν μαθήματα. Τόσον γιά μᾶς ὅσον καί γιά τοὺς ξένους.

Βέβαια, ἄς προσέξουμε πρῶτα ἐμεῖς ὡς ἄτομα καί ἰδιαίτερα ἡ Πολιτική ἡγεσία.

Οἱ Πολιτικοί μας ἄνδρες ἄς μὴν ἀνακατώνουν τὴν πολιτικὴν των μὲ τὸν Στρατό. Διότι ὁ Στρατός φυλάγει τὰ σύνορά μας καί αὐτός θὰ πολεμήσῃ σὲ ὥρα ἀνάγκης.

Ἀλλὰ καί γιά τὰ Σώματα Ἀσφαλείας ἄς μὴν ἀναζητοῦν ἀφορμὲς νά τὰ κατηγορήσουν, ὅταν γίνῃ κάποιο λάθος. Ἄς μὴ ξεχνοῦν οἱ ἴδιοι καί τὰ δικά των λάθη.

Τὰ Σώματα Ἀσφαλείας ἔχουν προσφέρει πολὺ αἷμα.

Ὡς Ἕλληνες ἔχομε πολλὰς ἀρετὰς ἀλλὰ καί ἐλαττώματα. Ἄς μὴ σπέρνωνται μίσση. Ἄς καλλιεργοῦμε τὰ προσόντα μας.

Ἡ Ἀγάπη εἶναι μεγάλη Δύναμις καί δημιουργεῖ Εὐτυχίαν. Ἄς ἔχομε λ.χ. γιά παράδειγμα τὸν Παναγιώτη Κανελλόπουλο ὁ ὁποῖος ἐνῷ θρισκόταν ἐξόριστος ἀπὸ τὸ Δικτατορικὸν Καθεστῶς τοῦ Μεταξᾶ, ἔσπευσε νά δώσῃ τὸ παρὸν καί νά ζητήσῃ νά πολεμήσῃ κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τῆς Φασιστικῆς Ἰταλίας! Καί ἐπολέμησε.

Μπράβο Του!

* * *

Καλὸν θὰ ἦταν νά μὴν ὑπῆρχον Κράτη, νά μὴν ὑπῆρχον σύνορα, νά μὴν ἐγένοντο Πόλεμοι.

Ἀλλὰ....

Καί ἐγὼ ποὺ τόσα ὑπέφερα κατὰ τὴν αἰχμαλωσίᾳ μου, θὰ ἤμουν πρόθυμος νά κάψω αὐτὸ τὸ βιβλίον στὴν Πλατεία τῆς Ἀγκύρας καί νά δώσω εἰλικρινὰ τὸ χέρι μου στοὺς Τούρκους, ἐὰν θὰ εἶχαμε ἀνταπόκρισιν Φιλίας.

Ἀλλὰ, ἐν τῷ μεταξύ, ἄς εἴμεθα ΔΥΝΑΤΟΙ.

Ἀντώνιος Πισσάνος

Τ Ε Λ Ο Σ